

ขุททกนิกายกฎกถา สุตตนิปาตวณฺณา (ปรมคฺถโชติกา ๑) - หน้าที่ 2
*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อุรควคฺควณฺณา หน้า 2

สพฺพานิ จาปี สุตฺตานิ ปมาณนฺเตน ตาทิโน
วจนานิ อัยฺ เตสํ นิปาโต จ (๑) ยโต ตโต ฯ
อญฺญสงฺฆานิมิตฺตานิ วิเสสานมภาวโต
สงฺขํ สุตฺตนิปาโตติ เอวเมว สมชฺชคาคี ฯ

เอวํ สมชฺชิตสงฺโฆ จ ยสฺมา เอส วคฺคโต อุรควคฺโค
จฺหวคฺโค มหาวคฺโค อญฺจกวคฺโค ปารายนวคฺโคติ ปณฺจ วคฺคา
โหนติ เตสํ (๒) อุรควคฺโค อาทิ สุตฺตโต อุรควคฺเค ทฺวาทส สุตฺตานิ
จฺหวคฺเค จุทฺทส มหาวคฺเค ทฺวาทส อญฺจกวคฺเค โสฬส
ปารายนวคฺเค โสฬสาคี สตฺตติ สุตฺตานิ เตสํ อฺรคฺคสุตฺตํ อาทิ
ปริยตฺติปฺปมาณโต อญฺจ ภาณวารา ฯ เอวํ วคฺคสุตฺตปริยตฺติป-
ปมาณวโต ปนสฺส

โย เว (๓) อฺปฺปติตฺติ วิเนติ โกรธํ
วิสํภุํ สปฺปวิสํว โอสเชหิ
โส ภิกฺขุ ชฺหาคี โอรปาริ
อฺรโค ชินฺณมิมวตฺตจํ ปฺรารณฺนติ

อัยฺ คาคา อาทิ ฯ ตสฺมา อสฺส (๔) อิตฺโต ปภฺวติ อตฺถวณฺณนํ กาคํ อิทํ
วฺจฺจติ

เยน ยตฺถ ยทา ยสฺมา วุตฺตา คาคา อัยฺ อิมํ
วิธี ปกาสยิตฺวาสุตา (๕) กริสฺสามตฺถวณฺณนฺติ

๑. ม. วฯ ๒. ม. เตสฺ ฯ ๓. ม. ย. อัยฺ สทฺโท นตฺถิ ฯ

๔. ม. อสฺส ฯ ๕. ม. ปกาสยิตฺวาสุตา ฯ เอวมฺริปี ฯ

*เล่มที่ 21 อรรถสุตตวณฺณนา หน้า 3

เกน ปนายิ คาลา วุตฺตา กตฺถ กทา กสฺมา จ วุตฺตาติ ฯ
วฺจฺเจเต โย โส ภควา จตฺวิสตฺติพฺพุทฺทสนฺติเก ลทฺทพฺพยากรโณ
ยาว เวสฺสนฺตรชาตํ ทาว ปารมิโย ปฺุเรตฺวา ตฺลิตฺถวเน
อุปฺปชฺชติ ตโตปิ จวิตฺวา สกฺยราชกุเล อุปฺปตฺตี คเหตุวา
อนฺุปฺพุเพน กตฺมหาภินิฏฺขมโน โปธิรฺกฺขมฺมุเล สมฺมาสมฺโพธิ
อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา ฌมฺมจกํ ปวตฺเตตฺวา เทวมนุสฺसानํ หิตาย
ฌมฺมํ เทเสสิ เตน ภควตา สยมฺภฺนา อนาจรียเกน สมฺมา-
สมฺพุทฺเทน วุตฺตา ฯ สฺวา ปน (๑) อาพฺวิยฺ ฯ ยทา จ ภูตคามสิกฺขาปทํ
ปฺลยฺตฺตํ ตทา ตตฺถ อุปฺกตํ ฌมฺมเทสนตฺถํ วุตฺตาติ อยเมตฺถ
วิสฺสชฺชนา ฯ วิตฺถารโต ปน พุเรนิทานอวิพุเรนิทาน-
สนฺติเกนิทานวเสน เวทิตฺพุพา ฯ ตตฺถ พุเรนิทานํ นาม
ทีปฺงฺกรโต ยาว ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุกถา อวิพุเรนิทานํ นาม
ตฺลิตฺถวเนโต ยาว ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุกถา สนฺติเกนิทานํ
นาม โปธิมณฺฑลโต ยาว ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุกถาติ ฯ

ตตฺถ ยสฺมา อวิพุเรนิทานํ สนฺติเกนิทานนฺจ พุเรนิทา-
เนยฺเว สโมธานํ คจฺจนฺติ ตสฺมา พุเรนิทานวเสนเวตฺถ วิตฺถารโต
วิสฺสชฺชนา เวทิตฺพุพา ฯ สฺวา ปเนสา ชาตกฺกุจฺจถายํ วุตฺตาติ
อิธ น วิตฺถาริตา ตโต ตตฺถ วิตฺถาริตนยฺเนว เวทิตฺพุพา ฯ
อัย ปน วิเสโส ตตฺถ ปจฺมคาลาย สาวตฺถิยํ วตฺถุ อุปฺปนฺนํ ฯ
อิธ อาพฺวิยฺ ฯ ยถาห เตน สมยฺเนน พุทฺโธ ภควา อาพฺวิยฺ
๑. ม. สฺวา จ ปน ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรุควคฺควณฺณนา หน้า ๔

วิหฺรติ อคฺคาพเว เจตฺติเย เตน โข ปน สมเยน อาพวิกา
ภิกฺขุ นวกมฺมํ กโรนฺตฺวา รุกฺขํ ฉินฺนฺทนต์ฺปิ เจทาเปนฺตฺปิ ฯ
อณฺุตโรปี อาพวโก ภิกฺขุ รุกฺขํ ฉินฺนฺทติ ตสฺมี รุกฺเข
อชฺวคฺคา เทวตา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ มา ภนฺเต อคฺคตโน ภวนํ
กตฺตุกาโม มยฺหํ ภวนํ ฉินฺนฺทติ(๑) ฯ โส ภิกฺขุ อนุทฺธิยนฺโต
ฉินฺนฺทิตฺยเว ตสฺสา จ เทวตฺยา ทารกสฺส พหุํ อาโกญฺเจติ ฯ
อถ โข ตสฺสา เทวตฺยา เอตทโหติ ยนฺนฺนาหํ อิมํ ภิกฺขุํ อีเชว
ชีวิตา โวโรเปยฺยนฺติ ฯ อถ โข ตสฺสา เทวตฺยา เอตทโหติ
น โข ปเนตฺ (๒) ปติรูปํ ยาหํ อิมํ ภิกฺขุํ อีเชว ชีวิตา โวโรเปยฺย
ยนฺนฺนาหํ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจยฺยนฺติ ฯ อถ โข ส
เทวตา เยน ภควา เตนฺุปสงฺกมิ อฺุปสงฺกมิตฺวา ภควโต
เอตมตฺถํ อาโรเจติ ฯ สาธุ สาธุ เทวเต สาธุ โข ตฺวํ
เทวเต ตํ ภิกฺขุํ ชีวิตา น โวโรเปติ ฯ สเจ (๓) ตฺวํ เทวเต ตํ
ภิกฺขุํ ชีวิตา โวโรเปยฺยาสี พหุํ จ ตฺวํ เทวเต อปฺุณฺณํ
ปสเวยฺยาสี ฯ คจฺฉ ตฺวํ เทวเต อมฺุกสฺมี โอกาเส รุกฺโข วิวิตฺโต
ตสฺมี อฺุปกจฺฉาติ ฯ

เอวณฺจ ปน วตฺวา ปฺุณฺ ภควา ตสฺสา เทวตฺยา
อฺุปฺุณฺนโกชฺวินยนตฺถํ

โย เว อฺุปฺุติตฺถํ โกธํ รถํ ภนฺตฺว วารเยติ (๔)
อิมํ คาถมภาสิ ฯ ตโต กลํ หิ นาม สมณฺา สกฺยปฺุตฺติยา รุกฺขํ
๑. ม. ฉินฺนฺทิตฺติ ฯ ๒. ม. เมตฺติ ฯ ๓. ม. สจฺจชฺ ฯ

๔. พ. ธ. ๒๕/๓๒/๔๔ ฯ

ขุททกนิกายกุกกเถ สุตตนิปาตวณฺณา (ปรมคฺคโชติกา ๑) - หน้าที่ 5
*เล่มที่ 21 อรรถสุตตวณฺณา หน้า 5

ฉินฺทิสฺสนฺติปี เจทาเปสฺสนฺติปี เอภินฺทริยํ สมณฺหา สกฺยปฺตฺติยา
ชีวํ วิเหเจนฺตีติ เอวํ มนุสฺसानํ อหฺมยิตํ สุตฺวา ภิกฺขุหิ อารโหิจเ (๑)
ภควา ภูตคฺคามปฺตพฺยตฺยา ปาจิตฺตฺยนฺติ อิมํ สิกฺขาปทํ
ปฺลฺลวฺยาเปตฺวา ตตฺถ อฺปคตฺตานํ ฌมฺมเทสฺนตฺถํ

โย เว อฺปฺปติตํ วิเนติ โภจํ

วิสฺฐํ สปฺปวิสฺสํ โอสเชหิตี

อิมํ คาคมภาสิ ฯ เอวมิทํ เอภํเยว วตฺถุ ตีสุ จาเนสุ สงฺกหํ
คตํ วินฺเย ฌมฺมปเท สุตฺตนิปาเตติ ฯ เอตฺตาวตฺตา จ ยา สา
มาติกา จปีตา

เยน ยตฺถ ยทา ยสฺมา วุตฺตา คาคา อยํ อิมํ

วิธี ปกาสิยิตฺวาสุส กริสฺสามตฺถวณฺณนฺติ ฯ

สา สงฺเขปโต วิตฺถารโต จ ปกาสิตา โหติ จเปตฺวา อตฺถวณฺณนํ ฯ
อยํ ปเนตฺถ อตฺถวณฺณนา ฯ

โยติ โย ยาทีโส ขตฺตฺยกุลฺลา วา ปพฺพชฺชิตฺวา พุราหฺมณฺกุลฺลา
วา ปพฺพชฺชิตฺวา นโว วา มชฺฌิมิ วา เถโร วา ฯ อฺปฺปติคฺคณฺติ
อฺทฺทชฺมทฺธํ ปติตํ คตํ ปวตฺตคฺคณฺติ อตฺถโถ อฺปฺปนฺนคฺคณฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อฺปฺปนฺนคฺคณฺจ นามตํ วตฺตมาณภุตฺวาปคโตคาสกตฺถุณฺนิลทฺทวเสณ
อนกปฺปเกทํ ฯ ตตฺถ สพฺพมฺปิ สงฺขตํ อฺปฺปาทาทิสมฺจฺจ
วตฺตมานุปฺปนฺนํ นาม ยํ สนฺธาย อฺปฺปนฺนา ฌมฺมา อนฺนปฺปนฺนา
ฌมฺมา อฺปฺปาทินิ ฌมฺมาติ (๒) วุตฺตํ ฯ อารมฺมณฺรสมฺนุภวิทฺวา
๑. ม. อารโหิจโต ฯ ๒. อภ. สจ. ๓๔/๑/๒ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรุควคฺควณณา หน้า 6

นิริทฺธิ์ อนุภฺตฺวาปคตสงฺขาตํ กุสลาภุสํ อฺปฺปาทาหิตฺตยมนฺนฺปฺตฺวา
นิริทฺธิ์ ภฺตฺวาปคตสงฺขาตํ เสสสงฺขตฺตฺยจ ภฺตฺวาปคตฺปฺนฺนํ
นาม ๑ ตเทตฺติ์ เอวรूपํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคฺคํ อฺปฺปฺนฺนํ โหตีติ (๑) จ
ยถา จ อฺปฺปฺนฺนสฺส สติสมฺโพษณฺงคฺคสฺส ภาวนาปาริปุริ โหตีติ (๒) จ
เอวมาทิสฺส สุตฺตฺนฺเตสฺส ทฏฺฐพฺพํ ๑ ยานิสฺส ตานิ ปุพฺเพ กตานิ
กมฺมานีติ จ (๓) เอวมาทินา นเยน วุตฺตํ กมฺมํ อตีตฺมปี สมานํ
อณฺณสฺส วิปากํ ปฏฺิพาหิตฺวา อตฺตโน วิปากสฺสโสภาสํ กตฺวา
จิตฺตฺตา ตถา กโตะกาสฺสจ วิปากํ อนุภฺตฺวาปคตฺมปี เอวํ กเต โอกาเส
อวสฺสมฺปฺตฺติโต โอกาเสกตฺปฺนฺนํ นาม ๑ ตาสฺ ตาสฺ ภูมิสฺ
อสมฺมุหตฺมกฺสํ ภูมิลทฺฐปฺนฺนํ นาม ๑

เอตฺถ จ ภูมียา ภูมิลทฺฐสฺส จ นานตฺตํ เวทิตพฺพํ
เสยฺยติทํ ภูมि นาม วิปฺสฺสนาย อารมฺมณฺณฺกฺตา เตภูมิกา
ปฺลฺยจกฺขนฺธา ๑ ภูมิลทฺฐิ์ นาม เตสฺส ธนฺเชสฺส อฺปฺปฺตฺติรหิ
กิเลสชาตํ ๑ เตน หิ สทา ภูมิลทฺฐา นาม โหตีติ ๑ ตสฺมา
ภูมิลทฺฐนฺติ วุจฺจติ ๑ ตฺยจ ปน [๔] น อารมฺมณฺวเสน ๑
อารมฺมณฺวเสน หิ สพฺเพปี อตีตาทิเกเท ปรีลฺยนาเตปี จิณฺาสาวัน
ขนฺธฺเร อารพฺก กิเลสา อฺปฺปฺชฺชนฺติ มหาภฺจฺจาณอฺปฺปฺลวณฺ-
ณาทินํ ขนฺธฺเร อารพฺก นนฺทมาณวกโสเรยฺยเสฏฺฐิปฺตฺตาทินํ
วีย ๑ ยทิ เจตฺ ภูมิลทฺฐิ์ นาม สียา ตสฺส อฺปฺปฺเหยยโต น โกจิ
๑. สํ. ข. ๑๓/๑๕๕/๑๓๔ ๑ ๒. ที. ม. ๑๐/๒๕๓/๓๓๕ ๑
๓. ม. จสทฺโท นตฺถิ ๑ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร นสทฺโท อตฺถิ ๑

*เล่มที่ 21 อรรถสุตตวณณา หน้า 7

ภวภูถิ ชเหยย ๑ วตฺถวเสน ปน ภูมิลทฺธิ นาม เวทิตพฺพิ ๑
ยตฺถ หิ วิปสฺสนาย อปริณฺวตา ขนฺธา อูปฺปชฺชนติ ตตฺถ
ตตฺถ อูปฺปาทโต ปภฺวติ เตสฺว วฏฺฏมฺมถํ กิเลสชาตํ อนฺุเสติ ตํ
อูปฺปหีนฺุเจน ภูมิลทฺธิรูปฺปนํ นามาติ เวทิตพฺพิ ๑ ตตฺถ จ ยสฺส
เยสฺ (๑) ขนฺเธสฺ อูปฺปหีนานฺุสยิตา กิเลสา ตสฺส เตเอว ขนฺธา เตถํ
กิเลสานํ วตฺถ น ปเรถํ (๒) ขนฺธา ๑ อตีตฺถขนฺเธสฺ จสฺส
อูปฺปหีนานฺุสยิตานํ กิเลสานํ อตีตฺถขนฺธา เอว วตฺถ น อิตเร ๑
เอเสว นโย อนาคตาทีสฺ ๑ ตถา กามาวจรฺถขนฺเธสฺ อูปฺป-
หีนานฺุสยิตานํ กิเลสานํ กามาวจรฺถขนฺธา เอว วตฺถ น อิตเร ๑
เอส นโย รูปรูปราวจเรสฺ ๑

โสตาปนฺนาทินํ ปน ยสฺส ยสฺส อริยปฺกฺกถสฺส ขนฺเธสฺ ตํ
ตํ วฏฺฏมฺมถํ กิเลสชาตํ เตน เตน มคฺเคน ปหีนํ ตสฺส ตสฺส เต เต
ขนฺธา ปหีนานํ เตถํ เตถํ วฏฺฏมฺมถกิเลสานํ อวตฺถโต ภูมิติ สงฺขํ
น ลภนฺติ ๑ ปฺนุชฺชนสฺส ปน สพฺพโส วฏฺฏมฺมถานํ กิเลสานํ
อูปฺปหีนตฺตา ยงฺกิลฺลิจิ กรียมานํ กมฺมํ กุสลํ วา อกุสลํ วา โหติ
อิจฺจสฺส กิเลสปฺปจฺจยา (๑) วฏฺฏํ วฏฺฏติ (๔) ตสฺเสตํ วฏฺฏมฺมถํ
รูปฺถขนฺเธ เอว น เวทนากฺขนฺธาทีสฺ ๑เป ๑ วิญฺญาณกฺขนฺเธเอว
วา น รูปฺถขนฺธาทีสฺติ น วตฺตพฺพิ ๑ กสฺมา ๑

อวิเสเสน ปญฺจสฺ ขนฺเธสฺ อนฺุสยิตตฺตา ๑ กถิ ๑

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. อิตเร ๑ ๓. สี. กมฺมกิเลสปฺปจฺจยา ๑

๔. ม. วทฺตติ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรควคฺควณฺณนา หน้า 8

ปจวีรสาทมิมิ รุกฺเข ฯ ยถา หิ มหารุกฺเข ปจวีตลํ อธิฏฺฐาย
ปจวีรสตฺถ อโพรสตฺถ นิสฺสาย ตปฺปจฺจยา มุลกฺขนฺธสาขา-
ปสาขปตฺตปลฺลวปลาสปฺปผลฺเลหิ (๑) วฑฺฒิตฺวา นภํ ปฺนเรตฺวา ยาว
กปฺปาวสานํ พิชฺปรมฺปฺราय รุกฺขปฺปเวณฺิสฺนฺตฺตานเณ จิตฺเต ตํ
ปจวีรสาทิ มฺมูเล เอว น ขนฺธธาทีสุ ผลฺเล เอว วา น
มฺมูลาทีสุตฺติ น วตฺตพฺพิ ฯ กสฺมา อวิเสสฺเสน สพฺเพเสว
มฺมูลาทีสุ อนฺนคตฺตฺตา เอวํ ฯ ยถา ปน ตสฺเสว รุกฺขสฺส
ปฺปผลฺลาทีสุ นิพฺพิโน โกจิ ปฺริโส จตฺตฺส ทิสฺสาสุ มณฺฑกฺกณฺณกํ
นาม รุกฺเข วิสํ ปโยเชยฺย อถ โส รุกฺโข เตน วิสสมฺผลฺเสสฺเสน ผุฏฺโง
ปจวีรสอาโพรสานํ ปฺริยาทินฺนตฺตฺตา(๒) อปฺปสวณฺธมฺมตํ อากมฺม
ปฺน สนฺตฺตานํ นิพฺพตฺเตตฺตํ สมตฺโถ น ภเวยฺย เอวเมว
ขนฺธปฺปวตฺตฺติยํ นิพฺพิโน กุลปฺตฺโต ตสฺส ปฺริสสฺส จตฺตฺส ทิสฺสาสุ
rukhe visapayonni viy ottonn sannatane jammakavann aragati
otthass so khansannanone ten jammakavisamphassenen sapphass
vammullakilesanani priyatinnatata kiriyavammattamup-
kattakammamatisappammupphetotho ayathi punphavaghi-
nipphattammattam (๓) aakamm pavannatannani nipphattattam samtho
n hoti ya kall panna jirivithayannanironnen ninnunnon viy chatvetto
onupathano prnipphatti ya eva gumhiya gumhitassas j
๑. ม. มุลกขนฺธสาขปสาขปตฺตปลฺลวปลาสปฺปผลฺเลหิ ฯ
๒. ม. ปจวีรสอาโพรสปฺริยาทินฺนเนน ฯ ๓. ม. ปฺนพฺพวาทินิพฺพตฺตมฺมตํ ฯ

นानตฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

อปิจ อปรมฺปิ สมฺทาจารารมฺมณชฺคฺคหิตาวิกฺขมฺภิตา-
สมฺมุตฺตวเสน จตฺตพฺพิชฺมฺปฺปนฺนํ ฯ ตตฺถ วตฺตมานุปฺปนฺนเมว
สมฺทาจารุปฺปนฺนํ ฯ จกฺขฺวาทีนํ ปน อาปาถคเต อารมฺมณ
ปฺพพฺภาเก อนุปฺปชฺชมานมฺปิ กิเลสชาตํ อารมฺมณสุส
อชฺคฺคหิตตฺตฺตา เอว อปรภาเก อวสุสมฺปฺปตฺติโต อารมฺมณ-
ชฺคฺคหิตุปฺปนฺนนฺติ วุจฺจติ ฯ กลฺยาณคามเม ปิณฺฑทาย จรโต
มหาติสฺสตฺเถรสฺส วิสภาครูปทฺสเสนน อุปฺปนฺนกิเลสชาตํ
เจตฺถ นิตฺสฺสนํ ฯ ตสฺส อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกนฺตฺติอาทีสุ (๑) ปโยโค
ทฏฺฐพฺพิ ฯ สมถวิปฺสฺสนานํ อณฺณตฺรวเสน อวิกฺขมฺภิตํ
กิเลสชาตํ จิตฺตสนฺตติมนารุพฺพมฺปิ อุปฺปตฺตินิวารกสุส เหตุโน
อภาวา อวิกฺขมฺภิตุปฺปนฺนํ นาม ฯ ตํ อยมฺปิ โข ภิกฺขเว
อานาปานสุสฺติสมาธิ ภาวิตํ พหุลิกโต สนฺโต เจว ปณฺธิโต จ
อเสจนโก จ สุโข จ วิหาโร อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกฺุสเล
ธมฺเม จานโส อนฺตรธาเปตฺติอาทีสุ (๒) ทฏฺฐพฺพิ ฯ สมถ-
วิปฺสฺสนาวเสน วิกฺขมฺภิตมฺปิ กิเลสชาตํ อริยมคฺเคน
อสมฺมุตฺตตฺตา อุปฺปตฺติธมฺมตํ อนตฺตฺตฺนฺติ กตฺวา อสมฺมุตฺตุปฺปนฺนนฺติ
วุจฺจติ ฯ อากาเสน คจฺจนฺตฺสฺส อฏฺฐสฺมาปตฺติลาภิโน เถรสฺส
กฺุสมฺิตฺรฺกฺเข อุปฺวเน ปุปฺพานิ โอจฺฉินฺนตฺสฺส มธฺรฺสฺสเรน คายโต
มาตฺคคามสุส คีตฺสฺสรํ สฺตวโต อุปฺปนฺนกิเลสชาตํ เจตฺถ นิตฺสฺสนํ ฯ
๑. อจฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๑๔/๒๑ ฯ ๒. สฺ. มหา. ๑๕/๑๓๕๓/๔๐๓ ฯ

ปฏฺฐิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานํ นิสฺสรณปฺปหานนฺติ ปญฺจวิโร ฯ

ตตฺถ อิมินา ปาติโมกฺขสํวเรน อุเปโต โหติ สมฺเปโตติ-
อาทิสฺส (๑) สีสํวโร ฯ รกฺขติ จกฺขุณฺทฺริยํ จกฺขุณฺทฺริเย สํวโร
อาปชฺชตีติอาทิสฺส (๒) สติสํวโร ฯ

ยานิ โสทานิ โลกสฺมี (อชิตาติ ภควา)

สตี เตสํ นินฺวารณํ

โสทานํ สํวโร พุริมิ

ปญฺญาเยเต ปิถียฺเรติ (๓)

อาทิสฺส ฌานสํวโร ฯ ขโม โหติ สีสฺส อุนฺหสฺสาติอาทิสฺส (๔)
ขนฺติสํวโร ฯ อุปฺปนํ กามวิตกฺกํ นาธิวเสติ ปชฺหติ
วิโนเทตีติอาทิสฺส (๕) วิริยสํวโร เวทิตฺตฺโป ฯ สพฺโปปิ จายํ สํวโร
ยถาสกํ สํวริตฺตฺพานํ วินตฺตฺพานํ จ กายวชิทฺตฺจริตาทีนํ
สํวเรนฺโต สํวโร วินยฺนโต วินโยติ วุจฺจติ ฯ เอวนฺตาว สํวรินโย
ปญฺจธา ภิชฺชตีติ เวทิตฺตฺโป ฯ

ตถา ยํ นามรูปปริจฺเจทาทีสฺส วิปฺสฺสนงฺเกสฺส ยาว อตฺตโน
อปริหานวเสน ปวตฺติ ตาว เตน เตน ฌาณน ตสฺส ตสฺส
อนตฺถสนฺตฺตานสฺส ปหานํ ฯ เสยฺยถิทํ นามรูปวตฺตฺถานน
สฺสทุกายทฺธิกฺกฺยา ปจฺจยปริคฺคฺเคน อเหตุวิสมเหตุทฺธิกฺกฺจฺฉินํ ตสฺเสว
อปรภาเคน กงฺขาวิตรณน กถํกถิภาวสฺส กลาปสมฺมสเนน อหํ
๑. อภิ. วิ. ๓๕/๖๐๒/๓๓๑ ฯ ๒. อจ. ติก. ๒๐/๔๕๕/๑๔๓ ฯ
๓. ม. ปิธีเย ฯ ขุ. สฺ. ๒๕/๔๒๕/๕๓๐ ฯ ๔. ม. มุ. ๑๒/๑๕/๑๘ ฯ
๑๔/๒๑ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรควคฺควณฺณนา หน้า 12

มมาติ คาทสฺส มคฺคามคฺควตฺถาเนน อมกฺเค มคฺคสฺสญฺาย
อุทฺยทสฺสเนน อฺจุเจททีฏฺฐิยา วยทสฺสเนน สสฺสททีฏฺฐิยา
ภยทสฺสเนน สภเยสุ อภยสฺสญฺาย อาทีนวทสฺสเนน อสฺสาท-
สฺสญฺาย นิพฺพิทานุปลสฺสเนน อภิริตีสฺสญฺาย มุจฺจิตฺตมฺยตา-
ณฺณเนน อมุจฺจิตฺตมฺยตฺาย อฺเปกฺขานาณฺเนน อนฺุเปกฺขาย
อนฺุโลเมน ฌมฺมฏฺฐิตฺติยํ (๑) นิพฺพานํ (๒) จ ปฏฺฐิโลมภาวสฺส
โคตรภูนา สงฺขารนิมิตฺตคฺคาทสฺส ปหฺนํ เอตํ ตทงฺคปฺปหฺนํ
นาม ฯ ยํ ปน อฺปจารปฺปนาภทสฺส สมาริโน ยาว อตฺตโน
อปริหานิ ปวตฺติ ตาว เตนาภิทานํ นีวรณํ ยถาสกํ
วิตกฺกาทีปจฺจนิกฌมฺมานํ จ อนฺุปฺปตฺติสงฺขาตํ ปทานเมตํ
วิกฺขมฺภนปฺปหฺนํ นาม ฯ ยํ ปน จตฺตุนํ อริยมคฺคานํ
ภาวิตตฺตา ตํตํมคฺควโต อตฺตโน สนฺตानเณ ยถาสกํ ทีฏฺฐิจิตฺตานํ
ปหานายาติอาทินา (๓) นาเยน วุตฺตสฺส สมฺมทฺยปฺกฺขิยสฺส
กิเลสคณฺสฺส (๔) ปฺน อจฺจนตอปฺปวตฺติภาเวณ สมฺมจฺเจทสงฺขาตํ
ปหฺนํ อิทํ สมฺมจฺเจทปฺปหฺนํ นาม ฯ ยํ ปน ผลกฺขณเ
ปฏฺฐิปฺปสฺสทฺฐตฺตํ กิเลสานํ ปหฺนํ เอตํ ปฏฺฐิปฺปสฺสทฺฐิปฺปหฺนํ นาม ฯ
ยํ ปน สพฺพสงฺขตนิสฺสรณตฺตา ปหฺนํ สพฺพสงฺขตํ นิพฺพานํเมตํ
นิสฺสรณปฺปหฺนํ นาม ฯ สพฺพมฺปิ เจตํ ปหฺนํ ยสฺมา
จากฺกุเจณ ปหฺนํ วินยฺนญฺเจณ วินโย ตสฺมา ปหฺนํวินโยติ
๑. ม. ฌมฺมฏฺฐิตฺติยํ ฯ ๒. ม. นิพฺพานํ ฯ ๓. อภิ. วิ. ๓๕/๑๕๑/๑๔๑ ฯ
๔. ม. กิเลสคณฺสฺส ฯ

วฺจจติ ตํปฺหาวโต วา ตสฺส ตสฺส วินยสฺส สมภวโต เจตํ (๑)
ปฺหาววินโยติ วฺจจติ ฯ เอวํ ปฺหาววินโยปิ ปญฺจชา ภิชฺชตีติ
เวทิตฺตํ โย ฯ เอวเมกฺกสฺส ปญฺจชา ภินฺนตฺตา ทเสเต วินยา
โหนติ ฯ

เตสุ ปฏิปฺปสฺสทฺธิวินยํ นิสฺสรณวินยญฺจ จเปตฺวา อวเสเสน
อฏฺฐจฺวิเชน วินยเนสฺส เตนฺ เตนฺ ปริยาเยน วินยตีติ วฺจจติ ฯ
กถํ สีลสํวเรน กายวชิทฺถจฺจริตานิ วินนฺโตปิ หิ ตํสมฺปยุตฺตํ
โกธํ วินยติ สติปญฺญาสํวเรหิ อภิชฺฌาโทมนสฺสาทีนํ
วินนฺโตปิ โทมนสฺสสมฺปยุตฺตํ โภจํ วินยติ ขนฺติสํวเรน
สีตาทีนํ ขมนฺโตปิ ตํตํอาฆาตวตฺถสมภวํ โภจํ วินยติ ฯ
วีริยสํวเรน พฺยาปาทวิตกกถํ วินนฺโตปิ ตํสมฺปยุตฺตํ โภจํ วินยติ ฯ
เยหิ ฐมฺเมหิ ตทงฺกวิกฺกขมฺภนสมฺภุเจทปฺปหานานิ โหนติ เตสํ
ฐมฺมานํ อุตฺตนิ นิสฺสรณตฺตเนน เต เต ฐมฺเม ปชฺชนฺโตปิ
ตทงฺกปฺปหาดพฺพิ วิกฺกขมฺภตพฺพิ สมฺภุจฺฉินฺนิตฺตพฺพลฺลจ โภจํ
วินยติ ฯ กามญฺเจตฺถ ปฺหาววินยเนน วินโย น สมภวติ เยหิ
ปน ฐมฺเมหิ ปฺหาวนํ โหติ เตหิ วินนฺโตปิ ปริยาเยโต ปฺหาววินยเนน
วินยตีติ วฺจจติ ฯ ปฏิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานกาเล ปน วินยตฺตพฺพา-
ภวโต นิสฺสรณปฺปหานสฺส [๔] อนุปฺปาเทตพฺพโต น เตหิ
กิลฺลจํ วินยตีติ วฺจจติ ฯ เอวํ เตสุ ปฏิปฺปสฺสทฺธิวินยํ นิสฺสรณ-
๑. ม. สมภวโตเปตํ ฯ ๒. ม. เอวเมกฺกสฺส ฯ
๓. ม. ตทงฺกปฺปหาดพฺพิ ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺนฺตเร จสฺสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 14

วินยณฺจ จเปตฺวา อวเสเสน อญฺจวิเรน วินยเนส เตน เตน
ปริยาเยน วินตฺติ วุจฺจติ ฯ

เย วา ปณฺจิเม ภิกฺขเว อฆาตปฏฺิวินยา ยตฺถ ภิกฺขุโน
อุปฺปนฺโน อฆาโต สพฺพโส ปฏฺิวินตฺโพ ฯ กตเม ปณฺจ
ยสฺมี ภิกฺขเว ปุคฺคเล อฆาโต ชาเยถ เมตฺตา ตสฺมี ปุคฺคเล
ภาเวตฺตฺวา ฯเปฯ กรุณา มุทิตา อุเปกฺขา आयตี
อมนสฺกโร (๑) ตสฺมี ปุคฺคเล อปฺชชิตฺโพ เอวํ ตสฺมี ปุคฺคเล
อฆาโต ปฏฺิวินตฺโพ ฯ กมฺมสฺสกตา เอว วา ตสฺมี ปุคฺคเล
อธิฏฺจาทฺตฺวา กมฺมสฺสโก อยฺมายสฺมา ฯเปฯ ทายาโท
ภวิสฺสตีติ (๒) เอวํ ปณฺจ อฆาตปฏฺิวินยา วุตฺตา เย จ ปณฺจิเม
อวฺโส อฆาตปฏฺิวินยา ยตฺถ ภิกฺขุโน อุปฺปนฺโน อฆาโต
สพฺพโส ปฏฺิวินตฺโพ ฯ กตเม ปณฺจ อิทฺวฺโส เอกฺจฺโจ
ปุคฺคโล อปริสฺสุทฺทกยสฺมาจโร อปริสฺสุทฺทจิสฺมาจโร อริสฺสุทฺท-
กยวฺจิสฺมาจโร เอวรูเป โข ปุคฺคเล อฆาโต ปฏฺิวินตฺโพติ (๓)
เอวมาทินาปี นเยน ปณฺจ อฆาตปฏฺิวินยา วุตฺตา เตสฺ เยน
เกนจิ อฆาตปฏฺิวินเยน วินนฺโตเปส วินตฺติ วุจฺจติ ฯ

อปีจ ยสฺมา อุภโตทณฺฑเกน เจปี ภิกฺขเว กกเจน (๔)
โจรา โจรกา อญฺคมงฺกานิ โอกนฺเตยฺย ตตฺราปี โย มโน
ปโทเสยฺย น เม โส เตน สาสนฺกโรติ (๕) เอวํ สตฺถ โอวาทํ
๑. ม. อสฺติมฺนสฺกโร ฯ ๒.-๓. อญฺ. ปณฺจก. ๒๒/๑๖๑/๒๐๗ ฯ
๔. ม. กกเจน ฯ ๕. ม. มุ. ๑๒/๒๗๒/๒๖๐ ฯ

ตสเสว เตน ปาปิโย	โน กุฑริ์ ปฏิภูษมตี
กุฑริ์ อปปฏิภูษมนโต	สงคามิ์ เชติ ทุชชยิ์ ฯ
อุภินนมหตถิ์ จรติ	อตตโน จ ปรสฺส จ
ปรี สงฺกุปิติ์ ฉตฺวา	โย สโต อุปสมฺมตี ฯ (๑)

สตติเม ภิกฺขเว ชมฺมา สปัตตกนฺตา สปัตตกรณฺา โภชนิ์
 อากจฺจนฺตี อิตถิ์ วา ปุริสฺสํ วา กตฺเม สตฺต อธิ ภิกฺขเว
 สปัตโต สปัตตสฺส เอวํ อิจฺฉตี อโห วตฺถิ์ ทุพฺพณฺโณ อสฺสาตี ฯ
 ตํ กิสฺส เหตุ น ภิกฺขเว สปัตโต สปัตตสฺส วณฺณวตฺถาย
 นนฺทติ โภชนายิ์ ภิกฺขเว ปุริสฺสคฺคโล โภชาภิกฺกโต โภชปเรโต
 กิณฺจาปี โส โหตี สุนฺหาโต สุวิลิตฺโต กปฺปิตเกสฺมสฺส โอทาทวตฺถ-
 วสโน อถ โข โส ทุพฺพณฺโณว โหตี โภชาภิกฺกโต อยิ์ ภิกฺขเว ปจฺโม
 ชมฺโม สปัตตกนฺโต สปัตตกรณฺโณ โภชนิ์ อากจฺจนฺตี อิตถิ์ วา ปุริสฺสํ
 วา ปุณฺ จปรี ภิกฺขเว สปัตโต สปัตตสฺส เอวํ อิจฺฉตี อโหวตฺถิ์
 ทุกฺขิ์ สเยยฺยาตี ฯเปฯ น ปจฺจตฺโต อสฺสาตี ฯเปฯ
 น โภควา อสฺสาตี ฯเปฯ น ยสฺวา อสฺสาตี ฯเปฯ
 น มิตฺตฺวา อสฺสาตี ฯเปฯ กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา
 อปายิ์ ทุกฺคตี วิณีปาตํ นิรยิ์ อุปฺปชฺเชยฺยาตี ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ
 น ภิกฺขเว สปัตโต สปัตตสฺส สุกตฺติคฺคเมเนน นนฺทติ โภชนายิ์
 ภิกฺขเว ปุริสฺสคฺคโล โภชาภิกฺกโต โภชปเรโต กาเยน ทุจฺจริตฺติ์ จรติ
 วาจาเยน มนฺสา โส กาเยน ทุจฺจริตฺติ์ จริตฺตฺวา ฯเปฯ มนฺสา

๑. ส. ส. ๑๕/๘๗๕/๓๒๕ ฯ

ทวจจรีติ จรีตวา กายสุส เกทา ปรี มรณาฯเปฯ นีรยั

อุปปชชติ โกรธาภิภูโตติฯ (๑)

กุกุโธ อตุถั น ชานาติ กุกุโธ รมมึ น ปสฺสติ
อนุชตมึ ตทา โหติ ยั โโกโธ สหเต นรีฯ (๒)

เยน โโกเชน กุกุธาเส สตุตา กจฺจนฺติ ทุกคฺตี
ตึ โกธึ สมนฺทลฺลยา ย ปชหนฺติ วิปฺสฺสิโนฯ (๓)

โกธึ ชเห วิปฺปชเหยฺย มานั
สฺลฺโยชนั สพฺพมตฺติกฺกเมยฺยฯ (๔)

อนตุถชนโน โโกโธ โโกโธ จิตฺตปฺปโกปโน
ภยมนฺตรโต ชาตึ ตึ ชโน นาวพฺุชฺฉติฯ (๕)

เอกาปรารัชั ขม ภูริปฺลฺล
น ปณฺฑิตา โกรพฺลา ภวนฺตีติ

เอวมาทินา นเยน โโกเช อาทินวฺลฺจ ปจฺจเวกฺขโตปิ โโกโธ วินยั
อุเปติฯ ตสฺมา เอว ปจฺจเวกฺขิตฺวา โกธึ วินนฺโตปิ เอส วินตฺตีติ
วฺจฺจติฯ

โกธฺนฺติ อนตุถั เม อจรีติ อาฆาโต ชายตฺตีอาทินา (๖)

นเยน สุตฺเต วุตฺตานั นวนนั อตุถั เม น จรีติอาทินั จ
ตปฺปฏฺิปกฺขโต สิทฺธานั นวนนเมวาคิ อฏฺุจฺจารสนฺนั
ขานุกถฺกฺกาทินา อฏฺุจฺจาเนน สทฺฐี เอณฺนวิสตฺติยา อาฆาตวตุถฺนั

- # ๑. อญฺ. สตุตฺก. ๒๓/๖๑/๕๘ฯ ๒. อญฺ. สตุตฺก. ๒๓/๖๑/๕๕ฯ
- # ๓. พุ. อิติ. ๒๕/๑๘๒/๒๓๑ฯ ๔. พุ. ฐ. ๒๕/๓๒/๔๔ฯ
- # ๕. อญฺ. สตุตฺก. ๒๓/๖๑/๕๕ฯ ๖. พุ. มหา. ๒๕/๓๒๘/๔๔๐ฯ

*เล่มที่ 21 อรรถสุตฺตวณฺณา หน้า 17

อณฺณตฺรามาตฺตวตฺตสมฺภวํ อามาทํ ฯ วิสฺฐนฺตฺติ วิตฺถตฺตํ ฯ
สฺปฺปวิสฺนฺตฺติ สฺปฺปสฺส วิสํ ฯ อิวาติ โอบมฺมวณฺณํ ฯ อิการโลปํ
กตฺวา วอิจฺเจว วุตฺตํ ฯ โอสเชหิตี อคฺเทหิ ฯ อิํ วุตฺตํ โหติ
ยถา วิสฺตฺติกฺจฺจโก เวชฺโซ สฺปฺเปน ทฺฐฺโจ (๑) สพฺพกายํ ฝริตฺวา จิตฺ
วิสฺฐํ สฺปฺปวิสํ มฺลกฺขณฺนฺตจฺปฺตตฺต
นानาเกสฺสเชหิ ปโยเชตฺวา กเตหิ วา (๒) โอสเชหิ จิปปเมว
วิเนยฺย เอวเมว โย ยถาวุตฺเตนตฺเตน อุปฺปติตฺติ จิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
พฺยาเปตฺวา จิตฺ โกธํ ยถาวุตฺเตสฺส วินยฺนฺนฺปาเยสฺส เกนจิ (๓) อุปาเยน
วิเนติ นาทฺวาเสติ ปชฺหติ วิโนเทติ พฺยณฺตฺติโกโรตฺติติ ฯ

โส ภิกฺขุ ชฺหาติ โอรปารนฺตฺติ โส เอวํ โกธํ วิเนนฺนฺโต ภิกฺขุ
ยสฺมา โโกโร ตติยมกฺเคน สพฺพโส ปหิยติ ตสฺมา โอรปาร-
สณฺณิตานิ ปญฺโจรมฺภากิยสณฺณโยชนานิ ชฺหาตีติ เวทิตฺตฺตฺตฺตฺต
อวิเสเสน หิ (๔) ปารนฺตฺติ ตีรสฺส นามํ ตสฺมา โอรานิ จ ตานิ
สํสาร์สาครสฺส ปารนฺต
อถวา โย อุปฺปติตฺติ วิเนติ โกธํ วิสฺฐํ สฺปฺปวิสํ โอสเชหิ โส

ตติยมกฺเคน สพฺพโส โกธํ วิเนตฺวา อนาคามิผลे จิตฺตฺตฺตฺต
ชฺหาติ โอรปารํ ฯ ตตฺถ โอรนฺตฺติ สกตฺตภาโว ปารนฺตฺติ
ปรตฺตภาโว ฯ โอรํ วา ฉ อชฺฌตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
พาทฺริยตฺตฺตฺตฺต ฯ ตถา โอรํ มนฺุสฺสโลโก ปารํ เทวโลโก ฯ
โอรํ กามธาตฺต
๑. ม. ทฺฐฺจํ ฯ ๒. สฺ. วาสทฺโท นตฺติ ฯ ๓. ม. เยน เกนจิ ฯ
๔. ม. โส หิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณณนา หน้า 18

อรุปรกโว ฯ โอรฺ อตฺตภาโว ฯ ปาริ อตฺตภาวสุขุปฺภรณานิ ฯ
เอวมตฺตสมิ โอรปาเร จตฺตถมคฺเคน ฉนฺทราคํ ปชหนฺโต ชหาคิ
โอรปารนฺติ วุจฺจติ ฯ เอตฺถ จ กิณฺจาปี อนาคามิโน กามราคสฺส
ปหีนฺตฺวา อิธตฺตภาวาทิสฺส ฉนฺทราโค เอว นตฺถิ อปีจ โข ปนสฺส
ตฺติยมคฺคาทีนํ วิย วณฺณปฺปกาสนตฺถํ สพฺพเมตํ โอรปารภาวํ (๑)
สงฺกเหตุวา ตตฺถ ฉนฺทราคปฺปหานเนน ชหาคิ โอรปารนฺติ
วุตฺถํ ฯ อิทานิ ตสฺสตฺถสฺส วิภานตฺถาย อุปมํ อห อฺรโค
ชินฺณมिवตฺตจํ ปฺรารณฺติ ฯ

ตตฺถ อฺเรน กจฺจตฺติ อฺรโค สปฺปสฺสเสตํ อธิวจฺนํ ฯ
โส ทฺวิโธ กามรูปิ จ อกามรูปิ จ กามรูปิ ปิทฺวิโธ ชลโธ
ถลโธ จ ฯ ชลโธ ชเล เอว กามรูปิ ลภติ น ถเล สงฺขปาล-
ชาตเก สงฺขปาลนาคราชา วิย ฯ ถลโธ ถเลเอว น
ชเล ฯ โส ชฺชชฺรภาเวน ชินฺณํ จิรกาลตฺถาย ปฺรารณฺญจาทิ
สงฺขลตํ ตจํ ชหนฺโต จตฺตฺพิเชน ชหาคิ สชาคิยํ จิโต ชิกฺขจฺจนฺโต
นิสฺสาย ถาเมนาติ ฯ สชาคิ นาม สปฺปชชาติ ทิฆตฺตภาโว ฯ
อรฺคา หิ ปญฺจสุ จาเนสุ สชาคี นาคิวตฺตฺนฺติ อุปฺปตฺติยํ จุตฺติยํ
วิสฺสญฺจนิทฺโทกฺกมเน สมานชชาติยา เมถุนปฺปฏิเสวเน ชินฺณ-
ตจาปนยเน จาติ ฯ ยโต (๒) ยทา ตจํ ชหาคิ ตทา สชาคิยเยว
จตฺวา ชหาคิ ฯ สชาคิยํ จิโตปี จ ชิกฺขจฺจนฺโต ชหาคิ ฯ ชิกฺขจฺจนฺโต
นาม ยทา อุปฺพตฺตญฺจาเน มุตฺโต โหติ อุปฺพตฺตญฺจาเน อมุตฺโต
๑. ม. โอรปารภทํ ๒. ม. สปฺปโป หิ ฯ

โอลมฺพติ ตทา นํ อฏฺฐิยนฺโต ชหาติ ฯ เอวํ ชิกฺขณฺนฺโตปิ จ
ทณฺฑนฺตรํ วา มุลนฺตรํ วา ปาสาณนฺตรํ วา นิสฺสาย
ชหาติ ฯ นิสฺสาย ชหนฺโตปิ จ ถามํ ชเนตฺวา อุตฺสาหํ กริตฺวา
วีริเยน วงฺกํ นงฺคุฏฺจํ กตฺวา ปสฺสสนฺโตว ฌณฺํ กริตฺวา
ชหาติ ฯ เอวํ ชหิตฺวา เยนถามํ ปกฺกมตี เอวเมว อยมฺปิ
ภิกฺขุ โอรปาริ ชหิตฺกาโม จตฺตพฺพิเชน ชหาติ สชชาติยํ จิตฺตํ
ชิกฺขณฺนฺโต นิสฺสาย ถาเมนาติ ฯ สชชาติ นาม ภิกฺขุโน
อริยาย ชาตียา ชาโตติ (๑) วจนฺโต สึลฺลํ ฯ เตเนวาท สึเล
ปติฏฺฐาย นโร สปลฺโยติ ฯ (๒) เอวเมตฺตํ สชชาติยํ จิตฺตํ ภิกฺขุ
สกตฺตภาวาทิโอรปาริ (๓) ชินฺณปรุณฺณํ ตจฺมิมว (ตํ) ทฺกขํ ชเนนฺตํ
ตตฺถ ตตฺถ อาทีนวทสฺสเนน ชิกฺขณฺนฺโต กฺลฺยาณมิตฺเต นิสฺสาย
อธิมตฺตวายามสงฺฆาตํ ถามํ ชเนตฺวา ทิวสํ จงฺกเมน นิสฺชชาย
อวารณฺเเยหิ ฐมฺเมหิ จิตฺตํ ปรีโสเชตฺตี วุตฺตนเยน รตฺตนิทฺวิ
นฺธา วิภชิตฺวา ฆณฺเณโต วายมฺนฺโต อฺรโค วิย วงฺกํ นงฺคุฏฺจํ
ปลฺลงฺกํ อากฺขิตฺวา อฺรโค วิย ปสฺสสนฺโต อยมฺปิ อสึถิล-
ปรกฺกมตฺตาย วายมฺนฺโต อฺรโคว ฌณฺํ กริตฺวา อยมฺปิ ฌาณวิปฺผาริ
ชเนตฺวา อฺรโคว ตจฺมํ โอรปาริ ชหิตฺวา ชหิตฺวา จ อฺรโค วิย โอิหิตตฺโจ
เยนถามํ อยมฺปิ โอิหิตภาโร อนฺุปาทีเสสนิพฺพานธาตฺทิสํ
ปกฺกมตฺตี ฯ เตเนวาท ภคฺวา

๑. ม. ม. ๑๓/๕๓๑/๔๘๕ ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๖๑/๑๘ ฯ

๓. ม. สกตฺตภาวาทิเกทํ โอรปาริ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรควคฺควณฺณนา หน้า 20

โย อูปฺปติตฺตํ วิเนติ โภริ

วิสภูํ สปปวิสํว โอสเชหิ

โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปาริ

อรุโค ชินฺณมิมุตฺตจํ ปุราณนฺติ ฯ

เอวเมสา ภควตา อรหตฺตนิฏฺเฐน ปจฺมกาธา เทสิตาติ ฯ

อิทานิ ทฺตฺติยกาถาย อตฺถวณฺณนาทุกโม อนฺนูปฺปตฺโตติ ฯ

ตตฺตราปี

เยน ชตฺถ ยทา ยสุมา วุตฺตา คาธา อัย อิมิ

วิธี ปกาสะยิตฺวาสุส กริสฺสามตฺถวณฺณนนฺติ

อยเมว มาติกา ตโต ปฺรณฺจ สพฺพกาธาสุ ฯ อติวิทฺถารภเยน

ปน อิโต ปภฺตฺติ มาติกํ อนิกฺขิปปิตฺวา อูปฺปตฺติทสฺสนนเยเนว

ตสฺสา ตสฺสา อตฺถํ ทสฺเสนฺโต อตฺถวณฺณนํ กริสฺสามิ ฯ

เสยฺยถิทํ โย ราคมุทฺจฺฉิทา อเสสนฺติ อัย ทฺตฺติยกาธา ฯ

ตสฺสูปฺปตฺติติ ฯ

เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหฺรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส

อาราเม เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต สาริปฺปตฺตตฺถเรสุส

อูปฺภูจาโก อณฺณตโร สุวณฺณการปฺปตฺโต เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชิตฺโต ฯ

เถโร ตสฺส ทหรานํ อสุภํ สปปายนฺติ มนฺตุวา รากวิฆาตตฺถํ

อสุภกมฺมภูจฺฉานํ อทาสี ฯ ตสฺส ตสฺมि อเสวนมตฺตมฺปิ จิตฺตํ น

ลภติ โส อนฺนูปการิ มเมตฺนฺติ เถรสฺส อาโรเจสิ ฯ เถโร

ทหรานเมตํ สปปายนฺติ มนฺตุวา ปฺนปี ตทฺเวาจิกฺขิ ฯ เอว

จตุตทาโร มาสา อตีตา โส กิณฺจิมตฺตมปี วิเสสํ น ลภติ ฯ
ตโต นํ เถโร ภควโตปี กเถสิ (๑) ฯ ภควา อวิสโย สารีปุตฺต
ตฺถุหํ ตสฺส สปฺปายํ ชานิตฺตํ พุทฺธเวเนยฺโย เอโสติ วตฺวา
ปภสฺสรวณฺณํ ปทุมํ อิทฺธิยา นิมนฺนิตฺวา ตสฺส หตฺถे ปาทาสี
หนฺนท ภิกฺขุ อิมํ วิหารปจฺจนายํ วาลีกาตเถ นาเพน วิชฺฌิตฺวา
จเปหิ อภิมุขํ จสฺส ปลฺลลงฺเกน นิสีท โลหิตํ โลหิตนฺติ อวชฺเชนฺโตติ ฯ
อโย กิร ปณฺจชาติสฺตานิ สุวณฺณกาโรว อโหสิ เตนฺส
โลหิตกนิมิตฺตํ สปฺปายนฺติ ฌตฺวา ภควา โลหิตกมฺมฏฺจानํ
อทาสี ฯ โส ตถา กตฺวา มุหุตฺตํเยว ยถากุณฺมํ ตตฺถ
จตุตทารีปี ฌานานิ อธิกนฺตฺวา อนฺุโลมปฺปฏิโลมาทินา นเยน
ฌานกิปฺ อารภี ฯ อถ ภควา ตํ ปทุมํ มิลายตฺถติ อธิฏฺฐาสิ ฯ
โส ฌานา วุฏฺฐิตฺโต ตํ มิลาตํ กาพวณฺณํ ทิสฺวา ปภสฺสรํ
รูปํ ชราย ปริมทฺทิตนฺติ อนิจฺจสลฺลํ ปฏฺฐิตภติ ฯ ตโต นํ
อชฺชตฺตมปี อุปลํหริ ฯ ตโต ยทนิจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ
ทุกฺขํ ตทนตฺตาทิ ตโยปี ภเว อาทิตฺเต วิย ปสฺสิ ฯ เอวํ
ปสฺสโต จสฺสาวิหฺวเร ปทุมสโร อตฺถิ ตตฺถ ทารกา โอโรหิตฺวา
ปทุมานิ ภณฺชิตฺวา (๒) ราสี กโรนฺติ ตสฺส ตานิ อุกฺเท
ปทุมานิ นพวเน อคฺคิชาลา วิย ขายีสุ ปตฺตานิ
ปตฺนฺตานิ ปปาตํ ปวิสฺนฺตานิ วิย ขายีสุ เถ
นิกฺขิตฺตปทุมานํ อคฺคานิ มิลาตานิ อคฺคิทฺทฺฏานิ วิย
๑. ม. ภควโต สนนฺตํ เนสิ ฯ ๒. ม. ภณฺชิตฺวา ภณฺชิตฺวา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรควคควณณนา หน้า 22

ขายีสุฯ อตตส ตทนุสเรน สพพชมเม อุปนิชฌายโต
ภิกขุโยโส มตตตาย ตโย ภวา อาทิตตมิมว อการิ อปปปฏิสรณา หุตวา
อุปปุจหีสุฯ ตโต ภควา คนุชกุกกขิ นิสินโนว ตตส ภิกขุโน
อุปริ สรียารัก มุณจิจิ สวา จตตส มุข็เยว อชโฆตตถริ ตโต
โส ทิมตตตติ อวชเชนุโต ภควนตติ อากนุตวา สมิเป จิตมิมว
ทิสวา อุฏฐายาสนา อณชลิ ปณามลสิฯ อตตส ภควา
สปปายั วิทิตวา ชมมัม เทเสนุโต อิมิ โอภาสคาคัม อภาสิ โย
รากลมุตจฉิททา อเสสนตติฯ

ตตตต รลชชนวเสน ราโค ปลจกามคณรากลสเสตติ
อชิวจันฯ อุทจฉิททาติ อุจฉินุทติ ภณชติ วินาเสตติฯ
อตติคกาลิกานมปิ หิ ฉินุทตติ (๑) วตตมานวจัน อกขรจันตกา
อิจฉนตติฯ อเสสนตติ สานุสยัฯ ภิสปปุฬั สโรรุหนตติ สเร
วิรุฬหุ ปทุมปุปฬั วิยฯ วิคยหาติ โอคยห ปวิสิตวาติ อตโต
เสลั ปุพพสทิสเมวฯ กิ วุตตติ โหติ ยถา นาม เอเต
ทารกา สรั โอรุยห ภิสปปุฬั สโรรุหุ ฉินุทตติ เอวเมว โย ภิกขุ
อิมิ เตชาตูกโลกสนุนิวาสั โอคยห

นตติ รากลสโม อคคิ
กามราเคน ฑายหามิ
จิตตัม เม ปรีฑายหติฯ

๑. ม. ฉินุทตติฯ

สมฺปาปฺณิตฺตํ สมตฺถนฺนํ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวเมตํ สริตํ สีฆสฺรํ
สพฺพปการมฺปิ ตณฺหํ

อุปริวิสาลา ทุปฺปฺรา อิจฺฉา วิสฺฐคามินี (๑)

เย จ ตํ อนฺนุคิชนฺนํ เต โหณฺติ จกฺกชาริโนติ

ตณฺหาทฺติโย ปฺริโส ทิฆมทฺธานตฺสํ

อิตฺถภาวณฺณภาวํ ตฺสํ นาทิวตฺตตีติ (๒)

อุโน โลกิ อตฺติโต ตณฺหาทาโสติ โข มหาราชาคิ (๓) จ เอวมาทึนํ
ปจฺจเวกฺขณฺนํ วุตฺตปการเรหิ สีลสํวาราทิหิ จ โย โถกํ โถกํ
วิโสสยิตฺวา อรหตฺตมกฺเคน อเสสํ อจฺฉนฺชติ โส ภิกฺขุ ตสฺมีเยว
ขณฺเณ สพฺพปการมฺปิ ชหาคิ โอรปารนฺนํ เทสนาปฺริโยสานเ
โส ภิกฺขุ อรหตฺเต ปตฺติจฺจโถติ ฯ

โย มานมฺทพฺพชิตฺติ กา อุปฺปตฺติ ภควา สาวตฺถิยํ
วิหฺรติ อณฺตโร ภิกฺขุ กงฺคาย ตีเร วิหฺรนฺโต กิมฺหกาเล
อปฺโปทเก โสเต กตฺนพฺเสตฺตํ ปจฺฉา อากเตน มโหณฺน
วฺยฺหมานํ ทิสฺวา อนิจฺจา สงฺขาราคิ สํวิคฺโค อฏฺฐาสิ ฯ
ตสฺสชฺฆมาสยํ วิทิตฺวา ภควา อิมํ โอภาสคฺคาณฺณภาสิ ฯ

ตตฺถ มาโนติ ชาตฺติอาทิวตฺถโก เจตโส อุนฺณมาโน (๔) ฯ
โส เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ มาโน สทฺติโสหฺมสมฺมิตฺติ มาโน หิโนหฺมสมฺมิตฺติ

๑. สุขา. อุปริ วิสาลา ทุปฺปฺรา อิจฺฉาวิสทคามินี ฯ ม. อุปริวิสาลา

ทุปฺปฺรา อิจฺฉา วิสทคามินี ฯ ๒. อจฺ. จตฺตก. ๒๑/๕/๑๒ ฯ

๓. ม. ม. ๑๓/๔๕๐/๔๑๐ ฯ ๔. สී. ยฺ. อุนฺณโม ฯ ม. อุนฺณาโม ฯ

มานนฺติ (๑) เอวํ ติวโร โหติ ฯ ปุณฺ เสยฺยสฺส เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ
เสยฺยสฺส สทิสฺส เสยฺยสฺส หีนโน สทิสฺส เสยฺโย สทิสฺส สทิสฺส
สทิสฺส หีนโน หีนสฺส เสยฺโย หีนสฺส สทิสฺส หีนสฺส หีนโนหฺมสมฺมิตฺติ
มานนฺติ (๒) เอวํ นวโร โหติ ฯ ตํ สพฺพปฺปการมฺปิ มานํ

เยน มานนฺ มตฺตาเส สตฺตา คจฺจนฺติ ทฺถกฺคินฺนฺติอาทินา (๓)
นเยน ตตฺถ อาทินวปจฺจเวกฺขณฺน วุตฺตปฺปกาเรหิ สีสฺสวราทึหิ
จ โย โถกํ โถกํ วรฺณโต กิเลสํ อพฺลทฺทตฺตา (๔) นพฺเสตฺสทิสฺ
โลกุตฺตรชฺมมํ อติพฺลตฺตา มโหสมฺสทิสฺเสน อรหฺตมฺกฺเคน
อเสถํ อุตฺทพฺพิ อนวเสสฺสปฺพานวเสน อจฺฉินฺนฺโต วเรตฺติ
วุตฺตํ โหติ ฯ โส ภิกฺขุ ตสมฺมึเยว ขณฺนํ สพฺพปฺปการมฺปิ ชหาติ
โอรปารนฺติ ฯ เทสฺนาปริโยसानฺ โส ภิกฺขุ อรหฺตเต ปตฺติจฺฉิตฺติ ฯ

โย นาชฺฌกมาติ กา อฺปฺปตฺติ ฯ อิมิสฺสา กาถาย อิตฺโต
ปรานญจ ทฺวาทสนฺนํ เอกาเยว อฺปฺปตฺติ ฯ

เอกํ สมฺมํ ภควา สวตฺถึยฺ วิหฺรติ เตน โข ปน
สมเยน อญฺญตโร พุราหฺมโณ อตฺตโน ชีตฺยา วาเรยฺเย ปจฺจุปฺภูจฺเจ
จฺฉินฺเตสิ เกนจิ วสเลน อปริภฺตฺตปฺพเพหิ ปฺปฺเพหิ ทาริกํ
อลงฺกริตฺวา ปตฺติกฺลํ เปเสสฺสสมฺมิตฺติ ฯ โส สนฺตรพาหิรํ สวตฺถึ
วิจฺฉินฺนฺโต กิณฺจ ติณฺนปฺปมฺปิ อปริภฺตฺตปฺพพิ นาทฺทส ฯ อถ
สมฺพหฺลเต ชฺชตฺตกชาติเย พุราหฺมณฺทารเก สนฺนปฺติเต ทิสฺวา

๑. อภ. วิ. ๓๕/๘๘๘/๔๓๘ ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๘๕๔/๔๘๐ ฯ
๓. ขุ. อิติ. ๒๕/๑๘๔/๒๓๑ ฯ ๔. ส. อพฺลตฺติทฺทตฺตา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรควคควณณนา หน้า 26

เอเต ปุจฺฉิสฺสามิ อวสุสฺสํ สมฺพหุเสสุ โภจิ ชานิสฺสตีติ มนฺตฺวา(๑)
ปุจฺฉิ ฯ เต ตํ พุราหุมนํ อุปฺผณฺเฑนฺตา อาหิสฺส อฺหุมนฺพรปุปฺผิ นาม
พุราหุมน โลเก น เคนจิ ปฺริกฺขตฺตปุพฺพิ เตน ธีตฺริ อตฺถกฺริตฺวา
เทหีติ ฯ โส ทฺตฺยทิวเส กาลสฺเสว อฺกฺขาย ฆตฺตวิสฺสคฺคํ กตฺวา
อฺจฺริวตฺติยา นทฺติยา ตีเร อฺหุมนฺพรวนํ คนฺตฺวา เอกเมกํ รุกฺขํ วิจฺฉินฺนฺโต
ปุปฺผสฺส วณฺณมตฺตมฺปิ นาทฺทส ฯ อถ วิตฺติวตฺเต มชฺฉนฺตฺเก
ทฺตฺยวารี(๒) อคฺมาสิ ตตฺร จ อณฺตโร ภิกฺขุ อณฺตฺรสมฺมึ
มนฺนฺลฺลเ รุกฺขมฺลเ ทิวาวิหาริ นิสฺสินฺโน กมฺมกฺกฺขานํ มนฺตฺกโรติ ฯ
โส ตตฺถ อุปฺสงฺกมิตฺวา อมนฺตฺกฺริตฺวา สกึ นิสฺสิตฺวา สกึ อุกฺกฺกฺโก
หฺตฺวา สกึ จตฺวา ตํ รุกฺขํ สพฺพสาขาวิภฺวปฺตฺตฺนเรสุ (๓) วิจฺฉินฺนฺโต
กิลฺมตี ฯ ตโต นํ โส ภิกฺขุ อาห พุราหุมนํ กิ มคฺคสฺสีติ ฯ
อฺหุมนฺพรปุปฺผิ โภจิ ฯ อฺหุมนฺพรปุปฺผิ นาม พุราหุมน โลเก
นตฺถิ มฺสา เอตํ วจฺนํ มา กิลฺมาตี ฯ อถ ภควา ตสฺส ภิกฺขุโน
อชฺฉมาสฺย วิทิตฺวา โอภาสํ มฺลฺลจิตฺวา สมฺบุปฺนฺนสมฺนฺนาหาร-
พฺหุมานสฺส อีมา โอภาสกาถาโย อภาสิ โย นาชฺฉคฺมา ภเวสุ
สارนฺตฺติ ฯ สพฺพา วตฺตพฺพา ฯ

ตตฺถ ปจฺมคาคาย (๔) ตาว ฯ นาชฺฉคฺมาติ นาทฺคจฺฉิ
นาทฺคจฺฉติ วา ฯ ภเวสุติ กามรฺูปารฺูปสฺสณฺณิอฺสณฺณิเนวสฺสณฺณิ-
นาสฺสณฺณิเอกโวการจฺจโวการปฺลจโวการภเวสุ ฯ สारนฺตฺติ
๑. ม. อุปฺสงฺกมิตฺวา ฯ ๒. ม. ทฺตฺยตีริ ฯ ๓. ม. ...วิภฺวปฺตฺตฺนเรสุ ฯ
๔. ม. ปจฺมคาคาย ฯ

นิจฺจภาวํ อุตฺตภาวํ วา ฯ วิจฺฉินฺนุติ ปญฺญา ย กเวสนุโต ฯ
ปุปฺผมิว อุทุมฺพรเสตฺติ ยถา อุทุมฺพรรุกฺเขสุ ปุปฺผิ วิจฺฉินฺนุโต เอส
พฺรหฺมาหุโม นาชฺฌคฺมา เอวํ โย โยคาวจโร หิ (๑) ปญฺญา วิจฺฉินฺนุโต
สพฺพภเวสุ กิณฺจิ สารี นาชฺฌคฺมา โส อสารถฺฏเจเน (๒) เต ชฺมฺเม
อนิจฺจโต อนตฺตโต จ วิปฺสฺสนุโต อนุปฺพุเพเน โลกุตฺตรชฺมฺเม
อริคฺจฺฉนฺนุโต ชฺหาติ โอรปารี อฺรโก ชินฺณมิมิ ตจฺมํ ปฺรารณฺนุติ
อยมฺมตฺโต โยชฺนา จ ฯ อวเสสกาถาสฺ ปนฺสฺส โยชฺนํ อวตฺวา
วิเสสตุตฺตมตฺตเมว วกฺขาม ฯ

ยสฺสนฺตรโต น สฺนฺติ โโกปา อิติภาวาทตฺตจ วิตีวตฺตโตติ
เอตฺถ ตาว อยํ อนฺตรสทฺโท

นทีตีเรสุ สณฺจฺจเน (๓) สภาสุ รัถิยาสุ จ
ชฺนา สงฺกมฺม มนฺเตนฺติ มณฺจ ตฺตจ กิมนฺตรนฺติ (๔)

อปฺปมตฺตเคน วิเสสธาธิคฺเมน อนฺตรา โวसानมาปาติ

อนตฺถชนโน โโกโร โโกโร จิตฺตปฺปโกปโน
ภยมนฺตรโต ชาตํ ตํ ชโน นาวพฺุชฺชตีติ (๕)

เอวํ การณเวมชฺฉจิตฺตาทิสฺส สมฺพหุเลสุ อตฺถเสสุ ทิสฺสตี ฯ อิธ
ปน จิตฺเต ฯ ตโต ยสฺสนฺตรโต น สฺนฺติ โโกปาติ ตติยมกฺเคน
สมฺหตฺตตา ยสฺส จิตฺเต น สฺนฺติ โโกปาติ อตฺถโต ฯ ยสฺมา ปน
ภโวติ สมฺปตฺติ วิภโวติ วิปฺตฺติ ฯ ตถา ภโวติ วุฑฺฒิ วิภโวติ หานิ

๑. ม. เอวํ โย โยคาวจโรปิ ฯ ๒. สී. อสารถฺฏเตเน ฯ ๓. สී. ปนฺถานเน ฯ
ม. สณฺจฺจเน ฯ ๔. สී. ส. ๑๕/๗๘๑/๒๕๖ ฯ ๕. อัง. สตฺตก. ๒๓/๖๑/๕๕ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณนา หน้า 28

ภโวติ สสฺสตี วิภโวติ อฺจฺเจโท ภโวติ ปุณฺณํ วิภโวติ ปาปํ วิภโว
อภโวติ จ อตฺถโต เอกเมว ตสฺมา อิติภวาภวตฺถจ วิตีวตฺโตติ
เอตฺถ ยา เอสา สมฺปตฺติวิปตฺติวฺหุติหานิ สสฺสจฺจฺเจทฺตฺตฺตฺต-
ปาปวเสน อิติ อเนกปฺปการา ภวาภวตา วุจฺจติ จตฺตฺตฺตฺตฺต
ยถาสมฺภวํ เตน เตน นเยน ตํ อิติภวาภวตฺถจ วิตีวตฺโตติ
เอวมตฺต

ยสฺส วิตฺตกาติ เอตฺถ ปน ยสฺส ภิกฺขุโน ตโย กามพฺยา-
ปาทวิหีสาวิตฺตกา ตโย ฌาติชนปทามรวิตฺตกา ตโย
ปรานุทฺทพฺยาปฏฺฐิตํยุตฺตลาภสฺสการสิโลกอนวณฺณตฺตฺตฺตฺต-
ตฺต
อาทินนํ ปจฺจเวกฺขิตฺตวา ปฏฺฐิปกฺขวตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปทานสมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ททฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อเสสา นียกชฺชตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
จิตฺเต จ ยถา น ปุณฺณ สมภวานฺติ เอวํ อรหตฺตมกฺเคน อเสสา ฉินฺนนา
ฉินฺนณฺทฺติ กปฺปิตนฺติ วุจฺจติ ยถาห กปฺปิตเกสมสฺสฺตฺตฺต
เอวมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

อิทานิ โย นาจฺจสํวริตี เอตฺถ โย นาจฺจสํวริตี โย
นาติธาวี น ปจฺจสํวริตี น โอิหียํ กิํ วุคฺตํ โหติ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ภุจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
๒. อจฺ. สตฺตฺตก. ๒๓/๖๑/๕๖
๓. ม. เอวมตฺตฺตฺต อตฺตฺต

อจจารทฐวีริเยน หิ อุตฺตจฺเจ ปตฺนุโต อจฺจาสรฺติ อติสฺสิถิเสน
โกสฺซเช ปตฺนุโต ปจฺจาสรฺติฯ ตถา ภวตฺตณฺหาย อตฺตานิ กิลฺเมนุโต
อจฺจาสรฺติ กามตฺตณฺหาย กามสุขมนฺนุชฺชนุโต ปจฺจาสรฺติ
สฺส
อนุโสจฺนุโต อจฺจาสรฺติ อนาคตํ ปฏฺิภงฺกนุโต ปจฺจาสรฺติ
ปฺพพฺพนฺตานุทฺธิจฺจฺจา อจฺจาสรฺติ อปรนฺตานุทฺธิจฺจฺจา ปจฺจาสรฺติ
ตสฺมา โย เอเต อุกฺโก อนฺเต วชฺเชตฺวา มชฺฉิมิ ปฏฺิปปํ ปฏฺิปปชฺชนุโต
นาจฺจสารี น ปจฺจสารีติ เอวํ วุตฺตํ โหติฯ สพฺพํ อจฺจมา
อิมิ ปฺปณฺจนฺติ ตาย จ ปน อรหตฺตมคฺคโวลานาย มชฺฉิมาย
ปฏฺิปปาย สพฺพํ อิมิ เวทนาสณฺณาวิตกฺกปฺปภาวํ ตณฺหามานทฺธิจฺจ-
สงฺขาคํ ติวริํ ปฺปณฺจํ อจฺจมา อติภฺกนุโต สมตฺติภฺกนุโตติ อตฺถโถฯ
ตทนนฺตรคฺคาถาย ปน สพฺพํ วิตถฺมิทฺนฺติ ฌตฺวา โลเกติ
อยเมว วิเสโสฯ ตสฺส
วุตฺตํ โหติฯ เอวํ สนฺเตปิ ปน วิปฺสฺสนุปลํ โลภฺยภฺกนุชฺชา-
ตฺนชฺชาตฺตปฺปเกทํ สงฺขตเมว อิธฺาธิปฺเปตํฯ วิตถฺนฺติ วิตถฺภาวํ (๑)ฯ
นิจฺจนฺติ วา ชฺชนฺติ วา สุขนฺติ วา สุภฺนฺติ วา อตฺตาคฺติ วา ยถา
ยถา กิลฺสวเสน พาลชฺเนหิ คยฺหติ ตถาตถาภาวโต วิตถฺนฺติ
วุตฺตํ โหติฯ อิทฺนฺติ ตเมว สพฺพํ ปจฺจภฺกนุภาเวน ทสฺเสนุโต
อาหฯ ฌตฺวาติ มคฺคปฺปณฺนาย ชานิตฺวา ตณฺจ ปน
อสมฺโมหโต จ (๒) วิสยโต จฯ โลเกติ โอลกาสฺโลเกฯ สพฺพํ
๑. ม. วิคตฺตถภาวํฯ ๒. ม. อสมฺโมหโต นฯ

ขณฺฐาทิเกทํ ฌมฺมชาตํ วิตถมิทฺนฺติ ฌตฺวาติ สมฺพนฺโห ๑

อิทานิ อิตฺโต ปฺราสุ จตฺตฺสฺส คาคาสฺส วิตฺตโลโก วิตฺตราโค วิตฺโทโส

วิตฺตโมโหติ เอเต วิเสสา ๑ เอตฺถ ลุพฺภนฺวเสน โลโก ๑

สพฺพสฺสงฺกาคิกเมตํ ปจฺมสฺส อกฺขลมฺมุตฺสฺส อธิวณฺํ วิสมฺโลภสฺส

วา ๑ โย (๑) โส อปฺเปกฺทา โภคา รกฺขาคามาติ ตีสุปี โลภมฺมา

อฺปฺปชฺชนฺติ ๑ ภิกฺขิณฺมตฺตีสฺสุปี ธีตฺมตฺตีสฺสุปี โลภมฺมา อฺปฺปชฺชนฺตฺติ

เอวํ วุตฺโต ๑ รชฺชนฺวเสน ราโค (๑) ปณฺจกามคฺคณฺรคฺคเสตํ อธิวณฺํ ๑

ทฺสฺสนฺวเสน โทโส ๑ ปฺปฺพเพ วุตฺตโกธฺสฺเสตํ อธิวณฺํ ๑

มฺยฺหฺนฺวเสน โมโห จตฺตฺสฺส อริยสจฺเจสฺส อณฺณณฺสเสตํ

อธิวณฺํ ๑ ตตฺถ ยสฺมา อຍํ ภิกฺขุ โลภํ ชิกฺขุจฺจนฺโต วิปฺสฺสนํ

อารภิ กฺุทาสฺส นามาหํ โลภํ วิเนตฺวา วิตฺตโลโก วิหเรยฺยณฺติ

ตสฺมา ตสฺส โลภปฺปหฺนฺนฺปายํ สพฺพสฺสงฺขารานํ วิตถภาวทฺสฺสนํ (๒)

โลภปฺปหฺนฺนํ สํสฺสจฺจ โอรปารปฺปหฺนํ (๑) ทสฺเสนฺโต อิมํ

คาคมาห ๑ เอส นโย อิตฺโต ปฺราสุปี ๑ เกจิ ปนาหุ

ยถาวุตฺเตเนว นเยน เอเต ฌมฺเม ชิกฺขุจฺจิตฺวา วิปฺสฺสนมฺมรทฺทสฺส

ตสฺส ตสฺส ภิกฺขุโน เอกเมกาว เอตฺถ คาคา วุตฺตาคิ ๑ ยํ รุจฺจติ ตํ

คเหตุพฺพํ ๑ เอส นโย อิตฺโต ปฺราสุ จตฺตฺสฺส คาคาสฺส ๑ อຍํ

ปเนตฺถ อตฺถวณฺณนา ๑

๑. ม. โย โส อปฺเปกฺทา มาตฺมตฺตีสฺสุปี โลภมฺมา อฺปฺปชฺชนฺติ ๑

ภิกฺขิณฺมตฺตีสฺสุปี โลภมฺมา อฺปฺปชฺชนฺติ ๑ ธีตฺมตฺตีสฺสุปี โลภมฺมา

อฺปฺปชฺชนฺตฺติ ๑ เอวํ วุตฺโต ๑ รชฺชนฺวเสน ราโค ๑

๒. สී. วิตถภาวทฺสฺสนตฺถํ ๑ ๑. สී. โอรปารปฺปหฺนตฺถํ ๑

อุปฺปหีนฺนฺภูเจเน สนนฺตานิ อนฺนฺสยฺนฺตฺติ อนฺนฺสยา ฯ
กามราคปฏฺธิมมานทิกฺขวิจิจฺจนาภวราคาวิชฺชานํ เอตํ อธิวณฺํ ฯ
สมฺปยุตฺตธมฺมานํ อตฺตโน อาการานฺนฺวิธานฺนฺภูเจเน มฺลธา
อเขมฺนฺนฺภูเจเน อกฺกุสลา ฯ ตํปติญฺจาทฺตปิ (๑) มฺลธา สาวชฺช-
ทฺกฺขวิปากฺกุเจเน อกฺกุสลา ฯ อุกฺกยเมตํ โลกโทสโมหานํ
อธิวณฺํ ฯ เต หิ โลกโ กิกฺขเว อกฺกุสลณฺจ อกฺกุสลมฺลณฺจาทฺตปิ
นเขเน เอวํ นินฺทิกฺกฺกา ฯ เอวเมเต อนฺนฺสยา เตเน เตเน มกฺเคเน
ปหีนฺตฺตา ยสฺส เกจฺจ น สนนฺติ เอเต จ อกฺกุสลมฺลธา ตเถว สมฺมูหตาเส
สมฺมูหตา อิจฺเจว อตฺถโธ ฯ ปจฺจตฺตพฺหุจฺจนฺตฺส หิ เสการาคมํ
อิจฺฉนฺติ สทฺททกฺกฺขณโกวิทา ฯ อญฺจกถาจรียา ปนฺ เสติ
นินฺปาโตติ วณฺณยฺนฺติ ฯ ยํ รุจฺจติ ตํ คเหตุพฺพํ ฯ เอตฺถ ปน
กิลฺลจปิโส เอวํวิโร กิกฺขุ จินฺนสโว โหติ จินฺนสโว จ เนว อาทียติ
น ปชฺหติ ปชฺหิตฺวา จิตฺติ วุตฺโต ตถาปิ วตฺตมานสมิเป
วตฺตมานวณฺนทกฺกฺขณเนน ชหาติ โอรปารนฺติ วุจฺจติ ฯ อถวา
อนฺนฺปาทิสฺสาย จ นินฺพฺพานธาตฺยา ปรีนินฺพฺพานฺนฺโต อตฺตโน
อชฺฉตฺตติกฺพาหิรายตฺนสงฺฆาตํ ชหาติ โอรปารนฺติ เวทิตฺพุโป ฯ

ตตฺถ กิลฺลสฺสปฏิปาฏิยา มกฺคปฺปฏิปาฏิยา จาติ ทฺวิธา อนฺนฺสยานํ
อภาโว เวทิตฺพุโป ฯ กิลฺลสฺสปฏิปาฏิยา หิ กามราคานฺนฺสย-
ปฏฺธิมานฺนฺสยานํ ตตฺติยมกฺเคเน อภาโว โหติ มานานฺนฺสยสฺส
๑. ม. เอตฺถนฺนฺตเร ธมฺมานนฺติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณฺณนา หน้า 32

จตุตถมคฺเคน ทิฏฺฐานุสยวิจิจฺจนุสยานํ ปจฺมมคฺเคน
 ภาวราคานุสยวิจฺจนุสยานํ จตุตถมคฺเคน ฯ มคฺคปฏฺธิปาฏฺฐิยา
 ปจฺมมคฺเคน ทิฏฺฐานุสยวิจิจฺจนุสยานํ อภาโว โหติ ฯ
 ทุตฺติยมคฺเคน กามราคานุสยปฏฺธิจฺจนุสยานํ ตนฺนภาโว ฯ
 ตุตฺติยมคฺเคน สพฺพโส อภาโว จตุตถมคฺเคน มานานุสย-
 ภาวราคานุสยวิจฺจนุสยานํ อภาโว โหติ ฯ (๑) กสฺมา ฯ
 ยสฺมา ปน (๑) สพฺเพ อนุสยา อกฺุสฺลมูลา กามราคภาวราคานุสยาเอว
 หิ โลภากฺุสฺลมูลเณ สงฺกหํ กจฺจนฺติ ปฏฺธิจฺจนุสยวิจฺจนุสยา จ
 โทโส อกฺุสฺลมูลํ โมหิ อกฺุสฺลมูลมิจฺเจว สงฺขยํ กจฺจนฺติ ทิฏฺฐิमान-
 วิจิจฺจนุสยา ปน น กิณฺจิ อกฺุสฺลมูลํ โหณฺติ ฯ ยสฺมา วา
 อนุสยาภาวเวสเณ จ อกฺุสฺลมูลสมฺภวตฺเวสเณ จ กิเลสฺป-
 ปหानํปตฺเถสิ (๒) ตสฺมา ยสฺसानุสยา น สนฺติ เกจิ มูลา
 อกฺุสฺลา สมฺมุตฺตาเส อิติ ภควา อาห ฯ

ยสฺส ทรธชาติ เอตฺถ ปน ปจฺมปฺปนฺนา กิเลสา
 ปริพาหุจฺเณ ทรธา นาม อปฺราปรณฺจ อฺุปฺปนฺนา [๓] เตหิ
 ทรเถหิ ชาตตฺตา ทรธา นาม ฯ โอรณฺติ สกฺกาโย วุจฺจติ ฯ
 ยถาห โอริมํ ตีรณฺติ โข ภิกฺขุ สกฺกายสฺเสตฺติ อธิวจฺจนฺติ ฯ
 อากมฺนยาติ อฺุปฺปตฺติยา ฯ ปจฺจยาเสติ ปจฺจยาเอว ฯ
 ก็ วุตฺติ โหติ ฯ ยสฺส ปน อฺุปาทานกฺุขนฺธคฺคหณฺยา ปจฺจยภฺภูตา

๑. ม. ตตฺถ ยสฺมา น ฯ ๒. ม. ปฏฺฐเปสิ ฯ
 # ๓. ม. เอตฺถนฺตเร ปนสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 21 อรรถสุตฺตวณฺณา หน้า 33

อริยมกุเคน ปหีนตฺตา เกจิ ทรตฺทเววจฺณา กิเลสํ น สนฺติ

ปฺพุเพ วุตฺตฺนเยเนว โส ภิกฺขุ ชฺหาติ โอรปาริ ฯ (๑)

ยสฺส วณฺชชาติ เอตฺถาปี ทรตฺทา วีย วณฺชชา เวทิตฺพุพา ฯ

วจนฺตฺเถ ปน อัย วิเสโส วณฺฺเต วโนตฺติติ วา วณฺํ ฯ วณฺติ

เสวติ ภชฺตีติ อตุโถ ตณฺหาเยตํ อธิวณฺํ ฯ สํ หิ วิสฺยานํ

ปฺตฺถนโต เสวนโต จ วณฺฺติ วุจฺจติ ฯ ตํปริยฺยญฺจํวเสน วณฺํ [๒]

ตโนตฺติติ วณฺโถ ฯ ตณฺหานุสยสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ วณฺธา

ชฺตา(๓) วณฺชชาติ ฯ เกจิ ปนาหุ สพุเพปี กิเลสํ กหนฺญฺเจน

วณฺโถติ วุจฺจนฺติ อปรารูปฺปนา ปน วณฺชชาติ ฯ อยมเว

เจตฺถ อรรถสุตฺเต (๔) อตุโถ อธิปฺเปโต อิตโร ปน รมฺมปทกาถายิ ฯ

วินิพฺนฺชชฺช ภาวชาติ ภาววินิพฺนฺชชฺช อถ วา จิตฺตสฺส วิสฺเยสฺสุ

วินิพฺนฺชชฺช อายตี อฺปฺปตฺติยา วาติ (๕) ตฺโถ ฯ เหตุเยว

เหตุกฺปฺปา ฯ

โย นีวรณฺเต เอตฺถ นีวรณฺชาติ จิตฺตํ ตปฺปนฺตีติ (๖) นีวรณฺ

ปฏฺิจฺจํวณฺตีติ อตุโถ ฯ ปหาชาติ ญฺเจวทฺทวา ฯ ปญฺจชาติ

เตสํ สขฺขาปริจฺเจโท ฯ อีฆาภาวโต อนิโฆ ฯ กถฺกถาย

ติณฺณตฺตา ตินฺณกถฺกโถ ฯ วิคตฺสลฺลตฺตา วิสฺลฺโล ฯ ก็

วุตฺตํ โหติ โย ภิกฺขุ กามจฺจนฺทาทีนํ ปญฺจ นีวรณฺนิ

สมนฺตภทฺเรก วุตฺตฺนเยน สามณฺยโต วิเสสโต จ นีวรณฺสฺ

๑. ม. โอรปารนฺติ ฯ ๒. ม. เอตฺตฺนตฺเร ธรฺตีติ ทิสฺสตี ฯ

๓. ม. ชฺตาติ ฯ ๔. ม. อรรถสุตฺเต ฯ ๕. ม. จาติ ฯ

๖. ม. นีวรณฺชาติ จิตฺตํ หิตปฏฺิจฺจตี วา นีวรณฺตีติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 34

อาทินฺวํ ทิสฺวา เตน เตน มกฺเคน ปหาย เตสญฺจ ปหีนตฺตาเอว
กิลฺลสทฺถุขสงฺขาตฺตสฺส อีฬฺลสฺส อภาเวน อนินฺโฆ อโหสิ นฺุ โข อหํ
อตีตมทฺธานนฺุตฺตอาทินา (๑) นเยน ปวตฺตตาย กถํกถาย ตินฺณตฺตา
ตินฺณกถงฺกโถ ตตฺถ กตฺเม ปญฺจ สลฺลา รากสฺสโล โทสสฺสโล
โมหสฺสโล มานสฺสโล ทิกฺขิสฺสโลติ (๒) วุตฺตํ ปญฺจนฺนํ
สลฺลํ วิคตฺตวา วิสฺสโล โส ภิกฺขุ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว ชหาติ
โอรปารนฺติ ฯ

อตุราปี จ กิลฺลสปฏิปาฏิยา มกฺคปฏิปาฏิยา จาติ ทฺวิธาเอว
นึวรนฺนปฺพานํ เวทิตฺตพฺพํ ฯ กิลฺลสปฏิปาฏิยา หิ กามจฺจนฺท-
นึวรนฺนสฺส พฺยาปาทนึวรนฺนสฺส จ ตติยมกฺเคน ปหานํ
โหติ ฯ ถินมิตฺถนึวรนฺนสฺส อุตฺถจฺจนึวรนฺนสฺส จ จตฺตมกฺเคน ฯ
อกถํ วต เม กุสลนฺุตฺตอาทินา นเยน ปวตฺตสฺส วิปฺปฏิสฺสาร-
สงฺขาตฺตสฺส กุกฺกจฺจนึวรนฺนสฺส วิจิกิฉฺฉานึวรนฺนสฺส จ ปจฺมมกฺเคน ฯ
มกฺคปฏิปาฏิยา ปน กุกฺกจฺจนึวรนฺนสฺส วิจิกิฉฺฉานึวรนฺนสฺส จ
ปจฺมมกฺเคน ปหานํ โหติ กามจฺจนฺทนึวรนฺนสฺส พฺยาปาท-
นึวรนฺนสฺส จ ทฺติยมกฺเคน ตนฺนภาโว โหติ ตติเยน
อนวเสสฺสปฺพานํ ถินมิตฺถนึวรนฺนสฺส อุตฺถจฺจนึวรนฺนสฺส จ
จตฺตมกฺเคน ปหานํ โหตีติ ฯ เอวํ

โย นึวเรนฺ ปหาย ปญฺจ
อนินฺโฆ ตินฺณกถงฺกโถ วิสฺสโล

๑. ม. มุ. ๑๒/๑๒/๑๔ ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๕๘๐/๕๐๕ ฯ

*เล่มที่ 21 ฌนียสุตตวณฺณนา หน้า 35

โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปาริ

อรุโค ฌินฺณมิมวตฺตจํ ปุราณนฺติ

อรหตฺตนิกฺกุเณว ภควา เทสนํ สมากทเปสี (๑) ฯ

เทสนาปริโยसानเ โส ภิกฺขุ อรหตฺเต ปตฺติภฺจิจฺจโต ฯ เอกจฺเจ เยน

เยน เตสํ ภิกฺขุณํ ยา คาถา เทสีตา เตน เตน ตสฺสา ตสฺสา

คาถาย ปริโยसानเ โส โส ภิกฺขุ อรหตฺเต ปตฺติภฺจิจฺจโตติ วทนฺติ ฯ (๒)

ปรมตฺถโชติกา ขุททกกุกกถาย

อรุคสุตตวณฺณนา นิภฺจิจฺจตา ฯ

ปกฺโกทโนติ ฌนียสุตฺตํ ฯ กา อุปฺปตฺติ ภควา สาวตฺถิยํ

วิหริติ เตน สมเยน ฌนีย โคโป มหียา ตีเร ปภฺจิสฺสตี ฯ

ตสฺสา ยํ ปุพฺพโยโค กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน ทิสฺสมานเ

วีสตี วสฺสสหฺสฺसानิ ทิวเส ทิวเส สํฆสฺส วีสตี สลากภตฺตานิ

อทาสี โส ตโต จูโต เทเวสุ อุปฺปนฺโนเอวํ (๑) เทวโลเก เอก

พฺพุทฺธนฺตรํ เขเปตฺวา อมฺหากํ ภควโต กาลเ วิเทหฺรภฺจิมชฺเ

ปพฺพตฺรภฺจํ นาม อตฺถิ ตตฺถ ฌมฺมโกรณฺจํ (๔) นาม นครํ ตสฺมี

นคเร เสภฺจิจฺจโต หุตฺวา นิพฺพตฺโต โส โคญฺจํ นิสฺสาย

ชีวตี ฯ ตสฺส หิ ตีสมตฺตานิ โคสหฺสฺसानิ โหณฺติ ฯ

๑. ม. นิภฺจิจฺจเปสี ฯ ๒. สී. เอกจฺจเยน นเยน ตสฺสา ตสฺสา คาถาย

ปริโยसानเ โส โส ภิกฺขุ อรหตฺเต ปตฺติภฺจิจฺจโตติ ฯ

๓. ม. อุปฺปนฺโน เอวํ ... ฯ ๔. สී. ฌมฺมโกรณฺจํ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณนา หน้า 36

สตตวีสสทสสา คาโว จิริ ทฺยฺหนฺติ ฯ โคปา นาม นิพทฺธ-
วาสิโน น โหนฺติ วสฺสเก จตฺตาริ มาเส ธเล วสนฺติ ฯ
อวเสตฺถฺจมาเส ยตฺถ ติโณทกํ สฺขํ ลพฺภติ ตตฺถ วสนฺติ ฯ
ตลฺยจ นทีตีริ วา ชาตฺตฺสฺรตีริ วา โหติ ฯ อถายมฺปิ วสฺสกาเล
อตฺตโน วสฺสทามโต นิทฺทมิตฺวา คฺคฺคฺนํ ฆาตฺตฺวารตฺถาย โอบาสํ
กเวสนฺโต มหามหิ ทิซฺชิตฺวา เอกโต กาลมหิ เอกโต มหามหิจฺเจว
สงฺขํ คตา (๑) สนฺทมานา ปฺน สมฺททสมิเป สมากนฺตฺวา ปวตฺตา
ยํ โอบาสํ อนฺตรทีปํ อกาสิ ตํ ปวิสิตฺวา วจฺจํ สาลํ อตฺตโน จ
นิเวสนํ มาเปตฺวา วาสํ กปฺเปสิ ฯ ตสฺส สตฺต ปฺตฺตา สตฺต
ธิตโร สตฺต สฺมุสสา อนเนเก จ กมฺมกรรา โหนฺติ ฯ โคปา นาม
วสฺสนิมิตฺตํ ชานนฺติ ฯ ยทา สกฺกนิกา กฺลาวกานิ รุกฺขกฺเค
กโรนฺติ กกฺกฏฺกา อฺทกสมิเป ทฺวารํ ปิทฺทิตฺวา ธลสมิปฺทฺวารเณ
วพฺพเชนฺติ ตทา สฺวฏฺฐิกิภา ภาวสฺสตีติ คณฺหนฺติ ฯ ยทา ปน
สกฺกนิกา กฺลาวกานิ นิจฺจฺจฺจฺจเน อฺทกปฺปฺญฺเจ กโรนฺติ กกฺกฏฺกา
ธลสมิเป ทฺวารํ ปิทฺทิตฺวา อฺทกสมิปฺทฺวารเณ วพฺพเชนฺติ ตทา
ทฺพฺพฏฺฐิกิภา ภาวสฺสตีติ คณฺหนฺติ ฯ

อถ โส ธนฺนโย สฺวฏฺฐิกินิมิตฺตานิ อฺปสฺลลกฺเขตฺวา อฺปกฺกฺเจ
วสฺสกาเล อนฺตรทีปา นิทฺทมิตฺวา มหามหิยา ปฺรตีเร
สตฺตสตฺตาทมฺปิ เทเว วสฺสนฺเต อฺทเกณ อนฺชฺโฆตฺถโรณกาเส
อตฺตโน วสฺสโนกาสิ กตฺวา สมฺนฺตา ปฺริทฺทิตฺวา วจฺจสาลาโย
๑. ม. คณฺตฺวา ฯ

*เล่มที่ 21 ฌนียสุตฺตวณฺณนา หน้า 37

มาเปตฺวา ตตฺถ นีวาสิ กปฺเปสิ ฯ อตฺสฺส ทารุติณฺนาทิสงฺกเห
กเต สพฺเพสุ ปุตฺตทารกมฺมกรโปรีเสสุ สมานีเยสุ (๑) ชาเตสุ
นानปฺปการเ ชชฺชโภชเช ปฏฺยิตฺเต สมฺนตา จตฺตทิสฺสา
เมฆมณฺฑลานี อุกฺกุหีสุ ฯ โส เชนฺโย ทฺหาเปตฺวา วจฺจสาลาสุ
วจฺเจ สณฺฺจาเปตฺวา (๒) กุณฺนํ จตฺตทิสฺสา ฐมฺมํ การาเปตฺวา สพฺพิ
ปริชนํ โภชาเปตฺวา สพฺพิกิจฺจานิ การาเปตฺวา ตตฺถ ตตฺถ ทีเป
อฺชฺชาลาเปตฺวา สยํ ชีเรน ภาตฺตํ ภูณฺฺชิตฺวา มหาสยเน สยนฺโต
อตฺตโน สิริสมฺปตฺตี ทิสฺวา ตฺถจฺจิตฺโต หุตฺวา อปรทิสาย เมฆตฺถนิตฺสทฺทํ
สุตฺวา นิปนฺโน อิมํ อฺทานํ อฺทานเสิ

ปฺกโกทโน ทฺทชฺชีโรหฺมสุมิ (๓) (อิตฺติ ฌนฺโย โคโป)
อนฺฺตีเร มหฺยา สมานวาโส
ณฺฺนา กุฏฺฐิ อหฺโต กิณฺนิ
อถ เจ ปตฺถยสิ ปวสฺส เทวาติ ฯ

ตตฺรารยํ อตฺถวณฺณนา ปฺกโกทโนติ สิทฺทภตฺโต ฯ
ทฺทชฺชีโรติ คาโว ทฺทิตฺวา คหิตฺชีโร ฯ อหฺนฺติ อตฺตานํ นิตฺสเสติ ฯ
อสมฺมิตฺติ อตฺตโน ตถาภาวํ ฯ ปฺกโกทโน ทฺทชฺชีโร จ อหฺมสุมิ
ภวามิตฺติ อตฺถโถ ฯ อิตฺตีติ เหวมาหฺติ อตฺถโถ ฯ นิตฺทเทเส ปน
อิตฺตีติ ปทสนฺธิ ปทสํสคฺโค ปทปาริปูริ อกฺขรสมวาโย พุยฺยชน-
สฺสิทฺฐิตฺตา ปทานุปฺพุพฺพตามตฺตํ อิตฺตีติ (๔) เหวมสุส อตฺถโถ วนฺณนฺโต ฯ
๑. สฺสิ. สมานีเยสุ ฯ ๒. สฺสิ. พนฺธาเปตฺวา ฯ ม. สณฺฺจาเปตฺวา ฯ
๓. สฺยา. ทฺทชฺชีโรหฺมสุมิ ฯ ๔. ม. ปทานุปฺพุพฺพตามตฺตนฺติ ฯ

โสปี อิทเมว สนฺชยาติ เวทิตฺตฺโพ ๑ ยํ ยํ หิ ปทํ ปุพฺพปแทน
วุตฺตํ ตสฺส ตสฺส เอวมมาหติ เอตมตฺถํ ปกาเสนฺโตเยว อิติสทฺโท
ปจฺฉิเมน ปแทน (๑) อิติ เมตฺเตยฺโย อิติ วา อิติ (๑) ภควา อิติ วา
เอวมมาทินา ปทสนฺธิ โหติ นานุลลทา ๑

ชนฺิโย โคโปติ ตสฺส เสฏฺฐิปุตฺตสฺส นามสโมชานํ ๑ โส
หิ ยานิมานิ ถาวราทีนํ ปญฺจ ชนานิ เตสุ จเปตฺวา ทานสีลาที-
อนุกามิกชนํ เขตฺตวตฺตถูอารามาทีโต ถาวรชนโตปี กวสุสาทีโต
ชงฺกมชนโตปี หิรณฺยสุวณฺณาทีโต สํหารมชนโตปี สิปฺปาย-
ตนาทีโต องฺกสมชนโตปี ยํ ตํ โลกสฺส ปญฺจโครसानุปฺปทานน
พหุปรการํ (๒) สนฺชาย นตฺถิ โคสมิตฺตํ ชนนฺติ (๓) เอวํ โคชนํ
เตน สมนฺนาคตตฺตา ชนฺิโย กุณฺนํ ปาลนโต โคโป ๑ โย หิ
อตฺตโน กาโว ปาเลติ โส โคโปติ วุจฺจติ ๑ โย ปเรสํ เวตฺตุนภโต (๔)
หุตฺวา โสโกปาลโก ๑ อยํ ปน อตฺตโนเยว เตน โคโปติ วุตฺโต ๑

อนฺตฺเรติ ตีรฺสฺส สมิเป ๑ มหิยาติ มหามหีนามิกาย
นทียา ๑ สมานน อนฺนกุลวตฺตินา ปริชเนน สทฺธิ วาโส
ยสฺส โส สมานวาโส อยญฺจ ตถาวโร ๑ เตนาห สมาน-
วาโสติ ๑ ฉนฺนาติ ติณฺปนฺณจฺจทเนหิ อนฺโนวสุสกา กตา ๑
กุกฺกิตฺติ วสนมฺรสฺเสตํ อธิวจฺนํ ๑ อาหิตฺติ อากโต ชาลิตฺติ วา ๑
คินฺนิตฺติ อุกฺคิ ๑ เตสุ เตสุ จาเนสุ อุกฺคิ คินฺนิตฺติ โวหริยติ ๑ อถ
๑. ม. อิม สทฺททานตฺถิ ๑ ๒. ม. พหุปรการํ ตํ ๑ ๓. ส. ส. ๑๕/๒๘/๕ ๑
๔. ม. เวตเนน ภโฏ ๑ ๕. ม. กุกฺกิตฺติ วสนมฺรสฺเสตํ ๑

*เล่มที่ 21 ฌนียสุตฺตวณฺณนา หน้า 39

เจ ปตฺถยสีติ (อถ เจ) อิทานิ ยถิ อิจฺจนสีติ วุตฺตํ โหติ ฯ
ปวสุสชาติ สีลฺยจ ปคฺขมร อุกกํ มฺลฺยจชาติ อตฺถโถ ฯ เทวาทิ เมฆํ
อาลปฺติ อัยฺย ตาเวตฺถ ปทวณฺณนา ฯ อัยฺย ปน อตฺถวณฺณนา ฯ
เอวมยํ ฌนีย โคโป อตฺตโน สยนฆเร [๑] นิปนฺโน
เมฆตฺถนิตํ สุตฺวา ปกฺโกทโนหฺมสมฺมิตฺติ ฆณฺฺนโต กายทฺถุขวฺปสมฺมุปายํ
กายสุขเหตุลฺยจ อตฺตโน สนนฺนินฺนิตํ ทิเปติ ทฺถุชฺชโรหฺมสมฺมิตฺติ
ฆณฺฺนโต จิตฺตทฺถุขวฺปสมฺมุปายํ จิตฺตสุขเหตุ จ ฯ อนฺนฺติเร
มฺหียาติ นีวาสนฺนฺจฺจานสมฺปตฺตี สฺมานวาโสติ ตาทิเส กาล
ปิยวิปฺปโยคปทฺถุจฺจานสฺส โสกสฺสากาวํ ฌนฺนา กุฎฺฐิติ
กายทฺถุขาปคฺมปฏฺฐิตํ ฯ อาทิโต กิณฺนิติ ยสฺมา โคपालกา
ปริกฺเขปฐฺมทารุอฺคฺคิวนเสน ตโย อคฺคิ กโรนฺนฺติ เต จ ตสฺส เกहेสุ
กตา (๒) ตสฺมา สพฺพทิสาสฺส ปริกฺเขปคฺคิ สนฺชราย อาทิโต กิณฺนิติ
ฆณฺฺนโต วาพฺมิกาคนนินฺนวารณฺํ ทิเปติ กุณฺนํ มชฺเฌ
โคมยาทีหิ ฐฺมคฺคิ สนฺชราย ํสมกฺสาทีหิ กุณฺนํ อนาพาธํ
โคपालกานํ สยนฺนฺจฺจาน ทารุอฺคฺคิ สนฺชราย โคपालกานํ
สีตาพาธาวิฆาตํ ฯ โส เอวํ ทิเปนฺนฺโต อตฺตโน วา กุณฺนํ วา
ปริชนสฺส วา วุฏฺฐิปปจฺจยสฺส กสฺสจฺจิ อพาธาสฺส อภาวโต
ปีติโสมนสฺสชาโต อห อถ เจ ปตฺถยสี ปวสุส เทวาทิ ฯ
เอวํ ฌนียสฺส อิมํ คถํ ภาสฺมานสฺส อสุโสสิ ภควา
ทิพฺพาย โสตธาตฺถยา วิสุทฺถาย อตฺถิกนฺนฺตมานุสิกาย ฌตฺตวณ-
๑. ม. เอตฺถนฺนฺตเร มหาสยเนติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. เกहे สพฺเพ กตา ฯ

มหาวิหารเ คนฺชกุฎิ วิหรนฺโตฯ สุตฺวา จ ปน พุทฺธจกฺขณา
โลกํ โวลเณนฺโต อทฺทส ฌนียญจ ปชาปตฺติจสฺส อิมเ อโกปิ
เหตุสมฺปฺนนาฯ สเจ อหิ คนฺตุวา ฌมฺมิ เทเสสฺสามิ อโกปิ
ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺปณฺสีสนฺติฯ โน เจ คมิตฺสามิ เสว อุกโกเมน
วินสฺสีสนฺตฺตีติ ตังณญเณว สวตฺถิโต สตฺต โยชนสฺตานิ
ฌนียสฺส นิวาสนกฺุจันํ อากาเสน คนฺตุวา ตสฺส กุฎิยา อูปริ
อฺกุจาสิฯ ฌนฺโย ตํ คาถิ ปฺนปฺปฺนํ ภาสตีเยว น นิกฺุจาเปติ
ภควติ กเตปี ภาสตีฯ ภควา จ ตํ สุตฺวา น เอตฺตเกน
สนฺตฺกุจฺวา วา วิสฺสกุจฺวา วา โหนฺติ เอวํ ปน โหนฺตฺตีติ ทสฺเสตฺถุ

อฺกุโกธโน วิคตฺชิลโหมสมฺมิ (อิติ ภควา)

อนฺุตฺตีเร มหิเยกรตฺติวาโส

วิวฺภา กุฎิ นิพฺพุโต กิณิ

อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทวาทิ

อิมิ ปฏฺิกาคํ อภาสิ พุยฺยชนสภากํ โน อตฺถสภากํฯ น หิ
ปฺกุโกทโนติ อฺกุโกธโนติ จ อาทีนํ ปทานิ อตฺถโต สเมนฺติ
มหาสมฺพุทฺทสฺส โอริมปาริมตีรานิ วิย พุยฺยชนํ ปเนตฺถ
กิลฺยจิ สเมตฺตีติ พุยฺยชนสภากานิ โหนฺติฯ ตตฺถ ปฺริมคากาย
สทิสปทานํ วุตฺตนเยเนวตฺถุโถ เวทิตฺพุโพฯ วิเสสปทานํ
ปนายิ ปทโต อตฺถโต จ วณฺณนาฯ

อฺกุโกธโนติ อฺกุชฺฉนสภาวาฯ โย หิ โส ปฺพุเพ

๑. ม. วินสฺสีสนฺตฺตีติฯ

วฺตุตฺตปฺปการอาฆาตวฺตุตฺตสมฺภโว โโกโธ เอกจฺจสุตฺต ปรีตฺโตปิ
อุปฺปชฺชมาโน หทฺยํ สนฺตฺตาเปตฺวา วฺุสฺสมฺมตฺติ เยน จ ตฺโต
พลวตฺตรูปฺนฺเนน เอกจฺจโจ มฺุขวิภูณฺณมตฺตํ (๑) กโรตฺติ ตฺโต พลวตฺตเรน
เอกจฺจโจ ผฺรุสฺสํ วตฺตูกาโม หนฺุจฺฉนฺนมตฺตํ กโรตฺติ อปฺโร ตฺโต พลวตฺตเรน
ผฺรุสฺสํ ภณฺตี อปฺโร ตฺโต พลวตฺตเรน ทณฺฑํ วา สตฺถํ วา กเวสนฺนฺโต
ทิสฺสา วิโลเกตฺติ อปฺโร ตฺโต พลวตฺตเรน ทณฺฑํ วา สตฺถํ วา อามสฺติ
อปฺโร ตฺโต พลวตฺตเรน ทณฺฑาทินิ กเหตุวา อุปฺชวตฺติ อปฺโร ตฺโต
พลวตฺตเรน เอกํ วา เทว วา ปหาเร เทติ อปฺโร ตฺโต พลวตฺตเรน
อปฺปี ฌาติสฺสาโลหิตํ ชีวิตา โวโรเปตฺติ เอกจฺจโจ ตฺโต พลวตฺตเรน
ปจฺฉววิปฺปฏิสาร์ อตฺตฺตานมฺปิ ชีวิตา โวโรเปตฺติ สึหฺลทึเป
กาลคามวาสึ อมจฺจโจ วิยํ เอตฺตฺตวตฺตา จ โโกโธ ปรมเวปฺปุลฺลป-
ปตฺโต โหตฺติ ๑ โส ภกฺวตฺตา โปธิมณฺเฑเยว สพฺพโส ปหีนฺโน
อุจฺฉินฺนฺมฺุโล ตาลาวตฺตูกโต ตสฺมา ภกฺวา อกฺโกชฺโชนฺนหฺมสฺมิตฺติ
อาห ๑

วิคตฺติโลตฺติ อปฺคตฺติโล ๑ เย หิ เต จิตฺตตฺถทฺฐภาเวน (๒)
ปญฺจ เจตฺตฺติชิตฺตา วฺตุตฺตา เยหิ จ ชิตฺตฺถเต จิตฺเต เสยฺยถาปี นาม
ชิตฺเต ภูมิกฺกาเย จตฺตฺตโร มาเส วสฺสฺนฺเตปี เทเว สสฺสฺตานิ น รุหนฺติ
เอวเมว สทฺฐมฺมสฺสวนาทิกุสฺสเหตุวสฺเส วสฺสฺนฺเตปี กุสฺสํ น
รุหฺติ เต จ ภกฺวตฺตา โปธิมณฺเฑเยว สพฺพโส ปหีนฺนา ตสฺมา ภกฺวา
วิคตฺติโลหฺมสฺมิตฺติ อาห ๑

๑. ม. มุขวิภูณณมตฺตํ ๑ ๒. ม. จิตฺตพฺนฺธภาเวน ๑

เอกรตฺตี วาโส อสฺสาติ เอกรตฺติวาโสฯ ยถา หิ ธนฺนโย
ตตฺถ จตฺตาโร วสฺสเก มาเส นีพฺทฐวาลฺลํ อุปฺคโต น ตถา ภควาฯ
ภควา หิ ตํเขว รตฺตี ตสฺส อตฺถกามตาย ตตฺถ วาลฺลํ อุปฺคโต
ตสฺมา เอกรตฺติวาโสติ อาหฯ วิวฺญาติ อปฺนิตจฺจนฺนาฯ
กุกฺกิตฺติ อตฺตภาโวฯ อตฺตภาโว หิ ตํ ตํ อตฺถวาลฺลํ ปฺฏิจฺจ
กาโยติปิ กุหาติปิ เทโหติปิ สนนฺเทโหติปิ นาวาติปิ รโถติปิ
วโณติปิ ชฺโชติปิ วมฺมิโกติปิ กุกฺกิตฺติปิ กุกฺกิกาติปิ วุจฺจติ อิท
ปนฺน กุกฺกาทีนํ ปฺฏิจฺจ เคนนามิกกา กุกฺกิ วีย อุกฺกิอาทีนํ ปฺฏิจฺจ
สงฺขยฺม คตตฺตา กุกฺกิตฺติ วุตฺโตฯ ยถาหฺ เสยฺยถาปี อาวุโส
กุกฺกญฺจ ปฺฏิจฺจ วลฺลญฺจ ปฺฏิจฺจ มตฺตคฺกญฺจ ปฺฏิจฺจ คิณฺญญฺจ ปฺฏิจฺจ
อาภาโส ปฺริวาริโต อคารนฺเตวฺว สงฺขยฺม คจฺจนฺติ เอวเมว โข อาวุโส
อุกฺกญฺจ ปฺฏิจฺจ นุหารญฺจ ปฺฏิจฺจ มํสญฺจ ปฺฏิจฺจ จมฺมญฺจ ปฺฏิจฺจ
อาภาโส ปฺริวาริโต รุปนฺเตวฺว สงฺขยฺม คจฺจนฺตีติฯ (๑)

จิตฺตมกฺกกุสฺส นีวาสโต วา กุกฺกิฯ ยถาหฺฯ
อุกฺกิกกฺกุกฺกิ เจสา มกฺกกุสฺสวสฺสโต อิติ
มกฺกโกฏฺฐ ปญฺจทวารายํ กุกฺกิกายํ ปสฺสกุทฺติย
ทวารเณ อนฺนฺปริยาติ ฆมฺมกุสฺสนฺนโต ปุณฺนปุณฺนติฯ

สา กุกฺกิ เยน ตณฺนหามานทิกฺกจฺจิทฺเทนเนน สุตฺตानํ
จฺจนฺนตฺตา ปุณฺนปุณฺนํ ราคาทิกฺกเลสวสฺสํ อติวสฺสติฯ ยถาหฺฯ

๑. ม. ม. ๑๒/๓๔๖/๓๕๘ ฯ

*เล่มที่ 21 ฌนียสุตฺตวณณา หนา 43

ตํ ฌนฺนมตฺตวสฺสตี วิวญฺญํ นาทฺตวสฺสตี

ตสฺมา ฌนฺนํ วิวเรถ เอวํ ตํ นาทฺตวสฺสตีตี (๑) ฯ

อัย คากา ทฺวีสฺสุ ฌาเนสฺสุ วุตฺตทา ฌนฺนชฺเช เถรคากายญฺจ ฯ

ตตฺถ ฌนฺนชฺเช โย อาปตฺตี ปรุจฺจาทฺเต ตสฺส กิเลสา จ ปฺนปฺปฺนํ

อาปตฺตีโย จ อตฺตวสฺสตี โย ปน น ปรุจฺจาทฺเต ตสฺส

นาคฺตวสฺสตีตี อิมํ อตฺถํ ปรุจฺจ วุตฺตทา ฯ เถรคากายํ ยสฺส

ราคาทิจฺจนมตฺติ ตสฺส ปฺน อิจฺจารมฺมณาทิสฺสุ ราคาทิสฺสมภวโต

ตํ ฌนฺนมตฺตวสฺสตี ฯ โย วา อฺปฺปฺนเน กิเลเส อธิวเสตี ฯ ตสฺเสว

อธิวสตีตฺติกิเลสจฺจนจฺจนฺนา อตฺตภาวญฺญํ ปฺนปฺปฺนํ กิเลสวสฺสตี

อตฺตวสฺสตี ยสฺส ปน อรหตฺตมกฺคญาณวาเตน กิเลสจฺจนตฺส

วิทฺธิสตีตฺตทา วิวญา ตสฺส นาคฺตวสฺสตีตี ฯ อยมตฺโต อธิราชิปฺเปโต ฯ

ภควตา หิ ยถาวุตฺตํ ฌนฺนํ ยถาวุตฺเตเนว นเยน วิทฺธิสตี ตสฺมา

วิวญา ญฺญีตี อาห ฯ นินฺนุทฺตี อฺปฺปฺนโต ฯ กิณฺตี อคฺคิ ฯ เยน

หิ เอกาทสฺวิเชน อคฺคินา สพฺพมิตฺถํ อาทิตฺตํ ฯ ยถาห ฯ

อาทิตฺตํ รากคฺคินาตี (๒) วิตฺถาโร ฯ โส อคฺคิ ภควโต โพธิมฺมุเลเยว

อริยมกฺคสตีลเสเกน นินฺนุทฺตี ตสฺมา นินฺนุทฺตี กิณฺตี อาห ฯ

เอวํ วทฺนโต จ ฌนียํ อคฺคฺจพฺเพน ตสฺสสมานํ อญฺญา-

ปเทเสเนว ปรึภาสตี โยวตตี อนุสาสตี ฯ กถํ อกฺโกธโนตี

หิ วทฺมาโน ฌนียํ ตฺวํ ปกฺโกทโนหฺมสมิตฺติ ตฺวญฺโจ โอทนปาโก จ

๑. วิ. จ. ๗/๔๖๕/๒๙๒ ฯ พ. เถร. ๒๖/๓๖๐/๓๓๕ ฯ

๒. วิ. มหา. ๔/๕๕/๖๓ ฯ

ยาวชีว์ ธนปรักขเยน กตตพโพ (๑) ธนปรักขโย จ อนรรกษณาทีสุ
 ทุกขปทฏจัน (/) เอวั สนเต ทุกเขเนว ตุกุโจ โหสิ อหิ ปน
 อุกโกธโนหมสมิติ ตุสสนโต สนทิกุจิกสมปรายิกทุกขภาเวน
 ตุกุโจติ (๒) โหมิติ ทีเปติ ฯ วิคตชิลอติ วทมาโน ตวั ทุทชชีโรหมสมิติ
 ตุสสนโต ออกตกิจโจว กตกิจโจหมสมิติ มนตุวา ตุกุโจ อหิ ปน
 วิคตชิลอหมสมิติ ตุสสนโต กตกิจโจว ตุกุโจ โหมิติ ทีเปติ ฯ อนุตีเร
 มหิเยกรตติวาโสติ วทมาโน ตวั อนุตีเร มหิยา สมานวาโสติ
 ตุสสโต จตมาสนิททฐวาเสน ตุกุโจ ฯ นิพทฐวาโส จ
 อาวาสสัสสะเคน โหติ โส จ ทุกขั (๓) เอวั สนเต ทุกเขเนว
 ตุกุโจ โหสิ ฯ อหิ ปน เอกรตติวาโสติ ตุสสนโต
 อนิททฐวาเสน ตุกุโจ อนิททฐวาโส จ อาวาสสัสสะคาภาเวน
 โหติ อาวาสสัสสะคาภาโว จ สุขนติ (๔) สุขเขเนว ตุกุโจ โหมิติ
 ทีเปติ ฯ

วิวญา กุกุติ วทมาโน ตวั ฉนุณา กุกุติ ตุสสนโต
 ฉนุเนคตตาย ตุกุโจ เคเห จ เต ฉนุเนปี อตตภาวกุกุทัก
 กิเลสวสัส อติวสสติ เยน สลชชนิเตหิ จตุหิ มโหมเมหิ วุขหมาโน
 อนยพุขสนั ปาปุณเญยาสี เอวั สนเต อตตุจพเพเนว ตุกุโจ
 โหสิ ฯ อหิ ปน วิวญา กุกุติ ตุสสนโต อตตภาวกุกุยา กิเลสจจทนา-
 ภาเวน ตุกุโจ เอวญจ เม วิวญาช กุกุยา น ตั กิเลสวสัส อติวสสติ
 # ๑. สี่. ธนปรักขโย จ อชชชรรกษณาทีปทฏจัน ฯ ม. ธนปรักขโย จ
 อารกษาทีทุกขปทฏจัน ฯ ๒. ม. ตุกุโจ โหมิติ ฯ
 # ๓. ม. ทุกโข ฯ ๔. ม. สุโขติ ฯ

เยน สลฺยฌนิตฺเตหิ จตุหิ มโหฆเมหิ วุฑฺฒมาโน อนนฺยพฺยสนฺนํ (๑)
 ปาปฺปณฺเอยฺยเ อเว สนนฺเต ตฺถุจฺจพฺเพเนว ตฺถุจฺจ โหมีติ ทิเปติ ฯ
 นิพฺพุโต คินีติ วทมาโน ตฺวมาหิโต คินีติ ตฺถุสนฺนโต อกฺคฺชปทฺทว-
 นิวารโณว กคฺชปทฺทวนิวารโณหฺมสมฺมิตฺติ มนฺตฺวา ตฺถุจฺจ อหํ ปน
 นิพฺพุโต คินีติ ตฺถุสนฺนโต เอกาทสฺสคฺคิปริพาหาภาวโต กคฺชปทฺทว-
 นิวารณฺตฺตาเยว ตฺถุจฺจติ ทิเปติ ฯ อถ เจ ปตฺถยฺสึ ปวสฺส เทวาทิ
 วทมาโน เอวํ วิคตทฺถุขานํ อนฺุปฺปตฺตสฺสขานํ กตฺสพฺพกิจฺจานํ
 มาทิสานํ (๑) เอตํ วจันํ โสภติ อถ เจ ปตฺถยฺสึ ปวสฺส เทว น โน
 ตยา วสฺสสนฺเตน วา อวสฺสสนฺเตน วา (๒) วุฑฺฒิ วา หานิ วา
 อตฺถิ ตฺวํ ปน กสฺมา เอวํ วทสีติ ทิเปติ ฯ ตสฺมา ยํ วุตฺตํ เอวํ
 วทนฺโต จ ฌนีย อตฺถุจฺจพฺเพเนว ตฺถุสฺमानํ อญฺญาปเทเสเนว
 ปริภาสติ โอวทติ อนฺุสาสตีติ ตํ สมฺมเทว วุตฺตนฺติ ฯ

เอวมิมํ ภควตา วุตฺตํ คาคํ สุตฺวาปี ฌนีย โคโป โโก อยฺ
 คาคํ ภาสตีติ อวตฺวา เตน สุภาสีเตน ปรีตฺถุจฺจ ปุณฺปิ ตถารูปํ
 โสตุกาโม อปรมฺปิ คาคํ อาห อนฺุชกมกฺสาติ ฯ

ตตฺถ อนฺุชกาคิ กาวมกฺขิกานํ (๓) อธิวจันํ ปิงฺกลมกฺขิ-
 กานนฺติปิ เอยฺเย ฯ มกฺสาติ มกฺสาเยว ฯ น วิชฺชเรติ นตฺถิ ฯ
 กจฺเจติ เทว กจฺจนา นทิกจฺจโร ปพฺพตฺกจฺจโร จ ฯ อธิ นทิกจฺจโร ฯ
 รุพฺพหตีณฺเตติ สลฺยชาตตีณฺเ ฯ จรณฺตีติ ภตฺตกิจฺจํ กโรนฺติ ฯ

๑. ม. นสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. ตยิ วสฺสสนฺเต วา อวสฺสสนฺเต วา ฯ

๓. สී. กานมกฺขิกานํ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 46

วฏฺฐิมปีติ วาตวฏฺฐิอาทโย อนเกา วฏฺฐิโย ตา อาพวก-
สุตฺเต ปกาตยิสฺสามิ ฯ อิธ ปน วสฺสวฏฺฐิ สนฺชาย วุตฺตํ ฯ
สหายยฺขุนฺติ ขมยฺย ฯ เสถิ ปากฺกเมว ฯ

เอตฺถ ฐนฺิโย เย อนฺธกมกสา สนฺนิปตฺติวา รุหิเร (๑) ปิวฺนตา
มฺหุตฺเตเนว คาโว อนนฺยพฺยสนฺํ ปาเปฺนฺติ ตสฺมา วฏฺฐิตมตฺเตเยว
เต โคปาลกา ปีสฺนา จ สาขาหิ จ มาเรฺนฺติ เตถิ อภาเวนฺ कुณฺํ
เขมตํ ฯ กจฺเญ รุพฺหติณฺจเรเนน อทฺธานกมนฺปริสฺสมาภาวํ วตฺวา
กิลมถาภาวญจ (๒) ทีเปฺนฺโต ยถา อญฺเณถิ คาโว อนฺธกมกส-
สมฺพสฺเสหิ วิสฺสमानา (๓) อทฺธานกมเนน กิลนฺตา ขุทาย
มิลายมานา (๔) เอกวฏฺฐินิปาตมฺปิ น สหายยฺย น เม ตถา คาโว
มยฺหํ ปน คาโว วุตฺตปฺปการาภาวา ทฺวิกขตฺตุํ วา ติกขตฺตุํ วา
วสฺสวฏฺฐิ สหายยฺขุนฺติ ทีเปติ ฯ

ตโต ภควา ยสฺมา ฐนฺิโย อนฺตรทีเป วสนฺโต ภยํ ทิสฺวา
กุลฺลํ พนฺชิตฺวา มหามหิ ตริตฺวา ตํ กจฺจํ อากมฺม อหํ สฺวฏฺฐุ
อากโต นิพฺภเยว จาเน จิตฺติ มณฺญมาโน เอวมาห สภเย เอว จ
โส จาเน จิตฺตํ ตสฺมา ตสฺส อากมฺนญฺจานา อตฺตโน
อากมฺนญฺจานํ อุตฺตริตฺรญจ ปณฺีตฺรญจ วณฺเณนฺโต
พทฺธาหิ (๕) ภิสฺสีติ อิมํ คากํ อภาสิ อตฺถสภากํ โน พฺยณฺชนสภากํ ฯ

ตตฺถ ภิสฺสีติ ปตฺถริตฺวา ปุณฺณํ กตฺวา พทฺโธ กุลฺโล วุจฺจติ
๑. สฺ. รุหิรี ฯ ม. รุหิเร ฯ ๒. ม. ขุทากิลมถาภาวญจ ฯ ๓. สฺ. วิสฺสमानา ฯ
๔. สฺ. มียมานา ฯ ๕. ม. พทฺธาสิ ฯ

โลเก อริยสฺส ปน ฌมฺมวินเย อริยมคฺโคติ (๑) ฯ [๒]

มคฺโค	ปชฺโช	ปโถ	ปนฺโถ	อณฺชสิ	วณฺณายนํ
นาวา	อตุตฺตรเสตุ	จ		กฺกุโล	จ ภิสิ
อทฺธานํ	ปกโว	เจว		ตตฺถ	ตตฺถ ปกาสิโต ฯ

อิมายปี กาถาย ภควา ปุริมฺนเยเนว ตํ โอวทฺนฺโต อิมํ อตฺถํ
 อาหาติ เวทิตพฺโพ ฌนีย ตํ กฺกุลํ พนฺชิตฺวา มหี ตริตฺวา
 อิมํ จานมากโต ปุณฺปี จ เต กฺกุโล พนฺชิตพฺโพ เอว ภวิสฺสติ นที
 จ ตริตพฺพา น เจตํ จานํ เขมํ ฯ มยา ปน เอกจิตฺเต มคฺคจฺกานิ
 สโมธานตฺวา ฌานพฺนฺชเนน พทฺธา อโหสิ ภิสิ สวา จ สตตตฺตฺตฺสโพธิ-
 ปกฺกขิยฌมฺมปริปฺพณฺตตาย เอกรสภาวมนุคตตฺตา (๑) อณฺณมณฺณณํ
 อนตฺตวตฺตเนน ปุณฺ พนฺชิตพฺพปฺโยชนาภาเวน เทวมนฺนฺสเสสุ
 เกนจิ โมเจตุ อสกฺกญฺเยยฺยตาย จ สฺสจฺจตา ตาย จมฺหิ ตินฺนโณ
 ปุพฺเพ ปตฺถิตตฺตฺรปฺเทสํ คโต ฯ กจฺจนฺโตปิ จ น โสตาปนฺนาทโย
 วีย กณฺจิทเวว ปเทสํ คโต อถ โข ปารคโต สพฺพาสวกฺขยํ
 สพฺพทฺธมฺมปารี ปรมํ เขมํ นิพฺพานํ คโต ตินฺนโณติ
 วา สพฺพณฺณตฺตํ ปตฺโต ฯ ปารคโตติ อรหฺตฺตํ ปตฺโต ฯ กิ
 วินยฺย ปารี คโตติ เจ วินยฺย โอณฺม กามโฆมาทิจตฺตพฺพิธํ
 โอณฺม ตริตฺวา อติกฺกมฺม ตํ ปารี คโตติ ฯ อิทานิ จ ปน เม
 ปุณฺ ตริตพฺพาภาวโต อตฺโถ ภิสิยา น วิชฺชติ ตสฺมา มเมว ยุตฺตํ
 # ๑. ม. อริยมคฺคสฺเสตํ อธิวจฺนํ ฯ ๒. ม. เอกตฺถนฺตเร อริยมคฺโคติ หีติ
 ทสฺสติ ฯ ๓. ม. เอกรสภาวฺปกตตฺตา ฯ

วตฺตํ อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทวติ ฯ

ตมฺปิ สุตฺวา ธนฺโฆ ปุริมฺนเยเนว โคปี มม อสฺสวาติ อิมํ
คถํ อภาสี ฯ

ตตฺถ โคปีติ ภริยํ นิหฺนุทิสฺติ ฯ อสฺสวาติ วจนฺกรา
กึการปฺภิสาวินิ ฯ อโลลาติ มาตุคาโม หิ ปญฺจหิ โลลตาหิ
โลโล โหติ อาหารโลลตาย อลงฺการโลลตาย ปรปุริสโลลตาย
ชนโลลตาย ปาทโลลตาย ฯ ตถา หิ มาตุคาโม ภตฺตปุ-
สุราทิเกเท อาหารเ โลลตาย อนฺตมโส ปาริวาสิกภตฺตมฺปิ
ภุจฺชติ หตฺโถตาปกมฺปิ (๑) ขาหฺติ ทิกฺขณํ ชนมนุปรตฺตวาปี สุริ
ปิวติ ฯ อลงฺการโลลตาย อญฺฉํ อลงฺการํ อลภฺมาโน อนฺตมโส
อุทกเตลเกนปิ เกเส โอสณฺเจตฺวา (๒) มุขํ ปริมฺชฺชติ ฯ
ปรปุริสโลลตาย อนฺตมโส ปุตุเตนปิ ตาทิเส ปเทเส ปกุโกสิยมาโน
ปจฺมํ อสทฺทฺชฺมวเสน จินฺเตสิ ฯ ชนโลลตาย

หึสฺราชํ กเหตุวาน

สุวณฺณา ปรีหายถ ฯ

ปาทโลลตาย อารามาทิกมนสิโล หุตฺวา สพฺพิ ชนํ วินาเสติ ฯ
ตตฺถ ธนฺโฆ เอกาปี โลลตา มยฺหํ โคปียา นตฺถิติ ทสฺเสนฺโต
อโลลาติ อาห ฯ ที่มฺรตฺตํ สํวาสิยาติ ที่มฺหํ กถํ สทฺธี วสฺมานา
โกมารภาวโต ปภฺวติ เอกโต วทฺธิตา ฯ เตน ปรปุริเส น ชานาตีติ
ทสฺเสติ ฯ มนาปาติ เอวํ ปรปุริเส อชานนฺตี มเมว มนํ (๑)
๑. ม. หตฺโถตาปกมฺปิ ฯ ๒. ม. โอสณฺเจตฺวา ฯ ๓. สී. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 21 ฌนียสุตฺตวณฺณา หน้าที่ 49

อลฺลียตีติ ทสฺเสติ ฯ ตสฺสา น สุณามิ กิลฺยจิ ปาปนฺติ
อิตฺตุนฺนาเมน นาม สทฺธี อิมาย หสิตฺตํ วา ลปีตฺตํ วาติ เอวํ ตสฺสา
น สุณามิ กิลฺยจิ อติจารโทสนฺติ ทสฺเสติ ฯ

อถ ภควา เอเตหิ คุณฺเหิ โคปียา ตฺถุจฺจ ฌนียํ โอิวทฺนโต
ปริมนฺเยเนว จิตฺตํ มม อสฺสวณฺติ อิมํ คาลํ อภาสิ อตฺตสภาคํ
พฺยณฺชนสภากณฺจ ฯ

ตตฺถ อุตฺตนาเนว ปทานิ ฯ อยํ ปน อธิปฺปาโย ฌนีย
ตฺวํ โคปี มม อสฺสวาติ ตฺถุจฺจ สทา ปน เต อสฺสวา ภเวยฺย วา น
วา พุชฺชานํ ปริจิตฺตํ วิเสสโต มาตฺตุคามสฺส ฯ มาตฺตุคามํ หิ
กฺขุณฺธิยา ปริหฺรณฺตาปี รกฺขจิตฺตํ น สกฺโกณฺติ เอวํ ทฺรภฺกฺขจิตฺตตฺตาเอว
จ น สกฺกา ตฺมฺหาทิเสหิ อิตฺถิ อโลลาติ วา อสฺสวาติ (๑) วา ปิยาติ (๑)
วา มนาปาติ วา นิปฺปาปาติ วา ฌานิตฺตํ มยฺหํ ปน จิตฺตํ อสฺสวํ
โอิวาทปฺปฏิกริ มม วเส วตฺตติ นานฺนตฺสส วเส วตฺตตามิ โส จสฺส
อสฺสวภาโว ยมกปาฏฺฐิหาริเย ฉนฺนํ วณฺณานมฺกฺกิชาธาสุ จ
อฺทกฺธาธาสุ จ ปวตฺตมานาสุ สพฺพชนสฺส ปากโฏ อโหสิ ฯ
อคฺคินิมนฺมานเห หิ เตโชกสิณฺมฺปิ สฺมาปชฺชิตพฺพิ อฺทกฺนิมนฺมานเ
ฮาโปกสิณฺ ฯ นีลาทินิมนฺมานเ นีลาทิกสิณฺยานิ ฯ พุทฺธานมฺปิ หิ เทว
จิตฺตานิ เอกโต นปฺปวตฺตณฺติ เอกเมว ปน อสฺสวภาเวน เอวํ
วสวตฺติ อโหสิ ฯ ตณฺจ โข ปน สพฺพกิลฺเลสพฺพนฺชนาปคฺมา วิมุตฺตํ
วิมุตฺตตฺตา ตเทว อโลลํ น ตว โคปี ทิปฺงฺกรพฺพทฺธกาลโต จ ปฏฺติ
๑. ม. อิทํ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณนา หนา 50

ทานสีลาทีหิ ทีฆรตต์ ปริภาวิตตตทา สัวาสึย น ทว โคปี ๗ ตเทต
อนุตตเรน ทมเถน ทमितตตทา สุทนต์ สุทนต์ตตทา อตตโน วเสน
ฉทวารวิเสวนั ปหาย มเมว อธิปายมนสส วเสนานวตตนโต
มนายั น ทว โคปี ๗

ปาปี ปน เม น วิชชตีติ อิมินา ปน ภควา ตสส อตตโน
จิตตสส ปาปาภาวั ทสเสติ ธนโย วีย โคปียา ๗ โส จสส
ปาปาภาโว น เกวลั สมมาสมพุททกาเลเยว เอกุนตัสสวสทานิ
สราคาทิกาเล อการมชเฒ เวสนตสสาปี เวทิตพุโพ ๗ ตทาปี
หิสส อการียภาวานุรูปั วิญญุปฎิกฎจัน กายทจจริตัง วา
วจิทจจริตัง วา มโนทจจริตัง วา น อุปปนุนปุพพิ ๗ ตโต ปริ
มาโรปี ฉพพสทานิ อนภิสสมพุทธี เอกวสสมภิสสมพุทธี สุตต
วสทานิ ตถาคตัง อนุพนุธิ อุปเปว นาม วาลคคณิตุทน-
มตตมปิสส ปาปสมาจารัง ปสเสยยนติ ๗ โส อทิสวาว นิพพิโน
อิมิ คาลัง อภาสิ

สตต วสทานิ ภควนต์ อนุพนุธิ ปทาปทัง

โอดารัง นาริถจนิสสั สมพุททสส สิริมโตติ ๗ (๑)

พุททกาเลปี นั อุตตรमाणโว สตต มาทานิ อนุพนุธิ
อาภิสสมาจาริกัง ทฎฐกาโม ๗ โส กิณจิ วชชัง อทิสวาว
ปริสพุททสมาจาโร ภควาติ คโต ๗ จตตาริ หิ ตถาคตสส
อรกขะยยานิ ๗ ยถาห จตตาริมานิ ภิกขเว ตถาคตสส

๑. พุ. ส. ๒๕/๓๕๕/๔๑๐ ๗

*เล่มที่ 21 ฌนียสุตฺตวณฺณา หน้า 51

อรกฺเขยฺยานิ ฯ กตฺมานิ จตฺตาริ ปฺริสฺสุทฺทกฺายสฺมาจาโร
ภิกฺขเว ตถาคโถ นตฺถิ ตถาคตฺตสฺส กายทฺวจฺริตฺติ ยํ ตถาคโถ
รกฺเขยฺย มา เม อิทํ ปโร อญฺญาตีติ ปฺริสฺสุทฺท วจี-
สฺมาจาโร ฯเปฯ ปฺริสฺสุทฺทมโนสฺมาจาโร ฯเปฯ ปฺริสฺสุทฺธาชีโว
ภิกฺขเว ตถาคโถ นตฺถิ ตถาคตฺตสฺส มิจฺฉาชีโว ยํ ตถาคโถ
รกฺเขยฺย มา เม อิทํ ปโร อญฺญาตีติ ฯ เอวํ ยสฺมา ตถาคตฺตสฺส
จิตฺตสฺส น เกวลํ สมนฺมาสมฺพุทฺทกาเล ปฺพุเพปิ ปาปี นตฺถิเอว
ตสฺมา อาท ปาปี ปน เม น วิชฺชตีติ ฯ ตสฺสาธิปฺปาโย มเมว
จิตฺตสฺส ปาปี น สกฺกา สฺมิตฺตํ น ทว โคปิยา ฯ ตสฺมา ยถิ เอเตหิ
กฺุณฺเหหิ ตฺถุญฺเจน อถ เจ ปตฺถยตี ปวสฺส เทวาทิ วตฺตพฺพิ มยา เจตฺติ
วตฺตพฺพนฺติ ฯ

ตมฺปิ สุตฺวา ฌนฺโຍ ตพฺพตฺตรมฺปิ สฺภาสิตฺรสายนํ ปิวิตฺถกาโม
อตฺตโน ภฺุชิสฺสภาวํ ทสฺเสนฺโถ อาท อตฺตเวตฺนภโถหฺมสมฺมิตฺติ ฯ
ตตฺถ อตฺตเวตฺนภโถติ อตฺตนิเยเนว ฆาสจฺฉาทเนน ภโถ อตฺตโนเยว
กมฺมํ กตฺวา ชีวามิ น ปฺรสฺส เวตฺนํ กเหตุวา ปฺรสฺส กมฺมํ
กโรมีติ ทสฺเสติ ฯ ปฺตฺตาทิ ฐิตโร จ ปฺตฺตาทา จ เต สพฺเพ
ปฺตฺตาทฺเตว เอกชฺฉํ วุจฺจนฺติ ฯ สมนฺนิยาติ สมนฺนิหิตา อวิปฺปวฺภูจฺจา ฯ
อโรคาติ นีราพาธา สพฺเพเว อูรฺปาตีพาทฺพลาติ (๑) ทสฺเสติ ฯ
เตสํ น สฺถนามิ กิณฺจิ ปาปนฺติ เตสํ โจราติ วา ปฺรทาริกาติ วา
ทฺสุสฺสีลาติ วา กิณฺจิ ปาปี น สฺโณมีติ ฯ

๑. สฺ. อูรฺพาลีพาทฺพลิตฺติ ฯ ม. อูรฺพาทฺพลาติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 52

เอวํ วุตฺเต ภควา ปุริมฺนเยเนว ธนฺนํ โอวทฺนฺโต อิมํ คถํ
 อภาสิ นานํ ภตฺตโกติ ฯ ตตฺรปิ อุตฺตฺตานตฺตฺถาเนว ปทานิ ฯ
 อยํ ปน อธิปฺปาโย ตํ ภูชิสฺสโสมสฺมิตฺติ มนฺตฺวา ตฺถุจฺจ ปรมตฺตฺโต
 จ อตฺตโน กมฺมํ กริตฺวา ชีวนฺโตปิ ทาสเ อวาสิ ตณฺหาทาสตฺตา
 ภตฺตกฺวาทา จ น ปริมุจฺจสิ ฯ วุตฺตฺตฺถเหตํ อฺโน โลโก อตฺตฺโต
 ตณฺหาทาสติ ฯ (๑) ปรมตฺตฺโต ปน นานํ ภตฺตโกสฺมิ กสฺสจฺจ ฯ
 อหฺลฺลํ กสฺสจฺจ ปฺรสฺส วา อตฺตโน วา ภตฺตโก น โหมิ ฯ กิการณา ฯ
 ยสฺมา นิพฺพิฏฺฐเณน จรามิ สพฺพโลเก ฯ อหฺลฺลํ ทีปฺงฺกรโต (๒) ยาว
 โโพธิ ตาว สพฺพญฺตฺตณฺณานฺนสฺส ภตฺตโก อโหสิ ฯ สพฺพญฺตฺตํ ปตฺโต
 ปน นิพฺพิฏฺฐนิพฺพิโส ราชภโต วิย เตเนว นิพฺพิฏฺฐเณ
 สพฺพญฺตฺตภาเวน โลกุตฺตรสฺมาธิสฺสฺเสน จ ชีวามิ ฯ ตสฺส เม
 อิทานิ อุตฺตริกฺกรณฺนํยสฺส กตฺตปริจยสฺส วา อภาวโต
 อปฺปหิณฺนปฺปฺปฺสฺสนฺธิกานํ ตาทิสานํ วิย ปตฺตพฺโพ โภจิ อตฺตฺโต
 ภตฺติยา น วิชฺชติ ฯ ภฺภฺยาคิปี ปาโห ฯ ตสฺมา ยถิ
 ภูชิสฺสตาย ตฺถุจฺจเณน อถ เจ ปตฺตยสิ ปวสฺส เทวาคิ วตฺตพฺพํ
 มยาเวตํ วตฺตพฺพนฺติ ฯ

ตมฺปิ สุตฺวา ธนฺนํ โอวทฺนฺโตว สฺภาสิตามเตเนอ อตฺตโน
 ปญฺจปฺปการโคมณฺฑลปฺริญฺณภาวํ ทสฺเสนฺโต อาห อตฺตฺติ วสาติ ฯ
 ตตฺถ วสาติ อทฺมิตฺตวฺจฺจวจฺจกา ฯ เชนฺปาติ เชนน ปิวนฺตา
 ตฺรณฺวจฺจกา ชีรทายิกา วา คาโว ฯ โคธฺรณฺนํโยติ
 # ๑. ม. ม. ๑๓/๔๕๐/๔๑๐ ฯ ๒. ม. ทีปฺงฺกราทมฺมฺลโต ฯ

คพฺภินิโย ๑ ปเวณิโยติ วยปฺปตฺตา พลิตฺตทเทหิ สทฺฐี
เมถุนปตฺถณคาโว ๑ อุตฺโทปิ ความปฺตฺติ โย โคปาลเกหิ
ปาโต เอว นฺหาเปตฺวา โภเชตฺวา ปญฺจจฺกุลิ ทตฺวา มํลํ พนฺธิตฺวา
เอหิ ตาต คาโว โคจฺริ ปาเปตฺวา รกฺขิตฺวา อานะหิติ เปสียติ เอว
เปสฺโต จ ตา คาโว อโคจฺริ ปรีหริตฺวา โคจเร จาเรตฺวา
สีหพฺพคฺฆมาทิกฺขา ปรีตฺตายิตฺวา อานะติ ๑ ตถารูโป อุตฺโทปิ
ความปฺตฺติ อิท มยฺหํ โคมณฺฑลเ อตฺถิติ ทสฺเสติ ๑

เอวํ วุตฺเต ภควา ตเถว ฌนียํ โอวทฺนฺโต อิมํ ปจฺจณิกคาคํ
อาห นตฺถิ วสาติ ๑ เอตฺถ เจส อธิปฺปาโย อิท อมฺหากํ สาสเน
อทฺมิตฺถุเจเน วุทฺตมฺภูเจเน จ วสาตฺสงฺขาตา ปรียฺภูจฺจนา วา
ตฺรณวจฺจนเก สนฺชาย วสานํ มฺลภูเจเน จิรทายินิโย สนฺชาย
ปคฺฆมฺรณฺภูเจเน วา เชนฺปาตฺสงฺขาตา อนฺสยา วา ปฏฺฐิสนฺธิคพฺภ-
ชารณฺภูเจเน โคชรณิสฺงฺขาตา ปุณฺณวาปุณฺณวานะนุชาภิสฺงฺขาร-
เจตนา วา สํโยคปตฺถณฺภูเจเน ปเวณิสฺงฺขาตา ปตฺถนา ตณฺหา
วา อาธิปจฺจภูเจเน ปุพฺพจฺกมฺภูเจเน เสฏฺฐภูเจเน จ ความปฺตฺติอุสภ-
ตฺสงฺขาติ อภิสฺงฺขารวิญฺญาณํ วา นตฺถิ สุวํหํ อิมาย สพฺพโยคก-
เขมฺภูตฺตาย นตฺถิตาย ตฺถุจฺโจ ตฺวํ ปน โสกาทิวตฺถุญฺตฺตาย อตฺถิตาย
ตฺถุจฺโจ ๑ ตสฺมา สพฺพโยคกเขมตฺตาย ตฺถุจฺจสฺส มเมเวตฺถิ ยุตฺตํ วตฺตํ
อถ เจ ปตฺถยสฺสิ ปวสฺส ทเวติ ๑

ตมฺปิ สุตฺวา ฌนียํ ตทฺตฺตริมฺปิ สุภาสิตามตฺรลํ

๑. ม. สพฺพโยคกเขมตฺตาย ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 54

อริคนตุกาโม อตฺตโน โคณสฺส จิลพนฺชนสมฺปตฺตี ทสฺเสนโต อาห
จิลา นิฆาตาติ ฯ ตตฺถ จิลาคิ กุณฺนํ พนฺชนตฺถมฺภา ฯ นิฆาตาติ
อาโกญฺเฐว ภูมิปฺปเวสิตา ขุทฺทกา มหฺนฺตา ขณฺติว จปีตา ฯ
อสมฺปเวรฺสีติ อกมฺปกา ฯ ทามาติ วจฺจกานํ พนฺชนตฺถาย
กตา คณฺจิปาสยฺตฺตา (๑) ราชฺพนฺชนวิเสสา ฯ มฺลชฺมยาติ
มฺลชฺชติณฺมยา ฯ นวาติ อจิริกตา ฯ สฺสณฺจานาติ สฺสฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
สฺวภูมฺมิตฺตสณฺจานา วา ฯ น หิ สกฺขินฺตีติ เนว สกฺขิตฺตสณฺติ ฯ
เชนุปาปี เณตฺตฺตฺติ ตฺรณฺวจฺจกาปี ฉินฺทิตฺตํ ฯ

เอวํ วุตฺเต ภควา ธนียสฺส อินฺทฺริยปริปาถกาคํ ฌตฺวา
ปุริมฺนเยเนว ตํ โอวทฺนฺโต อิมํ จตฺสจฺจปริทีปิกํ คาคํ อภาสิ
อฺสโภริว เณตฺวาติ ฯ ตตฺถ อฺสโภติ โคปีตา โคปริณายโก
โคยฺยปติ พลิตฺทโท ฯ เกจิ ปน ภณฺนติ ควสฺตเชฏฺโง อฺสโภ
ควสฺสทฺสเชฏฺโง วสโภ ควสฺสทฺสทฺสเชฏฺโง นิสโภติ ฯ อปเร
เอกคามกฺขตฺเต เชฏฺโง อฺสโภ ทฺวิสุ เชฏฺโง วสโภ สพฺพตฺถ
อฺปฺปฏิหโต นิสโภติ ฯ สพฺเพ เอเต ปฺปญฺจา อฺปิจ โข ปน
อฺสโภติ วา วสโภติ วา นิสโภติ วา สพฺเพเปเต อฺปฺปฏิสมฺมฺเจน
เวทิตฺทพา ฯ ยถาห นิสโภ วต โภ สมฺโณ โคตฺโมติ ฯ (๓)
รกาโร ปทสฺนฺธิโร ฯ พนฺชนานีติ ราชฺพนฺชนานิ กิลสฺพนฺชนานิ
จ ฯ นาโคติ ทฺถติ ฯ ปฺตฺติลตฺตฺติ คโฬจฺจิตฺตํ (๔) ฯ ยถา หิ
๑. สฺตี. คณฺธิตา นนฺทิปาสยฺตฺตา ฯ ม. คณฺธิตาสยฺตฺตา ฯ
๒. ม. สฺวภูมฺมิตฺตสณฺจานา วา ฯ ๓. สฺตี. ส. ๑๕/๑๒๗/๑๕ ฯ
๔. ม. คโฬจฺจิตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 21 ฌนียสุตฺตวณฺณา หน้า 55

สุวณฺณวณฺโณปี กาโย ปุติกาโย วสุสฺสติโกปี สุนโข กุกฺกุโร
ตทหฺชาโตปี สีคาโล ชรสีคาโลติ วุจฺจติฯ เอว อภินวาปี คโปปีตตา
อสารกฺกุเจณ ปุติลตฺตาติ วุจฺจติฯ ทาลยิตฺวาติ ฉินฺนิตฺวาฯ
คพฺภณฺจ เสยฺยณฺจ คพฺภเสยฺยํฯ ตตฺถ คพฺภคฺคหณฺณ
ชลาพฺุชโยนิ เสยฺยคฺคหณฺณ อวเสสาฯ คพฺภเสยฺยมฺเขน วา
สพฺพวาปี ตา วุตฺตาติ เวทิตฺพฺพาฯ เสสเมตฺถ ปทตฺถโต
อุตฺตฺตานเมวฯ

อัย ปเนตฺถ อธิปฺปาโย ฌนีย ตฺวํ พนฺชเนน ตฺถุโจ อหํ ปน
พนฺชเนน อภฺุฎฺฐิยฺนฺโต ตามวีริยฺเปโต มหาอุสฺโภริว พนฺชฺนานิ
ปฺลฺจฺจุทฺมภากิยสํโยชนานิ จตฺตฺถอริยมคฺคตฺตมวีริเยน เณตฺวา
นาโค ปุติลตฺตํ ปฺลฺจฺโจรมภากิยสํโยชนพนฺชฺนานิ เหนฺจิม-
มคฺคตฺตยตฺตมวีริเยน ทาลยิตฺวา อถ วา อุสฺโภริว พนฺชฺนานิ อนุสเย
นาโค ปุติลตฺตํ ปริยฺญฺุจฺจานานิ เณตฺวา ทาลยิตฺวาว จิโตฯ ตสฺมา
น ปฺน คพฺภเสยฺยํ อุเปสฺสํฯ โสหํ ชาติทฺถุขวตฺถุเกหิ สพฺพทฺถุขเหหิ
ปฺริมฺตฺโต โสภามิ อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทวาติ วทมาโนฯ ตสฺมา
สเจ ตฺวมฺปิ อหํ วิย วตฺตฺตฺมิจฺฉลสิ ฉินฺนท ตานิ พนฺชฺนานิติฯ
เอตฺถ จ พนฺชฺนานิ สมฺมทฺยสจฺจํ คพฺภเสยฺยา ทฺถุขสจฺจํ น
อุเปสฺสฺนฺติ เอตฺถ อนุปคโม อนุปาทิสฺสวเสน เณตฺวา
ทาลยิตฺวาติ เอตฺถ เณโท ปทาลนณฺจ สอฺปาทิสฺสวเสน นิโรธสจฺจํ
เยน ฉินฺนทติ ปทาลยิตฺวาติ จ ตํ มคฺคสจฺจฺนฺติฯ

๑. ม. อุเปสฺสํฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณฺณนา หน้า 56

เอวมมตํ จตฺตจฺจทีปิกํ คาคํ สุตฺวา คาถาปริโยสาเน ธนฺนโย
 จ ปชาปติ จสฺส เทว จ ธีตโรติ จตฺตารโ ชนา โสตาปตฺติผล
 ปติฏฺฐหีสุฯ อถ ธนฺนโย อเวจฺจปฺปสาทโยเคน ตถาคเต
 มฺลชตาย ปติฏฺฐิตาย สทฺธาย ปณฺณาจกฺขุณา ภควโต ชมฺมกายํ
 ทิสฺวา ชมฺมกายสลฺโงทิตททโย (๑) จินฺเตสิ พนฺชนานิ จินฺที
 กพฺภเสยฺยา จ เม นตฺถิติ อวีจี ปริยญฺตํ กตฺวา ยาว ภวคฺคา โโก
 อณฺโณ เอวํ สีหนาทํ นทิสฺสติ อณฺณตฺร ภควตา อากโต นฺุ โข
 เม สตฺถาติฯ ตโต ภควา นพฺพณฺณรสมฺมิชาลวิจิตฺรสุวณฺณ-
 รสเสกปีณฺชรี วีย สรีรารํ ธนฺนยสฺส นิเวสเน มฺลจฺจ ปสฺสทานิ
 ยถาสฺขนฺติฯ อถ ธนฺนโย อนฺุโต ปวิฏฺฐจฺจนฺุทิมสุริยํ วีย สมฺนตา
 ปชฺชชิตปทีปสทฺสสมฺมุชฺชิตมิมว จ นิเวสนํ ทิสฺวา อากโต ภควาติ
 จิตฺตํ อุปฺปาเทสิ ตสมฺมิเยว จ สมเย เมโฆปิ ปาวสฺสีติฯ
 เตนานฺุ สงฺคีติการา นินฺนณฺจ ถลณฺจ ปฺรยญฺโตติฯ

ตตฺถ นินฺนณฺติ ปลลลํฯ ถลนฺติ อุกฺกฏลํฯ เอวมมตํ
 อุกฺกฏลวิฏฺถลํ สพฺพมฺปิ สมํ กตฺวา ปฺรยญฺโต มหาเมโฆ ปาวสฺสีตฺถุ
 อารภีติ วุตฺตํ โหติฯ ตาวเทวาทิ ยํ ขณฺํ ภควา สรีรารํ มฺลจฺจ
 ธนฺนโย จ สตฺถา เม อากโตติ สทฺธามยํ จิตฺตารํ มฺลจฺจ ตํขณฺํ
 ปาวสฺสีติฯ เกจฺจ ปนฺ สุริยคฺคมนมฺปิ ตสมฺมิเยว ขณฺเติ
 วณฺณยณฺติฯ เอวํ ธนฺนยสฺส สตฺอุปฺปาตถากโตภาสพฺรณฺสุริ-
 ยคฺคมนนฺกขณฺ (๒) วสฺสโต เทวสฺส สทฺทํ สุตฺวา ธนฺนโย ปีติโสมนสฺส-
 # ๑. ม. ชมฺมตาย โงทิตททโยฯ ๒. ม. สทฺธูปฺปาท...ฯ

อิมมตฺถิ อภาสธ ลากา วต โน อนปฺปกาทิ ฯ เทว กถา[๑] ฯ

ตตฺถ ยสุมา ฌนีย สปฺตฺตทาโร ภควโต อริยมคฺคปฺปฏิเวเชน
ฌมฺมกาโย ทิสฺวา โลกุตฺตรจกฺขณา รูปกาโย ทิสฺวา โลกียญฺจ (๒)
สทฺธาปฺปฏิลาภิ ลภิ ตฺสฺมา อาห ลากา วต โน อนปฺปกา เย มโย
ภควนฺตํ อทฺทสามาติ ฯ ตตฺถ วตฺติ วิมฺหยตฺเต นิปาโต ฯ
โนอิติ อมฺหากํ ฯ อนปฺปกาทิ วิปฺลวํ เสถิ อุตฺตานเมว ฯ
สรณํ ตํ อูเปมาติ เอตฺถ ปน กิณฺจาปี มคฺคปฺปฏิเวเชเนวสฺส สิทฺธํ
สรณคฺมนํ ตตฺถ ปน นิจฺจนคฺมนเมว คโต อิทานิ วาจา
อตฺตสนฺนียยาตฺนํ กโรติ มคฺควเสน วา สนฺนียยาตฺสรณ ตณฺจ
อจฺสรณํ (๓) ตํ ปเรถิ วาจา ปากฺกํ กโรนฺโต ปณิปาตฺสรณคฺมนํ (๔)
กจฺจติ ฯ จกฺขุมาติ ภควา ปกฺคิทิพฺพปญฺญาสมนฺตพฺพทฺธจกฺขุหิ
ปญฺจหิ จกฺขุหิ จกฺขุมา ฯ ตํ อาลปฺนฺโต อาห สรณํ ตํ อูเปม
จกฺขุมาติ ฯ สตฺถา โน โหหิ (ตฺวํ) มหามฺนินฺติ อิทํ ปน วจฺนํ
สิสฺสภาวุปกฺมเนนาปี สรณคฺมนํ ปฺปเรตุ ภาณฺติ โคปี จ
อหฺลจ อสุสฺวา พฺรหฺมจฺริยํ สุกเต จรามเสติ อิทํ สฺมาทาน-
วเสน ฯ

ตตฺถ พฺรหฺมจฺริยนฺติ เมถุนวิริตฺติมคฺคสมณฺนสฺส-
สทฺหารสนฺโตสฺสานเมตํ อธิวจฺนํ ฯ พฺรหฺมจฺริ อนาจาริ
เอวมาทิสฺสุ หิ เมถุนวิริตฺติ พฺรหฺมจฺริยนฺติ วุจฺจติ ฯ อิทํ โข
๑. ม. เอตฺถนฺตเร วตฺตพฺพาติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. โลกียจกฺขณา ฯ
๓. ม. สนฺนียยาตฺสรณตํ อจฺลสรณตํ ปตฺโต ฯ ๔. ม. ปณิปาตฺสรณคฺมนํ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณนา หน้า 58

ปน เม ปญจสิข พุรหุมจริยิ เอกนฺตนิพพิทายาติ เอวมาทีสุ
มคฺโค ฯ อภิชานามิ โข ปนาหิ สาริปุตฺต จตฺตฺรํคสมนฺนาคตฺติ
พุรหุมจริยิ จริตาคิ (๑) เอวมาทีสุ สมณชฺมโม ฯ ตยิทํ พุรหุมจริยิ
อิทฺทญฺเจว ฝิตฺตญฺจาคิ (๒) เอวมาทีสุ สาสนํ ฯ

มยญจ ภริยา นาคิกุมาม
อมฺเห จ ภริยา นาคิกุมนฺติ
อณฺตฺตฺร ตาหิ พุรหุมจริยิ จราม
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหราน มียฺยเรติ

เอวมาทีสุ สทวารสนฺโตโส ฯ อิธ ปน สมณชฺมมพุรหุมจริย-
ปฺพุพฺพคम्मํ อฺปริมคฺคพุรหุมจริยมธิปฺเปตํ ฯ สุกฺเตติ
สुकฺตสฺส สนฺติเก ฯ ภควา หิ อนฺตทฺวํยํ อนฺุปกมฺม สฺนฺุจฺจ กตฺตฺตา
โสภเนน จ อริยมคฺคกมเนน สมนฺนาคตฺตฺตา สฺนฺุทฺรญฺจ
นิพฺพานสงฺฆาตํ จานํ คตฺตฺตา สุกฺโตติ วุจฺจติ ฯ สมีปฺตฺเถ
เจตฺถ ภูมฺวจฺจํ ตสฺมา สุกฺตสฺส สนฺติเกติ อตฺุโถ ฯ จรามเสติ
จราม ฯ ยถฺหิ ตํ สุกฺเตน (๓) จรามสฺสีติ วุจฺจติ ตํ อิธ จรามเส
อิตฺติ ฯ อญฺุจกถาจรียา ปน เสติ นิปาโตติ ภณฺนฺติ เตเนว
เจตฺถ อายาจนฺตฺถิ สนฺุทฺธาจ จราม เสติปฺปี ปาจํ วิกปฺุเปนฺติ ฯ
ยํ วุจฺจติ ตํ กเหตุพฺพิ ฯ เอวํ ธนฺิโย พุรหุมจริยจฺรณาปเทเสน
ภควนฺตํ ปฺพุพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา ปฺพุพฺพชฺชาปโยชนํ ทสฺุเสนฺุโต อหา
๑. ม. ม. ๑๒/๑๓๓/๑๕๖ ฯ ๒. ส. มหา. ๒๖๓ ฯ
๓. ส. สกฺกเตน ฯ ม. สกฺกเต ฯ

*เล่มที่ 21 ธนียสุตฺตวณณา หน้า 59

ชาติมรณสุส ปารคา (๑) ทุกฺขสุสฺสนฺตกรรา ภวามเสติ ฯ ชาติมรณสุส
ปารี นาม นิพฺพานํ ตํ อรหตฺตมกฺเคน กจฺจาม ฯ ทุกฺขสุสฺสชาติ
วฏฺฐทุกฺขสุส ฯ อนฺตกรราติ อภาวกรรา ฯ ภวามเส อิติ
ภวาม ฯ อถ วา อโห วต มยฺ ภเวยฺยามาติ ฯ จรามเส อิติ
เอตฺถ วุตฺตนเยเนว ตํ เวทิตพฺพํ ฯ

เอวํ วตฺวาปิ จ ปฺนุ อโภปิ กิร ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ปพฺพาเชถ
โน ภควาติ เอวํ ปพฺพชฺชฺ ยาจฺีสฺสูติ ฯ อถ มาโร ปาปิมา เอวํ เต
อโภปิ วนฺทิตฺวา ปพฺพชฺชฺ ยาจฺนฺเต ทิสฺวา อิเม มม วิสยฺ
อติกฺกมิตฺตฺกามา นนฺททานิ เนลฺลํ อนฺตรายํ กโรมีติ อากนฺตฺวา
ฆรราวเส กุณฺมํ ทสฺเสนฺโต อิมํ คากฺมาห นนฺทติ ปฺตฺเตหิ ปฺตฺติมาติ ฯ
ตตฺถ นนฺทตีติ ตฺสฺสตี โมทติ ฯ ปฺตฺเตหิตี ปฺตฺเตหิปี ธีตาหิปี ฯ
สทฺโยกตฺถเถ กรณฺตฺถเถ วา กรณฺวณฺํ ปฺตฺเตหิ สทฺ นนฺทติ ปฺตฺเตหิ
กรณฺญฺเตหิ นนฺทตีติ วุตฺตํ โหติ ปฺตฺติมาติ ปฺตฺตฺวา
ปฺกฺคโล ฯ อิติติ เอวมาห ฯ มาโรติ วสวตฺตฺกฺมฺมฺยํ อณฺณตโร
ทามริกเทวปฺตฺโต ฯ โส หิ ตณฺฺจณฺํ อติกฺกมิตฺตฺกามํ (๒) ชนฺํ ยํ
สทฺโกติ ตํ มาเรติ ยํ น สทฺโกติ ตสฺสปี มรณฺํ อิจฺฉติ เตน มาโรติ
วุจฺจติ ฯ ปาปิมาติ ลามกปฺกฺคโล ฯ ปาปสฺมาจาโร วา ฯ
สทฺกฺติการานเมตฺตํ วณฺํ สทฺพทฺคาถาสฺ จ อีทิสานิ วณฺเสสฺทานิ ฯ (๓)
ยถา จ ปฺตฺเตหิ ปฺตฺติมา โคปิโย (๔) โคหิ ตเถว นนฺทติ ฯ ยสฺส
๑. ม. ปารคฺว ฯ ๒. ม. สทฺฺจณฺานาติกฺกมิตฺตฺกามํ ฯ ๓. ม. วณฺเสสฺทานิตี
นตฺถิ ฯ ๔. สී. โคมิโย ฯ

คาโว อตฺถิ โสปี โคปีโย โคหิ สห โคหิ วา กรณญฺเตหิ ตเถว
นนฺทตฺตี อตฺโถ ฯ

เอวํ วตฺวา อิทานิ ตสฺสตฺถสฺส สาธกการณํ นินฺทิตฺติ
อุปฺธิ หิ นรฺสฺส นนฺทนาติ ฯ ตตฺถ อุปฺธิติ จตฺตารो อุปฺธิโย
กามูปฺธิ ขนฺธูปฺธิ กิเลสุปฺธิ อภิสงฺขารูปฺธิติ ฯ กามาปี หิ ยํ โย
ภิกฺขเว อิมํ ปณฺจ กามกุณฺเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สฺขํ โสมนสฺสํ อຍ
กามาณํ อตฺတာโทติ (๑) เอวํ วตฺตสฺส สฺขสฺส อธิญฺจानภาวโต
อุปฺธิยติ เอตฺถ สฺขนฺติ อิมินา วจนฺญฺเจน อุปฺธิติ วุจฺจนฺติ ฯ
ขนฺธราปี ขนฺธมฺลทกฺกฺขสฺส อธิญฺจानภาวโต กิเลสาปี อปายทกฺกฺขสฺส
อธิญฺจานภาวโต อภิสงฺขาราปี ภาวทกฺกฺขสฺส อธิญฺจานภาวโตติ ฯ
อิธ ปน กามูปฺธิ อธิปฺเปโต ฯ โส สตฺตสงฺขารวเสน ทฺวิโช ฯ
ตตฺถ สตฺตปฏฺิพฺพฺโพ ปชาโน ตํ ทสฺเสนฺโต ปุตฺเตหิ โคหิติ วตฺวา
การณํ อาท อุปฺธิ หิ นรฺสฺส นนฺทนาติ ฯ ตสฺสตฺโถ ยสฺมา อิมํ
กามูปฺธิ นรฺสฺส [๒] นนฺทนา นนฺทนฺติ นรํ ปิตฺติโสมนสฺสํ อุปฺสํหรนฺตา
ตสฺมา เวทิตฺพฺพเมตํ นนฺทติ ปุตฺเตหิ ปุตฺติมา โคปีโย โคหิ ตเถว
นนฺทติ ตฺวณฺจ ปุตฺติมา โคปีโย จ ตสฺมา เอเตหิ นนฺท มา
ปพฺพชฺชํ ปาฏิกงฺขิ ฯ ปพฺพชิตสฺส หิ เอเต อุปฺธิโย น สนฺติ เอวํ
สนฺเต ตฺวํ ทกฺกฺขสฺสนฺติ ปตฺถเนนฺโตปี ทกฺกฺขิตฺว ภาวสฺสตีติ ฯ
อิทานิ ตสฺสปี อตฺถสฺส สาธกการณํ นินฺทิตฺติ น หิ โส นนฺทติ โย
นินฺธิปฺธิติ ฯ ตสฺสตฺโถ ตสฺมา ยสฺเสเต อุปฺธิโย นตฺถิ โส ปิเยหิ
๑. ม. มู ๑๒/๑๕๗ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร นนฺทนาต ทิสฺสตีติ ฯ
๓. ม. ปาฏิกงฺขิ ฯ

ฌาตีหิ วิปฺปยุตฺโต นิพฺโงกุปฺกรโณ น นนฺทติ ตสฺมา ตฺวํ อิเม
อุปฺชโย วชฺเชตฺวา ปพฺพชฺโชโต ทุกฺขิโตว ภวิสฺสสฺสตี ฯ

อถ โข ภควา มารโ อยฺม ปาปีมา อิเมสมนฺตรายาย
อาคโตติ วิทิตฺวา ผลฺลน ผลํ ปาเตนฺโต วิย ตาเยว มารณาภตตาย
อุปฺมาย มารวาทํ ภินฺทฺโต ตเมว คาลํ ปรีวตฺเตตฺวา อุปฺช
โสภกตฺถุติ ทสฺเสนฺโต อาห โสจติ ปฺตฺเตหิ ปฺตฺติมาติ ฯ ตตฺถ สพฺพํ
ปทตฺถโต อุตฺตทานเมว ฯ อยฺม ปน อธิปฺปาโย มา ปาปีม เหวํ
อวจ นนฺทติ ปฺตฺเตหิ ปฺตฺติมาติ ฯ สพฺเพเหว หิ ปิเยหิ มนาเปหิ
นानาภาโว วินาภาโว อนตฺติกมฺนีโย อยฺม วิธิ เตสฺสจฺจ ปิยมนานานํ
ปฺตฺตทธารานํ ควาสฺสวพฺพหิรณฺณสฺสวณฺณาทีนํ วินาภาเวน
อธิมตฺตโสภกสฺสทสมปฺปิตททยา สตฺตา อุมฺมตฺตกาปิ โหนฺติ
ชิตฺตจิตฺตา มรณฺมปฺปิ นิกจฺจนฺติ มรณฺมตฺตมฺปฺปิ ทุกฺขํ ฯ ตสฺมา เหวํ
ตณฺหยา (๑) โสจติ ปฺตฺเตหิ ปฺตฺติมา ยถา จ ปฺตฺเตหิ ปฺตฺติมา โคปิโย
โคหิ ตเถว โสจตีติ ฯ กิการณา อุปฺชิตฺติ หิ นรฺสฺส โสจนา
ยสฺมา จ อุปฺชิตฺติ หิ นรฺสฺส โสจนา ตสฺมา เหว น หิ โส โสจติ โย
นินฺรุปฺชิตฺติ ฯ โย อุปฺชิตฺติสฺสคฺคปฺปหานน นินฺรุปฺชิตฺติ โหติ โส สนฺตฺตฺตฺตฺต
โหติ ภายปฺริหาริเกน จิวเรณ กุจฺฉิปฺริหาริเกน ปิณฺฑปฺปาเตน
เยน เยเนว ปกฺกมฺติ สมากาเยว ปกฺกมฺติ ฯ เสยฺยถาปิ นาม ปกฺกชิตฺติ
สกุณฺณ ฯ เปฯ นานปริ อิตฺตตฺตยาติ ปชานาติ ฯ เหวํ
สพฺพโสภกสมฺมุขมาตา น หิ โส โสจติ โย นินฺรุปฺชิตฺติ ฯ อิติ ภควา
๑. ม. ตสฺมา เหว คณฺห ฯ

อรรคตฺตนิฏฺเฐน เทสนํ โวสาเปสิ ฯ อถ วา โย นิรุปริ โย
นิกฺกิลโส โส น โสจติ ยาวเทว หิ กิลเสสา สนฺติ ตาวเทว อุปฺชโย
โสภมฺมลา วา (๑) โหนฺติ กิลสฺสปรุหํนา ปน นตฺถิ โสโกติ
เอวมฺปิ อรรคตฺตนิฏฺเฐเนว เทสนํ โวสาเปสิ ฯ

เทสนาปริโยसानเ ชนฺติโย จ โคปี จ อุโกปี ปพฺพชฺชิสฺสุ ฯ
ภควา อากาเสเนว เซตวนํ อคฺมาสิ ฯ เต ปพฺพชฺชิตฺวา
อรรคตฺตํ สจฺฉิกิรีสุ วสนฺนฺจฺจํเน จ เนลํ โคปาลกา วิหาริ
กาเรสุ ฯ โส อชฺชปิ โคปาลกวิหาโรเตว (๒) ปญฺญาตฺติติ ฯ
ปรมตฺตโชติกา ขุทฺทกภูจกถาย
ชนฺิยสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สพฺเพสุ ญฺเฐสุติ ขกฺกวิสาณสุตฺตํ ฯ กา อุปฺปตฺติ ฯ
สพฺพสุตฺตํ จตฺตพฺพิธา อุปฺปตฺติ อตฺตชฺชมาสยโต ปรชฺชมาสยโต
อตฺตอุปฺปตฺติกา ปุจฺจาวลิกาติ (๓) ฯ ทฺวยตฺตานุปฺสฺสนาทีนญฺหิ
อตฺตชฺชมาสยโต อุปฺปตฺติ เมตฺตสุตฺตาทินํ ปรชฺชมาสยโต ฯ
อฺรคฺสุตฺตาทินํ อตฺตอุปฺปตฺติกา ฯ วมฺมิกสุตฺตาทินํ ปุจฺจาวลิกา ฯ
ตตฺถ ขกฺกวิสาณสุตฺตสฺส อวิเสเสน ปุจฺจาวลิตฺโต อุปฺปตฺติ ฯ
วิเสเสน ปน ยสฺมา เอตฺถ กาจิ คาลา เตน เตน ปุจฺเจกสมฺพุทฺเธน
๑. สฺ. โสภมฺมลา ฯ ม. โสภมฺมลา ว ฯ ๒. สฺ. โคกฺกฺกวิหาโรเตว ฯ
๓. ม. อตฺตอุปฺปตฺติโต ปุจฺจาวลิตฺโต จาติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

ปฏฺฐเณ วุตฺตา กาจิ อปฏฺฐเณ อตฺตนา อธิคตมคฺคนยานูรูปิ (๑)
อุทานิเยว อุทานนฺเตน ตสฺมา กายจิ คากาย ปุจฺฉาวสโต
กายจิ ปรชฺฆาตโย กายจิ อตฺตชฺฆาตโย อุปฺปตฺติ ฯ
ตตฺถ ยา อํยํ อวิเสเสน ปุจฺฉาวสโต อุปฺปตฺติ สว อาทิตฺตํ ปฏฺฐติ
เอวํ เวทิตฺตพฺพา ฯ

เอกํ สมํยํ สวตฺถิยํ วิหริติ อถโข อายสฺมโต
อานนฺทสฺส รโหคตสฺส ปฏฺฐิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตฺโส ปริวิตฺตโก
อุทปาติ พุทฺธานํ ปตฺถนา จ อภินิหารโร จ ทิสฺสติ ตถา สวากานํ
ปจฺเจกพุทฺธานํ น ทิสฺสติ ยนฺนุนาหิ ภควนฺตํ อุปฺสงฺกमितฺวา
ปุจฺเจยฺยนฺติ ฯ โส ปฏฺฐิสถลานา วฏฺฐิจิตฺตํ ภควนฺตํ อุปฺสงฺกमितฺวา
ยถากุเมน เอตมตฺถํ ปุจฺจํ ฯ อถสฺส ภควา ปุพฺพโยคาวจรสฺสตฺถิ
อภาสิ ปญฺจิเม อานนฺท อานิสฺสา ปุพฺพโยคาวจเร ทิฏฺฐเฐว ฐมฺเม
ปฏฺฐิกจฺเจว อญฺลํ อาราเชติ ฯ โน เจ ทิฏฺฐเฐว ฐมฺเม ปฏฺฐิกจฺเจว
อญฺลํ อาราเชติ อถ มรณฺกาลเ อญฺลํ อาราเชติ ฯ เป ฯ
อถ เทวปฺปตฺโต สวามโน อญฺลํ อาราเชติ อถ พุทฺธานํ สมมุจฺฉิภาเว
จิปฺปาทิณฺโณ โหติ อถ ปจฺฉิเม กาลเ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ โหติตฺติ ฯ
เอวํ วตฺวา ปุณฺ อห ปจฺเจกพุทฺธา นาม อานนฺท อภินิหารสมฺปนฺนา
ปุพฺพโยคาวจรา โหนฺติ ตสฺมา พุทฺธปจฺเจกพุทฺธสวากานํ
สพฺเพสํ ปตฺถนา จ อภินิหารโร จ อิจฺฉิตฺตพฺโพติ ฯ
โส อห พุทฺธานํ ภนฺเต ปตฺถนา กิ่วจิริ วฏฺฐิตฺติ ฯ
๑. สี. อตฺตโน อภิสมยานูรูปิ ฯ ม. อธิคตมคฺคนยานูรูปิ ฯ

พุกุธานี อานนุท เภฏจิมปริจฺเจเทน จตุตตาริ อสงฺเขยฺยยานิ
กปฺปสตตสทฺสสณฺจ มชฺฌิมปริจฺเจเทน อฏฺฐ อสงฺเขยฺยยานิ
กปฺปสตตสทฺสสณฺจ อูปริมปริจฺเจเทน โสฬส อสงฺเขยฺยยานิ
กปฺปสตตสทฺสสณฺจ ๑ เอเต ตโย ปเภทา ปญฺญาธิกสทฺฐาธิกวิริยาธิก-
วเสน ฌาตพฺพา ๑ ปญฺญาธิกานํ หิ สทฺฐา มนุทา โหติ ปญฺญา
ติกฺขา ๑ สทฺฐาธิกานํ ปญฺญา มชฺฌิมา โหติ สทฺฐา พลวา ๑ วิริยาธิ-
กานํ สทฺฐापญฺญา มนุทา วิริยํ พลวณฺติ ๑ อปฺปตฺวา ปน
จตุตตาริ อสงฺเขยฺยยานิ กปฺปสตตสทฺสสณฺจ ทิวเส ทิวเส
เวสฺสนนฺตรทานสทิสฺสํ ทานํ เทนฺโตปิ ตทนฺรูเป สีลาทิสพฺพปารมิชฺชมเม
อาจินนฺโตปิ อนนฺตรา พุกุโธ ภวิสฺสตีติ เนตฺตํ จานํ วิชฺชติ ๑
กสฺมา ฌาณํ คพฺภํ น คณฺหาติ เวปฺพลฺลํ นาปชฺชติ ปรีปาทํ
น คจฺจตีติ ๑ ยถา นาม ตีมาสจฺจมาสปญฺจมาสจฺจเยน
นิปฺพชฺชนกสฺสํ ตํ ตํ กาลํ อปฺปตฺวา ทิวเส ทิวเส สทฺสทฺกขตฺตํ
เกพฺพานฺโตปิ อุกฺเคน สีลฺยจฺนฺโตปิ อนนฺตรา ปกฺเขน วา มาเสน วา
นิปฺพาเทสฺสตีติ เนตฺตํ จานํ วิชฺชติ ๑ กสฺมา สสฺสํ คพฺภํ น
คณฺหาติ เวปฺพลฺลํ นาปชฺชติ ปรีปาทํ น คจฺจตีติ ๑ เอวเมวํ อปฺปตฺวา
จตุตตาริ อสงฺเขยฺยยานิ ๑เป ๑ เนตฺตํ จานํ วิชฺชตีติ ๑
ตสฺมา ยถาวุตฺตเมว กาลํ ปารมิปฺรูณํ กาทพฺพิ ฌาณปรีปาทฺถาย ๑
เอตฺตเกนาปี จ กาลเณ พุกุชฺตํ ปตฺถยโต อภินิหารกรเณ อฏฺฐ
สมปฺตติโย อิจฺฉิตพฺพา ๑ อยฺยหิ

*เล่มที่ 21 ขกควิสาณสุตฺตวณฺณนา หน้า 65

มนุสฺสตุตฺตํ ลิงฺกสมฺปตฺติ เหตุ สตุถารทสฺสนํ
ปพฺพชฺชา คุณสมฺปตฺติ อธิกาโร จ ฉนฺนทา
อฏฺฐมฺมสโมธานา อภินิหารโ สมิชฺชติ ฯ

อภินิหารโติ จ มุลปณฺิธานสฺเสตํ อธิวจันํ ตตฺถ

มนุสฺสตุตฺตนฺติ มนุสฺสชาติ ฯ อณฺฺตฺรํ หิ มนุสฺสชาติยา
อวเสตชาติสฺสุ เทวชาติยมฺปิ จิตฺตสฺส ปณฺิธิ น อิชฺชติ เอตฺถ
จิตฺเตน ปน พุทฺธตุตฺตํ ปตฺถเนนฺเตน ทานาทินิ ปุณฺณกมฺมานิ กตฺวา
มนุสฺสตุตฺตเยว ปตฺถเนตฺตพฺพิ ตตฺถ จตฺวา ปณฺิธิ กาทพฺโพ ฯ
เอวํ หิ สมิชฺชติ ฯ ลิงฺกสมฺปตฺตํ ปุริสกาโว ฯ มาตุคาม-
นปฺปสทกอกฺโกตฺตพฺยณฺชนกานณฺหิ มนุสฺสชาติยํ จิตฺตานิ ปณฺิธิ
น สมิชฺชติ ตตฺถ จิตฺเตน ปน พุทฺธตุตฺตํ ปตฺถเนนฺเตน
ทานาทินิ ปุณฺณกมฺมานิ กตฺวา ปุริสกาโวเยว ปตฺถเนตฺตพฺโพ ตตฺถ จตฺวา
ปณฺิธิ กาทพฺโพ ฯ เอวณฺฺหิ สมิชฺชติ ฯ เหตุติ อรหตฺตสฺส
อุปฺนิสฺสยสมฺปตฺตี โย หิ ตสฺมี อตฺตภาเว วายมนฺฺโต
อรหตฺตํ ปาปฺปณฺิตุํ สมตฺถโธ ตสฺส สมิชฺชติ โน อิตฺรสฺส ยถา
สุเมธปณฺฺทิตสฺส ฯ โส หิ ทีปงฺกรปาทมูลํ ปพฺพชิตฺวา
เตนตฺตภาเวน อรหตฺตํ ปาปฺปณฺิตุํ สมตฺถโธ อโหสิ ฯ สตุถาร-
ทสฺสนนฺติ พุทฺธานํ สมฺมุขา ทสฺสนํ ฯ เอวณฺฺหิ อิชฺชติ โน
อณฺฺตฺตา ยถา สุเมธปณฺฺทิตสฺส ฯ โส หิ ทีปงฺกรํ สมฺมุขา
ทิสฺวา ปณฺิเชสิ ฯ ปพฺพชฺชาติ อนคาริยาโว ฯ โส จ
โฆ สาสเน วา กมฺมวาทิกิริยวาทิตาปฺสปริพฺพาชกนิกาเย วา

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณนา หน้า 66

วฏฺฏติ ยถา สุเมธปณฺฑิตสฺส ฯ โส หิ สุเมโธ นาม ตาปโส
หุตฺวา ปณฺิเชติ ฯ คุณสมปตฺตีติ ฆานาทิคุณปฏฺิลาโก ฯ
ปพฺพชิตสฺสาปี หิ คุณสมปนฺนสฺเสว อิชฺฌติ โน อิตฺรสฺส ยถา
สุเมธปณฺฑิตสฺส ฯ โส หิ ปญฺจาภิญฺโญ อฏฺฐสฺมาปตฺติลาภี
จ หุตฺวา ปณฺิเชติ ฯ อธิกาโรติ อธิกกาโร ปริจฺจาโคติ อตฺถโธ ฯ
ชีวิตาทีปริจฺจาภญฺหิ กตฺวา ปณฺิหโตเยว อิชฺฌติ โน อิตฺรสฺส
ยถา สุเมธปณฺฑิตสฺส โส หิ

อกฺกमितฺวาน มํ พุทฺโธ สหสิสฺเสหิ กจฺจตุ
มา นํ กเล (๑) อกฺกमितฺถ หิตาย เม ภวิสฺสตีติ (๒)

เอวํ ชีวิตปริจฺจาคํ กตฺวา ปณฺิเชติ ฯ นนฺทตาติ กตฺตุกมฺยตา ฯ
สา ยสฺส พลวตี โหติ ตสฺส อิชฺฌติ ฯ สา จ สเจ โภจิ วเทฺยฺย โภ
จตฺตารี อสงฺเขยฺยยานิ สตฺสสฺสญฺจ กปฺเป นฺริเย ปจิตฺวา พุทฺธตฺตํ
อิจฺจตีติ ตํ สุตฺวา โย อหนฺติ วตฺตํ อุตฺสฺหติ ตสฺส พลวตีติ
เวทิตฺวา ตถา ยที โภจิ วเทฺยฺย โภ สกฺลจกฺกวาฬํ
วิทฺตฺจิกานํ องฺการานํ ปูริ อกฺกมฺนฺโต อติกฺกमितฺวา พุทฺธตฺตํ
อิจฺจติ โภ สกฺลจกฺกวาฬํ สตฺตฺติสฺสุเลหิ อากิณฺณํ อกฺกมฺนฺโต
อติกฺกमितฺวา พุทฺธตฺตํ อิจฺจติ โภ สกฺลจกฺกวาฬํ สมตฺติตฺตํ
อุทกปฺปณฺณํ อุตฺตริตฺวา พุทฺธตฺตํ อิจฺจติ โภ สกฺลจกฺกวาฬํ
นฺรินฺตรํ เวพฺพุกุมฺพสฺสญฺณนํ มทฺทนฺโต อติกฺกमितฺวา พุทฺธตฺตํ
อิจฺจตีติ ตํ สุตฺวา โย อหนฺติ วตฺตํ อุตฺสฺหติ ตสฺส พลวตีติ

๑. ม. ย. กเล ฯ ๒. ข. พุทฺธ. ๓๓/๒/๔๒๑ ฯ

เวทิตพฺพาฯ เอรูเปณ จ กตฺตุมยตาณฺเฑน สมฺนฺนาคโต
สุเมธปณฺฑิตโต ปณฺเฑสตีติฯ

เอวํ สมิทฺธาภินิหาโร จ โโพธิสฺสโต อิมานิ อฏฺฐารส
อกพฺพภูจฺจานานิ น อุเปตีฯ โส หิ ตโต ปภฺตติ น ชจฺจนฺโธ โหติ
น ชจฺจพฺพิโร น อุมฺมตฺตโก น เอพฺมุโค น ปิจฺสปปี น มิลกฺเขสุ (๑)
อุปฺปชฺชติ น ทาสิกฺกญฺชียา นิพฺพตฺตติ น นียตฺตมิจฺฉาทิฏฺฐิจฺโก โหติ
นาสฺส ลิงฺคํปรีวตฺตติ (๒) น ปณฺจานนฺตริกมฺมานิ กโรติ น กฏฺฐิจิ โหติ น
ติรจฺฉานโยนินิย วฏฺฐกโต ปจฺฉิมตฺตภาโว โหติ น หตฺถโต
อธิกตฺตภาโว (๓) น ขุปฺปิปาสิกฺกนิชฺฉามตฺตญฺหิกเปเตสุ อุปฺปชฺชติ น
กาลกณฺชีกาสฺเรสุ น อวิจฺฉินฺรเย น โลกนฺตริกเกสุ กามาวจเรสุ น
มาโร โหติ รุปฺปาวจเรสุ น อสณฺณิภเว น สุทฺธาवासภเวสุ
อุปฺปชฺชติ น อนฺติมภเวสุ (๔) น อณฺณํ จกฺกวาพํ สงฺกมตีติฯ

ยา จิมา อุสฺสาโห อุมฺมคฺโค (๕) อวตฺถานํ หิตจฺริยา จาติ
จตฺสฺโส พุทฺธญฺมิโย ตาหิ สมฺนฺนาคโต โหติฯ ตตฺถ อุสฺสาโห
วีริยํ วุตฺตํ อุมฺมคฺโค ปณฺญา [๗] ปวฺจจติ อวตฺถานํ อธิฏฺฐานํ
หิตจฺริยา เมตฺตภาวนาติ เวทิตพฺพาฯ เย จาปี อิเม
เนกฺขมฺมชฺฉาสาโย ปวีเวกฺชชฺฉาสาโย อโลภชฺฉาสาโย อโทสชฺฉาสาโย
อโมหชฺฉาสาโย นิสฺสรณชฺฉาสาโยติ ฉ อชฺฉาสาเย โโพธิปริปากาย
๑. ม. มิลกฺขุสุฯ ๒. ม. ย. นาสฺส ลิงฺคํ ปรีวตฺตติฯ ๓. ม. อัย ปาโธ นตฺถิฯ
๔. ม. อรูปภเวสุฯ ๕. ม. อุมฺมจฺโคฯ เอมฺมปรีปีฯ ๖. ม. วุตฺตํฯ
๗. ม. เอตฺถนฺตเร ปวฺจจตีติ ทิสฺสตีติฯ

สํวตฺตฺตฺติ เยหิ สมฺนฺนาคตฺตฺตา เนกฺขมฺมชฺฌาสนฺยา จ
โพธิสฺตฺตา กามเ ทิสทฺสฺสาวิโน ปวิเวกชฺฌาสนฺยา จ โพธิสฺตฺตา
สงฺกมฺนิกาย ทิสทฺสฺสาวิโน อโกลชฺฌาสนฺยา จ โพธิสฺตฺตา โสเภ
ทิสทฺสฺสาวิโน อโทสชฺฌาสนฺยา จ โพธิสฺตฺตา โทเส ทิสทฺสฺสาวิโน
อโมหชฺฌาสนฺยา จ โพธิสฺตฺตา โมเห ทิสทฺสฺสาวิโน นิสฺสรณชฺฌาสนฺยา
โพธิสฺตฺตา สพฺพภเวสุ ทิสทฺสฺสาวิโนติ วุจฺจนฺติ เตหิ
สมฺนฺนาคโต โหติ ฯ

ปฺจเจกพฺพุทฺธานํ ปน กิวัจิริ ปตฺถนา วฏฺฏตีติ ปฺจเจก-
พฺพุทฺธานํ เทวํ อสงฺเขยฺยฺยานิ กปฺปสฺตสฺสทฺสฺสญฺจ ฯ ตโต โอรํ น
สกฺกา ฯ ปุํพฺเพ วุตฺตฺนเยเนเวตฺถ การณํ เวทิตพฺพิ ฯ
เอตฺตฺเถนาปิ จ กาลเณ ปฺจเจกพฺพุทฺธตฺตํ ปตฺถยฺโต อภินิหารกรณเ
ปฺลยฺจ สมฺปตฺติโย อิจฺฉิตพฺพา ฯ เตสฺสฺหิ

มฺนุสฺสฺตฺตํ ลิงฺกสมฺปตฺติ วิคตาสวทฺสฺสนํ

อธิกาโร ฉนฺทตา เอเต อภินิหารการณา ฯ

ตตฺถ วิคตาสวทฺสฺสนนฺติ พฺพุทฺธปฺจเจกพฺพุทฺธสาวกานํ ยสฺส กสฺสจฺจิ ทสฺสฺนนฺติ
อตุโถ ฯ เสลฺลํ วุตฺตฺนยเมว ฯ

อถ สาวกานํ ปตฺถนา กิตฺตํ วฏฺฏตีติ ทฺวินนํ

อคฺคสาวกานํ เอกํ อสงฺเขยฺยฺยานิ กปฺปสฺตสฺสทฺสฺสญฺจ อสีติมฺหาสาวกานํ

กปฺปสฺตสฺสทฺสฺสํ ตถา พฺพุทฺธสฺส มาตาปีตฺถนํ อปฺภฺจาทสฺส ปตฺตสฺส

จาทิ ฯ ตโต โอรํ น สกฺกา ฯ วุตฺตฺนยเมเวตฺถ การณํ ฯ

อิมลํ ปน สพฺเพสมฺปิ อธิกาโร ฉนฺทตาทิ ทฺวํกสมฺปนฺโนเยว

อภินีหาโร โหติ ฯ

เอวํ อิมาย ปตฺตนาช อิมินา จ อภินีหาเรณ ยถาวุตฺตป-
ปเกทํ กาลํ ปารมฺปิโย ปุเรตฺวา พุทฺธา โลเก อุปฺปชฺชนฺตา
ขตฺตียกฺกุเล วา พุราหฺมณฺกฺกุเล วา อุปฺปชฺชนฺติ ปจฺเจกพุทฺธา
ขตฺตียพุราหฺมณฺคหฺปติกฺกุลานํ อณฺตรสฺสํ อคฺคสาวกา ปน
ขตฺตียพุราหฺมณฺกฺกุเลเสว พุทฺธา อิวํ สพฺพพุทฺธา สํวณฺณฺมาน
กปฺเป น อุปฺปชฺชนฺติ วิวณฺณฺมาน กปฺเป อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
ปจฺเจกพุทฺธา พุทฺเธ อปฺปตฺวา พุทฺธานํ อุปฺปชฺชนกาเลยว
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ พุทฺธา สยณฺจ พุชฺฌนฺติ ปเร จ โโพเชนฺติ ฯ
ปจฺเจกพุทฺธา สยเมว พุชฺฌนฺติ น ปเร โโพเชนฺติ ฯ อตฺถรสเมว
ปฏฺวิชฺฌนฺติ น ฌมฺมรสํ ฯ น น หิ เต โลกุตฺตรฌมฺมํ ปญฺจตฺตํ
อาโรเปตฺวา เทเสตฺถุ สกฺโกนฺติ มฺเเคน ทิฏฺฐสฺสปีโน วีย วนฺจรเกน
นคเร สายิตฺตพฺยณฺชนรสฺส วีย จ เนสํ ฌมฺมาภิสมฺปิโย โหติ ฯ
สพฺพํ อิทฺธิสฺมาปตฺติปฏฺธิสฺมฺภิตาปเกทํ ปาปฺปณฺติ ฯ
คฺคณฺวิสิฏฺฐจฺตาย พุทฺธานํ เหฏฺฐจา สาวกานํ อุปฺริ โหนฺติ
อณฺเณ ปพฺพาเชตฺวา อาภิสมาจาริกํ สิกฺขาเปนฺติ จิตฺตสฺสเลโข
กาตพฺโพ โวसानํ นาปชฺชิตฺตพฺพนฺติ อิมินา อุทฺเทเสน อุโปสถํ
กโรนฺติ อชฺชูปฺสโถติ วจนฺตเตน วา ฯ อุโปสถํ กโรนฺตา
จ คณฺฐมาทเน มณฺชฺสกรกฺขมฺมุเล รตนมาเพ สนนฺิปตฺติวา
กโรนฺตํติ ฯ

เอวํ ภควา อายุสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺเจกพุทฺธานํ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อูรควคควณฺณนา หน้า 70

สพฺพการปริปุรี ปตฺถนณฺจ อภินีหารณฺจ กเถตุวา อิทานิ
อิมาย ปตฺถนนาย อิมินา จ อภินีหารณ สมหากเต เต เตว
ปฺจเจกพฺพุเท กเถตุํ สพฺเพสุ ญฺเตสุ นิธาย ทณฺฑนฺตฺติอาทินา
นเยน อิมํ ขกฺขวิสณฺณสฺสตุตํ อภาสี ฯ อยฺย ตาว อวิเสเสน
ปฺจจฺฉาสีโต ขกฺขวิสณฺณสฺสตุตสฺส อูปฺตติ ฯ อิทานิ วิเสเสน
วตฺตพฺพวา ฯ ตตฺถ อิมิสฺสา ตาว คากาย เอวํ อูปฺตติ
เวทิตพฺพวา ฯ

อยฺย กิร ปฺจเจกพฺพุโห ปฺจเจกโพธิสฺสตุตฺถุมิ โอคานฺนุโต เทว
อสงฺขเยยฺยานิ กปฺปสฺตสฺสสฺสณฺจ ปารมิโย ปฺปูเรตุวา กสฺสปสฺส
ภควโต สาสเน ปพฺพชิตฺวา อารณฺณิโก หุตฺวา กตปฺจจาคตฺตตํ
ปฺปูเรนฺโต (๑) สมณฺชรมํ อภาสี ฯ เอตํ กิร วตฺตํ อปริปฺปูเรตุวา
ปฺจเจกโพธี ปาปฺณนฺตา นาม นตฺถิ ฯ กิ ปเนตํ กตปฺจจาคต-
วตฺตํ นาม หรณฺปฺจจาหฺรณฺนตฺติ ฯ ตํ ยถา วิญฺจํ โหติ
ตถา กเถยฺยาม ฯ อิเธกฺจฺโจ ภิกฺขุ หฺรติ น ปฺจจาหฺรติ เอกฺจฺโจ
ปฺจจาหฺรติ น หฺรติ เอกฺจฺโจ เนว หฺรติ น ปฺจจาหฺรติ เอกฺจฺโจ หฺรติ
จ ปฺจจาหฺรติ จ ฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ ปเคว วุญฺจาย เจตฺติยฺงคณ-
โพธิยฺงคณฺวตฺตํ กตฺวา โพธิรฺกฺเข อุกกํ อาสิณฺจิตฺวา ปานียฆฺภู
ปฺปูเรตุวา ปานียมาเพ จเปตุวา อจาริยวตฺตํ อูปฺชฺฌายวตฺตํ กตฺวา
เทวอสีติ ขุทฺทกฺวตฺตานิ (๒) จุทฺทส มหาวตฺตานิ จ สมหาทาย
วตฺตติ โส สรีรปริกมมํ กตฺวา เสนาสนํ ปวิสิตฺวา ยาว
๑. . ปฺปูเรนฺโต ฯ ๒. สี. ขณฺฑกฺวตฺตานิ ฯ

ภิกฺขาจารเวลา ตาว วิวิตฺตาสเน วิตฺตินาเมตฺวา เวลฺลํ ฌตฺวา
นิวาเสตฺวา กายพนฺธํ พนฺธิตฺวา อุตฺตราสงคํ กตฺวา สงฺฆาณฺี
ขนฺธเช กริตฺวา สตฺตํ องฺเส อาลกฺเขตฺวา กมฺมฏฺฐานํ มนสิกโรนฺโต
เจตฺยงฺคณฺ์ ปตฺวา เจตฺยญจ โโพธิญจ วนฺทิตฺวา ความสมฺมีเป
ปารุปีตฺวา ปตฺตํ อาทาย คามํ ปิณฺฑาทาย ปวิสฺติ ฯ เอวํ ปวิฏฺโง จ
ลาภี ภิกฺขุ ปุณฺณวา อูปาสเกหิ สกฺกตฺครุโกโต อูปฏฺจากฺกุเล วา
ปฏฺิกกมฺนสาลาหํ วา ปฏฺิกกมิตฺวา อูปาสเกหิ ตํ ตํ ปณฺหํ
ปฺจุณฺิยาโน เตสํ ปณฺหวิสฺสชฺชเนน ชมฺมเทสนาวิกฺเขเปน จ ตํ
มนสิการํ ฉทฺเทตฺวา นิกฺขมฺติ วิหารํ อากโตปิ ภิกฺขุณฺ์ ปณฺหํ
ปฺภูโง กเถติ ชมฺมํ ภณฺติ ตํ ตํ พฺยาปารมาปฺชชฺติ ฯ ปฺจฺจนาภตฺตมฺปี
ปฺริมยามมฺปี มชฺฌิมยามมฺปี (ปฺจฺจิมยามมฺปี) เอวํ ภิกฺขุหิ สทฺธิ
ปปฺณเจตฺวา กายทฺฏฺจฺจุลลาภิฏฺโโต ปฺจฺจิมยามมฺปี สยฺติ เนว
กมฺมฏฺฐานํ มนสิกโรติ ฯ อยํ วุจฺจติ ھرฺติ น ปฺจฺจาหฺรฺตีติ ฯ
โย ปน พฺยาธิพฺหุโล โหติ ภูตฺตาหาโร ปฺจฺจฺจสสมเย น
สมฺมา ปรีณฺมตี ปฺเคว วุฏฺจาย ชลาหฺตฺตํ วัตฺตํ กาคฺุ น สกฺโกติ
กมฺมฏฺฐานํ วา มนฺสิ กาคฺุ อณฺฺยทตฺถุ ยาคฺุ วา เกสชฺชํ วา
ปตฺถยมาโน กาลสฺเสว ปตฺตจิวริ อาทาย คามํ ปวิสฺติ ตตฺถ ยาคฺุ
วา เกสชฺชํ วา ภตฺตํ วา ลทฺธา ปตฺตํ นพฺพายิตฺวา(๑) ปณฺณตฺ-
ตาสเน นิสินฺโน กมฺมฏฺฐานํ มนฺสิ กริตฺวา วิเสสํ ปตฺวา อปฺปตฺวา
วา วิหารํ อากนฺตฺวา เตเนว มนฺสิกาเรน วิหฺรติ อยํ วุจฺจติ ปฺจฺจาหฺรฺติ
๑. ม. ภตฺตกิจฺจํ นิฏฺจาเปตฺวา ฯ ย. นิมายิตฺวา ฯ ๒. ม. อากนฺตฺวา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อูรควคฺควณฺณนา หน้า 72

น หรตีติ ฯ อีทิสา จ ภิกฺขุ ยาคู ปิวิตฺวา วิปสฺสนํ อารภิตฺวา
พฺพุทธสาสเน อรหตฺตํ ปตฺตวา คณนปถํ วิตฺตวตฺตา สีหฬทีเปเยว
เตสุ เตสุ คามเสสุ อาสนสาทายํ น ตํ อาสนํ อตฺถิ ยตฺถ ยาคู
ปิวิตฺวา อรหตฺตํ ปตฺโต ภิกฺขุ นตฺถิติ ฯ โย ปน ปมาทวิหารี
โหติ นิกฺขิตตฺตฺโร สพฺพวตฺตานิ ภินฺทิตฺวา ปญฺจวิชฺเจตฺตชีล-
วินิพฺนฺชนพฺพชิตฺโต วิหรนฺโต กมฺมฏฺฏานมนสิการมนฺยุตฺโต คามํ
ปิณฺฑาย ปวิสิตฺวา คิหิปปญฺเจน ปปญฺจโต ตฺจจโก นิกฺขมฺติ อัย-
วฺจจติ เนว หรติ น ปจฺจาหรตีติ ฯ โย ปน ปเกว วุฏฺฏาย
ปฺริมนเยเนว สพฺพวตฺตานิ ปฺริปฺเรตฺวา ยาว ภิกฺขาจารเวลา
ตาว ปฺลลสงฺกํ อากฺขิตฺวา กมฺมฏฺฏานํ มนสิกรโหติ ฯ

กมฺมฏฺฏานํ นาม ทฺวริชฺ สพฺพตฺถกํ ปาริหาริยญฺจ สพฺพตฺถกํ
นาม เมตฺตวา จ มรณฺสฺสตี จ ตํ สพฺพตฺถ อิจฺฉิตพฺพโต
สพฺพตฺถกนฺตี วุจฺจติ ฯ เมตฺตวา นาม อาวาสาทิสฺส สพฺพตฺถ
อิจฺฉิตพฺพา ฯ อาวาเสสุ หิ เมตฺตาวิหารี ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีณํ
ปิโย โหติ เตน ฝาสฺส อสงฺฆญฺโญ (๑) วิหฺรติ ฯ เทวตาสฺส
เมตฺตาวิหารี เทวตahi รกฺขิตโคปีโต สฺขํ วิหฺรติ ฯ ราชราช-
มหามตฺตาทิสฺส เมตฺตาวิหารี เตหิ มมายิโต สฺขํ วิหฺรติ ฯ
คามนิกฺมาทิสฺส เมตฺตาวิหารี สพฺพตฺถ ภิกฺขาจรียาทิสฺส มนฺุสฺเสหิ
สกกตครุโกโต สฺขํ วิหฺรติ มรณฺสฺสตีภาวนาย ชีวิตนิกนฺตี
ปฺหาย อปฺปมตฺโต วิหฺรติ ฯ ยํ ปน สทา ปฺริหฺรตพฺพิ จริตานุญฺเณ
๑. ม. ฝาสฺส อสงฺฆญฺโจอฺจ ฯ สฺตี. อตฺตญฺโจอฺจ ฯ

คหิตํ ตํ (๑) ทสาสุภกสิณานุสฺสตีสุ อณฺณตฺริ จตุธาตฺวตฺถานเมว
วา ตํ สทา ปฺริหฺริตพฺพโต รกฺขิตพฺพโต ภาเวตพฺพโต จ ปาฺริหาฺริยฺนฺติ
วฺจฺจติ มฺลทกมฺมฏฺฐานนฺติปี ตเทว ๑ ตตฺถ ยํ ปจฺมํ
สพฺพตฺถกมฺมฏฺฐานํ มนฺสี กริตฺวา ปจฺจนา ปาฺริหาฺริยกมฺมฏฺฐานํ
มนฺสี กโรติ ตํ จตุธาตฺวตฺถานมฺเจน ทสฺเสสฺสาม ๑

อํ ยํ หิ ยถาจิตฺตํ ยถาปณฺหิตํ กายํ ธาตุโส ปจฺจเวกฺขติ ยํ
อิมสฺมี สฺริเร วิสฺติโกฏฺฐาเสสฺส กกฺขพํ ขรคตํ สทา ปจฺจวิธาตฺ ๑ ยํ
ทฺวาทสฺส อापฺนฺชนกิจฺจกรํ เสฺนหคตํ สทา อาไปฺธาตฺ ๑ ยํ จตฺตฺ
ปฺริปาจนกรํ อฺสุมคตํ สทา เตโชธาตฺ ๑ ยํ ปนฺ นสฺ วิตฺถมฺกนกรํ
วาโยคตํ สทา วาโยธาตฺ ๑ ยํ ปเนตฺถ จตฺตฺหิ มหาภูเตหิ อสมฺมุฏฺจํ
นิตฺทํ วิวฺริ สทา อากาสธาตฺ ๑ ตํวิฆานนํ จิตฺตํ วิญฺญาณธาตฺ ๑ ตโต
อฺตฺตฺรี อณฺโณ สคฺโต วา ปุคฺคโล วา นตฺถิ เกวลํ สฺทฺทฺสงฺขารปฺลฺโซ
อณฺนฺติ ๑ เอวํ อาทิมฺขมฺปฺริโยสานโต กมฺมฏฺฐานํ มนฺสีกริตฺวา
กถํ ฅตฺวา อฺกฺฐายาสนา นีวาเสตฺวา ปุพฺเพ วฺตฺตฺนเยเนว
คามํ ปิณฺฑาย คจฺจติ ๑ คจฺจนฺโต จ ยถา อณฺธปฺลฺลฺชฺชนา อภิกฺกมาทิสฺ
อตฺตา อภิกฺกมฺติ อตฺตนา อภิกฺกโม นีพฺพตฺติโตติ วา อหํ อภิกฺกมามี
มยา อภิกฺกโม นีพฺพตฺติโตติ วา สมฺมุยฺหนฺติ ตถา อสมฺมุยฺหนฺโต
อภิกฺกมามีติ จิตฺเต อฺปฺปชฺชมาเน เตเนว จิตฺเตน สทฺธี จิตฺตสมฺมุฏฺฐานา
สนฺธารณวาโยธาตฺ (๒) อฺปฺปชฺชติ สทา อิมํ ปจฺจวิธาตฺวาทิสฺนฺนิจฺย-

๑. ม. คหิตตฺตา ๑ ๒. สนฺธารณวาโยธาตฺ ๑
๓. ม. ปจฺจวิธาตฺวาทิสฺนฺนิจฺย-
๑. ม. คหิตตฺตา ๑ ๒. สนฺธารณวาโยธาตฺ ๑
๓. ม. ปจฺจวิธาตฺวาทิสฺนฺนิจฺย-
๑. ม. คหิตตฺตา ๑ ๒. สนฺธารณวาโยธาตฺ ๑
๓. ม. ปจฺจวิธาตฺวาทิสฺนฺนิจฺย-

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อูรควคควณฺณนา หน้า 74

วาโยชาตุวิฬารวเสน อัย กายสมมุโต อฏฺฐิกสงฺฆมาโณ อภิกฺกมฺติ
 ตสฺเสวํ อภิกฺกมฺโต เอเกกปาทุทฺธารณฺเ จตุสฺ ฐาตุสฺ วาโยชาตฺอนุคฺตา
 เตโชชาตฺ อธิกา อุปฺปชฺชติ มนฺทา อิตฺราฯ อติหรณฺวิติหรณาปฺหรณฺเส
 ปน เตโชชาตฺอนุคฺตา วาโยชาตฺ อธิกา อุปฺปชฺชติ มนฺทา อิตฺรา
 โไอโรหณฺ ปน ปจฺวีชาตฺอนุคฺตา อาโปชาตฺ อธิกา อุปฺปชฺชติ
 มนฺทา อิตฺรา สนฺนิกฺเขนฺสนฺมฺปฺปีพฺเนสฺ (๑) อาโปชาตฺวานุคฺตา ปจฺวีชาตฺ
 อธิกา อุปฺปชฺชติ มนฺทา อิตฺราฯ อิจฺเจตา ฐาตุโย เตนฺ เตน
 อตุตฺโน อุปฺปาทกจิตฺเตน สทฺธิ ตตฺถ ตตฺถเวว ภิชฺชนฺติฯ ตตฺถ โโก
 เอโก (๒) อภิกฺกมฺติ กสฺส วา อภิกฺกมฺนฺนฺติ เอวํ เอเกกปาทุทฺธารณฺาทีสฺ
 ปกาเรสฺ เอกเมกสฺมี ปกาเร อุปฺปนฺนฐาตุโย ตทฺทิกฺกฺตา(๓) จ
 เสสฺรูปฺชฺมฺมา ตํสมฺมฺญฺจาปํกํ จิตฺตํ ตํสมฺมฺปฺยฺตุคฺตา จ เสสฺมา อรูปฺชฺมฺมาติ
 เอเต รุปฺารุปฺชฺมฺมา ตโต ปรี อติหรณฺวิติหรณาทีสฺ อณฺณํ ปกาเร
 น สมฺปาปฺณฺนฺติ ตตฺถ ตตฺถเวว ภิชฺชนฺติฯ ตสฺมา อนิจฺจา ยํ อนิจฺจํ
 ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ ตทฺนตฺตาติ เอวํ สทฺทฺพการฺปรีปฺปรี กมฺมฺญฺจํ
 มนฺสิกโรนฺโตว กจฺจติฯ

อตุตฺถกามา หิ กุลปฺตุคฺตา สาสเน ปพฺพชิตฺวา ทสปี วิสฺมปี
 ตีสมฺปี จตุคฺตาลีสมฺปี ปณฺณาสฺมปี สญฺจิปี สตุตฺติปี สตมฺปี เอกโต
 วสนฺตา กตฺติกวตฺตํ กตฺวา วิหรนฺติ อาวุโส ตฺเมห น อธิญฺญา น
 ภิญฺญา น ชีวิกาปฺกตา ปพฺพชิตา ทุกฺขา มุจฺจิตฺตฺกามตฺยา (๕)
 # ๑. สนฺนิกฺเขนฺสนฺมฺปฺปีพฺเนสฺฯ ๒. สี.เอ.โสฯ ๓. ตทฺวินิพฺยุคฺตาฯ
 # ๔. ม. ชีวิกาปฺกตาฯ ๕. ม. มุจฺจิตฺตฺกามา ปเนตฺถฯ

ปเนตฺถ ปพฺพชิตา ฯ ตสฺมา คมนเ อูปฺปนฺนิกิเลสิ คมนเเยว นิกฺคณฺห
จानน นิสฺชชาย ฯ สยเน อูปฺปนฺนิกิเลสิ สยเนเยว นิกฺคณฺหถาติ ฯ
เต เอวิ กตฺติกวตฺตํ กตฺวา ภิกฺขาจาร์ คจฺจนฺตา อทฺธอุสฺสอุสฺสอทฺธ-
กาจฺจวตฺตนาตฺเรสุ ปาสาณา โหนฺติ ตาย สลฺลยาถ กมฺมฏฺจานํ
มนสิทฺโรนฺตาว คจฺจนฺติ ฯ สเจ กสฺสจฺจ คมน กิเลโส อูปฺปชฺชติ
ตตฺถเวย นํ นิกฺคณฺหาติ ฯ ตถา อสฺสโกนฺโต ติฏฺฐติ อถสฺส ปจฺจนฺโต
อาคจฺจนฺโตปิ ติฏฺฐติ ฯ โส อัยฺ ภิกฺขุ ตฺยหํ อูปฺปนฺนวิตกฺกํ
ชานาติ ฯ อนนฺจจฺจวิกํ เต เอตฺนฺติ อตฺตानํ ปฏฺิโจเทตฺวา วิปฺสฺสนํ
วทฺธเมตฺวา ตตฺถเวย อริยญฺมี โอกกมฺติ ฯ ตถา อสฺสโกนฺโต
นีสิตฺติ อถสฺส ปจฺจนฺโต อาคจฺจนฺโตปิ นีสิตฺติโต โสเยว นโย ฯ
อริยญฺมี โอกกมฺิตํ อสฺสโกนฺโตปิ ตํ กิเลสิ วิกฺขมฺเภตฺวา กมฺมฏฺจานํ
มนสิทฺโรนฺโตว คจฺจนฺติ น กมฺมฏฺจานวิปฺปยุตฺเตน จิตฺเตน
ปาทํ อุทฺธรรติ ฯ อุทฺธรรติ เจ ปฏฺินิวตฺตติตฺวา ปฺริมปฺปเทสิเยว
เอติ สีสฺลทฺธิเป อาลินฺทกฺวาสิ มหาปฺุสฺสเทวตฺเถโร วีย ฯ

โส กิร เอกฺกนฺวิสฺติ วสฺसानิ คตฺตปจฺจจากตฺวตฺตํ ปฺุเรนฺโตเอว
วิหาสิ ฯ มนฺุสฺสาปี อนฺตรามกฺเถ [๒] กสฺนฺตา จ วปฺนฺตา จ มทฺทนฺตา
จ กมฺมานิ กโรนฺตา เถโร ตถา คจฺจนฺตํ ทิสฺวา อัยฺ เถโร ปฺนปฺปฺนํ
นินฺวตฺตติตฺวา คจฺจนฺติ กิ นฺุ โข มกฺกมฺุโพห ฯ อุทาหุ กิณฺจิจิ ปมฺุญฺโจติ
สมฺุลฺลปฺนฺติ ฯ โส ตํ อนาถิยิตฺวา กมฺมฏฺจานยฺุตฺเตเนว จิตฺเตน
สมณฺธมฺมํ กโรนฺโต วิสฺตฺวสฺสพฺกนฺตเร อรหฺตฺตํ ปาปฺณิ ฯ
๑. ม. เอตฺนฺติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร กสฺนฺตา จาติ ทิสฺสฺติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณนา หน้า 76

อรหตตปุตตทิวเส จสฺส จงกมนโกฏฺยิ อธิวตฺถา เทวตา องฺคุลีหิ
ทีปํ อชฺชลาเตตฺวา อฏฺฐาสิ จตฺตาโรปี มหาราชาโน จ สกฺโก
จ เทวานมินฺโท พุรฺหุมา จ สหฺมปฺติ อฏฺฐานํ อากมฺสฺฯ ตณฺจ
โองาสิ ทิสฺวา วนวาสิ ติสฺสตฺเถโร ตํ ทุตฺยทิวเส ปุจฺฉิ รัตติภาเก
อายสฺมโต สนฺติเก โองาโส อโหสิ ก็ โส โองาโสติฯ เถโร
วิกฺเขปํ กโรนฺโต โองาโส นาม ทีโปภาโสปี โหติ มณฺโณภาโสปี
โหตีตฺเตวมาทิมายฯ โส ปฏฺิจฺฉาทถ ตฺเมหติ นิพฺพุโธ
อามาติ ปฏฺิจฺฉานิตฺวา อารโหเจติฯ

กาพวลฺลิมณฺฑปฺวาสิ มหานาคตฺเถโร วีย จฯ โสปี กิร
คตฺปจฺจจากตฺวตฺตํ ปุเรนฺโต ปจฺมํ ตาว ภควโต มหาปฺธานํ ปุเชมิตฺติ
สฺสตฺต วสฺसानิ จานจงกมเมว อธิฏฺฐาสิ ปุณฺ โสพส วสฺसानิ
คตฺปจฺจจากตฺวตฺตํ ปุเรตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺนิฯ เอวํ กมฺมฏฺฐาน-
ยฺยตฺเตเนว จิตฺเตน ปาํ อุตฺถรณฺโต วิยฺยตฺเตน อุตฺถเร ปฏฺิจฺฉินฺวตฺตณฺโต
คามสมิปี คนฺตฺวา กาวี นฺ ปพฺพชฺโชติ นฺติ อาสงฺกนียปฺปเทเส
จตฺวา สงฺฆาฏฺิ ปารุปีตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา คามทฺวาริ ปตฺวา
กจฺจนนฺตรโต (๑) อุตฺถํ คเหตฺวา คณฺฑุสํ กตฺวา คามํ ปวิสฺติ ภิกฺขุ
ทาตุํ วา วนฺทิตฺตุํ วา อฺปคเต มนฺุสฺเส ทีฆายุกา โหถาติ วจนมตฺ-
เตนาปี เม กมฺมฏฺฐานวิกฺเขโป มา อโหสีติฯ สเจ ปน อชฺช
ภนฺเต ก็ สตฺตมิมิ อุตฺทาหุ อฏฺฐมิมิตฺติ ทิวสํ ปุจฺฉนฺติ อุตฺถํ คิลิตฺวา
อารโหเจติฯ สเจ ทิวสปุจฺฉกา น โหนฺติ นิกฺขมฺนเวลายิ
๑. ส. กจฺจนกรกาฯ ม. กจฺจนนฺตรโตฯ

คามทฺวารเ นิฏฺฐกิตฺตวาว ยาทิ ฯ

สีหฬทีเปยเว กลมฺพตฺติตฺตวิหารเ วสฺสูปคตา ปณฺณาส
ภิกฺขุ วีย จ ฯ เต กิร วสฺสูปนายิกอุโปสถทิวเส กตฺติกวตฺตํ อํกํสุ
อรหตฺตํ อปฺปตฺตวา น อณฺณมณฺณํ อาลปีสุสามาติ ฯ คามํ
ปิณฺฑทาย ปวิสฺสนฺตา คามทฺวารเ อุทกคณฺฑุสํ กตฺตวา ปวิสฺสีสุ ฯ
ทิวเส ปุจฺฉิตฺเต อุทกํ คิลิตฺตวา อาโรเจสฺสุ อปุจฺฉิตฺเต คามทฺวารเ
นิฏฺฐกิตฺตวา วิหารํ อากมฺมีสุ ฯ ตตฺถ มนุสฺसा นิฏฺฐกณฺณจฺฉานํ
ทิสฺวา ชานีสฺสุ อชฺช เอโก อาคโต อชฺช เทวติ ฯ เอวณฺจ จินฺเตสฺสุ
กิณฺณุ โข เอเต อมฺเหหเว สทฺธี น สลฺลปฺนฺติ อุทาทุ อณฺณมณฺณมฺปี ฯ
ยทิ อณฺณมณฺณมฺปี น สลฺลปฺนฺติ อทฺธา วิวาทชาตา ภวิสฺสนฺติ
हनฺท เนสํ อณฺณมณฺณํ ขมาเปสฺสามาติ ฯ สพฺเพ วิหารํ อกมฺมีสุ ฯ
ตตฺถ ปณฺณาสภิกฺขุสฺส วสฺสํ อุปกเตสฺส เทว ภิกฺขุ เอโกกาเส
นาทฺทสฺสํ ฯ ตโต โย เอเตสฺส จกฺขุมา ปุริโส โส เอวมาห น โภ
กลหการกานํ วสโนกาโส (๑) อีทิสฺส โหติ สฺสุมมฺภุจํ เจตฺตยจฺฉณํ
โพธิยจฺฉณํ สฺสนิกฺขิตฺตา สมฺมชฺชนิโย สุปฺภุจิตํ ปานียปริ-
โภชนียนฺติ ฯ เต ตโตว นีวตฺตวา ฯ เต ภิกฺขุ อนฺนโตเตมาเสยเว
วิปฺสฺสนํ อารกิตฺตวา อรหตฺตํ ปตฺตวา มหาปวารณาย วิสฺสุทฺธิปวารณํ
ปวารเสฺสุ ฯ

เอวํ กापวลฺลิมณฺฑปวาสิ มหानาคตฺตเถโร วีย กลมฺพ-
ตฺติตฺตวิหารเ วสฺสูปคตภิกฺขุ วีย จ กมฺมจฺฉานยฺตุเตเนว จิตฺเตน
๑. ม. วสโนกาโส ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณณา หน้า 78

ปาทำ อุทฺธรนฺโต ความสมีปี คนฺตฺวา (๑) อุทกคณฺหุสํ กตฺวา วิถีโย
 สลฺลภฺเขตฺวา ยตฺถ สุราโสณฺทฺชฺตฺตาทโย กลหการกา จณฺทหตฺติ-
 อสฺสาทโย วา นตฺถิ ตํ วิถี ปรฺฏิปชฺชติ ฯ ตตฺถ จ ปิณฺทาย
 จรฺมาโน น ตฺริตฺตฺริโต วิย ชเวณ คจฺฉติ ชวนปิณฺทปาติก-
 ชฺตฺตํ นาม นตฺถิ ฯ วิสมภฺภูมิภาคปฺปตฺตํ ปน อุทกกริตสภฺภูมิว
 นิจฺจโลว หุตฺวา คจฺฉติ ฯ อนุมฺริ ปวิภูโส จ ทาตุคามํ อทาตุคามํ
 วา สลฺลภฺเขตฺุ ตทนฺรฺรูปํ กาลํ อากเมนฺโต ภิกขุํ คเหตฺวา ปติรฺูป
 โโอกาสํ นิสีทิตฺวา กมฺมภฺฐานํ มนสิกโรนฺโต อาหาเร ปฏฺิภูลสฺสณฺณํ
 อุปฺภูจฺเปตฺวา อกฺขพฺภณฺชนวณฺณาลปนปฺปตฺตมํสุปฺมาวเสน
 ปจฺจเวกฺขนฺโต อภฺจฺจกสมนฺนาคตํ อาหารํ อาหารติ เนว ทวาย
 น มทาย ฯเปฯ ภูตฺตาวิ จ อุทกกิจฺจํ กตฺวา มฺหุตฺตํ ภตฺตกิลมถํ
 ปฏฺิปปสฺสสมฺภตฺตา ยถา ปฺเรภตฺตํ เอวํ ปจฺฉนภตฺตํ ปฺริมยामญฺจ
 ปจฺฉิมยामญฺจ กมฺมภฺฐานํ มนสิกโรติ ฯ อยํ วุจฺจติ ھرติ เจว
 ปจฺจาหริติ จาติ ฯ เอวเมตํ ھرณฺปจฺจาหริณฺณํ คตฺปจฺจจากตฺวตฺตฺตฺนฺติ
 วุจฺจติ ฯ

เอตํ ปฺนฺเรนฺโต ยถิ อุปฺนิสฺสยสมฺปนฺโน โหติ ปจฺมวเยเอว
 อรหตฺตํ ปาปฺณาติ ฯ โน เจ ปจฺมวเย ปาปฺณาติ อถ มชฺฉิมวเย
 ปาปฺณาติ ฯ โน เจ มชฺฉิมวเย ปาปฺณาติ อถ มรณฺสมเย ปาปฺณาติ
 โน เจ มรณฺสมเย ปาปฺณาติ อถ เทวปฺตฺโต หุตฺวา ปาปฺณาติโน
 เจ เทวปฺตฺโต หุตฺวา ปาปฺณาติ อถ ปจฺเจกสมฺพฺพุโห หุตฺวา
 # ๑. ม. ปตฺวา ฯ

ปรินิพพายติ ฯ โน เจ ปจเจกสมพุทฺโธ หุตฺวา ปรินิพพายติ อถ
พุทฺธานํ สนฺตึเก จิปรปภินฺนุโย โหติ เสยฺยถาปี เถโร พาหิโย
มหาปญฺโญ วา โหติ เสยฺยถาปี เถโร สาริปฺพุตฺโตติ ฯ

อัย ปน ปจเจกโพธิสฺสโต กสฺสปสฺส ภควโต สาสเน
ปพฺพชิตฺวา อารญฺญโก หุตฺวา วิสตีวสฺสสหฺสฺสานิ เอตํ
คตฺตปจฺจจากตฺตวตฺตํ ปุเรตฺวา กาลํ กตฺวา กามาวจรเทวโลเก
อุปฺปชฺชติ ฯ ตโต จิตฺวา พาราณสีรณฺนุโย อคฺคมเหสียา
กฺุณฺนิมฺหิ ปฏิสนฺนํ อคฺคเหสี ฯ กุสลา อิตฺถิโย ตทเหว
คพฺภสณฺณจันํ ชานนฺติ สฺวา จ ตาสี อญฺจตฺตรา ตสฺมา
ตํ คพฺภปติญฺจจันํ รณฺนุโย นิเวเทสิ ฯ ฌมฺมตา
เอสา ยํ ปญฺญวณฺเต สตฺเต คพฺภเ อูปฺปนฺเน มาตุคามโ
คพฺภปรีหาริ ลภติ ฯ ตสฺมา ราชา ตสฺสา คพฺภปรีหาริ อทาสิ ฯ
สฺวา ตโต ปภฺติ นาจฺจุนฺหํ กิณฺจิ อชฺโฆหริตฺถุ ลภติ นาตีสิตํ
นาตีมุฬฺลํ นาติโลณฺณํ นาติกฺกุฏํ นาติติตฺตกํ ฯ อจฺจุนฺเห
หิ มาตฺรา อชฺโฆหเรญฺจ คพฺภสฺส โลหฺกฺมฺภิวาโส วิย โหติ อตีสีเต
โลกนฺตฺริกวาโส วิย อจฺจุมุฬฺลโลณฺนกฺกุฏติตฺตเกสฺสุ กุตฺเตสฺ
สฺสเถเน ฆาเลตฺวา อมฺุฬฺลาทีหิ สิตฺตานิ วิย คพฺภเสยฺยกสฺส
องฺคานิ ติพฺพเวทนานิ โหนฺติ ฯ อติจฺงกมฺนญฺจจันนิสชฺชาสยนโตปี
นํ นิวาเรนฺติ กฺุณฺนิกตสฺส สลฺยจลนทฺกฺุขํ มา อโหสิตี ฯ
มฺุทฺกตฺถรณฺตฺถตฺตาย ภูมฺิยํ จงฺกมฺนาทีนํ มตฺตาย กาคฺตุ ลภติ
๑. ม. อิมานิ นตฺถิ ฯ ๒. ม. มฺุทฺกตฺถรณฺตฺถตฺตาย ฯ

วณฺณคนฺธาติสมฺปนฺนํ สาทุสฺสปายํ อนฺนปानํ ลภติ ฯ
ปริกฺคเหตฺวาว นํ จงฺกมาเปฺนฺติ นิสิตฺทาเปฺนฺติ วุฏฺฐาเปฺนฺติ ฯ
สา เอวํ ปริหฺริยมาณา คพฺภปริปากกาเล สุตฺติขฺมฺรํ ปวิสิตฺวา
ปจฺจุสสมเย ปุตฺตํ วิชಾಯิ ปกฺกเตลมทฺทิตมโนสิลาปิณฺณทิสทิสํ
ชฺลณฺณปฺลณฺณลกฺขณฺเฒํ ฯ ตโต นํ ปณฺจมทิวเส อลงฺกตปฺปฏฺยตฺตํ
รณฺโณ ทสฺเสตฺถุ ราชธา ตฺถุโธ จตฺถุจฺจยา ธาตีหิ อฺปฺภูจฺจาเปฺติ ฯ
โส สพฺพสมฺปตฺตีหิ วทฺถมมาโน น จิรฺสเสว วิณฺณตฺตํ ปาปฺปณฺนิ ฯ ตํ
โสฬสวสฺสุทฺเทสิกเมว สมานํ ราชธา รชฺเช อภิสิตฺตฺจติ ฯ
วิวชฺนาฏฺกานิ จสฺส อฺปฺภูจฺจาเปฺติ ฯ อภิสิตฺตฺโต ราชปฺตฺโต รชฺชํ
กาเรสิ นามเนน พุรฺหมทฺตโต สกฺลชฺมพฺุทฺธิเป วิสฺตฺติยา นกรสทฺสเสสฺสุ ฯ
ชฺมพฺุทฺธิเป หิ ปฺพุเพ จตฺตราสิตี นกรสทฺสสถานิ อเหตุํ ตานิ
ปฺริหายนฺตานิ จตฺตาสีลํ (๑) สพฺพปฺริหฺนกาเล ปน วิสฺตฺติ โหนฺติ ฯ
อณฺจ พุรฺหมทฺตโต สพฺพปฺริหฺนกาเล อฺปฺปชฺชิ เตนสฺส วิสฺตฺติ
นกรสทฺสสถานิ อเหตุํ วิสฺตฺติ ปาสาทสทฺสสถานิ วิสฺตฺติ หตฺถิสทฺสสถานิ
วิสฺตฺติ อสฺสทฺสสถานิ วิสฺตฺติ รตฺสทฺสสถานิ วิสฺตฺติ ปตฺติสทฺสสถานิ วิสฺตฺติ
อิตฺถิสทฺสสถานิ โอโรธา จ นาฏฺกิตฺถิโย จ วิสฺตฺติ อมจฺจสทฺสสถานิ ฯ
โส มหารชฺชํ การยมาโน เอวํ กสิณฺปริกมฺมํ กตฺวา ปณฺจ
อภิลฺลาโย อฏฺฐ สมาปตฺติโย จ นิพฺพตฺเตสิ ฯ ยสฺมา ปน
อภิสิตฺตฺตรณฺณา นาม อวสฺสํ อฏฺฐกรณฺเณ นิสิตฺตพฺุทฺพิ ตสฺมา
เอกทิวสํ ปเคว ปาตฺราลํ ภูณฺชิตฺวา วินิจฺจนฺยฏฺฐาเน นิสิตฺติ ฯ
๑. ม. ตานิ ปฺริหายนฺตานิ สฏฺฐิ อเหตุํ ฯ ตโต ปฺริหายนฺตานิ
จตฺตาสีลํ ฯ

ตตถ อจฺจาสทฺทมหาสทฺทํ อํสุ โส อัย สทฺโท สฺมาปตฺติยา
อุปฺกุกฺเกโสติ ปาสาทตลํ อภิรุหิตฺวา สฺมาปตฺตี อปฺเปมิตฺติ นิสินฺโน
นาสกุชฺชि อปฺเปตฺติ รชชฺชวิกุเขเปณ สฺมาปตฺติ ปรีหิณา ฯ
ตโต จินฺตฺเตสิ กิ รชชฺชํ วริ อูทาหุ สมนฺนํมโมติ ฯ ตโต รชชฺชํ
ปรีตฺตํ อนเภาทีนํว สมนฺนํมํสุขํ ปน วิปฺลมนเภาทีนํสํสํ อุตฺตม-
ปรีเสวีตลจฺจาติ ฌตฺวา อณฺณตฺริ อมจฺจํ อาณาเปสิ อิมํ จ
รชชฺชมนฺ (๑) สเมน อนุสาส มา โข อชฺชมการิ การเสตีติ
สพฺพํ นียยาเทตฺวา ปาสาทํ อภิรุหิตฺวา สฺมาปตฺติสุเขน วิหฺรติ ฯ
น โกจิ อุปฺสงฺกมิตฺถุ ลภติ อณฺณตฺร มุขโรวนทนตกฏฺจทายก-
ภตฺตนิหารกาทีหิ ฯ

ตโต อพฺตฺมาสมตฺเต วิตฺติกนฺเต มहेสิ ปุจฺฉิ ราชา
อฺยฺยานกมนพลทสฺสนนาฏกาทีสุ กตฺถจि น ทิสฺสติ กุหิ คโตติ ฯ
ตสฺสา ตมตฺถิ อาโรเจสิ ฯ सा อมจฺจสฺส ปาहेสิ รชเช
สมปฺปฏิจฺฉิเต อหฺมปี สมปฺปฏิจฺฉิตา โหมิ เอตุ มया สทฺธี สํวาลํ
กปฺเปตฺติ ฯ โส อุกฺโก กณฺเณ ฌเทตฺวา อสวณิยเมตฺนฺติ ปฺปฏิจฺฉิปี ฯ
สา ปฺนปี ทฺวิตฺติกขตฺถุ เปเสตฺวา อนิจฺจมนํ ตชฺชาเปสิ ยทิ น
กโรสิ จานาปี เต จาเวมิ ชีวิตาปี โวโรเปมิตฺติ ฯ โส ภิโต
มาตุคาโม นาม ทพฺพฺพนิจฺฉโย กทาจิ เอวมฺปิ การาเปยฺยาติ
เอกทิวสํ รโห คนฺตฺวา ตาย สทฺธิมฺปิ สิริสยเน สํวาลํ กปฺเปสิ ฯ
สา ปฺณณวตี สฺขสมฺพสฺสา โส ตสฺสา สมฺพสฺสราเคน รตฺโต
๑. ม. รชชฺช ฌมนฺ ฯ

ตตฺถ อภิกฺขณฺ์ สงฺกิตฺตสงฺกิตฺตว อคฺมาสี อนุกฺกเมน อตฺตโน
ฉรสามิโก วย นิพฺพิสฺสโก ปวิสิตฺตมารทุโช ฯ

ตโต ราชนนุสฺสา ตํ ปวฺตฺตี รณฺโณ อาโรเจสฺสุ ราชา
น สทฺทหตี ฯ ทฺตียมฺปิ ตตฺตียมฺปิ อาโรเจสฺสุ ตโต นิสินฺโน (๑)
สยเมว ทิสฺวา สพฺพามจฺเจ สนนฺิปาตาเปตฺวา อาโรเจสี ฯ เต
อํ ราชาปราชิกโก หตฺตจฺเจทํ อรหตี ปาทจฺเจทํ อรหตีตี ยาว
สฺสฺส อุตฺตาสนฺิ ตาว สพฺพกมฺมการณานิ นินฺทิตฺตีสฺสุ ฯ ราชา
เอตฺตสฺส วรพฺนฺรชนตาพเน มยฺหํ วิหีสา อุปฺปชฺเชยฺย ชีวิตา
โวโรปนเน ปาณาติปาโต ภเวยฺย ชนฺรณเ อทินฺนาทานํ อลฺ
เอวรฺูเปหิ กเตหิ อิมํ มม รชฺชา นิกฺกทฺตฺตเถวตี อหา ฯ อมจฺจา ตํ
นิพฺพิสฺสํ อกฺสฺสฺส ฯ โส อตฺตโน ชนฺสารถจฺจ ปุตฺตทารถจฺจ กเหตุวา
ปฺรวิสฺสํ อคฺมาสี ฯ ตตฺถ ราชา สุตฺวา ก็ อากฺโตสตีตี ปุจฺฉิ ฯ
เทว อิจฺฉามิ ตํ อุปฺภูจฺจาทฺตฺตติ โส ตํ สมฺปฺภูจฺฉิ ฯ อมจฺโจ
กตีปาหจฺเจยน ลทฺทวิสฺสาโส ตํ ราชานํ เอตทโวจฺจ มหาราช
อมกฺขิกมรฺุํ ปสฺสามิ ตํ ขาทนฺโต นตฺถิตฺติ ฯ ราชา ก็ เอตํ
อุปฺพณฺเฑตฺตกาโม ภณฺตีตี น สฺสนาติ ฯ โส อนฺตรํ ลภิตฺวา
ปฺนฺปี สฺสฺสจฺจตรํ วณฺเณตฺวา อาโรเจสี ฯ ราชา ก็ เอตฺตนฺติ
ปุจฺฉิ ฯ พารานฺตฺตริชฺชํ เทวตี ฯ ราชา มํ เนตฺวา มาเรตฺ-
กาโมสตีตี อหา ฯ โส มา เทว เอวํ อวจฺ ยถิ น สทฺทหตี มนฺุสฺเส
เปเสหีตี ฯ โส มนฺุสฺเส เปเสตี เต กนฺตฺวา โคปฺรํ ขณฺิตฺวา
๑. ม. นิสินฺโน ฯ

รณฺโณ สยนฆเร อุกฺกุหิสู ฯ

ราชา ทิสฺวา กิสฺส อากตฺตถาติ ปุจฺฉิ ฯ โจรา มยํ
มหาราชาติ ฯ ราชา เตสํ ฐนํ ทาเปตฺวา มา ปุณฺ เอมกฺริตฺถาติ
โอบทิตฺวา วิสฺสชฺเชสิ ฯ เต อากนฺตฺวา ตสฺส รณฺโณ อาโรเจสุ ฯ
โส ปุณฺปิ ทฺวิตฺติกฺขตฺตํ ตเถว วิมฺสิตฺวา สีลฺวา ราชาติ จตฺรํคินิยํ
เสนํ สนนฺยหิตฺวา สีมฺนตฺเร เอกํ นครํ อุปคฺมมฺ ตตฺถ อมจฺจสฺส
ปาเหสิ นครํ วา เม เทหิ ยฺยทฺธํ วาติ ฯ โส พุรฺหมทตฺตสฺส
ตมตฺถํ อาโรจาเปสิ อาณาเปตฺุ เทโว ก็ ยฺยชฺฌามิ อุตฺทาหุ นครํ
เทมิติ ฯ ราชา น ยฺยชฺฌิตพฺพํ นครํ ทตฺวา อิชาคจฺฉาติ เปเสสิ ฯ
โส ตถา อกาสิ ฯ ปฏฺิราชาปี ตํ นครํ คเหตฺวา อวเสสนคเรสุปี
ตเถว พุตฺติ ปาเหสิ ฯ เตปี อมจฺจา ตเถว พุรฺหมทตฺตสฺส
อาโรเจตฺวา เตน น ยฺยชฺฌิตพฺพํ อิชาคนฺตพฺพนฺติ วุตฺตา พาราณสี
อากมฺิสู ฯ

ตโต อมจฺจา พุรฺหมทตฺตํ อาหิสู มหาราช เตน สห
ยฺยชฺฌามาติ ฯ ราชา มม ปาณาติปาโต ภวิสฺสตีติ วาเรสิ ฯ
อมจฺจา มยํ มหาราช ตํ ชีวคฺคาหิ คเหตฺวา อิเชว อาเนสฺสามาติ
นानาอุปายะหิ รานานํ สลฺยณาเปตฺวา เอหิ มหาราชาติ คนฺตํ
อารทฺธา ฯ ราชา สเจ สตฺตมารณปฺปหฺรณฺวิลูมฺปนกมฺมํ (๑) น
กโรถ คจฺฉามิติ ฯ อมจฺจา น เทว กโรม ภยํ ทสฺเสตฺวา ปลาเปมาติ
จตฺรํคินิยํ สนนฺยหิตฺวา ฆณฺเณสุ ทิเป ปกฺขิปีตฺวา รตฺตี

๑. ม. สตฺตมารณปฺปหฺรณ... ฯ

คจณีสุ ฯ ปฏีราชา ตํ ทิวสํ พาราณสินครํ (๑) คเหตุวา อิทานิ
กินฺตึ รตฺตี สนนํหํ โมจาเปตฺวา ปมตฺโต นินฺทํ โอภกฺมิ สทฺธิ
พลกาเยน ฯ ตโต อมจฺจา พาราณสีราชานํ คเหตุวา ปฏีรณฺโณ
ขนฺธาวาริ คนฺตฺวา สพฺพฆฺเณหิ ทีเป นีหฺราเปตฺวา เอกปชฺโชตฺยา
เสนาย สทฺทํ อภิสฺสุ ฯ ปฏีรณฺโณ อมจฺโจ มหาพลํ ทิสฺวา ภีโต
อตฺตโน ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา อฏฺเฐหิ อมกฺขิกมฺหํ ขาทาหิติ
มหาสทฺทํ อกาสิ ตถา ทฺติโยปิ ตติโยปิ ฯ ปฏีราชา เตน
สทฺเทน ปฏีพฺพชฺฉิตฺวา ภยํ สนนํตาสํ อาปชฺชิ ฯ อุกฺกุฏจิสฺตานิ
ปวตฺตีสฺสุ ฯ โส ปรวจฺนํ สทฺททิตฺวา อมิตฺตหตฺถํ ปตฺโตมฺหิติ
สพฺพรตฺตึ ตํ ตํ วิปฺปลปิตฺวา ทฺติยทิวเส ฆมฺมิโก ราชา อุปโรธํ
น กรเยย คนฺตฺวา ขมาเปมิติ จินฺเตตฺวา ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา
ชณฺณเกหิ ปตฺติฏฺฐทิตฺวา ขม มหาราช มยฺหํ อปฺราชนฺติ อาห ฯ
ราชา ตํ โอวทิตฺวา อฏฺเฐหิ ขมามิ เตติ อาห ฯ โส รณฺณา
เอวํ วุตฺตมตฺเตเยว ปรมสฺสาสปฺปตฺโต อโหสิ พาราณสีรณฺโณ
สมีเปเยว ชนปฺเท รชฺชํ ลภิ ฯ เต อณฺณมณฺณํ สหายกา
อเหตุสฺสุ ฯ

อถ พฺรหฺมทตฺโต เทวปี เสนา สมฺโมทมาณา เอกโต จิตา
ทิสฺวา มเมกสฺส จิตฺตานุรฺกขณฺตถาย อสฺมี ชนกาเย
ขุทฺทกมกฺขิกาย ปิวนมตฺตมฺปิ (๒) โลหิตพิณฺทุ น อุปฺปนฺนํ อโห
สธาธุ อโห สฺกุฏฺฐ สพฺเพ สตฺตา สฺขิตา โหนฺตุ อเวรา โหนฺตุ
๑. ม. พาราณสีสมีเป นครํ ฯ ๒. ม. ปิวนมตฺตมฺปิ ฯ

อพฺยาปชฺฌมา โหนฺตฺตฺติ เมตฺตตามานํ อุปฺปาเทตฺวา ตเทว ปาทกํ
กตฺวา สงฺขารे สมฺมุตฺติตฺวา ปจฺเจกโพธิณฺณํ สจฺฉิกตฺวา สยมฺภูตํ
ปาปฺปณฺนิ ๑ ตํ มคฺคสุเขน ผลสุเขน สุจิตฺติ หตฺถิกฺขนฺธเร นิสินฺนํ
อมจฺจา ปณฺนิปาตํ กตฺวา อาหํสุ ยานกาโล มหาราช วิชิตฺพลกายสฺส
สกุกาโร กาทพฺโพ ปราชิตฺพลกายสฺส ภตฺตปริพฺพโย ทาทพฺโพติ ๑
โส อาห นานํ ภณฺเ ราชฺา ปจฺเจกพฺพุโร นามาหนฺติ ๑ กิ
เทโว ภณฺติ น เอทิสฺา ปจฺเจกพฺพุธา โหนฺตฺติติ ๑ กิทิสฺา ภณฺ
ปจฺเจกพฺพุธาติ ๑ ปจฺเจกพฺพุธา นาม ทฺวํกุลเกสมสฺสุ
อภฺฐปริกฺขารยฺตุตฺตา ภวนฺตฺติติ ๑ โส ทกฺขิณฺหตฺถเณน สีสํ
ปรามสิ ตาวเทว กิหิสิํจํ อนุตฺตรชฺา ยิ ปพฺพชิตเวโส ปาตุโรหสิ ๑
ทฺวํกุลเกสมสฺสุ อภฺฐปริกฺขารสมนฺนาคโต วสฺสสติกตฺถเรสทิสฺอ
อโหสิ ๑ โส จตฺต
อพฺภุคฺคณฺตฺวา ปทฺมปฺปฺเพ นิสิตฺติ ๑ อมจฺจา วนฺทิตฺวา กิ ภนฺเต
กมฺมุภฺฐจฺานํ กถํ อธิคโตสฺติติ ปุจฺฉิสฺสุ ๑ โส ยโต อสฺส เมตฺตตามาน-
กมฺมุภฺฐจฺานํ อโหสิ ตถจ วิปฺสฺสนํ วิปฺสฺเสตฺวา อธิคโต ตสฺมา
ตมตฺถํ ทสฺเสนฺโต อุทานคฺาถญจ พฺยากรณคฺาถญจ อิมญญเวว คากํ
อภาสิ สพฺเพสฺสุ ภูเตสฺสุ นิชฺาย ทณฺฑนฺติ ๑

ตตฺถ สพฺเพสฺสุติ อนวเสเสสฺสุ ๑ ภูเตสฺสุติ สตฺเตสฺสุ ๑
อยเมตฺถ สงฺเขโป วิตฺถาริ ปน รตนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นิชฺายาติ นิกฺขิปิตฺวา ๑ ทณฺฑนฺติ กายวฺจิมโนทณฺฑนํ
กายทฺวจฺริตาทีนเมตฺถ อธิวจฺนํ ๑ กายทฺวจฺริตํ หิ ทณฺฑนฺตฺติ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคควณณนา หน้า 86

ทณฺโท พาเชติ อนนยพฺยสนํ ปาเปตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวํ
วจีหฺวจริตํ มโนหฺวจริตํ จ ฯ ปหฺรณทณฺโท เอว วา ทณฺโท ฯ
เอตํ นิชายาตีปี วุตฺตํ โหติ ฯ อวิหฺเรยนฺติ อวิหฺเรยนฺโต ฯ
อณฺยตรมปีติ ยงฺกิลฺลิจิ เอกมปี ฯ เตสนฺติ เตสํ สพฺพภูตानํ ฯ
น ปฺตฺตมิจฺเจยยาติ อตฺโร โข เขตฺโร โข ทินฺนโก อนฺเดวาสิโกติ
อิเมสุ จตฺตฺส ปฺตฺเตสุ ยงฺกิลฺลิจิ ปฺตฺตํ น อิจฺเจยฺย ฯ กุโธ สหายนฺติ
สหายํ ปน อิจฺเจยฺยาติ กุโธ เอว เอตํ ฯ

เอโกติ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก อหฺตฺติยญฺเณ เอโก
ตณฺหาปฺหานเนน เอโก เอกนฺตฺวิคตฺกิลฺโสติ เอโก เอโก ปจฺเจก-
สมโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ เอโก ฯ สมณฺสทสฺสสฺสาปี หิ มชฺเฌ
วตฺตมาโน กิหิสฺสโยชนฺสฺส ฉินฺนตฺตา เอโก เอวํ ปพฺพชฺชา-
สงฺขาเตน เอโก ฯ เอโก ติฏฺฐติ เอโก นิสีหติ เอโก เสยฺยํ กปฺเปติ
เอโก อิริยติ ปวตฺตตีติ เอโก (๑) เอวํ อหฺตฺติยญฺเณ เอโก ฯ

ตณฺหาหฺตฺติโย ปฺริโส ทิณฺมทฺธานํ สํสรํ

อิตฺถภาวณฺยถาภาวํ สํสารํ นาทิวตฺตติ ฯ

เอตมาทินฺนํ (๒) ฌตฺวา ตณฺหํ ทฺกฺขสฺส สมภวํ

วิตตโณห อนาทาโน สโต ภิกฺขุ ปฺริพฺพเชติ (๓)

เอวํ ตณฺหาปฺหานญฺเณ เอโก ฯ สพฺพกิลฺเลสฺส ปหีนา
อุจฺฉินฺนมฺูลา ตาลาวตฺถกฺตา อนภาวํกตา आयตี อนฺนปฺปาทชฺมมาติ
เอวํ เอกนฺตฺวิคตฺกิลฺโสติ เอโก ฯ อนาจรียโก หตฺวา สยมฺญ

๑. ม. อิหํ นตฺติ ฯ ๒. ม. เอวาทินฺนํ ฯ ๓. อุจฺ. จตฺกฺก. ๒๑/๕/๑๒ ฯ

สามณฺณเวย ปจฺเจกสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโชติ เอวฺ เอโก ปจฺเจกสมฺโพธิ
อภิสมฺพุทฺโชติ เอโก ฯ

จเรติ ยา อีมา อภุจ จริยาโย ฯ เสยฺยถิทํ ปณฺธิสมฺปนฺนํ
จตุสฺส อิริยาปถสฺส อิริยาปถจิริยา อินฺทฺริเยสฺส กุตฺตทวารานํ
อชฺชตฺติกายตเนสฺส อายตฺนจิริยา อปฺปมาทวิหารินํ จตุสฺส
สติปฏฺฐาเนสฺส สติจิริยา อธิจิตฺตมฺนุสฺสคานํ จตุสฺส ฌาเนสฺส สมာธิ-
จิริยา พุทฺธิสมฺปนฺนํ จตุสฺส อริยสจฺเจสฺส ฌาณจิริยา สมฺมา-
ปฏฺธิปนฺนํ จตุสฺส อริยมกฺเคสฺส มกฺกจิริยา อธิคตผลานํ จตุสฺส
สามณฺณผลสฺส ปกฺคิจิริยา(๑) ติณฺณํ พุทฺธานํ สพฺพสฺสตฺเตสฺส
โลกคฺคจิริยา ตตฺถ ปเทสฺสโต ปจฺเจกพุทฺธสวากานนฺติ ฯ ยถาห ฯ
จิริยาติ อภุจ จริยาโย อิริยาปถจิริยาติ (๒) วิตุถาโร ฯ ตาหิ
จิริยาหิ สมฺนฺนาคโต ภเวยฺยาติ อตุโถ ฯ อถ วา ยา อีมา
อธิมฺจฺจนฺโต สทฺธาย จรติ ปกฺคณฺหนฺโต วีริเยน จรติ อฺปปฏฺฐาปนฺโต
สตียา จรติ อวิกฺขิตฺโต สมာธินา จรติ ปชานนฺโต ปญฺญาเยน จรติ
วิชานนฺโต วิญฺญาเณน จรติ เอวํ ปฏฺธิปนฺนสฺส กุสลา ฐมฺมา
อายตฺนนฺติ (๓) อายตฺนจิริยาเยน จรติ เอวํ ปฏฺธิปนฺโน วิเสสมฺชฺคจฺจตฺตีติ
วิเสสจิริยาเยน จรตีติ เอวํ อปฺราปี อภุจ จิริยา วุคฺคตา ตาหิ
สมฺนฺนาคโต ภเวยฺยาติ อตุโถ ฯ ขคฺควิสาณกปฺโปติ เอตฺถ
ขคฺควิสาณํ นาม ขคฺคมิกฺสิงคํ ฯ กปฺปสทฺทสฺส อตฺถํ วิตุถารโต
มฺงคฺลสุตฺตวณฺณายํ ปกาสะยิสฺสาม อธิ ปนฺยาํ สตฺถกปฺเปน

๑. ม. ปตฺตติจิริยา ฯ ๒. ขุ. จุฬ. ๓๐/๖๖๗/๓๒๒ ฯ

๓. ม. อายตฺนตีติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณนา หน้า 88

วต โภ กิร สาวเกน สทฺธิ มนฺตยมานาติ (๑) เอวมาทิสฺสุ วีย ปฏฺฐิภาโค
เวทิตฺตพฺโพ ฯ ขคฺคฺวิสาณกปโปติ ขคฺคฺวิสาณสทฺธิโสติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อัย ตาเวตฺถ ปทโธ อตฺถวณฺณนา อธิปฺปายานุสนฺธิโต
ปน เอวํ เวทิตฺตพฺพา ยวายํ วุตฺตปฺปกาโร ทณฺโฑ ภูเตสฺสุ
ปวตฺตติยมาโน อหิโต (๒) โหติ ตํ เตสฺสุ อปฺปวตฺตติยมาเนน (๓)
ตปฺปฏฺฐิปกฺขภูตฺตาย เมตฺตฺตาย จ ปฺรหิตฺตปฺสํหาเรณ จ สพฺเพสฺสุ ภูเตสฺสุ
นิธาย ทณฺฑํ นิหิตทณฺฑตฺตฺตา เอว จ ยถา อนิหิตทณฺฑา สตฺตฺตา
ภูตฺตานิ ทณฺฑเฑน วา สตฺตฺเถน วา ปาณินา วา เลทฺตฺตฺตฺนา วา
วิหีสฺนฺติ ตถา อวิเหจฺยํ อณฺณตฺตรมฺปิ เตสํ อิมํ เมตฺตฺตากมฺมภูจฺจาน-
มากมฺม ยเทว ตตฺถ เวทนาคตํ สณฺณาสงฺขารวิญฺญาณคตํ ตณฺจ
ตทฺนุสฺสारेเนว ตทณฺณณฺจ สงฺขตํ (๔) วิปฺสฺสิตฺตฺวา อิมํ ปจฺเจกโพธิ
อธฺคโธมฺหิตี อัย ตาว อธิปฺปาโย ฯ

อัย ปน อนุสนฺธิ เอวํ วุตฺเต เต อมจฺจา อาหิสฺสุ อิทานิ
ภนฺเต กุหิ อจฺจณฺถาติ ฯ ตโต เตน ปุพฺพปจฺเจกสมฺพุทฺธา กตฺถ
วสนฺตีติ อวชฺเชตฺตฺวา ฌตฺตฺวา คณฺธมาทนปฺพุทฺเตติ วุตฺเต ปุณฺหาหิสฺสุ
อเมห ทานิ ภนฺเต ปชฺหถ น อิจฺจณฺถาติ ฯ อถ ปจฺเจกพุทฺโธ
อาห น ปุตฺตมิจฺเจยฺยาติ สพฺพํ ฯ ตตฺตราธิปฺปาโย อหํ อิทานิ
อตฺตรชาทิสฺสุ ยงฺกิลฺลิจิ ปุตฺตมฺปิ น อิจฺเจยฺยํ กุโธ ปน ตฺมฺมหาทิสํ
สหายํ ฯ ตสฺมา ตฺมฺเมหฺสฺสฺปิ โย มยา สทฺธิ คณฺธํ มาทิสฺโส วา โหตุ
๑. ม. ม. ๑๒/๓๐๐/๒๕๖ ฯ ๒. ม. อหิโต ฯ ๓. ม. ตํ เตสฺสุ
อปฺปวตฺตเนน ฯ ๔. ม. สงฺขารคตํ ฯ

อิจฺฉติ โส เอโก จเร ขุคฺควิสาณกปฺโป ๑ อถ วา เตหิ อเหทานิ
ภนฺเต ปชฺหถ น อิจฺฉถาติ วุตฺเต โส ปจฺเจกพุทฺโธ น ปุตฺต-
มิจฺเจยฺย กุโธ สหายนฺติ วตฺวา อตฺตโน ยถาวุตฺเตนตฺถเนน
เอกจริยาย คณฺมํ ทิสฺวา ปมฺภุติโต ปิตฺติสฺมณฺสสุชาโต อิมํ อุทานํคํถํ
อุทานนฺสิ เอโก จเร ขุคฺควิสาณกปฺโปติ ๑

เอวํ วตฺวา เปกฺขมานสุเสว มหาชนสุส อากาเส
อุปฺปติตฺวา คณฺฐมาทนิ อคฺมาสิ ๑ คณฺฐมาทโน นาม (หิมวติ)
จฺฐกาพฺพพฺตํ มหากาพฺพพฺตํ นาคปฺลิเวจฺฉนฺจฺนทคพฺภํสุริย-
คพฺภํ สุวณฺณปสฺสํ หิมวตฺตปฺพพฺตนฺติ สตฺต ปพฺพเต อติกฺกมฺม
โหติ ๑ ตตฺถ นนฺทมูลกํ นาม ปพฺพการํ ปจฺเจกพุทฺธานํ
วสโนกาโส ติสฺโส จ กุหาโย สุวณฺณคุหา มณฺนิคุหา รชตคุหาติ ๑
ตตฺถ มณฺนิคุหาทฺวารे มณฺฐสฺสโก นาม รุกฺโข โยชนํ อุพฺเพเชน
โยชนํ วิตุถาเรน ๑ โส ยตฺตกานิ อุทเท วา ธเล วา ปุปฺพานิ
สพฺพานิ ตานิ ปุปฺพยติ วิเสเสน ปจฺเจกพุทฺธาकมนทิวเส ๑ ตสฺส
ปุริโต (๒) สพฺพรตฺนมาโล โหติ ๑ ตตฺถ สมฺมชฺชนกฺวาโต กจฺวาริ
จฺจทฺเทติ สมกรณกฺวาโต สพฺพรตฺนมยํ วาลิกํ สมํ กโรติ ๑
สิญฺจกฺวาโต อนฺตตฺตทฺทโต อานตฺวา อุทกํ สิญฺจติ ๑
สุคณฺฐกรณกฺวาโต หิมวตฺตโต สพฺเพสํ คณฺฐรุกฺขานํ คณฺฐे อานนฺติ ๑
โอจฺฉินกฺวาโต ปุปฺพานิ โอจฺฉินฺตฺวา ปาเตติ สนฺถรณกฺวาโต
สพฺพตฺถ สนฺถรติ ๑ สทา ปญฺญตฺตทานิ เจตฺถ อาสนานิ โหนฺติ
๑. ม. วุตฺเต ๑ ๒. ม. ตสฺสุปฺริโต ๑

เยสุ ปจฺเจกพุทฺธรูปาททิวเส อุโปสถทิวเส จ สพุพฺพจฺเจกพุทฺธา
สนฺนิปติตฺวา นิสีหนฺติ ฯ อัยฺย ตตฺถ ปกฺติ ฯ (๑) อภิสมฺพุทฺธ-
ปจฺเจกพุทฺโธ ตตฺถ คนฺตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสีหติ ฯ ตโต
สเจ ตสฺมี กาลे อญฺเญปี ปจฺเจกพุทฺธา สํวิชฺชนฺติ เตปี ตํขณฺ
สนฺนิปติตฺวา ปญฺญตฺตาสเนสุ นิสีหนฺติ ฯ นิสีหิตฺวา จ กิณฺจิทฺเว
สมาปตฺตี สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐหนฺติ ตโต สงฺฆตฺเถโร
อรุณาคตฺติ ปจฺเจกพุทฺธํ สพุเพสํ อนุโมทนฺตฺถาย กถมธฺกตฺนฺติ
กมฺมฏฺฐานํ ปุจฺฉติ ตทาปี โส ตเมว อตฺตโน อุทานฺพฺยา-
กรณฺคานํ ภาสติ ฯ ปุณ ภาควาปี อายสฺมตฺตา อานนฺนฺเทน ปุญฺโ
ตเมว คานํ ภาสติ อานนฺนฺโท จ สงฺคีตฺยนฺติ เอวเมว
เอเกกา คากา ปจฺเจกสมฺโพธิอภิสมฺพุทฺธฏฺฐานเ มณฺชฺฐสกมาเล
อานนฺนฺเทน ปุจฺฉิตฺกाले สงฺคีตฺยนฺติ จตฺกฺขตฺตํ ภาสิตฺวา โหตีติ ฯ
ปรจฺมคากาวณฺณนา สมตฺตา ฯ

สํสฺกฺษตฺตสฺสาติ กา อุปฺปตฺติ อยมฺปี ปจฺเจกโพธิสฺตฺโต
กสฺสปสฺส ภาควโต สาสเน วิสฺติ วสฺสสทฺสฺสานิ ปุริมฺนเยเนว
สมณฺชมฺมํ กโรนฺโต กสิณฺปริกมฺมํ กตฺวา ปจฺมชฺฌานํ
นิพฺพุตฺเตตฺตฺวา นามรูปํ ววตฺถเปตฺตฺวา ลกฺขณสมฺมสนฺนํ กตฺวา
อริยมคฺคํ อนธฺคมฺม พุทฺหมโลเก นิพฺพุตฺตํ ฯ โส ตโต จโต
พาราณสีรณฺโถ อคฺคฺมเหสียา กุจฺฉิมฺหิ อุปฺปชฺชิตฺวา
ปุริมฺนเยเนว วฑฺฒมาโน ยโต ปภฺวติ อัยฺย อิตฺถิ อัยฺย ปุริโสติ
๑. สี่. อถ สมฺปติ ฯ

วิเสสัน (๑) อณฺณาสี ตพฺปาทาย อิตฺถินํ หตฺเถ น รมติ อจฺญา-
ทนนฺหาปนมณฺฑนาทิมตฺตมฺปิ น สหติฯ ตํ ปุริสาเอว โปเสนฺติฯ
ถณฺณปายนกาลธ ชาติโย กณฺจุกํ ปฏิมุญฺจิตฺวา ปุริสเวเสน ถณฺณํ
ปาเยนฺติฯ โส อิตฺถินํ คนฺธํ ฌายิตฺวา สมุสฺสิตฺวา (๓) โรทติฯ
วิญฺญุตํ ปตฺโตปปี อิตฺถิโย ผุสฺสิตุํ (๔) น อิจฺฉติ เตน ตํ อนิตฺถิกนฺโร
เตวว สลฺยชานีสฺสุฯ

ตสฺมี กุมารธ โสฬสวสฺสตีเก ชาเต ราชชา กุลํ (๕) สณฺจา-
เปสฺสามิตี นานากุเลหิ ตสฺส อนฺรูปํ กณฺณํ อานตฺวา อณฺณตริ
อมจฺจํ อาณาเปสิ กุมาริ รมาเปหิตีฯ อมจฺจโ จ อฺปาเยน ตํ
รมาเปตฺกามาโม ตสฺส อวิทฺทูเร สาณฺปิการิ ปริกฺขิปิตฺวา (๖)
นาฏกานิ ปโยชาเปสิฯ กุมารโ คิตฺวาทิตสทฺทํ สุตฺวา กสฺเสโส
สทฺโทติ อาทฯ อมจฺจโ ตเวโส เทว นาฏกิตฺถินํ สทฺโท ปุณฺณวณฺฑานํ
อิทิสานิ นาฏกานิ โหนฺติ อภิรม เทว มหาปุณฺโณสิ ตฺวานฺติ อาทฯ
กุมารโ อมจฺจํ ทณฺฑเทน ตาพาเปตฺวา นิกฺกทฺตมาเปสิฯ โส
รณฺโณ อาโรเจสิฯ ราชชา กุมารสฺส มาตรา สห คนฺตฺวา กุมาริ
รมาเปหิตี (๗) ปฺน อมจฺจํ อาณาเปสิฯ (๘) กุมารโ เตหิ อตฺธินฺปิ
ปีพิยมาโน เสฏฺฐสฺสวณฺณํ ทตฺวา สฺวณฺณการธ อาณาเปสิ สุนฺทรํ
อิตฺถิรूपํ กโรถาติฯ เต วิสฺสกมฺมุนา นิมฺमितสทฺทิสํ สพฺพาลงฺการ-
๑. ม. นสทฺโท นตฺถิฯ ๒. ม. ปฏิมุญฺจิตฺวาฯ ๓. ม. สทฺทํ วา สุตฺวาฯ
๔. ม. ปสฺสิตฺตุํฯ ๕. ม. กุลวํสิฯ ๖. ม. ปริกฺขิปาเปตฺวาฯ
๗. ม. ขมาเปตฺวาฯ ๘. ม. อปฺเปสิฯ

วิภูสิตํ อิตฺถิรูปํ กตฺวา ทสฺเสสุํ ฯ กุมารโ วิสุวา วิมฺหเยน สีลํ
จาเลตฺวา มาตาปิตูนํ เปเสสิ ยถิ อีทิสี อิตฺถิ ลภิสฺสามิ คณฺหามิติ ฯ
มาตาปิตโร อมฺหากํ ปุตุโต มหาปุณฺโณ อวสุสํ เตน สห กตฺปุณฺณา
กาจิ ทาริกา โลเก อุปฺปนฺนา ภวิสฺสตีติ ตํ สุวณฺณรูปกํ รถํ
อาโรเปตฺวา อมฺจจันํ อาณาเปสุํ (๑) อิงฺฆ อิจฺฉน (๒) อีทิสี ทาริกํ
คเวสธาติ ฯ เต กเหตฺวา โสฬส มหาชนปเท จรฺนฺตา ตํ ตํ
คามํ คนฺตฺวา อุทกตฺถายทิสฺส ยตฺถ ยตฺถ ชนสมฺมํ ปสฺสนฺติ ตตฺถ
ตตฺถ เทวตํ วิย สุวณฺณรูปํ จเปตฺวา นานาปุปฺพตฺถาลงฺกาเรหิ ปุชฺ
กตฺวา วิตานํ พนฺชิตฺวา เอกมนฺตํ ติฏฺฐนฺติ ยถิ เกนจิ เอวรฺูปา
ทิฏฺฐสฺตฺปุพฺพา ภวิสฺสตีติ โส กถํ สมฺภูจฺจาเปสฺสตีติ ฯ เอเตนฺุปาเยน
อณฺฺตร มทฺทฺรภูจฺจา สพฺพา ชนปเท อาหิณฺชิตฺวา ตํ ขุทฺทกรฺภูจฺฉนฺติ
อวมณฺณมานา ตตฺถ ปจฺมํ อคนฺตฺวา นิวตฺตีสุ ฯ

ตโต เนลฺล อโหสิ มทฺทฺรภูจฺฉนฺปิ ตาว กจฺฉาม มา โน
พาราณสี ปวิฏฺเฐปิ ราชา ปุณฺ ปาเหสีติ มทฺทฺรภูจฺ ฉาคลนฺครํ
อคมฺสุ ฯ สาคลนฺคร จ มทฺทโว นาม ราชาย ตสฺส ชีตา
โสฬสวสุสฺสทฺเทสิกา อภิรฺูปา โหติ ฯ ตสฺสา จ วณฺณทาสีโย
นฺหาโนทกตฺถาย ติตฺถํ คตา ตตฺถ อมฺจเจหิ จปีตํ ตํ สุวณฺณรูปํ
ทฺุโรโตว ทิสฺวา อเมห อุทกตฺถาย เปเสตฺวา ราชปุตุตี สยเมว
อาคตาติ ภณฺนฺติโย สมฺปี คนฺตฺวา นายํ สามินิ อมฺหากํ สามินิ
อิโต อภิรฺูปรตฺติ อาหํสุ ฯ อมฺจจา ตํ สุตฺวา ราชานํ

๑. ม. อปฺเปสุํ ฯ ๒. ม. กจฺฉน ฯ

อุปลงฺกมิตฺวา อนุรุเปณ นเยน ทาริกํ ยาจีสุ โสปี อทาสี ฯ
ตโต พาราณสีรณฺโณ ปาเหลฺสุ ลทฺธา ทาริกา สามํ อากฺขณิสฺสตี
อุทาทุ อเมหฺว อาเนมาตี ฯ โส จ มยิ กฺขณฺเต ชนปทปีพา
ภวิสฺสตี ตฺเมหฺว อาเนถาตี เปเสตี ฯ

อมจฺจา ทาริกํ กเหตุวา นครา นิกฺขมิตฺวา กุมารสฺส ปาเหลฺสุ
ลทฺธา สุวณฺณรูปสทิสี ทาริกาตี ฯ กุมารโ สุตฺวาปี ราเคน
อภิกฺโขโต ปรมชฺฌานา ปรีหาโย ฯ โส หุตฺปรมฺปรี เปเสตี สีนํ
อาเนถ สีนํ อาเนถาตี ฯ เต สพฺพตฺถ เอกรตฺติวาเสเนว พาราณสี
ปตฺวา พหิณฺนเร จิตา รณฺโณ เปเสสุ อชฺช ปวิสิตพฺพิ โนตี ฯ
ราชา เสฏฺฐกฺกุลา อาเนีตา ทาริกา มงฺกลกิริยิ กตฺวา มหาสกฺกาเรน
ปเวเสสฺสาม อฺยุยานิ ตาว นํ เนถาตี อาณาเปตี ฯ เต ตถา
อํกิสฺสุ ฯ สา อจฺจนฺตฺสุชฺฌมาลา ยานุกฺขมาเตน อฺพพาพฺพา
อทฺธานปรีสฺสเมณ อฺปฺปนฺนวาตโรคา มิลาตมาลา วีย หุตฺวา
รตฺติเมว กาลมกาสิ ฯ อมจฺจา สกฺกาธา ปรีกฺกฺขมฺหาตี
ปรีเทวีสุ ฯ ราชา จ นาคธา จ กุลวฺโส วินฺญฺโจตี ปรีเทวีสุ ฯ
นคเร มหาโกลาหฺลํ อโหสิ กุมารสฺส สุตฺมตฺเตเยว มหาโสโก
อุทปาตี ฯ ตโต กุมารโ โสภสฺส มฺลํ ขณฺติมารทุโร โส
จินฺเตสิ อยฺ โสโก นาม น อชาตสฺส โหตี ชาตสฺส ปน โหตี ตสฺมา
ชาติ ปฺภิจฺจ โสโกตี ชาติ ปน ก็ ปฺภิจฺจาตี ฯ ตโต ภวํ ปฺภิจฺจ ชาติตี
เอวํ ปุพฺพภาวนานฺภาเวน โยนิโส มนสิกโรนฺโต อนฺโลมปฺภีโลมํ
๑. ม. ราชา จ นาคธา จ ฯ

ปฏิจฺจสมุปฺปาท์ ทิสฺวา สงฺขารे สมฺมสนฺโต ตตฺถเว นิสฺสินฺโน
ปจฺเจกโพธิ์ สจฺจนกาสิ ฯ ตํ มกฺคผลสุเขน สุจิตฺติ สมนฺตินฺทุริยํ
สนฺตมานสิ นิสฺสินฺโน ทิสฺวา ปณฺธิปาตํ กตฺวา อมฺจจา อาหํสู มา
โสจิ เทว มหนฺโต ชมฺพุทฺธิโป อณฺณํ สุนฺทรตฺตรํ ทาริกํ อานေสุสามาติ ฯ
โส อาห นานํ โสจโก นิสฺโสจโก ปจฺเจกพุทฺโธ อหนฺติ ฯ อิตฺโต
ปริ สพุพฺพํ ปุริมกาถาย สทิตฺถํ จเปตฺวา กถาวณฺณนํ ฯ

กถาวณฺณนาย ปน สํสคฺคชาตสุสาติ ชาตสํสคฺคสุส ฯ
ตตฺถ ทสฺสนสฺสนกายนฺนสมฺมุตฺตปนสมฺโปกสํสคฺควเสน ปณฺจวิโช สํสคฺโค ฯ
ตตฺถ อณฺณมณฺณํ ทิสฺวา จกฺขุวิญญาณวิถิวเสน อุปฺปนฺนราโค
ทสฺสนสํสคฺโค นาม ฯ ตตฺถ สีหลทีเป กาลทีฆมาปีคามํ (๑)
ปิณฺฑาย จรฺนตํ กถฺยาณวิหารวาสิ ทีฆภาณกทหฺรภิกฺขุํ ทิสฺวา
ปฏฺธิพุทฺธิจิตฺตา เกนจิ อุปาเยน ตํ อลภิตฺวา กาลกตา กุญฺญมฺพิยธิตา
ตสฺสา นีวาสนโจพฺกํ (๒) ทิสฺวา เอวฺรฺูปวตฺถุชารินิยา นาม สทฺธิ
สํวาสิ นาลตฺถนฺติ หทยํ ผาเลตฺวา กาลกโต โส เอว จ ททโร
นิทสฺสนํ ฯ

ปรเอหิ ปน กถฺยมานํ รูปาทิสฺมปฺตตี อตฺตนา วา
หสิตลปิตคฺคิตสทฺทํ สุตฺวา โสตฺวิญญาณวิถิวเสน อุปฺปนฺโน ราโค
สวณสํสคฺโค นาม ฯ ตตฺตราปี คิริคามวาสีกุมฺมารธิตาย ปณฺจหิ
กุมาริหิ สทฺธิ ปทุมสฺริ คนฺตฺวา นฺหาตฺวา มาลํ อาโรเปตฺวา
อุจฺจาสทฺเทน คายนฺติยา อากาเสน คจฺจนฺโต สทฺทํ สุตฺวา
๑. สี. กาลทีฆคามे ฯ ๒. ม. นีวาสนโจพฺขณฺฑํ ฯ

กามราเคน วิเสสา ปริหาติวา อนนพฺยสนํ ปตฺโต ปญฺจคฺคพ-
เลณวาสี ติสฺสทหโร นิตฺตฺสนํ ฯ

อณฺณมณฺณํ อํคปรามสเนน อุปฺปนฺโน ราโค
กายสํสฺสโค นาม ฯ ฌมฺมภาสกทหฺรภิกฺขุ เจตฺถ นิตฺตฺสนํ ฯ
มหาวิหารเ กิร ทหฺรภิกฺขุ ฌมฺมํ ภาสติ ตตฺถ มหาชเน
อาคเต ราชปิ อคมาตี สทฺธี อนฺเตปุเรน ฯ ตโต ราชชิตาย
ตสฺส รูปฺจ สรณฺจ (๑) อากมฺม พลวราโค อุปฺปนฺโน ตสฺส จ
ทหฺรสุสาปี ฯ คํ ทิสฺวา ราชฯ สลฺลกฺเขตฺวา สานฺธิปาการเ
ปริกฺขิปาเปตี เต อณฺณมณฺณํ ปรามสิตฺวา อาลิ่งกิสฺสุ ฯ
ปุณ สานฺธิปาการี อปนฺเตวา ปสฺสนฺตา เทวปี กาลกเตยว
จ (๒) อทฺทสํสฺสุ ฯ

อณฺณมณฺณํ อาลปนสมฺลฺลปนเ อุปฺปนฺนราโค ปน
สมฺลฺลปนสํสฺสโค นาม ฯ ภิกฺขุณีหิ (๓) สทฺธี ปริโถคกรเ
อุปฺปนฺนราโค สมฺโถคสํสฺสโค นาม ฯ ทฺวิสฺสุปี เจเตสุ ปาราชิ-
กปฺตฺโต ภิกฺขุ จ ภิกฺขุณี จ นิตฺตฺสนํ ฯ มรีจิวฺภูณินามมหา-
วิหารมเห กิร ทฺฐจฺคามณิ อภยมหาราชา มหาทานํ ปฺฏิยาเทตฺวา
อุภโตสงฺฆํ ปรีวีสติ ฯ ตตฺถ อณฺนฺหยาคุยา ทินฺนาย สํฆนวก-
สามเณรี อนาธารกสฺส สํฆนวกสฺส สามเณรสฺส ทนฺตวลยํ
ทตฺวา สมฺลฺลาปี อกาตี เต อุโภปี อุปสมฺปาเทตฺวา สฺภุจิวฺสุสา
หุตฺวา ปรีตีริ คตา อณฺณมณฺณํ สมฺลฺลาเปน ปุพฺพสณฺณํ
๑. ม. สทฺททจ ฯ ๒. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๓. ม. ภิกฺขุภิกฺขุณีหิ ฯ

ปฏิลลิตฺวา ตาวเทว ชาตสิเนหา สิขยาปํ วิตฺกุกมิตฺวา

ปาราชิกา อหฺเสนฺติ ฯ

เอวํ ปญฺจวิเช สํสฺสฺสฺสฺส เยน เกนจิ สํสฺสฺสฺสฺส ชาตสํสฺสฺส
ภวติ เสฺนโห ปุริมฺรคปฺปจฺจยา พลวราโค อุปฺปชฺชติ ฯ ตโต
เสฺนหนวํ ทุกฺขมิตํ ปโหติ ตเมว เสฺนํ อนุจฺจนฺตํ สนฺทิจฺจิก-
สมฺปรายิกํ โสภปริเทวาทินานปฺปการกํ ทุกฺขมิตํ ปโหติ
นิพฺพตฺตติ ภวติ ชายติ ฯ อปเร ปน อารมฺมณฺเ จิตฺตสฺส
โวสฺสฺสฺสโค (๑) ภณฺนติ ฯ ตโต เสฺนหา ทุกฺขนฺติ ฯ (๒)

เอวมตฺถปฺปเกทํ อิมํ อจฺจคฺคณฺณํ วตฺวา โส ปจฺเจกพฺพุโ
อาห สฺวาทํ ยมิตํ เสฺนหนวํ โสกาทิตฺถกํ ปโหติ ตสฺส ทุกฺขสฺส
มุลํ ขณฺนโต ปจฺเจกสมฺโพธิ อธิคฺตติ ฯ เอวํ วุตฺเต เต อมจฺจา
อาหํสุ อเมหิ ทานิ ภนฺเต ก็ กตฺตพฺพนฺติ ตโต โส อาห
ตฺเมห วา อญฺเญ วา โย อิมมฺหา ทุกฺขา มุจฺจิตฺตกาโม โส สพฺโพปิ
อาทินํ เสฺนหํ เปกฺขมาโน เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ ฯ
เอตฺถ จ ยํ เสฺนหนวํ ทุกฺขมิตํ ปโหติ วุตฺตํ ตเทว สนฺธาย
อาทินํ เสฺนหํ เปกฺขมาโนติ อิทํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ อถวา
ยถาวุตฺเตน สํสฺสฺสฺส สํสฺสฺสฺสชาตสฺส ภวติ เสฺนโห เสฺนหนวํ
ทุกฺขมิตํ ปโหติ เอตํ ยถาวุตฺตํ อาทินํ เสฺนหํ เปกฺขมาโน
อหํ อธิคฺตติ เอวมฺปิ อภิสมฺพนฺธิตฺวา จตฺตฺถปาโท ปุพฺเพ วุตฺตน-
๑. ม. โวสฺสฺสฺสโค สํสฺสฺสโคติ ฯ ๒. ม. ตโต เสฺนโห เสฺนหา ทุกฺขมิตฺนฺติ ฯ
๓. ม. เอตํ ยถาวุตฺตํ อาทินํ ฯ

เยเนว อุทานวเสน วุตโตติ เวทิตพุโพ ๑ ตโต ปริ สพุพิ ปทำ
ปุริมกาถาย วุตตสทิสเมวาติ ๑

สัสกคคาถาวณณา สมตตา ๑

मितเต สุหขเซติ กา อุปตติ อัย ปจเจกโพธิสโต
ปุริมกาถาย วุตตนเยเนว อุปชชิตวา พาราณสีย รชช
กาเรนโต ปจมชฌานัน นิพพตเตตวา ก็ สมณชมโม วโร รชช
วรนติ วิมิตติวา จตุนัน อมจจัน หตเถ รชช นียยาเทตวา
สมณชมม กโรติ ๑ อมจจา ชมเมเน สเมน กโรธาติ วุตตาปี
ลณจ คเหตุวา อชมเมเน กโรนติ (๑) เต ลณจ อคคเหตุวา
อชมเมเน กโรนติ (๑) ๑ เต ลณจ คเหตุวา สามิเก ปราชินนตา
เอกทา อณณตริ ราชवलลภี ปราชเสสุ ๑ โส รณโย ภตตहारเกหิ
สทฐี ปวิสิตวา สพุพิ อาโรเจสิ ๑ ราชา ทุตยทิวเส สย
วินิจจยญจัน อคมาสิ ๑ ตโต มหาชนกายา อมจจา สามิเก
อสุสามิเก กโรนติติ มหาสททำ กโรนตา มหาญุฑ ๑ วิย อกัสุ ๑
อถ ราชา วินิจจยญจานา วุญจาย ปาสาทำ อภิรุหิตวา समाปตตี
อปปेतตุ นิสินโน เตน สทเทเน วิกขิตตตตตา (๓) น สกโกติ อปปेतตุ ๑
โส ก็ เม รชเชเน สมณชมโม วโรติ รชชสุช ปหาย ปุน समाปตตี
นิพพตเตตวา ปุพเพ วุตตนเยเนว วิปสุสิตวา (๔) ปจเจกสมโพธิ
สจจกาสิ ๑ กมมญจानณจ ปุจจिता อิม คาคิ อภาสิ ๑
๑. ม. อิมานิ นตฺถิ ๑ ๒. ม. กโรนตา ๑ ๓. ม. วิกขิตตจิตโต ๑
๔. ม. วิปสุสนโต ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณนา หน้า 98

ตตฺถ เมตฺตายนวเสน มิตฺตาฯ สุหทยภาเวน สุหชฺชาฯ
เกจิ หิ เอนฺนตฺตหิตกามตฺตายน มิตฺตาว โหนฺติ น สุหชฺชาฯ เกจิ
คมนาคนนฺนุจฺจานนิตฺตชฺชาสมฺมุตฺตาปาทีสุ หทยสุชฺชนเนน สุหชฺชว
โหนฺติ น มิตฺตาฯ เกจิ ตฺตทฺถยวเสน สุหชฺชา เจว มิตฺตา จฯ
เต ทฺวิธา โหนฺติ อคาริยา อนคาริยา จฯ ตตฺถ อคาริยา
ติวิธา โหนฺติ อุปกาโร สฺमानสุขทฺถุขา อนฺนุคฺคปกาติฯ
อนคาริยา วิเสเสน อตฺถกฺขายีโน เอวฯ เต จตฺถุหิ อฺงฺเกหิ
สมนฺนาคตา โหนฺติฯ ยถาห จตฺถุหิ โข คหปติปฺตฺต จาเนหิ
อุปกาโร มิตฺโต สุหโท เวทิตฺตพฺโพ ปมตฺตํ รกฺขติ ปมตฺตตฺส
สาปเตยฺยํ รกฺขติ ภิตฺตสฺส ปฏฺฐิสฺรณํ โหติ อฺปฺนเนนฺนํ กิจฺจกรณฺเณยฺส
ตฺตทฺทิกฺคณฺํ โภกํ อฺนุปฺปะเทติฯ ตถา จตฺถุหิ โข คหปติปฺตฺต จาเนหิ
สฺमानสุขทฺถุโข มิตฺโต สุหโท เวทิตฺตพฺโพ กุญฺหมสฺส อจฺจิกฺขติ
กุญฺหมสฺส ปรีกฺขหติ อปาทาสฺส น วิชฺหติ จีวิตฺตมฺปิสฺส อตฺถาย
ปรีจฺจตฺตํ โหติ ตถา จตฺถุหิ โข คหปติปฺตฺต จาเนหิ อฺนุคฺคปโก
मितฺโต สุหโท เวทิตฺตพฺโพ อภเวนฺนสฺส น นนฺนทฺติ ภเวนฺนสฺส นนฺนทฺติ
อวณฺณํ ภณฺณมานํ นีวาเรติ วณฺณํ ภณฺณมานํ ปสฺสตีฯ ตถา จตฺถุหิ
โข คหปติปฺตฺต จาเนหิ อตฺถกฺขายี มิตฺโต สุหโท เวทิตฺตพฺโพ
ปาปา นีวาเรติ กลฺยาณเณ นีเวเสติ อสฺสุตฺตํ สวเวติ (สฺตํ สาทยติ)
สคฺคสฺส มคฺคํ อจฺจิกฺขตีติฯ (๑) ตสฺมา อีธ อคาริยา อธิปฺปะเตตาฯ
อตฺถโต ปน สพฺเพปิ ยฺชฺชชฺชติฯ เต มิตฺเตเต สุหชฺเชฯ

๑. ที. ปา. ๑๑/๑๕๕/๒๐๒ ฯ

คตปจฺจจากตวตฺตํ ปุเรตฺวา เทวโลเก อุปฺปนฺนาฯ ตโต จวิตฺวา เตสํ
เสฏฺโฐ พาราณสีราชกุเล นิพฺพตฺโต อิตเร ปจฺจนฺตราชกุเลสุฯ
เต อุโกปี กมฺมฏฺฐานํ อุกฺคณฺหิตฺวา รัชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตฺวา
อนุกฺกเมเน ปจฺเจกพฺพุธา หุตฺวา นนฺทมฺมลกปฺพภาเร วสนฺตา
เอกทิวสํ สฺมาปตฺติโต วุฏฺฐาย มยํ ก็ กมฺมํ กตฺวา อิมํ โลกุตฺตรสฺสํ
อนุปฺตตฺตาติ อวชฺเชตฺวา ปจฺจเวกฺขมาณา กสฺสปพฺพุทฺธกาเล
อตฺตโน จริยํ อทฺทสฺสุฯ ตโต ตติโย กุหิณฺติ อวชฺเชนฺตา
พาราณสียํ รัชฺชํ กาเรนฺตํ ทิสฺวา ตสฺส कुณฺเ สริตฺวา โส ปกตฺติยา
อปฺปิจฺจตาทิกุณฺสมนฺนาคโต อโหสิ อมฺหากณฺเเวว โอวาทโก
วตฺตา วจนกฺขโม ปาปครหิ หนฺท นํ อารมฺมณฺมํ ทสฺเสตฺวา
โมเจตฺสามาติ โอกาถํ คเวสนฺตา ตํ เอกทิวสํ สพฺพาลงฺการวิภูสิตี
อฺยฺยานํ คจฺจนฺตํ ทิสฺวา อากาเสนาคนฺตฺวา อฺยฺยานทฺวาเร
เวพฺพุกฺมฺพฺมุเล อฏฺฐํสุฯ มหาชนฺ อตฺตโน (๑) ราชทสฺสเนน
ราชานํ โอลิเกติฯ ตโต ราชานํ อตฺถิ นฺ โข โกจิ มม ทสฺสเน
อพฺยวโฏติ โอลิเกนฺโต ปจฺเจกพฺพุเท อทฺทกฺขิ สห ทสฺสเนเนว
จสฺส เตสฺ สึเนโห อุปฺปชฺชิตฺวา

โส หตฺถิกฺขณฺธา โอรุยฺห สนฺเตเน อุปฺจาเรน เต อุปฺสงฺกมิตฺวา
ภนฺเต กีนามา ตฺเมหติ ปุจฺฉิฯ เต อาหํสฺ มยํ มหาราช
อสชฺชมาณา นามาติฯ ภนฺเต อสชฺชมาณาติ เอตสฺส โก
อตฺถิโถติฯ อลฺกคนฺตฺโถ มหาราชชาติฯ ตโต ตํ เวพฺพุกฺมฺพํ
ทสฺสเนนฺตา อาหํสฺ เสยฺยถาปี มหาราช อิมํ เวพฺพุกฺมฺพํ สพฺพโส
๑. ม. อตฺติโตฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 102

วิสาโล วิสตุโต เอว โหติ ปุตุเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา ส่าปี เอว
ตานี วตฺถุณี สํสิพฺพิตฺวา จิตฺตฺตา วิสตุตา เอว ๑ สุวาทํ ตาย
อเปกฺขาย [๑] วิสาโล วํโส วิย วิสตุโตติ เอว อเปกฺขายอาทีนํ
ทิสฺวา ตํ เปกฺขํ มคฺคณาณน ฉินฺทนฺโต อัย วํสภีโร วิย
รูปาทิสฺ วา ทิกฺขจาทิสฺ วา โลภาทิสฺ วา กามภวาทิสฺ วา
กามราคาทิสฺ วา ตณฺหามานทิกฺขจิวเสน อสชฺชมาโน ปจฺเจกโพธิ
อธฺกโธติ ๑ เสสํ ปริมนฺเยเนว เวทิตพฺพิ ๑

วํสภีรคาวณฺณา สมตฺตา ๑

มิโค อรณฺณมฺหิตี กา อุปฺปตฺติ เอโก กิร ภิกฺขุ
กสฺสปสฺส ภควโต สาสเน โยคาวจโร กาลิ กตฺวา พาราณสีย
เสฏฺฐิกฺกุล อุปฺปนฺโน อฑฺฒे มหทฺฐเน มหาโกเค โส สราโค (๒)
อโหสิ ตโต ปรรทริโก หุตฺวา ตตฺถเวว กาลกโต นิริเย นิพฺพตฺโต ๑
ตตฺถ ปจฺจิตฺวา วิปាកาวเสเสน เสฏฺฐิภริยาย กุจฺฉิมฺหิ
อิตฺถิปฺปฏิสนฺธิ อคฺคเหสี ๑ นิริยโต อากตํ คตฺตานี อุนฺหานี
โหนติ เตน เสฏฺฐิภริยา ฑยฺหมาเนน อุทเรน กิจฺเจน กสิเรน ตํ
คพฺภํ ธารตฺวา กาเลน ทาริกํ วิชายี ๑ ส่า วิชตทิวสโต
ปภฺติ มาตาปีตฺถุนํ เสสพฺนฺรฺพริชานนญจ เทสฺสา อโหสิ ๑
วยปฺปตฺตา จ ยมฺหิ กุเล ทินฺนา ตตฺถาปี สามีกสฺสสฺสสุรานํ
เทสฺสาว อโหสิ [๓] ๑ อถ นกฺขตฺเต โฆสิเต เสฏฺฐิปฺตุโต ตาย
๑. ม. เอตฺถนฺตเร อเปกฺขวาติ ทิสฺสตี ๑ ๒. ม. สุภโค ๑
๓. ม. เอตฺถนฺตเร อปฺปิยา อมฺนาปาติ ทิสฺสตี ๑

สทฺธิ กิพิตฺติ อนิจฺจนฺโต เวสี อาเนตฺวา กิพติ ฯ [๑] สฺวา ตํ ทาสินํ
สนฺติกา สุตฺวา เสฏฺฐิปรฺตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา นานปรฺปการเห
อนฺนยิตฺวา อยุยปรฺตฺต อิตฺถิ นาม สเจปี ทสนฺนํ ราชนํ กนิฏฺฐา
โหติ จกฺกวตฺติโน วา ฐิตา ตถาปี สามิกสฺส เปสนกรว โหตีติ ฯ
สามิเก อนาลปนฺเต สฺวเล อาโรปีตา วีย ทุกฺขํ ปฏฺฐิสฺวเทติ ฯ สเจ
อหํ อนฺนุคฺคหารหา อนฺนุคฺคเหตุพฺพา ฯ โน เจ วิสฺสชฺเขตพฺพนฺติ
อตฺตโน ฌาติกฺลํ คมิสฺสามิติ ฯ เสฏฺฐิปรฺตฺโต โหตุ ภทฺเท มา
โสจิ กิพนฺสชฺชา โหหิ นกฺขตฺตํ กิพิตฺตมาติ อาห ฯ เสฏฺฐิฐิตา
ตาวตเคนาปี สลฺลาปมตฺตเคน อุตฺสาหชาตา เสว นกฺขตฺตํ
กิพิตฺตมาติ พหุ ชชฺชโกชฺชํ ปฏฺฐิยาเทติ ฯ เสฏฺฐิปรฺตฺโต
ทฺุคฺยทิวเส อนาโรเจตฺวาว กิพนฺนุจฺจันํ คโต ฯ สฺวา อิทานิ
เปเสสฺสตี มกฺกํ โอลเณตี นิสินฺนา อุตฺสุรํ ทิสฺวา มนฺนุเส
เปเสสตี เต ปจฺจาคนฺตฺวา เสฏฺฐิปรฺตฺโต คโตติ อาโรเจตฺสุ ฯ
สฺวา สพฺพิ ตํ ปฏฺฐิยาทิตํ อาทาย ยานํ อภิรุหิตฺวา อุตฺยยานํ คนฺตุ
อารทฺธา ฯ

อถ นนฺทมฺมูลกปฺพกาเร ปจฺเจกสมฺพทฺุโ สดฺตเม ทิวเส
นิโรธา วุฏฺฐาย อโนตฺตเต มุขํ ฐิวิตฺวา นาคลตาทนต์โปณํ
ขาทิตฺวา กตฺถ อชฺช ภิภํ จริสฺสามิติ อวชฺเชนฺโต ตํ เสฏฺฐิฐิตฺรํ
ทิสฺวา อิมิสฺสา มยิ สกฺกาโร กริตฺวา ตํ กมฺมํ ปริกฺขยํ คมิสฺสตีติ
ณตฺวา ปพฺพการสมิเป สฏฺฐิโยชนํ มโนสฺลิตลลํ ตตฺถ จตฺวา
๑. ม. เอตฺถนฺตเร สฺวา ตนฺติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาต อรรถวณณา หน้า 104

นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย อภิญญาปาทกชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา
อากาเสนาคนฺตฺวา ตสฺสา ปฏิปฺเต โอรุยฺห พาราณสีภิมฺโข
อคมาสี ฯ ตํ ทิสฺวาว ทาสีโย เสฏฺฐิธฺมฺมํ อาโรเจตุํ สฺวา ตํ
ทิสฺวา(๑) ยานา โอรุยฺห สกฺกจฺจํ วนฺทิตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา
สพฺพรสสมฺปนฺเนน ขาทนียโกชนิเยน ปฺรูเตตฺวา ปทุมฺปฺปฺเฟน จ (๒)
ปฏิจฺจมาเทตฺวา เหฏฺฐาปิ ปทุมฺปฺปฺมํ กตฺวา ปุํปฺผลาปิ หตฺเถน
คเหตฺวา ปจฺเจกพฺพุทฺธํ อุปสงฺกมิตฺวา ตสฺส หตฺเถ ปตฺตํ ทตฺวา
วนฺทิตฺวา ปุํปฺผลาปฺหตฺธา ปตฺเถสิ ฆนฺเต ยถา อิํ ปุํปฺมํ
เอวาทิ ยตฺถ ยตฺถ อุปฺปชฺชามิ ตตฺถ ตตฺถ มหาชนสฺส ปิยา
ภเวยฺยํ มนาปาติ ฯ เอวํ ปตฺเถตฺวา ทุตฺติยมฺปิ ปตฺเถสิ ฆนฺเต
ทุกฺโข กพฺภวาสํ ตํ อนุปคฺมมํ ปทุมฺปฺปฺเฟเอว ปฏิสฺนฺธิ ภเวยฺยชาติ ฯ
ตตฺติยมฺปิ ปตฺเถสิ ฆนฺเต ชิกฺขจฺฉนฺนินฺนํ มาตุคฺคาโม จกฺกเวตฺติธฺมฺมา
ปฺริสวสฺส (๓) กจฺฉนฺติ ตสฺมา อิํ อิตฺถิภาวํ อนุปคฺมมํ ปฺริสวสฺส ภเวยฺยนฺติ ฯ
จตฺตมฺปิ ปตฺเถสิ ฆนฺเต อิํ สํสาร์ทกฺกํ อตฺติกมฺมํ ปฺริโยसानเ
ตุเมหฺมิ ปตฺตํ อมตํ ปาปฺญเณยฺยนฺติ ฯ

เอวํ จตุโร ปณฺธิ กตฺวา ตํ ปทุมฺปฺปฺผลาปิ ปุํเชตฺวา ปจฺเจก-
พฺพุทฺธสฺส ปุํชตฺวา ปญฺจปตฺติจฺฉิตฺเตน วนฺทิตฺวา ปุํปฺผลทิสฺสเอว
เม คนฺโธ เจว วณฺโณ จ โหตุติ อิํ ปญฺจมํ ปณฺธิ อกาสิ ฯ ตโต
ปจฺเจกพฺพุทฺธํ ปตฺตํ ปุํปฺผลาปญฺจ คเหตฺวา อากาเส จตฺวา
๑. ม. ตํ ทิสฺวาติ นตฺถิ ฯ ๒. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๓. ม. ปรวสฺส ฯ

อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ คฺยุหํ   จิปรุเมว สมฺชฺฉตฺ
สพฺเพ ปุเรนฺตุ สงฺกปฺปา   จนฺโท ปณฺณโรโส ยถาติ

อิมาย คาถาย เสฏฺฐิฉีตา อนฺุโมทนํ กตฺวา เสฏฺฐิฉีตา มํ
กจฺจนฺตํ ปสฺสตฺตฺติ อธิฏฺฐหิตฺวา นนฺทมูลกปพฺภาริ อคฺมาสิ ฯ
เสฏฺฐิฉีตาย ตํ ทิสฺวา มหตี ปิติ อุปรุพฺนฺนา ภวนฺตเร กตํ
อกุสฺสทกมฺมํ อโนกาสตฺตาย ปริกฺขิณฺณํ จิณฺจมฺพิลโรตตมฺพภาชนมิว
สุทฺธา ชาตา ฯ ดาวเทว จสฺสา ปตฺติกุเล ฉาติกุเล จ
สพฺโพ ชโน ตฺถุโจ ก็ กโรมาติ ปิยวจนานิ ปณฺณการานิ จ
เปเสสิ ฯ เสฏฺฐิปรุตฺโต มนุสฺเส เปเสสิ ลีฆํ ลีฆํ อานนถ
เสฏฺฐิฉีตริ อหํ วิสฺสริตฺวา อุยฺยานํ อากฺโตติ ตโต ปฏฺติ จ นํ อูเร
วิลิตฺตจฺจนฺทนํ วิย อามุตฺตมุตฺตาทาหาริ วิย ปุปรุพฺมมาลํ วิย จ
ปิยายนฺโต ปรีหริ ฯ สฺวา ตตฺถ ยาวตฺยาญํ ฐตฺวา (๑) อิศฺสริย-
โภกสฺสขํ อนฺุภวิตฺวา กาลํ กตฺวา ปุริสภาวน เทวโลเก ปทุมปุปรุเพ
อุปรุชฺชชิ ฯ โส เทวปรุตฺโต กจฺจนฺโตปิ ปทุมปุปรุคพฺภเยว กจฺจติ
ติฏฺฐจฺจนฺโตปิ นิสิตฺทนฺโตปิ สยฺนฺโตปิ ปทุมคพฺภเยว สยติ ฯ
มหาปทุมเทวปรุตฺโตติ จสฺส นามิ อํกฺสุ ฯ เอวํ โส เตน
อิทฺธานุภาเวน อนฺุโลมปฏฺิโลมํ ฉเทวโลเก เอว สํสริติ ฯ
                  เตน จ สมเยน พาราณสิรณฺโณ วิสฺติอิตฺติสทฺสฺสานิ
โหนติ ราชฯ เอกิสฺสาปี กุจฺฉิยํ ปุตฺตํ น ลภติ ฯ
อมจฺจา ราชานํ วิณฺญาเปสฺสุ เทว กุลวํसानุपालโก ปุตฺโต
๑. ม.อิทํ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณณา หน้า 106

อิจฺฉิตฺตํ โห อตฺตเร อวิชฺชมาเน เขตฺตโรปิ กุลวํสโรโรหิตฺติ ฯ
ราชา จเปตฺวา มเหสี อวเสสา นาฏกิตฺติโย สุตฺตาหิ ชมฺมนาฏกั
กโรธาติ ขถากามํ ปฏิจฺราเปตี (๑) ฯ ตถาปิ ปุตฺตํ นาลตฺถ ฯ
ปุณ อมจฺจา อาหิสฺสุ มหาราช มเหสี นาม ปุณฺณเณน จ ปุณฺณาย จ
สพฺพิตฺถินํ อคฺคา อปุเปว นาม เทโว มเหสียาปิ กุจฺฉิมฺหิ ปุตฺตํ
ลเกยฺยาติ ฯ ราชา มเหสียา เอตมตฺถํ อโรเจตี ฯ सा
อาห มหาราช या इच्छि सज्जवतिणि सीलवति सा पुत्तं लगेय
हिरोत्तप्रहिताय कुतो पुत्तत्ति पासात् अग्रहित्वा
पुण्णसीลानि समाहित्वा पुण्णปุณ्णं अनुभवति सीलवत्या
ราชिताय पुण्णसीลानि अनुभवन्नत्या पुत्तत्तत्तनाजितเต
उपपुण्णमतเต सकसस आसन् सन्तप्पि ฯ (๒)

อถ สกโก [๒] อวชฺเชนฺโต เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ซีลวत्या
ราชิตาย ปุตฺตวริ เทมิตฺติ อากาเสนาคนฺตฺวา เทวียา ปมฺมุเข (๔)
จตฺวา ก็ ปตฺเตสิ เทวิตฺติ ปุจฺฉิ ฯ ปุตฺตํ มหาราชชาติ ฯ ทมฺมิ เต
เทวิ ปุตฺตํ มา จินฺตยิตฺติ วตฺวา เทวโลกํ คนฺตฺวา อตฺถิ นฺ โย
เอตฺถ จินฺนยูกฺติ อวชฺเชนฺโต อัย มหาปทุโม อุปฺริเทวโลเก
อุปฺปชฺชิตฺตุ อิตฺถ จวตฺติ ฌตฺวา ตสฺส วิมานํ คนฺตฺวา ตาต มหาปทุม
มนุสฺสโลกํ คจฺฉาหิตฺติ ยาจิ ฯ โส อาห มหาราช มา เอวํ ภณฺนิ
เชคฺคฺจฺโณ มนุสฺสโลโกติ ฯ ตาต ตฺวํ มนุสฺสโลเก ปุณฺณํ กตฺวา
๑. ม. พหิ จฺราเปตี ฯ ๒. ม. สนฺตปฺปิ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
อาสนตาปการณฺนติ ทิสฺสตี ฯ ๔. ม. สมฺมุเข ฯ

อิฐุปนุโน ตตฺเถว จตุวา ปารมิโย ปุเรตพฺพา คจฺจน ตาตาคี ฯ
ทุกฺโข มหาราช คพฺภวาโส น สกฺโกมิ ตตฺถ วสิตฺนฺติ ฯ ก็ เต
ตาค คพฺภวาเสน ตถา หิ ตฺวํ กมฺมํ อกาสิ ยถา ปทุมคพฺภเยว
นิพฺพตฺติสฺสตี คจฺจน ตาตาคี ปุณฺนปฺปฺนํ วุจฺจมาโน อธิวาเสตี ฯ
ตโต มหาปทุมโอม เทวโลกา จวิตฺวา พาราณสีรณฺโณ อุตฺตยาน
สิลาปฏฺฐโปกฺขรณฺณิํ ปทุมคพฺภะ นิพฺพตฺโต ฯ ตลฺยจ รตฺตี
มเหสี ปจฺจสสมเย สุปินฺนฺเตน วิสตีอิตฺติสหสฺสปริวฺตา อุตฺตยานํ
คณฺตุวา สิลาปฏฺฐโปกฺขรณฺณิํ ปทุมสเร ปฺตฺตํ ลทฺธา วิทยา อโหตี ฯ
สา ปภาตาย รตฺตिया สีลานิ รกฺขมานา ตเถว ตตฺถ คณฺตุวา
เอกํ ปทุมปฺปฺผิ อทฺทส ตํ เนว ตีเร โหตี น กมฺภีเร ฯ สห
ทสฺสเนเนว จสฺสา ตตฺถ ปฺตฺตตีเนโห อฺปฺปชฺชิ ฯ สา สามเษว
ปวิสิตฺวา ตํ ปฺปฺผิ อคฺคเหตี ปฺปฺผะ คหิตฺมตฺเตเยว ปตฺตทานิ
วิกสิสุ ฯ ตตฺถ ปตฺตเก (๑) อาสิคตฺตสฺวณฺณปฏฺฐิมํ วิทยา ทารกํ อทฺทส ฯ
ทิสฺวาว ปฺตฺโต เม ลทฺโธตี สทฺทํ นิจฺฉาเรตี ฯ มหาชโน
สาธฺกการสหสฺसानิ มฺญจि ฯ รณฺโณ จ เปเสตี ฯ ราชา
สุตฺวา กตฺถ ลทฺโธตี ปฺจฺจิตฺวา ลทฺโธกาสนฺจ สุตฺวา อุตฺตยานนฺจ
โปกฺขรณฺณิํ ปทุมนฺจ อมฺหากํเยว เขตฺตํ ตสฺมา อมฺหากํ
เขตฺเต ชาตฺตตา เขตรโช นามายิ ปฺตฺโตตี วตฺวา นคริ ปเวเสตฺวา
วิสตีสหสฺสา อิตฺถิโย ชาตฺกิจฺจํ การาเปตี ฯ ยา ยา กุมารสฺส
วิณฺญาเปตฺวา (๒) ปตฺตติํ ปตฺตติํ ขาทนฺนํ ขาทาเปตฺวา (๓) สา สา
๑. ม. ตกฺกฏเก ฯ ๒. ม. รุจี ญตฺวา ฯ ๓. ม. ขาทาเปตี ฯ

สหสฺสํ ลภติ ฯ สกลพาราณสี จลิตา สพุโพ ชโน
กุมารสฺส ปณฺณาการสหสฺसानิ เปเสสิ ฯ กุมาโร ตํ ตํ
อติเนตฺวา (๑) อิมํ ขาท อิมํ ภูณฺชาติ วุจฺจมาโน โภชนน
อุพฺพาโพห อุกฺกณฺจโิต หุตฺวา โคปรทฺวาริ คนฺตฺวา ลาขาคุพฺเคน
กีพติ ฯ

ตทา อลฺลตโร ปจฺเจกพุทฺโธ พาราณสี นิสฺสาย อิติปตเน
วสตี โส กาลสฺเสว วุจฺจาย เสนาสนวตฺตสริริปริกมฺม-
มนสิการาทินิ สพุพฺกิจฺจานิ กตฺวา ปฏิสฺสณานา วุจฺจโิต อชฺช
กตฺถ ภิกฺขํ คเสสฺสามิตี อวชฺเชนฺโต กุมารสฺส สมฺปตฺตี ทิสฺวา
เอส ปุพฺเพ กิ กมฺมมกริตี วิมฺสนฺโต มาทิสฺส ปิณฺทปาตํ ทตฺวา
จตฺสฺโส ปตฺถนา ปตฺถเสสิ ตตฺถ ติสฺโส สิทฺธา เอกา ตาว
น สิขฺมตี ตสฺส อุปาเยน อารมฺมณํ ทสฺเสมีตี ภิกฺขาจริยวเสน
กุมารสฺส สนฺตีกํ อคฺมาสิ ฯ กุมาโร ตํ ทิสฺวา สมณฺ มา อิท
อากฺจฺฉิ อิเม หิ ตมฺปิ อิทํ ขาท อิทํ ภูณฺชาติ วเทยฺยุนฺตี อาท ฯ
โส เอกวจนเนว ตโต นีวตฺตติตฺวา อตฺตโน เสนาสนํ ปาวีสิ ฯ
กุมาโร ชนํ อาท อัย สมโณ มยา วุตฺตมตฺโต นีวตฺโต กุทฺโธ นุ
โฆ มมาตี ฯ ตโต เตหิ ปพฺพชิตา นาม เทว น โทชฺชปฺรายนา
โหนติ ปเรน ปสนฺนมนเนน ยํ ทินฺนํ โหติ เตน ยาเปนฺตฺตี
วุจฺจมาโนปี เอวเมส สมโณติ ยาว ขมาเปสฺสามิ นนฺติ มาตาปีตฺถนํ
อาโรเจตฺวา หตฺถี อภิรุหิตฺวา มหตา ราชานูภาเวน อิติปตฺถนํ
๑. ม. อติเนตฺวา ฯ

*เล่มที่ 21 ขุคฺควิสาณสูตฺตวณณา หน้า 109

คนุตฺวา มิกฺขุถํ ทิสฺวา ปุจฺฉิ กิ นาม เอเตติ ฯ เอเต สามิ มิกา
นามาติ ฯ เอเต (๑) อิมํ ขาทถ อิมํ ภูยฺชถ อิมํ สายถาติ วตฺวา
ปฏฺิษคฺคนุตฺวา อตฺถิติ ฯ นตฺถิ สามิ ยตฺถ ติโณทกํ สุลภํ
ตตฺถ วสนฺตฺติติ ฯ

กฺุมาโร ยถา อิเม อรฺกฺขิยมานาว ยตฺถ อิจฺฉนฺติ ตตฺถ วสนฺติ
กทา นฺุ โข อหฺมปิ เอวํ วเสยฺยนฺติ เอตมฺารมฺมณํ อคฺคเหติ ฯ
ปจฺเจกพฺุทฺุโรปิ ตสฺส อากมฺนํ ฌตฺวา เสนาสนฺมคฺคณฺจ จงฺกมณฺจ
สมฺมชฺชิตฺวา มฺภูจํ กตฺวา เอกทฺุวิกฺขตฺตุํ จงฺกมิตฺวา ปทฺนิกฺเขปํ
ทสฺเสตฺวา ทิวาวิหารโภาสณฺจ ปณฺณสาถณฺจ สมฺมชฺชิตฺวา มฺภูจํ
กตฺวา ปวิสนปทฺนิกฺเขปํ ทสฺเสตฺวา นิกฺขมฺนปทฺนิกฺเขปํ อทสฺเสตฺวา
อณฺณตฺร อคฺมาสิ กฺุมาโร ตตฺถ คนุตฺวา ตํ ปเทสํ สมฺมชฺชิตฺวา
มฺภูจํ กตํ ทิสฺวา วสติ มณฺเณ เอตฺถ โส ปจฺเจกพฺุทฺุโรติ ปรีชเนน
ภาสิตํ สุตฺวา อาท ปาโตปิ เหนส สมโณ ทฺุญฺุโจ (๒) อิทานิ หตฺถิ-
อสุสาทิหิ อตฺตโน โอกาสิ อกฺกนฺตานิ (๓) ทิสฺวา สฺุญฺุจฺจตฺรํ ทสฺเสยฺย (๔)
อิเชว ตฺุเมห นิสฺสีถาติ (๕) หตฺถิกฺขนฺชโต โอรุยฺห เอกโกว เสนาสนํ
ปวิญฺุโจ วตฺตสิเสน สฺุสมฺมญฺุโจกาเส ปทฺนิกฺเขปํ ทิสฺวา อยํ สมโณ
เอตฺถ จงฺกมฺนฺโต น วณฺชิชฺชาทิกมฺมํ จินฺเตสิ อทฺุธา อตฺตโน หิตเมว
จินฺเตสิ มณฺเณติ ปสฺนุนฺมานโส จงฺกมํ อารุหิตฺวา ทฺุริกตปฺุถฺุวิตกฺุโก
คนุตฺวา ปาสาณผลเก นิสฺสีทิตฺวา สลฺยชฺาตเอกคฺุโค หุตฺวา ปณฺณสาถํ
๑. ม. เอเตสิ ฯ ๒. ม. กุทฺุโร ฯ ๓. ม. หตฺถิอสุสาทิหิ อตฺตโน โอกาสิ
อกฺกนฺตํ ฯ ๔. ม. กุชฺเณยฺย ฯ ๕. ม. ติญฺุจฺจธาติ ฯ

ปวิสิตฺวา วิปสฺสนฺโต ปจฺเจกโฆตฺติยาณํ อธิคฺคฺคา ปุริมฺนเยเนว
ปุโรหิตฺน กมฺมฏฺฐาเน ปุจฺฉิตฺเต คคฺคตฺเต นิสฺสินฺโน อิมํ กาลมาท

มิโค อรณฺณมฺหิ ยถา อพฺพุโ (๑)

เยนิจฺฉกํ คจฺฉติ โคจฺราย

วิญฺญ นโร เสริตฺติ เปกฺขมาโน

เอโก จเร ขคฺควิสาณกปโปติ ฯ

มิโคติ เทว มิคา ตินฺนมิโค (๒) จ ปสฺทมมิโค จ ฯ อปีจ
สพฺเพสํ อารณฺณิกานํ จตฺตปฺปทานเมตฺตํ อธิวจฺนํ ฯ อิทฺ ปน ปสฺทมมิโค
อธิปฺเปโตติ วทฺนฺติ ฯ (๓) อรณฺณมฺหิตี กามณฺจ กามุปจารณฺจ
จเปตฺวา อวเสสํ อรณฺณํ อิทฺ ปน อญฺยานมธิปฺเปตฺติ (๔) ฯ
อญฺยานมฺหิตี วุคฺคตํ โหติ ยถาติ ปฏฺฐิภาเก ฯ อพฺพุโติ
รชฺชฺพนฺธนาทีหิ อพฺพุโ ฯ เยนิจฺฉกนฺตฺเต เยน เยน ทิสฺสาภาเคน
คณฺตฺตมิจฺฉติ เตน เตน ทิสฺสาภาเคน โคจฺราย คจฺฉติ ฯ วุคฺคตฺตมฺปี
เจตฺตํ ภควฺตา เสยฺยถาปี ภิกฺขเว อารณฺณโก มิโค อรณฺณเเว ปวเน
จรมานो วิสฺสคฺคโถ คจฺฉติ วิสฺสคฺคโถ ติฏฺฐติ วิสฺสคฺคโถ นิสฺสีทติ วิสฺสคฺคโถ
เสยฺยํ กปฺเปติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ อนาปาถคฺโคติ ภิกฺขเว ลุทฺทสฺส เอวเมว
โฆ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กามเมหิ ฯเป ฯ ปจฺฉมํ ฌานํ อุปสฺมฺพชฺช
วิหฺรติ ฯ อญฺญํ วุจฺฉติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสี มาริ (๕) อปฺทํ วชิตฺวา
मारสฺส จกฺขุ อทสฺสนํ คโค ปาปีมโตติ (๖) วิตฺถาโร ฯ วิญฺญ นโรติ
๑. ม. อพฺพุโ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. เอณิมิโค ฯ ๓. ม. อิทฺ ปน ปสฺทมมิโค
อธิปฺเปโตติ ฯ ๔. ม. อญฺยานมธิปฺเปตฺติ ฯ ๕. ม. มารสฺส ฯ
๖. ม. ม. ๑๒/๓๒๘/๓๓๕ ฯ

ปณฺฑิตปริโส ๑ เสริตฺตุนฺติ สจฺจนฺทวฺตฺติตฺตํ อปรายตฺตวฺตฺติตฺตํ ๑ (๑)

อิทํ วฺตฺตํ โหติ ยถา มิโค อรณฺณมฺหิ อพฺทฺโธ เยนิจฺจกํ กจฺจนฺติ

โคจฺราย ตถา อหฺมปิ ตณฺหาพฺนฺธนํ นิฺนฺทิตฺวา เอวํ กจฺเจยฺยนฺติ

วิญญู ปณฺฑิโต นโร เสริตฺตํ เปกฺขมาโน เอโก จเรติ ๑

มิกอรณฺณคาถาวณณา สมตฺตา ๑

อามนฺตนา โหตีติ กา อุปฺปตฺติ ๑ พาราณสีรณฺโณ

มหาอุปฺภูจฺจานสมเย อมจฺจา อุปฺสงกมฺมึสุ ๑ เตสุ เอโก อมจฺโจ

เทว โสตพฺพํ อตฺถิติ เอกมณฺเต คมนํ ยาจิ ๑ โส อฏฺฏาย

อกมาสิ ๑ ปฺนฺ เอโก มหาอุปฺภูจฺจานเน นิฺสินฺนํ เอโก สุวณฺณรเถ

นิฺสินฺนํ เอโก สิวิกาย นิฺสิทิตฺวา อฺยฺยณํ กจฺจนฺตํ ยาจิ ๑

ราชา ตโต โอรโหิตฺวา อคมาสิ (๒) ๑ อปโร ชนปทจาริกํ กจฺจนฺตํ

ยาจิ ตสฺสาปี วจฺนํ สุตฺวา หตฺถิกฺขนฺธโต โอรุยฺห เอกมณฺตํ

อคมาสิ ๑ เอวํ โส เตหิ นิพฺพินฺโน หุตฺวา ปพฺพชฺ ๑ อมจฺจา

อิสฺสรียเนน วพฺตฺตุนฺติ ๑ เตสุ เอโก กนฺตฺวา ราชานํ อาห อมฺกํ

มหาราช ชนปทํ มยฺหํ เทหิตฺติ ๑ ราชา ตํ อิตฺถนฺนาโม

ภฺยชฺตีติ ภณฺติ โส รณฺโณ วจฺนํ อนาถียิตฺวา กจฺจามหํ ตํ

ชนปทํ กเหตฺวา ภฺยชามิตฺติ ตตฺถ กนฺตฺวา กลหํ กตฺวา ปฺนฺ อฺโภปี

रणฺโณ สนฺตํ อากนฺตฺวา อณฺณมณฺณสฺส โทสํ อาโรเจนฺติ

ราชา น สกฺกา อิเม ตโตเสตฺตุนฺติ เตสํ โลเก อาทินํ ทิสฺวา

๑. ม. อปรายตฺตตํ ๑ ๒. ม. เอกมณฺตํ อคมาสิ ๑

วิปสฺสนุโต ปจฺเจกสมุโพธิํ สจฺจนากาสิ ฯ โส ปุริมฺนเยเนว อิมญฺจ (๑)

อุทานํ อุทานํ

อามนฺตนา โหติ สหાયมชฺเฌ

วาเส จาเน คมเน จาริกาย

อนภิชฺฌิตํ เสริตํ เปกฺขมาโน

เอโก จเร ขคฺคฺวิสาณกปโปติ ฯ

ตสฺสสฺสโต สหાયมชฺเฌ จิตฺตสฺส ทิวาเสยฺยสงฺขาเต วาเส จ
มหาอุปฺภูจฺจานสงฺขาเต จาเน จ อุยฺยานคฺมนสงฺขาเต คมเน จ
ชนปทจาริกสงฺขาตาย จาริกาย จ อิํ เม สฺสณ อิํ เม
เทหิตีอาทินา นเยน ตถา ตถา อามนฺตนา โหติ ตสฺมา อิํ
ตตฺถ นินฺนุพิชฺชิตฺวา ยายํ อริยชนเสวิตา อนเกานิสฺสา เอกนฺตสฺสา
เอวํ สนฺเตปี โลภาภิกฺขุเตหิ สพฺพกาปฺริเสหิ อนภิชฺฌิตา
อนภิปตฺติตา ปพฺพชฺชา ตํ อนภิชฺฌิตํ ปเรสํ อวสวตฺตเนน
ธมฺมปฺกคฺคฺลวเสน จ เสริตํ เปกฺขมาโน วิปสฺสนํ อารภิตฺวา
อนุกฺกเมเน ปจฺเจกสมุโพธิํ อธิคฺโตสมิตฺติ ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ

อามนฺตนาถาวณฺณา สมตฺตา ฯ

จิทฺตฺตา รตฺติติ กา อุปฺปตฺติ ฯ พาราณสียิ เอกปฺตฺติก-
พฺรหฺมทตฺโต นาม ราชา อโหสิ โส จสฺส เอกปฺตฺตโก ปิโย
อโหสิ มนาโป ปาณสโม โส สพฺพอิริยาปเถสฺส ปฺตฺตํ กเหตุวา
วตฺตติ ฯ โส เอกทิวสํ อุยฺยานํ กจฺจนุโต ตํ จเปตฺวา คโต ฯ

๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

กฺุมาโรปี ตํทิวสณฺเณว อุปฺปนฺเนน พฺยาธินา มโต ๑ อมจฺจา
ปฺุตฺตตีเนเหน รณฺโณ หทยมฺปิ ผลยฺยาตี อนาโรเจตฺวา นํ
ณฺาเปสฺสึ ๑ ราชา อุยฺยานเ สุรณฺมเทน มตฺโต ปฺุตฺตํ เนว สรตี
ตถา ทฺุติยทิวเสปี นฺุหณฺนโกชนเวลาสุ อถ กฺุตฺตาวี นิสินฺโน
สรตีว ปฺุตฺตํ เม อนนถาตี อาห ๑ ตสฺส อนฺุรูปเณ วิชานเณ
ตํ ปฺุตฺตํ อโรเจสฺสึ ๑ ตโต โสกาภิกฺุโต นิสินฺโน เอว โยนิโส
มนฺสากาตี อิมสฺมึ สตี อิทํ โหตี อิมสฺสฺปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชตีตี ๑
โส เอว อนฺุภกเมณ อนฺุโลมปฺภฺุโลมํ ปฺุฏฺุจสมฺปฺปาทำ สมนฺสนฺโต
ปจฺเจกสมฺโพธิ สจฺจนฺกาตี ๑ เสสฺสํ สํสคฺคคาถาย วฺุตฺตสทิสเมว
จเปตฺวา คาถายตฺตวณฺณํ ๑

อตฺตวณฺณนํ ปน จิฑฺุฑาตี กิพฺนา ๑ สว ทฺุวิชา โหตี
กาธิกา จ วาจสิกา จ ๑ ตตฺถ กายิกา นาม หตฺถิหิปี กิพฺนตี
อสฺเสหิปี รเถหิปีตี (๑) เอวมาทิ ๑ วาจสิกา นาม กิตฺติ ลีโลกภณฺนํ
มุขเกรตี เอวมาทิ ๑ รตีตี ปญฺจกามคฺุณฺรตี ๑ วิปฺลนฺตี
ยว อญฺุจิมินฺช อหจฺจ จานเณ สกถตฺตภาวพฺยาปกํ ๑ เสสฺสํ
ปากฺุณฺเมว ๑ อนฺุสนฺธิโยชนาปี เจตฺถ สํสคฺคคาถาย วฺุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพา ตโต ปฺรณฺจ สพฺพนฺตี ๑

จิฑฺุฑารตีคาถาวณฺณนา สมตฺตา ๑

จาทฺุทฺุทฺุโสตี กา อุปฺปตฺติ ปุพฺเพ กิร กสฺสปกวโต
สาสเน ปญฺจ ปจฺเจกโพธิสตฺตา ปพฺพชิตฺวา วิสตีวสฺสสทฺุสสาณิ
๑. ม. รเถหิปี ธนฺุหิปี ธรฺุหิปีตี ๑

* เล่มที่ 21 สุตตนิปาต อรรควคควณณา หน้า 114

คตปจจากตวตฺตํ ปุเรตฺวา เทวโลเก อุปฺปนฺนา ฯ ตโต จิตฺวา เตสํ
เชฏฺฐโก พาราณสีย ราชา อโหสิ เสสา ปากติกราชาโน ฯ
เต จตฺตารอฺปี กมฺมฏฺฐานํ อุกฺคณฺหิตฺวา รชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตฺวา
อนุกฺกเมน ปจฺเจกพฺพชฺธา หุตฺวา นนฺทมฺมูลกปฺพฐาเร วสนฺตา
เอกทิวสํ สฺมาปตฺติโต วฏฺฐาย วัสฺกพีรคฺคาถาย วุตฺตนเยเนว
อตฺตโน กมฺมมฺจ สหายมฺจ อวชฺเชตฺวา ญตฺวา พาราณสีย
รณฺโณ อุปาเยน อารมฺมณํ ทสฺเสตฺถุ โอกาสํ กเวสนฺติ ฯ โส จ
ราชา ติกฺขตฺถุ รัตฺติยา อพฺพิชฺชติ ภิโต วิสฺสรํ กโรติ มหาตลํ
ชาวติ ฯ ปุโรหิตฺน กาลสฺเสว วฏฺฐาย สุขเสยฺยํ ปุจฺฉิตฺตปิ กุโต
เม อจาริย สฺขนฺติ สพฺพํ ตํ ปวฺตฺตี อโรเจติ ฯ ปุโรหิตฺตปิ อัย
โรโค สฺมฺมจฺจ
วินฺตํ มยฺหํ ปน ขาทฺนฺปาโย อุปฺปนฺโนติ จินฺเตตฺวา
รชฺชหฺนํชีวิตฺนตฺรยาทินํ ปุพฺพนิมิตฺตํ เอตํ มหाराชาติ ราชานํ
สฺมฺมจฺจ
หตฺถิอฺสฺสรธาทโย หิรณฺยสฺวณฺณมฺจ ทกฺขิณํ กตฺวา ยลฺโณ
ยชิตพฺโพติ ตํ ยลฺยชเน สฺมาทเปสิ ฯ

ตโต ปจฺเจกพฺพชฺธา อนิกานิ ปาณสฺหสฺसानิ ยลฺยตฺถาย
สมฺปิณฺฑิตฺยมานานิ ทิสฺวา เอตสฺมี กมฺเม กเต พุพฺโพชเนยฺโย
โหติ (๒) หนฺท นํ ปฏิกฺกเจว คนฺตฺวา เปกฺขามาติ (๓) วัสฺกพีรคฺคาถาย
วุตฺตนเยเนว อากนฺตฺวา ปิณฺฑทาย จรฺมานา ราชงฺกณฺเ

๑. ม. อุทฺธวีเรจนาทินา เกสชชกมฺเมน ฯ ๒. ม. ภวิสฺสติ ฯ

๓. ม. ยู. เปกฺขามาติ ฯ

ปาวณวธปาลียา (๑) อคัมสุฯ ราชชา สีหปณฺชเร จิโต ราชงฺคณั
โโอโลกยมาโน เต อทุกฺกชฺชิ สห ทสฺสเนเนว จสฺส สึเนโห
อุปฺปชฺชชฺชิฯ ตโต เต ปกฺโกสาเปตฺวา อากาสตเล ปณฺณตฺตาสเน
นึสีทาเปตฺวา สกฺกจฺจํ โภชาเปตฺวา กตภตฺตกิจฺเจ เก ตุมฺเหติ
ปฺจุจฺฉิฯ มยฺ มหาราช จาตุทฺทิสา นามาติฯ ฆนฺเต
จาตุทฺทิสาคิ อิมสฺส โก อตฺโถติฯ จตฺตฺส ทิสาสฺส กตฺถจฺจ โกจฺจ (๒)
ภยฺ วา จิตฺตฺตฺตราโส วา อมฺหากํ นตฺถิ มหาราชาคิฯ ฆนฺเต
ตุมฺหากํ ตํ ภยฺ กึการณฺนา น โหตีติฯ มยฺ หิ มหาราช เมตฺตํ
ภาเวม กรุณฺณ มุทิตํ อุเปกฺขํ ภาเวม เตน โน ตํ ภยฺ น โหตีติ
วตฺวา อุจฺจาयाสนา อตฺตโน วสตี อคัมสุฯ

ตโต ราชชา จินฺเตสิ อิเม สมณฺนา เมตฺตาทิภาวนาย ภยฺ
น โหตีติ ฆณฺนฺติ พฺราหฺมณฺนา ปน อนกสทสฺสปาวณวธั วณฺณยฺนฺติ
เกลฺลํ นฺุ โข วจฺนํ สจฺจนฺติฯ อถสฺส เอตทโหสิ สมณฺนา สุกฺุเชน
อสฺุทฺธํ ไรวณฺติ พฺราหฺมณฺนา ปน อสฺุทฺธเชน สุกฺุทฺธํ วทณฺติ (๓)
น จ สกฺกา อสฺุทฺธเชนาสฺุทฺธํ ไรวิตฺตํ ปพฺพชฺชิตานํ เอว วจฺนํ สจฺจนฺติฯ
โส สพฺเพ สตฺตฺตา สฺุชิตา โหนฺตฺตฺติอาทินา นยฺน เมตฺตาทโย จตฺตฺตาโรปี
พฺรหฺมวิหारे ภาเวตฺวา หิตฺพรณฺจิตฺเตน อมจฺเจ อาณาเปสิ
สพฺเพ ปาณฺ มุญฺจถ สีตานิ ปานียานิ ปิวณฺตฺ หริตานิ ตินานิ
ชาทณฺตฺ สึโต จ เนลฺลํ วาโต อุปฺวาเยตฺติฯ เต ตถา อกฺสุฯ
ตโต ราชชา กลฺยาณมิตฺตทานํ วจเนเนว ปापกมฺมโต มุคฺโตมฺหิติ
๑. ม. ปฏฺฐิปาฏฺฐิยาฯ ๒. ม. กุโตจฺจิฯ ๓. ม. อสฺุทฺธํ ไรวณฺติฯ

ตตฺเถว นิสินฺโน วิปฺสฺสิตฺวา ปจฺเจกสมฺโพธิํ สจฺฉากาสึ ฯ อมฺจุเจหิ

จ โภชนเวลายํ ภูณฺช มหาราช กาโลติ วุตฺเต นานํ ราชาติ

ปฺริมนเยเนว สพฺพิ วตฺวา อิมํ อุทานพฺยากรณคณํ อภาสิ

ตตฺถ จาตฺตทฺทิสฺสติ จตฺตฺส ทิสฺสาสุ ยถาสฺสขวิหารี ฯ เอกํ

เอกํ ทิสฺสํ ฝริตฺวา วิหรีตีติ (๑) อาทินา วา นเยน พุรฺหมวิหารภาวนาฝริตา

จตฺตฺสโร ทิสฺสา อสฺส สนฺตีตีปิ จาตฺตทฺทิสฺสํ ฯ ตาสฺส ทิสฺสาสุ กตฺถจิ

สตฺเต สงฺขารे วา ภเยน น ปฏฺิหณฺณตีติ อปฺปฏฺิโฆ ฯ

สนฺตฺสฺสมาโนติ ทฺวาทสฺสวิธสฺส สนฺโตสฺส วเสน สนฺตฺสฺสโก ฯ

อิตริตฺเรนาติ อุจฺจวเจน ปจฺจเยน ฯ ปฺริสฺสยानํ สหิตา

อณฺมกฺกิตฺติ เอตฺถ ปฺริสฺสยนฺติ กายจิตฺตานิ ปฺริหาเปนฺติ วา เตสํ

สมฺปตฺตี ตานิ วา ปฏฺิจฺจ สยนฺตีติ ปฺริสฺสยา พาหิรानํ สีหพฺยคฺ-

ฆาทีนํ อพฺกนฺตรานณฺจ กามจฺจนฺทาทีนํ กายจิตฺตูปทฺทวานํ เอตํ

อริวจฺนํ ฯ เต ปฺริสฺสเย อธิวาสนฺขนฺติยา จ วีรียาทีหิ ฐมฺเมหิ

จ สหตีติ ปฺริสฺสยानํ สหิตา ญฺฐภาวกรณฺยาภาเวน (๒) อณฺมกฺกิตฺติ

วุตฺตํ โหติ ยถา เต จตฺตฺวารो สมณฺนา เอวํ อิตริตฺเรน ปจฺจเยน

สนฺตฺสฺสมาโน เอตฺถ ปฏฺิปตฺติปทฺฏฺจानเณ สนฺโตเส จิโต จตฺตฺส ทิสฺสาสุ

เมตฺตฺตาทีภาวนาย จาตฺตทฺทิสฺสํ ปฏฺิหนนฺนภยาภาเวน (๓)

อปฺปฏฺิโฆ จ โหติ ฯ โส จาตฺตทฺทิสฺสตฺตา วุตฺตปฺปการานํ ปฺริสฺสยानํ

สหิตา อปฺปฏฺิฆตฺตา อณฺมกฺกิตฺติ จ โหตีติ เอวํ ปฏฺิปตฺติคฺคณํ ทิสฺวา

๑. อ.จ. จตฺตฺก. ๒๑/๑๒๖/๑๓๕ ฯ ๒. ม. ย. ญฺฐภาวกรณฺนภยาภาเวน ฯ

๓. ม. ปฏฺิหนนฺนภยาภาเวน ฯ

โยนิโส ปฏิปชชิตฺวา ปจเจกโพธิ์ อธิคโตมฺหิตีฯ อถ วา เต
สมณา วิย สนฺตฺสฺสมาโน อิตฺริตเรน วุตฺตนเยเนว จาตุทฺทิสโต
โหติติ ฌตฺวา เอวฺ จาตุทฺทิสภาวํ ปตฺถยฺนฺโต โยนิโส ปฏิปชชิตฺวา
อธิคโตมฺหิตีฯ ตสฺมา อญฺโฌปี อีทิสํ จานํ ปตฺถยฺมาโน จาตุทฺทิสตาย
ปริสฺสขานํ สหิตา อปฺปฏิมฺตาย จ อณฺมภี หุตฺวา เอโก จเร
ขกควิสาณกปฺโปติฯ เสถํ วุตฺตนยเมวฯ

จาตุทฺทิสกาถาวณณา สมตฺตาฯ

ทฺสฺสงฺกหาติ กา อุปฺปตฺติ พาราณสีรญฺโฌ กิร
อฺกฺคมเหสี กาลมกาสิฯ ตโต วิตฺตฺวตฺเตสุ โสกทิวเสสุ อมจฺจา
ราชฺชนํ นาม เตสุ เตสุ กิจฺเจสุ อฺกฺคมเหสี อวสฺสํ อิจฺฉิตฺพฺพา สาธุ
เทโว อญฺญํ เทวี อานนฺตฺติ ยาจิสุฯ ราชฺชา เตน หิ ภณฺเ ชานาถาติ
อาหฯ เต ปรีเยสนฺดา สามนฺตฺรชฺเช ราชฺชา มโต ตสฺส เทวี
รชฺชํ อฺนฺุสฺสฺสฺติ สา จ กพฺภินิ โหติ อมจฺจา อยํ รญฺโฌ
อฺนฺุรฺปาติ ฌตฺวา ตํ ยาจิสุฯ สา กพฺภินิ นาม มนฺุสฺสฺสานํ
มนฺาปา น โหติ สเจ อากเมถ ยาว วิชฺชายามิ เอวํ โหตุฯ โน เจ
อญฺญํ ปรีเยสฺสฺธาติ อาหฯ เต รญฺโฌปี เอตมฺตฺถํ อาโรเจสุฯ
ราชฺชา กพฺภินิปี โหตุ อานนฺธาติฯ เต อานนฺสุฯ ราชฺชา ตํ
อภิสฺสิญฺจิตฺวา สพฺพิ มเหสฺสฺยา โภคํ อทาสี ตสฺสา ปรีชนนฺจ
นानาวิเชหิ สงฺกณฺหฺกาเรหิ (๑) สงฺกณฺหาติฯ สา กาลน
ปตฺตํ วิชฺชา ยิตฺมปี ราชฺชา อตฺตโน ปฺตฺตํ วิย สพฺพิรียาปเถสุ
๑. ม. ปณฺณากาเรหิฯ

องฺเก จ อฺเร จ กตฺวา วิหฺรติ ฯ ตโต เทวียา ปฺริชฺโน จินฺเตสิ
ราชา อติวีย สงฺกณฺหาติ กุมาริ อติวิสุตฺตนิยานิ (๑) ราชนทฺยานิ
หนฺท นํ ปฺริเกเทมาติ ฯ

ตโต กุมาริ ตฺวํ ตาต อมฺหากํ รมฺโถ ปฺตุโต น อิมสฺส
รมฺโถ มา เอตฺถ วิสุตฺตํ อปฺชฺชิตฺติ อหํสุ ฯ อถ กุมาริ เอहि
ปฺตุตาติ รมฺณา วุจฺจมานปี หตฺเถ กเหตุวา อากทฺถิมมานปี
ปฺพุเพ วีย ราชนํ น อลฺลียติ ฯ ราชา ก็ เอตฺนฺติ วิมฺสนฺโต
ตํ ปวตฺตี ฌตฺวา อเร เอเต มยา เอวํ สงฺกหิตาปี ปฏิกฺกวลฺลิตฺติโน-
เอวาติ นิพฺพิชฺชิตฺวา รชฺชํ ปหาย ปฺพุพฺพิโต ฯ ราชา
ปฺพุพฺพิโตติ อมฺจฺจปฺริชฺนาปี พฺหุ ปฺพุพฺพิตา สปฺริชฺโน ราชา
ปฺพุพฺพิโตติ มนฺุสฺสา ปณฺิเต ปจฺเจเย อฺปนาเมนฺติ ราชา
ปณฺิเต ปจฺเจเย ยถาวุทฺธํ ทาเปติ ฯ ตตฺถ เย สุนฺทริ ลภฺนฺติ
เต ตฺสฺสนฺติ ฯ อิตเร อฺชฺฌายนฺติ มยํ ปฺริเวณฺสมฺมชฺชนาทีนิ
สพฺพกิจฺจานิ กโรนฺตา ลฺลฺลภฺตํ ชินฺณวตฺถนฺจ ลภามาติ ฯ
โส ตมฺปิ ฌตฺวา อเร ยถาวุทฺธํ ทิยฺยมานปี อฺชฺฌายนฺติ อโห
อຍฺ ปฺริสา ทฺสฺสงฺกหาติ ปตฺตจิวริ อาทาย เอโก อรณฺณํ ปวิสิตฺวา
วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา ปจฺเจกโพธิํ สจฺจนาทาสี ฯ ตตฺถ อากเตหิ
จ กมฺมกฺุจํ ปุจฺฉิตฺติ อิมํ กถํ อภาสิ

ทฺสฺสงฺกหา ปฺพุพฺพิตาปี เอเก

อโถ กหฺกุจฺจา ฌรมาวสนฺตา

๑. สี่. อวิสุตฺตนิยานิ ฯ

*เล่มที่ 21 ขกฺคฺวิสาณสุตฺตวณฺณา หน้า 119

อปฺโปสฺสกุโก ปรปฺตเตสฺ หุตฺวา

เอโก จเร ขกฺคฺวิสาณกปฺโปติ ฯ

สา อตฺถโต ปากฺกฺวา เอว ฯ อัย ปน โยชนา ทฺสฺสงฺกหา
ปฺพพฺชิตาปี เอเก เย อสนฺโตสาภิภูตา ตถาวีธา เอว จ อโถ
คหฺภูชา ฆรมมาสนฺตา ฯ เอตมฺหิ ทฺสฺสงฺกหาวิ ชิกฺขุจฺจนฺโต
วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา [๑] ปจฺเจกโพธิํ อธิคฺโตมฺหิตี ฯ เสถิํ ปฺริมนเยเนว
เวทิตพฺพิ ฯ

ทฺสฺสงฺกหคทา วณฺณา สมตฺตา ฯ

โอโรปยิตฺวาติ กา อฺปฺปตฺติ พาราณสียํ กิร

จาทฺมาสิกพรหมฺมตฺโต นาม ราชา คิมฺหานํ ปจฺเม มาเส
อฺยฺยานํ คโต ตตฺถ รมณฺิเย ภูมิภาเค นิลฆนปตฺตสฺสณฺณํ
โกวิพารรฺกฺขํ ทิสฺวา โกวิพารมฺมุเล มม สยนํ ปญฺญาเปถาติ วตฺวา
อฺยฺยานเ กิพิตฺวา สายนฺหสมยํ ตตฺถ เสยฺยํ กปฺเปสิ ฯ ปฺน
คิมฺหานํ มชฺฉิมเ มาเส อฺยฺยานํ คโต ตทา โกวิพาริ ปฺปฺพิโต
โหติ ตทาปี ตถเว อกาสิ ฯ ปฺน คมฺหานํ ปจฺฉิมเ มาเส คโต
ตทา โกวิพาริ สฺสณฺณินปตฺโต (๒) สฺกฺขรฺกฺโข วิย โหติ ตทาปี
โส อทิสฺวาว ตํ รฺกฺขํ ปฺพพฺปริจเยน ตตฺถเว เสยฺยํ อาณาเปสิ ฯ
อมจฺจา ชานนฺตาปี รณฺเณ อาณตฺตฺนฺติ ภเยน ตตฺถ สยนํ
ปญฺญาเปสิ ฯ โส อฺยฺยานเ กิพิตฺวา สายนฺหสมยํ ตตฺถ
๑. มงฺ เอตฺถนฺตเร ปจฺเจกโพธิณฺติ ทิสฺสติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ
๒. สฺ. สวฺสึนปตฺโต ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

เสยฺยํ กปฺเปนฺโต ตํ รุกฺขํ ทิสฺวา อเร อัยํ ปุพฺเพ สยฺยณฺนปฺโต
มณฺโหมโย วีย อภฺรุตฺสโน อโหสิ ตโต มณฺโณสาขนฺตเร
จปิตฺวาพฺงุรฺสทิสฺสึ ปุพฺเพหิ สฺสฺสิริกาจฺรุตฺสโน อโหสิ
มุตฺตาทลสทิสฺวาตีกาณฺโณ จสฺส เหฏฺฐา ภูมิกาคิ พนฺธนา
ปมุตฺตปุพฺผสยฺยณฺโน รตฺตกมฺพลสฺนฺโต วีย อโหสิ โส นามชฺช
สฺกขรฺกฺโข วีย สาขามตฺตาวเสโส จิตฺ อโห ชฺราย อูปฺโต
ปภฺงฺโกลฺลิตฺ (๑) จินฺเตตฺตวา อนฺุปาทินฺนํมฺปิ ตาว ชฺราย (๒) หนฺยฺยติ
กิมฺจํ ปนฺ อฺุปาทินฺนํนฺติ อนฺิจฺจสยฺยณฺํ ปฏฺิลกฺิ ฯ ตทฺนฺุสฺเรน
สพฺพสฺงฺขารํ ทฺกฺโขตฺ อนตฺตโต จ วิปฺสฺสนฺโต อโห วตฺตามฺปิ
สยฺยณฺนปฺโต โกวิพฺาโร วีย อเปตฺคิหิพฺยฺยชฺโน ภเวยฺยนฺติ
ปตฺถลมาโน อนฺุพฺุเพน ตสฺมี สยฺนตฺเล ทกฺโขณฺน ปสฺเสน
นิปฺนฺโนเยว ปจฺเจกโโพธิํ สจฺจนฺกาสิ ตโต คมฺนกาเล อมจฺเจหิ
กาโล คนฺตุํ มหฺราราชาติ วุตฺเต นานํ ราชาติอาทึนํ วตฺวา
ปฺุริมฺนเยเนว คาลํ อภาสิ

โอโรปยิตฺวา คิหิพฺยฺยชฺนानํ

สยฺยณฺนปฺโต ยถา โกวิพฺาโร

เจตฺวาน วิโร (๓) คิหิพฺนฺชานํ

เอโก จเร ขคฺคฺวิสาณกปฺโปติ ฯ

ตตฺถ โอโรปยิตฺวาติ จฺจฺเจตฺตวา (๔) อปฺเนตฺวา ฯ

๑. ม. โกวิพฺาโรติ ฯ ๒. ม. ชฺราย ฯ ๓. ม. วิโร ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

๔. ม. อิทํ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 21 ขกฺควิสาณสุตฺตวณฺณา หน้า 121

คิหิพฺยณฺชนานีติ เกสมสฺสุโธทาตวตฺถาลงฺการมาลาคนฺธวิเลปน-
อิตฺถิปฺตฺตทาสีทาสาทินิ ฯ เอตานิ หิ คิหิภาวํ พฺยณฺชยฺนฺติ ตสฺมา
คิหิพฺยณฺชนานีติ วุจฺจนฺติ ฯ สลฺยณฺนฺนปฺตฺโตติ ปตฺติปฺตฺโตติ ฯ
เจตฺวานาติ มกฺคณาณนฺน ฉินฺนิตฺวา ฯ ธีโรติ มกฺควีริย-
สมนฺนาคโต ฯ คิหิพฺนฺชนานีติ กามพฺนฺชนานิ ฯ กามา
หิ คิหีนํ พฺนฺชนานิ ฯ อัยฺ ตาว ปทตฺโถ ฯ

อัยฺ ปน อธิปฺปาโย อโห วตฺตาทมฺปิ โอโรปยิตฺวา คิหิ-
พฺยณฺชนานิ สลฺยณฺนฺนปฺตฺโตติ ยถา โกวิปาโร ภเวยฺยณฺติ เอวํ
หิ จินฺตยมาโน วิปสฺสนํ อารภิตฺวา อธิคฺโตมฺหีติ ฯ (๑) เสถํ
ปฺริมนเยเนว เวทิตพฺพนฺติ ฯ

โกวิพารคาถาวณฺณา สมตฺตา ฯ

ปจฺโม วกฺโก นิฏฺฐิตฺโต ฯ

สเจ ลเภถาติ กา อุปฺปตฺติ ปุพฺเพ กิร กสฺสปสฺส
ภควโต สาสเน เทว ปจฺเจกโพธิสฺสตฺตา ปพฺพชิตฺวา วิสตีวสฺส-
สทฺสฺसानิ คตฺตปฺจจากตฺตตฺตํ ปุเรตฺวา เทวโลเก อุปฺปนฺนา ฯ ตโต
จวิตฺวา เตสํ เชฏฺฐโก พาราณสีรณฺโณ ปฺตฺโตติ กนิฏฺฐโจ ปุโรหิตสฺส
ปฺตฺโตติ อโหสิ ฯ เต เอกทิวสฺสเยว ปฏฺฐิสฺนฺธี กเหตุวา เอกทิวสเมว
มาตฺตฺกฺจฺฉิตฺโต นิภฺขมิตฺวา สหปฺสฺสกีพิตฺตสหายกา อहेสฺสุ ฯ ปุโรหิต-
ปฺตฺโตติ ปณฺณวา อโหสิ ฯ โส ราชปฺตฺตํ อห สมฺม ตฺวํ ปิตฺตโน
๑. ม. ปจฺเจกโพธิ อธิคฺโตมฺหีติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา หน้าที่ 122

อจฺเจน รชฺช ลภิสฺสตี อหิ ปุโรหิตญฺจํ สฺสึภฺขิตฺเตน จ สฺขํ รชฺชํ
อนุสาสิตฺถํ สกฺกา เอหิ สิปฺปี อคฺคเหสฺสามาติ ฯ ตโต อุโภปี
ปุพฺุโปปจิตกมฺมา (๒) หุตฺวา คามนิกมาทิสฺสุ ภิกฺขํ จรมาณา
ปจฺจนตฺชนปทคามํ คตา ฯ ตถจฺ คามํ ปจฺเจกพฺุทฺธา
ภิกฺขาจารเวลาย ปวิสฺนติ อถ มนุสฺสา ปจฺเจกพฺุทฺธา ทิสฺวา
อุสฺสาหชาตา อาสนานิ ปณฺณาเปนฺติ ปณฺธิตํ ขาทนียํ โภชนีย
อุปฺนಾಮนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ ฯ เตสํ เอตทโหสิ อเมหิ
สทิสฺสา อจฺจากุลิโน นาม นตฺถิ อปฺิจ ปนฺิเม มนุสฺสา ยถิ อิจฺฉนฺติ
อมฺหากิ ภิกฺขํ เทนฺติ สเจ นิจฺฉนฺติ น เทนฺติ อิมสํ ปน ปพฺุพฺุชิตานํ
เอวฺรูปิ สกฺกาโร กโรนฺติ อทฺธา เอเต กิลฺลิจิ สิปฺปี ชานนฺติ หนท
เนสํ สนฺติเก สิปฺปี อคฺคณฺหามาติ ฯ

เต มนุสฺเสสฺสุ ปฏิกฺกนฺเตสฺสุ โอกาสิ ลภิตฺวา ยํ ฆนฺเต ตฺเมห
สิปฺปี ชานาถ ตํ อเมหิ สิกฺขาเปถาติ ยาจิสฺสุ ฯ ปจฺเจกพฺุทฺธา
น สกฺกา อปฺุพฺุชิตฺเตน สิกฺขิตฺตฺนฺติ อาหิสฺสุ ฯ เต ปพฺุพฺุชํ
ยาจิตฺวา ปพฺุพฺุชิสฺสุ ฯ ตโต เนสํ ปจฺเจกพฺุทฺธา เอวํ โว นฺิวาสิตพฺุ
เอวํ ปารุปีตพฺุพฺุชิตฺวาทินา นเยน อาภิสมาจาริกิ อจฺจิกฺขิตฺวา
อิมสฺส สิปฺปสฺส เอกิภาวาริตฺติ นิปฺุพฺุตฺติ ตสฺมา เอเกเนว
นฺิสิตฺตพฺุ อเเกน จงฺกมิตพฺุ ฐาตพฺุ สยิตพฺุพฺุชิตฺติ ปาฏฺิเยกฺก
ปณฺณสาถมทิสฺสุ ตโต เต อตฺตโน อตฺตโน ปณฺณสาถํ ปวิสฺตฺวา
นฺิสิตฺทิสฺสุ ฯ ปุโรหิตปฺุตฺโต นฺิสินฺนกาลโต ปภฺุติ จิตฺตสมาธาณํ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร สยฺุถาติ ทิสฺสตี ฯ ๒. สฺ. ย. ยลฺโยปวีตกณฺฐา ฯ

*เล่มที่ 21 ขกฺควิสาณสุตฺตวณณา หน้า 123

ลทฺโธ (๑) ฌานํ ลภีฯ ราชปฺตฺโต มหุตฺเตเนว อุกฺกณฺจโธ ตสฺส
สนฺตํ อากโธฯ โส ตํ ทิสฺวา กิํ สมนฺมาติ ปุจฺฉิฯ อุกฺกณฺจโธมฺหิตี
อาหฯ เตนฺ หิ อีธ นิสฺสิทาหิตีฯ โส ตตฺถ มหุตฺตํ นิสฺสิทฺวา อาห
อิมสฺส กิรฺ สมนฺม สิปฺปสฺส เอภีภาวาทิรฺติ นิปฺพตฺตตีติฯ ปุโรหิต-
ปฺตฺโต เอวํ สมนฺม เตนฺ หิ ตวํ อตฺตโน นิสฺสินฺโนกาถิํ เอว กจฺฉ
อุกฺกเหสฺสามิ อิมสฺส สิปฺปสฺส นิปฺพตฺตินฺนตี อาหฯ โส คนฺตุวา
ปฺนปี มหุตฺเตเนว อุกฺกณฺจโธ ปฺริมนเยเนว ติกฺขตฺตํ อากโธฯ

ตโต นํ ปุโรหิตปฺตฺโต ตเถว อโยเชตฺวา ตสฺมี กเต
จินฺเตสิ อโย อตฺตโน กมฺมํ ปกาเสตี มม จ อีธ อภิกฺขณฺ
อากจฺฉตีติฯ (๑) โส ปณฺณสาตโต นิกฺขมฺม อรณฺณํ ปวิฏฺโฐฯ
อิตโร อตฺตโน ปณฺณสาลาโย นิสฺสินฺโน ปฺนปี มหุตฺเตเนว
อุกฺกณฺจโธ หุตฺวา ตสฺส ปณฺณสาถิํ อากนฺตุวา อโธ จโธ จ
มกฺคนฺโตปี ตํ อทิสฺวา จินฺเตสิ โย กหฺนฺจกาเล ปณฺณาการ
อาทาย อากโธ มํ ทญฺ์ น ลภตี โส นาม มยิ อากเต ทสฺสนมฺปิ
อาทคฺคาโม ปกฺกามิ อโห เร จิตฺต น ลชฺชสิฯ ยํ มํ จตฺกขตฺตํ
อิชานฺสิ โสทานิ เต วเส น วตฺติสฺสามิ อณฺณทตฺถ ตเมว มม
วเส วตฺตาเปสฺสามิตี อตฺตโน เสนาสนํ ปวิสิตฺวา วิปฺสฺสนํ
อารภิตฺวา ปจฺเจกโพธิํ สจฺฉิกิตฺวา อากาเสน นนฺทมูลกปฺพการิ
อคมาสิฯ อิตโรปี อรณฺณํ ปวิสิตฺวา วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา
ปจฺเจกโพธิํ สจฺฉิกิตฺวา ตตฺถเอว (๔) อคมาสิฯ เต อุภปิ มโนสิลาตเล
๑. ม. ลทฺธาฯ ๒. ม. หาเปตีฯ ๓. ม. อากจฺฉนฺโตตีฯ ๔. ม. ตตฺถเอวฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณฺณา หน้า 124

นีสิตฺตฺวา ปาฎิเยกุกํ ปาฎิเยกุกํ อีมา อุทานคคาถาโย อภาสีสุ

สเจ ลเถถ นีปกํ สหายํ

สทฺฐี จริ สาทฺฐวิหาริ ธีริ

อภิกฺขุยฺย สพฺพานิ ปริสุตฺธานิ

จเรยฺย เตนตฺตมโน สตีมา ฯ

โน เจ ลเถถ นีปกํ สหายํ

สทฺฐี จริ สาทฺฐวิหาริ ธีริ

ราชาว รุกฺขํ วิชิตํ ปหาย

เอโก จเร มาตฺตฺจกรณเเวว นาโคติ ฯ

ตตฺถ นีปกนฺติ ปกตฺตินีปฺณํ ปณฺหิตํ กสิณฺปริกมฺมาทิกุสฺสํ ฯ

สาทฺฐวิหารินฺติ อปฺปนาวิหาเรณ วา อุปฺจาเรณ วา สมฺนฺนาคตฺติ ฯ

ธีรินฺติ ธีตฺติสมฺปฺนฺนํ ฯ ตตฺถ นีปกฺกุเจณ (๑) ธีตฺติสมฺปฺทา วุตฺตา ฯ

อิธ ปน ธีตฺติสมฺปฺนฺนเมวาทิ อตุโถ ฯ ธีติ นาม อสิถิลปรลฺกุกมฺตา ฯ

กามํ ตโจ จ นหารุ จาติ เอวํ ปวตฺตวีริยสุเสตฺติ อธิวจฺนํ ฯ อปฺจ

ธิกตฺปาโปตฺติปี (๒) ธีโร ฯ ราชาว รุกฺขํ วิชิตํ ปหายาติ ยถา

ปฏฺฐิราชา วิชิตํ รุกฺขํ อนตฺถาวหนฺติ ฌตฺวา รชฺชํ ปหาย เอโก

จเรติ เอวํ พาลสหายํ ปหาย เอโก จเร ฯ อถ วา ราชาว รุกฺขนฺติ

ยถา สุตฺโตโสโม ราชา วิชิตํ รุกฺขํ ปหาย เอโก จริ ยถา

จ มหาชนโก เอวํ เอโก จเรติ อยมฺปิ ตสฺสตุโถ ฯ เสถิ

วุตฺตานุสาเรณ สกฺกา ชานิตฺตฺนฺติ น วิตฺถาริตฺติ ฯ

สหายคคาถาวณฺณา สมตฺตา ฯ

๑. ม. นีปกตฺเตน ฯ ๒. ม. ธิกตฺปาโปตฺติปี ฯ

อทฐา ปัสสามาติ อิมิสฺสา คาถาย ยาว อากาสตเล
ปญฺจตฺตาสเน ปจฺเจกพุทฺธานํ นิสฺชชา ตาว จาตุทฺทิสฺกาลาย
อุปฺปตฺติสฺทิสฺสา เอว อุปฺปตฺติ ฯ อัย ปน วิเสโส ยถา โส
ราชา รตฺติยา ติกฺขตฺตํ อุพฺพิชฺชิ น ตถา อัย เนวสฺส ยถฺโย
ปจฺจุปฺภุจฺโติ อโหสิ ฯ โส อากาสตเล ปญฺจตฺเตสฺส อาสเนสฺส
ปจฺเจกพุทฺเธ นิสฺสีทาเปตฺวา เก ตฺเมหฺติ ปุจฺฉิ ฯ มยฺ มหาราช
อนวชฺชโกชฺชินฺ นามาทิ ฯ ฆนฺเต อนวชฺชโกชฺชินฺติ อิมิสฺส
โก อตฺโถติ ฯ สุนฺหฺรํ วา อสุนฺหฺรํ วา ลทฺฐา นิพฺพิการา
ภฺยชาม มหาราชาทิ ฯ ตํ สุตฺวา รณฺโณ เอตทโหสิ ยนฺนุนาหํ
อิมฺ อุปฺปริกฺเขยฺย เอทิสฺสา วา โน วาติ ฯ ตํทิวสํ กณฺชาชเณ
พิลฺลจฺกทฺติเยน ปรีวีสิ ปจฺเจกพุทฺธา อมตํ ภฺยชนฺตา วีย
นิพฺพิการา ภฺยชฺชีสฺสุ ฯ ราชา โหนฺติ อิมฺ เอกทิวสํ ปฏฺิณฺญาตฺตฺตา
นิพฺพิการา เสว ชานิสฺสามิติ สฺวาตนาเยปิ นิมนฺเตสิ ตโต
ทฺุคฺยทิวเสปิ ตเถวากาสิ ฯ เตปิ ตเถว ปรีภฺยชฺชีสฺสุ ฯ อถ
ราชา อิทานิ สุนฺหฺรํ ทตฺวา วิมฺสิสฺสามิติ ปฺนฺปิ นิมนฺเตตฺวา
เทว ทิวเส มหาสกฺกาโร กตฺวา ปณฺีเตน ขาทนฺีเยน โภชนฺีเยน
ปรีวีสิ เตปิ ตเถว นิพฺพิการา ภฺยชิตฺวา รณฺโณ มงฺคลํ
วตฺวา ปกฺกมฺีสฺสุ ฯ ราชา อจิริปกฺกนฺเตสฺส เตสฺส อนวชฺชโกชฺชินฺ
เอเต อโห วตฺาหฺมฺปิ อนวชฺชโกชฺชิ ภเวยฺยนฺติ จินฺเตตฺวา มหารชฺชํ
ปฺหาย ปพฺพชฺชํ สฺมาทาย วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา ปจฺเจกพุทฺโธ
หฺตฺวา มลฺลชฺฐสกรฺกฺขมฺูเล ปจฺเจกพุทฺธานํ มชฺเณ อตฺตโน อารมฺมณํ

วิภาเวณฺโตะ อิมํ คถํ อภาสิ

อทฺฐา ปัสสาม สหายสมฺปทํ

เสฏฺฐา สมา เสวิตฺตพฺพา สหายา

เอเต อลฺลทฺฐา อนวชฺชโกชี

เอโก จเร ขคฺควิสาลกปโปติ ฯ

สา ปทตฺตโต อุตฺตนา เอว เกวลํ ปน สหายสมฺปทนต์ิ

เอตฺถ อเสกฺเขหิ สีลาทิกฺขนฺเธหิ สมฺปนฺนา สหายาเอว

สหายสมฺปทาติ เวทิตฺตพฺพา ฯ อัยํ ปเนตฺถ โยชฺนา ยา

อัยํ วุตฺตา สหายสมฺปทา ตํ สหายสมฺปทํ อทฺฐา ปัสสาม

เอกํเสเนว โธมฺมาติ วุตฺตํ โหติ ฯ กถํ เสฏฺฐา สมา

เสวิตฺตพฺพา สหายาติ ฯ กสมฺมา อตฺตโน หิ สีลาทีหิ เสฏฺฐे

เสวมานสฺส สีลาทโย ฐมฺมา อนุปฺปนฺนา อูปฺพชฺชนฺติ อูปฺปนฺนา

วฺจฺจตี วิรุพฺพี เวปฺลุลํ ปาปฺพนฺติ ฯ สเม เสวมานสฺส อญฺญมญฺญํ

สมชารณฺน กุกฺกจฺจสฺส วินนฺเทนฺน จ ลทฺฐา น ปริหายนต์ิ ฯ เอเต

ปน สหายเก เสฏฺฐे จ สเม จ อลฺลทฺฐา กุหนาทิมิจฺฉาชีวํ วชฺเชตฺวา

ฐมฺเมน สเมน อูปฺปนฺนํ โภชนํ ญฺญชฺชนฺโต ตตฺถ จ ปฏิจฺฉานฺนํ

อนุปฺปาเทนฺโต อนวชฺชโกชี หุตฺวา อตฺถกาโม กุลฺปฺตฺโต เอโก

จเร ขคฺควิสาลกปโป ฯ อหฺมปิ หิ เอวํ จรณฺโต อิมํ สมฺปตฺตี

อริคโตมฺหิตี ฯ

อนวชฺชโกชิตถาวณณา สมตฺตา ฯ

ทิสวา สุวณณสสาติ กา อุปปตติ อณตโร
พาราณสีราชา คิมุหสมเย ทิวาเสยฺยํ อุปคโต สนฺตึเก
จสฺส วณฺณทาสี โคสีตจฺนุทฺถํ ปีสติ ฯ (๑) ตสฺสา เอกพาหํ
เอกํ สุวณฺณวลฺลํ เอกพาหํ เทว ตานิ สงฺฆมฺภฺนฺตึ อิตฺรํ น
สงฺฆมฺภฺนฺตึ ฯ ราชา ตํ ทิสฺวา เอวเมว คณฺวาเส สงฺฆมฺภฺนฺตา
เอกวาเส อสงฺฆมฺภฺนฺตึ ปุณฺปุณฺนํ ตํ ทาสี โอลอกฺยมาโน จินฺตลึ
เตน จ สมเยน สพฺพาลงฺการวิภูสิตา เทวี ตํ วิชฺชนฺตี จิตา
โหติ सा वण्णतาสिया ปฏิपत्तञ्चित्तो मणฺเญ ราชาติ
จिनฺตลฺวา ตํ ทาสี อฏฺฐาเปตฺวา สยเมว ปีสิตุมารทฺธา ฯ
ตสฺสา อุโภสุ พาหาสุ อนेके सुवण्णवलया ते สงฺฆมฺภฺนฺตา
มหาสทฺถํ ชนฺยีสฺสุ ฯ ราชา सुणฺฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ปสฺเสน นินฺนฺโนเยว วิปสฺสนํ อารกิตฺวา ปจฺเจกโพธิ
สจฺฉากาสี ฯ ตํ อนุคฺตเรน सुเขน सुचितํ นินฺนํ จนฺทฺนหตฺถา
เทวี อุปสงฺกमितฺวา อาलिम्ปามิ महाराजाति आह १ राधा
ओपेहि मा आलिम्पहिदि आह १ सा की (२) महाराजाति १
नाहि राधाति १ एवमेतस्सं तं कदासल्लापं सुत्वा ओम्ज्जा
उपसंगमिस्सु तेहिपि महाराजवातेन आलपित्वा नाहि ण्णे
राधाति आह १ सेस्सं पञ्चमकाया वृत्तसत्तिस्मेव १ ओय
पन काठावण्णणा

๑. ม. โคสีตจฺนุทฺถํ ปีสติ ๑ ๒. ม. กิสฺส ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 128

ทิสฺวา สุวณฺณสฺส ปภสฺสรานิ
กมฺมารปฺตฺเตน สุนิภูจิตานิ
สงฺฆมฺภูมฺมานานิ ทฺเว ภูชสฺมี
เอโก จเร ขคฺคฺวิสาณกปโปติ ฯ

ตตฺถ ทิสฺวาติ โอลฺลเกตฺวา ฯ สุวณฺณสฺสชาติ กาณฺจนสฺส ฯ
วลยานิติ ปาจเสโส ฯ สาวเสสอตุโจ (๑) หิ อัย อตุโธ ฯ
ปภสฺสรานิติ ปภาสนสีลานิ ชฺชติมนฺตานิติ วุตฺตํ โหติ ฯ เสถํ
อตุตฺตานปทตฺถเมว ฯ อัย ปน โยชฺณา ทิสฺวา ภูชิสฺมี [๒]
คณฺวาเส สติ สงฺฆมฺภูมฺนา เอกฺวาเส อสงฺฆมฺภูมฺนาติ เอวํ จินฺเตตฺวา
วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา อธิคฺโตมฺหิติ ฯ เสถํ วุตฺตนยเมวาทิ ฯ

สุวณฺณาวลยคาถาวณฺณา สมตฺตา ฯ

เอวํ ทฺตฺติเยนาติ กา อฺปปตฺติ อณฺยตโร พาราณสีราชา
ททโรว ปพฺพชิตฺตฺกโม อมจฺเจ อาณาเปสิ เทวี คเหตุวา รชฺชํ
ปรีหฺรธ อหํ ปพฺพชิสฺสามิติ ฯ อมจฺจา น มหาราช อราชิกํ
รชฺชํ อเมหฺหิ สกฺกา รกฺขิตฺตุํ สามนฺตา(๒) อากมฺม วิลุมฺปิสฺสนฺติ
ยว เอกปฺตฺตโกปี อฺปปชฺชติ ตาว อากเมหิติ สณฺญาเปสิ ฯ
มฺมุจฺจิตฺโต ราชา อธิวาเสสิ ฯ อถ เทวี คพฺภํ คณฺหิ ราชา
ปฺนปปี เต อาณาเปสิ เทวี คพฺภินิ ปฺตฺตํ ชาตํ รชฺเช อภิสฺสิจฺจิตฺวา
รชฺชํ ปรีหฺรธ อหํ ปพฺพชิสฺสามิติ ฯ อมจฺจา ทฺชฺชานํ มหาราช
เอตํ เทวี ปฺตฺตํ วา วิชฺยาสิสฺสติ ธีตฺรํ วา วิชฺยาณกาลํ ตาว

๑. ม. สาวเสสปาโจ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร สุวณฺณสฺส วลยานิติ ทิสฺสติ ฯ

๓. ม. สามนฺตราชานิน ฯ

อากเมหิตี ปุณฺปิ สณฺญาเปสฺสุ ฯ อถ สว ปุคฺคตํ วิชายี ฯ
ตทापि ราชว ตเถว อมจฺเจ อาณาเปสฺสิ ฯ อมจฺจา ปุณฺปิ
ราชานํ อากเมหิ มหาราช ยาว ปฏฺวิพล โหตีติ พหุหิ การณฺเห
สณฺญาเปสฺสุ ฯ ตโต กุมารे ปฏฺวิพล ชาเต อมจฺเจ สนนฺนิปาตา
เปตฺวา ปฏฺวิพล อัยํ ตํ รชเช อภิสสิญฺจิตฺวา ปฏฺวิปชฺชถาติ อมจฺจานํ
โอกาสํ อทตฺวา อนฺตฺราปณา กาสายวตฺถาทโย สพฺพปริกฺขารे
อาหฺราเปตฺวา อนฺเตปุเรเอว ปพฺพชิตฺวา มหาชนโก วิย นิกฺขมิ ฯ
सपुपुप्रिखिโน नानपुपुकारि प्रितेवमानो ररानं अनुपुनधि ฯ

ราชา ยาว อตฺตโน รชชสีมา ตาว กนฺตฺวา กตฺตรทณฺเฑน
เลขํ กตฺวา อัยํ เลขา นาดิกฺกमितพฺพาติ อาห ฯ มหาชน
เลขาย สีสํ กตฺวา ภูมियํ นิปนฺโนนฺ ปฺริเทวมาโน ตฺยหํทานิ ตาต
รณฺญา อาณา จปีตา (๑) ก็ กริสฺสตีติ กุมารํ เลขํ อตฺติกมาเปสฺสิ ฯ
กุมารो ตาต ตาตาติ ชาวิทฺวา ราชานํ สมปาปฺณิ ฯ ราชว [๒]
เอตํ มหาชนํ ปฺริหรนฺโต รชชํ การเสสิ ก็ ทานิ เอกํ ทารกํ ปฺริหริตฺ
น สกฺขิสฺสนฺติ กุมารํ คเหตุวา อรณฺถํ ปฺวิญฺโจ ตตฺถ ปุพฺพปจฺเจก-
พฺพุเทหิ วสิตปณฺณสาถํ ทิสฺวา วาสํ กปฺเปสฺสิ สพุธิ ปุคฺคเตน ฯ
ตโต กุมารो วรสนนาทิสฺสุ กตฺปฺริจโย ตินฺสนฺถารเก วา รชชฺมณฺจเก
วา สยมาโน โรทติ ฯ สิตฺวาตาทีหิ พุญฺโจ สมานอ สีสํ ตาต อุนฺหํ
ตาต มกฺขิกา ตาต ชาทนฺติ ฉาโตมฺหิ ตาต ปิปาสิโตมฺหิ ตาตาติ
วทติ ฯ ราชว ตํ สณฺญาเปนฺโตเยว รตฺตี วิดีนาเมติ ฯ

๑. ม. รณฺโถ อาณา ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร กุมารํ ทิสฺวาติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 130

ทิวาปีสส ปิณฑาย จริตฺวา ภตฺตํ อุปนาเมติ ตํ โหติ
มิสฺสภภตฺตํ กงฺกัรรกมฺมุคฺคาทิพฺหุํ กุมาโร อจฺญาเทติ ตมฺปิ
ชិฆจฺฉวเสน ภูชฺชมาโน กติปาเหเนว อุณฺห จปิตปฺทุมํ วย
มิลายิ ฯ ปจฺเจกโพรสิสฺสตโต ปน ปฏิสงฺขานพฺเลน นิพฺพิกาโรเยว
ภฺลชฺชติ ฯ

ตโต โส กุมาริ สลฺลวาเปนฺโต อาห นกรสฺมี ตาต
ปณฺนิตาหาโร ลพฺภติ ตตฺถ กจฺฉามาติ ฯ กุมาโร อาม ตาตาติ
อาห ฯ ตโต นํ ปฺรภุชฺชวา อากตมฺกุเเนว นีวตฺติ ฯ กุมาร
มาตาปี เทวิ น ทานิ ราชา กุมาริ กเหตุวา อรณฺเณ จิริ วสิสฺสติ
กติปาเหเนว นีวตฺติสฺสตีติ จินฺเตตฺวา รณฺเณ กตฺตรทณฺเณ
ลิจิตฺตฺวาเนเยว วตี (๑) การาเปตฺวา วาสิ กปฺเปสิ ฯ ตโต
ราชา ตสฺสา วติยา อวิหฺนเร จตฺวา เอตฺถ เต ตาต มาตา นิสินฺนา
กจฺฉาหีติ เปเสสิ ฯ ยาว จ โส ตํ จานํ ปาปฺณาติ ฯ ตาว
อุทิกฺขนฺโต อญฺจาสิ มา เหว นํ โกจิ วิหฺเรยฺยาติ ฯ กุมาโร มาตุ
สนฺตีกํ อคฺมาสิ อารกฺขกปฺริสา จ นํ ทิสฺวา เทวีย อาโรเจสิ ฯ
เทวิ วิสฺตินาญฺกิตฺติสฺสปรุตา คนฺตฺวา ปฏิกฺคเหสิ รณฺโณ
จ ปวตฺตี ปุจฺฉิ ฯ อถ ปจฺฉโต อากจฺฉตีติ สุตฺวา มนฺุสฺเส
เปเสสิ ฯ ราชายิ ตาวเทว สกฺวสตี อคฺมาสิ ฯ มนฺุสฺสา
ราชานํ อทิสฺวา นีวตฺตีสุ ฯ ตโต เทวิ นีราสา หุตฺวา ปุตฺตํ
กเหตุวา นคริ ปตฺวา (๒) ตํ รชเช อภิสฺสิญฺจิ ฯ ราชายิ อตฺตโน
๑. สี. กุคฺตี ฯ ๒. ม. คนฺตฺวา ฯ

*เล่มที่ 21 ขกควิสาณสุตฺตวณฺณา หน้า 131

วสตี ปตฺวา ตตฺถ นิสฺสินฺโน วิปฺสฺสิตฺวา ปจฺเจกโโพธิ์ สจฺฉิกตฺวา
มณฺชฺฐสกรุกฺขมฺเถ ปจฺเจกพฺพุทฺธานํ มชฺเฌ อิมํ อุทฺธานคาคํ อภาสิ

เอวํ ทฺถุติเยน สห มมฺสฺส

วจาภิกฺลาโป อภิสชฺชนา วา

เอตํ ภยํ อายตี เปกฺขมาโน

เอโก จเร ขกควิสาณกปโปติ ฯ

สา ปทตฺถโต อุตฺตานา เอว ฯ อัยํ ปเนตฺถ อธิปฺปาโย ฯ

ยฺวายํ เอเตน ทฺถุติเยน กุมาเรณ สีตฺตุนฺหาทีนํ นิเวเทนฺเตน สห (๑)

ตํ สลฺลาเปนฺตสฺส มม วจาภิกฺลาโป ตสฺมี สีเนหฺวเสน อภิสชฺชนา (๒)

สเจ อหํ อิมํ น ปริจฺจขามิ ตโต อายติมฺปิ [๑] ยเถว อิทานิ เอวํ

ทฺถุติเยน สห มมฺสฺส วจาภิกฺลาโป อภิสชฺชนา วา อุกฺขมฺปิ ฯ เจตํ

อนฺตรายกัรํ วิเสสํ อภิสชฺชนาติ เอตํ ภยํ อายตี เปกฺขมาโน ตํ

นทฺเทตฺตฺวา โยนิโส ปฏฺิพชฺชิตฺวา ปจฺเจกโโพธิ์ อธิคโตมฺหิตี ฯ

เสถํ วุตฺตฺตฺนยเมวาทิ ฯ

อายติภยคาลาวณฺณา สมตฺตา ฯ

กามา หิ จิตฺราติ กา อฺปปตฺติ พาราณสียํ กิร

เสฏฺฐิจฺปิโต ททโรว เสฏฺฐิจฺญฺจํ ฌภิ ตสฺส ติณฺณํ อุตฺตํ ตโย

ปาสาทา โหนฺติ ฯ โส ตตฺถ สพฺพสมฺปตฺตีหิ เทวกฺมาโร วีย ปริจาเรติ ฯ

โส ททโรว สมานํ ปพฺพชิสฺสามิตี มาตาปิตโร อามนฺเตสิ ฯ (๔)

๑. ม. สหฺวาเสน ฯ ๒. ม. อภิสชฺชนา จ ชาตา ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร

เหสุตฺตีติ ทิสฺสตี ฯ ๔. ม. ยาจิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 132

เต นั วาเรนฺติ ฯ โส ตเถว นิพฺพชฺติ ฯ ปุณฺปิ นั มาตาปิตโร
ตฺวํ ตาต สุขุมาโล ทุกฺกรา ปพฺพชฺชา ขุรฺชาราย อฺปฺริ
จกฺกมนสทิสฺสาดิ นานปฺปการเอหิ วาเรนฺติ ฯ โส ตเถว นิพฺพชฺติ ฯ
เต จินฺเตตฺถุ ฯ สจายํ ปพฺพชฺติ อมฺหากํ โทมนสฺสํ โหติ สเจ นั นิวาเรม
เอตสฺส โทมนสฺสํ โหติ ฯ อปฺิจ อมฺหากํ โทมนสฺสํ โหตุ มา
จ เอตสฺสาดิ อนุชานีสุ ฯ ตโต โส สพฺพปฺริชฺนํ ปฺริเทวมานํ
อนาทิยิตฺวา อิลิปตํ คนฺตฺวา ปจฺเจกพฺพุชฺชานํ สนฺติเก ปพฺพชฺ ฯ
ตสฺส อฺพารเสนาสนํ น ปาปฺณาดิ มณฺจเก ตกฺกฺกํ ปตฺถริตฺวา
สยิ ฯ โส วรฺสยเน กตปฺริจโย สพฺพพรตฺตี อติทูกฺขิตฺโต อโหสิ
ปาโตวาปี (๑) สรีรปฺริกมฺมํ กตฺวา ปตฺถจิวรฺมาทาย ปจฺเจกพฺพุเชหิ
สทฺธิ ปิณฺฑทาย ปาวีสิ ฯ ตตฺถ วุฑฺฒา อกฺุคาสนณฺจ อกฺุคปิณฺฑทณฺจ
ลภฺนฺติ นวกา ยํ กิลฺยจิตฺเวว อาสนํ ลูบโกชฺชนณฺจ ฯ โส เตน
ลูบโกชฺชนนฺปิ อติทูกฺขิตฺโต อโหสิ ฯ โส กติปาเหเนว (๒) กิโส
ทูกฺพณฺโณ หุตฺวา นิพฺพิชฺชชฺ ยถา ตํ อปฺริปากคเต สมนฺธมฺเม ฯ
ตโต มาตาปิตฺตุนํ ทฺตํ เปเสตฺวา อฺปฺปพฺพชฺ ฯ โส กติปาหฺสฺเสว (๒)
พลํ คเหตฺวา ปุณฺปิ ปพฺพชฺติทูกาโม อโหสิ ตโต เตนฺว กเมน
ปพฺพชฺติทฺวา ปุณฺปิ อฺปฺปพฺพชฺติทฺวา ตติยวเร ปพฺพชฺติทฺวา
สมฺมาปฺปฏิปฺนฺโน ปจฺเจกสมฺโพธิํ สจฺฉิกตฺวา อิมํ อฺุทานคาคํ วตฺวา
ปุณฺปิ ปจฺเจกพฺพุชฺชานํ มชฺเฌ อิมเมว พฺยากรณคาคมฺปิ อภาสิ
๑. ม. ปภาเตปี ฯ ๒. ม. กติปาหฺเยว ฯ

*เล่มที่ 21 ขุคฺควิสาลสูตฺตวณฺณา หน้า 133

กามา หิ จิตฺรา มฐฺรา มโนรมา

วิฐฺปรูเปณ มเถนฺติ จิตฺตํ

อาทินฺวํ กามคฺเชสฺสุ ทิสฺวา

เอโก จเร ขุคฺควิสาลกปโปติ ฯ

ตตฺถ กามาติ เทว กามา วตฺถุกามา จ กิเลสฺกามา จ ฯ

ตตฺถ วตฺถุกามา มนาปียฐฺปาทโย ธมฺมา กิเลสฺกามา [๑] สพฺเพปี

ราคปฺปเกทา ฯ อธิ ปน วตฺถุกามา อธิปฺเปตา ฯ

ฐฺปาทือเนกปฺปการวเสน จิตฺรา ฯ โลกสฺสาทวเสน มฐฺรา ฯ

พาลปฺปชฺชชานันฺ มนฺ รเมนฺตีติ มโนรมา ฯ วิฐฺปรูเปนาติ วิฐฺเปณ

ฐฺเปณ อนเนกวิเชน สภาเวนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เต หิ

ฐฺปาทิวเสน จิตฺรา ฐฺปาทิสฺสุปี นีลาทิวเสน วิวิฐฺฐฺปา ฯ เอวํ เตน

วิฐฺปรูเปณ วา(๒) ตถา ตถา อสฺสาทํ ทสฺเสตฺวา มเถนฺติ จิตฺตํ

ปพฺพชฺชชาย อภิรมิตฺตํ น เทนฺตีติ ฯ เสสเมตฺถ ปากฺกเมว ฯ

นิคฺคมนมฺปิ ทฺวิหิ ตีหิ วา ปเทหิ โยเชตฺวา ปุริมคาลาสฺสุ วุตฺตนเยเนว

เวทิตพฺพนฺติ ฯ

กามคาลาวณฺณา สมตฺตา ฯ

อิตฺตี จาติ กา อปฺปตฺติ พาราณสียํ กิร รณฺโถ คณฺโฑ

อุทฺปาที พาวุหา เวทนา วตฺตนฺติ เวชฺชา สตฺถกมฺเมน

วินา ผาสฺ น โหตีติ ภาณฺนฺติ ฯ ราชา เตสํ อภยํ ทตฺวา

สตฺถกมฺมํ การาเปสิ ฯ เต ผาเลตฺวา ปุพฺพโลหิตํ นีหริตฺวา

๑. ม. เอตฺถนฺตเร ฉนฺทาทโยติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. วาสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 134

นิพฺเพทน์ กตฺวา วณฺปญฺ์(๑) พนฺธิสฺสุ ลฺลขมฺสหาเรสฺสุ จ นํ สมนฺมา
โอมทิสฺสุ ราชา ลฺลขโกชนเนน กิสฺสรโร อโหสิ คณฺโฑ จสฺส
มิลายิฯ โส ฬาสฺกสณฺณิ หุตฺวา สนิทฺธาหาริ ภูณฺชิ เตน
จ สณฺชาตวโณ ตาทิสฺสเยว (๒) ปญฺเฐวิฯ ตสฺส คณฺโฑ ปฺน
ปฺริมสภาวเมว สมนฺปาปฺณิฯ เอวํ ยาว ติกฺขตฺตํ สตฺถกมมํ
การาเปตฺวา เวชฺเชหิ ปริวชฺชิโต นิพฺพิชฺชิตฺวา รชฺชํ ปหาย
ปพฺพิชฺชิตฺวา อรณฺเณ วิปฺสฺสิตฺวา(๓) สตฺตหิ วสฺเสหิ ปจฺเจกโโพธิ
สจฺฉิกิตฺวา อิมํ อุทฺทานคาคํ ภาสิตฺวา นนฺทมฺลกปพฺภาริ อคฺมาสิฯ

อิติ จ คณฺโฑ จ อุปฺททโว จ

โรโค จ สลฺลยจ ภยณฺจ เมตฺติ

เอตํ ภยํ กามคฺเณสฺสุ ทิสฺวา

เอโก จเร ขคฺควิสาณกปโปติฯ

ตตฺถ เอตฺติ อิติ อากนฺตฺกานํ อกฺุสสภากิยานํ พุยสนเหตุณํ
เอตํ อธิวจฺนํฯ ตสฺมา กามคฺณาปิ เอเต อนกฺพุยสนาวหฺญฺเณ
ทพฺพสนฺนิปาตญฺเณ จ อิติฯ คณฺโฑปิ อสฺสุจํ ปคฺฆมฺรติ
อุทฺธมฺมาตปฺริปกฺกปฺริภินฺโน โหติฯ ตสฺมา เอเต กิเลสาสฺสุจิปคฺฆมฺรณโต
อุปฺปาทชฺรารณฺเกหิ อุทฺธมฺมาตปฺริปกฺกตฺตา ปฺริภินฺนภาวโต (๔) จ
คณฺโฑฯ อุปฺททวตฺติติ อุปฺททโว อนตฺถํ ชเนนฺโต อภิกาวติ
๑. ม. วณฺ์ ปญฺเฐนฯ ๒. ม. สณฺชาตพโล วิสเยฯ ๓. ม. อรณฺณํ
ปวิสิตฺวา วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวาฯ ๔. ม. อุทฺธมฺมาตปฺริปกฺกปฺริภินฺนภาวโตฯ

อชฺโฆตฺถรตีติ อตุโธ ราชทณฺฑาทินเมตฺติ อธิวจันฺ ๑ ตสฺมา
กามคฺคณาเปเต อวิทิตฺตนิพฺพานตฺตกมฺนเหตุตฺตาย (๑) สพฺพุปฺพุทฺทว-
วตฺตตฺตาย จ อุปฺพุทฺทโว ๑ ยสฺมา ปเนเต กิเลสาตฺตฺรภาวํ ชเนนฺตา
สิลสงฺฆาตฺมาโรคฺยํ โลลฺลุปฺปิ วา อุปฺปาเทนฺตา ปากตฺติกเมว อโรคฺยํ
วิลุมฺปนฺติ ตสฺมา อิมินา อโรคฺยวิลุมฺปนฺนุเจเน โรโค ๑
อพกฺกนฺตรมฺนุปรวิญฺญูเจเน ปน อนฺโตตฺตทกฺกเจเน พุณฺนิ-
หฺรณฺนิยฺเจเน จ สลฺลํ ๑ ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกภยวหนโต ภยํ ๑
เม เอตฺตนิ เมตฺติ ๑ เสสเมตฺถ ปากกฺกเมว ๑ นิกมฺนมิ
วตฺตตฺตเนเนว เวทิตฺตพฺพนฺติ ๑

อิตฺติกาถาวณณา สมตฺตา ๑

สิตฺถจฺจาติ กา อุปฺปตฺติ พาราณสิยํ กิร สีตาลูก-
พุรหฺมทตฺโต นาม ราชา อโหสิ โส ปพฺพุชิตฺวา อรณฺณ-
กุกฺกิกาย วิหฺรติ ๑ ตสฺมี จ ปเทเส สีเต สีตํ อุณฺเฬห อุณฺเฬเมว
จ โหติ อพฺุภกาสตฺตา ปเทสสฺส ๑ โคจรคามे ภิกฺขุขา ยวตฺตตฺตาย
น ลพฺภติ ปิวนฺปานิยมฺปิ ทูลลภํ วาตฺตตฺตปํสฺสสิริสฺปาปี (๒)
พาเรณฺติ ๑ ตสฺส เอตฺตโหสิ อิตฺโต อทฺตมโยชนมตฺเตตฺเต สมตฺตโต (๓)
ปเทโส ตตฺถ สพฺเพปิ เอเต ปริสฺสยา นตฺติ ยนฺนุนาหํ ตตฺถ
คจฺเจยฺยํ ผาสฺกํ วิหฺรนฺเตน สกฺกา สฺจํ (๔) อธิคฺคณฺตฺตนิ ๑ ตสฺส
ปฺน อโหสิ ปพฺพุชิตา นาม ปจฺจยวสิกา น โหณฺติ เอวรฺูปญจ
๑. ม. อวิทิตฺตนิพฺพานตฺตวณณาเหตุตฺตาย ๑ ย. อวิทิตฺตนิพฺพานตฺตวณณาเหตุตฺตาย ๑
๒. ม. วาตฺตตฺตปํสฺสสิริสฺปาปี ๑ เอวมฺปรีปี ๑ ๓. ม. สมฺปนฺโน ๑
๔. ม. วิเสตี ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณณา หน้า 136

จิตต์ วเส วตฺเตนฺติ ฯ น จิตฺตสฺส วเส วตฺตฺนฺติ นานํ คมิตฺตฺตมมิตฺติ
ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา น อคฺมาสิ ฯ เอวํ ยาวตฺตฺยํ อุปฺปนฺนจิตต์
ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา นีวตฺเตสิ ฯ ตโต ตตฺถเว สุตฺต วสุตฺตานิ วสิตฺตฺวา
สมฺมา ปฏิปชฺชมาโน ปจฺเจกสมฺโพธิํ สจฺฉิกิตฺตฺวา อิมํ อุทฺธานคํ
ภาสิตฺตฺวา นนฺทมูลกปพฺภารํ อคฺมาสิ ฯ

สีตลฺยจ อฺณฺหฺลฺยจ ชุทฺถํ ปิปาถํ

วาตาทเป ทํสสิริสเป จ

สพฺพานิเปตานิ อภิสมฺภวิตฺตฺวา

เอโก จเร ขคฺคฺวิสาณกปฺโปติ ฯ

ตตฺถ สีตลฺยจาทิ สีถํ นาม ทฺวิธํ อพฺภนฺตรธาตฺกโฆภปฺปจฺจยลฺยจ
พาหิรธาตฺกโฆภปฺปจฺจยลฺยจ ตถา อฺณฺหํ ฯ ทํสาติ
ปิงฺกลมกฺขิกา ฯ สิริสปาติ เย เกจิ ทิฆฆาติกา สริตฺตฺวา
กจฺจนฺติ ฯ เสถํ ปากฺกฺเมว ฯ นิคมนมฺปิ วุตฺตฺนเยเนว
เวทิตพฺพํ ฯ

สีตลฺยจาทวณณา สมตฺตา ฯ

นาโควาติ กา อุปฺปตฺติ พาราณสิยํ กิร อลฺยตโร
ราชา วิสฺติ วสุตฺตานิ รชฺชํ การฺเตตฺวา กาลกโต นิริเย วิสฺติเอว วสุตฺตานิ
ปจฺจิตฺตฺวา หิมวฺนตฺปฺปเทเส หตฺถิโยนฺยํ อุปฺปชฺชิตฺตฺวา สลฺยชาตฺก-
ขนฺุโร ปทุมวณฺณสกลสรีโร อุพาโร ยฺยลฺยติ มหฺนาโค อโหสิ ฯ
ตสฺส โอบกฺคฺสาขา(๑) หตฺถิจฺฉาปาว ขาทฺนฺติ โอบกาหฺปิ นํ
๑. ม. โอบกฺคฺโคภกฺคํ สาขาภงฺกํ ฯ

หตฺถินิโย กทฺทเมน ติมฺปนฺติ สพฺพํ ปาติเลยฺยกนาคสุเสว
อโหสิ ฯ โส ยูถา นิพฺพิชฺชิตฺวา ปกฺกามิ ฯ ตโต นํ
ปทานุสारेณ ปฺนํ ยฺมํ อนุพนฺธิ ฯ เอวํ ยาวตฺติยํ ปกฺกนฺโต
อนุพฺทฺโชรฺว ฯ ตโต จินฺเตสิ อิทานิ มยฺหํ นตฺตโก พาราณสียํ
รชฺชํ กಾರೆสิ ยนฺนุนาหํ อตฺตโน ปฺริมาชาติยา อุยฺยานํ กจฺเจยฺยํ
ตตฺร มํ โส รกฺขิสฺสตีติ ฯ ตโต รตฺตีํ นิทฺทาย วตฺถํ กเต ยฺมฺเถ ยฺมํ
ปหาย ตเมว อุยฺยานํ ปาวิสิ ฯ อุยฺยานปาโล ทิสฺวา รณฺโณ
อาโรเจสิ ราชา หตฺถิํ กhesasamiti senaya piriwaraya ฯ
หตฺถิํ ราชานํ เอว อภิมุโข กจฺจติ ราชานํ อภิมุโข เอตีติ
ขุรปฺปํ สนฺนยฺหิตฺวา อฏฺฐาสิ ฯ ตโต หตฺถิํ วิชฺฌเยยฺยาปิ มํ
เอโสติ มานุสฺสีกาย วาจา ย พุรหฺมทตฺต มา มํ วิชฺฌ อหนฺเต
อุยฺยโกติ อาห ฯ ราชานํ กิ ภาณสีติ สพฺพํ ปุจฺฉิ หตฺถิํปิ
รชฺชเชยฺยจ (๑) นรเก หตฺถิโยนิยฺยจ ปวตฺตี สพฺพํ อาโรเจสิ ฯ ราชานํ
ปน ปโลเกสิ (๒) มา ภายิ มา กณฺจิ ภิสาเปหิตี หตฺถิโน ภาตฺตญจ
อตฺตรเก จ (๓) หตฺถิภณฺเต จ อุปฺภูจฺจาเปสิ ฯ

อถกทิวสํ ราชานํ หตฺถิกฺขนฺนุชฺชโต อยํ วิสตี วสฺसानิ รชฺชํ
กาเรตฺวา นิริยํ ปตฺโต (๔) วิปากาวเสเสน จ ติริจฺฉานโยนิยํ
อุปฺปนฺโน ตตฺถาปิ คณฺวาสสงฺฆฏฺฐนํ อสหนฺโต อิทาคโต อโห
ทฺถุโข คณฺวาโส เอกวาโสเอว (๕) จ ปน สฺวโขติ จินฺเตตฺวา ตตฺถเอว
๑. ม. รชฺชเชยฺยจ ฯ ๒. ม. อิทํ นตฺถิ ฯ ๓. ม. วฏฺฐญจ อารกฺขเก จ ฯ
๔. ม. รชฺชํ กตฺวา นิริเย ปกฺโก ฯ ๕. ม. เอภิภาโวเอว ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 138

วิปัสสนั อารภิตฺวา ปจฺเจกโพธิ์ สจฺจนากาสี ฯ ตั โลกุตฺตรสุเขน
สุขิตฺ อมจฺจา อุปฺสงฺกมิตฺวา ปณฺปิชาติ กตฺวา ยานกาโล
มหาราชาติ อาหํสุ ฯ ตโต นานํ ราชาติ วตฺวา ปุริมฺนเขเนว
อิมิ คาลิ อภาสิ

นาโคว ยฺยธานิ วิวชฺชยิตฺวา
สญฺชาตขณฺโห ปทุมิ อฺพาโร
ยถาภิรนฺตํ วิหริ อรณฺเณ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปโปติ ฯ

สา ปทตฺโต ปากฺกา เอว ฯ อัย ปเนตฺถ อธิปฺปายโยชณา ฯ
สา จ โข ยุตฺติวเสเนว น อนฺนสฺสวเสน ฯ ยถา อัย หตฺถิ
มนฺนสฺสกนฺเตสฺ สึเลสฺ ทนฺตตฺตา อทนฺตญฺมิ นนฺนาคจฺจตีติ วา
สริรมนฺตตาย วา นาโค เอว กุทาสฺสุ นามามหฺปิ อริยกนฺเตสฺ
สึเลสฺ ทนฺตตฺตา อทนฺตญฺมิ นนฺนาคมเนน อาคฺคิ อกรณฺน ปฺน อิตฺถตฺตํ
อนนาคมเนน จ คฺคณฺสริรมนฺตตฺตา วา นาโค ภเวยฺย ฯ ยถา เจส
ยฺยธานิ วิวชฺชยิตฺวา เอกจฺริยสุเขน ยถาภิรนฺตํ วิหริ อรณฺเณ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปโป กุทาสฺสุ นามามหฺปิ เอว คณฺ วิวชฺชยิตฺวา
เอกนฺตวิหริสุเขน (๑) ฌานสุเขน ยถาภิรนฺตํ วิหริ อรณฺเณ
อตุตฺโน ยถา ยถา สฺขํ ตถา ตถา ยตฺตํ วา อิจฺฉามิ ตตฺตํ
อรณฺเณ นินาสิ เอโก จเร ขคฺควิสาณกปโป จเรยฺยนฺติ อตุตฺโต ฯ
ยถา เจส สฺสจฺจตฺตกฺขณฺตตาย สญฺชาตขณฺโห กุทาสฺสุ นามามหฺปิ
๑. สึ. เอกนฺตวิหริสุเขน ฯ

โส เอว รตฺตนิทิวา อวิวิตโต วิหริติ ฯ

เคน โข ปน สมเยน อาทิจฺจนุชฺช นาม ปจฺเจกพฺพุโ
นฺนุทมูลกปฺพุทฺถาเร วิหริติ ฯ โส อวชฺเชนฺโต ตํ อทฺทส อัย
กฺมาโร ปพฺพชิตฺตํ อสฺสชฺช ชฺชํ ฉินฺนิตฺตํ น สกฺโกตฺตีติ ฯ ตโต ปรี
อวชฺชชฺช อตฺตโน ฌมฺมตาย นินฺนุทมูลกปฺพุทฺถาเร นินฺนุทมูลก
นินฺนุทมูลกปฺพุทฺถาเร อตฺตนิทิวา อตฺตนิทิวา อตฺตนิทิวา อตฺตนิทิวา
ปฺพุทฺถาเร อตฺตนิทิวา อตฺตนิทิวา อตฺตนิทิวา อตฺตนิทิวา
ราชปรีโส ทิสฺวา ปจฺเจกพฺพุโ [๑] มหาราชชาติ รณฺโณ อาโรเจสิ ฯ
ราชา อิทานิ เม ปฺพุทฺถาเร ปจฺเจกพฺพุเรน สทฺธิ อนุทฺตนิทิวา
วตฺตนิทิวา ปมฺมทิตฺตนิทิวา หุตฺวา ปจฺเจกพฺพุทฺธิ สกฺกจฺจ อฺปฺพุทฺถนิทิวา
ตตฺตนิทิวา วาสํ ยาจิตฺวา ปณฺณสาลาทิวาวิหารกฺกณฺณจกฺกมาทิสฺสพฺพิ
กาเรตฺวา วาเสสิ ฯ

โส ตตฺตนิทิวา วสนฺโต เอกทิวาสํ โอกาสํ ลภิตฺวา กุมารํ ปุจฺฉ
โกสิ ตฺวานฺติ ฯ อหํ ปพฺพชิตฺตนิทิวา ปพฺพชิตฺตา นาม น เอทิส
โหนตฺตีติ ฯ อถ ฆนฺเต กิตฺติสา โหนตฺติ กิ มยฺหํ อนนฺนุจฺฉวิกฺก
วุตฺเต ตฺวํ อตฺตโน อนนฺนุจฺฉวิกฺก น ปกฺขสิ นนฺนุ เต มาตา
วีสตฺตนิทิวา สทฺธิ ปุพฺพณฺนุทมูลกปฺพุทฺถาเร อคฺคจฺฉนฺตี อญฺยานํ
อวิวิตตํ กโรติ ปิตา มหตา พลกาเยน สายนฺนุทมูลกปฺพุทฺธา
สกลรตฺตี ปพฺพชิตฺตา นาม ตว สทฺธิสา น โหนตฺติ เอทิส ปน
๑. ม. เอตฺตนิทิวา อคฺคจฺฉนฺตี ทิสฺสตี ฯ

โหนตฺตีติ ๑ ตตร จิตฺตเสว อิทธิยา หิมวณฺเต อณฺตรํ วิหารํ
ทสฺเสสิ ๑ โส ตตฺถ ปจฺเจกพฺพุเช อาลมพฺพนพาหิ นิสฺสาย จิต
จ จงฺกมณฺเต จ รชนกมฺมุสฺสจิกมฺมาทีนึ กโรนฺเต จ ทิสฺวา อาห
ตุเมห อิธ นาคจฺจถ ปพฺพชฺชา จ ตฺเมหิ อณฺฺณวตฺตติ ๑
อาม ปพฺพชฺชา อณฺฺณวตฺตา ปพฺพชิตกาลโต ปญฺจาย สมณ
นาม อตฺตโน นิสฺสรณํ กาคฺคฺ อิจฺฉิตปฺตฺถิตถ จ ปเทสิ กนฺตฺถึ ลกฺขณฺติ
เอตฺตํว วฏฺฏตีติ วตฺวา อากาเส จตฺวา

อฏฺฏจาน ตํ สงฺกณฺการตฺตส

ยํ สฺสเย (๑) สามยิกิ วิมฺตฺตินฺติ

อิมิ อฺปพฺพคาคํ วตฺวา ทิสฺสมาเน โอกาเส (๒) นนฺทมฺลค-
ปพฺพการิ อคฺมาสิ ๑ เอวํ คเต ปจฺเจกพฺพุเช โส อตฺตโน
ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา นิปชฺชิ ๑ อารกฺขปฺริโสปี สยิโต กฺมาโร
อิทานิ กุหิ คมิสฺสตีติ ปมตฺโต นินฺทํ โอกกมิ ๑ โส ตสฺส
ปมตฺตภาวํ ฅตฺวา ปตฺตจิวริ คเหตุวา อรณฺณํ ปาวิสิ ๑ ตตร
จ วิวิตฺโต วิปสฺสนํ อารกิตฺวา ปจฺเจกโพธิํ สจฺฉิกตฺวา ปจฺเจก-
พฺพุทฺถจฺจานํ คโต ๑ ตตร จ กถมฺริคตฺนฺติ ปุจฺฉิตฺวา อาทิจฺจพฺนฺธฺนา
วตฺตํ อฺปพฺพคาคํ ปรีปฺณณํ กตฺวา อภาสิ ๑

ตสฺสโต อฏฺฏจาน ตฺนฺติ อฏฺฏจานํ ตํ อการณํ ตฺนฺติ วตฺตํ
โหติ อณฺฺณาสิกโลโป กโต อริยสจฺจจาน ทสฺสนนฺตฺวาทีสุ (๑)
วีย ๑ สงฺกณฺการตฺตสชาติ คณฺาภิรตฺตส ๑ ยนฺติ กรณฺวจนเมตํ

๑. ม. อสฺสเย ๑ ๒. ม. ทิสฺสมาเนเนว กายเณ ๑ ๓. ขุ. ขุ. ๒๕/๖/๔ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 142

ยํ หิริยติ หิริยิตพฺเพนาตอิทิสฺส (๑) วียํ มุสฺสเยติ อธิคฺคเจ ๑
สามยิกํ วิมุตฺตินฺนติ โลกียสมาปตฺตี ๑ ตา หิ อปฺปิตปฺปิตสมเยเอว
ปจฺจนีเกหิ วิมฺจฺจนโต สามยิกา วิมุตฺตีสฺส วิมฺจฺจติ ๑ ตํ สามยิกํ-
วิมุตฺตีสฺส อญฺ्ञานํ ตํ น ตํ การณํ วิชฺชติ สงฺคณิการตฺตสฺส เยน
การณน มุสฺสเยติ เอวํ อาทิจฺจพฺนฺรตฺตสฺส วโจ นิสम्मํ สงฺคณิการตี
ปหาย โยนิโส ปฏฺฐิพฺชชฺนโต อธิคฺคโตมฺหิตี อห ๑ เสถํ วุตฺต-
นยเมวาทิ ๑

อญฺ्ञานกาถาวณณา สมตฺตา ๑

ทฺตฺติโย วคฺโค นิฏฺฐิตโต ๑

ทฺฏฺฐิวิสฺสุกานีติ กา อฺปฺปตฺติ พาราณสิยํ กิร อลฺลตโร
ราชา รโหคฺคโต จินฺเตสิ ยถา สีตาทินํ ปฏฺฐิฆาตกานิ อญฺ्ञหาทีนิ
อตฺถิ อตฺถิ นฺน โข เอวํ วฏฺฐุฏฺฐิฆาตกํ วิวฏฺฐุญฺํ โน'ติ ๑ โส อมจฺเจ
ปฺจฺจจิ วิวฏฺฐุญฺํ ชานาถาติ ๑ เต ชานาม มหาราชาติ อหํสฺส ๑
ราชา ก็ ตนฺนติ ๑ ตโต อนฺตวา โลโกติอาทีนา นเยน สสฺสตฺตฺตฺตฺตํ
กเถสุ ๑ อถ ราชา อิเม น ชานนฺนติ สพฺเพปิเม ทฺฏฺฐิฆคฺคิกาทิ
สยเมว เตสํ วิโลมตฺตยจฺจ อยฺยตฺตตฺตยจฺจ ทิสฺวา วฏฺฐุฏฺฐิฆาตกํ วิวฏฺฐุญฺํ
อตฺถิ ตํ กเวสิตพฺพนฺนติ จินฺเตตฺตวา รชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตฺตวา
วิปฺสฺสชฺนโต ปจฺจเจกโพธี สจฺจนาภาสิ ๑ อิมญจ อฺุทานคาคํ อภาสิ

ทฺฏฺฐิวิสฺสุกานิ อฺปฺปตฺติวตฺตโต

ปตฺตโต นิชามํ ปฏฺฐิตทฺตมคฺคโค

๑. อภ. สจ. ๓๔/๘๐๐/๓๑๓ ๑

อุปฺปนฺนณาโณมฺหิ อนฺณณฺเนยฺโย

เอโก จเร ขุคฺควิสาลกปฺโปติ ฯ

ปฺจเจกพุทฺทมชฺเฒ พุยากรณคาลํ จ ฯ

ตสฺสฺสโต ทิฏฺฐีวิสูกานีติ ทฺวาสูฏฺฐิติฏฺฐิกตานิ ฯ ตานิ
หิ มคฺคสมฺมาทิฏฺฐิยา วิสูกฺกุเจเน วิชฺฌนฺนฺกุเจเน วิโลมฺกุเจเน
จ วิสูกานี ฯ เอวํ ทิฏฺฐิยา วิสูกานี ทิฏฺฐีวิสูกานี ฯ สาเอว
วา วิสูกานี ทิฏฺฐีวิสูกานี ฯ อุปาติวตฺโตติ ทสฺสนมคฺเคน
อติกกนฺโต ปตฺโต นิชามนฺติ อวินิปาตฺตรมฺมตฺตาย สมฺโพธิ-
ปฺรายนตฺตาย จ นิชตภาวํ อธิคฺโต สมฺมตฺตนิยามสฺงฺขาตํ วา
ปฺจมมคฺคนฺติ ฯ เอตฺตาวตฺตา ปฺจมมคฺคกิจฺจนิปฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปฺฐิตฺลาโก วตฺโต ฯ อิทานิ ปฺฐิตฺตฺตรมคฺโคติ อิมินา เสสมคฺค-
ปฺฐิตฺลาภํ ทสฺเสติ ฯ อุปฺปนฺนณาโณมฺหีติ อุปฺปนฺนปฺจเจก-
โพธิณาโณ อมฺหิ เอเตน ผลํ ทสฺเสติ ฯ อนฺณณฺเนยฺโยติ
อนฺณณฺเนยฺโย อิทํ สจฺจํ อิทํ สจฺจนฺติ น เนตฺตพฺโพ ฯ เอเตน สยมฺภุคฺคํ
ทีเปติ ปตฺเต วา ปฺจเจกโพธิณาณฺเ อนฺณณฺเนยฺยตฺตาย อภาวํ
สยํ (๑) สมถฺวิปฺสฺสนาย (๒) วา ทิฏฺฐีวิสูกานี อุปาติวตฺโต อาทิมคฺเคน
ปตฺโต นิชามํ เสเสหิ ปฺฐิตฺตฺตรมคฺโคติ ผลณาณฺน อุปฺปนฺนณาโณ
วา สพฺพํ อตฺตฺตนาเว อธิคฺโตติ อนฺณณฺเนยฺโย ฯ เสสํ วตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เวทิตฺตพฺพนฺติ ฯ

ทิฏฺฐีวิสูกคาวณฺณา สมตฺตฺตา ฯ

๑. ม. อนฺณณฺเนยฺยตฺตาย อภาวา สยํสฺสิตํ ฯ ๒. สฺ. วิปฺสฺสนาย ฯ

นิลโลลุปตี กา อุปปตติ พารานสิรณโณ กิร สูโท
อนุตรกตต์ ปจิตฺวา อุปนามติ มนุญทสฺสนิ สาทฺฐลํ อุปเปวนาม
เม ราชา ธนมนุปรุเทยยาติ ฯ ตํ รณโณ คนฺธเนว โภตฺตุกมฺยตํ
ชเนสิ มฺเข เขฬิ อุปฺปาเทนตํ ฯ ปจฺมกพเพ ปน มฺเข
ปกฺกิตฺตมตฺเต สตฺต รสฺหรณิสฺสฺสานิ อมเตเนว ศฺฎฺฐานิ
อเหตุํ ฯ สูโท อิทานิ เม ทสฺสตีติ ทสฺสตีติ จินฺเตสิ ฯ ราชาปี
สกกการารโห สูโทติ จินฺเตสิ รลํ สายิตฺวา ปน สกฺกโรนฺตํ มํ
ปาปโก กิตฺติสทฺโธ อพฺภุคฺคจฺเจยฺย โลโล อัย ราชา รสฺครุโกติ
น กิณฺจि อภณฺนิ ฯ เหว ยาว โภชนปริโยสานํ ตาว สูโทปี
อิทานิ ทสฺสตีติ จินฺเตสิ ฯ ราชาปี อวณฺณภเยน น กิณฺจิ
อภณฺนิ ฯ ตโต นตฺถิ อิมสฺส รณโณ ชิวฺหาวิณฺญาณนฺติ ทฺติยทิวเส
อสาธฺกตต์ (๑) อุปนามติ ฯ ราชา ภูณฺชนฺโต ตชฺชนารโห
นิกฺคหารโห อชฺช สูโทติ ชานนฺโตปี ปุพฺเพ วिय ปจฺจเวกฺกจิตฺวา
อวณฺณภเยน น กิณฺจิ อภณฺนิ ฯ ตโต สูโท ราชา เนว สฺนุทฺริ
น อสนุทฺริ ชานาตีติ สพฺพิ ปริจฺย (๒) อตฺตนา คเหตุวา ยงฺกิณฺจิเทว
ปจิตฺวา รณโณ เทติ ฯ ราชา อโห วต โลโล อหํ
นาม วิสฺติ นกรสฺสฺสานิ ภูณฺชนฺโต อิมสฺส โลเกน
ภตฺตมตฺตมฺปิ น ลภามิตี นิพฺพิชฺชิตฺวา รชฺชํ ปหาย
ปพฺพชิตฺวา วิปฺสฺสนฺโต ปจฺเจกโพธิํ สจฺจกาสิ ปุริมฺนเยเนว
อิมิ คาลํ อภาสิ

๑. สี่. อสาทฺทวณฺตํ ฯ ม. อรสฺกตต์ ฯ ๒. ม. ปริพฺพยํ ฯ

๓. ม. นกรสฺสฺสานิ ฯ

*เล่มที่ 21 ขุคฺควิสาณสุตฺตวณณา หน้า 145

นิลฺโลลฺโป นิกฺกุโห นิปฺปิปาโส

นิมฺมกฺโข นินฺทฺชนฺตกสาวโมโห

นินฺราสโย สพฺพโลเก ภวิตฺวา

เอโก จเร ขุคฺควิสาณกปฺโปติ ฯ

ตตฺถ นิลฺโลลฺโปติ อิลฺโลลฺโป ฯ โย หิ รสตณฺหาภิกฺขุโต
โหติ โส ผุสฺส ลฺลฺปฺติ ปฺนฺปฺนฺนฺจ ลฺลฺปฺติ เตนฺ โลลฺโปติ วุจฺจติ ฯ
ตสฺมา เอส ตํ ปฏิกฺขิปปนฺโต อาห นิลฺโลลฺโปติ ฯ นิกฺกุโหติ
เอตฺถ กิลฺจาปี ยสฺส ติวิธํ กุหนวตฺถํ นตฺถิ โส นิกฺกุโหติ วุจฺจติ
อิมิสฺสา ปนฺ กายา มนฺนุญฺจโกชนาทีสุ วิมฺหยมฺนาปชฺชนโต
นิกฺกุโหติ อยมธิปฺปาโย ฯ นิปฺปิปาโสติ เอตฺถ ปาตุมิจฺฉา
ปิปาสา ตสฺสา อภาเวน นิปฺปิปาโส สารุรสโลเกณ โภตฺต-
กมฺยตาวิริโหติ อตฺถิ ฯ นิมฺมกฺโขติ เอตฺถ ปฺรคฺคณวินาสน
ลกฺขโณ มกฺโข ตสฺส อภาเวน นิมฺมกฺโข ฯ อตฺตโน กหฺนุจฺจกาเล
สูทสฺส คฺคณมกฺขนาภาวํ สนฺธายาห ฯ นินฺทฺชนฺตกสาวโมโหติ
เอตฺถ รากาทยิ ตโย กายทฺวจฺจริตาทีนํ จ ตีณฺตี ฌ ฌมฺมา
ยถาสมฺภวํ อปฺปสนฺนญฺเจน สกฺภาวํ วิชหาเปตฺวา ปฺรภาวํ
คณฺหาปนฺญฺเจน กสฺสญฺเจน จ กสฺวาติ เวทิตพฺพา ฯ ยถาห ตตฺถ
กตเม ตโย กสฺวา รากกสาโว โทสกสาโว โมหกสาโว อิมิ ตโย
กสฺวา อปฺเรปี ตโย กสฺวา กายกสาโว วจีกสาโว มโนกสาโวติ ฯ (๑)

เตสุ โมหํ ฌเปตฺวา ปญฺจนนํ กสฺวานํ เตสญฺจ สพฺเพสฺส

๑. อภ. วิ. ๓๕/๕๔๘/๔๕๓ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 146

มุลกุตฺตส โมหสฺส นิตฺทนนฺตตฺตา นิตฺทนนฺตกสวโมโห ตินฺณเอน
วา กายวจิมโนกสวานัน โมหสฺส จ นิตฺทนนฺตตฺตา
นิตฺทนนฺตกสวโมโห ฯ อิตเรสุ นิลฺลอปฺตาทีหิ รากกสวสฺส
นิมฺมกฺขตฺยา โทสกสวสฺส นิตฺทนนฺตภาโว สิทฺโธเอว ฯ
นिरาสโยติ (๑) นิตฺตโมห ฯ สพฺพโลเกติ สกฺลโลเก ตีสุ
ภเวสุ ทฺวาทสฺส วา อายตเนสุ ภววิภวตฺตทวาริหิต
หุตฺวาติ อตฺโถ ฯ เสสํ วุตฺตนฺนเยเนว เวทิตพฺพ ฯ อถ วา ตโยปี ปาเท
วตฺวา เอโก จเรติ เอโก จริตฺตํ สกฺกญฺเอยฺยาติ เอวมฺปิ
เอตฺถ สมฺพนฺโธ กาทพฺโพติ ฯ

นิลฺลอปฺคาวณณา สมฺตฺตา ฯ

ปาปํ สหายนฺติ กา อฺปฺปตฺติ พาราณสีขิ กิร อญฺจตโร
ราชา มหจฺจราชานุกาเวเน นคฺริ ปทกฺขิณฺณํ กโรนฺโต มนฺุสฺเส
โกฏฺฐาคารโต ปฺราณชฺญณานิ พหิทฺธา นีหฺรนฺเต ทิสฺวา กิ
ภณฺเ อิทฺนฺติ อมจฺเจ ปุจฺฉิ ฯ อิทานิ มหาราช นวชฺญณานิ
อฺปฺปชฺชิสฺสนฺติ เตสํ โอกาสํ กาคฺตุ อิเม มนฺุสฺสา ปฺราณชฺญณานิ
จฺจทฺเทนฺตฺติ ฯ ราชา กิ ภณฺเ อิตฺถาคารพฺลกายาทีนํ วตฺถุ (๒)
ปฺริปฺณณฺนฺติ อหา ฯ อาม มหาราช ปฺริปฺณณฺนฺติ ฯ เตนหิ
ภณฺเ ทานสาถํ การาเปถ ทานํ ทสฺสามิ มา อิมานิ ชฺญณานิ
อนฺุปการานิ วินสฺสีสุติ ฯ ตโต นํ อญฺจตโร ทิฏฺฐิตฺติโก อมจฺโจ
นตฺถิ ทินฺนนฺติ พาลา จ ปณฺุชิตา จ สนฺุชาวิทฺวา สฺสริตฺวา
ทฺกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺตฺติ วตฺวา นีวเรสิ ฯ โส ทฺุติยมฺปิ ตฺุติยมฺปิ
๑. สี. นีราสโสติ ฯ ๒. ม. วฏฺฐิ ฯ

โกฏฐาคาเร วิลุมปนเต ทิสวา ตเถว อาณาเปสิ ฯ ตติยมปิ
นั มหาราช ทตตูปถนตตติ ยทิทั ทานนตติอาทินิ วตฺวา นิวาเรสิ ฯ
โส อหิ อตฺตโน สนตฺกมปิ น ลภามิ ทาตุ กิ เม อิเมหิ ปาปสหายเหหิติ
นิพฺพิโน รัชชั ปหาย ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนโต ปจฺเจกโพธิ

สจฺฉากาสิ ตถจ ปาปสหายั ครหนโต อิมิ อุทานคาลั อภาสิ
ปาป สหายั ปริวชฺชเยถ
อนตฺถทสฺสี วิสเม นิวิฏฺฐั
สยั น เสเว ปสฺสุตติ ปมตฺตติ
เอโก จเร ขุคควิสาณกปโปติ ฯ

ตสฺสาयั สงฺเขปตฺโต ยวายั ทสวตฺตฺถกาย ทิฏฺฐิจยา
สมนฺนาคตตฺตา ปาโป ปเรสมปิ อนตฺถิ ปสฺสตีติ อนตฺถทสฺสี
กายทฺวจริตาทิมฺหิ จ วิสเม นิวิฏฺฐโ จ ตั อตฺถกาโม กุลปฺตฺโต ปาป
สหายั ปริวชฺชเยถ อนตฺถทสฺสี วิสเม นิวิฏฺฐั ฯ สยั น เสเวอิติ
อตฺตโน วเสน น เสเว ฯ ยทิ ปน ปรวโส โหติ กิ สกฺกา กาทฺนฺติ
วตฺตติ โหติ ฯ ปสฺสนฺติ ปสฺสุตติ ทิฏฺฐิวเสน ตตฺถ ตตฺถ
ลคฺคณฺติ อตฺโต ฯ ปมตฺตฺนฺติ กามคฺเชสฺสุ โวสฺสญฺจิจตฺตติ
กฺุสลาณารหิตั วา ฯ ตั เอวรूपิ น เสเว น ภเช น ปยิริปาเส
อณฺณทตฺถ เอโก จเร ขุคควิสาณกปโปติ ฯ

ปาปสหายคาถาวณณา สมตฺตา ฯ

พหุสฺสุตฺตนิ กา อุปฺตฺตติ ปุพฺเพ กิร กสฺสปสฺส ภควโต ฯ

๑. สี่. ปสฺสุตติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณฺณา หน้า 148

สาสเน อฏฺฐ ปุจฺเจกโพธิสตุตา ปุพฺพชิตฺวา กตปุจฺจาควตฺตํ
ปุเรตฺวา เทวโลเก อุปฺปนฺนาติ สพุํ อนวชฺชโกชฺีคทาย
วุตฺตสทิสเมว ฯ อัย ปน วิเสโส ปุจฺเจกพุทฺธ นิสฺสทาเปตฺวา
ราชา อาห เก ตุมฺเหติ ฯ เต อาหฺิสฺส มยฺ มหาราช พุทฺธสฺสุตา
นามาติ ฯ ราชา อหฺิสฺส ตฺตพฺรหฺมทตฺโต นาม สฺสุเตน ติตฺตี น
กจฺฉามิ หนฺนท เนลฺล สฺนฺนติเก วิจิตฺตรนยฺ สทฺธมฺมเทสนํ โสสฺสามิติ
อตุตฺตมโน ทกฺขิณฺนทกํ ทตฺวา ปรีวีสิตฺวา กตฺตกิจฺจปรีโยसान
ลํฆตฺเตรสฺส ปตฺตํ คเหตุวา วนฺนทิตฺวา ปฺรโต นิสฺสิทิ ฆมฺมกถํ
ภนฺนเต กโรธาติ ฯ โส สฺสุจิตฺโต โหตุ มหาราช รากฺขโย โหตุติ
วตฺวา อฏฺฐจิตฺโต ฯ ราชา อัย น พุทฺธสฺสุโต ทฺติโย พุทฺธสฺสุโต
ภวิสฺสตี เสว ทานิ วิจิตฺตรฆมฺมเทสนํ โสสฺสามิติ สฺวาตนาถ
นิมนฺเตสิ ฯ เอวํ ยาว สพุเพลฺล ปฏฺธิปาฏฺฐิ กจฺฉนฺติ ตาว นิมนฺเตสิ ฯ
เต สพุเพปิ โทสทฺกฺขโย โหตุ โมหทฺกฺขโย คตฺกฺขโย วฏฺฏทฺกฺขโย
อุปรทฺกฺขโย ตณฺหทฺกฺขโย โหตุติ เอกํ ปทํ วิเสเสตฺวา เสลฺล ปจฺมสทิสเมว
วตฺวา อฏฺฐหฺิสฺส ฯ

ตโต ราชา อิเม พุทฺธสฺสุตา มยฺนติ ภณฺนติ น จ เตลฺล
วิจิตฺตรกถา กิเมเตหิ วุตฺตนฺนติ เตลฺล วจฺนตฺถํ อุปฺปรทฺกฺขิตฺตุมารทฺธิ ฯ
อถ รากฺกฺขโย โหตุติ อุปฺปรทฺกฺขนฺโต รากฺเก จิณฺเน โทโสปี โมโฮปี
อณฺนตฺตรณฺนตฺเรปี กิเลสา จิณฺนา โหนฺนตีติ ญตฺวา อตุตฺตมโน อโหสิ
นินฺนฺนปรียาถพุทฺธสฺสุตา อิเม สมณฺนา ฯ ยถา หิ ปฺริเสน มหาปจฺวี วา
อากาลํ วา องฺคุลียา นินฺนฺนทิสฺนฺเตน น องฺคุลิมตฺโตว ปเทโส

นิทฺธิฏฺโฐ โหติ อปีจ โข ปน ปจฺวีอากาสา เอว นิทฺธิฏฺฐา โหณฺติ
เอวํ อิมฺหิ เอกเมกํ อตฺถํ นิทฺธิสฺนฺเตหิ อปริมาณา อตฺถา
นิทฺธิฏฺฐา โหณฺตีติ ฯ ตโต โส กุทาสฺสุ นามามหฺปิ เอวํ พหุสฺสุโต
ภวิสฺสามิติ ตถารูปํ พหุสฺสุตฺถาวํ ปตฺถเนนฺโต รชฺชํ ปหาย
ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนฺโต ปจฺเจกโพธิํ สจฺฉนิกตฺวา อิมํ อุทานคาคํ
อภาสิ

พหุสฺสุตฺติ ฌมฺมชฺรี ภเชถ
มิตฺตํ อุพาริ ปฏฺฐิภานวณฺติ
อณฺญาช อตฺถานิ วิเนยฺย กงฺขํ
เอโก จเร ขกควิสาณกปโปติ ฯ

ตตฺถายํ สงฺเขปตฺโต พหุสฺสุตฺตฺนฺติ ทฺวิโช พหุสฺสุโต
ตีสุ ปิณฺเณสฺ อตฺถโต นิชิโล (๑) ปริยตฺติพหุสฺสุโต จ มกฺคผลวิชฺชา-
ภินฺณานํ ปฏฺฐิวิทฺชตฺตา ปฏฺฐิเวชพหุสฺสุโต จ ฯ อากตาคโม
ฌมฺมชโร ฯ อุพารเอหิ ปน กายวจีมโนกมฺเมหิ สมนฺนาคโต
อุพาริ ฯ ยุตฺตปฏฺฐิภาโน จ มุตฺตปฏฺฐิภาโน จ ยุตฺตมุตฺตปฏฺฐิภาโน
จ ปฏฺฐิภานวา ฯ ปริยตฺติปริปฺพุจฺจาทิคมวเสน วา ติธา
ปฏฺฐิภานวา เวทิตพฺโพ ฯ ยสฺส หิ ปริยตฺติ ปฏฺฐิภาติ โส
ปริยตฺติปฏฺฐิภานวา ฯ ยสฺส อตฺถณฺจ ฉายณฺจ ลกฺขณณฺจ
จानาญฺจานณฺจ ปริปฺพุจฺจนฺตสฺส ปริปฺพุจฺจา ปฏฺฐิภาติ โส ปริปฺพุจฺจา-
ปฏฺฐิภานวา ฯ เยน มกฺคาทโย ปฏฺฐิวิทฺธา โหณฺติ โส ปฏฺฐิเวช-
๑. สี่. นิจฺจโล ฯ

อริคมปฏิภานวาฯ ตํ เอวรूपํ พหุสฺสุตฺตํ ฌมฺมธฺรํ ภเชถ มิตฺตํ อุพาริ
ปฏิภานวณฺตํฯ ตโต ตสฺसानุภาเวน อตฺตตฺถปรตฺถอุภยตฺถเกทโต
วา ทิฏฺฐฌมฺมิกสมฺปรายิกปรมตฺถเกทโต วา อนนฺกปฺปการานิ
อณฺณาย อตฺถานิ ตโต อโหสิ นฺุ โข อหิ อตีตมทฺธานนฺติอาทิสฺ
กขฺกฺขฺจฺจเนสฺ วิเนยฺย กงฺขํ วิจิกิจฺจํ วิเนตฺวา วินาสेतฺวา เอวํ
กตสพฺพกิจฺจโ อเอโก จเร ขคฺควิสาณกปโปติฯ

พหุสฺสุตฺตคาถาวณณา สมตฺตาฯ

จิทฺทํ รัตนฺติ กา อุปฺปตฺติ พาราณสิยิ วิฏฺฐกพฺรหฺม-
ทตฺโต นาม ราชา ปาโตว ยาคู วา ภตฺตํ วา ภูณฺชิตฺวา นานา-
วิทฺวิฏฺฐเนหิ อตฺถานํ วิฏฺฐาเปตฺวา มหาอาทาเส สกฺลสรฺริ ทิสฺวา
ยํ น อิจฺจติ ตํ อปเนตฺวา อณฺเณน วิฏฺฐเนน วิฏฺฐาเปติฯ
ตสฺส เอกทิวสํ เอวํ กโรโต ภตฺตเวลา มหฺมณฺตฺติกสมโย ปตฺโตฯ
อถ อวิฏฺฐิตฺว พุสฺสปฏฺเณน สีสํ เวเจตฺวา ภูณฺชิตฺวา ทิวาเสยฺย
อุปคณฺธิฯ ปุณฺปิ อุฏฺฐหิตฺวา ตเถว กโรโต สุริโย โอคโตฯ (๑)
เอวํ ทฺติยทิวเสปี ตฺติยทิวเสปีฯ อถสฺส เอวํ มณฺฑานปฺปสฺตสฺส
ปิฏฺฐโรโค อุทฺปาทิฯ ตสฺเสตทโหสิ อโห เร อหิ สพฺพตฺถาเมน
วิฏฺฐนฺโตปี อิมสฺมี กปฺปกเ วิฏฺฐเน อสนฺตฺตฺตฺจ โลกํ อุปฺปาเทสิ
โลโก จ นามส อปายคมนิโย ฌมฺโม หนฺท นํ นิคฺคณฺหามิตี รัชฺชํ
ปฺหาย ปพฺพชิตฺวา วิปฺสฺสนฺโต ปจฺเจกโพธิ สจฺฉนิกตฺวา อิมํ
อุทฺธานคถํ อภาสิ

๑. ม. อตฺถจฺจโตฯ ๒. ม. อปายคมนิโย ฌมฺโมฯ

*เล่มที่ 21 ขคฺควิสาลสูตตวณฺณนา หน้า 151

จิทฺทํ รตฺตี กามสุขณฺจ โลก
อนลงกริตฺวา อนเปกฺขมาโน
วิภูสณฺภูจฺจนา วิโรโต สจฺจวาที
เอโก จเร ขคฺควิสาลกปโปตี ฯ

ตตฺถ จิทฺททา จ รตฺตี (๑) จ ปุพฺเพ วุตฺตาว ฯ กามสุขนฺติ
วตฺตูกามสุขํ ฯ วตฺตูกามาปี หิ สุขสฺส วิสยาทีภาเวน สุขนฺติ
วฺจฺจนฺติ ฯ ยถาห อตฺถิ รุปี สุขํ สุขานุปตฺตินฺติ ฯ (๒) เอวเมตฺ
จิทฺทํ รตฺตี กามสุขณฺจ อิมสฺมี โอกาสโลก อนลงกริตฺวา อตฺนฺติ
อกตฺวา เอตํ ตปฺปกนฺติ วา สารภูตฺนฺติ วา เอวํ อคฺคเหตุวา ฯ
อนเปกฺขมาโนติ เตน อนลงกรณฺน อนเปกฺขณฺสีโล อปีหาลุโก
นิตฺตโณห วิภูสณฺภูจฺจนา วิโรโต สจฺจวาที เอโก จเรตี ฯ เอตฺถ
วิภูสา ทฺวิธา อคาริกวิภูสา จ อนคาริกวิภูสา จ อคาริกวิภูสา จ
สาฏกเวจนฺมาลาคนฺธาที อนคาริกวิภูสา ปตฺตมณฺฑนาที
วิภูสา เอว วิภูสณฺภูจฺจนํ ตสฺมา วิภูสณฺภูจฺจนา ตฺวิชยา วิรตฺติยา
วิโรโต ฯ อวิตถวจนฺโต สจฺจวาทีติ เอวมตฺถโล ทฺภูจฺจโพ ฯ

วิภูสณฺภูจฺจนาคาถาวณฺณนา สมตฺตา ฯ

ปฺตฺตตฺถจ ทารนฺติ กา อูปฺตฺติ พารานฺสีรณฺโณ กิร
ปฺตฺโต ทหฺรกาเล เอว อภิสิตฺโต รชฺชํ กาทเรตี ฯ โส ปจฺมคากาย
วตฺตฺตปฺจเจกโพธิสฺสโต วิย รชฺชสิริมฺนุภวฺนฺโต เอกทิวสํ จินฺเตสิ
อหํ รชฺชํ กาทเรนฺโต พหฺนํ ทฺกขํ กโรมิ กิมฺเม เอกโกกตฺถาย

๑. ม. จิทฺททา จ รตฺตี จ ฯ ๒. ส. ข. ๑๓/๑๓๑/๘๖ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 154

ภิกฺขเว กุลปฺตฺโต เยน ลิปฺปญฺจานเนน จีวิกํ กปฺเปติ ยถิ มุทฺธาย
ยถิ คณฺนายาติ (๑) เอวมาทีนา นเยน ทุกฺขํ วุตฺตํ ตํ อุปฺนิชาย
อปฺโป อุกทพินฺนุทฺตฺโต โหติ อถ โข ทุกฺขเมว ภิกฺขโ ย พหุ จตฺตฺสุ
สมฺมุตฺตฺสุ อุกทสทิสฺส โหติ ฯ เตน วุตฺตํ อปฺปสฺสาโท ทุกฺขเมตถ
ภิกฺขโ ยติ ฯ คณฺโฆ เอโสติ อสฺสาทํ ทสฺเสตฺวา อากทฺฒนฺวเสน
พพิโส วิย เอโส ยถิทํ ปณฺจ กามคฺคณา ฯ อิติ ฌตฺวา มติมาติ เอว
ฌตฺวา พุทฺธิมา ปณฺชิตฺโต ปุริโส สพฺพเมตํ ปหาย เอโก จเร
ขคฺควิสาณกปฺโปติ ฯ

สงฺกคาถาวณณา สมตฺตา ฯ

สนฺทาลยิตฺวานาติ กา อุปฺปตฺติ พาราณสียํ กิร
อนิวตฺตพฺรหฺมทฺตฺโต นาม ราชา อโหสิ ฯ โส สงฺคามํ วา
โอดิณฺโณ อชินิตฺวา อณฺณํ วา กิจจํ อารทฺโธ อนิฏฺฐเปตฺวา น
นิวตฺตติ ตสฺมา นํ เอวํ สณฺชานีสฺสุ ฯ โส เอกทิวสํ อญฺยานํ
คจฺจติ เตน จ สมเยน วนทาโห อญฺจาสิ โส อคฺคิ
สฺกฺขานิ จ หริตานิ จ ตินาทีนํ ทหนฺโต อนิวตฺตมาโนเอว
คจฺจติ ฯ ราชา ตํ ทิสฺวา ตปฺปฎฺธิภาคนิมิตฺตํ อุปฺปาเทสิ ยถายํ
วนทาโห เอวเมว เอกาทสฺวิโธ อคฺคิ สพฺเพ สตฺเต ทหนฺโต
อนิวตฺตมาโนว คจฺจติ มหาทุกฺขํ อุปฺปาเทนฺโต กุทาสฺสุ นามาหฺมปิ
อิมสฺส ทุกฺขสฺส นีวตฺตนตฺถิ อญฺ อคฺคิ วิย อริยมคฺคณาณคฺคินา
กิลเส ทหนฺโต อนิวตฺตมาโน คจฺเจยฺยนฺติ ฯ ตโต มุหุตฺตํ
๑. ม. ม. ๑๒/๑๕๘/๑๖๕ ฯ ๒. ม. หริตานิ ฯ

*เล่มที่ 21 ขกควิสามสุตตวณณา หน้า 155

คนุตวา เกวฏฺเฐ อทฺทส นทียิ มจฺเณ คณฺหนฺเต ฯ เตสึ ชาลนฺตรึ
ปวิฏฺโฐ เอโก มหามจฺโฆ ชาลึ เกตฺวา ปลายิ ฯ เต มจฺโฆ ชาลึ
เกตฺวา คโตติ สทฺทหมกัสมฺ ฯ ราชา ตมฺปิ วจันฺ สุตฺวา ตปฺปฏฺิ-
ภากนินิมิตฺตํ อุปฺปาเทสิ กุทาสฺสุ นามาหมฺปิ อริยมคฺคณาณน
ตณฺหาทิสฺสชาลึ เกตฺวา อสชฺชมาโน กจฺเจยฺยนฺติ ฯ โส รชฺชํ
ปหาย ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนัน อารภิตฺวา ปจฺเจกโโพธิํ สจฺฉนาคาสิ
อิมณฺจ อุทานกาถึ อภาสิ

สนฺทาลยิตฺวาน ลัโชนานิ
ชาลึว เกตฺวา สลิลมฺพฺจารี
อภฺคิวิ ททฺธมฺ อนิวตฺตมาโน
เอโก จเร ขกควิสามกปฺโปติ ฯ

ตสฺสา ทฺตติยปาเท ชาลนฺติ สุตฺตมยํ วุจฺจติ ฯ อมฺพุติ
อุทกํ ตตฺถ จรตีติ อมฺพฺจารี มจฺฉสฺเสตฺถิ อธิวจันฺ ฯ
สลิลเ อมฺพฺจารี สลิลมฺพฺจารี ตสฺมี นทิสลิลเ ชาลึ เกตฺวา
อมฺพฺจารีวาทิ วุตฺตํ โหติ ฯ ตติยปาเท ททฺธมฺนฺติ ททฺธมฺภูจัน
วุจฺจติ ฯ ยถา อภฺคิ ททฺธมฺภูจัน ปฺน น นิวตฺตติ น ตตฺถ ภฺยโย
อากจฺจติ เอวํ มคฺคณาณคฺคินา ททฺธมฺกามคฺคณฺภูจัน อนิวตฺต-
มาโน ตตฺถ ภฺยโย อนากจฺจนฺโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ เสสึ
วุตฺตนยเมวาทิ ฯ

สนฺทาลนคาถาวณณา สมตฺตา ฯ

โอภฺจิตฺตจกฺขุติ กา อุปฺปตฺติ พาราณสียิ กิร จกฺขุโลล-

พฺรหฺมทตฺโต นาม ราชา ปาทโลลพฺรหฺมทตฺโต วีย นาทฺทสฺสน-
มนฺยตฺโต โหติ ฯ อัย ปน วิเสโส โส อสนฺตฺตฺตฺโต ตตฺถ
ตตฺถ คจฺฉติ อัย ตํ ตํ นาทฺทํ ทิสฺวา อตีวีย อภินนฺทิตฺวา
นาทฺทปริวตฺตทสฺสเนน ตณฺหํ วทฺเตนฺโต วิจฺรติ ฯ โส กิร
นาทฺททสฺสนาย อากตฺตํ อณฺตฺตํ กุณฺมฺพियภฺริยํ ทิสฺวา รากํ อุปฺปาเทสิ ฯ
ตโต สํเวคมาปชฺชิตฺวา ปฺน อหํ อิมํ ตณฺหํ วทฺเตนฺโต อปายปริ-
ปุรโก ภวิสฺสามิ นนฺท นํ นิคฺคณฺหามิตี ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนฺโต
ปจฺเจกโพธิํ สจฺฉิกตฺวา อตฺตโน ปุริมปฺฏิปตฺตี กรหนฺโต ตปฺปฺฏิ-
ปกฺขกฺคณฺ์ ทีเปตฺตุ (๑) อิมํ อุทานถาถิ อภาสิ

โอกฺขิตตจกฺขุ น จ ปาทโลล
กฺคตฺตินฺทริโย รกฺขิตมานสาโน
อนวสฺสุโต อปริทฺยหฺมาโน
เอโก จเร ขกฺควิสาณกฺปโปตี ฯ

ตตฺถ โอกฺขิตตจกฺขุติ เภฏฺฐา ชิตตจกฺขุ สตฺต สนฺธิํ (๒)
ปฺฏิปาฏิยา จเปตฺวา ปริวชฺชนปฺหาคพฺพทสฺสนตฺถิ (๓) ยฺกมตฺถิ
เปกฺขมาโนติ วุตฺติ โหติ ฯ น ตฺว นนฺทกฺกฺจिณา หทยภฺจฺฉิ สจฺฉมฺภฺเณนฺโต ฯ
เอวณฺหิ โอกฺขิตตจกฺขุ (๔) น สมณฺสารถฺโป โหติ ฯ น จ ปาทโลลโลตี
เอกสฺส ทฺติโย ทฺวินนํ ตติโยตี เอวํ คณฺมชฺฉณํ ปวิสฺตฺกามตาย
๑. ม. ตปฺปฺฏิปกฺขกฺคณฺ์ทีเปกฺ ฯ ๒. ม. คีวภฺจฺฉิ ฯ ๓. ส. ปริวชฺชนปฺหา-
คพฺพทสฺสนตฺถิ ฯ ๔. ม. โอกฺขิตตจกฺขุตา ฯ

กณฺฑุยมานปาโท วย อวิจฺรฺนโต (๑) ทิมจาริกานิวตฺตจาริกาวีรโต ฯ (๒)

วา ฯ กุตฺตินฺทฺริโยติ ฉสุ อินฺทฺริเยสุ อิท วิสุ วุตฺตาวเสน
โคปีตินฺทฺริโย ฯ รกฺขิตฺมานสาโนติ มานสํเยว มานสานํ ตํ
รกฺขิตฺมสฺสาติ รกฺขิตฺมานสาโน ฯ ยถา กิเลสฺสํ น ลิมฺปติ
เอวํ รกฺขิตฺจิตฺโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ อนวสฺสฺโตติ อิมาย ปฏิปฺตฺติยา เตสุ
เตสุ อารมฺมณฺเส กิเลสอนฺวาสฺสววีรฺหิตโต ฯ อปริทฺยหฺมาโนติ
เอวํ อนฺวาสฺสววีรฺหา เอว กิเลสฺคฺคิหิ อปริทฺยหฺมาโน ฯ พหิทฺธา วา
อนวสฺสฺโต อชฺฉตฺตํ อปริทฺยหฺมาโน ฯ เสสํ วุตฺตณฺยเมวาทิ ฯ

โอภุจิตฺตจกฺขุคฺคาถาวณฺณา สมตฺตา ฯ

โอหารยิตฺวาติ กา อุปฺปตฺติ พาราณสียํ กิร อโย

อญฺโณปี จาตุมาสิกฺกพฺรหฺมตฺโต นาม ราชา จตุมาเส จตุมาเส (๓)

อุยฺยานกิพฺพํ กจฺจติ ฯ โส เอกทิวสํ คิมฺหานํ มชฺฉิมฺมาเส
อุยฺยานํ ปวิสฺนโต อุยฺยานทฺวารํ ปตฺตสฺสณฺณํ ปุปฺผาลงฺกตฺวิญฺปิ
ปาริจฺจตฺตกโกวิพฺพาริ ทิสฺวา เอกํ ปุปฺผํ กเหตุวา อุยฺยานํ ปาวีสิ ฯ
ตโต รณฺวา อกฺคปุปฺผํ กหิตฺนฺติ อญฺฉตโรปี อมฺจฺโจ หตฺถิกฺขณฺเช
จิตโต เอว เอกํ ปุปฺผํ อกฺคฺคฺคฺคฺสิ ฯ เอเตเนว อุปาเยน สพฺโพ
พลกาโย อกฺคฺคฺคฺคฺสิ ฯ ปุปฺผํ อนสฺสาเทฺนฺตา ปตฺตมฺปิ กณฺหีสฺสุ ฯ
โส รุกฺโข นิปฺปตฺตปุปฺผโผ ขนฺธมฺตฺโตว อโหสิ ฯ ตํ ราชา
สายนฺหสมฺเย อุยฺยานา นิกฺขมฺนฺโต ทิสฺวา กิ กโต อโย รุกฺโข
๑. ม. อภานฺโต ฯ ๒. ส. ทิมจาริกอนวตฺตจาริกาวีรโต ฯ ม. ทิมจาริก-
อนวญฺจิตฺตจาริกาวีรโต ฯ ๓. ย. จตุตฺตมาเส ฯ ๔. ม. อนสฺสาเทฺนฺตา ฯ

มมาคมนเวลาชัย มณีนุณสาขนุตเรสุ ปวาพสทิสปุปผาลงกโต
อโหสิ อิทานิ นิปุตตปุปโผ ชาโตติ จินเตนโต ตสเสว อวิหุเร
อปุผิตรูกุข สณฺณนุปลาส อทุทสฯ ทิสฺวา จสฺส เอตทโหสิ
อัย รุกฺโข ปุผกริตสาขตฺตา พุชฺชนสฺส โลกนียโย อโหสิ เตน
มุหุตฺตเยว พุชฺสนํ ปตฺโต อัย ปน อญฺโณ อโโลกนียตฺตา ตเถว จิตฺตํ
อิทมปิ รชฺชํ ปุผิตรูกฺโข วีย โสภนียํ ภิกฺขุภาโว ปน อปุผิตรูกฺโข
วีย อโโลกนียํฯ ตสฺมา ยาว อิทมปิ อัย รุกฺโข วีย น วิลุปฺปติ ตาว
อยมญฺโณ สณฺณนุปลตฺโต ยถา ปาริจฺจตฺตโก เอวํ กาสาเวน หิ
สณฺณนุเนน หุตฺวา ปพฺพชิตพฺพนฺติฯ โส รชฺชํ ปหาย
ปพฺพชิตฺวา วิปฺสสนฺโต ปจฺเจกโพธิํ สจฺฉิกตฺวา อิมํ อุทานกาคํ
อภาสิ

โอาหารยิตฺวา คิหิพฺยลฺลชนานิ
สณฺณนุปลตฺโต ยถา ปาริจฺจตฺโต
กาสายวตฺโต อภินิกฺขมิตฺวา
เอโก จเร ขคฺคฺวิสาณกปฺโปติฯ

ตตฺถ กาสายวตฺโต อภินิกฺขมิตฺวาติ อิมสฺส ปาทสฺส เกหา
อภินิกฺขมิตฺวา กาสายวตฺโต หุตฺวาติ เอวมตฺโต เวทิตพฺโพฯ
เสสํ วุตฺตณฺเณเนว สกฺกา ชานิตฺตุนฺติ น วิตฺถาริตฺตุนฺติฯ

ปาริจฺจตฺตกคาถาวณณา สมตฺตาฯ
ตติโย วคฺโค นิฏฺฐิตฺโตฯ

รเสสูติ กา อุปฺปตฺติ อณฺณตโร กิร พาราณสีราชา
อุยฺยานเน อมฺจฺจฺปฺตฺเตหิ ปฺริวฺโต สีลาปญฺญโปกฺขรณฺธิ กิพฺติ ฯ
ตสฺส สฺวโท สพฺพมฺสํ รสํ คเหตฺวา อตีว สฺสงฺขตฺติ อมตฺกปฺปํ
อนฺตรรกตฺติ ปจฺติวฺวา อุปฺนาเมสี โส ตตฺถ เคธมาปฺนฺโน
กสฺสจฺจิ กิณฺจจิ อทฺตฺวา อตฺตนาว ภูณฺชิ ฯ อุทฺเท กิพฺนฺโต (๑) จ
อติวิกาเล นิกฺขนฺโต สีมํ สีมํ ภูณฺชิ ฯ เยหิ สทฺธิ ปุพฺเพ ภูณฺชติ น
เตสํ กณฺจจิ สริ ฯ อถ ปจฺจมา ปฺปฏิสงฺขานํ อุปฺปาเทตฺวา อโห มยา
ปาปํ กตฺติ ยฺวาทํ รสตณฺหยา อภิกฺกฺโต สพฺพชนํ วิสฺสริตฺวา
เอกโกว ภูณฺชิ หนฺท รสตณฺหํ นิกฺคณฺหามิตี รชฺชํ ปฺหาย
ปฺพพฺชิตฺวา วิปฺสฺสนฺโต ปจฺเจกโพรฺธี สจฺฉิกตฺวา อตฺตโน
ปฺริมปฺปฏิปฺตฺตี ทรหนฺโต ตปฺปฏิปฺกฺขคฺคณฺทีปิกํ อิมํ อุทฺทานคาคํ
อภาสิ

รเสสู เณฺธ อกริ อโลโล
อนณฺณโปสี สปทานจาริ
กุเล กุเล อปฺปฏิพฺพทฺธิจฺติโต
เอโก จเร ขุคฺควิสาณกปฺโปติ ฯ

ตตฺถ รเสสูติ อมฺพิลมฺฐุรตฺตคกฺกฏฺกโลณฺนิกขาริกกสวาทิ-
เกเทสุ สายนึเยสุ ฯ เณฺธ อกรนฺติ กิทฺธิมกโรนฺโต ตณฺหํ อณฺุปฺปา-
เทนฺโตติ วุตฺติ โหติ ฯ อโลโลติ อิทํ สายิสฺสามิตี รสฺวิเสเสสุ
อนากฺโล ฯ อนณฺณโปสีติ โปสิตฺตพฺพกสทฺธิวិหาริกาทิวิริโท ฯ
๑. ม. อุทกกีพฺโต ฯ

ตตฺถ อวารณานิติ นีวรณาเนว ๆ ตานิ อตฺถโต
อุรคสูตฺเต วุตฺตานิ ๆ ตานิ ปน ยสฺมา อพฺภาทโย วีย
จฺนุทิมสุริยิ ฉาเทนฺตา (๑) อวารนฺติ ตสฺมา อวารณานิ เจตฺโสติ
วุตฺตานิ ๆ ตานิ อุปฺจารเณ วา อุปฺปนาย วา ปหาย ๆ
อุปกฺกิลเสติ อุปกมฺม จิตฺตํ วิพาเชนฺเต อกฺุสฺสธมฺเม
วตฺโถปมาทิสฺสุ วุตฺเต อภิขุฉาทโย วา ๆ พฺยปฺนุชฺชาติ
ปฺนุทิตฺวา วินาเสตฺวา วิปฺสฺสนามกฺุเณ ปชฺหิตฺวาติ
อตฺถโต ๆ สพฺเพติ อนวเสเส ๆ เอวํ สมถวิปฺสฺสนาสมฺปฺนโน
ปจฺมมกฺุเณ ทิฏฺฐิจินฺสฺสยสฺส ปหีนตฺตา อนินฺสฺสโต เสสมกฺุเณ
เจตฺวา เตชาตฺถกตฺติ สีนฺหโทสฺสิ ตณฺหาราคนฺติ (๒) วุตฺตํ
โหติ ๆ สีนฺโห เอวํ หิ คฺุณปฺปฏิปกฺขโต สีนฺหโทสฺโสติ วุตฺโต ๆ
เสสฺสิ วุตฺตณฺยเมวาทิ ๆ

อวารณกาถาวณฺณา สมตฺตา ๆ

วิปฺปฏิจิกตฺวานาติ กา อุปฺปตฺติ พาราณสียิ กิร
อณฺุตโร ราชา จตฺตถชฺฌานลาภิ อโหสิ ๆ โส ฉานาน-
รฺกฺุขนตฺถิ รชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตฺวา วิปฺสฺสนโต ปจฺเจกโพธิ
สจฺจจิกตฺวา อตฺถโน ปฺปฏิปตฺติสมฺปทํ ทสฺเสนฺโต อิมํ อุทานกาถํ
อภาสิ

วิปฺปฏิจิกตฺวาน สฺขํ ทฺกุขณฺจ

ปฺพพฺเว จ โสมนสฺสโทมนสฺสํ

๑. ม. ย. เจโต ๆ ๒. สී. ตณฺหํ รากนฺติ ๆ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณฺณา หน้า 162

ลทฺธานุเปกฺขํ สมถํ วิสุทฺธิ

เอโก จเร ขคฺควิสาณกปโปติ ฯ

ตตฺถ วิปีฎฺฉิกตฺวานาติ ปีฎฺฉิโต กตฺวา ฉฯเทตฺวา
ชหิตฺวาติ อตฺโต ฯ สฺขํ ทฺกฺขณฺจาทิ กายิกสาตาสาตํ ฯ
โสมนสฺสโสมนสฺสนฺติ เจตสิกสาตาสาตํ ฯ อุเปกฺขณฺติ
จตฺตถชฺฆานุเปกฺขํ ฯ สมถนฺติ จตฺตถชฺฆานสมถเมว ฯ
วิสุทฺถนฺติ ปณฺจนิวรณฺวิตกฺกวิจาร์ปีติสฺขสงฺขาเตหิ นวหิ
ปจฺจนีกธมฺเมหิ วิมุตฺตตฺตา วิสุทฺธิ นิตฺถนฺตสฺวณฺณมิว
วิกตฺวปฺกภิเสสนฺติ อตฺโต ฯ อโย ปน โยชนา วิปีฎฺฉิกตฺวาน สฺขํ
ทฺกฺขณฺจ ปุพฺเพว ปรมชฺฆานุปจารณฺมียเยว ทฺกฺขํ ตติยชฺฆา-
นุปจารณฺมีย สฺขณฺติ อธิปฺปาโย ฯ ปฺน อาทิโต วุตฺตํ จการี
ปรโต เนตฺวา โสมนสฺสํ โสมนสฺสณฺจ วิปีฎฺฉิกตฺวาน ปุพฺเพวาทิ
อธิกาโร ฯ เตน โสมนสฺสํ จตฺตถชฺฆานุปจारे โสมนสฺสณฺจ
ทฺติยชฺฆานุปจारेเววาทิ ทีเปติ ฯ เอตานิ หิ เอเตสํ ปริยายโต
ปหานณฺจานานิ ฯ นิปฺปริยายโต ปน ทฺกฺขสฺส ปรมชฺฆานํ
โสมนสฺสสฺส ทฺติยชฺฆานํ สฺขสฺส ตติยชฺฆานํ โสมนสฺสสฺส
จตฺตถชฺฆานํ ปหานณฺจานํ ฯ ยถาห ปจฺมํ ฆานํ
อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ เอตฺถุปฺปนํ ทฺกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นินฺรุชฺฉตีติ (๑)-
อาทิ ฯ ตํ สพฺพํ อณฺุสสาลินฺยา ธมฺมสงฺคหฺนฺจกถาย วุตฺตํ ฯ
ยโต ปุพฺเพว ตีสุ ปรมชฺฆานาทีสุ ทฺกฺขโสมนสฺสสฺซานิ วิปีฎฺฉี
๑. ส. มหา. ๑๕/๕๕๗/๒๘๓ ฯ

กตฺวา จตฺตถชฺฌาเน โสมนสฺสํ วิปฏิจิกตฺวา อิมาย
ปฏฺฐิปทาย ลทฺธานุเปกฺขํ สมถํ วิสุทฺธํ เอโก จเรติ ฯ เสถํ
สพฺพตฺถ ปากฺกเมวาทิ ฯ

วิปฏิจิกตฺวาคาถาวณฺณา สมตฺตา ฯ[

อารทฺธวิริโยติ กา อุปฺปตฺติ อลฺลตโร กิร ปจฺจนต-
ราชา สหสฺสโยธปริมาณพลกาโย รชฺเชน ขุทฺทโก ปณฺณาย
มหนฺโต อโหสิ ฯ โส เอกทิวสํ กิณฺจาปี อหํ ขุทฺทโก ปณฺณวตา
จ ปน สกฺกา สกฺกชฺมุพฺพิปํ คเหตุณฺติ จินฺเตตฺวา สามนฺตรณฺโณ
ทฺถํ ปาเหสิ สตฺตทิวสพฺพนฺตเร เม รชฺชํ วา เทตฺถ ยฺยทฺธํ วาติ ฯ
ตโต โส อตฺตโน อมจฺเจ สโมชานตฺวา อห มยา ตฺเมห
อนาปุจฺฉาเยว สาหสฺสํ กตํ อมฺกสฺส รณฺโณ เอวํ ปหิณฺณี (๑) ก็
กาตพฺพนฺติ ฯ เต อหํสฺส สกฺกา มหาราช โส ทฺโต นีวตฺเตตฺตฺนฺติ ฯ
น สกฺกา คโต ภวิสฺสตีติ ฯ ยทิ เอวํ วินาสิตมฺหา ตยา เตนฺหิ
ทฺถกฺขํ อลฺลตฺส หตฺถเณ (๒) มริตฺตํ หนฺท มยํ อลฺลตมณฺณํ ปหริตฺวา
มราม อตฺตานํ ปหริตฺวา มราม อุพฺพนฺชาม วิสํ ขาทามาติ ฯ
เอวํ เตสฺส เอกเมโก มรณฺเมว สํวณฺเณติ ฯ ตโต ราชา ก็ อิเมหิ
อตฺถิ ภณฺเน มยฺหํ โยชฺาติ อห ฯ อถ อหํ มหาราช โยโร ตํ
โยธสหสฺสํ อุกฺกหติ ฯ

ราชา เอเต อุปฺปริกฺขิสฺสามิติ มนฺตฺวา จิตกํ สชฺเชตฺวา อห มยา
ภณฺเน อิทํ นาม สาหสฺสํ กตํ ตํ เม อมจฺจา ปฏฺฐิกโกสนฺติ โสหํ จิตกํ
๑. ม. ปหิตํ ฯ ๒. ม. สตฺถเณ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา หน้าที่ 164

ปวิสามิ โโก มยา สหุธิ ปวิสติ เกน มยหิ ชีวิติ ปริจจตตุนติ ฯ
เอวํ วุตเต ปญจสตา โยธา อฏฺฐหีสฺสู มยํ มหาราช ปวิสามาติ ฯ
ตโต ราชา อปเร ปญจสเต โยเช อหา ตุมฺเห ทานิ दाता ती क्रिस्सताति ฯ
เต อหंसฺสู นายํ มหาราช ปุริสกาโร อิตฺถิจิริยา (๑) เอสา อปิจ
มหาราเชน ปฏฺิรณฺโณ ทูโต เปสฺสितฺเต เตन มยํ รณฺणा สหุธิ
ยฺชฺฉิตฺตวา มริสฺสามาติ ฯ ตโต ราชา ปริจจตฺตํ ตุมฺเหหิ มม
ชีวิตุนติ จตฺตฺรฺกฺนิเสนํ สนนฺยฺหิตฺตวา เตน โยชฺสทสฺเสน ปรีวฺโต
กนฺตฺตวา รชชฺสีมาย นิสฺสีทิ ฯ

โสปี ปฏฺิรราชา ตํ ปวตฺตี สุตฺตวา อเร โส ขุทฺทกฺราชา มม
ทาสฺสทาปี นปฺปโหตีติ ตฺสฺสิตฺตวา (๒) สพฺพิ พลนิกายํ อาทาย
ยฺชฺฉิตฺตํ นิกฺขมิ ฯ ขุทฺทกฺราชา ตํ อพฺภูยฺยตํ ทิสฺสวา พลกาयํ
อาท दाता ตุมฺเห น พหฺกกา สพฺเพ สมฺปิณฺชิตฺตวา อสิจมฺมํ
กहेตฺตวา สีนํ อิมสฺส รณฺโณ ปฺรโต อฺชฺชํ เอว กจฺจตาติ ฯ เต
ตถา อกฺกํสู อถ สทา เสนา ทฺวิธา ภิชฺชิตฺตวา อนฺตรมทาสิ ฯ
เต ตํ ราชานํ ชีวคฺคาหํ กณฺ्हีสฺสู อณฺเณ โยธา ปลาयीสฺสู ฯ
ขุทฺทกฺราชา ตํ มาเรมิตฺติ ปฺรโต ชาวติ ปฏฺิรราชา ตํ อภยํ
ยาจิ ฯ ตโต ตสฺส อภยํ ทตฺตวา สปลํ การาเปตฺตวา ตํ อตฺตโน
มนุสฺสํ กตฺตวา เตน สท (๓) อณฺเณ ราชานํ ชีวคฺคาหํ กณฺ्हิตฺตํ
อารพฺก กนฺตฺตวา (๓) ตสฺส รชชฺสีมาย จตฺตวา เปเสสฺสิ รชชฺชํ วา เม
๑. ม. อิตฺถิจิริยา ฯ ๒. สී. ยฺ. รุสฺสิตฺตวา ฯ ม. กุชฺฉิตฺตวา ฯ ๓. ม. อณฺเณ
ราชานํ อพฺภูกฺกนฺตฺตวา ฯ

*เล่มที่ 21 ขกควิสาณสุตตวณณา หน้า 165

เทตุ ยุฑฺธิ วาติ ๗ โส อหิ เอกยฺทุฑฺธิปิ น สหามีติ รชฺช
นियยาเทสิ ๗ เอเตเนว อุปาเยน ราชานो ยชฺฌนฺติ เต
ปราชีสฺสนฺติ ๗ เอเต ราชานो ยชฺฌมิตฺวา รชฺชํ नियยาตฺนฺตฺติ ๗
สพฺเพ ราชานो คเหตุวา อนฺเต พาราณสีราชานํ อคฺคเหสิ ๗

โส เอกสตราชปรวิโต สกถมฺพุทฺธิเป (๑) รชฺชํ อนฺุสาสนฺโต
รชฺชสิริ อนุภวิ ๗ โส ราชานอปรกาเถ จินฺเตสิ (๑) อหิ ปฺพุเพ
ขุทฺทโก อโหสิ อตฺตโน ฌาณสมฺปตฺติยา สกถมฺพุทฺธิปฺสฺส อีสฺสโร
ชาโต ยํ (๒) เม ฌาณํ โลกียวิริยสมฺปยุตฺตํ ตํ (๒) เนว นิพฺพิทาย น
วิราคาย ตํวตฺตติ สาธุ วตฺสฺส สุวาหิ อิมินา ฌาณน โลกุตฺตรมฺมํ
กเวเสยฺยนฺติ ๗ ตโต พาราณสีรณฺโธ รชฺชํ ทควา ปฺตฺตทาริ
สกชนปทเมว เปเสตฺวา ปพฺพชฺชํ สมหาทาย วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา
ปจฺเจกโพธิ สจฺฉมิตฺวา อตฺตโน วิริยสมฺปตฺตี ทิเปนฺโต อิมิ
อุทานคานํ อภาสิ

อารทฺธวิริโย ปรมตฺถปตฺติยา
อลินจิตฺโต อกฺุสีตฺวตฺติ
ทพฺพหนิกุกโม ฌาณพลฺลุปปฺนโน
เอโก จเร ขกควิสาณกปฺโปติ ๗

ตตฺถ อารทฺธํ วิริยมสฺสาติ อารทฺธวิริโย ๗ เอเตน อตฺตโน
วิริยารมฺภิ อาทิวิริยํ ทสฺเสติ ๗ ปรมตฺถโก วุจฺจติ นิพฺพานํ ๗
๑. ม. รชฺชํ อนฺุสาสนฺโต จินฺเตสิ ๗ ๒. ม. ตํโฆ ปน เม ฌาณํ โลกียวิริย-
สมฺปยุตฺตํ ๗

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 166

ตสฺส ปตฺติยา ปรมตฺตปตฺติยา ฯ เอเตน วิริยารมฺเภณ
ปตฺตพฺพผลํ ทสฺเสติ ฯ อลีนจิตฺโตติ เอเตน พลวิริยฺูปตฺตมฺภานํ (๑)
จิตฺตเจตฺตีกานํ อลีนตํ ทสฺเสติ อุกฺกีสํวตฺตตีติ เอเตน
จानาสนจฺงกมาทิสฺส กายสฺส อนวสีทนํ ฯ ทพฺพนิกฺกโมติ
เอเตน กามํ ตโจ จ นฺหารุ จาติ (๒) เอวํ ปวตฺตํ ปทหนวิริยํ ทสฺเสติ ฯ
ยนฺตํ อนฺุพฺพสฺสิกาทิสฺส ปทหนโต กายเณ เจว ปรมตฺตสจฺจ
สจฺจิกโรตีติ (๓) วุจฺจติ ฯ อถวา เอเตน มคฺคสมฺปยุตฺตํ วิริยํ
ทสฺเสติ ฯ ตณฺหิ ทพฺพหฺลจ ภาวนาย ลทฺชตฺตา (๔) นิกฺกโม จ
สพฺพโส ปฏิปกฺขา นิกฺขนตฺตตา ตสฺมา ตํสมงฺคี ปุคฺคโลปี ทพฺโห
นิกฺกโม อสฺสาติ ทพฺพนิกฺกโม ฯ (๕) ฅามพฺลูปฺปนฺโนติ มคฺคกฺขณ
กายตฺตฺตฺตเมน ฅาณพฺเลน จ อุปฺปนฺโน อถ วา ฅามภฺวเตน
พฺเลน อุปฺปนฺโนติ ฅามพฺลูปฺปนฺโน ฯ น (๖) ฅาณพฺลูปฺปนฺโนติ (๗)
วตฺตํ โหติ ฯ เอเตน ตสฺส วิริยสฺส วิปฺสฺสนาฅาณสมฺปโยคํ
ทีเปนฺโต โยนิโส ปฺชานภาวํ สาเชติ ฯ ปุพฺพภาคมชฺฉิมอฺกุกฺกุจ-
วิริยวเสน วา ตโยปี ปาทา โยเชตพฺพา ฯ เสลฺลํ วตฺตนยเมวาทิ ฯ

อาร์ทุวิริยคาถาวณณา สมตฺตา ฯ

ปฏิสลฺลานนฺติ กา อุปฺปตฺติ อิมิสฺสา คาถาย

อวเรนคาถาย อุปฺปตฺติสทิสฺสา เอว อุปฺปตฺติ นตฺถิ โกจि วิเสโส ฯ

๑. สี. วิริยฺูปตฺตมฺภานํ ฯ ม. พลวิริยฺูปตฺตมฺภานํ ฯ ๒. อจฺ. ทก. ๒๐/๒๕๑/๖๔ ฯ

๓. ม. ม. ๑๓/๖๕๗/๖๐๕ ฯ ๔. ม. ย. ตณฺหิ ทพฺพหฺลจ ภาวนาปาริปุรี คตฺตตา ฯ

๕. ม. ทพฺพนิกฺกโมติ วุจฺจติ ฯ ๖. ม. นสทฺโท นตฺถิ ฯ ๗. ม. ย. ฅิรฅาณ-

พฺลูปฺปนฺโนติ ฯ

อตถวณณาย ปนสสา ปฏิสุลานนติ เตหิ เตหิ
สตุตสงขารเหหิ ปฏินิวตติตฺวา สลลีนํ เอกมตฺตเสวิตา (๑)
เอกีกาโว กายวิเวกติ อตุโถ ๑ ฌานนฺติ ปจฺจนิกขฺฌาปนโต
อารมฺมณลกฺขณฺูปนิจฺฌานโต จ จิตฺตวิเวโก วุจฺจติ ๑ ตตฺถ
อฏฺฐสฺมาปตฺติโย นีวรณาทีปจฺจนิกขฺฌาปนโต อารมฺมณฺูปนิจฺ-
ฌานโต จ ฌานนฺติ วุจฺจติ วิปฺสฺสนามกฺคผลานิ สตุต-
สญฺญาทีปจฺจนิกขฺฌาปนโต ลกฺขณฺูปนิจฺฌานโตเยว เจตถ
ฌานานิ ๑ (๒) อิธ ปน อารมฺมณฺูปนิจฺฌานํเยว อธิปฺเปตํ ๑
เอวเมตํ ปฏิสุลานํ จ ฌานํ จ อริญฺจมาโน อชฺหมาโน
อนิสชฺชมาโน ๑ ฃมฺเมสฺสูติ วิปฺสฺสนูปฺเคสฺส ปญฺจกฺขนฺธาที-
ฃมฺเมสฺส ๑ นิจฺจนฺติ สตตํ สมิตํ อพฺุโกกิณฺณํ ๑ อนุฃมฺม-
จารีติ เต ฃมฺเม อารพฺก ปวตฺตมาเนน (๓) อนุคตํ วิปฺสฺสนาฃมฺมํ
จรมาโน อถ วา ฃมฺมาติ นว โลกฺคตฺตรฃมฺมา เตสํ
ฃมฺมานํ อนุโลโม ฃมฺโมติ อนุฃมฺโม วิปฺสฺสนาเยตํ อธิวจฺนํ ๑
ตตฺถ ฃมฺมานํ นิจฺจํ อนุฃมฺมจารีติ วตฺตพฺเพ คาถาพนฺธสฺสขฺตุถิ
วิกฺคตฺติพฺยขฺตุติเยน ฃมฺเมสฺสูติ วุตฺตํ สียา ๑ อาทีนํ
สมฺมสฺสิตา ภเวสฺสูติ ตาย อนุฃมฺมจริตาสงฺขาตาย วิปฺสฺสนาย
อนิจฺจาการาทิโทสํ ตีสุ ภเวสฺส สมฺนุปฺสฺสนโต เอว
อิมิ กายวิเวกจิตฺตวิเวกํ [๔] สีขาปตฺตวิปฺสฺสนาสงฺขาตาย
๑. สี. เอกมฺนตฺตเสวิตา ๑ ม. เอกตฺตเสวิตา ๑ ๒. ม. ผลานิ ๑
๓. ม. ปวตฺตมาเนน ๑ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร อริญฺจมาโนติ ทิสฺสตี ๑

ปฏิปทาย อธิคโตติ วตฺตพฺโพ เอโก จเรติ เอว โยชนา
เวทิตพฺพา ฯ

ปฏิสฺสฺถานคถาวณฺณา สมตฺตา ฯ

ตณฺหกุขยฺนฺติ กา อุปฺปตฺติ ฯ อณฺณตโร กิร
พาราณสีราชา มหจฺจราชานุกาเวน นครํ ปทกฺขิณฺณํ กโรติ ฯ
ตสฺส สรีโรโสภาย อวภูตฺติททยา (๑) สตฺตา ปฺรโต กจฺจนฺตปิ
นิวตฺติตฺวา ตเมว อุลโลเกนฺติ ปจฺจโต กจฺจนฺตปิ อุโกหิ ปสฺเสหิ
กจฺจนฺตปิ ฯ ปกฺติยา เอว หิ พุทฺธทสฺสเน ปุณฺณจฺนฺตสมุทฺท-
ราชทสฺสเน จ อติคฺโต โลโก ฯ อถ อณฺณตรา กุณฺมฺพियกริยาปิ
อุปฺริปาสาทคฺตา สีหปฺลชฺรํ วิวริตฺวา โอลอกยมาณา อฏฺฐาสี ฯ
ราชา ตํ ทิสฺวาว ปฏิพฺพชฺจิตฺโต หุตฺวา อมจฺจํ อาณาเปสิ
ชานาหิ ตาว ภณฺเ อยํ อติถิ สสฺสามิกา วา อสฺสามิกา วาติ ฯ
โส คนฺตฺวา สสฺสามิกาคิ อาโรเจสิ ฯ อถ ราชา จินฺเตสิ อีมา
วิสฺตีสหสฺสา นาฏกิตฺถิโย เทวจฺจรายो วิย มํเขว เอกํ อภิรเมนฺติ
โสทานาหํ เอตปิ อคฺคิตฺวา (๒) ปฺรสฺส อติถิยา ตณฺหํ อุปฺปาเทสิ
สา ตณฺหาปิ ตาว อุปฺปนฺนา อปายเมว จ อากกฺกตฺติตฺติ ตณฺหา
อาทึนฺวํ ทิสฺวา หนฺนท นํ นิกฺคณฺหามิตี รชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตฺวา
วิปฺสฺสนฺโต ปจฺเจกโพธิํ สจฺจิกตฺวา อิมํ อุทานคถํ อภาสิ

ตณฺหกุขยํ ปตฺถยมปฺปมตฺโต

อเนตฺมฺโค สุตฺวา สติมา

๑. สี่. อวชฺชิตททยา ฯ ๒. สี่. อติยิตฺวา ฯ

*เล่มที่ 21 ขุคฺควิสาณสุตฺตวณฺณา หน้า 169

สงฺขาตธมฺโม นียโต ปธานวา

เอโก จเร ขุคฺควิสาณกปฺโปติ ฯ

ตตฺถ ตณฺหกุขยฺนฺติ นิพฺพานํ เอวํ ทิฏฺฐาทีนฺวาย วา
ตณฺหาหย เอว อปฺปวตฺตี ฯ อปฺปมตฺโตติ สาทจฺจการี [๑] ฯ
อนลฺมฺโกลฺลิตฺติ อลาลามฺโฆ ฯ อถ วา อนเโล จ อมฺโโล จ ปณฺฑิตฺโต
พฺยตฺโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ หิตฺสุขสมฺปาปํ สุตมฺสฺส อตฺถิตฺติ
สุตฺวา อากมสมฺปนฺโนติ วุตฺตํ โหติ ฯ สตีมาติ จิรกตาทีนํ
อนุสฺสริตา ฯ สงฺขาตธมฺโมติ ธมฺโมปปริกฺขาย ปริยฺญาต-
ธมฺโม ฯ นียโตติ อริยมกฺเคน นียามํ ปตฺโตติ ฯ ปธานวาติ
สมฺมปฺปธานวีริยสมฺปนฺโน ฯ อฺปฺปปฏิปาฎิยา เอส ปาโฆ
โยเชตฺตพฺโพ ฯ เอวเมเตหิ อปฺปมาทาทีหิ สมฺนฺนาคโต
นียามสมฺปาปเคน ปธานเนน ปธานวา เตน ปธานเนน
ปตฺตนิยามโต (๒) นียโต ตโต อรหตฺตปฺปตฺติยา สงฺขาตธมฺโม ฯ
อรหา ที ปฺน สงฺขาตพฺพาภาวโต สงฺขาตธมฺโมติ วุจฺจติ ฯ
ยถาห ยะ จ สงฺขาตธมฺมาเส ยะ จ เสขา ปุณฺณ อิทฺธาติ ฯ (๑)
เสสํ วุตฺตณฺยเมวาทิ ฯ

ตณฺหกุขยคาถาวณฺณา สมตฺตา ฯ

สีโหวาติ กา อฺปฺปตฺติ อลฺยตฺตรสฺส กิร พาราณสีรณฺโณ
ทฺูเร อฺยฺยานํ โหติ โส ปเคว วุฏฺฐาย อฺยฺยานํ คจฺจนฺโต
อนฺตรามกฺเค ยานา โอรุยฺห อฺทกฺกุจฺจํ อฺปฺคโต มฺขํ โชวิสุสฺสามิตฺติ ฯ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร สกฺกจฺจการีติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. ปตฺตนิยามตฺตา ฯ
๓. สํ. นี. ๑๖/๕๘,๕๙/๕๖ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 170

ตสมิณจ ปเทเส สีหี สีหโปตกัม ชเนตฺวา (๑) โจราย คตาฯ
ราชปุริโส ตัม ทิสฺวา สีหโปตโก เทวติ อโรเจสิฯ ราชา สีโห
กิริ น กสฺสจि ภายตีติ ตัม อุปฺปริกฺขิตฺตุ เกรอิทินิ อโกฏฺวาเปสิ
สีหโปตโก ตัม สทฺทํ สุตฺวาปี ตเถว สยิฯ ราชา ยาวตติยกัม
อโกฏฺวาเปสิ โส ตติยวเร สีลํ อุกฺขิปิตฺวา สทฺทํ ปริลํ
โโอลเกตฺวา ตเถว สยิฯ อถ ราชา ยาวสฺส มาตา นาคจฺฉติ
ตาว จจฺฉมาติ วตฺวา จจฺฉนฺโต จินฺเตสิ ตัมทิวลํ ชาโตปี สีหโปตโก
น สนฺตสฺสติ น ภายติ กุทาสฺสุ นามาหฺมปี ตณฺหาทิฏฺฐิปริตาลํ เมตฺวา
น สนฺตเสยฺยํ น ภายเยยฺยนฺติฯ โส ตัม อารมฺมณํ คเหตุวา
จจฺฉนฺโต ปฺน เกวญฺเญหิ มจฺเจ คเหตุวา สาขาสฺ พนฺธิตฺวา
ปสฺริเต ชาเล วาตํ อสฺสชฺชมานํเยว (๒) จจฺฉมานํ ทิสฺวา ตมฺปี
นิमितฺตํ อคฺคเหสิ กุทาสฺสุ นามาหฺมปี ตณฺหาทิฏฺฐิชาลํ โมหชาลํ
วา ผาเลตฺวา เอวํ อสฺสชฺชมาโน จจฺฉเยยฺยนฺติฯ

อถ อฺยฺยานํ คนฺตฺวา สีลาปญฺเญ โปกฺขรณฺตีเร นิสินฺโน
วาทพฺภาหตานิ ปทฺมานิ โอนมิตฺวา อุกกํ พุสฺสิตฺวา วาตวิกเม
ปฺน ยถาญฺจานเ จิตานิ อุกเกน อนุปลิตฺตฺวานิ ทิสฺวา ตมฺปี
นิमितฺตํ อคฺคเหสิ กุทาสฺสุ นามาหฺมปี ยถา เอตานิ อุกเก ชาตานิ
อุกเกน อนุปลิตฺตฺวานิ ติจฺฉนฺติ เอวํ โลกเ ชาโต โลกเ อนุปลิตฺโต
ติฏฺฐเยยฺยนฺติฯ โส ปฺนปฺปฺนํ ยถา สีหฺวาตปทฺมานิ เอวํ
อสฺนฺตสนฺเตน อสฺสชฺชมานเ อนุปลิตฺเตน ภาวิตพฺพนฺติ จินฺเตตฺวา
๑. สี. ชหิตฺวาฯ ๒. สี. อสฺงกฺเยวฯ ม. อลคฺกฺเยวฯ

รชฺช ปหาย ปพฺพชิตฺวา วิปฺสฺสนฺโต ปจฺเจกโพธิ์ สจฺฉิกคฺวา อิมํ
อุทานคถํ อภาสิ

สีโหว สทฺทเทสุ อสนฺตสนฺโต
วาโตว ชาลฺมฺหิ อสชฺชมาโน
ปทุมํว โตเยน อลิมนฺมาโน
เอโก จเร ขุคฺควิสาณกปโปติ

ตตฺถ สีโหติ จตฺตารโ สึหา ตินฺนสีโห นรสีโห (๑) กภาพสีโห
เกสรสีโหติ ฯ เกสรสีโห เตลฺลํ อคฺคกมฺกขายติ โสว อธิ
อธิปฺเปโต ฯ วาโต ปฺรตฺตติมาทิวเสน อนเนกวิโร ปทุมํ วาติ
รตฺตเสตาทิวเสน ฯ เตสุ โย โกจิ วาโต ยํ กิณฺณจิ ปทุมณฺจ วณฺณุตฺติเยว ฯ
ตตฺถ ยสฺมา สนฺตาสฺ อตฺตติเนเหเน โหติ อตฺตติเนโห จ
ตณฺหาเลโป โสปี ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺเตน วิปฺยุตฺเตน วา โลเกเน โหติ ฯ
โส จ ตณฺหาเยว ฯ สชฺชนํ ปน ตตฺถ อุปปริกฺขาวิริทิสฺส
โมเหเน โหติ โมโห จ อวิชฺชา ฯ ตตฺถ สมเถเน ตณฺหา
ปหานํ โหติ วิปฺสฺสนาย อวิชฺชาย ฯ ตสฺมา สมเถเน อตฺตติเนหํ
ปหาย สีโหว สทฺทเทสุ อนิจฺจาทีสุ อสนฺตสนฺโต วิปฺสฺสนาปญฺญา
โมหํ ปหาย วาโตว ชาลฺมฺหิ ขนฺธายตนาทีสุ อสชฺชมาโน สมเถเนว
โลกํ โลกสมฺปยุตฺตํเอว (๒) ทิฏฺฐิณฺจ ปหาย ปทุมํว โตเยน
สพฺพภวโภคโลเกเน อลิมนฺมาโน เอตฺถ จ สมถสฺส สีลํ
๑. ม. ยฺ. ปณฺฑิตฺสีโห ฯ ๒. สี. โลกสมฺปยุตฺตํเอว ฯ ๓. ม. สพฺพภวโภคโลเกเน
อลิมนฺมาโน ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา หน้าที่ 172

ปทญฺจัน สมโถ สมธา วิปสฺสนา ปญฺญาติ เอว เตสุ ทฺวิสุ
ชมฺเมสุ สิทฺเตสุ ตโยปี ขนฺธา สิทฺธา โหนฺติ ฯ ตตฺถ สีสกฺขนฺเชน
สุรโต โหติ โส สีสโหว สทฺเทสุ อาฆาตวตฺถุสุ กุชฺฌิตฺตกาตาย น
สนฺตสฺติ ปญฺญาทฺกขนฺเชน ปฏฺวิทฺตสกาโว วาโตว ชาลมฺหิ
ขนฺธาทิสฺมมฺเกเท น สชฺชติ สมธาทฺกขนฺเชน วีตราโค
ปทุมว โตเยน ราเคน น ลิมฺปติ ฯ เอว สมถวิปสฺสนาหิ
สีลสมธาปญฺญาทฺกขนฺเชนิ จ ยถาสมฺภวํ อวิชฺชาตณฺหानํ
ติณฺณจ อกฺุสลมฺลानํ ปหานวเสน อสนฺตสนฺโต อสชฺชมาโน
อลิมฺปมาโน จ เวทิตฺตโป ฯ เสถํ วุคฺตณยมเววาทิ ฯ

อสนฺตสนฺตกาถาวณณา สมตฺตา ฯ

สีโห ยถาติ กา อฺุปฺตติ อลฺยตโร กิร พาราณสี-
ราชา ปจฺจนตํ กุปิตํ วุสฺเมตฺตํ กามานุกามิมคฺคํ ฉทฺเทตฺวา
อฺุหํ อญฺวมคฺคํ กเหตุวา มหฺตียา เสนาย กจฺจติ ฯ เตน จ
สมเยน อลฺยตฺรสมฺมึ ปพฺพตปาเท สีโห พาลสุริยาตปํ ตปฺปมาโน
นิปฺนโน โหติ ฯ ตํ ทิสฺวา ราชนฺริโส รณฺโโย อาโรเจสิ ฯ
ราชา สีโห กิร สทฺเทน น สนฺตสฺตติ เกริสงฺขปณฺวาทีหิ สทฺทํ
การาเปสิ สีโห ตเถว นิปชฺชิ ฯ ทฺติยมฺปิ การาเปสิ
สีโห ตเถว นิปชฺชิ ตฺติยมฺปิ การาเปสิ สีโห มม ปฏฺิสตฺตุ
อตฺถิตฺติ จตฺุหิ ปาเทหิ สฺุปฺตติกฺุจิตํ ปตฺติกฺุหิตฺวา สีหนาทํ นทฺิ ฯ
ตํ สุตฺวา หตฺถาโรหาทโย หตฺถิอาทีหิ โอโรหิตฺวา ตินฺคหนานํ
ปวิญฺจา หตฺถิสฺสคณา ทิสาวิทฺธา ปลาตา ฯ รณฺโโย

หตถิปิ รษณัน คเหตุว วณคหนนทินิ โปถยมโน ปลยิ ๑
โส ตั สนฐเรตุ อสกุโกนุโต รุกขสขย โอลมพิตุว ปจวี
ปติตุว เอกปทิกมคเคน คจณนุโต ปจเจกพุฐนัน วสนฐจัน
ปปุณิตุว ตตถ ปจเจกพุฐเช ปุจนิ อปี ฆนเต สททมสสุตถติ ๑
อาม มหรรษติ ๑ กิสส สทท ฆนเตติ ๑ ปจมี
เกริสขทินัน ปจฉว สีสสสติ ๑ น ฆยิตถ ฆนเตติ ๑
น มยั มหรรษ กสสจ สททสส ฆยมตติ ๑ สกกา ปน ฆนเต
มยหมปิ เอทิส กตุนติ ๑ สกกา มหรรษ สเจ ปพพขสิติ ๑
ปพพขมิ ฆนเตติ ๑ ตโต นัน ปพพชตุว ปุพเพ วุตตนยเนว
อภิสมจกริกิ สิกขเปสิ ๑ โสปี ปพเพ วุตตนยเนว วิปสสนุโต
ปจเจกโพธิ สจจิกตุว อิม อุตถนคถัน อภสิ

สิโห ยถ ทจพลี ปสยห
รษ มิคัน อภิกุย จาริ
เสเวถ ปนุตานิ เสนนสนนนิ
เอโก จเร ขคควิสถณกปโปติ

ตตถ สหนน จ หนนน จ สิมชวตตจ จ สิโห ๑
เกสรสิโห อธิ อธิปเปโต ๑ ทจจ พลมสส อตถิติ ทจพลี ๑
ปสยห อภิกุยยติ อุกย จาริสทเทน สห โยเชตพพิ ปสยหจาริ
อภิกุยจาริติ ๑ ตตถ ปสยห นิคคยห ปิเพตุว นิคคเหตุว
ปกคเหตุว จรณน ปสยหจาริ อภิกวิตว สนตเสตุว
วสิคตุว จรณน อภิกุยจาริ ๑ สุวยั ฆยพลน ปสยหจาริ

เดชสา อภิภุยจาโร ๑ ตตถ สเจ โภจ วเทยย ก็ ปสยห
อภิภุย จาริตี ตโต มิคานนฺติ สามิวจัน อูปโยควจัน กตฺวา มิค
ปสยห อภิภุย จาริตี ปฏิวตฺตพฺพ ๑ ปนฺตานีติ ทูรานี ๑
เสนาสนานีติ วสนภูจฺจานานี ๑ เสสิ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว
สกุกา ชานิตฺตุนฺติ น วิตุถาริตฺตุนฺติ ๑

ทาสพลีคภาวณณา สมตฺตา ๑

เมตฺตํ อูปฺเภกฺขนฺติ กา อูปฺปตฺติ อณฺตโร กิร ราชา
เมตฺตาทิฆานลาภี อโหสิ ๑ โส ฆานสฺสุนฺตฺรายกัรฺ รชฺชนฺติ
ฆานานฺรกฺษณฺตํ รชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตฺวา วิปฺสฺสนฺโต ปจฺเจกโพธิ
สจฺฉิกตฺวา อิมํ อุทานคาถํ อภาสิ

เมตฺตํ อูปฺเภกฺ ขฺณฺณํ วิมุตฺตี

อาเสวมาโน มุทิตฺตจฺ กาเล

สพฺเพเน โลเกเน อวิรุชฺฌมาโน

เอโก จเร ขคฺคฺวิสาณกปฺโปติ ๑

ตตถ สพฺเพ สตฺตา สุขิตา โหนฺตฺตฺติอาทินา นเยน
หิตฺต
วิมุจฺเจยฺย
โมทฺนฺติ วัต โภณฺโต สตฺตา โมทฺนฺติ สาธุ สฺสุจฺจฺติอาทินา นเยน
หิตฺต
กมฺเมนาติ สุขฺทุกฺเขสุ อชฺฌเปกฺขนฺตา อูปฺเภกา ๑

๑. ม. เมตฺตาทิฆานลาภี ๑

คาถาพนฺธุขตฺถํ ปน อฺปฺปฏิปาณฺญา เมตฺตํ วตฺวา อฺเปกฺขา
วุตฺตา มุทิตา ปจฺจนาฯ วิมุตฺตินฺฺติ จตฺสโสปี หิ เอตา อตฺตโน
ปจฺจนีกธฺมเมหิ วิมุตฺตตฺตา วิมุตฺติโย เตน วุตฺตํ

เมตฺตํ อฺเปกฺขํ กรุณฺถ วิมุตฺตี

อาเสวมาโน มุทิตณฺจ กालติฯ

ตตฺถ อาเสวมาโนติ ติสฺโส ติกจตฺถกขฺฆมานวเสน อฺเปกฺขํ
จตฺตตฺถกขฺฆมานวเสน ภาวมาโนฯ กาลติ เมตฺตํ อาเสวิตฺวา
ตโต วุฏฺฐาย กรุณฺถ ตโต วุฏฺฐาย มุทิตํ ตโต อิตฺรโต วา
นิปฺปิตฺติกขฺฆมานโต วุฏฺฐาย อฺเปกฺขํ อาเสวมาโน กาล อาเสวมาโนติ
วุจฺจติ อาเสวิตฺถุ ฆาสฺสกาเล วาฯ สพฺเพน โลเกน
อวิรุชฺฌมาโนติ ทสฺสุ ทิสาสฺสุ สพฺเพน สตฺตโลเกน อวิรุชฺฌมาโนติ
เมตฺตาทินฺณหิ ภาวิตตฺตา สตฺตา อฺปฺปฏิกุลา โหนฺติ สตฺเตสฺสุ จ
วิโรธฺญโต ปฺปฏิโฆ วุสฺสมมติฯ เตน วุตฺตํ สพฺเพน โลเกน
อวิรุชฺฌมาโนติฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป วิตฺถาเรน ปน
เมตฺตาทิกฺกา อฏฺฐสาลินฺยา ธฺมมสงฺคหฺฏฺฐกถาย วุตฺตาฯ เสถํ ปุพฺพ-
วุตฺตสทิสเมวาทิฯ

อฺปฺปมณฺณาคาถาณฺณา สมตฺตาฯ

รากณฺจ โทสณฺจาทิ กา อฺปฺปตฺติ ราชคหํ กิร นิสฺสาย
มาตฺงฺโค นาม ปจฺเจกพฺพุโธ วิหฺรติ สพฺพปจฺฉิมิ ปจฺเจก-
พฺพุธานํฯ อถ อมฺหากํ โพธิสฺตฺเต อฺปฺปนฺเน เทวตาโย
โพธิสฺตฺตสฺส ปุชฺชนตฺถาย อากจฺจนฺติโย ตํ ทิสฺวา มาริสา

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 176

มาริสสา พุทฺโธ โลกเ อูปฺปนฺโนติ ภาณีสฺสุ ฯ โส นิโรธา วุฏฺฐหนฺโต ตํ
สทฺทํ สุตฺวา อตฺตโน จ ชีวิตฺกฺขยํ ทิสฺวา หิมวฺนเต มหาปฺปาโต
นาม ปพฺพโต ปจฺเจกพุทฺธานํ ปรีนิพฺพานภูจฺจํ ตตฺถ อากาเสน
คนฺตฺวา ปุพฺเพ ปรีนิพฺพุตฺตปจฺเจกพุทฺธสฺส อภูจฺสิสงฺฆาตํ ปปาเต
ปกฺกขิปิตฺวา สีลาตเถ นิสฺสีทิตฺวา อิมํ อุทฺธานคฺคาถํ อภาสิ

รากลฺลจ โทสลฺลจ ปหาย โมหํ
สนฺทาลยิตฺวาน ลํโยชนานิ
อสนฺตลํ ชีวิตฺสงฺขมฺหิ
เอโก จเร ขคฺคฺวิสาณกฺปโปติ ฯ

ตตฺถ รากโทยโมหา อรรคฺสุตฺเต วุตฺตา ฯ ลํโยชนานิตี
ทส ลํโยชนานิ ตานิ จ เตน เตน มกฺเคน สนฺทาลยิตฺวา ฯ
อสนฺตลํ ชีวิตฺสงฺขมฺหิตี ชีวิตฺสงฺขโย วุจฺจติ จุตฺติจิตฺตสฺส ปรีเภทฺโต ฯ
ตํสงฺขเย นิกฺกนฺติยา(๑) ปหีนฺตฺตา อสนฺตสนฺติ ฯ เอตฺตวาคา
โสปาทิสฺเสสนิพฺพานธาคู อตฺตโน ทสฺเสตฺวา คากาปรีโยसान
อนฺุปาทิสฺเสสาย นิพฺพานธาคฺยา ปรีนิพฺพายีติ ฯ

ชีวิตฺสงฺขยคฺคาถาวณฺณา สมตฺตา ฯ

ภขฺนฺตีติ กา อูปฺปตฺติ พาราณฺสิยํ กิโร อณฺฺตโร
ราชา อาทิกากาย วุตฺตปฺปการเมว ผิตฺ รชฺชํ สมฺนุสฺสาสติ
ตสฺส ขโร อาพาโธ อูปฺปชฺชิ ทุกฺขา เวทนา วตฺตฺนฺติ ฯ
วีสฺตีสฺสทฺสฺสตีโย ปรีวเรตฺวา หตฺถปาทสมฺพาทฺนาทินิ กโรนฺติ ฯ

๑. ม. ตสฺมี จ ชีวิตฺสงฺขเย ชีวิตฺนิกฺกนฺติยา ฯ

อมจจา น ทานายิ ราชา ชีวิสุตติ หนุท มยิ อตตโน สรรณิ
คเวสิสุสามาติ จินเตตวา อณฺณสุส รัญโย สนฺตักิ คนฺตวา อุปฺภูจัน
ยาจิสฺสุ ฯ เต ตตฺถ อุปฺภูจหนฺติเยว น กิลฺลิจิ ลภนฺติ ฯ
ราชาปิ อาพาธา วุฏฺฐหิตฺวา ปุจฺฉิ อิตฺถนฺนาโม จ อิตฺถนฺนาโม
จ กุหิณฺติ ฯ ตโต ตํ ปวฺตตี สุตฺวา สีลํ จาเลตฺวา ตฺวณฺหิ อโหสิ ฯ
เตปิ อมจจา ราชา วุฏฺฐิโตติ สุตฺวา ตตฺถ กิลฺลิจิ อลภมาณา
ปรเมน ปาริซฺชณฺเณ สมนฺนาคตา ปุณฺเทว อากนฺตฺวา ราชานํ
วณฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐิสฺสุ ฯ เตน จ รัญเภา กุหิํ ตาตา ตฺวเมห
คตาคิ วุตฺตา อาหิสฺสุ เทวํ ทพฺพลํ ทิสฺวา อาชีวิกภเยนมหา อสุกํ
นาม ชนปฺทํ คตาคิ ฯ ราชา สีลํ จาเลตฺวา จินเตสิ ยนฺนุณาหิ
อิม วิมฺเสยฺยํ ก็ ปุณฺปิ เอวํ กเรยฺย นนฺติ ฯ โส ปุพฺเพ อาพาธิก-
โรเคน (๑) ผุฏฺโฐ วิย คาพฺหเวทณํ อตฺตานํ ทสฺเสนฺโต
คิลานาลยมกาสิ ฯ อิตฺถิโย สมฺปรีวาเรตฺวา ปุพฺพสทิสเมว
สพฺพํ อํกิสฺสุ ฯ เตปิ อมจจา ตเถว ปุณฺ พุทฺธํ ชนํ คเหตฺวา
ปฏกมฺิสฺสุ ฯ เอวํ ราชา ยาวตฺตยิํ สพฺพํ วุตฺตสทิสํ อกาสิ ฯ
เตปิ ตเถว ปฏกมฺิสฺสุ ฯ ตโต จตฺตถมฺปิ เต อากเต ทิสฺวา อโห
อิม ทุกฺกริ อํกิสฺสุ เย มํ พฺยาธิตํ ปหาย อนเปกฺขา ปฏกมฺิสฺสูติ
นิพฺพิโน รัชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตฺวา วิปฺสสนฺโต ปจฺเจกโพธิ
สจฺฉิกตฺวา อิมํ อุทานคาคิ อกาสิ
๑. สี. สภาวิกโรเคน ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา วณณา หน้า 178

ภขนุติ เสวนุติ จ การณตถา

นิกุการณา ทุลลภา อชช มิตตา

อตตญฺจปญฺญา อสุจฺจ มนุสฺสา

เอโก จเร ขคฺคฺวิสาณกปโปติ ฯ

ตตถ ภขนุติตี สรีเรน อลฺลียิตฺวา (๑) ปยฺรูปาสนุติ ฯ
เสวนุติตี อญฺชลิกมฺมาทีหิ กิการปฺปฏิสฺสาวิตาย จ ปริจฺจนุติ ฯ
การณํ อตฺโถ เอเตสนุติ การณตถา ภขนาย เสวนาย จ
นาณณํ การณมตฺถิ อตฺโถ เอว เนลํ การณํ อตฺตเหตุ
เสวนุติตี วุตฺตํ โหติ ฯ นิกุการณา ทุลลภา อชช มิตฺตาติ อิติ
กิญฺจิ ลจฺจมาติ เอวํ อตฺตปฺปฏิลาภการณน นิกุการณา เกวลํ
อุปกาโร จ โย มิตฺโต สุขทุกฺโข (๒) จ โย สขา ฯ
อตฺตกฺขาเย จ โย มิตฺโต โย จ มิตฺตานุกมฺปโกติ (๓)
เอวํ วุตฺเตน อริเยน มิตฺตภาเวน สมฺนฺนาคตา ทุลลภา อชช
มิตฺตา ฯ อตฺตนิ จิตฺตา เอเตลํ ปญฺญา อตฺตานํเยว โอลฺลเกนุติ
น อลฺลณนุติ อตฺตญฺจปญฺญา ฯ ทิฏฺฐตฺตปญฺญาติ (๔) อยมฺปิ กิร
โปราณปาโจ สมฺปติ ทิฏฺฐเจเยว อตฺเถ เอเตลํ ปญฺญา อายตี
น เปกฺขนุติตี วุตฺตํ โหติ ฯ อสุจฺจิตฺติ อสุจฺจนา อนริเยน กายวจิมโน-
กมฺเมน สมฺนฺนาคตา ฯ เสลํ ปุพฺเพ วุตฺตเยเนว เวทิตพฺพนุติ ฯ

การณตฺถคาถาวณณา สมตฺตา ฯ

๑. สี. อลฺลียนุติ ฯ ๒. ม. สุข ทุกฺโข ฯ ๓. ที. ปา. ๑๑/๑๕๖/๒๐๒ ฯ

๔. ม. ย. ทิฏฺฐญฺจปญฺญา ฯ

*เล่มที่ 21 กสิการทวาชสุตตวณฺณนา หน้า 179

จตุตฺโต วคฺโค นิฏฺฐิตฺโต เอกาทสฺหิ กถาหิ ฯ

เอวมมตฺติ เอกจตุตฺตาลีสกาธาปริมาณํ ขคฺควิสาณสุตฺตํ
กตฺตจิจิเทว วุตฺเตน โยชนานเยน สพฺพตฺตถ ยถานูรูปํ โยเชตฺวา
อนุสนฺธิโต อตฺถโต จ เวทิตฺตพฺพิ ฯ อติวิตุถารภเยน ปน
อเมหฺหิ น สพฺพตฺตถ โยชิตฺตติ ฯ

ปรมตฺตโชติกา ขุทฺทกกุฏกถาย

ขคฺควิสาณสุตฺตวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

เอวมมเม สุตฺตติ กสิการทวาชสุตฺตํ ฯ กา อุปฺปตฺติ
ภควา มคฺเชสุ วิหรนฺโต ทกฺขิณฺนาคิริสฺมี เอกนาลายํ พุราหฺมณ-
คามํ ปุเรกตฺตจิจฺจํ ปจฺจมาภตฺตจิจฺจนฺติ อิมํสุ ทฺวีสุ พุทฺธจิจฺเจสุ
ปุเรกตฺตจิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา ปจฺจมาภตฺตจิจฺจาวสานํ พุทฺธจิจฺจนา
โลกํ โวลเณโต กสิการทวาชํ พุราหฺมณํ อรหตฺตสฺส
อุปฺนิสฺสยสมฺปนฺนํ ทิสฺวา ตตฺถ มยิ กเต กถา ปวตฺตีสฺสตี ตโต
กถาวสานํ ชมฺมเทสนํ สุตฺวา เอส พุราหฺมโณ ปพฺพชิตฺวา
อรหตฺตํ ปาปฺปนิสฺสตีติ จ ญตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา กถิ สมฺมูจฺจาเปตฺวา
อิมํ สุตฺตํ อภาสิ ฯ

ตตฺถ ลียา กตฺมํ พุทฺธานํ ปุเรกตฺตจิจฺจํ กตฺมํ

ปจฺจมาภตฺตจิจฺจนฺติ ฯ วุจฺเจเต พุทฺโธ ภควา ปาโตเอว

วูฏฺฐาย อุปฺภูจฺจา กานุกฺคหตฺถํ สรีรผาสูกตฺถญจ มุขโชนนาทิ-

สรีรปริกมฺมํ กตฺวา ยาว ภิกฺขาจารเวลา ตาว วิวิตฺตาสเน

วิตินาเมตฺวา ภิกฺขาจารเวลาย นีวาเสตฺวา กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา

จีวร ปารูปิตวา ปตตมาทาย กทาจิ เอกโก กทาจิ ภิกขุสัมปริวุโต
คามं वा निकमं वा पिण्णाय ปวิสติ กทาจิ ปกตिया กทาจิ
อนเนเกหิ ปาฎิหาริเยหิ ปวตตมานะหิ ฯ เสยฺยถิทํ पिण्णाय
ปวิสโต โลกนาถสฺส ปุโรโต คนฺตฺวา มุทฺตติโย วาตา ปจฺวี
โสเชนฺติ วลาหกา อุทกมุสฺสิตานิ มุญฺจนฺตา มกฺเค เรณुं
วูปสมะตฺวา อุปริ วิตานं หุตฺวา ติฏฺฐนฺติ ฯ อปเร วาตา
ปุปฺผานิ อุปสํหริตฺวา มกฺเค โอกิรนฺติ อุन्नฺตา ภูมิปปเทสา
โอนมนฺติ ฯ โอนฺตา อุन्नมนฺติ ฯ ปาทนิกุเขปสมเย
สมาว ภูมิ โหติ ฯ สุขสมพฺสฺसानิ ปทุมปุปฺผานิ वा ปาเท
สมปฺปฏิจฺจนฺติ อินฺทขิลสฺส อนฺโต จปิตมตฺเต ทกฺขิณปาเท
สรีรา ฉพฺพณฺณรสมิโย นิจฺจริตฺวา สุวณฺณรสปิณฺชรานิ วिय [๑]
ปาสาทกฺกฏาคาราทีนํ กโรนฺติโย อิตฺ จิตฺ จ วิธวานฺติ ฯ
หตฺถิอสุสฺวิหงฺกาทโย สกสกฺกฺจฺจฺจเนสุ จิตฺยาเยว มจฺจเรณ อากาเรน
สทฺทํ กโรนฺติ ฯ ตถา เกริวิณฺหาทีนํ ตฺริยานิ มนฺุสฺसानํ
กายุปคานิ จ อากฺรณานิ เตน สลฺยณาณฺน มนฺุสฺสา
ชานนฺติ อชฺช ภควา อिธ पिณฺणाय ปวิฏฺฐโจติ ฯ เต สฺุณิวตฺถา
สุปารฺตฺตา คนฺธปุปฺผาทีนํ อาทาย จมฺรา นิกฺขมิตฺวา อนฺตรวีถิ
ปฺปฏิปชฺชิตฺวา ภควนฺตํ คนฺธปุปฺผาทีนํ สกฺกจฺจํ ปุเชตฺวา [๒]
วณฺทิตฺวา ฆนฺเต ทส ภิกฺขุ อมฺหากํ วิสฺติ อมฺหากํ ภิกฺขุสฺตํ เทถาติ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร จิตฺรปฺปฏิปริกฺขิตฺตานํ วिय จาติ ทิสฺสตี ฯ
๒. ม. เอตฺถนฺตเร รณฺทิตฺวาติ ทิสฺสตี ฯ

ยาจิตฺวา ภควโตปี ปตฺตํ กเหตุวา อาสนํ ปณฺญาเปตฺวา สกุกจํ
ปิณฺฑปาเตน ปฏีมาเนนฺติ ฯ

ภควา กตภตฺตกิจฺโจ เตสํ สนฺตนาณานิ โอลเกตฺวา ตถา
ธมฺมํ เทเสติ ยถา เกจิ สรณฺคมเน ปติฏฺฐหนฺติ เกจิ ปณฺจสุ
สีเลสุ เกจิ โสตาปตฺตีสกทาคามิอนาคามิผลานํ อณฺตรสฺมี
เกจิ ปพฺพชิตฺวา อุกฺกผลเ อรหตฺเตติ ฯ เอวํ ตถา ตถา ชนํ
อนุกฺกเหตุวา อุกฺกาयाสนา วิหาริ กจฺจนฺติ ฯ ตตฺถ ตตฺถ
มณฺฑลมาเพ ปณฺธตฺตปวฺรพุทฺธาสนเ นิสิตฺติ ภิกฺขุณฺํ ภตฺตกิจฺจ-
ปริโยสานํ อากมฺยมาโน ฯ ตโต ภิกฺขุณฺํ ภตฺตกิจฺจปริโยสานํ
อุปฏฺฐาโก ภควโต นิเวเทติ อถ ภควา คนฺธกฺฎฺฐิ ปวิสฺติ ฯ
อิทฺนตฺวา ปุเรภตฺตกิจฺจํ ฯ ยเมตฺถ น วุตฺติ ตํ พุทฺหมายฺสุตฺเต
วุตฺตนเยเนว กเหตุพฺพิ ฯ

อถ ภควา เอวํ กตปุเรภตฺตกิจฺโจ คนฺธกฺฎฺฐิยา อุปฏฺฐาเน
นิสิตฺติวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา ปาทปีเฐ จตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ โอวตฺติ
ภิกฺขเว อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ พุทฺธูปปาโท ทูลฺลโก โลกสฺมี
มนุสฺสปฺภีลาโก ทูลฺลโก สทฺธาสมฺปตฺติ (๑) ทูลฺลภา ปพฺพชฺชา
ทูลฺลภา สทฺธมฺมสฺสวณฺํ ทูลฺลภํ โลกสฺมินฺติ ฯ ตโต ภิกฺขุ ภควนฺตํ
วณฺทิตฺวา กมฺมฏฺฐาณํ ปุจฺจนฺติ ฯ อถ ภควา ภิกฺขุณฺํ จริยาเวสน
กมฺมฏฺฐาณํ เทติ ฯ เต กมฺมฏฺฐาณํ อุกฺกเหตุวา ภควนฺตํ อภิวา-
เทตฺวา อตฺตโน อตฺตโน วสนฺฏฺฐาณํ กจฺจนฺติ เกจิ อรณฺณํ เกจิ
๑. สี. ขณฺสมฺปตฺติ ฯ

รุกขมูล เกจิ ปพพตาทีน อญจตร เกจิ จาตุมหาราชิกาทีน
ภวาน ๗เปฯ เกจิ วสวัตติภวนนุติฯ ตโต ภควา
คณฺฐกฺกั ปวิสิตฺวา สเจ อากงฺขติ ทกฺขิณฺน ปสฺเสน สโต
สมฺปชาโน มุหุตฺตํ สีหเสยฺยํ กปฺเปติฯ อถ สมฺสฺสาสิตกาโย
อุฏฺฐหิตฺวา ทุตฺติยาเก โลกํ โวโลเกติฯ ตุตฺติยาเก ยํ คามํ วา
นิคมํ วา อุปฺนิสฺสาย วิหฺรติ ตตฺถ ชนา (๑) ปุเรกตฺตํ ทานํ ทตฺวา
ปจฺจลาภตฺตํ สฺนินฺวตฺถา สฺปารุตฺตา คณฺฐปฺปฺผาทีนึ อาทาย วิหารเ
สนฺนินฺปตฺนติฯ ตโต ภควา สมฺปตฺตปริสฺสาย อนฺรุเปน
ปาฎิหาริเยน คณฺฐวา ฌมฺมสภายํ ปญฺจตตฺตปวฺรพุทฺธาสนเ
นินฺชช ฌมฺมํ เทเสติ กาลยฺตฺตํ ปมาณยฺตฺตํ อถ กาลิ วิทิตฺวา
ปริสฺสํ อุยฺโยเชติฯ

ตโต สเจ คตฺตานิ ปริสฺสิณฺจิตฺกาโม โหติ อถ พุทฺธาสนา
วุกฺกชาย อุปฺกฺจากเณ อุทกปฺปฺภิยาทีโตกาสิ คณฺฐวา อุปฺกฺจากหตฺถา
อุทกสาฎิเก คเหตฺวา นฺหานโกฏฺจกํ ปวิสติฯ อุปฺกฺจาโกปี
พุทฺธาสนํ อานตฺวา คณฺฐกฺกัปริเวณฺเ ปญฺญาเปติ ภควา
คตฺตานิ ปริสฺสิณฺจิตฺวา สฺรตฺตทฺตปฺกฺกั นินฺวาเสตฺวา กายพนฺธนํ
พนฺธิตฺวา อุตฺตราสงฺกํ กตฺวา ตตฺถ คณฺฐวา นิสีทติ เอกโกว
มุหุตฺตํ ปฺภิสฺสลิโนฯ อถ ภิกฺขุ ตโต ตโต อากมฺม ภควโต
อุปฺกฺจानํ อากจฺจนฺติฯ ตตฺถ เอกจฺเจ ปญฺหํ ปุจฺจนฺติ เอกจฺเจ
กมฺมจฺจนํ เอกจฺเจ ฌมฺมสฺสวณฺํ ยาจฺนติฯ ภควา

๑. ม. ชโนฯ

เตสํ อธิปฺปายํ สมฺปาเทนฺโต ปจฺมยํมํ วิดีนาเมติ ฯ
มชฺฉิมยामเม ทสฺสทสฺสีโลกธาตฺตเวตฺตาทโย โยกาสิ ลภมาณา
ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺจนฺติ ยถาภิสงฺขตํ อนฺตมโส
จตุรฺกขรมฺปิ ฯ ภควา ตาสํ เทวตาณํ ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต
มชฺฉิมยํมํ วิดีนาเมติ ฯ ตโต ปจฺฉิมยํมํ จตฺตารो ภาเค
กตฺวา เอกํ ภาคํ จงฺกมํ อธิกฺุจาทิ ทฺติยภาคํ คนฺธกฺุฏฺฐิ ปวีสิตฺวา
ทกฺุชเณน ปสฺเสน สโต สมฺปชาโน สีหเสยฺยํ กปฺเปติ ตติยภาคํ
ผลสมฺปาตฺตติยา วิดีนาเมติ จตฺตฤทฺถภาคํ มหากรฺุณาสมาปฺตตี
ปวีสิตฺวา พุทฺธจกฺุขฺนา โลกํ โวโลเกติ อปฺปรชกฺุขมหารชกฺุขาที-
สจฺจทสฺสสนตฺถํ ฯ อิํ ปจฺฉนฺนทฺตติจจํ ฯ

เอวมิมฺสฺส ปจฺฉนฺนทฺตติจจสฺส โลกโวโลกนสงฺขาเต
จตฺตฤทฺถภาควาसानเน พุทฺธจกฺุขมสงฺฆเมสฺส ทานสีลอุโปสถกมฺมาทีสุ
จ อกตาทิกฺาเร จ กตาทิกฺาเร จ อนฺุปนิสฺสยสมฺปนฺเน จ
อุปนิสฺสยสมฺปนฺเน จ อรหตฺตฺุปนิสฺสยสมฺปนฺเน (๑) จ สจฺเต
ปสฺสสิตฺถํ พุทฺธจกฺุขฺนา โลกํ โวโลเกนฺโต กสิการทฺวาชํ พุราหฺมณฺณํ
อรหตฺตฺุปนิสฺสยสมฺปนฺนํ ทิสฺวา ตตฺถ มยิ คเต กถา ปวตฺตติสฺสตี
ตโต กถาวาसानเน ฐมฺมเทสนํ สุตฺวา เอส พุราหฺมโณ ปพฺพชิตฺวา
อรหตฺตํ ปาปฺุณิสฺสตีติ จ ญตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา กถิ สมฺภูจฺาเปตฺวา
อิํ สจฺจตฺถํ อภาสิ ฯ

ตตฺถ เอวมฺเม สฺตฺนฺติอาที อายสมฺตา อานนฺุเทน

๑. ม. อิํ นตฺถิ ฯ

ปจम्मมหาสงคีติกาเล ฐมมสงคีตี กโรนุเตน आयสมตา
มหากสฺสปลเตเรน ปุญฺเฐน ปญฺจณฺเณ อรหนตฺตทานํ วุตฺตํ ฯ
อหํ โข สมณ กสฺสามี จ วปฺปามี จาติ กสิการทฺวาเชน วุตฺตํ ฯ
อหฺมปิ โข พุราหฺมณ กสฺสามี จ วปฺปามี จาติอาที ภควตา วุตฺตํ
ตเตตฺ สพฺพมฺปิ สโมชานเตวา กสิการทฺวาชุตฺตฺนฺติ วุจฺจตี ฯ
ตตฺถ เวนฺนตี อยฺ อาการนิตฺตฺสนาวชารณฺตุโถ เอวฺสทฺโท ฯ
อาการตฺถเณ ที เอเตน เอตมตฺถํ ทีเปตี นานานยนิปฺณ-
มเนกชฺฌาสยสมฺภูจฺานมตฺถพฺยชฺชนสมฺปนฺนํ วิวิชปาฎิหารियํ
ฐมมตฺถเตสนापฺฏิเวชคฺมฺภีรี สพฺพสฺตเตหิ สกสฺสกาसानุ-
รูปฺมฺปลกฺขณียสกาวิ ตสฺส ภควโต วจฺนํ ตํ สพฺพปฺปกारेณ โโก
สมตฺถโถ วิญฺญาตุํ อถ โข เอวมฺเม สุตฺตํ มยาปี เอเกนาकारेณ
สุตฺตฺนฺติ ฯ นิตฺตฺสนตฺถเณ นาหํ สยมฺภู น มยา อิทํ สจฺจนิกตฺนฺติ
อตฺตฺตานํ ปริโมเจนฺโต เอวมฺเม สุตฺตํ มยา เอวํ สุตฺตฺนฺติ อิทานิ
วตฺตพฺพํ สกฺลํ สุตฺตํ นิตฺตฺเสตี ฯ อวชารณตฺถเณ เอตทคฺคํ
ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขุณฺํ พหุสฺสุตฺตานํ ยทิตฺถํ อานนฺโท
คตฺติมฺนฺตานํ สตฺติมฺนฺตานํ ฐิตฺติมฺนฺตานํ อฺปปุจฺากานํ ยทิตฺถํ
อานนฺโทติ (๑) เอวํ ภควตา ปสฺตฺถภาวานุรูปํ อตฺตโน ชารณพลํ
ทสฺเสนฺโต สตฺตฺตานํ โสตฺถกมฺยตฺตํ ชเนตี เอวมฺเม สุตฺตํ ตถจ
อตฺถโต वा พฺยชฺชนโต वा อญฺณมนธิกํ เอวํ น อญฺญตา
ทญฺจพฺพนฺติ ฯ เม สุตฺตฺนฺติ เอตฺถ มยาสทฺทฺตุโถ เมสทฺโท
๑. อจ. เอก. ๒๐/๑๔๕/๓๒ ฯ

โสตทวารวิญญานตฺถ โสตสทฺโท ๑ ตสฺมา เอวมฺเม สุตฺนฺติ
เอวํ มยา โสตวิญญานปฺพุพฺพกฺมาย โสตวิญญานวិธิยา (๑)
อุปฺচারิตฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ๑

เอกํ สมยฺนฺติ เอกํ กาลํ ๑ ภควาติ ภากฺยวา ๑

ภกฺควา ภตฺตวาติ วุตฺตํ โหติ ๑ มกฺเชสฺสุ วิหฺรตีติ มคฺชา นาม
ชนปฺทีโน ราชกฺุมารา เตสํ นิวาโส เอโกปี ชนปฺโท รุพฺหิสทฺเทน
มคฺชาติ วุจฺจติ ตสฺมี มกฺเชสฺสุ ชนปฺเท ๑ เกจิ ปน ยสฺมา
เจติยราชา มุสาวาทำ ภณฺติวฺวา ภูมี ปวิสฺนฺโต มา คธํ ปวิสฺวาติ
วุตฺโต ยสฺมา วา ตํ ราชานํ มกฺกนฺตา ภูมี ขณฺนฺตา ปฺริสา มา
คธํ กโรธาติ วุตฺตา ตสฺมา มคฺชาติ เอวมฺมาทีหิ นเยหิ พฺหุชา
ปฺปญฺเจนฺติ ๑ ยํ วุจฺจติ ตํ กเหตุพฺพํ ๑ วิหฺรตีติ เอกํอิริยา-
ปถพารณํ อปฺเรน อิริยาปถน วิจฺฉินฺทิตฺวา อปฺริปตฺนตํ
อตุตฺถาว่า หฺรติ ปวตฺเตตีติ วุตฺตํ โหติ ๑ ทิพฺพพฺรหฺมอริยวิหาเรหิ
วา สตฺตฺตานํ วิวิธํ หิตํ หฺรตีติ วิหฺรติ ๑ หฺรตีติ อุปฺสํหฺรติ
อุปฺเนติ ชนฺติ อุปฺปาเทตีติ วุตฺตํ โหติ ๑ ตถา หิ ยทา สตฺตา
กามฺเส วิปฺปฏิปชฺชนฺติ ตทา กิร ภควา ทิพฺเพน วิหาเรน วิหฺรติ
เตสํ อโลภกฺกุสฺลมูลสมฺมุปฺปาทฺนตฺถํ อปฺเปว นาม อิมํ ปฺฏิปตฺตี
ทิสฺวา เอตฺถ รุจี อุปฺปาเทตฺวา กามฺเส วิชฺเชยฺยฺนฺติ ๑ ยทา
ปน อิสฺสรียตฺถํ สตฺเตสฺสุ วิปฺปฏิปชฺชนฺติ ตทา พฺรหฺมวิหาเรน
วิหฺรติ เตสํ อโทสฺกฺกุสฺลมูลสมฺมุปฺปาทฺนตฺถํ อปฺเปว นาม อิมํ
๑. ม. วิญญานวិธิยา ๑ ๒. ม. สตฺเตสฺสุ ๑

ปฏิปตฺตี ทิสฺวา เอตฺถ รุจี อุปฺปาเตตฺวา อโทเสน โทสํ
วูปสมเยยฺยุนฺติ ฯ ยทา ปน ปพฺพชิตา ชมฺมาธิกรณํ วิวทฺตุนฺติ
ตทา อริยวิหาเรน วิหฺรติ เตสํ อโหมกฺกุสฺลมูลสมุปฺปาตฺนคฺคํ
อปฺเปว นาม อิมํ ปฏิปตฺตี ทิสฺวา เอตฺถ รุจี อุปฺปาเตตฺวา
อโหมเห นโมหํ วูปสมเยยฺยุนฺติ ฯ อิริยาปถวิหาเรน ปน น
กทาจิ น วิหฺรติ ตํ วินา อตฺตภาวปริหฺรณภาวโตติ ฯ
อยมตฺถ สงฺเขโป วิตุถาริ ปน มงฺกฺลสุตฺตวณณนํ
วคฺขาม ฯ

ทกฺขินาคิริสฺมินฺติ โย โส ราชคหํ ปรีวาเรตฺวา จิโต กิริ
ตสฺส ทกฺขินปสฺเสน ชนปโท ทกฺขินาคิริตี วุจฺจติ
ทกฺขินคิริตี (๑) วา ตสฺมี ชนปเทติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ
วิหาเรสฺสาปี ตเทว นามํ ฯ เอกนาพาหิ พุราหฺมณคามาเมติ
เอกนาพาตี ตสฺส คามสฺส นามํ ฯ พุราหฺมณา เจตฺถ สมฺพหฺลลา
ปฏฺวีวสนฺติ พุราหฺมณโกโก วา โส ตสฺมา พุราหฺมณคาโมติ วุจฺจติ ฯ

เตน โข ปน สมเยนาติ ยํ สมยํ ภควา อปฺราชิตปลฺลงฺกํ
อาภุชิตฺวา อนฺตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุชฺฉิตฺวา
ปวตฺติตปวเรชฺมจโก มคฺชรฺภูเจ เอกนาพิ พุราหฺมณคามํ
อุปฺนิสฺสาย ทกฺขินาคิริมหาวิหาเร พุราหฺมณสฺส อินฺทริยปรีปากํ
อาคมยมาโน วิหฺรติ เตน สมเยน กรณฺภูเตนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ
โข ปนาติ อิทํ ปเนตฺถ นิปาตทฺวยํ ปทฺปรณมตฺตํ อธิการนฺตร
๑. ม. อิทํ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 21 กติการทวาชุตตวณฺณนา หน้า 187

ทสฺสนตฺถํ วาติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ กติการทวาชสฺส พุราหฺมณสฺสชาติ
โส พุราหฺมโณ กติยา ชีวติ ภารทวาชฺติ จสฺส โคตฺถํ (วุตฺถํ)
ตสฺมา เอวํ วุจฺจติ ฯ ปญฺจมตฺตานีติ ยถา โภชเน มตฺตถ-
ญตฺตติ เอตฺถ มตฺตสทฺโท ปมาเณ วตฺตติ เอวมิธาปี ตสฺมา
ปญฺจปฺปมาณานิ อนุณานิ อนฺธิกาณิ ปญฺจ นงฺกสฺตานีติ
วุตฺถํ โหติ ฯ ปญฺจตฺตานีติ ปโยชิตานิ พลิตฺททฺทานํ ขนฺนเชสฺสุ
จเปตฺวา ยฺยูเค โยตฺเตหิ ยฺยูตฺตานิ (๑) โหนฺตีติ อตฺโถ ฯ วปฺปกาลเถติ
วปฺปนกาลเถ พิชฺนิกฺขิปฺนกาลเถติ (๒) วุตฺถํ โหติ ฯ ตตฺถ เทว
วปฺปานิ กลลวปฺปํ ปิสฺววปฺปญฺจ ฯ ปิสฺววปฺปํ อธิราชิปฺเปตฺติ ฯ
ตถจ โข ปจฺเม ทิวเส มงฺกลวปฺปํ ฯ

ตตฺรํ อปฺปกรณสมฺปทา ติณฺธิ พลิตฺททฺทสฺสทฺตานิ
อฺปฺปญฺจปิตานิ โหนฺติ สพฺเพสฺสํ สฺวณฺณมฺยานิ สิงฺกานิ
ปฏฺธิมฺภกานิ รัชตมฺยา ชุรา สพฺเพเสตฺมมาลาหิ สพฺพคฺนฺชฺสฺกนฺเชหิ
ปญฺจจฺกุลิเกหิ จ อลงฺกตา ปรีปฺปญฺจกฺปจฺจงฺกา สพฺพลกฺขณ-
สมฺปนฺนา เอกจฺเจ กาทฺวา อญฺชนวณฺณาเยว เอกจฺเจ เสตา
รัชตวณฺณา (๓) เอกจฺเจ รัตฺตา ปวาพวณฺณา เอกจฺเจ กมฺมาสา
มสฺสารถฺตวณฺณา ฯ ปญฺจสฺตา กสฺสกปฺปรีสา สพฺเพ อหตฺเสต-
วตฺถนฺนิวตฺถา มาลาจฺงกตา ทกฺขิณองฺสฺกญฺญสฺสุ จปีตปฺปํพจฺมพฺภกฺกา
หริตฺตลมนฺโนสฺสิตาลญฺญนฺนุชฺชลิตฺตคฺคตฺตภาคา (๔) ฯ ทสฺ ทสฺ นงฺกลา
๑. ม. ยฺยูเค โยตฺเตหิ โยชิตานิ ฯ ๒. ม. พิชฺนิกฺขิปฺนกาลเถติ ฯ
๓. สී. วลาหวณฺณา ฯ ม. ผลิกวณฺณา ฯ ๔. สී. ....ลญฺญนฺนุชฺชลิตฺตคฺคตฺตภาคา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 188

เอเกกคุมพา หุตฺวา กจฺจนฺติ ฯ นงฺกลานํ สีตลฺยจฺ ยุกฺลยจ
ปโตทา จ สุวณฺณวินทฺธา ฯ ปจฺมนงฺกลเ อฏฺฐ พฺลิตฺพทฺธา ยุตฺตา
เสเสสุ จตฺตารโ จตฺตารโ อวเสสา กิลนฺตปฺริวตฺตนฺตํ อานีตา ฯ
เอเกกคุมเพ เอกเมกํ พีชสกฺกํ เอเกโก กสฺติ เอเกโก วปฺปติ ฯ

พฺราหฺมโณ ปน ปเคว มสฺสुकฺมมํ การาเปตฺวา นฺหาตฺวา
สุกฺนฺชคฺนฺเชหิ วิลิตฺโต ปญฺจสตคฺขณิกํ วตฺถํ นีวาเสตฺวา
สทฺสคฺขณิกํ วตฺถํ เอกํสํ กริตฺวา เอกเมกิสฺสา องฺคฺลียา เทว
เทว กตฺวา วิสฺติ องฺคฺลิมุทฺทิกายโ กณฺเณสุ สีหฺกณฺฑลานิ สีเส
จ พฺรหฺมเวจฺนํ ปฏฺิมุญฺจิตฺวา สุวณฺณมาถํ กณฺเจ กตฺวา
พฺราหฺมณคณปฺริวฺโต กมฺมนฺตํ โวสาสฺติ ฯ อตฺสส พฺราหฺมณิ
อนกสฺตภาชเนสุ ปายาสํ ปจาเปตฺวา มหาสกฺเณสุ อารोเปตฺวา
คณฺโชรทเกน นฺหายิตฺวา สพฺพาลงฺการวิภูสิตา พฺราหฺมณิ-
คณปฺริวฺตา กมฺมนฺตํ อคฺมาสิ ฯ เคหฺมปิสฺส สพฺพตฺถ คณฺเชหิ
สุวิลิตฺตํ ปุปฺเพหิ สุกตพฺลิกมฺมํ เขตฺตลฺยจฺ เตสุ เตสุ จาเนสุ
สมฺมุสฺสิตปฺญากํ อโหสิ ฯ ปรีชนกมฺมกเรหิ สทฺ กมฺมนฺตํ
โอสณฺุปรีสา อทฺตมเตยฺยสทฺสสา อโหสิ สพฺเพ อหตฺวตฺถ-
นินฺวตฺถา สพฺเพสลฺยจฺ ปายาสโกชฺนํ ปฏฺิยตฺตํ อโหสิ ฯ

อตฺ พฺราหฺมโณ ยตฺถ สามํ ภูยฺชติ ตํ สุวณฺณถาลํ (๑)
โธวาเปตฺวา ปายาสสฺส ปุเรตฺวา สปฺปิมฺฐผาณิตาทีหิ อภิสงฺ-
ขริตฺวา นงฺกลพฺลิกมฺมํ การาเปสิ ฯ พฺราหฺมณิ ปญฺจ
๑. สี. สุวณฺณถาลิ ฯ ม. สุวณฺณปาตี ฯ

*เล่มที่ 21 กสิการทวาชุตตวณฺณนา หน้า 189

กสฺสทกตตานิ สุวณฺณรชตํสทมฺพมยานิ ภาชนานิ คเหตุวา
นินฺนินฺนานิ สุวณฺณกกุญฺญํ คเหตุวา ปายาเสน ปรีวีสนฺตี คจฺจนฺตี ฯ
พฺรหฺมโณ ปน พลิกมฺมํ การาเปตฺวา รตฺตสุวณฺณปาหนาย (๑)
อาโรหิตฺวา รตฺตสุวณฺณทณฺฑํ คเหตุวา อีธ ปายาสํ เทถ อีธ
สปฺปี เทถ อีธ สกฺขรํ เทถาติ โวสาสมาโน วิจฺรติ ฯ

อถ โข ภควา คนฺธกุกฺกขิ นินฺนินฺนโนว พฺรหฺมณฺสส ปรีเวสนํ
ณตฺวา อํยํ กาลโถ พฺรหฺมณฺณํ ทเมตฺตุนฺตี นีวาเสตฺวา กายพฺนฺชนํ
พฺนฺชิตฺวา สงฺฆาฏี ปารุปีตฺวา ปตฺตํ คเหตุวา คนฺธกุกฺกิตฺโต นิกฺขมิ
ยถาคํ อนุตฺตโร ปฺริสทมฺมสารถิ ฯ เตนานํ อายสฺมา
อานนฺโท อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นีวาเสตฺวาติ ฯ

ตตฺถ อถอติ นีปาโต อธิการวจนารมฺภํ (๒) โชเตติ ฯ
โชติ ปทปฺรณฺเฑ ฯ ภควาติ วุตฺตณฺยเมว ฯ ปุพฺพณฺหสมยฺนฺติ
ทิวสสฺส ปุพฺพภาคสมยํ ปุพฺพณฺหสมยฺเต อตฺถโถ ปุพฺพณฺเฑห
วา สมยํ ปุพฺพณฺหสมยํ ปุพฺพณฺเฑห เอกํ ขณฺนฺตี วุตฺตํ
โหติ ฯ เอวํ อจฺจนฺตสํโโยเค อูปโยคฺวณฺนํ ลพฺภติ ฯ
นีวาเสตฺวาติ ปรีทหิตฺวา วิหารนีวาสนปรีวตฺตณฺวเสเนตฺตํ
เวทิตพฺพํ ฯ น หิ ภควา ตโต ปุพฺพเฑ อนิวตฺตโถ อาสิ ฯ
ปตฺตจิวฺรมาทายาติ ปตฺตํ หตฺถเฑหิ จิวฺรํ กายนํ อาทียิตฺวา
สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา ธาเรตฺวาติ อตฺถโถ ฯ ภควโต กิร ปิณฺฑทาย
ปวีสิตฺกามสฺส ภมโร วิย วิกสิตฺตํ ปทุมทฺวยมฺชฺฉมฺ อีนฺทนีลมณฺนิ-
๑. ม. รตฺตสุวณฺณพฺนฺชูปาหนาย ฯ ๒. ม. อณฺเฏธาธิการวจนามฺภเฑ ฯ

วณณเสถมยิ ปตติ หตถทวยมชฌิ อากจจติ ตสฺมา เอวมาคติ
ปตติ หตเถหิ สมปฏิจจติวา จีวรณจ ปริมณทล ปารุติ กาเยน
ธารตวาติ เอวมสฺส อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ เยน วา เตน วา
ปการเณ คณฺหนฺโต อาทาย อิจฺเจว วุจฺจติ ยถา สมาทาย
ปกกมตีติ ฯ

เยนาติ เยน มคฺเคน ฯ กมฺมนฺโตติ กมฺมกรโณกาโส ฯ
เตนาติ เตน มคฺเคน ฯ อุปสงกมิตี คโต เยน มคฺเคน
กสิถารทวาชสฺส พุราหฺมณสฺส กมฺมนฺโต สมฺมติ (๑) เตน มคฺเคน
คโตติ วุตฺติ โหติ ฯ อถ กสฺมา ภิกฺขุ ภควนฺติ นานุพนฺธิสฺสูติ ฯ
วุจฺเจเต ยทา ภควา เอกโกว กตฺถจि อุปสงกมิตฺตกาโม โหติ
ภิกฺขาจารเวลายิ ทวาริ ปิทฺทิตฺวา อนฺโตคฺนฺธกฺกฺขิยิ ปวิสฺติ ตโต
ภิกฺขุ ตาย สญฺญาเย ชานนฺติ อชฺช ภควา เอกโกว คามิ
ปวิสฺตฺตกาโม อทฺธา กณฺจิ เอว วินตพฺพิ ปุคฺคลํ อทฺทสาติ ฯ เต
อตฺตโน ปตฺตจิวริ คเหตุวา คฺนฺธกฺกฺขิ ปทกฺขิณํ กตฺวา วนฺทิตฺวา
ภิกฺขาจาริ คจฺจนฺติ ฯ ตทา จ ภควา เอวมกาสิ ตสฺมา
ภิกฺขุ ภควนฺติ นานุพนฺธิสฺสูติ ฯ

เตน โข ปน สมเยนาติ เยน สมเยน ภควา กมฺมนฺติ
อุปสงกมิ เตน สมเยน ตสฺส พุราหฺมณสฺส ปรีเวสนา วตฺตติ
ภตฺตวิสฺสคฺโค วตฺตตีติ อตฺโถ ฯ ยิ ปุพฺเพ อโวจฺมฺหา พุราหฺมณิ
ปญฺจ กสฺสกสฺตานิ สฺวณฺณรชตกัสมฺพมยานิ ภาชนานิ
๑. ม. คมฺมตีติ ฯ

คเหตุวา นิสินฺนานิ สุวณฺณกฺกฺจฺจํ คเหตุวา ปายาเสน ปรีวิสฺนตี
คจฺจตีติ ฯ อถ โข ภควา เยน ปรีเวสนา เตนฺอุปฺสงฺกมิตี ฯ
กึการณฺติ พุราหฺมณฺสฺส อฺนุคฺคหฺกรณฺตฺถํ ฯ น หิ
ภควา กปณฺปุริโส วีย โภตฺตฺกามตฺยา ปรีเวสนํ อุปฺสงฺกมิตี ฯ
ภควโถ หิ เทวอสีตีสหฺสฺสสงฺขตา (๑) สกฺยโกถียรราชาโน
ณฺตโย เต อตฺตโน สมฺปตฺติยา นีพฺทฺธกตฺตํ ทาทฺตุ อฺสฺสหนฺติ ฯ น
ปนฺน ภควา ภตฺตตฺถาย ปพฺพชฺชโถ อปิจ โข ปนฺน อเนกานิ
อสงฺเขยฺยยานิ ปณฺจมหาปรีจฺจาเก ปรีจฺจชฺนโถ ปารมฺมิโย ปฺรูเตวา
มฺจฺจโถ โมเจสฺสามิ ทนฺโถ ทเมสฺสามิ [๒] นีพฺพุโถ นีพฺพา-
เปสฺสามิตี ปพฺพชฺชโถ ฯ ตสฺมา อตฺตโน มฺจฺจตฺตฺตา ปรีนีนฺพฺพตฺตฺตา
จ ปรี โมเจนฺโถ ปรีนีนฺพฺพาเปนฺโถ จ โลกเ วิจฺรนฺโถ พุราหฺมณฺสฺส
อฺนุคฺคหฺกรณฺตฺถํ เยน ปรีเวสนา เตนฺอุปฺสงฺกมิตี เวทิตพฺพํ ฯ

อุปฺสงฺกมิตฺวา (๓) เอกมฺนตฺ อฺกฺกฺชาสีติ เอกมฺนตฺนฺติ (๓)
ภาวนปฺปสฺกนินฺทเทโส เอโกกาสิ เอกปฺสฺสนฺติ วุคฺตํ โหติ ฯ
ภุมฺมตฺถเ วา อุปฺโยคฺวจฺนํ ตสฺส ทสฺสนฺนฺปจารเ กถาสวณฺกฺกฺจฺจเน
ยตฺถ จิตฺตํ พุราหฺมณเ ปสฺสตี ตตฺถ อฺจฺจกฺกฺจฺจเน อฺกฺกฺชาสีติ ฯ
จตฺวา จ สุวณฺณรสปิณฺชริ สหฺสฺสจฺนฺทสุริโยภาสาดิภาสยมาณํ
สรีรารํ มฺลฺลจฺจิ สมฺนตฺโถ อสีตฺติหตฺถปรีมาณํ ยาย อชฺชโณตฺถริตฺตฺตา
๑. ม. เทว อสีตีสหฺสฺสสงฺขยา ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร สนฺโถ สเมสฺสามิตี
ทิสฺสตี ฯ ๓. ม. อุปฺสงฺกมิตฺวา เอกมฺนตฺ อฺกฺกฺชาสีติ เอวํ อุปฺสงฺกมิตฺวา จ
เอกมฺนตฺ อฺกฺกฺชาสีติ ฯ เอกมฺนตฺนฺติ ..... ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณณา หน้า 192

พฺรหฺมณฺสฺส กมฺมฺนตฺตสาธาภิตฺตฺรูกฺขกสฺสิตมตฺติกาปิณฺฑาทาทโย
สฺวณฺณมฺยา วิย อเหสิ ๑ อถ มนฺุสฺสา ปายาสํ ภูตฺตา
อสีตฺตฺนุพฺยณฺชนปฺริวารทฺวตฺตีสวรลฺกฺขณปฏฺิณฺฑิตฺตฺตฺริ
พฺยามปฺปภาปฺริกฺเขปวิภูตฺตฺตพหฺยคฺคํ เกตฺตฺมาลาสมุชฺชิต-
ตฺตฺตฺริทสฺสํ ชงฺกมฺมิว ปทฺมสฺรํ รัสฺซาชฺชิตตาราณมฺมิว
คณตฺตํ อาทิตฺตมฺมิว จ กณกคฺิริตฺธิจฺริ สิริยา ชลมานํ สมฺมา-
สมฺพทฺธํ เอกมฺนตฺตํ จิตฺตํ ทิสฺวา หตฺถปาทฺเต โชวิทฺวา อณฺชลิ
ปคฺคยฺห สมฺปฺริวารตฺตฺวา อฏฺุจฺจ ๑ เอวํ เตหิ สมฺปฺริ-
วาริตฺตํ อทฺทส โข กสฺสิการทฺวาโช พฺรหฺมโณ ภาควนฺตํ ปิณฺฑาทาย
จิตฺตํ ทิสฺวาน ภาควนฺตํ เอตทโวจ อหํ โข สมณ กสฺสามี จ วปฺปามิ
จาทิ ๑

กสฺมา ปนายํ เอวมาห กิ สมฺนตฺตปาสาทิกิ ปสาทนฺิเย
อฺตฺตมทมถสมถมฺนุปฺตฺเตปิ ภาควติ อปฺปสาทนฺ อฺทาทุ
อทฺตมเตยฺยานํ ชนสทฺสฺสานํ ปายาสํ ปฏฺิยาเทตฺตฺวาปิ กฏฺุจฺจภิกฺขาย
มจฺเจเรนาติ อฺกฺยถาปิ โน อปิจ ขวสฺส ภาควโต ทสฺสเนน
อตฺติตฺตํ นิกฺขิตฺตกมฺมฺนตฺตํ ชนํ ทิสฺวา กมฺมฺภงฺกํ เม กาคฺุ อากโตติ
อนตฺตมฺนตา อโหสิ ตสฺมา เอวมาห ๑ ภาควโต จ ลกฺขณสมฺปตฺตํ
ทิสฺวา สจายํ กมฺมฺนเต ปโยชยิตฺถ (๑) สกถชมฺพทฺธิเป สีเส (๒)
จฺพามณฺิ วิย อภวิสฺส โโก นามสฺส อตฺตโถ น สมฺปชฺชิสฺส เอวเมว
อลสฺตาย กมฺมฺนเต อปฺปโยเชตฺตฺวา วปฺปมจฺจลกาลาทิสฺสุ ปิณฺฑาทาย
๑. ม. ปโยชยิสฺส ๑ ๒. ม. มนฺุสฺสานํ สีเส ๑

จริตฺวา ภูณฺชนฺโต กายทพฺหิพฺหุโล วิจรตฺติปิสุส อโหสิ ฯ
เตนาห อหิ โข สมณ กสํมิ จ วปฺปํมิ จ กสิตฺวา จ วปฺปิตฺวา
จ ภูณฺชํมิตฺติ ฯ น เม กมฺมฺนฺตา พฺยาปฺชฺชนฺติ น จมฺหิ ยถา
ตฺวํ เอิวํ ลกฺขณสมฺปนฺโนติ อธิปฺปาโย ฯ ตฺวมฺปิ สมณ ฯเปฯ
ภูณฺชสฺสุ โก เต อตฺถิ น สมปฺชฺเชยฺย เอิวํ ลกฺขณสมฺปนฺนสฺสาติ
อธิปฺปาโย ฯ

อปิจายํ อสฺโสสิ สกฺยราชกุเล กิร กุมาโร อุปฺปนฺโน โส
จกฺกวตฺติรชฺชํ ปหาย ปพฺพชฺโติติ ฯ ตสฺมา อิทานิ อัยฺ โสติ ฌตฺวา
จกฺกวตฺติรชฺชํ กิร ปหาย นิกฺขนฺโตสฺสิติ (๑) อุปรามฺภํ กโรนฺโต อหา
อหิ โข สมณํติ ฯ อปิจายํ ติกฺขปฺลฺโย พฺราหฺมโณ น ภควนฺตํ
อวิกฺขํ กโรนฺโต (๒) ภณฺติ ฯ ภควโต ปน ฐปฺสมฺปตฺตี ทิสฺวา
ปฺลฺยํสาสมฺปตฺตี สมภฺวาวยมาโน กถาปวตฺตณฺตฺตมฺปิ เอวมาห อหิ
โข สมณํติ ฯ ตโต ภควา เวเนยฺยวเสน สทฺเวเก โลเก
อคฺคกสฺสกวปฺปกถาํ อตฺตโน ทสฺเสนฺโต อหา อหฺมฺปิ โข
พฺราหฺมณํติ ฯ

อถ พฺราหฺมณฺสฺส จินฺตา อุทฺปาติ อัยฺ สมโณ กสํมิ จ
วปฺปํมิ จาติ อหา น จสฺส โอปาริกานิ ยฺคนงฺกลาทีนํ กสิภณฺทานิ
ปฺสฺสามิ โส มุสา นฺ โข ภณฺติ โนติ ภควนฺตํ ตาว ปาทตฺลา
ปฺภุจาย ยาว อุปริ เกสนฺตา สมมาโลกยมาโน องฺควิชฺชาย
กตาริการตฺตา ทวตฺตีสฺวรลกฺขณสมฺปตฺติมฺสฺส ฌตฺวา อภูจํณเมตฺ
๑. ม. กิลนฺโตสฺสิติ ฯ ๒. ม. อวิกฺขิปฺนฺโต ฯ ย. อวิกฺขิปฺนฺโต ฯ

อนวกาโส ยี เอวรูปโป มุสา ภณยชาติ ตาวเทว สลชชาติพหุมาโน
ภควติ สมณวาทำ ปหาย โคตเตน ภควนตุ้ สมุทาจรมาโน อาห
น โข ปน มยี้ ปสสาม โภโต โคตมสสาติฯ เอว วตุวา ติกขปญโย
พราหุมนโณ คมภีรตถึ สนุชาย อิมินา เอตํ วุตตุนตุติ ฌตวา
ปฺจจติตมตถึ (๑) ฌตูกาโม ภควนตุ้ คากาย อชฌภาสีฯ เตนาห
อายสุมา อานนุโท อถ โข กสิการทวาโซ พราหุมนโณ ภควนตุ้
คากาย อชฌภาสีติฯ

ตตถ คากายาติ อกขรปทนิยมิเตน วจเนนฯ อชฌภาสีติ
อภาสีฯ ตตถ พราหุมนโณ กสิณตุติ ยุกนงคลาतिकสิสมุการสมาโยคํ
ปฺจจจโนโต (๒) วทติฯ ภควา ปน ยสุมา ปุพพชมมสภาคเณ
โรเปตวา กถนนุนาม พุทธานํ อานุกาโว ตสุมา พุทธานุกาวิ
ทีเปนุโต ปุพพชมมสภาคเณ รูปเปน (๓) ปญญเปนุโต อาห สทฐา
พีชนตุติ โภ ปเนตถ ปุพพชมมสภาคโณ นนุ พราหุมนเณ
ภควา ยุกนงคลาतिकสิสมุการสมาโยคํ ปฺจจจโนโต อถ จ ปน
อปฺจจจตสส พีชสส สภาคเณ โรเปนุโต (๓) อาห สทฐา พีชนตุติ
เอวญจ สติ อนนุสนุธิกาเว อยํ กถา โหตีติ วุจเต น
พุทธานํ อนนุสนุธิกา นาม กถา อตถิ นาปี พุทฐา ปุพพชมมสภาคํ
อาโรเปตวา (๔) กถนตุติฯ เอวญเจตถ อนนุสนุธิ เวทิตพพาฯ
อนเนน หิ พราหุมนเณ ภควา ยุกนงคลาतिकสิสมุการวเสน กสิ
๑. ม. ปฺจจจตุวา ตมตถึฯ ๒. ม. อิทํ นตถิฯ ๓. ม. โรเปนุโตฯ
ย. รูปเปนุโตฯ ๔. ม. อนาโรเปตวาฯ

ปฺจฺจติโต ตสฺส อนุกมฺปาย อิทํ อปฺจฺจิตฺตฺนฺติ อปริหาเปตฺวา
สมฺมัลลํ สอุปการํ สสมฺภารํ สผลํ กสิํ ฌาเปตฺตํ มฺลโต ปฏฺจาย กสิํ
ทสฺเสนฺโต อาห สทฺธา พิชฺนฺติ ฯ พิชํ หิ กสิยา มฺลํ ตสฺมี สติ
กตฺตพฺพโต อสฺติ อกตฺตพฺพโต ตปฺปมาณฺน จ กตฺตพฺพโต ฯ
พิเช หิ สติ กสิํ กโรนฺติ อสฺติ น กโรนฺติ ฯ พิชฺปฺปมาณฺน
กฺุสลาถสฺสกา เขตฺตํ กสนฺติ น โอนํ มาโน สสฺสํ ปริหายีติ น อธิกํ
มา โน โมโฆ วายาโม อโหสีติ ฯ ยสฺมา จ พิชฺเมว มฺลํ ตสฺมา
ภควา มฺลโต ปฏฺจาย กสิํ ทสฺเสนฺโต ตสฺส พฺราหฺมณฺสฺส กสิยา
ปฺพพฺทมฺมสฺส พิชฺสฺส สภาเคน อตฺตโน กสิยา ปฺพพฺทมฺมํ
โรเปนฺโต อาห สทฺธา พิชฺนฺติ ฯ เอวเมตฺถ ปฺพพฺทมฺมสฺสกาโค
เวทิตพฺโพ ฯ

ปฺจฺจิตฺตฺเชว วตฺวา อปฺจฺจิตฺตํ ปจฺจนา กิ น วุตฺตฺนฺติ เจ ฯ
ตสฺส อุปการภาวโต ฐมฺมสมฺปนฺนฐสมตฺถภาวโต จ ฯ อยฺยฺหิ
พฺราหฺมโณ ปญฺญวา มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺจุเล ปน ชาตตฺตา สทฺธาวิริหิตฺโต ฯ
สทฺธาวิริหิตฺโต จ ปญฺญวา ปเรสํ สทฺธาย อตฺตโน อวิสเย (๒)
อปฺปฺปฏิปชฺชมาโน วิเสสํ นาธิคจฺจติ กิเลสกาลุสฺสียภาวาปคม-
อปฺปฺปสาทมตฺตลกฺขณาปี จสฺส ทฺพฺพลา สทฺธา พลวติยา ปญฺญา
สทฺห วตฺตมาณา อตฺถลสิทฺธิ น กโรติ หตฺถินา สทฺห เอกฐเร ยุตฺตโคโณ
วिय ตสฺมา ตสฺส สทฺธา อุปการิกา ฯ เอวํ ตสฺส พฺราหฺมณฺสฺส
สอุปการภาวโต ตํ พฺราหฺมณฺํ สทฺธาย ปติฏฺฐาเปนฺเตน ปจฺจนาปี
๑. ม. โรเปนฺโต ฯ ๒. ม. วิสเย ฯ

วตฺตพฺโพ อยมตฺโถ ปุพฺเพ วุตฺโต เทสนากุสลตาย ยถา
อณฺฺยตฺราปี สทฺธา พนฺชติ ปาถะยฺยนฺติ (๑) จ สทฺธา ทฺติยา ปุริสสฺส
โหตีติ (๒) จ สทฺธิธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐนฺติ (๓) จ สทฺธาย ตฺรติ
โอมฺนฺติ (๔) จ สทฺธาหตฺโถ มหานาโคติ (๕) จ สทฺโธ (๖) โข ภิกฺขเว
อริยสาวโกติ จาติ ฯ (๗) ตสฺส (๘) พีชสฺส จ อุปการิกา วุฏฺฐิ ส
ตทนนฺตรณฺเณว วุจฺจมานา สมตฺถา โหติ ฯ เอวํ ธรรมสมฺปนฺน-
สมตฺถภาวโต ปจฺฉาปี วตฺตพฺโพ อยมตฺโถ ปุพฺเพ วุตฺโต อณฺโณ
จ เอวํ วิโธ อีสายิตฺตาทิ ฯ

ตตฺถ สมฺปฺสาทนลกฺขณา สทฺธา โอกปฺปนลกฺขณา วา
ปฺกขนฺทนฺรสา อธิมุตฺติปจฺจุปฺภูจฺจนา อกาลุสฺสียปจฺจุปฺภูจฺจนา
วา โสตาปตฺติยงฺคปฺทฺภูจฺจนา สทฺทหิตพฺพธมฺมปฺทฺภูจฺจนา วา
อาทาสชตฺตลาทีนํ ปสาโท วิย เจตฺโส ปสาทญฺจตา อุกทปฺ-
ปสาทกมณฺธิ วิย อุกทสฺส สมฺปยุตฺตธมฺมานํ ปสาทิกา ฯ พีชนฺติ
ปญฺจวิธํ มฺลพฺิซํ ขนฺธพฺิซํ ผลพฺิซํ อคฺคพฺิซํ พฺิซพฺิซเมว ปญฺจมนฺติ ฯ (๖)
ตํ สพฺพมฺปิ วิรุหนฺญฺเจน พฺิชนฺเตวว สงฺขยฺมํ คจฺจติ ฯ ยถาห ฯ
พฺิชนฺเจตํ วิรุหนฺญฺเจนาติ ฯ

ตตฺถ ยถา พุราหฺมณฺสฺส กสิยา มฺลญฺจํ พฺิซํ เทว กิจฺจานิ
กโรติ เหมจฺจา มฺเลน ปตฺติญฺจาทิ อฺปฺริ องฺกฺรํ อญฺจาเปติ เอวํ ภควโต
กสิยา มฺลญฺจตา สทฺธา เหมจฺจา สีมฺเลน ปตฺติญฺจาทิ อฺปฺริ

๑. ส. ส. ๑๕/๒๑๖/๖๑ ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๒๐๓/๕๘ ฯ

๓. พ. ส. ๒๕/๓๑๑/๓๖๐-๑ ฯ ๔. อ. น. ก. ๒๒/๓๑๔/๓๘๗ ฯ

๕. ส. ส. สทฺธายิกอ ฯ ม. สทฺธเชตีโก ฯ ๖. ที. ส. ๕/๕/๗ ฯ

สมถวิปัสสนงุรฺ อฏฺฐาเปติ ฯ ยถา เจตํ มูเลน ปจฺจิริสํ อาโปรสํ
คเหตฺวา นาเพน ฌณฺณปริปากกหณฺตถํ วฑฺฒติ เอวมยํ
สีลมูเลน สมถวิปัสสนารสํ คเหตฺวา อริยมคฺคณาเพน อริยผล-
ปริปากกหณฺตถํ (๑) วฑฺฒติ ฯ ยถา จ ตํ สุกฺกมียํ ปติฏฺฐหิตฺวา
มุลงฺกุรปณฺณนาพกณฺฑกปสเวหิ (๒) วฑฺฒตี วิรุฬฺหี เวปุลลํ
ปตฺวา ชีริ ชเนตฺวา อนेกสาลีผลภริตสาลีสีถํ นิปฺผาเทติ
เอวมยํ จิตฺตสนฺदाने ปติฏฺฐหิตฺวา สีลจิตฺตทิกฺขจิกงฺขาวิตรณ-
มคฺคคามคฺคณาณทสฺสนปฏฺิพทาณาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิหิ วฑฺฒตี วิรุฬฺหี
เวปุลลํ ปตฺวา ณาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิชีริ ชเนตฺวา อนेกปฏฺิสมภิทา-
ธมฺมภริตอรหตฺตผลํ นิปฺผาเทติ ฯ เตนาห ภควา สทฺธา
พีชนฺติ ฯ ตตฺถ สียา ปโรปนณฺณาสกุสฺสธมฺเมสุ เอกโต
อุปฺปชฺชมานेสุ กสฺมา สทฺธาว พิชํ วุตฺตาติ วุจฺเจเต ฯ
พีชกิจฺจกรณฺโต ฯ ยถา หิ เตสุ วิญฺญาณฺเวย วิชานนกิจฺจํ
กโรติ เอวํ สทฺธา พิชกิจฺจํ सा จ สพฺพกุสฺसानํ มุลกฺุตา ฯ
ยถาห สทฺธาชาโต อุปฺสงฺกมฺติ อุปฺสงฺกมนฺโต ปยิริุปาสติ
ปยิริุปาสนฺโต โสถํ โอทหติ โอิหิตโสโต ฌมฺมํ สฺฐนาติ สุตฺวา ฌมฺมํ
ธเรติ ธตฺวานํ ฌมฺมานํ อตฺถํ อุปฺปริกฺขติ อตฺถํ อุปฺปริกฺขโต ฌมฺมา
นิชฺฌานํ ขมฺนฺติ ฌมฺมนิชฺฌานกฺุขณฺติยา สติ ญฺนฺโท ชายติ
ฉนฺทชาโต อุตฺสฺสหติ อุตฺสฺสหิตฺวา ตฺลยติ ตฺลยิตฺวา ปทหติ ปหิตฺตฺโต
สमानो กาเยน เจว ปรมตฺตสจฺจํ สจฺจนิกโรติ ปญฺญาเย จ นํ
๑. ม. ฌณฺณอริยผล.....ฯ ๒. ม. ....กณฺฑกปสเวหิ ฯ ๓. ม. พิชนฺติ วุตฺตาติ ฯ

อติวิฆณ ปสฺสตีติ ฯ (๑)

ตปฺติ อกฺุสฺสทฺมเม กายญฺจาติ ตโป อินฺทฺริยสํวรวิริย-
ชฺตงฺกทฺกกรการิกานํ เอตมชิวจํ อธิ ปน อินฺทฺริยสํวโร
อธิปฺเปโต ฯ วุฏฺฐีติ วสฺสวฺภูจิวาตวฺภูจฺตีอาทิ (๒) อเนกวิธา ฯ
อธิ วสฺสวฺภูจฺ อธิปฺเปตา ฯ ยถา หิ พฺราหฺมณสฺส วสฺสวฺภูจฺ-
สมนฺนุคฺคหิตํ พิชํ พิชฺมุลกณฺจ สสฺถํ วิรุหฺติ น มิลา ยติ นิปฺผตฺตี
กจฺจนฺติ เอวํ ภควโต อินฺทฺริยสํวรสมนฺนุคฺคหิตา สทฺธา สทฺธานฺมลา
จ สีลาทโย ชมฺมา วิรุหนฺติ น มิลา ยนฺติ นิปฺผตฺตี กจฺจนฺติ ฯ
เตนาห ตโป วุฏฺฐีติ ฯ ปญฺญา เมติ เอตฺถ จ วุตฺโต เมสทฺโท
อิมสฺสปี ปเทสฺ โยเชตพฺโพ สทฺธา เม พิชํ พิชํ ตโป เม วุฏฺฐีติ ฯ
เตน ก็ ทีเปติ ยถา พฺราหฺมณฺ ตยา วปฺปิเต พิชฺเช สเจ วุฏฺฐิ
อตุถิ สาธุ โน เจ อตุถิ อุกมฺปิ ทาทพฺพิ โหติ ตถา มยา หิริอิเส
ปญฺญา ยุกนฺจเล มโนโยคฺเตน เอกาพฺพุเช กเต วิริยพลีพฺพุเท
โยเชตฺวา สติปาจเนน วิชฺฌิตฺวา อตุตฺโน จิตฺตสนฺตानกฺเขตฺเต
สทฺธาพิเช วปฺปิเต วุฏฺฐิอภาโว นาม นตุถิ ฯ อัย ปน เม สตตํ
สมิตํ ตโป วุฏฺฐีติ ฯ

ปชานาติ เอตาย ปุคฺคโล สยํ วา ปชานาตีติ ปญฺญา ฯ
สา กามาวจราทีเกทโต อเนกวิธา อธิ ปน สห วิปฺสฺสนาย
มคฺคปญฺญา อธิปฺเปตา ฯ ยุกนฺจกฺลนฺติ ยุกณฺจ นฺจกฺลณฺจ
ยถา หิ พฺราหฺมณสฺส ยุกนฺจกฺลํ เอวํ ภควโต ทฺวิธาปี
๑. ม. ม. ๑๓/๖๕๗/๖๐๕ ฯ ๒. ม. ...วาทวฺภูจฺตีอาทินา ฯ

ปญฺญา ฯ ตตฺถ ยถา ยุกฺ อีสาย อุปนิสฺสยฺ (๑) โหติ ปุโรโต โหติ
อิสापทฺธฺ โหติ โยตฺตานํ นิสฺสยฺ โหติ พลิตฺททานํ เอกโต คมนํ
ชาเรติ (๒) เอวํ ปญฺญา หิริปฺมุขานํ ชมฺมานํ อุปนิสฺสยา (๓) โหติ ฯ
ยถาห ปญฺญตฺตรรา สพฺเพ (กฺสลา) ชมฺมาติ จ ปญฺญา หิ
เสฏฺฐา กฺสลา วทฺนฺติ นกฺขตฺตรราชาริว ตารกานนฺติ จ ฯ
กฺสลาณํ ชมฺมานํ ปุพฺพกมฺภูเจเน ปุโรโต จ โหติ ฯ ยถาห ฯ
สีลํ สิริจาปี (๔) สตฺถจ ชมฺโม อนฺวายิกา ปญฺญวโต ภาวนฺตีติ ฯ
หิริวิปฺโยเคน อนฺุปฺตฺติโต อีสापทฺธา โหติ มโนสงฺฆาตฺส
สมาธิยตฺตฺส นิสฺสยปฺจฺยโต โยตฺตานํ นิสฺสโย โหติ อจฺจารท-
ชาติลีนภาวปฺฏิเสชนโต วีรียพลิตฺททานํ เอกโต คมนํ
ชาเรติ ฯ ยถา ปน นงฺคฺลํ ฬาลยฺตฺตํ กสนกาเล ปจฺวิฆนํ
ภินฺทติ มฺลสนฺดานกานิ ปทาเลติ เอวํ สติยฺตฺตา ปญฺญา
วิปฺสฺสนากาเล ชมฺมานํ สนฺตติสมฺมุหิกจฺจารมฺมณฺณนํ ภินฺทติ
สพฺพกิลฺลสมฺลสนฺดานกานิ ปทาเลติ ฯ สา จ โข โลกุตฺตราว
อิตฺรา จ โลกียาปี สียา ฯ เตนาห ปญฺญา เม
ยฺคนงฺคฺลนฺติ ฯ

หิริยติ เอตาย ปุคฺคโล สยฺ วา หิริยติ อฺกฺสฺลปฺวตฺตี
ชฺคฺจฺจตีติ หิริ ฯ ตคฺคฺหณฺเนน สหจฺรณภาวโต โอตฺตปฺปํ กหิตฺเตว
โหติ ฯ อีสาดิ ยฺคนงฺคฺลสนฺธาริกา ทารุยฺญฺจฺจ ฯ ยถา หิ
พฺราหฺมณฺสฺส อีสาย ยฺคนงฺคฺลํ สนฺชาเรติ เอวํ ภาวโตปี หิริ โลกีย-
๑. สี. อุปริสยฺ ฯ ๒. สี. วาเรติ ฯ ๓. สี. อุปริสยา ฯ ๔. ม. หิริ จาปี ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 200

โลกุตตรปญฺญาสงฺฆาตํ ยฺคนงฺคํ สนฺธาเรติ หิริยา อสฺติ ปญฺญา
อภาวโตฯ ยถา จ อีสํปฏิพทฺธํ ยฺคนงฺคํ กิจฺจกริ โหติ อจฺฉ
อสิถิํ เหวํ หิริปฏิพทฺธา จ ปญฺญา กิจฺจการิ โหติ อจฺฉลา อสิถิลา
อพุโปกิณฺณา อหิริเกนฯ เตนาห หิริ อีสํติฯ

มฺนาตีติ มโน จิตฺตฺสเสตํ อธิวจัน อธิ ปน มโนสีเสน
ตํสมฺปยุตฺโต สฺมาธิ อธิปฺเปโตฯ โยตฺตฺนฺติ รชชฺพนฺชนํฯ
ตํ ติวริ อีสาย สห ยฺกสฺส พนฺชนํ ยฺเคน สห พลิพฺพทฺธานํ พนฺชนํ
สํารถิณา สห พลิพฺพทฺธานํ พนฺชนนฺติฯ ตตฺถ ยถา พุราหฺมณฺสฺส
โยตฺตํ อีสายฺกพลิพฺพเท เอกาพฺพเช กตฺวา สกฺกิจฺเจ ปฏฺิปาเทติ
เอวํ ภควโต สฺมาธิ สพฺเพว เต หิริปญฺญาวิริยชฺมเม เอการมฺมเ
อวิกฺเขปภาเวน พนฺธิตฺวา สกฺกิจฺเจ ปฏฺิปาเทติฯ เตนาห มโน
โยตฺตฺนฺติฯ

สรฺติ เอตาย จิรกตาทิมตฺถํ ปุคฺคโล สยํ วา สรฺตีติ
สฺติ สํ อปฺมมุสฺสนลฺกฺขณาฯ ฆาเลตีติ ฆาโลฯ
ปาเชติ เอเตนาติ ปาชนํฯ ตํ อธิ ปาจนฺนฺติ วุจฺจติฯ
ปโตทฺสเสตํ อธิวจันฯ ฆาโล จ ปาจนฺนฺจ ฆาลปาจนํฯ
ยถา หิ พุราหฺมณฺสฺส ฆาลปาจนํ เหวํ ภควโต วิปฺสฺสนายฺตฺตา
จ มกฺคยฺตฺตา จ สฺติฯ ตตฺถ ยถา ฆาโล นงฺคํ อนฺนฺรฺกฺขติ
ปฺโรโต จสฺส กจฺจติ เหวํ สฺติ กุสลํ ฐมฺมานํ ตติโย
สมเนวสฺमानา อารมฺมเ วา อฺปฏฺุจาปยฺมานา ปญฺญานงฺคํ
รฺกฺขติฯ ตถา หิ สตฺารกฺเขน เจตฺสา วิหฺรตีติอาทิสฺ

อารกฺขาติ วุตฺตาฯ อปมฺมุสฺสนวเสน จสฺส ปฺรโต โหติฯ สติปริจฺเจ
หิ ฌมฺเม ปญฺญา ปชานาติ โน ปมฺมุญฺเจฯ ยถา จ ปาจนํ
พลีพทฺทานํ วิชฺฌนภํ ทสฺเสนฺตุํ สํสีทํ น เทติ อุปลกมฺนญจ
วารเตติ เอวํ สติ วิริยพลีพทฺทานํ อปายภํ ทสฺเสนฺติ โกสชฺชสํสีทํ
น เทติ กามคฺคฺสงฺขาเต อโศจเร นีวารเตติ(๑) วาเรตฺวา กมฺมุญฺจฺจเน
นโยเชนฺติ อุปลกมฺนญจ วารเตติฯ เตนาห สติ เม ผลปาจนนฺติฯ

กายคฺคฺโตติ ติวิเชน กายสุจฺริเตน กุตฺโตฯ วจฺจิกุตฺโตติ
จคฺคฺพิเชน วจฺจิสฺสุจฺริเตน กุตฺโตฯ เอตฺตาวตฺตา ปาติโมกฺขสํวรสิลํ
วุตฺตํฯ ออาหารเร อุทเร ยโตติ เอตฺถ ออาหารมฺุเขน สพฺพปจฺจยानํ
สงฺกฺหิตตฺตฺตา จคฺคฺพิเชปี ปจฺจเย ยโต สํยโต นีรฺูปกฺกิลเโสติ อตฺถโธฯ
อิมินา อาชีวปาริสฺสุทฺธิสิลํ วุตฺตํฯ อุทเร ยโตติ อุทเร ยโต
สํยโต มิตฺโภชี ออาหารเร มตฺตตฺถญฺญติ วุตฺตํ โหติฯ อิมินา
โภชเน มตฺตตฺถญฺญตามฺุเขน ปจฺจยปฺปฏิเสวนสิลํ วุตฺตํฯ เตน กิ
ทีเปติ ยถา คุวํ พฺราหฺมณ พิชํ วปฺปีตฺวา สสฺสปริปาลนตฺถํ
กณฺฏกวตี วา รุกฺขวตี วา ปาการปริกฺุเขปี วา กโรตี เตน เต
โคมหีสฺมิกคฺคณา ปเวสิ อลภฺมานา สสฺสํ น วิลฺุมนฺติ เอวมฺห ตํ
สทฺธาพิชํ วปฺปีตฺวา นานปฺปการกฺุสสสฺสปริปาลนตฺถํ กายวจฺ-
อาหารคฺคฺตฺติมยํ ติวิธิ ปริกฺุเขปี กโรมิ เตน เม รากาทีอกฺุสสธมฺม-
โคมหีสฺมิกคฺคณา ปเวสิ อลภฺนฺตา นานปฺปการํ กฺุสสสฺสํ น
วิลฺุมนฺตีติฯ

๑. ม. จาริ ฯ

สจฺจํ กโรมิ นินฺททานนฺติ (๑) เอตฺถ ทวีหิ ทฺวารเหหิ อวิสฺสวาทนํ
สจฺจํ ฯ นินฺททานนฺติ เภทนํ ลุนนํ อุปฺปาณฺนํ กรณฺวจนฺตฺเจ (๒)
เจตํ อุปฺโยคฺวจนํ เวทิตพฺพํ ฯ อยฺยเหหิ เอตฺถ อตฺโถ สจฺเจน
กโรมิ นินฺททานนฺติ ฯ กิ วุตฺตํ โหติ ยถา ตฺวํ พาทิรํ กสิ
กสิตฺวา สสฺสทฺฐสกาณํ ติณฺณํ หตฺถเณ วา อสิเตน วา นินฺททานํ
กโรสิ เอวมฺหํปิ อชฺฌตฺตํ กสิ กสิตฺวา กุสฺลสสฺสทฺฐสกาณํ
วิสฺสวาทนฺติณฺณํ สจฺเจน นินฺททานํ กโรมิ ฯ ฌาณสจฺจํ วา
เอตฺถ สจฺจนฺติ เวทิตพฺพํ ฆนฺตํ ยถาภูตฌาณนฺติ วุจฺจติ ฯ
เตน อตฺตสยฺยวาทินํ ติณฺณํ นินฺททานํ กโรมิติ เอวํ โยเชตพฺพํ ฯ
อถ วา นินฺททานนฺติ เภทกํ ลาวกํ อุปฺปาณฺนํ อตฺโถ ฯ เอวํ
สนฺเต ยถา ตฺวํ ทาสํ วา กมฺมกรํ วา นินฺททานํ กโรสิ นินฺทเชหิ
ติณฺณํ ติณฺณํ เภทกํ ลาวกํ อุปฺปาณฺนํ กโรสิ เอวมํ สจฺจํ
กโรมิติ อุปฺโยคฺวจนฺเนว วตฺตํ ยุชฺชติ ฯ อถ วา สจฺจนฺติ
ทิกฺขิสจฺจํ ฯ ตมํ นินฺททานํ กโรมิ เณตพฺพํ ลุนฺตพฺพํ อุปฺปาณฺเนตพฺพํ
กโรมิติ เอวมํปิ อุปฺโยคฺวจนฺเนว วตฺตํ ยุชฺชติ ฯ

โสทรจฺจํ เม ปโมจฺจนฺติ เอตฺถ ฆนฺตํ กายิกอ อวิตฺติกโม
วาทสิโก อวิตฺติกโมติ เอวํ สีสเมว โสทรจฺจนฺติ วุตฺตํ น ตํ อธิ
อธิปฺเปตํ วุตฺตเมว เอตํ กายคฺคฺตฺตอติอาทินา นเยน ฯ
อรหตฺตผลํ ปน อธิปฺเปตํ ฯ ตมํปิ หิ สุนฺทเร นินฺทพฺพานे รตภาวโต
โสทรจฺจนฺติ วุจฺจติ ฯ ปโมจฺจนฺติ โยคฺควิสฺสชฺชนํ ฯ กิ วุตฺตํ
๑. ม. นินฺททานนฺติ ฯ เอวมํปรีปี ฯ ๒. ม. กรณฺวเจ ฯ

๓. อภิ. สจฺ. ๓๔/๘๗๑/๓๓๗ ฯ

โหติ ยถา ตว ปโมจนํ ปุณปี สายเนห วา ทุตยทิวเส วา
อนาคตํวจฺจเร วา โยเชตพฺพโต อปฺปโมจนเมว โหติ น มม
เอวํ ๑ น หิ มม อนุตฺรา โมจนนฺนาม อตฺถิ ๑ อหฺนฺหิ ทีปฺงฺกรทส-
พลกาลโต ปฺภุติ ปญฺญานงฺคเล วีริยพลิตฺทเท โยเชตฺวา จตฺตาริ
อสงฺเขยฺยยานิ กปฺปสฺตสทสฺสจฺจ มหากสิ กสนฺโต ตาว น มฺลจฺจิ
ยว น สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุชฺฌิ ๑ ยทา จ เม สพฺพนฺตํ กาลํ
เขเปตฺวา โพธิรฺกขมฺมฺล อปฺราชิตปลลฺงเก นิสินฺนสฺส สพฺพ-
คุณปริวาริ อรหฺตตผลิ อุตฺปาที ตทา มยา ตํ สพฺพสุตฺตกปฺปฏิ-
ปฺสฺสทฺธิปฺปตฺติยา ปมฺตตํ นทานิ ปุณ โยเชตพฺพํ ภาวิสฺสตีติ
เอตมตฺถํ สนฺชาย ภาควา อหา โสฺรจฺจมฺเม ปโมจนนฺติ ๑

วีริยํ เม ชฺรฺโรชฺรยฺหนฺติ เอตฺถ วีริยนฺติ กายิโก วา เจตฺติโก
วา วีริยารมฺโภคิอาทินา นเยน วุตฺตปฺปชานํ ๑ ชฺรฺราย โชฺรยฺหํ
ชฺรฺโรชฺรยฺหํ ชฺรฺรํ วหฺตีติ อตฺถโถ ๑ ยถา หิ พฺรฺาหฺมณฺสฺส ชฺรฺราย
โชฺรยฺหากกฺกฺกิตฺตํ นงฺคลํ ภูมिฉนฺนํ ภินฺนทฺติ มฺลสฺนฺตานกานิ จ ปทาเลติ
เอวํ ภาควโต วีริยากกฺกฺกิตฺตํ ปญฺญานงฺคลํ ยถาวุตฺตํ ฉนฺนํ ภินฺนทฺติ
กิลฺลสฺนฺตานกานิ จ ปทาเลติ ๑ เตนนาห วิริยํ เม ชฺรฺโรชฺรยฺหนฺติ ๑
อถ วา ปุริมชฺรฺรํ วหนฺตา ชฺรฺรา มฺลชฺรฺรํ วหนฺตา โชฺรยฺหา ๑ ชฺรฺรา
จ โชฺรยฺหา จ ชฺรฺโรชฺรยฺหํ ๑ ตตฺถ ยถา พฺรฺาหฺมณฺสฺส เอกเมกสฺมี
นงฺคเล จตฺพลิตฺททปฺปเกทํ ชฺรฺโรชฺรยฺหํ วหนฺตํ อปฺปนฺนानุ-
ปฺนฺนตฺติณมฺลมาตํ สสฺสสมฺปตฺติยจฺจ สาทฺเต เอวํ ภาควโต จตฺสม-
ปฺปชานวีริยปฺปเกทํ ชฺรฺโรชฺรยฺหํ วหนฺตํ อปฺปนฺนानุ-
ปฺปนา-

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 204

กุสลมุตมชาติ กุสลสมปตฺติลฺลจฺจ สาเชติ ฯ เตนานห วิริยฺม เม ชฺรฺโรชฺรยฺหนฺติ ฯ

โยคกฺขเมมาชิวนนฺติ เอตฺถ โยเคหิ เขมตฺตา โยคกฺขเมมนฺติ
นิพฺพานํ วุจฺจติ ตํ อธิคฺนฺตฺวา (๑) วาหิยฺติ อภิมุขํ วา วาหิยฺตีติ
อชิวนนํ โยคกฺขเมมฺสฺส อชิวนนํ โยคกฺขเมมาชิวนนํ ฯ เตน
กิํ ทีเปติ ยถา ตว ชฺรฺโรชฺรยฺหํ ปฺรตฺถิมิํ ทิลํ ปจฺฉิมาทิสฺสุ วา
อณฺเฑตฺริ อภิมุขํ วาหิยฺติ ตถา มม ชฺรฺโรชฺรยฺหํ นิพฺพานาภิมุขํ
วาหิยฺติ ฯ

เอวํ วาหิยฺมานณฺจ กจฺจติ อนิวตฺตนฺตํ ฯ ยถา ตว
นงฺกัลลํ วหนฺตํ ชฺรฺโรชฺรยฺหํ เขตฺตโกฏฺฐิํ ปตฺตฺวา ปฺนํ นิวตฺตติ เอวํ
อนิวตฺตนฺตํ ทีปงฺกรโต (๒) ปภฺวติ กจฺจเตว ฯ ยสฺมา วา เตน
เตน มกฺขเณ ปหิณา กิเลเส ปฺนํ (๓) ปหาตพฺพา น โหนฺติ ยถา ตว
นงฺกเลน ฉินฺนํ นานิ ตินฺนํ ปฺนํปี อปรสฺมี สมเย ฉินฺนํทิตพฺพานิ
โหนฺติ ตสฺมาปี เอตํ (๔) ปจฺจมกฺขเวสเน ทิฏฺฐเจกฺกฺขเจ กิเลเส ทฺตฺติยเวสเน
โอพาริเก กิเลเส ตตฺติยเวสเน อนุสฺสหคเต กิเลเส จตฺตฺถเวสเน
สพฺพกิเลเส ปชฺชนฺตํ กจฺจติ อนิวตฺตนฺตํ ฯ อถ วา กจฺจติ
อนิวตฺตนฺตฺตฺตํ นิวตฺตนฺรหิตํ หุตฺตฺวา กจฺจตีติ อตฺถโถ ฯ ตนฺติ
ตํ ชฺรฺโรชฺรยฺหํ ฯ เอวเมตฺถ ปทจฺเจโท เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ
กจฺจนฺตณฺจ ยถา ตว ชฺรฺโรชฺรยฺหํ น ตํ จานํ กจฺจติ ยตฺถ
คณฺตฺวา กสฺสโก อสฺสโก นิสฺสฺสโก วิโรชฺ หุตฺตฺวา น โสจฺติ เอตํ ปน ตํ
จานํ กจฺจติ ยตฺถ คณฺตฺวา น โสจฺติ ฯ ยตฺถ สติปาจเนน
๑. ม. อธิคฺตฺวา ฯ ๒. ม. ทีปงฺกรกาลโต ฯ ๓. ม. ปฺนํปฺนํ ฯ
๔. สී. ตถา มม ฯ

เอตํ วิริยธฺรฺโรชฺรยฺหํ โจเทนฺโต คนฺตฺวา มาทิสฺส กสฺสโก
อโสโก นิสฺโสโก วิโรชฺ หุตฺวา น โสจติ ตํ สพฺพโสทกสฺสทฺถสมฺมุมาตฺถุตํ
นิพฺพานามตฺสงฺขาตํ จานํ คจฺจตีติ ฯ

อิทานิ นิคมนํ กโรนฺโต ภควา อิมํ คาถมาห

เอวเมสสา กสฺสี กฺกุจฺจา สฺสา โหติ อมตฺปฺผลา

เอตํ กสฺสี กสิตฺวาน สพฺพทฺถุขฺขา ปมฺจจฺตีติ ฯ

ตสฺสสํยํ สงฺเขปตฺถโธ มยา พฺร่าหฺมณฺณ เอสา สทฺธาพีชา
ตโปวฺภูจฺจียา อณุคฺคหิตา กสิ ปณฺณามยํ ยฺคนงฺคํลํ หิริมยณฺจ อีสํ
มโนมยฺน โยตฺเตน เอกาทฺทฺธํ กตฺวา ปณฺณานงฺคเล สติผาลํ
อาโกกฺกุญฺเจตฺวา สติปาจณํ คเหตุวา กายวชิอาหฺรคฺคตฺติยา โคปิตฺวา
สจฺจํ นิตฺธานํ กตฺวา โสจรจฺจํ ปโมจณํ วิริยํ ธฺรฺโรชฺรยฺหํ โยคฺกเขมาภิมฺขํ
อนิวตฺตฺนุตํ วาหฺนฺเตน กฺกุจฺจา กสิกมฺมปฺริโยสานํ จตฺตฺพิธิ
สามณฺณผลํ ปาปิตา สฺสา โหติ อมตฺปฺผลาติ สฺสา เอสา กสิ
อมตฺปฺผลา โหติ ฯ อมตํ วุจฺจติ นิพฺพานํ นิพฺพานานิสฺสา
โหตีติ อตฺถโธ ฯ สฺสา โข ปเนสสา กสิ น มเมเวกสฺส อมตฺปฺผลา
โหติ อปฺิจ โข ปน โย โกจฺจิ ขตฺติโย วา พฺร่าหฺมโณ วา เวสฺโส วา
สฺสุทฺโท วา คหฺนฺโจ วา ปพฺพชฺชิตฺโต วา เอตํ กสฺสี กสฺสติ โส สพฺพโปปี
เอตํ กสฺสี กสิตฺวาน สพฺพทฺถุขฺขา ปมฺจจฺตีติ สพฺพสฺมา วุจฺจทฺถุขฺทฺถุขฺขา
ทฺถุขฺสงฺขารทฺถุขฺวิปฺริณามทฺถุขฺขา ปมฺจจฺตีติ ฯ เอวํ
ภควา พฺร่าหฺมณฺณสฺส อรหตฺตนิกฺกุญฺเณ นิพฺพานปฺริโยสานํ กตฺวา
เทสนํ สฺมาเปตี ฯ

ตโต พุราหุโมณ คมฺภีรตฺถเทสนํ สุตฺวา มม กสิผลํ
ภฺยฺชิตฺวา อปรชฺชฺ เอว ฉาโต โหติ อิมสฺส ปน กสิ อมตปฺผลา
ตสฺสา ผลํ ภฺยฺชิตฺวา สพฺพทฺถุขา ปมฺจฺจตีติ จ วิทิตฺวา ปสนฺโน
ปสนฺนากาโร กาคู ปายาสํ ทาตุมารทฺโธ ๑ เตนาห อถโฆ
กสิภารทฺวาโชติอาที ๑

ตตฺถ มหตฺติยาติ มหตฺติยนฺติ อตฺถโธ ๑ กํสฺปาติยาติ
สฺวณฺณปาติยํ สตสฺสทฺสคฺคณฺนิเก อตฺตโน สฺวณฺณถาเล ๑
วทฺตฺตฺวาติ นฺนํปิตฺวา อากิรฺตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ๑ ภควโต
อุปฺนํมาเมสีติ สปฺปมฺมชฺชาตฺตาทีหิ วิจิตฺตํ กตฺวา ทฺถุทฺตฺวาเนน
ปฺปฺจฺจนาเทตฺวา อุกฺขิปิตฺวา สกฺกจฺจํ ตถาคตฺสฺส อภิหริ กิณฺติ ๑
ภฺยฺชชฺช ภาวํ โคตโม ปายาสํ กสฺสโก ภวฺนฺติ ๑ ตโต กสฺสกภาว-
สาธนการณฺมาห ขณฺหิ ภาวํ ๑เป ๑ กสฺตีติ ขสฺมา
ภาวํ ๑เป ๑ กสฺตีติ ขสฺมา วุตฺตํ โหติ ๑ อถ ภควา คาทาภิกิ์ตมฺเมติ
อาห ๑

ตตฺถ คาทาภิกิ์ตฺนฺติ คาทาหิ อภิกิ์ตํ คาทาโย
ภาสิตฺวา ลทฺชนฺติ วุตฺตํ โหติ ๑ เมติ มยา ๑ อโฆชนฺยฺยนฺติ
ภฺยฺชนนารหํ น โหติ ๑ สมฺปสฺสตฺนฺติ สมฺมา อาชีวาปาริสฺสุทฺธิ
ปสฺสตํ สมนฺตา วา ปสฺสตํ สมฺปสฺสตํ พุทฺธานนฺติ วุตฺตํ
โหติ ๑ เนส ชมฺโมติ คาทาภิกิ์ตํ ภฺยฺชิตฺตฺพพฺนฺติ เอส ชมฺโม
เอตํ จาริตฺตํ น โหติ ตสฺมา คาทาภิกิ์ตํ ปนฺทฺนฺติ

๑. ม. ย. ตสฺมา ๑

*เล่มที่ 21 กสิการทวาชสุตตวณณา หน้า 207

พุทฺธา ปฏิกฺขิปนฺติ น ภฺยชฺนฺตฺติ ฯ กิ ปน ภควตา ปายาสตฺถ
คาถา อภิกิตา เยน เอวมาหติ น เอตมตฺถ อภิกิตา อปีจ โข
ปน ปาโต ปฏฺญาช เเขตตสฺมีเป จตฺวา กฏฺจฺจุกฺกขมฺปี อลภิตฺวา
ปนฺ สกถพุทฺธคฺเชน ปกาเสตฺวา ลทฺธํ ตเทตฺ นฏฺณจฺจกาทีหิ
นจฺจิตฺวา คายิตฺวา จ ลทฺธสทิสํ โหติ เตน คาถาภิกิตนฺติ วุตฺตํ ฯ
ตาทิสถจ ยสฺมา พุทฺธานํ น กปฺปติ ตสฺมา อโฆชเนยฺยนฺติ
วุตฺตํ ฯ อปฺปิจฺจตฺตานูรูปํ เจตํ น โหติ ตสฺมาปี ปจฺจิมํ ชนตํ
อนุกมฺปฺมานน จ เอวํ วุตฺตํ ฯ ยตฺร จ นาม ปรปฺปกาสิตฺนาปี
อตฺตโน คฺเชน อฺปนฺนํ ลากิ ปฏิกฺขิปนฺติ เสยฺยถาปี อปฺปิจฺจโน
ฆฏฺฐิกาโร กุมฺภกาโร ตตฺร ถถิ โกฏฺฐปฺตตฺตาย อปฺปิจฺจตฺตาย
สมนฺนาคโต ภควา อตฺตนาถ อตฺตโน คฺเชนปรปฺกาสเนน อฺปนฺนํ
ลากิ สาทิยิสฺสติ ยโต ยุตฺตเมว เอตํ ภควตา วุตฺตนฺติ ฯ (๑)
เอตฺตาวตา อปฺปสฺนํ อทาคฺคามํ พุราหฺมณํ คาถาภาสเนน (๒)
ทาคฺคามํ กตฺวา สมโณ โคตโม โภชนํ ปฏิกฺกฺเขสิ อามิสฺการณา
อิมสฺส เทสนาติ อิมฺมหา อสิโลกปฺวาทาเอว (๓) อตฺตานิ โมเจนฺโต
เทสนาปาริสฺสุทฺธิํ ทีเปตฺวา อิทานิ อาชีวปาริสฺสุทฺธิํ ทีเปนฺโต อาห
ธมฺเม สติ พุราหฺมณ วุตฺติเรสาติ ฯ ตสฺสตฺถโธ อาชีวปาริสฺสุทฺธิ-
ธมฺเม वा ทสฺวิธฺสุจฺริตฺธมฺเม वा พุทฺธานํ จาริตฺตฺธมฺเม वा สติ
ลํวิชฺชมาเน อนุสฺสคเต (๔) วุตฺตมาเน วุตฺติเรสา (ติ)เอกนฺตโวทาตา
๑. ม. ภควโต วุตฺตนฺติ ฯ ๒. ม. คาถาคายเนน ๓. ม. ย. โลกปฺวาทา ฯ
๔. ม. ย. อนฺุปฺหเต ฯ

อากาเส ปาณิปุสสารณกปฺปา เอสนา ปรีเยสนา ชีวิตวุตฺติ
พุกุธานํ พุราหุมนฺนาติ ฯ

เอวํ วุตฺเต พุราหุมนฺ โปยาสิ เม ปฏิกฺขิปปติ อกปฺปิยํ
กิเรตํ โภชนํ อชฺฌโล เวตฺสมิ (๑) ทาคฺคํ น ลภามิติ โทมนสฺสํ อุปฺปาเทสิ
อปฺเปว นาม อณฺณํ ปฏิกฺกณฺเหยฺยาติ จ จินฺเตสิ ฯ ตํ ฉตฺวา
ภควา อหํ ภิกฺขาจารเวถํ ปรีจฺฉินฺนิตฺตฺวา อากโต เอตฺตเกน กาลेณ
อิมํ พุราหุมนํ ปสาเทสฺสามิเต พุราหุมนฺ จ โทมนสฺสํ อกาสิ
อิทานิ เตน โทมนสฺเสน มยิ จิตฺตํ ปโกเปตฺวา อมตฺวธมฺมํ
ปฏฺวิษฺฌิตฺตํ น สกฺขิสฺสตีติ พุราหุมนฺ สส ปสาทชนนตฺถํ เตน
ปคฺคิตฺตมโนเรถํ ปุเรนฺโต อาห อณฺเณน จ เกวลินฺนติ ฯ

ตตฺถ เกวลินฺนติ สพฺพกฺุณฺปริพฺุณฺณํ สพฺพโยควิสิขฺตฺตํ วาติ
อตฺถโล ฯ มหฺนฺตํ สิลกฺุณฺธาทีนํ กุณฺณํ เอสนโต มเหสี ฯ
ปริกฺขิณฺสพฺพาสวตฺตา ชินฺนํ สวํ ฯ หตฺถปาทกุกฺกจฺจมาที กตฺวา
วฺุปฺสนตฺสพฺพกุกฺกจฺจตฺตา กุกฺกจฺจวฺุปฺสนตํ ฯ อุปฺภูจฺหสฺสูติ
ปรีวิสฺสฺสู (๒) ปฏฺิมาณยฺสฺสู ฯ เอวํ พุราหุมนฺ จิตฺเต อุปฺปาทีเตปิ
ปรียายเมว ภณฺติ น ตฺถ ภณฺติ เทหิ ออาหาราหิตี ฯ เสสเมตฺถ
อุตฺตํ อณฺเณน ฯ

อถ พุราหุมนฺ อยํ โปยาโส ภควโต อานีโต นาหํ
อรหามิ ตํ อตฺตโน ฉนฺนฺเตน กสฺสจฺจิ ทาคฺคฺนติ จินฺเตตฺวา อาห อถ
กสฺส จาหฺนติ ฯ ตโต ภควา ตํ โปยาสิ จเปตฺวา ตถาคตํ
๑. ม. ย. อชฺฌโล เวตฺสมิ ฯ ๒. ส. ปฏฺิจรสฺสู ฯ

ตถาคตสาวกญจ อญฺญสฺส อชีรณฺธมฺโมติ ฌตฺวา อาห
น ขฺวาหนฺตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ สทฺเวกฺวญฺเนน ปญฺจกามาจรทฺเวคฺคหฺณิ ฯ
สมารกฺวญฺเนน ญฺญุกามาจรทฺเวคฺคหฺณิ สพฺรหฺมกฺวญฺเนน
รฺูปาจรพฺรหฺมคฺคหฺณิ อรฺูปาจรฺวา ปน กฺุญฺเชยฺยฺนฺติ
อสมฺภฺวาเนยฺยา ฯ สสฺสสมณฺพฺราหฺมณฺนิวฺจฺเนน สาสฺนสฺส
ปจฺจตฺถิกปจฺจามิตฺตสมณฺพฺราหฺมณฺคฺคหฺณิ สมิตปาปฺวาหิตปาป-
สมณฺพฺราหฺมณฺคฺคหฺณญจ ปชฺวาญฺเนน สตฺตโลกคฺคหฺณิ ฯ
สทฺเวมนุสฺสวญฺเนน สมฺมุติทฺเวอวเสสฺมนุสฺสคฺคหฺณิ ฯ เอวเมตฺถ
ตฺถิหิ วจฺเนหิ โอบาสโลกิ ทฺวิหิ ปชฺวาเสน สตฺตโลกิ คหิไตติ
เวทิตฺโพ ฯ เอส สงฺเขโป วิตุถาริ ปน อาพวกสฺตฺเต
วณฺณยิสฺสาม ฯ

กสฺมา ปน สทฺเวกาทิสฺส กสฺสจฺจิ น สมฺมา ปริณามิ
คจฺญเยยฺยาติ โอบาริกเก สฺขุโมชาปฺกฺขิปนฺโต ฯ อิมสฺมี หิ
ปายาสเ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส คหิตมตฺเตยฺเว ทฺเวตฺถาหิ โอบา
ปฺกฺขิตฺตา ยถา สฺชวตฺตย ปายาสเ จฺนฺทสฺส จ สฺกฺรฺมทฺทเว
ปจฺจมาเน เวรฺญชฺาญจ ภควตฺตา คหิตคหิตฺตาโลเป เกสชชกฺขนฺธเก
จ กจฺจายนสฺส กุพฺพหฺกฺมภสฺมี อวสฺสิญฺจกุพฺเพห ฯ โส โอบาริกเก
สฺขุโมชาปฺกฺขิปนฺโต ทฺวานิ น ปริณมตี ฯ ทฺเวา หิ สฺขุมนฺสรีรา
เตสํ โอบาริกเก มนฺุสฺสหาโร น สมฺมา ปริณมตี ฯ มนฺุสฺสานมฺปิ
น ปริณมตี ฯ มนฺุสฺสา หิ โอบาริกสรีรา เตสํ สฺขุมา ทิพฺโพชฺา

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 210

น สมฺมา ปริณมตี ฯ ตถาคตสฺส ปน ปกตฺตอกฺคินาว ปริณมตี
สมฺมา จีรตี ฯ กายพลณณพลปฺปภาเวนาติ เอเก ฯ
ตถาคตสาวกสฺส จีณาสาสุเสตฺถิ สมฺมาธิพลเน มตฺตตณฺณตฺตาย จ
ปริณมตี อิตเรสฺส อิทฺธิมนฺตฺตานมฺปิ น ปริณมตี ฯ อจินฺตฺตนิยฺ
วา เอตถ การณํ พุทฺธวิสโย เอโสติ ฯ

เตน हि ตฺวนฺตฺติ ยสฺมา อญฺญํ น ปสฺสํสามิ มม น กปฺปตี มม
อกปฺปนฺตํ สาวกสฺสปี เม น กปฺปตี ตสฺมา ตฺวํ พุราหฺมณฺนาติ
วฺตุตฺถิ โหติ ฯ อปฺปหริเตติ ปริตฺตหริตฺติณเ อปฺปฺรพฺพหริตฺติณเ
วา ปาสาณปฺปิฏฺจิสฺสทิสเส ฯ อปฺปฺปาณเกติ นิปฺปฺปาณเก ปายาสขฺโฆตฺถต-
การณเนน มริตฺตพฺพปาณรหิตे वा महाอุทกฺกขณฺเช ฯ สห
ติณฺนีสฺสตีเตहि ปาณเहि ตินฺนํ ปาณกานญฺจ อนฺุกมฺปนฺตฺตฺตาย (๑)
เอตํ วฺตุตฺถิ ฯ จิจฺจิจฺญายติ จิจฺจิจฺญายตีติ เอวํ สทฺทํ กโรตี ฯ
สนฺุทฺธมายตีติ สมฺนฺตฺตา ฐฺมายตี ฯ (๒) สมฺปฺฐมายตีติ ตเถว อธิมตฺตํ
ฐฺมายตี ฯ (๒) กสฺมา เอวํ อโหสีติ ภควโต อานฺุภาเวน น
อุทกสฺส น ปายาสสฺส น พุราหฺมณฺสฺส น อญฺญเฬสฺส เทวยฺกฺขาทีนํ ฯ
ภควา हि พุราหฺมณฺสฺส ฐฺมมสํเวคตฺถิ ตถา อธิญฺจาสี ฯ เสยฺยถาปี
นามาติ โอปมฺมนิทฺสฺสนเมตฺถิ ยถา ฝาโลตี เอตฺตกเมว วฺตุตฺถิ
โหติ ฯ สํวิคฺโค จิตฺเตน โลมฺหญฺจชาโต สรีเรน ฯ สรีเร
กิริสฺส นวนฺวฺติ โลมฺกฺปสฺสทฺสฺสํ สฺวณฺณภิกฺคฺติยา อาหตฺมณฺนิ-
นาคทนฺตฺตา วิย อุทฺทคฺคา อहेลฺลํ ฯ เสลฺลํ ปากฺกเมว ฯ ปาทेषุ
๑. ม. อนฺุรฺกฺขณฺตฺตฺตาย ฯ ๒. ม. ย. ฐฺปายตี ฯ

*เล่มที่ 21 กสิการทฺวาชุตฺตวณฺณนา หน้า 211

ปน นิปติตฺวา ภควโต ฌมฺมเทสนํ อพฺภานูโมทฺมานโน ภควนฺตํ
เอตทโวจ อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม อภิกฺกนฺตํ โภ โคตมาติ ฯ

อพฺภานูโมทฺเน หิ อยมิธ อภิกฺกนฺตสทฺโท ฯ วิตุถารโต
ปนสฺส มงฺคลสฺตฺตวณฺณนํ อตฺตวณฺณนา อาวิภวิสฺสตี ฯ
ยสฺมา จ อพฺภานูโมทฺนตฺเต ตสฺมา สาธุ สาธุ โภ โคตมาติ
วฺจตุตํ โหตีติ เวทิตพฺพิ ฯ

ภเย โภเช ปลํสํยํ ตฺริเต โภคฺคูหเลจฺจเร

หาเส โสเก ปลสาเท จ ภเว อามะทิตํ พุโรตี

อิมินา จ ลกฺขณเณ อิช ปลสาทวเสน ปลํสํวเสน จายํ ทฺวิกฺขตฺตุ
วฺจตุตฺติ เวทิตพฺโพ ฯ อถ วา อภิกฺกนฺตฺนฺติ อติภิกฺกนฺตํ อติอิฏฺจํ
อติมนํปํ อติสฺนฺทฺรนฺติ วฺจตุตํ โหตี ฯ ตตฺถ เอเกน
อภิกฺกนฺตสทฺเทน เทสนํ โธเมติ เอเกน อตฺตโน ปลสาทํ ฯ
อยญฺหิ เอตฺถ อธิปฺปาโย อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม ยทิตํ
โภโต โคตมสฺส ฌมฺมเทสนา อภิกฺกนฺตํ ยทิตํ โภโต โคตมสฺส
ฌมฺมเทสนํ อากมฺม มม ปลสาโทติ ฯ ภควโต เอว วา วจันํ เทว
อตฺเต สนฺธาย โธเมติ โภโต โคตมสฺส วจันํ อภิกฺกนฺตํ
โทสนาสนโต อภิกฺกนฺตํ คุณฺธาธิคฺมนโต ตถา สทฺธาชนนโต
ปลฺยวาชนนโต สาทฺถโต สพฺยญฺชนโต อุตฺตทานปทโต
คฺมภีรฺตฺถโต กณฺณสฺสุขโต หทยงฺคฺมโต อนตฺตฺถกํสฺนโต
อปรวฺมฺภนโต กรฺรณาสีตฺถโต ปลฺยวาทาตโต อาปาลธรมณียโต
วิมฺมทฺทกฺขมโต สฺสุยฺมานสฺสุขโต วิมฺมฺสียฺมานหิตโตติ เอวมาทิตฺติ

โยเชตพุฬฺ ๑ ตโต ปรมปิ จตุหิ อุปมาหิ เทสนเวย

โถเมติ ๑

ตตถ นิกฺกชฺชิตฺตฺตํ อโรมุขํ จปีตํ เหฏฺฐา มุขชาติ วา ๑
อุกฺกชฺชชเยยติ อุปริมุขํ กเรยฺย ๑ ปฏิจฺจนฺนํ ตินาทิหิ
ฉาทิตํ ๑ วิวเรยฺยติ อุคฺฉาญฺเยย ๑ มุพฺพหฺสฺสาติ ทิสามุพฺพหฺสฺส ๑
มคฺคํ อจฺจิกฺเขยฺยติ หตฺถเต คเหตุวา เอส มคฺคโคติ วเทยฺย ๑
อนุชฺคาเรติ กภาพกฺขจาทุทฺทสิอฺทตฺตรตฺตมฺนนวนสณฺฑมฺเมปฺภูเลหิ
จตุรฺงฺเก ตมฺสิ ๑ อยฺย ตาว ปทตฺโถ ๑ อยฺย ปน อธิปฺปายโยชฺนา ๑
ยถา โกจฺจ นิกฺกชฺชิตฺตํ อุกฺกชฺชชเยย เหวํ สทฺทรมฺมวิมุขํ อสทฺทรมฺมปฺติตํ
มํ อสทฺทรมฺมา วุฏฺฐาเปนฺเตน ยถา ปฏิจฺจนฺนํ วิวเรยฺย เหวํ
กสฺสปฺสฺส ภควโต สาสนฺนตฺตรชานา ปฏฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐจฺจิคฺคหณ-
ปฏฺติจฺจนฺนํ สาสนํ วิวรนฺเตน ยถา มุพฺพหฺสฺส มคฺคํ อจฺจิกฺเขยฺย
เอวํ กุมฺมคฺคมิจฺฉามคฺคปฏฺติปฺนฺนสฺส เม สคฺคโมกฺขมคฺคํ อจฺจิกฺขนฺเตน
ยถา อนุชฺคาเร เตลปฺชฺโชติ ชฺาเรยฺย เหวํ โมหฺนุชฺการนิมฺมุคฺคสฺส
เม พุทฺธาทิตฺตฺตฺตฺตํ อปฺสฺสโต ตปฺปฏิจฺฉาทกโมหฺนุชฺการ-
วิทฺธิ สกเทสนาปชฺโชตชฺารณฺน มยฺหิ โภตา โคตเมนฺน เอเตหิ
ปฺริยาเยหิ เทลิตฺตฺตา อนฺนปฺริยาเยน ชฺมโม ปกาสิโต ๑

อถ วา เอกจฺจเยน มเตน ยสฺมา อยฺย ชฺมโม ทุกฺขทสฺสเนน
จ อสฺสเก สฺกนฺติ วิปฺลฺลาสฺปฺปหานฺน จ นิกฺกชฺชิตฺตฺกชฺชิตฺตฺสทิสฺโส
สมุทฺยทสฺสเนน ทุกฺเข สฺกนฺติ วิปฺลฺลาสฺปฺปหานฺน จ ปฏิจฺจนฺน-
วิวรณฺสทิสฺโส นิโรทฺทสฺสเนน อนิจฺเจ นิจฺจนฺติ วิปฺลฺลาสฺปฺปหานฺน

*เล่มที่ 21 กสิการทวาชุตตวณฺณนา หน้า 213

จ มุพฺพหสฺส มคฺคาจิกฺขนสฺสทิสฺโส มคฺคทสฺสเนน อนตฺตนิ อตฺตาทิ
วิปลฺลาสปรฺพาเนน จ อนุชฺคาเร เตลปฺชฺโชตสฺสทิสฺโส ตสฺมา
เสยฺยถาปี นาม นิกฺกชฺชิตฺติ วา อุกฺกชฺชเยยฺย ๔เป ๔ ปชฺชิตฺติ
ชารเยยฺย จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขณฺตีติ เอวํ ปกาสิโต โหติ ๔
ยสฺมา ปเนตฺถ สทฺธาตปฺกายกฺขตฺตาทิหิ สีสฺสทฺทฺชฺชโร ปกาสิโต
โหติ ปญฺญาเยยฺย ปญฺญาทฺทฺชฺชโร หิริมนอาทิหิ สมาริกฺกชฺชโร
โยคกฺกชฺชเมน นโรโรโรติ เอวํ ติกฺกชฺชโร อริยมคฺโค นโรโรโร จาติ
สฺสรูปเนว เทว อริยสจฺจจาณี ปกาสิตานิ ตตฺถ มคฺโค ปญฺชิปฺกฺโข
สมุทฺทยสฺส นโรโรโร ทกฺกชฺชสฺสาติ ปญฺชิปฺกฺกชฺชเนน เทว ๔ อิติ อิมินา
ปรียาเยน จตฺตารี อริยสจฺจจาณี ปกาสิตานิ ๔ ตสฺมา
อนกปรียาเยน ปกาสิโต โหติตีติ เวทิตฺตพฺโพ ๔

เอสาหนฺติอาทิสฺส เอโส อหนฺติ เอสาหํ ๔ สฺสรณํ กจฺจนามิตฺติ
ปาเทสฺส นิปตฺติควา ปณฺนิปาเตน สฺสรณคฺคเมเนน คโตปี อิทานิ วาจาเย
สมาทิยฺนฺโต อาห อถ วา ปณฺนิปาเตน พุทฺธชฺชเยว สฺสรณํ ตโต
อิทานิ ตํ อาทิ กตฺวา เสสฺสรณมฺสงฺฆเมปี คนฺตุํ อาห ๔ อชฺชตฺทกฺกเคติ
อชฺชตฺ อาทิ กตฺวา อชฺชตฺทกฺกเคติ วา ปาโธ ทกาโร ปทสฺสนฺธิกโร ๔
อชฺช อคฺคํ กตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ๔ ปาณฺเนหิ อูเปตฺติ ปาณฺนเปตฺติ ๔
ยาว เม ชีวิตฺติ ปวตฺตติ ตาว อูเปตฺติ อนนฺนยสฺสตฺถกํ ตีหิ สฺสรณคฺคเมเนหิ
สฺสรณํ คตฺติ มํ ภวํ โคตโม ชารเตตุ ชานาตุติ วุตฺตํ โหติ ๔ เอตฺตาว-
ตานเนน สฺสตานฺนรูปา ปญฺชิปฺตฺติ ทสฺสิตา โหติ ๔ นิกฺกชฺชิตฺตาทิหิ
วา สตฺถุ สมฺปตฺติ ทสฺสเสตฺวา อิมินา เอสาหนฺติอาทินา สีสฺส-

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 214

สมปตติ ทสฺสิตาฯ เตน วา ปณฺญาปฏฺฐิตาภํ ทสฺเสตฺวา อิมินา
สทฺฐาปฏฺฐิตาโก ทสฺสิตโตฯ อิทานิ เอวํ ปฏฺฐิตทฺฐสทฺฐเรน ปณฺณวตา
ยํ กตฺตพฺพํ ตํ กาทฺตุกาโม ภควนฺตํ ยาจติ ลเภยฺยาหนฺติฯ ตตฺถ
ภควโต อิทฺธิอาทํ อภิปรฺสาทิตฺตจฺจโต ภควาปี จกฺกวตฺตฺตฺรชฺชํ
ปหาย ปพฺพชฺชิตํ กิมฺงฺคํ ปนาหนฺติ สทฺฐาย ปพฺพชฺชํ ยาจติ ฯ
ตตฺถ ปริปรฺการิตํ ปตฺถเนนฺโต ปณฺณาย อุปสมฺบตฺตํฯ เสถํ
ปากฺกเมว ฯ

เอโก วุปรกฺกฺโขติอาทิสฺส ปน เอโก กายวิเวเคน วุปรกฺกฺโข
จิตฺตวิเวเคน อุปฺปมฺตฺโต กมฺมฏฺฐาเน สติอวิขหนฺเนน อาตาปี
กายิกเจตฺตสิกวีริยสงฺขาเตนํ อาตาเปน ปหิตฺตฺโต กายे จ ชีวีเต
จ อนเปกฺขตฺตาย วิหรนฺโต อณฺณตฺรอิริยาปถวิหาเรน ฯ น
จิสฺเสวาติ ปพฺพชฺชํ อุปาทาย วุจฺจติ ฯ กุลปฺตฺตาติ ทฺวิธา
กุลปฺตฺตา ซาติกุลปฺตฺโต จ อาจารกุลปฺตฺโต จ อัยํ ปน
อุภยถาปี กุลปฺตฺโต ฯ อการสฺมาติ ฆฺราฯ อการสฺส หิตํ
อการียํ กสิโครกฺขาทิกฺกฺกมฺพโปสนกมฺมํ วุจฺจติ นคฺถิ เอตฺถ
อการียนฺติ อนการียํ ปพฺพชฺชาเยตํ อธิวจฺนํ ฯ ปพฺพชฺชนฺตีติ
อุปจฺจณฺติ อุปสงฺกมฺนฺติ ฯ ตํ อนฺตฺตฺรนฺติ ตทฺนฺตฺตฺรํ ฯ
พฺรหฺมจฺริยปริโยสานนฺติ มคฺคพฺรหฺมจฺริยสฺส ปริโยสานํ ฯ
อรหฺตฺตผลนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตสฺส หิ อตฺถาย กุลปฺตฺตา ปพฺพชฺชนฺติ ฯ
ทิกฺกฺเจว ฆมฺเมติ ตสฺมีเยว อตฺตภาเว ฯ สยํ อภินฺญา สจฺฉนิกตฺวาติ

*เล่มที่ 21 กสิการทวาชุตตวณฺณนา หน้า 215

อตุตนาเยว ปณฺณาย ปจฺจกฺขิ กตุวา อปรปฺปจฺจยิ ฌตฺวาติ
อตุโถฯ อุปสมฺปชฺช วิหาสีติ ปาปฺปณฺติวา สมฺปาเทตฺวา วา
วิหาสีฯ เอว วิหรนฺโต จ ชีณา ชาติฯเปฯ อพฺภณฺณาสีติ
เอเตนสฺส ปจฺจเวกฺขณณฺมึ ทสฺเสติฯ

กตมา ปนสฺส ชาติ ชีณา กถณฺจ นํ อพฺภณฺณาสีติฯ
วฺจฺเจเต น ตาวสฺส อตีตา ชาติ ชีณา ปุพฺเพว ชีณตฺตา น
อนาคตา วายามาภาวโต (๒) น ปจฺจบุปฺนนา วิชฺชมานตฺตาฯ
ยา ปน มกฺกสฺส อภาวิตตฺตา อุปฺปชฺเชยฺย เอกจตุปฺลจฺโจการภเวสุ
เอกจตุปฺลจฺกฺขนฺธปฺปเกทา ชาติ สว มกฺกสฺส ภาวิตตฺตา
อนุปฺปาทรมมฺตํ อปฺชฺชเนน ชีณาฯ ตํ โส มกฺกภาวนาย
ปหีนกิลเส ปจฺจเวกฺขิตฺวา กิลเสภาเว วิชฺชมานมฺปิ กมฺมํ
อายุตี อปฺปฏิสนฺธิกํ โหตีติ ชานนฺโต ชานาติฯ

วฺฐิตนฺติ วฺฐิตํ ปรีวฺฐิตํ กตํ จริตํ นิฏฺฐาปีตนฺติ อตุโถฯ
พฺรหฺมจฺริยนฺติ มกฺกพฺรหฺมจฺริยิฯ กตํ กรณฺิยนฺติ จตฺตฺสฺส สจฺเจตฺส
จตฺตฺหิ มกฺกเกหิ ปรีณฺญาปหานสจฺฉนิกิริยาภาวนาวเสน โสฬสวิธ-
กิจฺจํ นิฏฺฐาปีตนฺติ อตุโถฯ นวปรี อิตฺถตฺตฺตาชาติ อิทานิ ปฺน
อิตฺถภาวาย เอว โสฬสกิจฺจภาวาย กิลเสกฺขยาย วา มกฺกภาวนา
นตฺถีติฯ อถ วา อิตฺถตฺตฺตาชาติ อิตฺถภาวโต อิมสฺมา เอวมฺปการา
อิทานิ วตฺตมานา ขนฺธสนฺตานา อปรี ขนฺธสนฺตานํ นตฺถิ อิม
๑. ม. กตุวาฯ ๒. ย. นานาคตา ปุพฺเพ เจตฺรหิ จ อนาคตตฺตาเอวฯ
ม. น อนาคตา อนาคเต วายามาภาวโตฯ

ปน ปณฺจกฺขนฺธา ปริณฺดาตา ติกฺกฺขณฺติ ฉินฺนํมฺลโก รุกฺโข วิทยาติ
อพฺภณฺนาสี ฯ อณฺตโรติ เอโก ฯ อรหฺตณฺติ อรหฺนฺตานํ ฯ
มหาสาวกานํ อพฺภณฺตโร อายสฺมา ภารทฺวาไซ อโหสีติ อัย
กิเรตฺถ อธิปฺปาโยติ ฯ

ปรมตฺตโชติกา ขุททกกุกกถาย

กสิภารทฺวาซสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปฺจฺฉามิ มฺณี ปหฺตปฺลณฺติ จฺนฺทสุตฺตํ ฯ กา อุปฺปตฺติ
สงฺเขปโต ตาว อตฺตชฺฆาตยปรชฺฆาตยอฏฺฐุปฺปตฺติปฺจฺฉาวตีกภทโต
จตฺตฺส อุปฺปตฺตีสฺ อิมสฺส สุตฺตสฺส ปฺจฺฉาวตีกา อุปฺปตฺติ ฯ
วิตฺถารโต ปน เอกํ สมยํ ภควา มลฺลเสฏฺฐ จาริกณฺจรมานโน มหตา
ภิกฺขุสงฺฆเมน สทฺธิ เยน ปาวา ตทวสฺริ ฯ ตตฺร สฺสํ ภควา ปาวายํ
วิหฺรติ จฺนฺทสุตฺส กมฺมารปฺตฺตสฺส อมฺพวเน ฯ อิตฺโต ปภฺตติ ยาว อถโข
ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นีวาเสตฺวา ปตฺตจີวรมาทาย สทฺธิ
ภิกฺขุสงฺฆเมน เยน จฺนฺทสุตฺส กมฺมารปฺตฺตสฺส นีเวสนํ เตนฺอุปสงฺกมิ
อุปสงฺกมิตฺวา ปณฺตเต อาสเน นิสิตฺติ ตาว สุตฺเต อาคตฺนเยน
วิตฺถารตฺตพฺพํ ฯ

เอวํ ภิกฺขุสงฺฆเมน สทฺธิ นิสินฺเน ภควติ จฺนฺโท กมฺมารปฺตฺโต
พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวีสฺนโต พุชฺชนฺตฺวาปาทิกฺคหณฺตถํ
ภิกฺขุณํ สุวณฺณภาชนานิ อุปฺนಾಮสฺสิ อปณฺตเต สิกฺขาปเท
เกจิ ภิกฺขุ สุวณฺณภาชนานิ สมฺปฏฺฐิจฺฉีสฺ เกจิ น สมฺปฏฺฐิจฺฉีสฺ ฯ
ภควโต ปน เอกเมว ภาชนํ อตฺตโน เสถมยํ ปตฺตํ

*เล่มที่ 21 จุฬาสุตตวณณา หน้า 217

ทศิยภษณั พุทฐา น คณฺหนฺติ ฯ ตตฺถ อลฺลตโร ปาปภิกฺขุ
สทสฺสคฺขณิกั สุวณฺณภษณั อตฺตโน โภชนตฺถาย สมฺปตฺตํ
ถยฺยจิตฺเตน กุณฺจิกตฺตวิกายั ปกฺขิปี ฯ จุฬโธ ปรีวิสิตฺวา
หตฺถปาทั โชรฺวิตฺวา ภควนฺตํ นมสฺสมาโน ภิกฺขุสงฺฆั โอโธเกนฺโต
ตํ ภิกฺขุ อทฺทส ฯ อปสฺสมาโน วีย จ หุตฺวา น นั กิณฺจิ ภณฺติ
ภควติ จ เถเรสุ จ คารเวณ อปีจ มิจฺฉาทิฏฺฐิกานั วจนปโถ มา
อโหสิตี ฯ โส ก็ นฺุ โข สัวรยฺยตฺตาเยว สมณฺา อูทาทุ ภินฺนสัวรา
อิทิสาปี สมณฺาคิ ฌาตฺตกาโม สายนฺุหสมเย ภควนฺตํ อฺปสงฺกมิตฺวา
อาห ปุจฺฉามิ มุนินฺุติ ฯ

ตตฺถ ปุจฺฉามิตฺติ อิทํ ติสฺโส ปุจฺฉา อทิฏฺฐโชตนา
ปุจฺฉาติอาทินา (๑) นเยน นิตฺเทเส วุตฺตนยเมว ฯ มุนินฺุติ
เอตมฺปิ โมนั วุจฺจติ ฌาณั ฯ ยา ปญฺญา ปชานนา ฯ เป ฯ
สมฺมาทิฏฺฐิ เตน ฌาณฺเณ สมนฺุนาคโต มุนิ โมนปฺปตฺโตติ ติณฺิ
โมเนยฺยานิ กายโมเนยฺยนฺุติอาทินา (๒) นเยน ตตฺถ
วุตฺตนยเมว ฯ อัย ปเนตฺถ สงฺเขโป ปุจฺฉามิตฺติ โอกาสั
กโรนฺุโต มุนินฺุติ มุนิมฺุณี ภควนฺตํ อาลปติ ฯ ปหฺตปญฺณนฺุติอาทินิ
ถฺติวจนานิ เตหิ ตั มฺุณี ญฺนาติ ฯ ตตฺถ ปหฺตปญฺณนฺุติ
วิปฺลปญฺณั ฯ เถยฺยปรียนฺุติกตฺตา (๔) จสฺส วิปฺลตฺตา เวทิตฺพุพา ฯ
อิตฺติ จุฬโธ กมฺมารปฺปตฺโตติ อิทํ ทวยั ฌนียสฺสฺเต วุตฺตนยเมว ฯ
๑. พุ. จุฬ. ๓๐/๑๒๒/๕๐ ฯ ๒. พุ. จุฬ. ๓๐/๑๖๔/๘๓ ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺุตเร มุนิมฺุณินฺุติ ทิสฺสตี ฯ ๔. ม. เถยฺยปรียนฺุติกตฺตา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 218

อิโต ปรี ปน เอตฺตกมฺปิ อวตฺวา สพฺพิ วุตฺตณฺยํ จทฺเทตฺวา
อวุตฺตณฺยเมว วณฺณยิสฺสาม ฯ

พฺพุทฺตนิ ตีสุ พฺพุทฺเตสุ ฌมฺมสฺสามินฺติ (๑) ฌมฺมสฺสามินฺติ
มคฺคฌมฺมสฺส ชนกตฺตา ปุตฺตสฺเสว ปิตฺริ อตฺตนา อุปฺปาทิต-
ติปฺปายตนาทีนํ วิย จ อจฺริยํ ฌมฺมสฺสามี ฌมฺมิสฺสรํ ฌมฺมราชํ
ฌมฺมวสวตฺตินฺติ อตฺโถ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ โส หิ พฺุราหฺมณ ภาวฺวา
อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา อสฺสชวตฺตสฺส มคฺคสฺส
สฺสชเนตา อนกฺขวตฺตสฺส มคฺคสฺส อกฺขวตา มคฺคณฺณ มคฺควิฑู
มคฺคโกวิทฺโถ มคฺคานุกา จ ปน เอตฺรหิ สวากา วิหรนฺติ ปจฺฉา
สมนฺนาคตฺตาติ ฯ (๒)

วิตฺตณฺหนฺติ วิคตฺกามภววิภวตฺตณฺหํ ฯ ทิปฺพุตฺตมฺนฺติ
ทฺวิปฺพานํ อุตฺตมํ ฯ ตตฺถ กิณฺจาปี ภาวฺวา น เกวลํ ทฺวิปฺพุตฺ-
ตโมเอว อถ โข ยวตฺตา สตฺตฺตา อปฺทา วา ทฺวิปฺทา วา ฯ เปฯ
เนวสฺสณฺณินาสฺสณฺณิโน วา เตสํ สพฺเพสํ อุตฺตโม ฯ อถ โข อุกฺกณฺฐ-
ปริจฺเจทวเสน ทิปฺพุตฺตโมเตว วุจฺจติ ฯ ทฺวิปฺทา หิ สพฺพสฺตฺตฺตานํ
อุกฺกณฺฐา จกฺกวตฺติมหาสวากปจฺเจกพฺพุทฺธาทีนํ ตตฺถ อุปฺปตฺติโต
เตสฺสจ อุตฺตโมติ วุตฺเต สพฺพสฺตฺตฺตฺตฺตโมติ วุตฺโตเยว โหติ ฯ
สวเรณํ ปวฺรณฺติ สวเรตีติ สวเรติ หตฺถิทมฺภาทีนเมตํ
อริวณฺํ ฯ เตสฺสจ ภาวฺวา ปวโร อนุตฺตเรณ ทมฺเกน ปุริสทมฺเม
ทเมตฺถํ สมตฺถภวโต ฯ ยถาห หตฺถิทมฺเกน ภิกฺขเว

๑. ม. ตติยพฺพุทฺธิ ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๑๐๗/๕๑ ฯ

หตุถิมุโม สาริโต เอกเวย ทิสฺ ชาวติ ปุรตฺถิมิ วา ปจฺจิมิ วา
 อุตฺตรํ วา ทกฺขิณํ วา อสฺสทมเกน ภิกฺขเว อสฺสทมฺโม โคทมเกน
 ภิกฺขเว โคทมฺโม ๗เป ๗ ทกฺขิณํ วา ๗ ตถาคเตน หิ ภิกฺขเว
 อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ปุริสทมฺโม สาริโต อฏฺฐ ทิสฺา วิธาวติ
 รูปี รูปานิ ปสฺสตี อัยฺ ปจฺจมา ทิสฺา ๗เป ๗ สยฺยวาเวทยิตนิโรธํ
 อุปสมฺบชฺช วิหริตี อัยฺ อฏฺฐมี ทิสฺาติ ๗ (๑) กตฺตีติ อตฺถปฺป-
 เกทฺตปฺปจฺฉา ๗ โลเกติ สตฺตโลเก ๗ สมณฺณาติ ปุจฺฉิตฺตพฺพอตฺถนิตฺตสฺสนํ ๗
 อิงฺฆมาติ ยาจนตฺถเถ นิปาโต ๗ ตทิงฺฆมาติ เต
 อิงฺฆ ๗ พุรฺุหิตฺติ อากิภฺข กถยสฺสฺสูติ ๗

เอวํ วุตฺเต ภาควา จุฬํ กมฺมารปฺตํ กิ ภาเว กุสฺลํ กิ
 อกุสฺสณฺติอาทินา (๑) นเยน กิหิปญฺหํ อปุจฺฉิตฺตวา สมณฺปญฺหํ
 ปุจฺฉนฺตํ ทิสฺวา อวชฺเชนฺโต ตํ ปาปภิกฺขุ สนฺชาย อัยฺ ปุจฺฉตีติ
 ญตฺวา ตสฺส ปญฺญตฺตวิโฆหารมตฺตา (๒) อสฺสมณฺภาวํ ทีเปนฺโต
 อาห จตุโร สมณฺณาติ ๗

ตตฺถ จตุโรติ สงฺขยาปริจฺเจโท ๗ สมณฺณาติ กทาจิ
 ภาควา ติตฺถิเย สมณฺวาเทน วทตี ๗ ยถาห ยานิ ตานิ
 ปุณฺณสมณฺพราหฺมณานํ วตโกตฺถลมฺงฺคลานีติ ๗ กทาจิ
 ปุณฺณชฺเชน ๗ ยถาห สมณฺนา สมณฺณาติ โว ภิกฺขเว ชโน
 สยฺยชานาตีติ ๗ (๓) กทาจิ เสกฺขเ ๗ ยถาห อีเชว ภิกฺขเว

๑. ม. อ. ๑๔/๖๓๗/๔๑๐ ๗ ๒. ม. ย. อญฺญตฺตวิโฆหารมตฺตา ๗

๓. ม. ม. ๑๒/๔๗๕/๕๑๒ ๗

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 220

สมโณ อธิ ทูติโย สมโณติ (๑) ๑ กทาจิ ชีณาสเว ๑ ยถาห ๑
อาสวานํ ขยา สมโณ โหติติ ๑ กทาจิ อุตตานิเยว ๑
ยถาห ๑ สมโณติ ภิกฺขเว ตถาคตฺสเสตํ อธิวจนฺนติ ๑
อธิ ปน ตีหิ ปเทหิ สพฺเพปิ อริเย สีลวฺนตํ ปุณฺณชนฺนจ ๑
จตุตฺเถน อิตฺรํ อสฺสมณฺมปี ภาณฺฑกาสาวกณฺจํ เกวลํ โวหาร-
มตฺตเกน สมโณติ สงฺกณฺหิตฺวา จตุโร สมณฺนาติ อห ๑ น
ปฺลจฺมตฺตติ อิมสฺมี ฌมฺมวินฺนเย โวหารมตฺตเกน ปฏฺิณฺณ-
มตฺตเกนาปี ปฺลจฺโม สมโณ นาม นตฺติ ๑

เต เต อวิกโรมีติ เต จตุโร สมณฺเน ตว ปากฺเณ กโรมี ๑
สภฺจิปุณฺโณจฺติ สมฺมุขา ปุณฺณิโต ๑ มกฺคชฺิโนติ มกฺเคน สพฺเพกิลเส
วิชิตาวิตฺติ อตฺโถ ๑ มกฺคเทสโกติ ปเรสํ มกฺคเทสโก ๑ (๑)
มกฺเค ชีวตีติ สตฺตสฺส เสกฺเขสฺส โย โกจฺิ เสกฺโข อปฺริโยสฺติตมกฺควา-
สตฺตา โลกุตฺตเร สีลวฺนตฺตปุณฺณชนฺโน จ โลกิเย มกฺเค ชีวตี นาม ๑
สีลวฺนตฺตปุณฺณชนฺโน วา โลกุตฺตรมกฺคณิมีตฺตํ ชีวฺนโตปี มกฺเค ชีวตีติ
เวทิตฺตพฺโพ ๑ โย จ มกฺคทฺฐสฺตีติ โย จ ทฺฐสฺตีโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ
มกฺคปฏฺิโถมายปี ปฏฺิปตฺติยา มกฺคสฺส ทฺฐโกติ อตฺโถ ๑

อิเม เต จตุโร สมณฺนาติ เอวํ ภควตา สงฺเขเปน อุตฺททิฏฺฐเ
จตุโร สมณฺเน อຍံ นามตฺถ มกฺคชฺิโน อຍံ มกฺคทฺฐสฺตีติ เอวํ ปฏฺิวิชฺฉิตฺตุ
อสภฺโกนฺโต ปุณฺ ปุณฺณิตุํ จุณฺโท อห กํ มกฺคชฺิณฺนติ ๑ ตตฺถ

๑. อ.จ. จตุกก. ๒๑/๒๔๑/๓๒๓-๔ ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๔๘๒/๕๑๘ ๑

๓. ม. ม. มกฺคํ เทเสตา ๑

มกุเก ชีวติ เมติ โย โส มกุเก ชีวติ ตัม เม พุรุหิ ปุณฺโงติ ฯ เสถ
ปากฎเมว ฯ

อิทานิสฺส ภควา จตุโรปี สมณฺเ จตุหิ คาทาหิ นินฺทิสฺสนฺโต
อาห โย ตินฺณกถฺกโถติ ฯ

ตตฺถ ตินฺณกถฺกโถ วิสฺสโถติ เอตํ อฺรคฺคฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อํ ปน วิเสโส ยสฺมา อิมาย คาทาย มกุคฺชินฺติ พุทฺธสมฺโม
อธิปฺเปโต ตสฺมา สพฺพณฺตณฺณวณฺณ กถฺกถาปฺติรูปกฺสฺส
สพฺพธมฺเมสฺส อณฺณวณฺณสฺส ตินฺณตฺตาปี ตินฺณกถฺกโถติ
เวทิตฺพุทฺ ฯ ปุพฺเพ วุตฺตณฺเยน หิ ตินฺณกถฺกถาปี โสตา-
ปฺนฺนาทโย ปจฺเจกพุทฺธปริโยसानา สกทาคามิวิสยาทิสฺ
พุทฺธวิสยปริโยसानสฺส อปฺปฏิหตฺวาณปฺปภาวตฺตา (๑) ปริยาเยน
อติณฺณกถฺกถาว โหนฺติ ภควา ปน สพฺพปฺปการเณ
ตินฺณกถฺกโถติ ฯ นินฺทฺพานาภิรโตติ นินฺทฺพานเ อภิรโต
ผลสมฺปาตฺตฺวิเสสน สทา นินฺทฺพานนินฺนจิตฺโตติ อตฺโถ ฯ ตาทิโส
จ ภควา ฯ ยถาห โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสฺสน ตสฺสาเอว
คาทาย ปริโยसानเ ตสฺมีเยว ปุริมสฺมี สมฺาธินิมิตฺเต อชฺฉตฺตเมว
จิตฺตํ สณฺนสฺเปมิ สนฺนินฺสาเทมิ เอโกทึ กโรมิ (๒) สมฺาทหามิติ ฯ (๓)
อนานุกิฑฺโธติ กณฺจิ ฐมฺมํ ตณฺหาเคเชน อนานุกิฑฺฉนฺโต ฯ
โลกสฺส สเทวกสฺส เนตาติ อาสยานุสยานุโลเมน ฐมฺมํ เทเสตฺวา
๑. ม. ปฏฺิหตฺวาณปฺปภาวตฺตา ฯ ๒. ม. สนฺนินฺสาเทมิ เอโกทึ กโรมิ ฯ
๓. ม. ม. ๑๒/๔๓๐/๔๖๐ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 222

ปารายนมมหาสมยาทีสุ อเนเกสุ สุตตนะเตสุ อปริมาณัน
เทวมนุสสานัน สจฺจปฏิวะสุมฺปาทเนน สเทวกสุส โลกสุส เนตา
คมยิตา ตาเรตา ปารี สมฺปาเปตาคี อตุโธ ฯ ตาทินฺนุติ
ตาทิสฺ (๑) ยถาวุตฺตปฺปการิ โลกธฺมเมหิ วา (๒) นินฺพิการนฺนุติ
อตุโธ ฯ เสสเมตฺถ ปากฺกเมว ฯ

เอวํ ภควา อิมาย คากาย มคฺคชินฺนุติ พุทฺธสมณฺ
นินฺพิทิสิตฺวา อิทานิ จินฺนํสวสมณฺ นินฺพิทิสนฺโต อาห ปรมฺมํ ปรมฺมณฺนุติ ฯ
ตตฺถ ปรมฺมํ นาม นินฺพิพานํ สพฺพธฺมมฺมานํ อคฺคํ
อตุตฺตมณฺนุติ อตุโธ ฯ ปรมฺมณฺนุติ โยธ ฉตฺวาตี ตํ ปรมฺมํ ปรมฺมมิจฺเจว
โย อิธ สาสเน ฉตฺวา ปจฺจเวกฺขณณฺวณฺเนน ฯ อกฺขาตี วิภชตี
อิเชว ธฺมมณฺนุติ นินฺพิพานธฺมมํ อกฺขาตี อตุตฺตนา ปฏินฺพิทิตฺตฺตา
ปเรสฺส ปากฺกํ กโรตี อิทํ นินฺพิพานนฺนุติ มคฺคธฺมมํ วิภชตี อิเม
จตุตฺตารो สติปฏฺฐจฺจานา ฯเปฯ อยํ อริโย อญฺญจฺงกโก มคฺคโคตี ฯ
อฺภยมฺปปี วา อฺภยจฺงกโก อญฺญจฺงกโก อจฺจกฺขติ วิปฺลจฺจิตฺตฺตฺตฺตฺตํ
วิตฺถารเทสฺสนาย วิภชตี ฯ เอวํ อจฺจกฺขนฺนุโต จ อิเชว
สาสเน อยํ ธฺมโม น อิตฺโต พหิทฺธาตี สีนฺนํทํ นทฺนฺโต อกฺขาตี
จ วิภชตี ฯ เตน วุตฺตํ อกฺขาตี วิภชตี อิเชว ธฺมมณฺนุติ ฯ
ตํ กงฺขณฺนินฺนํ มุนี อเนชฺชนุติ ตํ เอวรูปํ จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ อตุตฺตโน
เทสฺสนาย จ ปเรสฺส กงฺขจฺเจทเนน กงฺขจฺจณฺนินฺนํ โมเนยฺยสมนฺนํนาคเมน
มุนี เอชาสงฺขาตาย ตณฺหํ อภาวโต อเนชฺชํ ทฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ กิกฺขณฺนมาหุ
๑. สฺตี. ตาทินฺนํ ฯ ๒. ม. วาสทฺโท นตฺถิ ฯ

มกุคเทสินฺติ ฯ

เอวํ อิมาย คาถาย สยํ อนุปฺปนฺนํ (๑) มกุคฺ อฺปฺปาเตตฺวา
เทสนาย อนุตฺตโร มกุคเทสี สมานปี ทุตฺตมिव เลขวาจมिव
จ รณฺโณ อตฺตโน สาสนฺหริ สาสนฺโชตกญฺจ มกุคเทสินฺติ
ชีณาสวสมณฺํ นินฺทิตฺตฺวา อิทานิ เสกฺขสมณฺญจ สีลวณฺต-
ปฺปฺนุชฺชนสมณฺญจ นินฺทิตฺตฺวา อิทานิ โย ฌมฺมปฺเทติ ฯ

ตตฺถ ปทวณฺณา ปากฺกฺยาเยว ฯ อยํ ปเนตฺถ
อตฺถวณฺณา โย นินฺทิตฺตฺวา อสยฺนรฺรูปโต วา สติปฺนฺจฺจานาภิ-
นํ นปฺปการฺเหติ เทสิตฺตฺวา สฺวเทสิเต มกุคสมฺมจฺปิ
อนวสิตมกุคกิจฺจตฺตา มกุคฺ ชีวติ สีลสยฺเมน สยฺญโต กายาทีสุ
สุปฺตฺติญฺจิตาย จิรฺกตาทีสฺรณาย วา สติยา สติมา อนุมตฺตฺตฺสาปี
วชฺชสฺส อภาวโต อนวชฺชตฺตา โกฏฺจาสภาเวน จ ปทตฺตา
สตฺตตฺตฺตีสโพรปฺกฺขิยฌมฺสงฺฆาตานิ อนวชฺชปทานิ ภงฺกฺลณฺโต
ปฺภุติ ภาวนาเสวนาย เสวมาโน ตํ ภิกฺขุณฺํ ตตฺถิยํ มกุคชีวณฺติ
อาหุติ ฯ

เอวํ ภควา อิมาย คาถาย มกุคชีวณฺติ เสกฺขสมณฺํ สีลวณฺตํ
ปฺปฺนุชฺชนสมณฺญจ นินฺทิตฺตฺวา อิทานิ ตํ ภณฺฑุกาสาวณฺจํ
เกวลํ โวหารมตฺตกสมณฺํ นินฺทิตฺตฺวา อิทานิ อิทานิ กตฺวานาติ ฯ

ตตฺถ จทฺถํ กตฺวานาติ ปตฺริรูปํ กริตฺวา เวลํ กเหตุวา ลิงคํ

๑. ม. ย. อนุตฺตรํ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 224

ธารตวาติ อตุโถ ๗ สุปุพตानนุติ พุทฺธปัจเจกพุทฺธสาวกานํ ๗
เตสํ หิ สุนฺทรานิ วตานิ ตสฺมา เต สุปุพตาคิ วุจฺจนฺติ ๗
ปกฺขนุทิติ ปกฺขนุทโก อนุโธ ปวิสโกติ อตุโถ ๗ ทุสฺสีโล หิ
คฺวุปฏิจฺจาทนตฺถํ ตินฺนปณฺณาทิจฺจทนนํ วิย อตุตโน ทุสฺสีลภาว-
ปฏิจฺจาทนตฺถํ สุปุพตानํ จทนนํ กตฺวาน อหฺมปิ ภิกฺขุติ ภิกฺขุขมฺมุ
ปกฺขนุทติ เอตฺตทวสุเสน ภิกฺขุณา คเหตพุํ เอตฺนฺติ ลาภ
ทियฺมานเ อหํ เอตฺตทวสุสฺสตี คณฺหิตุํ ปกฺขนุทติ เตน วุจฺจติ จทนนํ
กตฺวาน สุปุพตानํ ปกฺขนุทิติ ๗ จตฺนฺนํปิ ขตฺติยาทิกุลานํ
อุปฺปนฺนํ ปสาทํ อนนฺนรูปปฏฺธิปตฺติยา ทูเสตฺติติ กุลทฺสโก ๗
ปกพฺโภติ อฏฺฐฏฺฐาเนน กายปาคพุทฺธิเยน จตฺฏฺฐาเนน
วจิตฺตปาคพุทฺธิเยน อนเนกฏฺฐาเนน มโนปาคพุทฺธิเยน จ สมฺนฺนาคโตติ
อตุโถ ๗ อยฺเมตฺถ สงฺเขโป วิตุถาริ ปน เมตฺตสฺสุตฺตวณฺณนํ
ปวกฺขาม ๗

กตฺปฏฺธิจฺจาทนลภฺขณาย มายาย สมฺนฺนาคตฺตตฺตา มายาวิ ๗
สิลสฺยมาภาเวน อสฺยโต ๗ ปลาปสทิสฺตฺตา ปลาโป ๗ ยถา
หิ ปลาโป อนุโธ ตมฺนฺนุทฺตรหิโตปิ พหิ ภูเสน วิหิ วิย ทิสฺสตี
เอวมิเรกจฺโจ อนุโธ สีลาทิกฺุณฺสารวิริหิโตปิ พหิ สุปุพตจฺจทเนน
สมณเวเสน สมโณ วิย ทิสฺสตี เอโส เอวํ ปลาปสทิสฺตฺตา
ปลาโปติ วุจฺจติ ๗ อานาปานสฺสตีสฺสุตฺเต (๑) ปน อปลาปายิ
ภิกฺขเว ปฺริสา นิปฺปลาปายิ ภิกฺขเว ปฺริสาทฺสारे (๒)

๑. ม. อุ. ๑๔/๒๘๒/๑๕๐ ๗ ๒. ม. สุตฺธา สಾರೆ ๗

ปติภูจิตาติ เอวํ ปุณฺณชนกถยาโณปี ปลาโปติ วุตฺโต ฯ อิธ
ปน กปิตสฺส เต จ ตโต ปลาเป วาเหถ อสฺสมณฺเณ สมนฺมานิเนติ
เอวํ ปาราชิโก ปลาโปติ วุตฺโต ฯ ปติรุเปน จริ ส มกฺคทฺฐีติ
ตํ สฺพพตานิ จหนํ กตฺวา ยถา จรณฺตํ อารณฺณิโก อัย รุกฺขมฺลิก
ปํสฺสูกฺกิก ปิณฺฑปาติก อปฺปิจฺโจ สนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
มํ ชโน ชานาติ เอวํ
ปติรุเปน ยุตฺตรูเปน (๑) (วา) พาหิรมฺภูเตน (๒) อจาเรน จริ โส
ปฺกฺกโล อตฺตโน โลกุตฺตรมกฺคสฺส ปเรตํ สฺสคฺคิมกฺคสฺส จ ทฺวสนโต
มกฺคทฺฐีติ เวทิตพฺโพ ฯ

เอวํ อิมาย กาถาย มกฺคทฺฐีติ ทฺสฺสึลลํ โวหารมตฺตกสมณฺ
นิทฺทิตฺตฺวา อิทานิ เตลลํ อณฺณมณฺณํ อพฺยามีสฺสึภาวํ ทีเปนโต
อาห เอเต จ ปฏฺวีชฺฉิมฺมิติ ฯ

ตสฺสสฺสโต เอเต จตฺุโร สมนฺเณ ยถาวุตฺเตน ลกฺขณฺ
ปฏฺวีชฺฉิมิ อณฺณาสี สจฺจนาทาสี โย กหฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺน
พฺุราหฺมโณ วา อณฺโณ วา โกจิ อิมลลํ จตฺุนํ สมนฺนํ ลกฺขณํ
สฺสวณมตฺเตน สฺสวาท สฺสเสว ลกฺขณสฺส อริยานํ สนฺตฺตฺต
อริยสาวโก เตเยว สมนฺเณ อยณฺจ อยณฺจ เอวํลกฺขณฺ
ปชานนมตฺเตน สปฺปณฺโณ ยาทิสฺส อัย ปจฺจนา วุตฺโต มกฺคทฺฐี
อิตเรปี สพฺเพ เนตาทิสฺสาคิ ญตฺวา อิติ ทิสฺวา เอวํ ปาปกํ
โรนฺตมฺปิ เอตํ ปาปกิกฺขุํ ทิสฺวา ฯ ตตฺถายํ โยชฺนา เอเต จ
ปฏฺวีชฺฉิมิ โย กหฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺน สฺสวาท อริยสาวโก สปฺปณฺโณ ตสฺส ตาย
๑. ย. ยุตฺตรูเปน ฯ ๒. ม. พาหิรมฺภูเตน ฯ

ปณณาย สพฺเพ เนตาทิสาดิ ฌตฺวา วิหโรโต อิติ ทิสฺวา น
หาเปติ สทฺธา เอวํ ปาปกมฺมํ กโรนฺตุ ปาปภิกฺขุํ ทิสฺวาปี น
หาเปติ น หายติ นสฺสติ สทฺธาติ ฯ

เอวํ อิมาย คาถาย เตสํ อพฺยามีสฺสึภาวํ ที่เปตฺวา อิทานิ
อิติ ทิสฺวาปี สพฺเพ เนตาทิสาดิ ชานนฺตุ อริยสวากํ ปัสสนฺโต
อาห กถํ หิ ทุญฺเฌนาติ

ตสฺส สมฺพนฺโธ เอตเทว จ กถณฺหิ ยุตฺตํ สุตฺวาโต อริยสวากสฺส
ยทิตฺถํ เอกจฺจํ ปาปํ กโรนฺตุ อิติ ทิสฺวาปี สพฺเพ เนตาทิสาดิ
ชานนํ ฯ กิการณา (๑) ฯ

กถณฺหิ ทุญฺเฌน อสมฺปทฺตุจฺจํ
สฺทฺธํ อสฺทฺธเณ สมนํ กเรยฺยาติ ฯ

ตสฺสสฺสโต กถํ หิ สุตฺวา อริยสวากโ กสฺส ปญฺญโล สึลวิปตฺติยา
ทุญฺเฌน มกฺกทฺฐินา อทฺตุจฺจํ อิตฺถํ (๒) สมณฺณํ ตํสทิสฺมตฺตเมว ปรีสฺทฺธํ
กายสฺมาจารตาทิหิ (๒) อสฺทฺธเณ ปจฺฉิเมเน วโหหารมตฺตกสมณฺเณ
สมนํ กเรยฺย สทิสฺนฺติ ชานเณยฺยาติ ฯ

สุตฺตปรีโยसानเ อูปาสกสฺส มคฺโค วา ผลํ วา น กถิตํ
กงฺขามตฺตเมว หิ ตสฺส ปหิณฺนฺติ ฯ

ปรมตฺถโชติกา ขุทฺทกกุกกถาย
จฺนฺทสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. สึ. กิการณํ ฯ ๒. ม. อิตฺถํ สมณฺณตฺตยํ สฺทฺธํ สมณฺณตฺตยเมวํ อปรีสฺทฺธกาย-
สฺมาจารตาทิหิ ฯ ย. อิตฺถํ สมณฺณตฺตยํ สฺทฺธํ สมณฺณตฺตยเมว ปรีสฺทฺธกาย-
สฺมาจารตาทิหิ ฯ

*เล่มที่ 21 ปรากวสุตตวณณา หน้า 227

เอวมเม สุตตนิ ปราภวสุตตํ ๑ กา อุปปตติ ๑
มมงคลสุตตํ กิร สุตฺวา เทวานํ เอตทโหสิ ภควตา มงคลสุตเต
สตุตทานํ วุฑฺฒิณฺจ โสตุตฺถิณฺจ กถยมาเนน เอกํเสน ภโว เอว กถิตโต
โน ปราภโว หนฺท ทานิ เยน สตุตฺตา ปรีหายนฺติ วินสฺสนฺติ ตํ เนลํ
ปรากวมฺปิ ปุจฺจามาติ ๑ อถ มงคลสุตตกถิตทิวสโต
ทุติยทิวเส ทสสทสฺสจกฺกวาเพสุ เทวตาโย ปราภวสุตตํ
โสตุกามา อิมสฺมี เอกจกฺกวาเพ สนนฺิปตฺติวฺวา เอกวาลคฺคโกฏฺติ-
โอกาสมตเต ทสปิ วิสฺมฺปิ ตีสมฺปิ จตฺตาลีสมฺปิ ปญฺญาสมฺปิ
สญฺุจิปิ สตุตฺตปิ อสีตฺปิ สุขุมตฺตภาวํ นิมฺมินฺติวฺวา
สพฺพเทวมารพฺรหฺมาโน ลีรียา จ เตเชน จ อธิคฺยห วิโรจมานํ
ปญฺจตฺตปวรพฺพทฺธาสนเ นิสินฺนํ ภควนฺตํ ปรีวาเรตฺวา
อญฺุจิสฺสุ ๑ ตโต สกฺเกน เทวานมฺินฺนฺเทน อาณตฺโต อญฺฺจตโร
เทวปฺตุโต ภควนฺตํ ปราภวปญฺหํ ปุจฺจนิ อถ ภควา
ปุจฺจาวเสน อิมํ สุตตํ อภาสิ ๑

ตตฺถ เอวมเม สุตตนิอาทิ อายสฺมตฺตา อานนฺนฺเทน วุตฺตํ ๑
ปรากวนฺตํ ปรีสนฺติอาทินา นเยน เอกนฺตริกกา คากา เทวปฺตุเตน
วุตฺตา สุวิชาโน ภวํ โหตีตฺติอาทินา นเยน เอกนฺตริกกาเอว
อวसानคากา จ ภควตา วุตฺตา ตเทตํ สพฺพมฺปิ สโมธานตฺวา
ปรากวสุตตฺตนิ วุจฺจติ ๑

ตตฺถ เอวมเม สุตตนิอาทิสฺสุ ยํ วตฺตพฺพิ ตํ สพฺพิ มงคล-
สุตตวณณายํ วกฺขาม ๑ ปราภวนฺตํ ปรีสนฺติอาทิสฺสุ ปน

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 228

ปราภวนตฺตนิ ปริหายนฺตํ วินสฺสนฺตํ ๑ ปริสนฺตนิ ยํ กิณฺจิ สत्ตํ
ชนฺตํ ๑ มยฺ ปรุจฺจาม โคตมฺนฺติ (๑) เสสเทเวหิ สทฺธิ อุตฺตานิ
ทสฺเสตฺวา โอกาสํ กโรนฺโต (๒) โส เทวปฺตฺโต โคตฺเตน ภควนฺตํ
อาลปฺติ ๑ ภควนฺตํ ปุณฺณมคมฺมาติ (๓) มยฺ หิ ภควนฺตํ
ปรุจฺจิสฺสามาติ ตโต ตโต จกฺกฺวาพา อากตฺตาติ อตุโถ ๑ เอเตน
อาทริ ทสฺเสติ ๑ ก็ ปราภวโต มุขนฺติ เอวํ อากตฺตานํ อมฺหากํ
พฺรุหิ ปราภวโต ปริสฺสสฺส ก็ มุขํ ก็ ทวารํ กา โยนิ ก็ การณํ
เยน มยฺ ปราภวนฺตํ ปริสฺสํ ชานเยยฺยามาติ อตุโถ ๑ เอเตน ปราภวนฺตํ
ปริสนฺตนิ เอตฺถ วุคฺตสฺส ปราภวโต ปริสฺสสฺส ปราภวการณํ
ปรุจฺจติ ๑ ปราภวการณํ หิ ฌาเต เตน การณสามณฺเณน
(ฌาเตน) สกฺกา โย โภจิ ปราภวปฺริโส ชานิตฺตุนฺติ ๑

อถสฺส ภควา สุณฺณํ ปากฺกฺกักรณตฺถํ ปฏฺธิปฺกขํ ทสฺเสตฺวา
ปฺุคฺคลาธิฏฺฐานาย เทสนาย ปราภวมุขํ ทิเปนฺโต อาห สุวិชาโน
ภวนฺติ ๑

ตสฺสตุโถ ยฺวายํ ภวํ วทฺตฺนฺโต อปริหายนฺโต ปฺริโส โส
สุวิชาโน โหติ สฺุเขน อภิจฺเณน สกฺกา วิชานิตฺตํ ๑ โย จายํ ปราภวตีติ
ปราภโว ปริหายติ วินสฺสติ ยสฺส ตฺเมห ตํ ปราภวโต ปริสฺสสฺส
มุขํ มํ ปฺุจฺจถ โสปี สุวิชาโน ๑ กถํ อยํ หิ ฐมฺมกาโม ภวํ
โหติ ทสฺกุสลกมฺมปถฐมฺมํ กามเต ปิเหติ ปตฺเตติ สฺุณาติ
ปฏฺธิปฺชชติ โส ตํ ปฏฺธิปตฺตี ทิสฺวา สฺุตฺวา จ ชานิตฺตพฺพโต สุวิชาโน
๑. ม. โคตมาติ ๑ ๒. ม. การนฺโต ๑ ๓. ม. ปุณฺณมคมฺมหาติ ๑

*เล่มที่ 21 ปรากฏสุตตวณณา หน้า 229

โหติ ฯ อิตโรปี ชมฺมเทสฺสี ปรากฏโว ตเมว ชมฺมํ เทสฺสตี น
ปีเหติ น ปตฺถเถติ น สฺสณฺณตี น ปฏิปชฺชติ โส เอตํ วิปฺปฏิปตฺตี ทิสฺวา
สุตฺวา จ ชานิตฺตพฺพโต สุวิชาโน โหตีติ ฯ เอวเมตฺถ ภควา
ปฏิปกฺขํ ทสฺเสนฺโถ อตฺถโต ชมฺมกามตํ ภวโต มุขํ ทสฺเสตฺวา
ชมฺมเทสฺสตีตํ ปรากฏโต มุขํ ทสฺเสตีติ เวทิตพฺพํ ฯ อถ สา
เทวตา ภควโต ภาสตีตํ อภินนฺทมานา อาห อิติ เหตุณฺติ ฯ

ตสฺสสตฺโถ อิติ หิ ยถา วุตฺโต ภควตา ตเถว เอตํ วิชานาม
คณฺหาม ชาเรม ปจฺโหม โส ปรากฏโว (ติ) โส ชมฺมเทสฺสตีตลฺกฺขโณ
ปจฺโหม ปรากฏโว ฯ ยานิ มยฺย ปรากฏมุขานิ วิชานิตฺตุ อากตฺมฺห
เตสุ อิทํ ตาว เอกํ ปรากฏโต มุขนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ วิคฺคโห
ปรากฏนฺติ เอเตนาตี ปรากฏโว ฯ เกน จ ปรากฏนฺติ ฯ
ยํ ปน ปรากฏโต มุขํ การณํ เตน ฯ พุยฺยชนฺมตฺเตน เอว หิ
เอตฺถ นานาการณํ อตฺถโต ปน ปรากฏโวติ วา ปรากฏโต
มุขนฺติ วา นานาการณํ นตฺถิ ฯ

เอวเมตํ ปรากฏโต มุขํ วิชานามาตี อภินนฺทิตฺวา ตโต
ปริ ฌาตฺถกามา มยฺยนฺติ อาห (๑) พุคฺคิยํ ภควา พฺรุหิ กิ ปรากฏโต
มุขนฺติ ฯ อิตโต ปรลฺยจ ตคฺคิยํ จตฺตถนฺตฺวาทีสุปี อิมินาเอว
นเยน อตฺถโถ เวทิตพฺพโโพ ฯ พุยากรณปฺกฺเขปี จ ยสฺมา เต เต
สฺตฺตา เตหิ เตหิ ปรากฏมุขเหหิ สมนฺนาคตา น เอโกเยว
สพฺเพหิ น จ สพฺเพ เอเกเนว ตสฺมา เนสฺสํ ตานิ ตานิ ปรากฏมุขานิ
๑. ม. ฌาตฺถกามาตฺยาห ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 230

ทสฺเสตฺถุ อสนฺตสฺส ปิยา โหณฺตีตฺติอาทินา นเยน ปุคฺคลาธิญฺ-
จํนาย เอว เทสํนาย นานาวิธานิ ปฺราภวํฆานิ พุยาภาสีติ
เวทิตฺตพฺพาฯ ตตฺถายํ สงฺเขปโต อตฺถวณฺณาฯ

อสนฺโต นาม จ สตฺถาโร เย วา ปนฺนฺเยปิ อวฺปสนฺเตน
กายวํมโนกมฺเมน สมนฺนาคตา เต อสนฺโต อสฺส ปิยา โหณฺตี
สฺนุกฺขตฺตาทินิ อเจลกโกรกฺขตฺติยาทโย วियํฯ สนฺโต นาม
พฺุทฺธปจฺเจกพฺุทฺธสาวกา เย วา ปนฺนฺเยปิ วฺุปสนฺเตน กายวํม-
โนกมฺเมน สมนฺนาคตา เต สนฺเต น กฺุรฺเต ปิยํ อตฺตโน
ปิเย อิกฺุเ กนฺเต มนาเป น กฺุรฺเตติ อตฺโตฯ เวเนยฺยวเสน
เหตฺถ วจนฺเภโท กโตติ เวทิตฺตพฺุโพฯ อถ วา สนฺเต น กฺุรฺเต
อติ สนฺเต น เสวตีติ อตฺโต ยถา ราชานํ เสวตีติฯ เอตฺสฺมี
อตฺถे ราชานํ ปิยํ กฺุรฺเตติ สทฺทวิฑู วณฺเณนฺติฯ (๑) ปิยนฺติ
ปิยมาโน ตฺสฺสมาโน โมทมาโนติ อตฺโตฯ อสฺตํ ฐมฺโม นาม
ทฺุวาสฺสุจฺิ ทิฏฺฐิจิตฺตานิ ทฺุสากฺุสลกมฺมปฺถา วาฯ ตํ อสฺตํ ฐมฺมํ
โรเจติ ปิเหติ ปตฺถेติ เสวติฯ

เอวเมตฺตาย คาทาย อสนฺตปิยตา สนฺตอปปิยตา อสฺตํ
ฐมฺมโรจนญจ (๒) ติวริํ ปฺราภวโต มุขํ วุคฺคํฯ เอเตน หิ
สมนฺนาคโต ปฺริโส ปฺราภวติ ปฺริหายติ เนว อิท น หุริํ วุฑฺฒิํ
ปาปฺณาติ ตฺสฺมา ปฺราภวโต มุขนฺติ วุจฺจติฯ วิคฺถาริํ ปเนตฺถ
อเสวนา จ พาลานํ ปณฺฑิตานญจ เสวนาติ คาทาวณฺณนายํ
๑. ม. มนฺเตนฺติฯ ๒. ม. อสฺทฐมฺมโรจนญจติฯ

*เล่มที่ 21 ปรากวสุตตวณณา หน้า 231

วกุขาม ฯ

นิทฐาสีลี นาม โย กจฺจนฺโตปิ นิสีทฺนฺโตปิ ติฏฺฐนฺโตปิ
สยาโนปิ นิทฺททายติ เอว ฯ สภาสาลีลี นาม สงฺคณิการามตํ
ภสฺสธารามตมนฺยุตฺโต ฯ อนุฏฺฐาตาติ วิริยเตชวิริหิตฺโต อฏฺฐจฺานสีโล
น โหติ อญฺเณหิ โจทฺธิยมาโน กหฺภูโจ วา สฺมาโน กหฺภูจกมฺมํ
ปพฺพชิตฺโต วา ปพฺพชิตกมฺมํ น อารภติ ฯ อลโสติ ชาติอลโส
อจฺจนฺตาทิฏฺโฏติ ถินน จิตฺตจฺานเน จิตฺโต เอว โหติ นิสินฺโน (๑)
นิสินฺนจฺานเน นิสินฺโน เอว โหติ อตฺตโน อสฺสทาเหน อญฺณํ
อิริยาปถํ น กปฺเปติ ฯ อตีเต อรญฺเณ อคฺคิมฺหิ ทาปีเต (๒)
อปลายนอลสา เจตฺถ นิทฺสสนํ ฯ อยมตฺถ อุกกฏฺจปริจฺเฉท
ตฺโต ลามกปริจฺเฉเทนาปี ปน อลโส อลโสเตว
เวทิตฺตพฺโพ ฯ ธฺชิว รตฺสส ธฺชิว อคฺคิโน โกโร ปญฺญาณ-
มสฺสชาติ โกธปญฺญาณเ ฯ โทสจฺริโต จิปรโปโกโร อรฺกฺฐปมจิตฺโต
ปฺกฺคโล เอวรฺฐโป โหติ ฯ

อิมาย คาถาย นิทฺทาสีลตา สภาสาลีลีตา อนุฏฺฐจฺานสีลตา (๓)
อลสตา โกธปญฺญาณตาติ ปญฺจวิธํ ปรากวมฺมํ วุตฺตํ ฯ
เอเตน หิ สมฺนฺนาคโต เนว กหฺภูโจ กหฺภูจวฺุฑฺฒิ น ปพฺพชิตฺโต
ปพฺพชิตวฺุฑฺฒิ ปาปฺณาติ อญฺณทตฺถฺุ ปริหายติเยว ปรากวติเยว
ตสฺมา ปรากวโต มุขนฺติ วุจฺจติ ฯ

๑. ม. อิทธิ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อฏฺฐจฺิตฺเต ฯ ๓. ม. อนุฏฺฐจฺานตา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณฺณา หน้า 232

ชิณฺณกั สรีรสถิลตาย กตโยพฺพนั โยพฺพนาติกุกฺกเมน อสีติกั
วา นาวุติกั วา สยั กมฺมมานิ กาคฺคสมตฺตํ ๑ ปหฺสฺสนุโตติ
สมตฺตโต สมิทฺตฺต (๑) สฺขั ชีวมาโน ๑ น ภรตฺติ น โปเสติ ๑

อิมาย คาถาย มาตาปิตฺตุนั อภรณั อโปสนั อนุปฺปฺภานั
เอกัเยว ปฺราภวมุขั วุตฺตํ ๑ เอเตน หิ สมนฺนาคโต ยนฺตํ

ตาย นั ปาจรียาย (๒) มาตาปิตฺตฺตฺต ปณฺทิตา

อิเชว นั ปัสสนฺติ เปจฺจ สกฺเค ปโมทิตฺติ

มาตาปิตฺตฺตฺต อานิสฺสั วุตฺตํ ตํ น ปาปฺปณาติ อลฺลทตฺตํ
มาตาปิตฺตโรปิ น ภรตฺติ กั อลฺลํ ภริสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ทฺทคฺคตฺตฺต ปาปฺปณฺนโต ปฺราภวติเยว ตสฺมา ปฺราภวโต มุขนฺติ
วุจฺจติ ๑

ปาปานั พาหิตตฺตฺตา พุราหฺมณั สมิตตฺตฺตา สมนั

พุราหฺมณฺกฺลปฺปภวมุปี วา พุราหฺมณั ปพฺพชฺชูปคฺคั สมนั ตโต
อลฺลํ วาปี ยั กิลฺลิจิ ยาจนํ ๑ มุสาวาเทน วลฺลเจตฺติ วท ภาณฺเต
ปจฺจเยนาติ ปวาเรตฺวา ยาจิตฺโต วา ปฺภิชานิตฺวา ปจฺจณา อปฺปทาเนน
ตสฺส ตํ วิสฺวาเทติ ๑ (๔)

อิมาย คาถาย พุราหฺมณาทีนั มุสาวาเทน วลฺลจัน

เอกเมว ปฺราภวมุขั วุตฺตํ ๑ เอเตน หิ สมนฺนาคโต อิธ นินฺทํ
สมฺปฺราเย ทฺทคฺคตฺติ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ปาปฺปณาติ ๑

๑. ม. สมานโน ๑ ๒. ม. ตาย นั ปาจรียาย ๑ ๓. อจฺจตฺตฺก.

๒๑/๖๓/๕๒ ๑ ๔. ม. ตํ อาสั วิสฺวาเทติ ๑

*เล่มที่ 21 ปรากวสุตตวณณา หน้า 233

วุดตเฉหตี ทุสสีลสส สีสวิปนุสส ปาปโก กิตติสทโท

อพุกุคจจตีติ ฯ (๑) ตถา จตุหิ ภิกขเว ชมเมหิ สมนฺนาคโต

ยถากตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิริเย กตเมหิ จตุหิ มุสาวาทิ โหตีติอาทิ ฯ (๒)

ตถา อธิ สารีปุตฺต เอกจฺโจ สมณํ วา พุราหุณฺณํ วา อุปสงฺกमितฺวา

ปวาระติ วท ภูเต ปจฺเจยนาติ โส เยน ปวาระติ ตํ น เทติ ฯ โส

เจ ตโต จูโต อิตฺถตฺตํ อากจฺฉติ โส ยถฺยเทว วณฺชิชฺชํ ปโยเชติ

สาสฺส โหติ เมทคามินิ ฯ อธิ ปน สารีปุตฺต ฯเป ฯ โส เยน

ปวาระติ น ตํ ยถาธิปฺปายิ เทติ โส เจ ตโต จูโต อิตฺถตฺตํ อากจฺฉติ

โส ยถฺยเทว วณฺชิชฺชํ ปโยเชติ สาสฺส น โหติ ยถาธิปฺปายาติ ฯ (๓)

เอวมิมานิ นินฺทาทีนึ ปาปฺพนฺโต ปรากวติเยว ตสฺมา ปรากวโต

มุขนฺติ วุตฺติ ฯ

ปฺหุตฺตวิตฺโตติ ปฺหุตฺตชาตฺรฺปรชตมณฺริตโน ฯ สหิรัยฺโยติ

สทหาปโณ ฯ สโกชโนติ อนนฺกสฺสอพฺยยชฺชนโกชนสมฺปนฺโน ฯ

เอโก ภูยฺชติ สาทฺฐนิตฺติ สาทฺฐนึ โภชนานิ อคฺคตโน ปฺตฺตทานมฺปิ อทคฺวา

ปฺปฏิจฺฉนฺโนกาเส ภูยฺชตีติ เอโก ภูยฺชติ ฯ

อิมาย คาถาย โภชเน กิทฺฐตฺตาย โภชนมจฺฉริยิ เอกํเยว

ปรากวมุขํ วุตฺติ ฯ เอเตน หิ สมนฺนาคโต นินฺทํ วชฺชนิยิ (๔)

ทฺถุคฺคตฺตินฺติ เอวมาทีนึ ปาปฺพนฺโต ปรากวติเยว ตสฺมา ปรากวโต

มุขนฺติ วุตฺติ ฯ วุตฺตฺตฺนเยเนว จ สพฺพิ สุตฺตฺตฺนุสาเรณ โยเชตพฺพิ ฯ

๘๑/๑๐๘ ฯ

๓. อจฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๗๕/๑๐๗ ฯ ๔. ม. วชฺชนิยิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 234

อติวิตถารภเยน ปน อิทานิ โยชนานํ นยํ อทสฺเสตฺวา อตฺถมตฺตเมว
ภณาม ฯ

ชาติตฺถทฺโธ นาม โย อหํ ชาติสมฺปนฺโนติ มานํ ชเนตฺวา
เตน ทฺโธ วาตปฺปฺริตภสฺสตา วีย อุตฺตมาโต หุตฺวา น กสฺสจฺ
โอนมตฺติ ฯ เอส นโย ชนโศตฺตตฺถทฺเธสฺสุ ฯ สลฺยถาติมตฺติ
มถฺยเถตฺติ อตฺตโน ถาติมฺปิ ชาติยา อติมถฺยถตฺติ สกฺยา วีย
วิจฺจุทฺทํ ฯ ชเนนาปิ จ กปฺโณ อยํ ทลิตฺทโทติ อติมถฺยถตฺติ
สามิจิมตฺตมฺปิ น กโรติ ตสฺส เต ถาตโย ปฺราภวเมว อิจฺฉนฺติ ฯ

อิมาย คาถาย วตฺถโต จตฺตพฺพิชฺชํ ลกฺขณโต เอกเมว
ปฺราภวามฺหํ วุตฺตํ ฯ

อิตฺถิธฺตฺโตติ อิตฺถิสฺส สारตฺโต ยํ กิลฺยจฺ อตฺถิ ตํ
สพฺพมฺปิ ทตฺวา อปฺราปฺริ อิตฺถิ สงฺกณฺหาติ ฯ ตถา สพฺพมฺปิ
อตฺตโน สนฺตกํ นิกฺขิปปิตฺวา สฺวราปานปฺปยุตฺโต สฺวราชฺตฺโต ฯ
นิวตฺถสาฎกมฺปิ นิกฺขิปปิตฺวา ชุตฺถิกิพฺพนมฺนุยุตฺโต อกฺขรฺตฺโตติ ฯ
เอเตหิ ตีหิ จาเนหิ ยํ กิลฺยจฺปิ ลทฺธํ โหติ ตสฺส วินาสนโต
ลทฺธํ ลทฺธํ วินาสตฺติติ เวทิตฺตพฺโพ ฯ โย เอวํวิโธ โส
ปฺราภวติเยว ฯ เตนสฺเสตฺติ อิมาย คาถาย ติวิธํ ปฺราภวามฺหํ
วุตฺตํ ฯ

เสหิ ทาเรหิติ อตฺตโน ทาเรหิ ฯ โย อตฺตโน ทาเรหิ
อสนฺตฺตฺตฺโธ หุตฺวา เวสฺยาสฺส ปฺทสฺสตี ตถา ปฺรทาเรสฺส โส ยสฺมา
เวสฺสินํ ชนฺนปฺปทาเนน จ ปฺรทาทเรวเนน จ ราชนฺทฺทาทิหิ จ

*เล่มที่ 21 ปรากวสุตฺตวณณา หน้า 235

ปรากวติเยว เตนฺสุเสตฺติ อิมาย คากาย ทฺวิธิ ปรากวมุขํ วุตฺตํ ฯ

อดีตโยพฺพนินฺติ โยพฺพนมตฺตจฺจ อาสีติโก วา นาวุติโก วา
หุตฺตวา อาเนติ ปฺริกฺคณฺหาติ ฯ ติมฺพฺรุตฺตุนินฺติ ติมฺพฺรุตฺต-
สทิสฺตุนี ตฺรณฺทาทิโก ฯ ตสฺสา อิสฺสา น สฺปตฺติ ทฺทรา ย นาม
มหฺลลเกน สทฺธิ รติ จ สฺวาโส จ อมฺนาโป มา เหว โข ตฺรณฺ
ปฺตฺตฺเตยฺยาติ อิสฺสาย ตํ รกฺขนฺโต น สฺปติ ฯ ยสฺมา กามฺราเคน
จ อิสฺสาย จ ทฺยหนฺโต พฺหิทฺธา กมฺมนฺเต จ อปฺปโยเชนฺโต
ปรากวติเยว เตนฺสุเสตฺติ อิมาย คากาย อิสฺสาย อสฺปนํ เอกฺเยว
ปรากวมุขํ วุตฺตํ ฯ

โสณฺจินฺติ มจฺจมนฺสาทิสฺส โลลํ เกชชาตํ ฯ วิกริณฺติ
เตสํ อตฺตถาย ฐนํ ปฺสฺกํ วิย วิกริตฺตวา นาสนฺสิลํ ฯ ปฺริสํ วาปี
ตาทิสฺนฺติ ปฺริโส วาปี โย เหวรูโป โหติ โย ตํ อิสฺสริยสฺมี
จําเปติ ลยฺจณฺมฺพฺทิกาทินิ ทตฺตวา ฆฺรราวเส วา กมฺมนฺเต วา
วณฺชิชฺชาทิวหาเรสฺส วา พฺยาปาริ กาทฺเรติ โส ยสฺมา ตสฺส
โทเสน ฐนฺกฺขยํ ปาปฺณฺโต ปรากวติเยว เตนฺสุเสตฺติ อิมาย
คากาย ตถาวิชฺส อิสฺสริยสฺมี จําปนํ เอกฺเยว ปรากวมุขํ
วุตฺตํ ฯ

อปฺปโกโก นาม สฺนฺนิจิตานญฺจ โภกานํ อายมฺขสฺส จ
ภควโต ฯ มหาตโณหฺติ มหฺติยา โภกตฺตฺตฺทาย สมนฺนาคโต
ยํ ลทฺธิ เตน อสฺนฺตฺตฺตฺจ โย ขตฺตฺติเย ชายเต กฺุเลติ ขตฺตฺติยานํ
๑. ม. จําเปติ ฯ ๒. ส. สฺพยาปาริ กโรติ ฯ ม. ตเทว วาวุฏฺฐิ กาทฺเรติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 236

กุเล ชายติ ฯ โส จ รชชฺ ปรตถยตีติ โส เอตาย รชชฺ
ปรตถยณกามตาย มหาตณฺหตาย อนฺุปาเยน อฺุปฺปฏิปาฎิยา
อตุตโน ทายชชฺชฏฺติ อลพฺกเนยฺยํ วา ปรสนฺตํ กํ วา รชชฺ
ปรตถเถติ โส เอวํ ปรตถเนฺุโต ยสฺมา ตมฺปิ อปฺปํ โภกํ
โยธาทีนํ ทตุวา รชชฺ อปาปฺุณฺุโต ปรากวติเยว เตนฺุสฺเสตํ
อิมาย คาทาย รชชฺปรตถนํ เอกํเยว ปรากวมฺุขํ วุตฺตํ ฯ

อิโต ปรํ ยทิ สวา เทวตา เทรสมํ ภควา พฺุริหิ ฯเปฯ
สตสทสฺสีมํ ภควา พฺุริหิติ ปฺุจฺเจยฺย เตปี (๑) ภควา กเถยฺย ฯ
ยสฺมา ปน สวา เทวตา ที อิมหิ ปฺุจฺฉิตฺเทหิ เอกเมตฺถ วุฑฺฒิกัริ
นตฺถิติ ตานิ ปรากวมฺุขานิ อสฺุขยฺมานา (๒) เอตฺตกมฺปิ ปฺุจฺฉิตฺวา
วิปฺปฏิสาร์ หุตฺวา ตฺุณฺุหิ อโหสิ ตสฺมา ภควา ตสฺสา อชฺุฆาตฺยํ (๓)
วิทฺตุวา เทสนํ สวาเปฺนฺุโต อิมํ คาลํ อภาสิ เอเต ปรากเว
โลเถติ ฯ

ตตฺถ ปณฺุฑฺฒิตฺติ ปรวิมฺุสาย สมนฺุนาคโต ฯ สมนเวกฺขิยาติ
ปณฺุณฺาจกฺขฺนา อฺุปฺปริกฺขิตฺวา ฯ อริโยติ น มกฺเคน น ผลน
อปีจ โข ปน เอตสฺมี ปรากวสฺงฺขาเต อนเย น อิริยตีติ อริโย
เยน ทสฺสเนน ยาย ปณฺุณาย จ ปรากเว ทิสฺวา วิวชฺเซติ เตน
สมฺปนฺุนตฺตา ทสฺสนสมฺปนฺุโน ฯ ส โลกํ ภชเต สิวฺนฺุติ โส
เอวฺุโรไป สิวํ เขมมฺุตฺตมํ อนฺุปทฺุทวํ เทวโลกํ ภชติ อลฺุลียติ
อฺุปลจฺฉตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

๑. ม. ตมฺปิ ฯ ๒. สී. อสฺุขายมฺานา ฯ ๓. ม. ตสฺสาตฺยํ ฯ

๔. ม. นิฏฺฐาเปฺนฺุโต ฯ

เทศนาปริโยสานเ ปราภวมุขานิ สุตฺวา อุปฺปนฺน-
ลํเวคานูรูป โยนิโส ปทหิตฺวา โสตาปตฺติสททาคามิอนาคามิผลานิ
ปตฺตา เทวตา คณนปถิ (๑) วิตฺตวตฺตาฯ ยถาห ฯ

มหาสมยสุตฺเต จ อโถ มงฺคลสุตฺตเก
สมจิตฺเต ราชุโลวาเท ชมฺมจกฺเก ปราภเวฯ
เทวตาสมิตี ตตฺถ อุปฺปเมยฺยา อสงฺขิยา (๒)
ชฺมฺมาภิสฺมโย เจตฺถ คณนาโต อสงฺขิโยติฯ (๓)

ปรมตฺถโชติกา ขุทฺทกกุกกถาย

ปรภาวสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตาฯ

เอวมเม สุตฺนฺติ อคฺคิกการทฺวาชฺสุตฺตี วสฺลสุตฺตฺนฺตีปี
วฺจฺจติฯ กา อุปฺปตฺติ ภควา สาวตฺถิยิ วิหฺรติ เขตฺวเน
อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามे กสิการทฺวาชฺสุตฺเต วุตฺตนเยเนว
ภคฺตกิจฺจาทีอวสานे (๔) พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต อคฺคิก-
การทฺวาชฺ พฺราหฺมณํ สฺรณสิกฺขาปทานิ อุปฺนิสฺสยสมฺปนฺนํ ทิสฺวา
ตตฺถ มยิ คเต กถา ปวตฺติสฺสตี ตโต กถาวสานे ชมฺมเทสนํ สุตฺวา
เอส พฺราหฺมโณ สฺรณํ คนฺตฺวา สิกฺขาปทานิ สมာทฺธิสฺสตีติ จ (๕)
ถตฺวา ตตฺถ จ (๕) คนฺตฺวา ปวตฺตาย กถาย พฺราหฺมณเณ ชมฺมเทสนํ
ยาจิโต อิมํ สุตฺตมภาสิฯ

๑. ม. คณนํฯ ๒. สี. อนปฺปิกา. ม. อสงฺขิยาฯ ๓. ม. อสงฺขิโยติฯ

๔. ม. ปจฺจภาคฺตกิจฺจาเวสานेฯ ๕. ม. จสทฺโท นตฺถิฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณณา หน้า 238

ตตฺถ เอวมฺเม สุตฺตนิปาเต มงฺคฺลสฺสฺเต (๑) วนฺณยิสฺสาม ฯ
อถ โข ภควา ปุพฺพหสมยฺนติอาทิกํ กสิการทฺวาชฺสฺสฺเต
วฺตฺตฺนยฺเนว เวทิตฺตํ ฯ เตน โข ปน สมยฺน อคฺคิก-
การทฺวาชฺสฺสฺติ ยํ ยํ อวฺตฺตปฺพํ ตํ ตทฺว วนฺณยิสฺสาม ฯ
เสยฺยถิํ ฯ

โส หิ พฺราหฺมโณ อคฺคิ ชฺหติ ปริจฺจตีติ กตฺวา อคฺคิโกติ
นามน ปากโฏ อโหสิ การทฺวาชฺติ โคตฺเตน ฯ ตสฺมา วฺตฺตํ
อคฺคิกการทฺวาชฺสฺสฺติ ฯ นิเวสเนติ ฆเร ฯ ตสฺส กิร
พฺราหฺมณสฺส นิเวสนทฺวเร อนฺตรวีถิยํ อคฺคิหฺตฺสาลา อโหสิ ฯ
ตโต นิเวสนทฺวเรติ วตฺตพฺเพ ตสฺสปี ปเทสฺส นิเวสเนยฺว
ปริยาปนฺนตฺตาว ฯ นิเวสเนติ วฺตฺตํ ฯ สมิปฺตฺเถ วา ภูมฺมวณฺํ ฯ
นิเวสนสมิเปติ อตฺโถ ฯ อคฺคิ ปชฺชลิโต โหตีติ อคฺคิยาปน (๒)
จิโต อคฺคิ กฺกุจฺจทฺฐารณํ สมิเป วา ปกฺเขปํ (๑) วิชฺนวาตฺถจ
ลภิตฺวา ปชฺชลิโต อุทฺธํ สมฺกฺคตฺจฺจิสมาภูโต โหติ ฯ อาหฺติ
ปคฺคหิตาติ สสีสํ นฺหายิตฺวา มหตา สกฺกาเรน ปายาสปฺปิ-
มฺรฺุณฺณตาทินิ อภิสงฺขตานิ โหนตีติ อตฺโถ ฯ ยํ หิ กิณฺจ
อคฺคิมฺหิ ชฺหิตพฺพํ ตํ สพฺพํ อาหฺตีติ วฺจฺจติ ฯ สปฺทานนฺติ อนฺนํ ฯ
ภควา หิ สพฺพชนานุคฺคหตฺถาย อาหารสนฺตฺกฺกฺจฺยา จ อฺจฺจณฺิจฺกุล
๑. ม. มงฺคฺลสฺสฺตฺวณฺณนํ ฯ ๒. ย. อคฺคิยาเน จิโต อคฺคิ กตฺพฺภูทฺชรโณ
สมิธาปฺกฺเขปํ ฯ ม. อคฺคิยาธาเน... ฯ ๓. ย. อคฺคิยาเน จิโต อคฺคิ
กตฺพฺภูทฺชรโณ สมิธาปฺกฺเขปํ ฯ ๔. สී. อภิตานิ ฯ

*เล่มที่ 21 อคฺคิกภารทฺวาชุตฺตวณณา หน้า 239

อโวกุมม ปิณฺฑาย จรติ ฯ เตน วุตฺตํ สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโนติ ฯ

อถ กิมตฺถํ สพุพการสมฺปนฺนํ สมฺนุตปาสาทิกํ ภควนฺตํ
ทิสฺวา พุราหุมนฺตฺส จิตฺตํ น ปสฺสํติ กสฺมา จ เอวํ ผรุเสน วจเนน
ภควนฺตํ สมฺทาจรตีติ ฯ วุจฺเจเต ฯ อัยํ กิร พุราหุมนโ
มงฺคลกฺกฺจฺเจสุ สมณทสฺสนํ อวมงฺคลนฺติ เอวํ ทิฏฺฐิโก ตโต
มหาพุรหุมนุ ภูณฺชนเวลาย กาพกณฺณี มุณฺฑสมณโก มม นีเวสนํ
อุปสงฺกมตีติ มนฺตุวา จิตฺตํ น ปสฺสํเตติ อณฺตทตฺถุ โทสวสฺสเยว (๑)
อคมาสี ฯ อถ กุทฺโธ อนตฺตมโน อนตฺตมนฺวาจฺจ นิจฺฉาเรตี
อเตรว (๓) มุณฺฑกาทิอาทิ ฯ ตตฺรปิ จ ยสฺมา มุณฺโฆ อสุทฺโธ
โหตีติ พุราหุมนานํ ทิฏฺฐิ ตสฺมา อัยํ อสุทฺโธ เตน เทวพุราหุมน-
ปุชฺชิต (๔) น โหตีติ ชิกฺขุจฺจนฺโต มุณฺฑกาทิ อาห ฯ มุณฺฑกตฺตา
วา อฺจุณฺโฏโร เอส น อิมํ ปเทสํ อรหติ อากฺขณฺตฺนฺติ สมโณ หุตฺวาปี
อีทิสํ กายกิลีสํ น วณฺณเตตีติ จ สมณภาวํ ชิกฺขุจฺจนฺโต สมณกาทิ
อาห ฯ น เกวลํ โทสวเสเนว (๕) วสเล วา ปพุพาเชตฺวา (๖)
เตหิ สทฺธิ เอกโต สมฺโภคปริโภคกรณฺน ปตีโต อัยํ วสโตปิ
ปาปตโรติ ชิกฺขุจฺจนฺโต วสลกาทิ อาห ฯ วสลชาติกานํ วา
อาหุติทสฺสนมนฺตสวเนน ปาปํ โหตีติ มณฺญมาโนปิ เอวมาห ฯ

ภควา ตถา วุตฺโตปิ วิปฺปสฺนเนเนว มุขวณฺณเนน มชฺฐเรน
สเรน พุราหุมนฺตฺส อุปริ อนุกมฺปาสฺสิตเลน จิตฺเตน อตฺตโน
๑. ม. โทสวสฺสเยว ฯ ๒. ม. กุทฺโธ ฯ ๓. ม. ตเตรว ฯ
๔. ม. เทวพุราหุมนฺปุชฺชโก ฯ ๕. ม. โทสวเสเนว ฯ
๖. ม. ย. วสเล วา ปพุพาเชตฺวา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณณา หน้า 240

สพฺพสตุเตหิ อสธารณตาทิภาวํ ปกาเสนุโต อาห ชานาสี ปน
ตฺวํ พุราหุมนตฺติ ฯ อถ พุราหุมนฺ อถวโต มุขปฺปสาทสํ-
สฺวจิตตาทิภาวํ ฅตฺวา อนุกมฺปาสีตเลน จิตฺเตน นิจฺจาริตํ มชฺฐสฺสรํ
สฺตฺวา อมเตเนว อภิสิตฺตททโย อตฺตมโน วิปฺปสนฺนินฺทริโย
นีหตฺมานโน หุตฺวา ตํชาติสภาวํ วิสโอรคสทิสํ (๑) สมฺมาจรรวณํ
ปหาย ынฺนุนาหํ หีนชจจํ วสถนฺติ ปจฺเจมิ น โส ปรมตฺตโต
วสโล น จ หีนชจจตา เอว วสถกรโณ ชมฺโมติ มณฺญมาโน น
โฆ อหํ โภ โคตฺมาติ อาห ฯ ชมฺมตา เหา ยํ
เหตุสมฺปโน ปจฺจยาลาเกน ผรุโสปี สฺมาโน ลทฺธมตฺเต
ปจฺจเย มฺหุโก โหตีติ ฯ

ตตฺถ สาธุติ อยํ สทฺโท อายาจนสมฺปญฺ्ञิณฺณสมฺปหํสน-
สนฺททพฺพิกมฺมาทิสฺส ทิสฺสตี ฯ สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน
ชมฺมํ เทเสตฺตฺติอาทิสฺส หิ อายาจน ฯ สาธุ ภนฺเตติ โฆ โส ภิกฺขุ
ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺโมทิตฺวาติอาทิสฺส สมฺปญฺ्ञิณฺเน ฯ
สาธุ สาธุ สาริปฺตฺตฺตาติอาทิสฺส สมฺปหํสเน ฯ

สาธุ ชมฺมรฺจึ ราชา สาธุ ปญฺญาณวา นโร

สาธุ มิตฺตานมทฺทพฺพิโก ปาปสฺสากรณํ สุขนฺติ-

อาทิสฺส สฺนุทเร ฯ สาธุกํ สฺฐมาถ มนสิกโรธาทิอาทิสฺส ตถา เต ภาสิสฺสสามิ
ยถา ตฺวํ ชานิสฺสตีติ เอวมาทิสฺส ทพฺพิกมฺเม ฯ อธิ ปน อายาจน ฯ

เตนหิตี ตสฺสาริปฺปายนิทสฺสนํ สเจ ฅาตุกาโมสตีติ

๑. สี. วิสฺสุคฺคารสทิสํ ฯ ม. วิสฺสุคฺคิรสทิสํ ฯ ๒. ม. นฺน ยมฺหํ ฯ

วฺตุตฺตํ โหติ ฯ การณฺวณฺํ วา ตสฺส ยสฺมา ฌาตฺตาโมลฺลึ
ตสฺมา พฺราหฺมณฺ สฺมณฺหิ สาทฺฐกํ มนสิกโรหิ ตถา เต ภาสิสฺสามิ
ยถา ตฺวํ ชาณิสฺสสึตฺติ เอวํ ปรปฺเทหิ สทฺฐึ สมฺพนฺนุโห เวทิตฺตฺตฺโพ ฯ
ตตฺร จ สฺมณฺหิตฺติ โสตฺตฺนฺนุทฺริยวึกฺเขปวารณฺํ สาทฺฐกํ มนสิกโรหิตฺติ
มนสิกาเร ทพฺพิทํมมฺนึโยชนฺนํ มนฺนินฺนุทฺริยวึกฺเขปวารณฺํ ฯ
ปฺริมํ เจตฺต พฺยตฺตฺชนฺนวิปฺลฺลาตฺคฺคาหวารณฺํ ปจฺฉิมํ อตฺตฺตฺวิปฺลฺลา-
ตฺคฺคาหวารณฺํ ฯ ปฺริเมน จ ชมฺมสฺสวเน นโยเชตฺติ ปจฺฉิมฺน
สฺตฺตानํ ชมฺมานํ ฆารณฺตฺตฺตฺตฺปรึกฺขาทิสฺสุ ฯ ปฺริเมน จ สพฺยตฺตฺชโน
อຍံ ชมฺโม ตสฺมา สวณฺโยตฺติ ทิเปตฺติ ปจฺฉิมฺน สาทฺโถ ตสฺมา
มนสิกาตฺตฺตฺโพติ ฯ สาทฺฐกฺปทํ วา อุกฺยปฺเทหิ สทฺฐึ โยเชตฺวา
ยสฺมา อຍံ ชมฺโม ชมฺมกฺมฺภีโร จ เทสฺนากฺมฺภีโร จ ตสฺมา สฺมณฺหิ
สาทฺฐกํ ยสฺมา อตฺตฺคฺมฺภีโร จ ปฺฏิเวชกฺมฺภีโร จ ตสฺมา สาทฺฐกํ
มนสิกโรหิตฺติ เอตฺมตฺถํ ทิเปนฺโต อาห สฺมณฺหิ สาทฺฐกํ มนสิกโรหิตฺติ ฯ
ตโต เอวํ กฺมฺภีเร กถมฺหํ ปตฺติจฺจํ ลภิสฺสามิตฺติ วิสึทฺนฺตฺมិวิ ตํ พฺราหฺมณฺํ
สมฺมุสฺสาเหนฺโต อาห ภาสิสฺสามิตฺติ ฯ ตตฺถ ยถา ตฺวํ ฌสฺสสิ
ตถา ปริมนฺนุทฺเลหิ ปทพฺยตฺตฺชเนหิ อุตฺตฺตฺตานเนน นเยน ภาสิสฺสามิตฺติ
เอวมนฺนุทฺปาโ (๑) เวทิตฺตฺตฺโพ ฯ ตโต อฺสฺสาหฺชาโต หุตฺวา เอวํ
โภตฺติ โห อคฺคิกภารทฺวาโ พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจตฺสฺสสิ สมฺปฺฏิจฺจ
ปฺฏิคฺคเหตฺติ วฺตุตฺตํ โหติ ยถานุสึจฺจํ วา ปฺฏิปฺชฺชนเนน อภิมฺโห
อฺสฺสสึตฺติ ฯ อตฺสฺส ภควา เอตฺทโวจฺจาติ เอตฺ อโวจ อิทานิ (๒)
๑. ม. เอวมนฺนุทฺปาโย ฯ ๒. ม. อตฺสฺส ภควา เอตฺทโวจฺจาติ อิทานิ ฯ

วตฺตพฺพํ สนฺชายน วุตฺตํ โภชนํ อุปฺนาหิตี เอวมาทิกํ ฯ

ตตฺต โภชนิตี กุชฺฌนสีโล ฯ อุปฺนาหิตี ตสฺเสว โภชนสฺส
ทพฺพทิกมฺเมน อุปฺนาเหน สมฺนฺนาคโต ฯ ปเรสฺสํ कुณฺเ มกฺขเจติ ปุณฺณตฺตี
มกฺขเจตฺตี มกฺขี ฯ ปาโป จ โส มกฺขี จาติ ปาปมกฺขี ฯ วิปฺนฺนทิกฺกฺขิตฺตี
วินฺนฺนสฺสมมาทิกฺกฺขิตฺตี วิปฺนฺนายน วา วิรูปคตายน ทสวตฺตูกาย
มิจฺฉาทิกฺกฺขิตฺตี สมฺนฺนาคโต ฯ มายาวีติ อตฺตนิ วิชฺชมาน-
โทสปฏิจฺฉาทนลกฺขณาย มายาย สมฺนฺนาคโต ฯ ตํ ชณฺญา
วสโล อิตฺตี ตํ เอวรूपํ ปุคฺคํ เอเตสฺสํ หีนชฺมมานํ วสฺสนโต
สฺลยจฺนโต อนฺวาสฺสวโนโต จ วสโลติ ชานาหิ (๑) ฯ สพฺเพ (๒) หิ
พฺราหฺมณมตฺตเก ชาตา ฯ (๒) อยฺยหิ ปรมตฺตโต วสโลเอว
อตฺตโน หทยตฺตูกฺกิมตฺตํ น ปรนฺนติ ฯ เอวเมตฺต ภาควา อาทิปเทเนว
ตสฺส พฺราหฺมณสฺส โภชนิกคฺคหํ กตฺวา โภชาทิจฺมโม (๓) หีนปุคฺคโลติ (๔)
ปุคฺคลาธิกฺกฺขานาย จ เทสฺนายน โภชาทิจฺมเม เทเสฺนโต เอเกน ตาว
ปริยาเยน วสฺสํ จ วสฺสกรเณ จ ชฺมเม เทเสสฺสิ ฯ เอว
เทเสฺนโต จ ตฺवं อหฺนฺติ ปรวฺมกฺกนํ อตฺตูกฺกํสนฺนจฺจ อกตฺวา ชฺมเมเนว
สเมน ฌายเณ ตํ พฺราหฺมณํ วสฺสภาเว อตฺตทานญจ พฺราหฺมณ-
ภาเว จเปสฺสิ ฯ

อิทานิ ยายํ พฺราหฺมณานํ ทิกฺกฺขิตฺตี กทาจิ ปาณาติปาต-

๑. ม. ชานเยยฺยติ ฯ ๒. สฺ. ย. สเจ หิ พฺราหฺมโน มตฺตเก ชาโต ฯ ม. เอเตหิ
สพฺเพหิ พฺราหฺมณมตฺตเก ชาโต ฯ ๓. ม. โภชาทิจฺมโม ฯ ๔. สฺ. โภชาทิจฺมเม
หีนปุคฺคเลติ ฯ

*เล่มที่ 21 อคฺคิการทฺวาสุตฺตวณฺณา หน้า 243

อทินฺนาทานาทินิ กโรนฺโตปี พุราหฺมโณ เอวาทิ ตํ ทิฏฺฐิํ ปฏิ-
เสเชนฺโต เย จ สุตฺตา หีสาทีสุ (๑) อกฺุสฺสธมฺเมสุ เตหิ เตหิ สมนฺนาคตา
อาทีนํว อปฺสฺสนฺตา เต ธมฺเม อฺปาเทยฺนฺติ (๒) เตสํ หีนา เอเต
ธมฺมา วสฺสกรณฺติ ตตฺถ อาทีนฺวญฺจ ทสฺเสนฺโต อปฺเรหิปี
ปริยาเยหิ วสฺสญฺจ วสฺสกรณฺเ จ ธมฺเม เทเสตฺถุ เอกํ ฺวา ทฺวิขํ
วาทิ เอวมาทิกถาโย อภาสิ ฯ

ตตฺถ เอกโฆตฺติ (๓) จเปตฺวา อณฺฑชํ อวเสสโยนิโซ ฯ โส
หิ เอกทา เอว ชายติ ฯ ทฺวิโฆตฺติ อณฺฑชโฆ ฯ โส หิ มาตฺถกฺุจฺฉิตฺโต
อณฺฑชโกสโต จาติ ทฺวิกฺขตฺถุ ชายติ ฯ ตํ เอกํ ฺวา ทฺวิขํ วาปี ฯ
โยช ปาณฺนฺติ โย อึช สุตฺตํ ฯ วิหีเสตฺติ กายทฺวาริกเจตนาสมฺภูจฺฉิเตน
วา วจิทฺวาริกเจตนาสมฺภูจฺฉิเตน วา ปโยเคน ชีวิตา โวโรเปติ ฯ
ปาณานิ หีเสตฺติปี ปาโจ ตตฺถ เอกํ ฺวา ทฺวิขํ วาทิ เอวํปเกทานิ
โยช ปาณานิ หีเสตฺติ เอวํ สมฺพนฺโช เวทิตพฺโพ ฯ ยสฺส ปาณ-
ทยา นตฺถิตฺติ เอเตน มนฺสา อณฺุกมฺปาย อภาวมาห ฯ เสสเมตฺถ
วฺตุตฺตณฺยเมว อิตฺโต ปฺราสุ จ กถาสฺส ยโต เอตฺตกมฺปิ อวตฺวา
อิตฺโต ปฺริ อุตฺตทานตฺถานิ ปทานิ ปฺริหรนฺตา อวณฺณิตปทวณฺณ-
นามตฺตเมว กริสฺสสาม ฯ

หนตฺติ หนติ วินาเสติ ฯ อฺปรฺนฺชตฺติ (๔) เสนาย
ปฺริวาทฺเตวา ติฏฺฐติ ฯ คามานิ นิกมานิ จาติ เอตฺถ จสทฺเทน
๑. ม. เย จ สุตฺตวิหีสาทีสุ ฯ ๒. สී. นปฺปชหนฺติ ฯ ๓. ม. เอกโฆตฺติ ฯ
๔. ม. ปฺริรฺนฺชตฺติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 244

นกรานีติปิ วตฺตพฺพํ ฯ นิกฺคาหโก สมณฺญาโตติ อิมินา
หนนปฏฺฐนฺธเนน คามนิกมนครฆาตโกติ โลกเ วิทิตฺ ฯ
คามเ วา ยทิ วารณฺเยติ คาโมปิ นิกโมปิ นครมฺปิ สพฺโพ
อิธ คาโม สทฺธิ อฺปจฺวารนํ ตํ จเปตฺวา เสถิ อรณฺถํ ฯ ตสฺมี
คามเ วา ยทิ วารณฺเย ยํ ปเรถิ มมายิตฺติ ยํ ปรสตฺตานํ
ปริกฺคหิตมฺปริจฺจตฺตํ สตฺโต วา สงฺฆาโร วา ฯ เถยฺยา อทินฺนํ
อาทียตีติ (๑) เตหิ อทินฺนํ อนนฺนุณฺดาตํ เถยฺยจิตฺเตน อาทียติ เยน
เกนจิ ปโยเคน เยน เกนจิ อวหารนํ อตฺตโน คหณิ สาเชติ ฯ

อิณฺมาทายาติ อตฺตโน สนฺตํ กิลฺลิจิ นิกฺขิปีตฺวา นิกฺเข-
ปฺกุกฺกหณฺเนน วา กิลฺลิจิ อนิกฺขิปีตฺวา เอตฺตเกน กาลเณน เอตฺตํ
วทฺธี ทสฺสามีติ วทฺธิกฺกหณฺเนน วา ยํ อิตฺโต อุกฺขํ ภวิสฺสตีติ ตํ
มยฺหํ มฺลํ ตเวว ภวิสฺสตีติ วา อุกฺขํ อุกฺกนฺนมฺปิ สาธารณฺนติ
วา เอวํ อาโยคฺกหณฺเนน (๒) วา อิณฺ คเหตุวา ญฺชมาโน (๓) ปลายตี ฯ
น หิ เต อิณฺมตฺถีติ เตน อิณฺยาเกน เทหิ เม อิณฺนติ โจทียมาโน
น หิ เต อิณฺมตฺถิ มยา คหิตนฺติ โโก สกฺขีติ เอวํ ภณฺเนน จเร
วสนฺโตปิ ปลายตี ฯ

กิลฺลิจฺกขมฺยตาติ อปฺปมตฺตเกปิ กิสฺมิลฺลิจิเทว อิจฺฉาย ฯ
ปฺนุถสฺมี วชฺติ (๔) ชนฺนติ มกฺเค คจฺจนฺตํ ยํ กิลฺลิจิ อิตฺถิ วา ปฺริสํ
วา หนฺตา กิลฺลิจฺกขมาเทตีติ มาเรตฺวา โกฏฺเฏตฺวา วา ตํ
๑. สยา. อนเนตีติ ฯ ม. อทินฺนมาเทตีติ ฯ ๒. ม. ตํตฺอาโยคฺกหณฺเนน ฯ
๓. ม. จุชชมาโน ฯ ๔. ม. วชฺนติ ฯ

ภณฺฑกํ คณฺหาติ ฯ

อตุตฺเตหฺตฺติ อตุตฺตโน ชีวิตการณา ตถา ปรฺเหตฺ ฯ

ชนฺเหตฺติ สกฺชนฺสฺส วา ปรฺชนฺสฺส วา การณา ฯ จกาโร

สพฺพตฺต วิกปฺปนฺตฺโต ฯ สกฺขิปฺปฺภูโจติ ยํ ชานาสิ ตํ วเทหิตฺติ

ปฺจฺจฺฉิตฺติ ฯ มุสา พุรฺุตฺติติ ชานนฺโต วา น ชานามิตฺติ อชานนฺโต

วา ชานามิตฺติ ภณฺติ สามิกฺเก อสุสามิกฺเก อสุสามิกฺเก จ สามิกฺเก กโรติ ฯ

ญาตีนนฺติ สมฺพนฺธิํ ฯ สชินฺนฺติ ฯ สหายกานํ ฯ (๑)

ทาเรสุตฺติ ปรฺปรฺคฺคหิตฺเตสุ (๒) ฯ ปฺภูทิสฺสตีติ ปฺภูทฺเลน ทิสฺสตีติ ฯ

อติจฺรณฺโต ทิสฺสตีติ อตุโธ ฯ สาหฺสาตี พลกฺกาเรน อนิจฺฉํ ฯ

สมฺปิเยนาตี เตหิ เตสํ ทาเรหิ ปตฺถยมาโน สยํ จ ปตฺถยมาโน ฯ

อุภยสิเนหฺวเสนาปีตี วุตฺตํ โหติ ฯ

มาตฺริ วา ปีตฺริ วาตี เอวํ เมตฺตตาย ปทฺภูจฺานภฺตมฺปิ ชินฺณกํ

กตโยพฺพนฺติ เอวํ กรุณาย จ ปทฺภูจฺานภฺตมฺปิ ฯ ปหฺสนฺโต

น ภฺรตีติ อตุตฺตสมฺปนฺโน อุปกรณสมฺปนฺโน หุตฺวาปี น ภฺรตี น

โปสตี ฯ

สฺสนฺติ สฺสํ ฯ หนฺตีติ ปาณินา วา เลขฺทฺนา วา

อณฺเณน วา เกนจฺิ ปฺหฺรตี ฯ โรเสตี โภชฺมสฺส สลฺชเนตี วาจา

พฺรฺสฺวจเนน ฯ

อตุตฺนฺติ สนฺทฺภูจฺิกสมฺปรายิกปรมตฺเตสุ ยํ กิณฺจฺิ ฯ

ปฺจฺจฺฉิตฺติ สนฺโตตี ปฺภูโจ สฺมาโน ฯ อนตฺถมฺนฺสาสตีติ ตสฺส

๑. ม. วยฺสฺสานํ ฯ ๒. ม. ปรฺปรฺคฺคหิตฺเตสุ ฯ ๓. ม. โรเสตีติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณนา หน้า 246

อหิตเมว อัจฺฉิตฺติ ๑ ปฏิจฺจนฺเนน มนฺเตตฺตี อตุถฺติ วา
อัจฺฉิตฺติ โต้ปี ยถา โส น ชานาสี ตถา อปากฺกฺเหหิ ปทพฺพชฺชเนหิ
ปฏิจฺจนฺเนน วจฺเจเนน มนฺเตตฺติ อจฺฉริยฺมฺภูจฺฉิ วา กตฺวา ทิฆมฺรตฺตํ
วสาเปตฺวา สาวเสสเมว มนฺเตตฺติ ๑

โย กตฺวาติ เอตฺถ มยา ปุพฺพภาเค (๑) ปาปิจฺจตา
วุตฺตา ยา สา อิเชกฺกฺโข กายเณ ทฺวจฺจริตฺติ จริตฺวา วาจาเย ทฺวจฺจริตฺติ
จริตฺวา มนฺสา ทฺวจฺจริตฺติ จริตฺวา ตสฺส ปฏิจฺฉาทนฺเหตุํ ปาปิํ
อิจฺฉํ ปณฺนิทฺทิตฺติ มา มํ ชญฺเณติ อิจฺฉิตฺตีติ เอวํ อากฺตา ๑ ยถา
อญฺเณ น ชานนฺติ ตถา กรณฺเนน กตฺตานญฺจ อนาวิกรณฺเนน
ปฏิจฺจนฺนา อสฺส กมฺมมนฺตาติ ปฏิจฺจนฺนํกมฺมมนฺโต ๑

ปรกฺกฺกฺนฺติ ฌาติกฺกฺลํ วา มิตฺตกฺกฺลํ วา อากฺคณฺติ ยสฺส
เตน กุเลเน กุตฺตํ ตํ อตุถฺติโน เกหมากตํ ปานโกชนาทิหิ น
ปฏิปุชฺเชติ น วา เทติ อวฺกตฺตํ วา เทตฺตีติ อธิปฺปาโย ๑

โย พุราหฺมณฺณํ วาติ ปฺราภวสฺสฺสฺเต วุตฺตณฺยเมว ๑ กตฺตกาเล
อุปฺภูจฺฉิตฺติ โภชนกาเล ชาเต อุปฺภูจฺฉิตฺติ ๑ (๒) อุปฺภูจฺฉิตฺติ
ปาโห ๑ ปาโห กตฺตกาเล อากฺคณฺติ อตุถฺติโน ๑ โรเสติ วาจา
น จ เทตฺตีติ อตุถฺติกาโม เม อัย น (๓) พฺลกฺกาเรน มํ ปุณฺณํ การาเปตฺตุ
อากฺคฺตฺติ อจฺฉินฺเตตฺวา อปฺปติรฺูปเณ พฺรฺสวจฺเจเนน โรเสติ อนฺตมโส
สมฺมุขภาวมตฺตมปี จสฺส น เทติ ปเคว โภชนนฺติ อธิปฺปาโย ๑

๑. สี่. อฏฺฐกถาย มยา ปุพฺพภาคา ๑ ม. เอตฺถ มยา ปุพฺพภาเค ๑

๒. ม. อิํ นตฺติ ๑ ๓. ม. นสฺสุทฺโท นตฺติ ๑

อสตฺ โยธ ปพฺรุตฺตี โย อธิ ธธา นิमितฺตานิ ทิสฺสนฺติ
อสุกฺทิวเส อิทฺถจิทฺถจ เต ภวิสฺสตีติ เอวํ อสฺชชฺมานวณฺ
ปพฺรุตฺตี ๑ อสนฺตฺตฺตฺตี ปาโจ อพฺภตฺตฺตฺตี อตฺถโธ ๑ ปพฺรุตฺตี
ภณฺตี อสุกฺสฺมี นาม คามเม มยฺหํ อิติโส ฆรวิภโว เอहि ตตฺถ
คจฺฉาม ฆรณฺนี เม ภวิสฺสตี อิทฺถจิทฺถจ เต ทสฺสามีติ ปฺรกริยํ วา
ปฺรทาสี วา วณฺเจนฺโต ฐตฺโต วิย ๑ นิชฺชิสฺसानฺติ นิชฺชิสฺสมาโน
มคฺคมาโน ตํ วณฺเจตฺวา ยํ กิณฺจิก คเหตุวา ปฺลยิตฺถกาโมติ
อธิปฺปาโย ๑

โย จตฺตานนฺติ โย จ อตฺตานํ ๑ สมฺภกฺกํเสติ ชาตฺธาทีหิ
สมฺภกฺกํสฺติ อุจฺจกฺกฺจฺจเน จเปติ ๑ ปเร จ มวชานตีติ เตหิ เย จ
ปเร อวชานาติ นิจฺจํ กโรติ ๑ มกาโร ปทสนฺธิกโร ๑ นิหิโนติ
คฺคณฺวทฺถิตฺโต ปรีหิโน อธฺมภาวํ วา คโต ๑ เสน มาเนนาติ
เตน อุกฺกํสฺนาวมฺภสฺสงฺขาเตน (๑) อตฺตโน มาเนน ๑

โรสโกติ กายวาทฺหิ ปเรสํ โรสชนโก ๑ กทฺริโยติ
ถทฺธมจฺฉริ โย ปเร ปเรสํ เทนฺเต อณฺณํ วา ปุณฺณํ กโรนฺเต
วเรติ ตสฺสเสตํ อธิวณฺ ๑ ปาปิจฺจโณติ อสนฺตฺคฺคณฺสมฺภกฺกานิจฺฉาย
สมนฺนาคโต ๑ มจฺฉริตี อวาทฺหิมจฺฉริยฺยตฺโต สโจติ
อสนฺตฺคฺคณฺปฺปกาสนฺลกฺขณฺเนน สาเจยฺเยน สมนฺนาคโต ๑
อสมฺมาภาสึ วา อกาตฺถกาโมปิ กโรมีติอาทิจฺฉเนน ๑ นาสฺส
ปาปฺชิจฺฉณฺนลกฺขณา หิริ นาสฺส [๒] อพฺเพคฺคณฺณํ โอตฺตปฺปนฺติ

๑. ม. อุกฺกํสฺนาวชานนฺสงฺขาเตน ๑ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร อตฺตฺตฺตฺตฺตฺตี ทิสฺสตี ๑

อหิริโก อโนตตปปี ฯ

พุทฺธนฺติ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ฯ ปริภาสตีติ ฯ อสพฺพญฺญูติอาทีหิ
อุปวทฺติ สวากญฺจ ทฺวปฺปฏิปนฺโนติอาทีหิ ฯ ปริพฺพาชกํ
คหญฺจ วาติ สวากวิเสสนเมว เจตํ ฯ ปพฺพชิตํ วา ตสฺส สวากํ
คหญฺจ วา ปจฺจยทายกนฺติ อตฺโถ ฯ พาหิรํ วา ปริพฺพาชกํ
ยงฺกิลฺลิจิ วา คหญฺจ อญฺเฏน โทเสน ปริภาสตีติ เอวเมตฺถ อตฺถํ
อิจฺฉนฺติ โปราณา ฯ

อนรํ สนฺโตติ อจีณาสโว สมานो ฯ อรํ ปฏิชานตีติ
อํ อรหฺมาติ ปฏิชานาติ ยถา นํ อรหา อยนฺติ ชานนฺติ ตถา วาจํ
นิจฺฉาเรติ กายเณ ปรกมฺมติ จิตฺเตน อิจฺฉติ อธิวาเสติ ฯ โจโรติ
เถโน ฯ สพฺรหฺมเก โลเกติ อุกฺกฏฺฐวเสน อาห สพฺพโลเกติ
วุตฺตํ โหติ ฯ โลเก หิ สนฺธิจฺเจทนนฺโถปฺพรหมเอกาการิกกรรม-
ปฺริปนฺนตฺติฏฺฐนาทีหิ (๑) กตฺวา (๒) ปเรสํ ฐนํ วิลุมฺปนฺตา โจราติ
วฺจฺฉนฺติ สาสเน ปน ปฺริสสมฺปตฺติอาทีหิ ปจฺจยาทีหิ วิลุมฺปนฺตา ฯ
ยถาห ฯ ปญฺจิเม ภิกฺขเว มหาโจรา สนฺโต สํวิชฺชมานา
โลกสฺมี กตฺเม ปญฺจ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺจสฺส มหาโจรสฺส เอวํ โหติ
กฺุทาสฺสุ นามาทํ สเตน วา สหสฺเสน วา ปฺริวฺโต ความนิคมราชธานีสุ
อาหิณฺฑิตฺตสฺสามิ หนนฺโต ฆาเตนฺโต ฉินฺทนฺโต เถทาเปนฺโต ปจฺนฺโต
ปาจาเปนฺโตติ โส อปฺเรน สมเยน สเตน วา สหสฺเสน วา ปฺริวฺโต
ความนิคมราชธานีสุ อาหิณฺฑิตฺติ หนนฺโต ฯเปฯ ปาจาเปนฺโต
๑. ม. ....ติฏฺฐนาทีหิ ฯ ๒. ม. อิทํ นตฺถิ ฯ

เอวมเว โข ภิกฺขเว อิเชกฺขจฺจสฺส ปาปภิกฺขุโน เอว โหติ กุทาสฺสุ
นามาหิ สเตน วาฯเปฯ ราชธานีสุ จาริกิ จริสฺสามิ
สกุโกโต ครุกโต มานิโต ปุชฺชิตโต อปฺจิตโต คหฺนฺจฺจานญฺเจว ปพฺพ-
ชิตานญฺจ ลากิ จีวร ฯเปฯ ปริกฺขารานนฺติ โส อปฺเรน
สมเยน สเตน วาฯเปฯ ราชธานีสุ จาริกิ จรติ สกุโกโต ฯเปฯ
ปริกฺขารานํ อຍิ ภิกฺขเว ปจฺโม มหาโจโร สฺนฺโต
ลํวิชฺชมาโน โลกสฺมีฯ ปฺน จปฺริ ภิกฺขเว อิเชกฺขจฺจ ปาปภิกฺขุ
ตถาคตฺตปฺเวทิตํ ฆมฺมวินยํ ปฺริยาปฺนฺตฺตฺวา อตฺตโน ทหฺติ อຍิ
ภิกฺขเว ทฺติโย ฯเปฯ โลกสฺมีฯ ปฺน จปฺริ ภิกฺขเว อิเชกฺขจฺจ
ปาปภิกฺขุ สฺทฺธํ พุรฺหมจาริ ปฺริสฺทฺธํ พุรฺหมจริยํ จรฺนตํ อมฺลเกน
อพุรฺหมจริเยน อนฺุทฺธเสติ อຍิ ภิกฺขเว ตฺติโย ฯเปฯ โลกสฺมี
ปฺน จปฺริ ภิกฺขเว ยานิ ตานิ สงฺฆสฺส ครุภฺณฺทานิ ครุปริกฺขารานิ
เสยฺยถิทํ อาราโม อารามวตฺถุ วิหาโร วิหารวตฺถุ มลฺลโจ ปิจฺจ กิสิ
พิมฺโพหนํ โลหฺกฺมฺภิ โลหฺภาณกํ โลหฺวารโก โลหฺกฺฎาหํ วาสี
ผรฺสุ กุจาริ กุทฺทาโล นิขาทนํ วลฺลิตี เวพุ มฺลฺลชฺชํ ปพฺพชฺชํ ตินฺนํ
มตฺติกา ทารุภฺณฺทํ มตฺติกาภฺณฺทํ เอเตหิ คิหิ สงฺคณฺหาติ
อุปฺลาเปติ อຍิ ภิกฺขเว จตฺตฺโต ฯเปฯ โลกสฺมีฯ สเทวเก
ภิกฺขเว โลเก ฯเปฯ สเทวมฺนฺสฺสาย อຍิ อคฺโค มหาโจโร
โย อสนฺตํ อฏฺถํ อุตฺตริมฺนฺสฺสฺสมฺมํ อุลฺลปฺตีติฯ (๑)

ตฺตถ โลกิยโจรา โลกิยเมว ฆนฺธณฺฑาหิ เถเนนฺติ สาสเน

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 250

วุดฺตโจเรสุ ปจโม ตถารูปเยว จีวราทีปจฺจยมตฺตํ ทฺติโย ปรียตฺติ-
ชมมํ ตติโย ปฺรสุส พฺรหฺมจฺริยํ จตฺตโถ สํมิกฺครุณฺฑํ ปญฺจโม
ณานสมาธิสมาปตฺติมคฺคผลปฺปเกทํ โลกียโลกุตฺตรคฺคณฺฐํ
โลกียญฺจ จีวราทีปจฺจยชาตํ ๑ ยถาหฺ เถยฺยาย โว ภิกฺขเว
รฏฺฐปีณฺโท กฺตฺโตติ ๑ (๑) ตตฺถ ยวายํ ปญฺจโม มหาโจโร ตํ
สนฺธายาหฺ ภควา โจโร สพฺรหฺมเก โลกเกติ ๑ โส ทิ สเทวเก
ภิกฺขเว โลก... สเทวมนุสฺสาย อยมคฺโค มหาโจโร โหติ โย อสนฺตํ
อภฺตํ อุตฺตริมนุสฺสชมมํ อุลลปฺตีติ เอวํ โลกียโลกุตฺตรคฺคณฺฐนฺนโต
อคฺโค มหาโจโรติ วุดฺโต ตสฺมา ตํ อิชาปี สพฺรหฺมเก โลกเกติ อิมินา
อูกฺกฏฺฐปฺริจฺเณเทน ปกาเสสิ ๑ เอโส โข วสลาธโมติ เอตฺถ โขติ
อวธารณฺตฺโถ เตนฺ เอโส เอว วสลาธโม วสลาณํ ทิโน
สพฺพปจฺจิมโกติ อวธาเรติ ๑ กสฺมา วิสิฏฺฐจวตฺตุมฺหิ
เถยฺยชมฺมวสฺสนโต ยาว ตํ ปฏฺิณฺณํ น วิสฺสชฺเชติ ตาว
อริคตวสฺสกรโณ วสฺสโก วาติ ๑ (๒)

เอเต โข วสลาติ อิทานิ เย เต ปฺรมคฺคาถาย อาสยวิปฺตฺติวเสน
โกธนาทโย ปญฺจ ปาปมกฺขี วา ทฺวิธา กตฺวา จ ทฺติยคฺคาถาย
ปโยคฺวิปฺตฺติวเสน ปาณหีสโก เอโก ตติยาย ปโยคฺวิปฺตฺติวเสนว
คามนิกฺคมนิกฺคาทโก เอโก จตฺตถาย เถยฺยวหารวเสน
เอโก ปญฺจมาย อธิวณฺจนวนเสน เอโก จฏฺฐาย ปสฺยหาวหารวเสน
ปฺนฺถทฺฐโก เอโก สตฺตมาย กฺฏฺฐสกฺขิวเสน เอโก อฏฺฐมาย
๑. วิ. มหาวี. ๑/๒๓๐/๑๗๑ ๑ ๒. ม. ย. ตาว อวิคตวสฺสกรณฺฐมฺมโต
จาติ ๑

มิตฺตทฺพฺพิวเสนา เอโก นวมาย อกตฺตณฺวเสนา เอโก ทสมาย
กตนาสนวิหเสนวเสนา เอโก เอกาทสมาย ปรสฺส วณฺจนวเสนา (๑)
เอโก ทฺวาทสมาย ปฏิจฺจนฺนํกมฺมนฺตวเสนา เทว เตรสาย
อกตฺตณฺวเสเนว เอโก จุทฺทสมาย วณฺจนวเสนา เอโก ปนฺนรสาย
วิหเสนวเสนา เอโก โสฬสมาย วณฺจนวเสนา เอโก สตฺตรสาย
อตฺตกุกฺกสนปรวมฺภนฺวเสนา เทว อฏฺฐารสมาย ปโยคาสยวิปตฺติวเสนา
โรสกาทโย สตฺต เอกฺกนวิสฺติมาย ปริภาสนฺวเสนา เทว วิสฺติมาย
อคฺคมหาโจรวเสนา เอโกติ เอวํ เตตฺตีสฺส วา วสฺลา วุตฺตา
เต นินฺทิตฺสฺสโนโต อาห เอเต โข วสฺลา วุตฺตา มยา เย เต ปกาสิตฺตาติ ฯ
ตสฺสฺสโต เย เต มยา ปุพฺพเพ ชานาสิ ปน ตฺวํ พฺราหฺมณ วสฺลนฺติ
เอวํ สงฺเขปโต วสฺลา วุตฺตา เต วิตฺถารโต เอเต โข ปกาสิตฺตาติ ฯ
อถ วา เย เต มยา ปุคฺคฺลวเสนา วุตฺตา เต ฆมฺมวเสนาปี เอเต โข
ปกาสิตฺตา ฯ อถ วา เอเต โข วสฺลา วุตฺตา อริยฆมฺมวเสนา (๒) น
ชาตฺวเสนา มยา โว เย วสฺลา ปกาสิตฺตาติ (๓) ฯ

โกธโน อุปนาหิตฺติอาทินา นเยน เอวํ ภควา วสฺลํ ทสฺเสตฺวา
อิทานิ ยสฺมา พฺราหฺมโณ สกฺกายทิกฺขุจฺฉิยา อตีว อภินิวิฏฺฐโหติ
ตสฺมา ตํ ทิกฺขุจฺฉี ปฏฺิเสเชนฺโต อาห น ชจฺจา วสฺโลติ ฯ

ตสฺสฺสโต ปรมตฺถโต หิ น ชจฺจา วสฺโล โหติ น ชจฺจา โหติ
พฺราหฺมโณ อปีจ โข กมฺมฺนา วสฺโล โหติ กมฺมฺนา โหติ พฺราหฺมโณ
๑. ม. หทฺยวณฺจนวเสนา ฯ ๒. ม. อริเยหิ กมฺมวเสนา ฯ ๓. ม. มยา เย เต
ปกาสิตฺตา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 252

อปริสฺสทฺชกมฺมวสฺสนโต วสฺโล โหติ ปริสฺสทฺเชน กมฺมุนา อปริสฺสทฺช
วาทโต พฺรหฺมโณ โหติ ฯ ยสฺมา วา ตฺเมห หีนํ วสฺสํ อุกฺกฏฺฐํ
พฺรหฺมณํ มลฺลธ ตสฺมา หีนเณน กมฺมุนา วสฺโล โหติ อุกฺกฏฺฐเณ
กมฺเมน พฺรหฺมโณ โหตีติ เอวมฺปิ อตุํ ญาเปนฺโต เอวมาย ฯ

อิทานิ ตเมวตฺถํ นิทสฺสเนน สาเชตฺถํ ตทมินาปี ชานาถาติ-
อาทิกา ติสฺโส ภาธาโย อาห ฯ ตาสฺ เทว จตฺตฺปทา เอกา
จตฺตฺปทา ฯ

ตาสํ อตุํ โย ยํ มยา วุตฺตํ น ชจฺจา วสฺโล โหตีติอาทิ
ตทมินาปี ชานาถ ยถา เมทํ นิทสฺสนํ ตํ อิมินาปี ปกาเรน
ชานาถ เยน เม ปกาเรน เยน สามณฺเณน อิทํ นิทสฺสนนฺติ
วุตฺตํ โหติ ฯ กตมํ นิทสฺสนนฺติ เจ ฯ จณฺฑาลปฺตฺโต โสปาโก ฯ เป
พฺรหฺมโลกฺกฺยปฺตฺติยาติ ฯ จณฺฑาลสฺส ปฺตฺโต จณฺฑาล-
ปฺตฺโต ฯ อตฺตโน ขาทนตฺถาย มเต สฺนเข ลภิตฺวา ปจตีติ (๑)
โสปาโก ฯ มาตฺงฺโกติ เอวํนาโม ฯ วิสฺสุโตติ เอวํ หีนาย
ชาติยา จ ชีวิกาย จ นามเณ จ ปากโณ ฯ โสติ ปุริมปเทน
สมฺพฺนฺธิตฺวา โส มาตฺงฺโก ยสฺปรมฺปตฺโต อพฺกฺตมฺตฺตมํ อติวิสิฏฺฐํ
ยสํ กิตฺตี ปสฺสํ สมฺปตฺโต ฯ ยํ สฺทฺลลภนฺติ ยํ อพฺรหฺมณฺสฺส ปฺนเนนาปี
ทฺลลภํ หีนกฺลฺปฺนเนน สฺทฺลลภํ ฯ เอวํ ยสฺปฺตฺตสฺส จ
อากณฺ्हํ ตสฺสฺสฺสฺสฺสํ ขตฺติยา พฺรหฺมณฺสา พหุ (ติ) ตสฺส
มาตฺงฺกสฺส ปาริจริยตฺถํ ขตฺติยา จ พฺรหฺมณฺสา จ อณฺเณ จ พหุ
๑. ม. ย. มเต สฺนเข ลภิตฺวา ปจตีติ ฯ

เวสฺสสุทฺทาทโย ชมฺพุทีปมนุสฺสา เภยฺเยน อุปฺภูจฺานํ อาคมฺีสูติ
อตุโธ ๑ เอวํ อุภูจฺานสมฺปนฺโน โส มาตฺงฺโก วิคตฺกิลฺสฺรชฺตฺตา
วิรัชฺ มหฺนฺเตหิ พุทฺธาทีหิ ปฺฏิปนฺนตฺตา มหาปถํ พุรฺหมฺโลกสงฺขาตํ
เทวโลกํ ยาเปตฺถ สมตฺถตฺตา พุรฺหมฺโลกยฺานสฺถยฺฉิตฺ (๑) อุภูจฺสมา-
ปตฺตฺติยฺานํ อภิรฺยุหฺ ตาย ปฺฏิปตฺตฺติยา กามราคํ วิราเชตฺวา กายสฺส
เกทา พุรฺหมฺโลกูปฺโก อหฺุ สฺตา ตถา หินาปี น นํ ชาติ นีวาเรตี
พุรฺหมฺโลกูปตฺตฺติยา พุรฺหมฺโลกูปตฺตฺติโตติ วุตฺตํ โหติ ๑ อัย-
ปนตฺโถ เอวํ เวทิตฺพุโป ๑

อติเต กิร มหาปฺริโส เตน เตนฺปาเยน สตฺตฺหิตํ กโรนฺโต
โสปากชีวิกฺเก จณฺฑาลกฺุเล อุปฺปชฺชิ ๑ โส นามฺเนน มาตฺงฺโก
รฺูเปน ทฺุทฺทสิโก หุตฺวา พหฺินคเร จมฺมกฺุฏิกาย วสฺติ อนฺุโตนคเร
ภิกฺขํ จริตฺวา ชีวิกํ กปฺเปตี ๑

อถฺกทิวสํ ตสฺมี นคเร สุรฺานกฺุชฺตฺเต โฆสิเต ชฺุตฺตา ยถาสเกน
ปฺริวารฺเนน กิพนฺติ ๑ อณฺุตฺตราปี พุรฺาหมฺณมหาสาลชีตา
ปนฺนรฺส โสฬสฺวสฺสุทฺเทสิกา เทวกณฺุณา วิย รฺูเปน ทสฺสนียา
ปาสาทิกา อตฺตโน กุลวฺสานุรฺูปํ กิฬิสฺสามิติ ปฺहुตํ ชฺุชฺชโกชฺชาทิ-
กิพนสมฺภาริ สกณฺุสฺสู อโรเปตฺวา สพุพเสตฺวพวฺยุตฺตํ (๒)
ยฺานมารฺยุหฺ มหาปฺริวารฺเนน อุยฺยานภฺูมี คจฺฉติ ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกาติ
นามฺเนน ๑ สฺตา กิร ทสฺสณฺุจฺิตํ รฺูปี อวมฺงฺคฺลนฺติ ทฏฺฐํ น อิจฺฉติ ๑
เตนสฺสา ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกาเตวฺว สงฺขา อุทปาที ๑

๑. ม. เทวโลกยฺานสฺถยฺฉิตํ ๑ ๒. ส. สพุพเสตฺพลิพฺทฺยุตฺตํ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา หน้าที่ 254

ตทา โส มาตงโค กาลสเสว วุฏฺจาย ปฏฺปิโลติกั นีวาเสตฺวา
กุกฺกตาลี (๑) หตฺเต พนฺธิตฺวา ภาชนหตฺโถ นครี ปวิสติ มนฺสเส
ทิสฺวา ทูโรโต เอว กุกฺกตาลี อาโกณฺเฑนฺโต ฯ อถ ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกา
อุสฺสรธ อุสฺสรธาคี ปฺรโต ปฺรโต หีนชนํ อปเนนฺเตหิ ปฺริเสหิ
นियฺยมาณา นครทฺวารมชฺเฌ มาตงฺคั ทิสฺวา เอโสติ อาห ฯ
อหํ มาตงฺกจณฺฑาโลติ ฯ สวา อีทิสํ ทิสฺวา กตานิ กฺุโต วุฑฺฒิตฺติ
ยานํ นีวตฺตาเปสิ ฯ มนฺสฺสา ชฺม มยํ อฺยฺยานํ กนฺตฺวา ชชฺชโกชฺชาทึ
ลเกยฺยาม ตสฺส โน มาตงฺเคน อนฺตราโย กโตติ กฺุปีตา คณฺ्ह
จณฺฑาลนฺติ เลทฺทฺหิ ปฺหริตฺวา มโตติ วตฺวา ปาทฺเท กเหตฺุวา
เอกมนฺเต ฉทฺทเหตฺุวา กจฺวเรน ปฏฺิจฺฉาทเหตฺุวา อคมฺสฺ ฯ โส
สตี ปฏฺิลภิตฺวา อฺกฺุจาย มนฺสฺเส ปฺจฺฉิ กิ อฺยฺยา ทฺวาริ นาม
สพฺพสาธาธณํ อฺทาทฺหุ พฺราหฺมณานํเยว กตฺนฺติ ฯ น กตฺติ
สพฺเพสํ สาธาธณฺติ ฯ เอวํ สพฺพสาธาธทฺวารเรน ปวิสิตฺวา
ภิกฺขฺวาจาเรน ยาเปนฺตํ มํ ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกาย มนฺสฺสา อิมํ อนนฺยพฺยสนํ
ปาเปสนฺติ รติกาย รติกํ อาหิณฺฑนฺโต มนฺสฺसानํ อโรเจตฺวา
พฺราหฺมณสฺส ฆรทฺวารเ นิปชฺชิ ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกํ อลทฺธา น
วฺกฺุจหิสฺสามิตี ฯ

พฺราหฺมโณ ฆรทฺวารเ มาตงฺโค นิปนฺโนติ สุตฺวา ตสฺส
กาทณฺิกํ เทถ เตเลน องฺเค มกฺขิตฺวา กจฺจตฺติ อาห ฯ โส ตํ น
อิจฺฉติ ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกํ อลทฺธา น วฺกฺุจหิสฺสามิจฺเจว อาห ฯ ตโต
๑. ม. กัสตาริ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 21 อคฺคิการทฺวาสุตฺตวณฺณา หน้า 255

พฺราหฺมโณ เทว กากณิกายो เทถ १ กากณิกาย มूर्ति (๑) ขาทตุ
กากณิกาย เตเลน องฺเค มกฺขิตฺวา กจฺจตุติ อห १ โส ตมฺปิ
น อิจฺจติ ตเถว วทติ १ พฺราหฺมโณ สุตฺวา มาสํ เทถ ปาํ
อุปทฺตฺกหาปณฺ กหาปณฺ เทว ตีณฺติ ยาว สत् อานาเปสิ โส น
อิจฺจติ ตเถว วทติ १ เอวฺ ยาจฺนฺตานํเขว สุริโย อตฺตงฺกโต १
อถ พฺราหฺมณฺ ปาสาทา โอรุยฺห สานฺนิปาการฺ ปริกฺขิปาเปตฺวา
ตํ อุปสงฺกमितฺวา ยาจิ ตาต มาตงฺก ทิฏฺฐมฺงฺกฺลิกาย อปราธํ ขม
สทฺสํ คณฺหาหิ เทว ตีณฺติ (๒) ยาว สตฺสทฺสํ คณฺหาหิติ อห १
โส คฺคฺฆฺหิฏฺโต นิปฺชฺชियेว १ เอวฺ จตฺตฺทฺทฺจาเห วีตฺตฺตฺเต พหฺมฺปิ
ปณฺณาการฺ ทตฺวา ทิฏฺฐมฺงฺกฺลิกํ อตฺถนฺตา ขตฺติยฺกฺมาราทโย
มาตงฺกสฺส อุปกณฺณเก อารोเจสิ (๓) ปฺริสา นาม อนेกานि สํวจฺจฺรานิ
วีริยํ กตฺวา อิจฺจิตฺตํ ปาปฺณนฺติ มา โข ตวํ นิพฺพิชฺชि อทฺธา
ทฺวีหตีหจฺเจยน ทิฏฺฐมฺงฺกฺลิกํ ลจฺจสิติ १ โส คฺคฺฆฺหิฏฺโต นิปฺชฺชियेว १
อถ สตฺตเม ทิวเส สมนฺตา ปฏฺวิสฺสกา อุปฺภูจฺหิตฺวา ตฺเมห มาตงฺกํ
อุฏฺฐาเปถ ทาริกํ वा เทถ มา อเมห สพฺเพ नास्यिदฺधाติ
อาหํสุ १ เตสํ กिर อयं ทิฏฺฐि ยสฺส ञ्मรत्वारे เอवํ निपन्โน
जन्नालो मरति तसฺस ञ्मेन सह समन्ता सत्तसत्तम्भवาสिโน
जन्नाला โहनฺตีติ १ ตโต ทิฏฺฐมฺงฺกฺลิกํ नीลपฺภปิไลตํ
निवासापेतฺวา อุฏฺฐกโกปิภาทีนํ ทตฺวา ปรีเทวมาณํ तसฺस
सन्तिकं नेत्वा कण्ह तारिकं उฏฺฐाय कज्जाหิति अहํสุ १ सा
๑. ม. ปฺว ๑ ๒. ม. ตีณฺติ ๑ ๓. ม. อารอจาเปสิ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 256

ปสเส จตฺวา อุกฺกจาหีติ อห โส หตฺเถน มํ คเหตฺวา
(๑) อุกฺกจาเปหีติ วตฺวา อห (๑) มยฺ อนุโตนฺนเร วสิตฺตํ น ลภาม
เอหิ มํ พหิณฺนเร จมฺมกุกฺกิกิ เนหีติ ฯ สํ นํ หตฺเถ คเหตฺวา
ตตฺถ เนสิ ฯ ปิฏฺฐิจยา อารोเปตฺวาติ ชาตภวณฺณกา ฯ
เนตฺวา จสฺส สรีริ เตเลน มกฺขेतฺวา อุโณทฺทเกน นฺหาเปตฺวา
ยาคฺุ ปิจิตฺวา อทาสิ ฯ โส พุราหฺมณฺณกณฺณา อยฺ มา วินสฺสึตี
ชาติสมฺภเว อกตฺวาว อทฺตมาสมตฺตํ พลฺลํ คเหตฺวา อหํ วนํ
คจฺฉามิ อติจฺจรายตีติ มา ตฺวํ อุกฺกณฺจึตี วตฺวา ฆรมาณฺสกานิ
จ อิมํ มา ปมชฺชิตฺถาติ อาณาเปตฺวา ฆรา นิกฺขมฺม ตาปสฺสปพฺพชฺช
ปพฺพชิตฺวา กสิณฺปริกมฺมํ กตฺวา กติปาเหเนว อุกฺก สฺมาปตฺติโย
ปณฺจ จ อภิลฺลวโย นิพฺพตฺเตตฺวา อิทานาหิ ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกาย
จ นาโถ ภวิสฺสามิตี อากาเสนาคนฺตฺวา นกรทฺวารเ อโรหิตฺวา
ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกาย สนฺตฺกํ เปเสสิ ฯ

สา สุตฺวา โภจิ มณฺเณ มม ฌาตโก ปพฺพชิตฺโต มํ ทุกฺขิตฺตํ
ณตฺวา ทกฺขุ อากโต ภวิสฺสตีติ จินฺตยมาณา คนฺตฺวา ตํ ฌตฺวา
ปาเทสฺสู นิปตฺติตฺวา กิสฺส มํ อนาถํ กตฺวา ตฺเมห อากตฺถาติ (๒)
อห ฯ มหาปุริโส มา ตฺวํ ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกเ ทุกฺขินิ อโหสิ
สกลชฺมพฺพิปวาสิหิ เต สกฺกาโร การเสฺสามิตี วตฺวา เอตทโวจ
คจฺฉ ตฺวํ ฆมฺสนํ การาเปหิ (๓) มหาพุรฺหฺมา มม สามีโก น มาตฺงฺโก
๑. ม. อุกฺกจาเปหีติ อห สํ นํ อุกฺกจาเปสิ ฯ โส นิสฺสึทิตฺวา อห ฯ
๒. ม. อกตฺถาติ ฯ ๓. ม. กโรหิ ฯ

โส จนฺทวิมานํ ภินฺทิตฺวา สุตฺตเม ทิวเส มม สนฺตํ
อากฺขณฺตฺตํ ๙ สา อห อหํ ฆนฺเต พุราหุณฺณมหาสาตธิตา
หุตฺวา อตฺตโน ปาปกมฺเมน อิมํ จณฺทาลภาวํ ปตฺตา น สกฺโกมิ
เอวํ วตฺตุนฺติ ๙ มหาปุริโส น ตฺวํ มาตฺตฺตสฺส อานูภาวํ
ชานาสีติ วตฺวา ยถา สา สทฺทหติ ตถา อนเภาณี ปาฐิหาริยานิ
ทสฺเสตฺวา ตเถว ตํ อาณาเปตฺวา อตฺตโน วสตี อคฺมาสิ ๙ สา
ตถา อกาสิ ๙

มนุสฺสา อฺชฺฌายนฺติ หสนฺติ กถณฺหิ นามายํ อตฺตโน
ปาปกมฺเมน จณฺทาลภาวํ ปตฺวา ปฺน ตํ มหาพุรหุมานํ
กริสฺตฺตํ ๙ สา อธิมานาเอวํ (๑) หุตฺวา ทิวเส ทิวเส โฆเสนฺตี
นคฺริ อาหิณฺทติ อิตฺถ ญฺเฐ ทิวเส ปญฺจเม จตฺตเถ ตติเย
เสว อหฺช อากฺมิสฺตฺตํ ๙ มนุสฺสา ตสฺสา วิสฺตฺตฺตภาวํ
สุตฺวา (๒) กทาจิ เอวมฺปิ สียาติ อตฺตโน อตฺตโน ฆรทฺวาเรสุ
มณฺฑปํ การาเปตฺวา สาณฺคฺคหณฺญจัน (๓) สชฺเชตฺวา วยปฺตฺตา
ทาริกาโย อลงฺกริตฺวา มหาพุรหุมนิ อากเต กถฺณาทานํ
ทสฺสามาติ อากาสํ โอลเภาเนตฺวา นิสฺสีทิสฺสุ ๙ อถ มหาปุริโส
ปฺณณฺมทิวเส คคนเตลลํ อฺปารุเพห จนฺเท จนฺทวิมานํ ฆาเลตฺวา
ปฺสฺสโต มหาชนฺตฺส มหาพุรหุมฺรูเปณ นิคฺคจฺฉิ ๙ มหาชน
เทว จนฺทา ชาตาติ อติมณฺญิ ๙ ตโต อนุกฺกเมน อากตํ ทิสฺวา
๑. สฺตี. อธิมนา ๙ ๒. สฺตี. วิสฺตฺตฺตภาวํ ฆตฺวา ๙ ม. วิสฺตฺตฺตภาวํ สุตฺวา ๙
๓. สฺตี. ย. ปาณฺคฺคหณฺญจัน ๙ ม. สาณฺคฺคปการิ ๙

สจจํ ทิฏฐมจฺจลิกา อาห มหาพฺรหฺมว อยํ ทิฏฐมจฺจลิกํ ทเมตฺถ
ปฺพเพ มาตจฺจเวเสนาคณฺณิตี นิฏฺฐํ อคมาสิ ฯ เอวํ โส
มหาชเนน ทิสฺสมาโน ทิฏฐมจฺจลิกาย วสนญฺจानเอว
โอดริ ฯ สว จ ตทา อุตฺถนี อโหสิ โส ตสฺสา นาริ
องคฺคฺจฺจน ปรามสิ เตน ผสฺเสน คพฺโภ ปติญฺจาสิ ฯ
ตโต นํ คพฺโภ เต สณฺจโธ ปุตฺตมฺหิ ชาเต ตํ นิสฺสาย ชีวาหิตี
วตฺวา ปสฺสโต มหาชนสฺส ปฺน จนนฺทิมานํ ปาวิสิ ฯ
พฺรหฺมณา ทิฏฐมจฺจลิกา มหาพฺรหฺมโน ปชาปติ อมฺหากํ
มาตา ชาตาตี วตฺวา ตโต ตโต อากจฺจนฺติ ฯ ตํ สกฺกาเร
กาตฺถกามาณํ มนุสฺसानํ วเสน (๑) นครทวารานิ อโนกาसानิ
อหฺลํ ฯ เต ทิฏฐมจฺจลิกํ หิรณฺยวราสิมฺหิ จเปตฺวา นฺหาเปตฺวา
มณฺฑเทตฺวา รํถิ อโรเปตฺวา มหาสกฺกาเรณ นครํ ปทกฺขิณฺ
การาเปตฺวา นครมชฺเช มณฺฑปํ การาเปตฺวา ตตฺร นํ มหาพฺรหฺมโน
ปชาปตีตี ทิฏฐญฺจान จเปตฺวา วสาเปนฺติ ยาวสฺสา ปติรूपํ
วสโนกาสิ กโรม ตาว อิเชว วสฺสูติ ฯ สว มณฺฑเท เอว ปุตฺตํ
วิชายิ ฯ ตํ วิสุทฺธิทิวเส สทฺธิ ปุตฺเตน สลีสํ นฺหาเปตฺวา
มณฺฑเท ชาโตตี ทารกสฺส มณฺฑพฺยญฺจมาโรตี นามํ อํกํสุ ฯ
ตโต ปภฺวติ จ นํ พฺรหฺมณา มหาพฺรหฺมโน ปุตฺโตตี
ปริวเรตฺวา จรณฺติ ฯ ตโต อนกสฺตสฺสพฺปการา
ปณฺณาการา อากจฺจนฺติ เต พฺรหฺมณา กุมารสฺสสารกฺขํ
๑. สี. สกฺกาตฺถกามา มนุสฺสสมฺปิพฺเนน ฯ ม. สมฺปิพฺเนน ฯ

*เล่มที่ 21 อคฺคิกภารทฺวาสุตฺตวณณา หน้า 259

จเปลฺลํ อากตา ลหฺมํ กุมารํ ทฏฺฐํ น ลภนฺติฯ กุมารโ
อนฺนปฺพุเพน วุฑฺฒิมนฺวาย ทานํ ทาคฺคํ อารทฺโฆฯ โส อาสาย (๑)
สมฺปตฺตทานํ กปณทฺธิกานํ อทตฺวา พฺราหฺมณานํเยว เทติฯ

มหาปฺริโส ก็ มม ปฺตฺโต ทานํ เทติ น เทตฺติ อวชฺเชตฺวา
พฺราหฺมณานํเยว ทานํ เทนฺตํ ทิสฺวา ยถา สพฺเพสํ ทสฺสตี ตถา
กริสฺสามีติ จิวริ ปารุปีตฺวา ปตฺตํ กเหตฺวา อากาเสน อากมฺม
ปฺตฺตตฺส ฆรทฺวารเ อฏฺฐาสิฯ กุมารโ ตํ ทิสฺวา กุโธ อัย เอวํ
วิรูปเวโส วสโล อากโตติ กุทฺโฆ อิมํ กถมาห

กุโธ นฺ อากจฺฉสิ ทุมฺมวาสิ (๒)

โธตลฺลโก ปฺสฺวีสาจโกว

สงฺการโจฬํ ปฏฺิณฺนจ กณฺเจ

โก เร ตฺวํ โหสิ อทกฺขิณฺเยโยติฯ

พฺราหฺมณา กณฺหล กณฺหธาติ ตํ กเหตฺวา อาโกฏฺเตตฺวา
อนฺยพฺยสนํ ปาเปลฺลํฯ โส อากาเสน กนฺตฺวา พหิณฺนเร
ปจฺจฏฺฐาสิฯ (๓)

เทวตา กุปีตา กุมารํ กลล กเหตฺวา อุทฺธฺปาทํ อโชสิริ
จเปลฺลํ โส อกฺขิหิ นิกฺคเตหิ มฺเขน เขฬํ ปคฺฆรณฺเตน
ฆรฺฆรฺปฺสฺสาสิ (๔) ทุกฺขํ เวทยติฯ ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกา สุตฺวา โกจิ
อากโต อตฺถิติ ปุจฺฉิฯ อาม ปพฺพชฺโชติ อากณฺฉิตฺติฯ กุหิ
๑. ม. สาลายฯ ๒. สี. รุมฺมวาสิฯ ม. ทุมฺมวาสิฯ ๓. ม. ปจฺจฏฺฐาสิฯ
๕. ม. ฆรฺฆรฺปฺสฺสาสิฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณฺณา หน้า 260

คโตติฯ เอว คโตติฯ สว ตตฺถ คนฺตฺวา ขมถ ฆนฺเต อตฺตโน
ทาสฺสชาติ ยาจนฺตี ตสฺส ปาทมฺเถ ภูมียา นิปชฺชิตฺติ

เตน จ สมเยน มหาปฺริโส ปิณฺฑาทาย จริตฺวา ยาคฺุ
ลภิตฺวา ตํ ปิวฺนฺโต ตตฺถ นิสินฺโน โหติ โส อวสิฏฺฐํ โถกํ
ยาคฺุ ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกาย อทาสี คจฺฉิมํ ยาคฺุ อุตฺทกฺกมฺภิยา
อาโลเลตฺวา เยสํ ภูตฺวิกาโร อตฺถิ เตสํ อกฺขิมฺขกณฺณนาสาพิเลตฺ
อาสิณฺจ เสสสรีริ จ ปรีปฺโผเสหิ เอวํ นิพฺพิการา ภวิสฺสนฺตีติ
อาหฯ สว ตถา อกาสิฯ ตโต กุมารे ปกฺติสรีเร ชาเต
เอหิ ตาต มณฺฑพฺย ตํ ขมาเปสฺสามาติ ปฺตฺตํ จ สพฺเพ
พฺราหฺมणे จ ตสฺส ปาทมฺเถ นิกฺกชฺเชตฺวา นิปชฺชาเปตฺวา
ขมาเปสิฯ

โส สพฺพชนสฺส ทานํ ทาทพฺพนฺติ โววิทฺวา ฆมฺมกถํ
กตฺวา อตฺตโน วสนฺภูจฺฉานฺเยว คนฺตฺวา จินฺเตสิ อิตฺถิสฺส ปากฺกฺวา
ทิฏฺฐมฺงฺคฺลิกา ทมิตา ปฺริเสสฺส ปากฺโก มณฺฑพฺยกุมารो อิทานิ
โก ทเมตฺตพฺโพติฯ ตโต ชาติมนฺตตาปสิ อทฺทส พนฺธุมนฺตีนคฺริ
นิสฺสาย กุมฺภวตฺนทีตีเร (๑) วิหรนฺตํฯ โส อหํ ชาติยา วิสิฏฺฐโ
อณฺเณหิ ปรีภูตฺโตทกํ น ปรีภูตฺชามิติ อฺปรินทियํ วสติฯ
มหาปฺริโส ตสฺส อฺปริภาเค วาสํ กปฺเปตฺวา ตสฺสทกปรีภคเวลายํ
ทนฺตกฏฺฐํ ขาทิตฺวา อุตฺเท ปกฺขิปิ ตาปโส ตํ อุตฺเทน
วฺยฺหมานํ ทิสฺวา เภนินฺทํ ชิตฺตฺนฺติ ปฺฏิโสตํ คนฺตฺวา มหาปฺริสํ
๑. สี่. พนฺธุมนฺตีนทีตีเรฯ

ทิสฺวา โภ เอตฺถาติ อห ๑ มาตฺงคจฺจนฺทาลอ อจฺริยาติ ๑
อเปหิ จฺจนฺทาล มา นทียา อุปริ วสฺติ ๑ มหาปุริโส สาธุ
อจฺริยาติ เหฏฺฐานทียา วสฺติ ปฺภุโสตมฺปิ ทนฺตคกฺกฺจ
ตาปสฺส สนฺติกํ อคฺจจฺติ ๑ ตาปโส ปฺน คนฺตฺวา อเปหิ
จฺจนฺทาล มา เหฏฺฐานทียํ วส อุปรินทียํเยว วสฺติ อห ๑
มหาปุริโส สาธุ อจฺริยาติ ตถา อกาสิ ปฺนปิ ตเถว
อกาสิ ๑ ตาปโส ปฺนปิ ตถา กโรตีติ รุทฺโธ (๑) มหาปุริสํ สปี
สุริยสฺส เต อุกคฺมนเวลาย สตตฺธา มุทฺธา ผลตฺตฺติ ๑ มหาปุริโสปี
สาธุ อจฺริย อหํ ปนฺ สุริยสฺสกุจฺจํ น เทมิตฺติ วตฺวา สุริยกุจฺจํ
นิวาเรติ ๑ ตโต รตฺติ น วิภายติ อนฺธกาโร ชาโต กิตฺตา
พนฺธุมตีวาลิโน ตาปสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา อตฺถิ นฺ โข อจฺริย
อมฺหากํ โสตฺถิภาโวติ ปุจฺจิสฺสุ ๑ เตปี จ ตํ อรฺหาติ มณฺณนฺติ ๑
โส เตสํ สพฺพํ อจฺจิกฺขิ ๑ เต มหาปุริสํ อุปสฺงกมิตฺวา สุริยํ
ภนฺเต มุณฺจจฺติ ยาจิสฺสุ มหาปุริโส ยทิ ตุมฺหากํ อรฺหา
อาคนฺตฺวา มํ ขมาเปติ มุณฺจจฺมิตฺติ อห ๑ มนฺุสฺสา คนฺตฺวา
ตาปสํ เอหิ ภนฺเต มาตฺงคปณฺฑิตํ ขมาเปหิ ตุมฺหากํ
กลหฺการณา มยํ มา นสฺสิมฺหาติ ๑ โส นานํ จฺจนฺทาลํ
ขมาเปมิตฺติ อห ๑ มนฺุสฺสา อเมห ตฺวํ นาเสสึติ ตํ หตฺถปเทสุ
คเหตฺวา มหาปุริสสฺส สนฺติกํ เนสฺสุ ๑ มหาปุริโส มม ปาทมฺมุเต
กุจฺจฺนียา นิปชฺชิตฺวา ขมาเปเนเต ขมามิตฺติ อห มนฺุสฺสา
๑. ม. ทุฏฺโฐ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 262

เอวํ กโรหิติ อหํสุฯ ตาปโส นานํ จณฺทาลํ วนฺทามิติฯ
มนุสฺสา ตว จนนฺน น วนฺทิสฺสตีติ หตฺถปาทมสฺสุทิวาทิสฺ
คเหตุวา มหาปริสฺสส ปาทมฺมูเล สยาเปสฺสุฯ โส ขมามหํ
อิมสฺส อปีจ อหํ ตสฺเสวานุกมฺบาย น มฺลจฺจี สุริเย หิ อุกฺคตมตฺเต
มฺทฺธา อสฺส สตฺตธา ผลิสฺสตีติ อหํฯ มนุสฺสา อิทานิ ฆนฺเต
กั กาทพฺพนฺติ อหํสุฯ มหาปริโส เตน หิ ตฺเมห ตาปสฺส
สีเส มตฺติกาปิณฺฑํ ฐเปตฺวา ตลฺลจ คลปฺปมาณฺเ อุตฺเท ปเวเสถ
อหํ สุริยํ มฺลจฺจิสฺสามิติ อหํฯ สุริเย มฺลจฺจิตมตฺเต มตฺติกาปิณฺฑเ
สตฺตธา ผลิตฺวา ปตีเต ตาปโส ภิโต ปลาโยฯ มนุสฺสา ทิสฺวา
ปสฺสส โภ สมณฺสส อานุกาวันฺติ ทนฺตกฺกุชฺชปฺกฺขิปนมาทึ กตฺวา
สพฺพิ วิตุถาเรตฺวา นตฺถิ อีทิสฺส สมโณติ ตสฺมี ปสฺสีทิสฺสุฯ ตโต
ปภฺติ สกฺลขมฺพฺทีเป ขตฺตियพฺราหฺมณฺนาทโย กหฺนฺชฺชปฺพชฺชิตา
มาตฺตฺกปณฺฑิตสฺส อฺปฺนฺจฺจานํ อคฺมฺสฺสุฯ โส ยาวตายุํ ฐตฺวา
กายสฺส ภาทา พฺรหฺมโลเก อฺปฺปชฺชชฺชฯ เตนาห ภาควา
ตทมินาปิ ชานาถฯเปฯ พฺรหฺมโลเกปฺปตฺตियาคีฯ

เอวํ น ชจฺจา วสฺโส โหติ กมฺมฺนา วสฺโส โหตีติฯ สาเชตฺวา
อิทานิ น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ กมฺมฺนา โหติ พฺราหฺมโณติ เอวํ
สาเชตฺมาห อชฺฌายกฺกุเล ชาตาฯเปฯ ทฺคฺคจฺจา (๑)
ครหาย วาตีฯ

ตตฺถ อชฺฌายกฺกุเล ชาตาคี มนฺตชฺฌายเก พฺราหฺมณฺนฺนฺน
๑. ม. ทฺคฺคตฺตฺยาฯ เอวมฺปฺริปีฯ

*เล่มที่ 21 อคฺคิการทฺวาสุตฺตวณฺณา หน้า 263

ชาตา ๑ อชฺฌายิกกุเล (๑) ชาตาติปี ปาโจ ๑ มนฺตานํ
อชฺฌายเก อนฺุปกฺกกุเจ จ พฺราหฺมณกุเล ชาตาติ อตุโถ ๑
มนฺตา พนฺธุ (๑) เอเตสนฺติ มนฺตพฺนฺชวา ๑ เวทพฺนฺชวา ๑
เวทปฺภิสฺสรณฺติ วุตฺตํ โหติ ๑ เต จ ปาเปสฺส กมฺเมสฺส
อภิณฺหมุปฺทิสฺสเรติ เต เอวํ กุเล ชาตา มนฺตพฺนฺชวาว
สมานาปี ยถิ ปาณฺติปาตาทีสฺส ปาปกมฺเมสฺส ปฺนปฺปฺนํ
อุปฺทิสฺสนฺติ อถ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม การยฺหา สมฺปฺราเย จ ทฺกคฺติ
เต เอวมุปฺทิสฺสมานา อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว มาตาปีตฺสูหิปี นยิเม
อมฺหากํ ปฺคฺตา ทฺชฺชาตา เอเต กุลสฺส อํการกฺฤตา นิกฺกทฺฆณ
เนติ พฺราหฺมณฺหิปี กหปฺติกา เอเต น เอเต พฺราหฺมณา มา
เนสํ สทฺชยณฺณถาลิปากาทีสฺส ปเวสํ เทถ มา เนหิ สทฺฐี
สลลฺเปถาติ อณฺเณหิปี มนฺสุเสหิ ปาปกมฺมนฺตา เอเต น เอเต
พฺราหฺมณาติ เอวํ การยฺหา โหนฺติ ๑ สมฺปฺราเย จ เนสํ ทฺกคฺติ
นिरยาถิเกทา ทฺกคฺติ เอเตสํ ปฺรโลเก (๑) โหตีติ อตุโถ ๑
สมฺปฺราเยติปี ปาโจ ๑ ปฺรโลเก เอเตสํ ทฺกคฺติ ทฺกขสฺส สคฺติ
ทฺกขปฺปตฺติเยว โหตีติ อตุโถ ๑ น เน ชาติ นีวาเรติ ทฺกคฺจจา
ครหาย วาติ สธา ตถา อุกฺกกุจาปี ยํ ตฺวํ สารโต ปจฺเจสฺสิ ชาติ
เอเต ปาปกมฺเมสฺส ปฺภิติสฺสนฺเต พฺราหฺมณฺ สมฺปฺราเย จ
ทฺกคฺตีติ เอตฺถ วุตฺตปฺปการาย ทฺกคฺจจา (๔) วา ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม
การยฺหาติ เอตฺถ วุตฺตปฺปการาย ครหาย วา น นีวาเรติ ๑
๑. ม. อชฺฌายากกุเจ ๑ ๒. ม. สมฺปฺราเย ๑ ๓. ม. ปฺรโลเก ๑
๔. ม. ทฺกคฺติยา ๑

เอวํ ภควา อชฺฌายกกุเล ชาตานิ มปิ พุราหุมนานิ
การยหาทิกมฺวเสน ทิฏฺฐเจว ชมฺเม ปตฺติภาวํ ทีเปนฺโต
ทุกคฺคิตมฺเนน จ สมฺปฺราเย พุราหุมนชาติยา อภาวํ ทีเปนฺโต
น ชจฺจา โหติ พุราหุมนโณ กมฺมฺนา โหติ พุราหุมนโณติ เอตมฺปิ
อตุถํ สาเชตฺวา อิทานิ ทฺวิธมฺปิ อตุถํ นิกฺเมนฺโต อาห เอวํ
พุราหุมน

น ชจฺจา วสฺโส โหติ   น ชจฺจา โหติ พุราหุมนโณ ๑
กมฺมฺนา วสฺโส โหติ   กมฺมฺนา โหติ พุราหุมนโณติ

เสถํ กสิการทฺวาชฺสุตฺเต วุตฺตณฺยเมว ๑ วิเสสโต วา
เอตถ นิกฺกฺชฺชิตํ วาติอาทินํ เอวํ โยชฺณา เวทิตพฺพา ยถา
โกจิ นิกฺกฺชฺชิตํ วา อุกฺกฺชฺชเยยฺย เอวํ มํ กมฺมวิมุขํ ชาติวาเท
ปตฺติตํ ชาติยา พุราหุมนวสฺสกาโว โหตีติ ทิฏฺฐิจฺโง อุกฺกฺชฺชเปนฺเตน (๑)
ยถา ปฏฺิจฺจนฺนํ วิวเรยฺย เอวํ ชาติวาทปฏฺิจฺจนฺนกมฺมวาทํ
วิวเรนฺเตน ยถา มฺพฺพหฺสฺส มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย เอวํ พุราหุมน-
วสฺสกาวัสฺส อสมฺภินฺนํ อฺชฺชมคฺคํ อาจิกฺขนฺเตน ยถา อนฺธกาเรว
เตลปฺชฺโชตํ ฐาเรยฺย เอวํ มาตฺตฺกาทินิทฺสฺสนปฺชฺโชตธารณฺน
มยฺหํ โภตา โคตฺเมนฺ เอเตหิ ปรียาเยหิ ปกาสิตฺตฺตา อนฺธก-
ปรียาเยน ชมฺโม ปกาสิโตติ ๑

ปรมตถโชติกาย ขุททกกุกกถาย

อคฺคิกการทฺวาชฺสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. วุฏฺฐาเปนฺเตน ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา หน้าที่ 266

สุจิตตสีตลชลาสยปริวาริตํ ปพพตมททลํสุ ฯ อถ โช เต
ภิกขุ ตตฺถเวกรตฺตี วสิตฺวา ปภาตาย รตฺติยา สรีรปริกมมํ
กตฺวา ตสฺสวาทูเร อญฺญตรํ คามํ ปิณฺฑาย ปวิสฺสุ ฯ คาโม
ฉนนิเวสนสนฺนิวิญฺจกฺลสทฺสยฺตฺโต ฯ มนฺุสฺสา เจตฺถ สทฺธา
ปสนฺนา เต ปจฺจนฺเต ปพฺพชิตทฺสสนฺสฺส ทฺลลภตฺยา ภิกขุ
ทิสฺวาเอว ปิตฺโสมนฺสฺสชาตา หุตฺวา เต ภิกขุ โภเชตฺวา อีเชว
ภนฺเต เตมาลํ วสธาติ วตฺวา (๑) ยาจิตฺวา ปณฺจ ปธานกฺกิสฺตานิ
การาเปตฺวา ตตฺถ มณฺจปิจฺปานียปริโกชนียฉมฺภานินิ
สพฺพุปกรณานิ ปฏฺิยาเทสํ ฯ ภิกขุ ทฺติยทิวเส อญฺญํ คามํ
ปิณฺฑาย ปวิสฺสุ ตตฺถปี มนฺุสฺสา ตเถว อุปญฺจหิตฺวา
วสฺสวาลํ ยาจิสฺสุ ฯ ภิกขุ อนฺตราเย อสฺตีติ อธิวเสตฺวา
ตํ วนสนฺทํ ปวิสิตฺวา สพฺพทฺตฺตินทิวํ อารทฺธวิริยา ยามกณฺฑิกํ
โกญฺญตฺวา โยนิโสมนฺสฺสการพฺพลา วิหรนฺตา รุกฺขมฺมูลานิ
อุปคนฺตฺวา นิสินฺทติ ฯ

สีลวณฺฑานํ ภิกขุณํ เตเชน วิหตเตชา รุกฺขเทวตา อตฺตโน
อตฺตโน วิมานา โอรุยฺห ทารเก คเหตุวา อิตฺโต จิตฺโต จ วิจฺรณฺติ ฯ
เสยฺยถาปี นาม ราฐฺหิ वा ราชมหามตฺเตหิ वा คามวาสินํ ฉเร
โอกาเส คหิตฺเต ฉรมาณฺุสกา ฉรา นิกฺขมิตฺวา อญฺญตร วสนฺตา
กทา นุ คมิตฺสสนฺตีติ ทฺูรโต โอลเกนฺติ เอวเมว เทวตา อตฺตโน
อตฺตโน วิมานานิ ฉทฺเทตฺวา อิตฺโต จิตฺโต จ วิจฺรณฺติโย ทฺูรโต
๑. ม. อิทํ นตฺถิ ฯ

โธโลเกนฺติ กทา นฺ โข ภทฺทนฺตา คมฺิสฺสนฺตฺติ ตโต เอว
สมจินฺเตสฺส ปจฺมวสฺสูปคตา ภิกฺขุ อวสฺสํ เตมาสํ วสฺสฺสนฺติ
มยฺ ปน ตาว จิรํ ทารเก คเหตุวา โอกุภมฺม วสฺสํ น สิกฺขิสฺสาม
หนฺท มยฺ ภิกฺขุณฺํ ภยานกํ อารมฺมณฺํ ทสฺเสมาติ ฯ ตา
จ รตฺตี ภิกฺขุณฺํ สมณฺชมฺมกรณเวลาย ภิสฺนกาณิ ยกฺขรฺูปาณิ
นิมฺมินฺติวา ปุโรโต ปุโรโต ตฺถฺจฺนฺติ เภรวสฺททฺถจ กโรนฺติ ฯ
ภิกฺขุณฺํ ตาณิ รฺูปาณิ ปสฺสนฺตानํ ตถจ สทฺทํ สฺสนฺตानํ หทฺย
ผนฺติ ฯ ทฺพพฺพณฺา จ อเหตุสฺส อฺุปฺปณฺทฺุปฺปณฺทฺุขาทา ฯ
เตน เต ภิกฺขุ จิตฺตํ เอกกํ นาสกฺขิสฺส กาคฺุ ฯ เตสํ เตสํ
อนेกคฺคจิตฺตानํ เตสํ ภเยน จ ปฺนปฺนํ สํวิคฺคานํ สติ
ปมฺมุสฺสตี ตโต เนสํ มฺภูจฺสฺสตีณํ ทฺคฺคณฺุชานิ อารมฺมณานิ
ปโยเชสฺสํ ฯ เตสํ เตน ทฺคฺคณฺุเชน นิมฺมถิยมาณมิว มตฺถลฺลฺกํ
อโหสิ พาทฺพหฺสิสเวทนา อฺุปฺปชฺชิสฺส น จ ตํ ปวฺคฺตี
อณฺณมณฺณสฺส อาโรเจสฺสํ ฯ

อถกทิวสํ สํมตฺเถรสฺส อฺุปฺปจฺจานกาเล สทฺเพสฺส
สนฺนิปติเตสฺส สํมตฺเถโร ปุจฺฉิ ตฺมฺหากํ อาวฺโส อิมํ วนสณฺทํ
ปวิสนฺตानํ กติปาหํ อติวिय ปฺริสฺทฺุชฺ โฉววิณฺโณ อโหสิ
ปฺริโยทาโต วิปฺปสนฺนानิ จ อินฺทฺุริยานิ เอตฺรหิ ปเนตฺถ กิสา
ทฺพพฺพณฺา อฺุปฺปณฺทฺุปฺปณฺทฺุขาทา กิ โว อีช อสฺปฺปายนฺติ ฯ
ตโต เอโก ภิกฺขุ อาห อหํ ภนฺเต รตฺตี อีทิสฺสจ อีทิสฺสจ
เถรวารมฺมณฺํ ปสฺสามิ จ สฺสามิ จ อีทิสฺสจ กนฺธํ ฆายามิ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา หน้าที่ 268

เตน เม จิตฺตํ น สมာธิยตีติ ฯ เอเตเนว อุปาเยน สพฺเพ
ตํ ปวตฺตี อารโจะสุ ฯ สัมตเถโร อาห ภควตา อาวุโส
เทว วสฺสฺสนายิกา ปญฺญตฺตา อมหากญฺจ อิมํ เสนาสนํ
อสปฺปายํ आयามาวุโส ภควโต สนฺตํกํ คนฺตฺวา อญฺฉํ สปฺปายํ
เสนาสนํ ปุจฺจามาติ ฯ สาธุ ฆนฺเตติ เต ภิกฺขุ เณรสุส
ปฏฺิสสุตฺตฺวา สพฺเพว เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย
อนุปฺลิตตฺตา กุเลสุ กญฺจิ อนามนฺเตตฺวา เอว เยน สวตฺถิ
เตน จาริกํ ปกฺกมฺีสุ ฯ เต อนุปฺพุเพน สวตฺถิ คนฺตฺวา
ภควโต สนฺตํกํ อคมฺีสุ ฯ

ภควา เต ภิกฺขุ ทิสฺวา เอตทโวจ น ภิกฺขเว อนฺโตนวสุสํ
จาริกา จริตพฺพาติ มยา สิขฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ กิสฺส ตฺมุเห จาริกํ
จรธติ ฯ เต ภควโต สพฺพิ อารโจะสุ ฯ ภควา อวชฺเชนฺโต
สกลชมฺพุทฺธิเป อนฺตมโส จตฺตฺปาทปฺปีจกฺกุจฺจานมตฺตมฺปิ เตสํ
สปฺปายเสนาสนํ นาทุทส ฯ อถ เต ภิกฺขุ อาห น ภิกฺขเว
ตฺมุหากํ อญฺฉํ สปฺปายเสนาสนํ อตฺถิ ตตฺเถว ตฺมุเห วิหรนฺตา
อาสวกฺขยํ ปาปุณฺเญยฺยาถ คจฺจถ ภิกฺขเว ตเมว เสนาสนํ
อุปฺนิสฺสาย วิหรธ สเจ ปน เทวตาหิ อภยํ อิจฺจถ อิมํ ปรีตฺตํ
อุคฺคณฺหนถ เอตถฺหิ โว ปรีตฺตถฺจ กมฺมกฺุจฺจานถฺจ ภวิสฺสตีติ
อิมํ สุตฺตํ อภาสิ ฯ อปเร ปนาหุ คจฺจถ ภิกฺขเว ตเมว
เสนาสนํ อุปฺนิสฺสาย วิหรธติ อิทถฺจ วตฺวา ภควา อาห
อปีจ โข อารณฺณเกน ปรีหรณฺํ ฉาตพฺพิ ฯ เสยฺยถิํ

สายปาดิ กรณวเสน เทว เมตตา เทว ปริตตา เทว อสุภา
เทว มรณสฺสตี อฏฺฐมหาสิเวควตฺถุสมาวชฺชนนฺจ ๑ อฏฺฐ
มหาสิเวควตฺถุณี นาม ชาติชราพฺยาธิมรณานิ จตฺตาริ
อปายทุกฺขานีติ อถ วา ชาติชราพฺยาธิมรณานิ จตฺตาริ
อปายทุกฺข์ ปณฺจมี อตีเต วฏฺฐมฺมุลกัํ ทุกฺข์ อนาคเต วฏฺฐมฺมุลกัํ
ทุกฺข์ ปจฺจุปฺปนฺเน อาหารปริเยฏฺฐิมฺมุลกัํ ทุกฺขนฺติ ๑ เอว
ภควา ปรีหริณิ อากิขิตฺวา เตสํ ภิกฺขุณิ เมตตตฺถนฺจ
ปริตตตฺถนฺจ วิปสฺสนาปาทกขณฺณตฺถนฺจ อิมิํ สุตฺตมภาสีติ ๑

ตตฺถ กรณียมตฺถกฺสเลนาคิ อิมิสฺสา ปจฺมคากาย ตาว
อโย ปทวณฺณา กรณียนฺติ กาทพฺพิ กรณารหนฺติ
อตุโถ ๑ อตุโถติ ปฏฺฐิปทา ยิ วา กิลฺยจิ อตุตโน หิติ
ติ สพฺพิ อรณียโต อตุโถติ วุจฺจติ อรณียโต นาม
อุปกนฺตพฺพโต ๑ อตุเถ กุสเลน อตฺถกฺสเลน อตุเถ
เลเณนาคิ วุจฺจติ โหติ ๑ ยนฺติ อนิยฺमितปจฺจตฺตํ ๑ ตนฺติ
นิยฺमितอุโปโยคํ ๑ อุภยมฺปิ วา ยนฺตฺตฺตํ ปจฺจตฺตวณฺณํ ๑
สนฺติ ปทนฺติ อุโปโยควณฺณํ ๑ ตตฺถ ลกฺขณโต สนฺติ ปตฺตพฺพโต
ปทํ ๑ นิพฺพานสฺเสตติ อธิวณฺณํ ๑ อภิสเมจฺจาคิ
อภิสมาคณฺตฺวา ๑ สกฺโกตฺตีติ สกฺโก สมนฺตฺโต ปฏฺฐิปโตติ
วุจฺจติ โหติ ๑ อุชฺฐติ อาชฺชวยฺตฺโต ๑ สฺฐุสฺส อุชฺฐติ สฺหุชฺ ๑
สฺหุชฺ วโจ อสฺมิมฺนฺติ สฺวโจ ๑ อสฺสาติ ภเวยฺย ๑ มฺหุติ
มทฺทวยฺตฺโต ๑ น อติมานิํติ อนติมานิํ ๑

อัย ปเนตถ อตถวณณา กรณียมตถกุสเลน

ยนต์ (๑) สนต์ ปท อภิสเมจจาติ เอตถ ดาว อตถิ

กรณีย อตถิ อกรณีย ๗ ตตถ สงเขปโต สิกขาทตถิ กรณีย สीलวิปตติ

ทิกฺขวิปตติ อจารวิปตติ อาชีวิปตติ เอวมาทิ อกรณีย ๗

ตถา อตถิ อตถกุสโล อตถิ อนตถกุสโล ๗

ตตถ โย อิมสมิ สาสเน ปพพชิตฺวา น อตฺตานํ สมฺมา

ปโยเชติ ขณฺทลีโล โหติ เอกวิสตฺติวิธํ อนเนสํ นิสฺสาย ชีวิตํ

กปฺเปติ ๗ เสยฺยถิํ เวพฺพทานํ ปตฺตทานํ ปุပ္ผทานํ

ผลทานํ ทนฺตกฺกุสฺสทานํ มุโขทกทานํ สีนานทานํ จุณฺณทานํ

มตฺตีกาทานํ ปาตฺกมฺยตํ (๒) มุคฺคสุปฺยตํ ปาริกตฺยตํ (๓) ชงฺกมฺเปสนิยํ

เวชชกมฺมํ ทุตกมฺมํ ปหีนกมฺมํ ปิณฺฑปฏฺธิปิณฺฑาทานานุปฺปทานํ

วตฺถุวิชฺชํ นกฺขตฺตวิชฺชํ องฺควิชฺชนฺติ ๗ นพฺพิเช จ อโศจเร จรติ ๗

เสยฺยถิํ เวสฺยโศจเร วิชฺวตฺตลฺกุมาริกปณฺฑทกฺกิกฺขุณี-

ปานาคารโศจเรติ ๗ สฺสฏฺโง จ วิหฺรติ ราชฺหิ ราชมหามตฺเตหิ

ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิ อนนฺนุโลมิเกน กิหิสฺสคฺเคน ๗ ยานิ วา

ปนฺ ตานิ กุลาณิ อสฺสทฺธานิ อปฺปสนฺนานิ อกฺโกสกปริภาสกาณิ

อนตฺถกามานิ อหิตอผาสูกอโยคฺกเขมกามานิ กิกฺขุณํ ๗เป ๗

อุปาสิกานํ ตถารูปานิ กุลาณิ เสวติ ภชติ ปยิริปาสติ ๗ อัย

อนตฺถกุสโล ๗

โย วา ปน อิมสมิ สาสเน ปพพชิตฺวา อตฺตานํ สมฺมา

๑. ม. ยนต์ ๗ เอวมฺปริปี ๗ ๒. ม. ย. จาฏกมฺยตํ ๗

๓. ม. มุคฺคสุปฺยตํ ปาริกตฺยตํ ๗

ปโยเชติ อนฺเสนํ ปหาย จตฺตปาริสฺสฺสึเต ปตฺติจฺจาทฺตกาโม
สทฺทสาสีเสน ปาติโมกฺขสํวรํ สติสีเสน อินฺทฺริยสํวรํ วีริยสีเสน
อาชีวปาริสฺสฺสึ ปญฺญาสีเสน ปจฺจยปฺปฏิเสวนํ ปฺบูรติ ฯ อัย
อตฺถกฺสโล ฯ

โย วา สตฺตปาตฺตติกฺขนฺธโสธฺนวเสน ปาติโมกฺขสํวรํ
จทฺทวาเร ฆณฺฑิตารมฺมณฺเส อภิขฺฌาทีนํ อนฺนปฺตฺตติวเสน
อินฺทฺริยสํวรํ อนฺเสนปฺริวชฺชนวเสน วิญฺญปฺสตฺถ พุทฺธานุ-
พุทฺธสาวกวณฺณตฺตปจฺจยเสวเนน (๑) อาชีวปาริสฺสฺสึ ยถาวตฺตปจฺจ-
เวกฺขณวเสน ปจฺจยปฺปฏิเสวนํ จตฺตอิริยาปถปฺริวตฺตเน สาทฺถกาทีนํ
ปจฺจเวกฺขณวเสน สมฺปชฺชยฺยจ โสเชติ อยมฺปิ อตฺถกฺสโล ฯ

โย วา ยถา อฺุโสทกํ ปฺปฏิจฺจ สงฺกิลิฏฺจวตฺถํ ปฺริโยทายติ
ฉาริกํ ปฺปฏิจฺจ อาทาโส อุกฺกามุขํ ปฺปฏิจฺจ ชาตฺตรูปํ ตถา ฉาณํ
ปฺปฏิจฺจ สีลํ โวทายตีติ ฉตฺวา ฉาโนทเกน โทวณฺโตะ สีลํ
ปฺริโยทาเปติ ฯ ยถา จ กิสีสฺสฺสฺสฺสกา อณฺฺจํ จามรีมิกิ (๒) วาลธี
เอกปฺตฺตติกา นารี ปิยํ เอกปฺตฺตกํ เอกนยโน ปฺริโส ตํ เอกนยนญจ
รทฺยติ ตถา อติวีย อปฺปมตฺโต อตฺตโน สีลทฺกนฺธํ รทฺยติ สายํ
ปาตํ ปจฺจเวกฺขมาโน อนฺนตฺตมฺปิ วชฺช น ปสฺสติ อยมฺปิ
อตฺถกฺสโล ฯ

โย วา ปน อวิปฺปฏิสารถฺตสีเต ปตฺติจฺจาย กิเลส-
วิกฺขมฺภนปฺปฏิปทํ ปคฺคณฺหาติ ตํ ปคฺคเหตุวา กสิณปฺริกมฺมํ กโรติ
๑. ม. วิญฺญปฺสตฺถพุทฺธพุทฺธสาวกวณฺณตฺตปจฺจยปฺปฏิเสวเนน ฯ
๒. ม. จามรีมิกิ ฯ

กสิณปริกมมํ กตฺวา สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตติ อยมฺปิ
อตุตฺถกฺสโล ฯ

โย วา ปน สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย สงฺขารे สมฺมสฺสิตฺวา อรหตฺตํ
ปาปุณาติ อัยฺ อตุตฺถกฺสลานํ อคฺโค ฯ

ตตฺถ เยปีเม ยาว อวิปฺปฏิสารถณสีเล ปตฺติฐาเนน
ยาว วา กิเลสวิกฺขมฺภนปฺปฏิปทาย ปคฺคณฺหเนน [๑] วณฺณิตา
อตุตฺถกฺสลา เต อิมสฺมี อตฺเถ อตุตฺถกฺสลาติ อธิปฺเปตา ฯ
ตถาวีธา จ เต ภิกฺขุ ฯ เตน ภควา เต ภิกฺขุ สนฺธาย
เอกปฺคฺคลาธิฐาณาย เทสนาย ธรรมเนียมตฺถกฺสเลนาคิ อาห ฯ
ตโต ก็ ธรรมเนียมติ เตสํ สยฺชาตกฺขานํ อาห ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ
อภิสเมจฺจาติ ฯ อัยฺ (๕) อธิปฺปาโย ตํ พุทฺธานุพุทฺเธหิ
วณฺณิตํ สนฺตํ นิพฺพานปทํ ปฏฺวิเวทฺเสน อภิสเมจฺจ วิหริตุกาเมน
ยํ ธรรมเนียมติ ฯ

เอตฺถ จ ยนฺติ อิมสฺส คากาปาทสฺส อาทิโต วุตฺตเมว
ธรรมเนียมติ อธิการโต อนฺวตฺตติ ตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจาติ
อัยฺ ปน ยสฺมา สาวเสสปาโจ อตุโถ ตสฺมา วิหริตุกาเมนาติ
วุตฺตนฺติ เวทิตพุทฺ์ ฯ อถ วา สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจาติ
อนุสฺสวาทิวเสน โลภียปฺลนฺาย นิพฺพานปทํ สนฺตนฺติ ญตฺวา
ตํ อธิคฺนตฺตุกาเมน ยนฺตํ ธรรมเนียมติ อธิการโต อนฺวตฺตติ ตํ
ธรรมเนียมตฺถกฺสเลนาคิ เอวเมตฺถ อธิปฺปาโย เวทิตพุโพ ฯ อถวา
๑. ม. เอตฺถนฺตเร มคฺคผลเณนาติ ทิสฺสติ ฯ

ธรรมเนียมตฺตกุสเลนาติ วุตฺเต กิณฺติ จินฺเตนฺตานิ อหา ยนฺตํ สนฺตํ
 ปทํ อภิสเมจฺจาติ ฯ ตสฺเสว อธิปฺปาโย เวทิตฺตฺวโป โลกียปฺปญฺญา
 สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ ยํ ธรรมเนียมฺ ตนฺติ ฯ ยํ กาทพฺพิ ตํ ธรรมเนียม
 กรรมารหเมว ตนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ก็ ปนฺ ตนฺติ กิณฺณลํ
 สียา อณฺณตฺร ตทริคมฺปายโต ฯ กามณฺเจตํ กรรมารหฺญฺเสน (๑)
 สิกฺขตฺตยทีปเกน อาทิปเทเนว วุตฺตํ ตถา หิ ตสฺส อตฺถวณฺณนํ
 อโวจฺมฺหา อตฺถิ ธรรมเนียมฺ อตฺถิ อกรรมฺยํ ฯ ตตฺถ สงฺเขปโต สิกฺขาตฺตย
 ธรรมเนียมฺ ฯ อตฺถิสฺงฺเขปเทสิตตฺตา ปนฺ เตสํ ภิกฺขุณฺํ เกหิจิ
 วิญฺญาตํ เกหิจิ น วิญฺญาตํ ตโต เยหิ น วิญฺญาตํ เตสํ
 วิญฺญาปนฺตํ ยํ วิเสสโต อารณฺณเกน ภิกฺขุณา กาทพฺพิ ตํ
 วิตฺถารณฺโต สกฺโก อฺชฺช จ สฺหฺชฺช จ สฺวโจ จสฺส มฺหฺ อณฺติมานีติ
 อิมํ ตาว อฺปทฺตคาคํ อหา ฯ

ก็ วุตฺตํ โหติ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ วิหริตฺกामो
 โลกียปฺปญฺญา วา ตํ อภิสเมจฺจ ตทริคฺมาย ปฺปฺปชฺชมาโน
 อารณฺณโก ภิกฺขุ ทฺตยจตฺตตฺถปฺธานิยฺงคสมนฺนาคเมน กายे จ
 จีวิเต จ อนเปกฺโข หุตฺวา สจฺจปฺปฺปเวธาย ปฺปฺปชฺชิตฺตํ สกฺโก
 อสฺส ตถา กสิณฺปริกมฺมวตฺตสมาทานาทีสุ อตฺตโน ปตฺตจิวร-
 ปฺปฺปสฺงฺขรณาทีสุ จ ยานิ ตานิ สพฺรหฺมจารีณฺํ อฺจฺจาวจานิ
 ก็กรรมฺยานิ เตสฺ อณฺณเสสฺ จ เอวฺรเปสฺ สกฺโก อสฺส ทกฺโข อนลโส
 สมตฺถิ ฯ สกฺโก โหนฺโตปี จ ตตฺถิยปฺธานิยฺงคสมนฺนาคเมน อฺชฺช
 # ๑. สี่. กรรมารหตฺเตน ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 274

อสุสฯ อชฺ โหนโตปี จ สกึ อชฺฐาเวน สนฺโตสฺ อนาปชฺชิตฺวา
ยาวชฺวี ปฺนปฺปฺนํ อสฺถิตกรณฺนํ สฺฐจฺจฺจฺ อชฺ อสุสฯ อสจฺตาย
วา อชฺฐ อมายาวิตาย สฺหุชฺฯ กายวจฺจฺงกปฺปหานนํ วา อชฺ
มโนวงกปฺปหานนํ สฺหุชฺฯ อสนฺตคฺคณฺสฺ วา อนาวิกฺรณฺนํ อชฺ
อสนฺตคฺคณฺนํ อปฺปนฺนลาภสฺส อนชฺวาสนนํ สฺหุชฺฯ เอว
อารมฺมณฺณปฺนิชฺฌานลภฺขณฺณปฺนิชฺฌานนํ ปฺริมทฺวยตฺตยสิกฺขาหิ
ปโยคาสยสฺสทฺธิหิ จ อชฺ จ สฺหุชฺ จ อสุสฯ

น เกวลณฺจ อชฺ จ สฺหุชฺ จ อปีจ ปนฺ สุวโจ จ อสุสฯ
โย หิ ปุคฺคโล อิทํ น กาคพฺพนฺติ วุตฺโต กินฺเต ทิฏฺฐจฺ กินฺเต สฺตํ
โก เม หุตฺวา วทสิ กิ อฺปชฺฌาโย อจฺริโย สนฺทิฏฺฐโ จ สมภตฺโตติ
วา วทติ ตฺถนํภาเวน วา ตํ วิหะเจติ สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา วา ตถา น
กโรติ โส วิเสสาธคฺมสฺส ทฺุเร โหติฯ โย ปนฺ โววทียมาโน
สาธฺ ฆนฺเต สฺฐจฺจฺจฺ วุตฺตํ อตฺตโน วชฺชํ นาม สฺทฺททฺทลํ โหติ
ปฺนปฺปิ มํ เอวรูปํ ทิสฺวา วทฺยยาถ อนฺนภมฺปํ อฺปาทาย จิรสฺลํ เม
ตฺมหากํ สนฺติกา โววาโท ลทฺโฆติ วทติ ยถานุสสิฏฺฐณฺจ
ปฺปฏิปชฺชติ โส วิเสสาธคฺมสฺส อวิทฺุเร โหติฯ ตสฺมา เอว
ปรสฺส วจฺนํ สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา กโรนฺโต สุวโจ จ อสุสฯ ยถา จ
สุพฺพโจ เอว มฺทฺ อสุสฯ มฺทฺติ กหฺภูเจหิ ทฺุตคฺมนปฺหีนคฺมนาทิสฺ
นียฺลชฺชียมาโน ตตฺถ มฺทฺภาวํ อกตฺวา ถทฺโฆ หุตฺวา วตฺตปฺปฏิปตฺติย
สกลพฺรหฺมจฺริเย จ มฺทฺ อสุส สฺปฺริกมฺมกตฺสฺวณฺณํ วิย ตตฺถ ตตฺถ
วินิโยคกฺขโมฯ อถ วา มฺทฺติ อภากฺฎิโก อตฺตทานมฺโ

*เล่มที่ 21 เมตตสุตตวณณา หน้า 275

สุขสมภาโส ปฏิสนฺธารวุตฺติ สุตฺตํ วย สุขาวคฺคาโห อสฺส ฯ
น เกวลญ มฺหุ อปีจ อนตฺติมานี อสฺส ชาตฺติโคตฺตาทีหิ
อติมานวตฺตฺตฺติ ปเร นาวมณฺเณยฺย สาริปฺตฺตฺตฺเตโร วย
จณฺฑาลกฺุมารกสฺเมน เจตฺสา วิหเรยฺยาติ ฯ

เอวํ ภควา สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ วิหริตฺตฺกามสฺส
ตทฺธิคฺคมา ย วา ปฏิปชฺชมานสฺส วิเสสโต อารณฺณกสฺส ภิกฺขุโน
เอกจํ กรณฺธิยํ วตฺวา ปฺน ตทฺตฺตริมปี วตฺตฺกามิ สนฺตฺสโก
จาทิ ทฺตฺติยํ กถมาห ฯ

ตตฺถ สนฺตฺตฺตฺติ จ กตฺตฺตฺตฺตฺติ เอตฺถ วตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ทฺวาทสฺวิเรน สนฺโตเสน สนฺตฺตฺตฺตฺตฺติ สนฺตฺตฺตฺตฺโก ฯ อถวา
ตฺตฺตฺตฺตฺติ ตฺตฺตฺตฺโก สเกน ตฺตฺตฺตฺโก สนฺเตน ตฺตฺตฺตฺโก สเมน
ตฺตฺตฺตฺโกติ สนฺตฺตฺตฺตฺโก ฯ ตตฺถ สกํ นาม ปิณฺฑิตฺยาโลปโกชนํ
นิตฺตฺตฺตฺตฺติ เอวํ อุปสมฺบพฺทมนฺฑล (๑) อุกฺกฏฺจํ อตฺตฺนาว
สมฺบปฏิจฺจติ จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สทฺกจํ วา อสทฺกจํ วา ทินฺเนน ปฏิคฺคหณฺกเถ ปรีโภคกเถ
จ วิการํ อทฺสเสตฺวา ยาเปฺนโต สเกน ตฺตฺตฺตฺโกติ วุจฺจติ ฯ
สนฺตํ นาม ยํ ลทฺธิ โหติ อตฺตโน วิชฺชมานํ เตน
สนฺเตเนว ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สนฺเตน ตฺตฺตฺตฺโกติ วุจฺจติ ฯ สมนํ นาม อิกฺกฺกานิกฺกฺกเสตฺ
อนฺนยปฏิจฺจปฺปหานํ เตน สเมน สพฺพารมฺมณฺเส ตฺตฺตฺตฺตฺต
สเมน ตฺตฺตฺตฺโกติ วุจฺจติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อุลลวคควณณา หน้า 276

สุเขน ภริยตีติ สุกโร สุโปโสติ วุตตัม โหติ ฯ โย
หิ ภิกขุ สาลิมโสหนาทีนํ ปตฺเตน ปุเรตฺวา ทินฺเนปี ทุมฺมุขภาวํ
อนตฺตมนภาวเมว จ ทสฺเสติ เตสํ วา สมฺมุขาว ตํ ปิณฺฑปาตํ
กึ ตุมฺเหหิ ทินฺนุนฺติ อปฺสาเทนฺโต สามเณรคหฺภูจาทินํ เทติ
เอส ทุพฺภโร ฯ เอตํ ทิสฺวา มนุสฺสา ทูรโถว ปรีวชฺเชนฺติ
ทุพฺภโร ภิกขุ น สกฺกา โปสฺติตฺตุนฺติ ฯ โย ปน ยํ กิณฺจิ ลฺลํ วา
ปณฺธิตํ วา อปฺปํ วา พหุํ วา ลภิตฺวา อตฺตมโน วิปฺปสนฺนมุโข
หุตฺวา ยาเปติ (๑) เอส สุกโร ฯ เอตํ ทิสฺวา มนุสฺสา อติวिय
วิสฺสภูจาทิ โหนฺติ อมฺหากํ ภทฺนฺโต สุกโร โถกโถเกนปี ตฺสฺสตี
มยเมว ตํ โปสฺติสฺสามาติ ปฏฺิณฺณํ กตฺวา โปเสนฺติ ฯ เอวฺรุโป
อิธ สุกโรติ อธิปฺเปโต ฯ

อปฺปํ กิจฺจมสฺสาติ อปฺปกิจฺจโจ น กมฺมารามตาทกฺสฺสาราม-
ตาสงฺกณฺณการามตาทิอเนกกิจฺจพฺยาวโณ ฯ อถ วา สกฺลวิหาร
นวกมฺมสํฆคณฺ สามเณรอารามิกโวสาสนาทิกิจฺจวิริหิโต
อตฺตโน เกสนขจฺเจทนปตฺตจิวฺรปริกมฺมาที กตฺวา สมณฺชมฺมกิจฺจปโร
โหตีติ วุตตัม โหติ ฯ

สลฺลหฺกา วุตฺติ อสฺสาติ สลฺลหฺกวุตฺติ ยถา เอกจฺโจ
พหุภณฺฑทิกภิกขุ ทิสฺวาปฏกมฺนกาเล พหุปตฺตจิวฺรปฺจจตฺถรณ-
เตลคฺคพาทิ มหาชเนน สีสฺการกฺฎิการาทิหิ อุจฺจาราเปตฺวา (๒)
ปฏกมฺติ ฯ เอวํ อหุตฺวา โย อปฺปปริกฺษาโร โหติ ปตฺตจิวฺราทิ-
๑. สี. ยาทิ ฯ ๒. ย. อุทฺธราเปตฺวา ฯ

อฏฺฐสมณปริภุขารมตฺตเมว ปฺริหฺรติ ทิสายปุกฺกมณกาลเ ปกฺขี
สกุโณ วีย สมาทายเว ปกฺกมติ เหวรุโป อีธ สลฺลหุคฺคตฺตี
อธิปฺเปโต ฯ

สนฺตานิ อินฺทุริยานิ อสฺสาติ สนฺตินฺทุริโย ฯ

อิฏฺฐารมฺมณาทีสุ รากาทิวเสน อนฺนุทฺตินฺทุริโยติ วุตฺตํ โหติ ฯ
นิปโกติ วิญญู วิกาวี ปญฺจวา สีลानุรฺกฺขณปญฺญา
จิวราทิจิหารณปญฺญา อาวาสาทิสตฺตสฺปฺปายปริชานนปญฺญา
จ สมณฺนาคโตติ อธิปฺปาโย ฯ

น ปคฺพโกติ อปฺปคฺพโก อฏฺฐจฺจฺจฺจเนน กายปาคพฺภิเยน
จตฺตจฺจฺจเนน วจีปาคพฺภิเยน อนนคจฺจฺจเนน มโนปาคพฺภิเยน
จ วิรหิตฺติ อตฺถโต ฯ

อฏฺฐจฺจฺจฺจนํ กายปาคพฺภियํ นาม สัมมคณปฺกฺกคฺลโกชน-
ศาลาชนฺตามรฺนฺหานตฺตถภิกฺขุขารมคฺคอนฺตรมฺรปฺปเวสเนสุ
กาเยน อปฺปติรฺูปกรณํ ฯ เสยฺยถิทํ อีเชกฺจฺจฺจ สัมมชฺเช
ปฺลลตฺตถิกาย วา นิสิตฺติ ปาทะ ปาทโมทเหตฺวา (๑) วาติ เหวมาทิตฺติ ฯ
ตถา คณมชฺเช คณมชฺเชติ จตฺตปริสสนฺนินิปาเต ฯ ตถา
วฺจฺจฺจตฺตเร ปฺกฺกคฺเล ฯ โภชนศาลายํ ปน วฺจฺจฺจตฺตํ อาสนํ
น เทติ นวานํ อาสนเนน (๒) ปฺภีพาหติ ตถา ชนฺตามเร วฺจฺจฺจ
เจตฺถ อนาปฺจฺจฺจ อคฺคิชาลนาทีนิตฺติ กโรติ ฯ นฺหานตฺตถเ จ
ยทิตฺติ ททโร วฺจฺจฺจโตติ ปมาณํ อกฺตฺวา อาคตปฺภีปาภฺยิยา
๑. สี. ปาทมาทหิตฺวา ฯ ๒. ม. อาสนํ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณณา หน้า 278

นุหยาตพพุนติ วุตต์ ตมปี อนาเทียนโต ปจจนา อากนตุวา อุทกั
โอตริตุวา วุฑฒเ จ นเว จ พาเชติฯ ภิกขุชากรมกุเล ปน
อคุศาสนอกุโศทกอกุคปิณฑุฑถุ วุฑฒานั ปุโรโต ปุโรโต ยาคี
พาหาย พาหิ ปหรนุโต อนตรมรปเวสเน วุฑฒานั ปจมตรี
ปวิสติ ทหเรหิ กายกัพนั กโรตีติ เอวมาทิ ฯ

จตุฏจัน วจีปากพุกิยั นาม สัมภณปุคฺคตอนตรมเรสุ
อปปติรูปวาจาณิฉารณั ฯ เสยฺยถิถิ อีเชกจโจ สัมมชฺเ
อนาปุจจนา ชมมึ ภาสติ ตถา ปุพฺเพ วุตฺตปฺปการเ กณ
วุฑฒตรปุคฺคเล จ ฯ ตตถ มนุสฺเสหิ ปณฺหิ ปุญฺโจ วุฑฒตรี
อนาปุจจนา วิสฺสชฺเชติ ฯ อนตรมเร ปน อิตฺตนาเม กิ อตุถิ
กิ ยาคู อุทาหุ ขาพณิยั กิ เม ทสฺสสิ กิ อชฺช ขาทิสฺสามิ
กิ ภูณฺชิสฺสามิ กิ ปวิสฺสามิติ เอวมาทิกั ภาสติ ฯ

อนนกกุจัน มโนปากพุกิยั นาม เตสุ เตสุ จานนุ
กายวาจาหิ อชฺฆาจารั อนาปชฺชิตฺวา มนสา เอว กามวิตกฺกาทิ
นानปฺปการั อปปติรูปวิตกฺกนั ฯ

กุเลสุ อนนฺคิทุโรติ ยานิ กุลานิ อุปสงฺกมติ เตสุ
ปจฺจยตณฺหาหุ วา อนนฺโลมียคิหิ สํสคฺควเสน วา อนนฺคิทุโร ฯ
น สหโสทิกิ น สหนฺนที น สฺขิตฺเตสุ สฺขิตฺโต น ทุกฺขิตฺเตสุ ทุกฺขิตฺโต
น อุปฺปนฺเนสุ กิจฺจกรณิเยสุ อตฺตนา วา โยคมาปชฺชิตาติ (๑) วุตฺต
โหติ ฯ อิมิสฺสา จ คาถาย ยั สุวโจ จสฺสาติ เอตฺถ วุตฺต อสฺสาติ
๑. สี่. อตฺตนาวุโยคมาปชฺชิตาติ ฯ ม. อตฺตนา วา โยคมาปชฺชิตาติ ฯ

วจนํ ตํ สพุพเพหิ สทุธี สนฺตฺสสโก จ อสฺส สฺภโร จ อสฺสาติ
เอวํ โยเชตพุทฺ ๑

เอวํ ภควา สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ วิหริตฺตฺกามสฺส ตทธิคมาย
วา ปฏฺิปปชฺชิตฺตฺกามสฺส วิเสสโต อารณฺณกสฺส ภิกฺขุโน ตทฺตฺตริมปี
กรณฺธิยํ อจฺจิกฺขิตฺตฺวา อิทานิ อกรณฺธิยมปี อจฺจิกฺขิตฺตฺกาโม

น จ ขุทฺทํ สมาจเร กิณฺจิ

เยน วิณฺญฺ ปเร อุปวเทยฺยฺนฺติ

อิมํ อุปทฺตคคาถมาห ๑

ตสฺสสโต เอวมิมํ กรณฺธิยํ กโรนฺโต ยนฺตํ กายวจิมโนทฺจจริตํ
ขุทฺทํ ลามกนฺติ วุจฺจติ ตํ น จ ขุทฺทํ สมาจเร ๑ อสมจฺจโรนฺโต จ
น เกวลํ โอปาริกํ ก็ ปน กิณฺจิ สมาจเร (๑) อปฺปมตฺตํ อนฺมตฺตกมปี
น สมาจเรติ วุจฺจติ โหติ ๑ ตโต ตสฺส สมาจเร สนฺทิกฺกิกเมว
อาทินํ ทสฺเสติ เยน วิณฺญฺ ปเร อุปวเทยฺยฺนฺติ ๑ เอตถ จ
ยสฺมา อวิณฺญฺ ปเร อปฺปมาณํ ๑ เตปี हि อนวชฺชํ वा สวชฺชํ
กโรนฺติ อปฺปสวชฺชํ वा มหาสวชฺชํ กโรนฺติ วิณฺญฺ เอว ปน
ปมาณํ ๑ เต हि อนฺนฺวิจฺจ ปรีโยคาเหตุวา อวณฺณารหสฺส อวณฺณํ
ภาสนฺติ วณฺณารหสฺส จ วณฺณํ ภาสนฺติ ตสฺมา วิณฺญฺ ปเรติ
วุจฺจติ ๑

เอวํ ภควา อิมานิ อทฺตเมยฺยคคาถาหิ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ
วิหริตฺตฺกามสฺส ตทธิคมาย वा ปฏฺิปปชฺชิตฺตฺกามสฺส วิเสสโต

๑. ม. น. สมาจเร ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 280

อารณฺณกสฺส อารณฺณกสิสฺเสน จ สพฺเพสฺมปิ กมฺมญฺ्ञานํ กเหตุวา
วิหริตุกามาณํ กรณฺียากรณฺียเกทํ กมฺมญฺ्ञานุปจารํ วตฺวา
อิทานิ เตสํ ภิกฺขุณฺํ ตสฺส เทวตากรยสฺส ปฏฺิฆาตาย ปรีตฺตตฺถํ
วิปสฺสุณาปาทกษฺณานวเสน กมฺมญฺ्ञานตฺถลฺลจ สฺขินो วา
เขมิโน โหนฺตฺตฺติอาทินา นเยน เมตฺตตฺถํ กเถตฺตมารทุโร ฯ

ตตฺถ สฺขินตฺติ สฺขสมงฺกิโน ฯ เขมิโนตฺติ เขมวณฺโตะ ฯ
อภยา นีรฺูปทฺทวาทิ วุตฺตํ โหติ ฯ สพฺเพติ อนวเสสา ฯ
สตุตฺตาติ ปาณิโน ฯ สฺขิตตฺตาติ สฺขิตจิตฺตา ฯ เอตฺถ จ
กายิเกน สฺุเขน สฺขินอ มานเสน สฺขิตตฺตา ตฺตฺถเยนาปี
สพฺพภฺยฺูปทฺทววิกเมน วา เขมิโนตฺติ เวทิตฺตฺทพา ฯ กสฺมา ปน
เอวํ วุตฺตํ เมตฺตภาวนาการทสฺสนตฺถํ ฯ เอวณฺหิ เมตฺตา
ภาเวตฺตฺทพา สพฺเพ สตุตฺตา สฺขิตฺโต โหนฺตฺตฺติ วา เขมิโน โหนฺตฺตฺติ
วา สฺขิตตฺตา โหนฺตฺตฺติ วา ฯ

เอวํ ยาว อุปฺจารโต อุปฺปนาโกฏฺติ ตาว สงฺเขเปน เมตฺตา-
ภาวณํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ วิตฺถารโตปี ตํ ทสฺเสตฺถุ เข เกจฺติ
คาคาทฺวยมาห ฯ อถ วา ยสฺส (๑) ปุณฺตฺตฺตารมฺมณฺเ ปรีจิตฺ
จิตฺตํ น อาทิกเนว เอกกฺเต (๒) สณฺจชาติ อารมฺมณฺปฺปเกทํ
ปน อนฺุคฺนตฺวา กเมเนว สณฺจชาติ ตสฺมา ตสฺส ตสฺถาวราทิ-
ทูกตฺติกปฺปเกเท อารมฺมณฺเ อนฺุคฺนตฺวา อนฺุคฺนตฺวา สณฺจ-
ปนตฺถมฺปิ (๓) เข เกจฺติ คาคาทฺวยมาห ฯ อถ วา ยสฺมา ยสฺส
๑. ม. ยสฺมา ฯ ๒. ม. เอกตฺเต ฯ ๓. ม. สณฺจานตฺถมฺปิ ฯ

ยํ อารมมณํ วิภูตํ โหติ ตสฺส ตตฺถ จิตฺตํ สุขํ ติญฺจติ ตสฺมา
เตสํ ภิกฺขุณฺํ ยสฺส ยํ วิภูตํ อารมมณํ ตสฺส ตตฺถ จิตฺตํ สณฺจา-
เปตฺตุกาโม ตสถาวราทิกุคฺคตฺติการมฺมณปฺปเภททีปํ ยํ เกจฺติ
อิมํ คาทาหุวยมาห ๑ เอตฺถ หิ ตสถาวรทํกํ ทิญฺจาทิญฺจทํกํ
ทฺรสนฺติกทํกํ ภูตสมภเวสีทฺกนฺติ จตฺตาริ ทฺกานิ ทีฆาทีหิ จ
จหิ ปเทหิ มชฺฌิมปทสฺส ตีสุ อณฺุกปทสฺส จ ทวีสุ ติเกสุ
อตฺถสมภวโต ทีฆรสฺสมชฺฌิมตฺติกํ มหนฺตานุภมชฺฌิมตฺติกํ
ถฺลानุภมชฺฌิมตฺติกนฺติ ตโย ติเก จ ทีเปติ ๑

ตตฺถ ยํ เกจฺติ อนวเสสวณฺํ ๑ ปาณา เอว ภูตา
ปาณภูตา ๑ อถ วา ปาณนฺตีติ ปาณา ๑ เอเตน อสฺสาส-
ปสฺสาสปฏิพฺพุเต ปญฺจโวการสฺส เต คณฺหาติ ๑ ฆวนฺตีติ
ภูตา ๑ เอเตน เอกโวการจตุโวการสฺส เต คณฺหาติ ๑
อตฺถลิตฺติ สนฺติ สํวิขฺชนฺติ ๑

เอวํ ยํ เกจฺติ ปาณภูตตฺถลิตฺติ อิมินา วจเนน ทฺกคฺคตีเกหิ
สงฺกเหตุพฺเพ สพฺเพ สคฺเต เอกชฺฌํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ สพฺเพปี
เต ตสา วา ถาวรา วา อนวเสสชาติ อิมินา ทฺกเนน สงฺกเหตุวา
ทสฺเสติ ๑

ตตฺถ ตสนฺตีติ ตสา สตณฺหานํ สภยานํ เจตฺติ อธิวณฺํ ๑
ติญฺจนฺตีติ ถาวรา ปหีนตณฺหาภยานํ (๑) อรหฺตํ เอตํ
อธิวณฺํ ๑ นตฺถิ เตสํ อวเสสนฺติ อนวเสสา สพฺเพปีติ
๑. ม. ปหีนตณฺหาภยานํ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณณา หน้า 282

วุดตัม โหติ ฯ ยถจ ทุตติยกาถาย อนนเต วุดตัม ตัม สพพัม ทุกตติเกหิ
สมพนุชิตพพัม เข เกจิ ปาณญตตติ ตสา วา ถาวรา วา อนนเสสา
อิมปิ สพเพ สตตะตา ภวนนุตุ สุกขิตตตะตา ฯ เอวံ ยาว ญตะตา วา สมภเวสี
วา อิมปิ สพเพ สตตะตา ภวนนุตุ สุกขิตตตะตาติ ฯ

อิทานิ ที่มรสสมชฺฉิมมาทิติกตตฺตยที่ปเกสุ ที่มา วาติอาทิสู
ฉสุ ปเทสุ ที่มาติ ที่มตตภาวา นาคมจฺฉโคธาทโย ฯ
อนนคพฺยามสตปฺปมาณาปี หิ มหาสมุทฺเท นาคาทินฺ (๑) อตตภาวา
อนนคโยชนปฺปมาณาปี มจฺฉโคธาทินฺ อตตภาวา โหนนฺติ ฯ
มหนฺตาคติ มหนฺตตตภาวา ชเล มจฺฉกจฺฉปาทโย ถเล หตฺถินาคาทโย
อมนฺตเสสุ ทานวาทโย ฯ อาห จ ราหุคฺคํ อตตภาวีนนฺติ ฯ
ตสฺส หิ อตตะตา (๒) อุพฺเพเชน จตฺตาริ โยชนสทฺสทานิ อญฺจ จ
โยชนสทานิ พาหุ ทฺวาทสโยชนสตปฺริมาณา ปญฺจาสโยชนานิ
ภมฺกนฺตรํ ตถา จ อญฺจลนฺตริกา หตฺถลานิ เทว โยชนสทานินฺติ ฯ
มชฺฉิมมาติ อสฺสโคณมหีสฺสูกฺราทินฺ อตตภาวา ฯ รสฺสกาติ
ตาสฺ ตาสฺ ชาตีสฺ วามนาทโย ที่มมชฺฉิมเมหิ โอมกปฺปมาณา
สตตะตา ฯ อญฺจกาติ มิสจกฺขุสฺส อโคจฺรา ทิพฺพจกฺขุวิสยา
อุทกาทิสฺ นิพฺพตตะตา สฺขุมตตภาวา สตตะตา อุกาทโย วา ฯ
อปีจ เข ตาสฺ ตาสฺ ชาตีสฺ มหนฺตมชฺฉิมเมหิ ญฺจลมชฺฉิมเมหิ จ
โอมกปฺปมาณา สตตะตา เต อญฺจกาติ เวทิตพฺพา ฯ ญฺจลาคติ
ปฺริมณฺฑลตตภาวา มจฺฉกฺกมฺมสปีปิกสมฺพุกาทโย สตตะตา ฯ
๑. ม. นาคานํ ฯ ๒. ม. อตตภาโว ฯ

เอวํ ตีหิ ติเกหิ อนวเสสโต สุตเต ทสฺเสตฺวา อิทานิ ทิฏฺฐา
วา เย จ (๑) อทิฏฺฐาติอาทีหิ ตีหิ ทุเกหิปี เต สงฺกเหตุวา (๒) ทสฺเสตฺ
อาห ๑ (๒)

ตตฺถ ทิฏฺฐาติ เย อตฺตโน จกฺขุสฺส อาปาถมาคตวเสน
ทิฏฺฐปฺพุพา ๑ อทิฏฺฐาติ เย ปรสมฺมุทฺทปรเสลปรจกฺกวาพาทีสุ
จิตา ๑ เย จ ทูเร วสนฺติ อวิทูเรติ อิมินา ปน ทูเกน อตฺตโน
อตฺตภาวสฺส ทูเร จ อวิทูเร จ วสนฺเต สุตเต ทสฺเสติ ๑ เต
อุปาทาเยปาทาเวเสน เวทิตฺพุพา ๑ อตฺตโน หิ กาเย วสนฺตา
สตุตา อวิทูเร พหิกาเย วสนฺตา ทูเร ๑ ตถา อนโตอุปจาร
วสนฺตา อวิทูเร พหิอุปจาร วสนฺตา ทูเร อนโต (๔) วิหารเ คาม
ชนปเท ทีเป จกฺกวาเพ วสนฺตา อวิทูเร วสนฺติ ปรจกฺกวาเพ
วสนฺตา ทูเร วสนฺตีติ วุจฺจนฺติ ๑

ภูตาติ ชาตา อภินิพฺพุตฺตา ๑ เย ภูตา เอว น ปฺน
ภวิสฺสนฺตีติ สงฺขมฺ คจฺจนฺติ เตสํ ชีณาสวานเมตฺ อธิวจฺนํ ๑
สมฺภวเมสนฺตีติ สมฺภเวสี. อปฺปหีนภวสํโยชนตฺตา
อายติมฺปิ สมภวํ เอสนฺตานํ เสกฺขปฺพุชฺชชานเมตฺ อธิวจฺนํ ๑
อถ วา จตฺตฺส โยนีสุ อณฺทชชลาพุชา สตุตา ยาว อณฺทโกสํ
วตฺถิโกสณฺจ นจ ภินฺทฺนฺติ ตาว สมฺภเวสี นาม ๑ อณฺทโกสํ
วตฺถิโกสณฺจ ภินฺทิตฺวา พหิ นิกฺขนฺตา ภูตา นาม ๑ สํเสทชา
๑. ม. เย ว ๑ ๒. ม. ทสฺเสติ ๑ ๓. ม. อุปาทาเยปาทาเวเสน ๑
๔. ม. ย. อตฺตโน ๑

โอบปาติกา จ ปรมจิตตกุกขณ สมภเวสี นาม ๗ ทุตติย-
จิตตกุกขณโต ปภุติ ภูตา นาม ๗ เยน วา อิริยาปเถน ชายนุตติ ยาว
ตโต อณฺณํ น ปาปฺปนฺนติ ตาว สมภเวสีโน ตโต ปรี ภูตาทิ ๗
เอวํ ภควา สฺวชิโน วาติอาทีหิ อจฺจตฺตเมยฺยกาถาหิ นานป-
ปการโต เตสํ ภิกฺขุณฺํ หิตฺตฺสฺวากมฺนปฺตฺถนาวเสน สตฺเตสฺส เมตฺตฺตา-
ภาวณํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อหิตฺตฺกฺขานากมฺนปฺตฺถนาวเสนปี
ตํ ทสฺเสนฺโต อาห น ปโร ปรี นิกฺขุพฺเพธาติ เอส โปราณ-
ปาโจ อิทานิ ปรี หีตีปี ปจฺนฺติ ๗ อยํ น สฺนฺทโร ๗ (๑)

ตตฺถ ปโรติ ปฺรชโน ๗ ปฺรนฺติ ปฺรชนํ ๗ น
นิกฺขุพฺเพธาติ น วมฺเภยฺย ๗ (๒) นาทิมลฺลเณธาติ น อติภฺกมิตฺตฺวา
มลฺลเณยฺย ๗ กตฺถจฺจิติ กตฺถจฺจิ โโอกาเส คาเม วา เขตฺเตเต วา
ณาทิมชฺเณ วา ปฺลุตฺตมชฺเณ (๓) วาติอาทีสุ ๗ (๔) นนฺติ
เอตํ ๗ กณฺจฺจิติ ยํ กณฺจฺจิ ขตฺติยํ วา พุราหฺมณฺณํ วา คหฺภูจฺจํ
วา ปพฺพชิตฺตํ วา สฺกตํ วา พุคฺคตํ วาติอาที ๗ พุยาโรสนา
ปฺฏิฆสฺสณฺธาติ กายวิจฺจิกาเรหิ พุยาโรสนาย จ มโนวีกาเรน
ปฺฏิฆสฺสณฺธาย จ ๗ พุยาโรสนาย ปฺฏิฆสฺสณฺธายาติ หิ
วตฺตพฺเพ พุยาโรสนา ปฺฏิฆสฺสณฺธาติ วุจฺจติ ยถา สมฺมทณฺธาย
วิมุตฺตาทิ วตฺตพฺเพ สมฺมทณฺธา วิมุตฺตาทิ ยถา จ อนฺนปฺพพ-
สิกฺขาย อนฺนปฺพพฺพกิริยาย อนฺนปฺพพฺพปฺปฏิปาถายาติ วตฺตพฺเพ
๑. ม. โสภโน ๗ ๒. ม. ย. น วณฺเญยฺย ๗ ๓. ม. ย. ปฺลุมชฺเณ ๗
๔. ม. กณฺจฺจิ ๗ เอวมฺปฺริปี ๗

อนฺุปฺพุทฺทสิทฺธา อนฺุปฺพุทฺทกิริยา อนฺุปฺพุทฺทปฺปฏิปฺทา อณฺุณา-
ราชนาติ ฯ นานฺุณมณฺุณสฺส ทฺกฺขมิจฺเจยฺยาติ อณฺุณมณฺุณสฺส
ทฺกฺขํ น อิจฺเจยฺย ฯ กิ วุตฺตํ โหติ น เกวลํ สุจิโน वा
เขมิโน โหนฺตุติอาทิมนฺสิการวเสเนว เมตฺตํ ภาเวยฺย กิ ปน
อโห วต โย โกจิ ปรปฺปฺกฺคฺโคโล ยํ กณฺุจิ ปรปฺปฺกฺคฺคฺลํ วณฺุจนาทึทึ
นิกฺคิทึทึ น นิกฺุพฺเพถ ชาตึอาทึทึ จ นวทึ มานวตฺถุทึ กตฺถจึ ปเทเส
ยํ กณฺุจิ ปรปฺปฺกฺคฺคฺลํ นาทิมณฺุณเยยฺย อณฺุณมณฺุณสฺส จ พฺยาโรสนาย
วา ปฺปฏิขสฺสณฺุณาย वा ทฺกฺขํ น อิจฺเจยฺยาติ เอวมฺปิ มนฺสิกรโณฺโต
ภาเวยฺยาติ ฯ

เอวํ อหิตทฺกฺขานากมนปฺตถนาวเสน อตฺถโต เมตฺตทา-
ภาวนํ ทสฺเสตฺวา อิทานึ ตเมว อฺุปฺมาย ทสฺเสนฺโต อาห มาตา
ยถา นึยํ ปฺตฺตฺตฺนติ ฯ

ตสฺสสฺสโถ ยถา มาตา นึยํ ปฺตฺตํ อตฺตนิ ชาตํ โอรสํปฺตฺตํ
ตณฺุจ เอกปฺตฺตฺตเมว आयุสา อนฺุรทฺเท ตสฺส ทฺกฺขากมนปฺปฏิ-
พาหนตฺถํ อตฺตโน आयุมฺปิ จชิตฺวา ตํ อนฺุรทฺเท เอวมฺปิ
สพฺพทฺเทสฺส อิทํ เมตฺตมานสิ ภาวเย ปฺนปฺปฺนํ ชนเย วทฺตเย
ตณฺุจ อปริมาณสฺตฺตารมฺมณฺุวเสน เอกสฺมิ वा สตฺเต อนวเสส-
ผรณฺุวเสน อปริมาณํ ภาวयेติ ฯ

เอวํ สพฺพภากาเรน เมตฺตภาวนํ ทสฺเสตฺวา อิทานึ
ตสฺเสว วทฺตณฺํ ทสฺเสนฺโต อาห เมตฺตตณฺุจ สพฺพโลกสฺมินฺติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 286

ตตถ มัชชติ ตายติ จาติ มิตฺตา ฯ (๑) หิตชฌาสยตาย
สินียุหติ อหิตาคมนโต รกฺขติ จาติ อตุโธ ฯ มิตฺตสฺส ภาโว
เมตฺตํ ฯ สพฺพนฺติ อนวเสสํ ฯ (๒) โลกสฺมินฺติ สตฺตโลเก ฯ
มนสิ ภวํ (๓) มานสํ ฯ ตณฺหิ จิตฺตสมฺปยุตฺตตฺตา เอวํ วุตฺตํ ฯ
ภาวयेติ วฑฺฒเย ฯ นาสฺส ปริมาณนฺติ อปริมาณํ ฯ
อปริมาณสฺตตารมฺมตฺตาย เอวํ วุตฺตํ ฯ อุตฺทนฺติ อูปริ ฯ
เตน อรูปภวํ กณฺหาติ ฯ อโชติ เหฏฺฐา ฯ เตน กามภวํ
กณฺหาติ ฯ ติริยนฺติ เวมฺขณฺมํ ฯ เตน รูปภวํ กณฺหาติ ฯ
อสมฺพาชนฺติ สมฺพาชวิริหิตํ กิณฺณสิมฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ
สิมา นาม ปจฺจตฺถิโก วุจฺจติ ตสฺมิมีปี ปวตฺตนฺติ อตุโธ ฯ
อเวรนฺติ เวรวิริหิตํ อนฺตรนฺตรราปี เวรเจตนาปาตฺถภาว-
วิริหิตนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อสปตฺตนฺติ วิคตปจฺจตฺถิกิ ฯ
เมตฺตาวิหาริ หิ ปุคฺคโล มนุสฺसानํ ปิโย โหติ อมนุสฺसानํ ปิโย
โหติ นาสฺส โกจิ ปจฺจตฺถิโก โหติ เตนสฺส ตํ มานสํ วิคตปจฺจตฺ-
ถิกตฺตา อสปตฺตนฺติ วุจฺจติ ฯ ปริยายวณฺํ หิ เอตํ ยทิตํ
ปจฺจตฺถิโก สปตฺโตติ ฯ อยํ อนุปทโต อตฺถวณฺณา ฯ

อัย ปเนตฺถ อธิปฺเปตฺถวณฺณา ยเทตํ เอวมปี
สพฺพภูเตสฺส มานสํ ภาวเย อปริมาณนฺติ วุตฺตํ ตณฺเจตํ อปริ-
มาณเมตฺตํ มานสํ สพฺพโลกสฺมี ภาวเย วฑฺฒเย วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ
เวปฺลุลํ คมเย ฯ กถํ อุตฺทํ อโช จ ติริยญฺจ อุตฺทํ
๑. ม. มิตฺโต ฯ ๒. ม. สพฺพสฺมินฺติ อนวเสเส ฯ ๓. ม. ภวานฺติ ฯ

ยาว ภวคฺคา อโธ ยาว อวิจิโต ติริยิ ยาว อวเสสสทิสสา ฯ
อุทฺธิ วา อารุปรุปี อโธ กามชาตฺถุ ติริยิ รูปชาตฺถุ อนวเสสสิ ผรฺนุโต
เอวํ ภาวนุโตปิ จ ตํ ยถา อสมฺพาริ อเวริ อสปรตฺตญฺจ โหติ ตถา
สมฺพารเวรสปตฺตภาวิ กโรนุโต ภาวเย ฯ ยิ วา ตํ วา ภาวนา-
สมปรุทํ ปตฺตํ สพฺพตฺต โอภาสโลกวเสน (๒) อสมฺพาริ อตฺตโน
ปรเสสุ อาฆาตปฏิวินฺยน อเวริ อตฺตนิ จ ปรเสสิ อาฆาตปฏิวินฺยน
อสปรตฺตํ โหติ ตํ อสมฺพาริ อเวริ อสปรตฺตํ อปริมาณํ เมตฺตํ
มานสิว (๒) อุทฺธิ อโธ ติริยญฺจาติ ติวิชฺปริจฺเจเทน สพฺพโลกสุมี
ภาวเย วุฑฺฒเยติ ฯ

เอวํ เมตฺตภาวนาย วุฑฺฒนํ ทสฺเสตฺตวา อิทานิ
ตาว ตํ ภาวนํ อนฺนุยฺยตฺตสฺส วิหรโต อิริยาปถนียมาภาวิ ทสฺเสนุโต
อาห ติญฺจํ จริ ฯเปฯ อธิญฺญเยยฺยติ ฯ

ตสฺสสุโต เอวํ เจตํ เมตฺตํ มานสิ ภาวนุโต โส นิสิตฺติ
ปลฺลงกํ อาภุชิตฺตวา อุชฺฐํ กายิ ปณฺิชาย ปริมุขนฺติอาทิสฺสุ วิย
อิริยาปถนียมํ อกตฺตวา ยถาสุขํ อณฺฺยตฺตรอนฺฺยตฺตรอิริยาปถ-
พาธนวิโนทนํ กโรนุโต ติญฺจํ วา จริ วา นิสินฺโน วา สยาโน วา
ยวตา วิคตมิทฺโธ อสฺส อถ เอตํ เมตฺตชฺชมานสฺสตี อธิญฺญเยยฺย ฯ
อถวา เอวํ เมตฺตภาวนาย วุฑฺฒนํ ทสฺเสตฺตวา อิทานิ วสีภาวํ
ทสฺเสนุโต อาห ติญฺจญฺจรนฺติ ฯ วสีภาวปรุตฺโต หิ ติญฺจํ วา
๑. ม. อารุปรุปี ฯ ๒. ม. ยฺ. โอภาสลาภวเสน ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 288

จรั วา [๑] ยาวตา อิริยาปเถน เอตํ เมตฺตชฺชฌานสฺสตี
อธิฏฺฐาตุกาโม โหติ อถ วา ติฏฺฐัง จรั นิสินฺโนติ น ตสฺส
จานาทีนิ อนฺตรายกรานี โหนฺติ ฯ อปีจ โข โส ยาวตา เอตํ
เมตฺตชฺชฌานสฺสตี อธิฏฺฐาตุกาโม โหติ ตาวตา วิคตมิตฺุโร หุตฺวา
อธิฏฺฐาติ นตฺถิ ตสฺส ตตฺถ พนฺธายิตตฺตํ ฯ เตนานฺห ติฏฺฐญฺจรั
นิสินฺโน วา สยาโน วา ยาวตสฺส วิคตมิตฺุโร (๒) เอตํ สตี
อธฺกฺขญฺยชาติ ตสฺสาขํ อธิปฺปาโย ยนฺตํ เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมี
มานสิ ภาวเยติ วุตฺตํ ตํ ตถา ภาวเย ยถา จานาทีสุ ยาวตา
อิริยาปเถน จานาทีนิ วา อนาถิยิตฺฺวา ยาวตา เอตํ เมตฺตชฺช-
ฌานสฺสตี อธิฏฺฐาตุกาโม อสฺส ตาวตา [๓] เอตํ สตี
อธิฏฺฐญฺยชาติ ฯ

เอวํ เมตฺตตาวานาย วสีถาวํ ทสฺเสนฺโต เอตํ สตี
อธิฏฺฐญฺยชาติ ตสฺมี เมตฺตตาวิหารเ นโยเชตฺฺวา อิทานี ตํ วิหารี
ถุนนฺโต อาน พุรหฺมเมตํ วิหารี อธิมาหฺวติ ฯ

ตสฺสสฺสโต ยวายํ สุชินฺโน วา เขมิโน โหนฺตฺตฺติอาที กตฺวา
ยาว เอตํ สตี อธิฏฺฐญฺยชาติ สํวณฺณโต เมตฺตตาวิหารเ เอตํ จตฺตฺสุ
ทิพฺพพุรหฺมอริยอิริยาปถวิหารเสุ นิตฺุโทสฺสตา อตฺตโนปี
ปเรสมฺปิ อตฺถกรตฺตา จ อธิ อริยสฺส ฐมฺมวินเย พุรหฺมวิหารมาหุ
เสฏฺฐวิหารมาหฺวติ ฯ ยโต สตฺตํ สมิตํ อพฺุโพกิณฺณํ ติฏฺฐัง จรั
๑. ม. เอตฺถนฺตเร นิสินฺโน วา สยาโน วาติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. วิคตมิตฺุโร ฯ
เอวมฺปรีปี ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร วิคตมิตฺุโร หุตฺวาติ ทิสฺสตี ฯ

นินฺนโน วา สยาโน วา ยาวตาสฺส วิคตมิทฺโธ เอตํ สตี
อริญฺเจยฺยติ ฯ

เอวํ ภควา เตสํ ภิกฺขุณฺํ นานปฺปการโต เมตฺตภาวนํ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยสฺมา เมตฺตา สุตฺตารมฺมณฺตฺตา อตฺตทิกฺขิยา
อาสนฺนา โหติ ตสฺมา ทิกฺขิยฺกฺคหณฺนิเชชนมฺุเขน เตสํ ภิกฺขุณฺํ
ตเทว เมตฺตชฺฌานํ ปาทกํ กตฺวา อริยญฺมิปฺปตฺตี ทสฺเสนโต อหา
ทิกฺขิยฺจ อนุปคฺมมาติ ฯ อิมาย เทสนํ สฺมาเปติ ฯ

ตสฺสโต ยวายํ พุรฺหมเมตํ วิหาริ อิชฺมาหฺวติ สํวณฺณโต
เมตฺตชฺฌานวิหาโร ตโต วุฏฺฐาย เย ตตฺถ วิตฺถกฺกวิจฺจาราทโย
ชฺมมา เต เตสญฺจ วตฺถาทิอนุสารเณ (๑) รูปรชฺมเม ปริคฺคเหตฺวา
อรูปรชฺมเม ปริคฺคเหตฺวา อิมินา นามรूपปริจฺเฑเทน สุทฺทสงฺขาร
ปฺยุโชยํ น อิชฺ สตฺต
อนุปฺพุเพน โลกุตฺตรสีเลน สีลฺวา หุตฺวา โลกุตฺตรสีลสมฺปยุตฺเตน
โสตาปตฺตติมคฺคสมฺมาทิกฺขิยฺสงฺขาเตน ทสฺสเนน สมฺปนฺโน ฯ ตโต
ปริ โย จายํ วตฺถกาเมสฺส เคโห กิเลสกาโม อปฺปหิโน โหติ ตมฺปิ
สทฺทากามิอนาคามิมคฺเคหิ จ ตฺนฺภาเวน อนวเสสปฺปหานेณ
จ กามेสฺส เคหิ วินยฺยุย วินยิตฺวา วุปรสมฺตฺวา น หิ ชาตุ
คพฺภเสยฺยํ ปฺน เเรติ เอกํเสเนว ปฺน คพฺภเสยฺยํ น เอติ สุทฺธา-
วาเสสฺส นิพฺพุตฺติตฺวา ตตฺถเวย อรหตฺตํ ปาปฺณิตฺวา ปรีนิพฺพวาตฺตีติ ฯ

เอวํ ภควา เทสนํ สฺมาเปตฺวา เต ภิกฺขุ อหา กจฺจถ
๑. ม. วตฺถาทิอนุสารเณ ฯ

ภิกขเว ตสมิ วณณเต วิหระ อิมญจ สุตตมาทาย (๑) มาสสุส
อฏฺฐสุ ฐมฺมสุสวณทิวเสสุ คณฺหิ อากฺเกตฺวา โอสารเถ
ฐมฺมกถิ กโรธ สากจฺจถ อนฺนโมทถ กมฺมฏฺฐานํ อาเสวถ
ภาเวถ พหุสิโรธ เตปิ โว อมนฺนุสฺสา ตํ เกรवारมฺมณิ น
ทสฺเสสฺสนฺติ อญฺญทตฺถุ อตฺถกามา หิตกามา ภวิสฺสนฺตีติ ฯ
เต สาธฺตฺติ ภควโต ปฏฺิสุสฺสนฺติว อฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวา-
เทตฺวา ปทกฺขิณิ กตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา ตถา อภิสุ ฯ เทวตาโย
จ ภทฺทนฺตา อมฺหากิ อตฺถกามา หิตกามาติ ปิตีโสมนสุสชาตา
หุตฺวา สยเมว เสนาสนํ สมฺมชฺชนฺติ อุโณทกํ ปฏฺิยาเทนฺติ
ปิฏฺิจิปริกมฺมํ กโรนฺติ ปาทปริกมฺมํ กโรนฺติ อารกฺขิ สํวิทหนฺติ ฯ
เตปิ ภิกฺขุ เตว เมตฺตํ ภาเวตฺวา ตเมว ปาทกํ กตฺวา
วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา สพฺเพปิ ตสมิเยว อนฺนโตเตมาเส
อคฺคผลํ อรหตฺตํ ปาปฺณิตฺวา มหาปวารณาย วิสุทฺธิปวารณํ
ปวารสฺสนฺติ ฯ

เอวญฺหิ อตฺถกฺุสเลน ตถาคเตน (๒)

ฐมฺมิสุสเรน กถิตํ กรณิยมตฺถิ

กตฺวานุญฺญชฺช ปรมฺมิ ทหยฺสฺส สนฺตี

สนฺตํ ปทํ อภิสเมนฺติ สมตฺตปญฺญา ฯ

ตสมฺมา หิ ตํ อมตฺมพฺุฏฺตมริยกนฺตํ

สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ วิหริตฺกาโม ฯ

๑. ม. อิหิ นตฺถิ ฯ ๒. สี. อตฺถกฺุสลา กุสฺลสุส ฐมฺเม ฯ

*เล่มที่ 21 เมตตสุตฺตวณฺณา หน้า 291

วิญญู ชโน วิมลสีลสมาธิปญฺญา-

ภทฺธิ กรายย สตฺตํ กรณียมตฺตุนฺติ ฯ

ปรมตฺถโชติกา ขุททกกุกกถาย

เมตตสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อชฺช ปนฺนรโสฺติ เหมวตสุตฺตํ ฯ กา อุปฺปตฺติ ปุจฺจา-
วติกายูปฺปตฺติ ฯ เหมวเตน ทิ ปุญฺโง ภควา นสฺสโลโก สมฺมปฺปนฺโนติ-
อาทีนฺติ อภาสิ ตตฺถ อชฺช ปนฺนรโสฺติอาทิ สาตาคิเรน
วุตฺตํ อิติ สาตาคิโรติอาทิ สงฺกตฺติกาเรหิ กจฺจि มโนติอาทิ
เหมวเตน นสฺส โลโกติอาทิ ภควตา ตํ สพฺพมปิ
สโมชานตฺวา เหมวตสุตฺตุนฺติ วุจฺจติ ฯ สาตาคิริสฺสตฺตุนฺติ
เอกจฺเจ ฯ (๑) ตตฺถ ยายฺ อชฺช ปนฺนรโสฺติอาทิ กถา ตสฺสา
อุปฺปตฺติ ฯ

อิมสฺมีเยว ภทฺทกปฺเป วิสฺตฺวิสฺสสทฺสสาธุเกสฺส ปุริเสสฺส
อุปฺปชฺชิตฺวา โสฬสวสฺสสทฺสสาธุกาณิ จตฺวา ปรีนฺนิพฺพุตฺส
ภควโต กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺทสฺส มหฺตฺติยา ปุชฺชาย สรริริกจฺจ
อํกํสฺส ฯ ตสฺส ธาตุโย อวิกิริตฺวา สุวณฺณกฺขนฺโธ วิย เอกภนา
หุตฺวา อญฺจิสฺส ฯ ทิฆายุกพฺพุทฺธานํ ทิ เอสา ชมฺมตา ฯ
อปฺปายุกพฺพุทฺธา ปน ยสฺมา พหุตฺเรน ชเนน อทิฏฺฐาเอว
ปรีนฺนิพฺพายุนฺติ ตสฺมา ธาตุปฺมุขมปิ กตฺวา ตตฺถ ชนา ปุญฺญํ
ปสฺวิสฺสนฺตฺติ อนุกมฺปกาย ธาตุโย วิกิรฺนฺตฺติ อธิฏฺฐหนฺติ เตน
๑. ม. เอกจฺเจหิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณฺณา หน้า 292

เตสํ สุวณฺณวณฺณา (๑) วย ชาตฺโย วิกรินฺตฺติ เสยฺยถาปี อมฺหากํ
ภควโต ฯ มนฺุสฺสา ตสฺส ภควโต เอกฺเขว ชาตฺมฺริ กตฺวา เจตฺย
ปติญฺจาเปสฺสุ ฯ โยชนํ อุพฺเพเชน ปริกฺเขเปน จ ฯ ตสฺส เอเกก-
กาตฺตฺนฺตฺรานิ จตฺตารี จตฺตารี ทฺวารานิ อเหตุํ ฯ เอกํ ทฺวารํ
กิกิราชา (๒) อคฺคเหสี เอกํ ตสฺเสว ปฺตฺโต ปจฺวินฺชโร นาม ฯ
เอกํ เสนาปติปฺปมฺขา อมจฺจา เอกํ เสฏฺฐิปฺปมฺขา
ชานปทา ฯ รตฺตฺสุวณฺณมยา เอกกฺมฺนา รตฺตฺสุวณฺณรสปฏฺิภากา
จ นานารตฺนมยา อญฺจกา อเหตุํ เอเกกา สตฺสทฺสคฺคฺมฺนิกา ฯ
เต หริตฺลามโนสีลาหิ มตฺตฺกิกิจฺจํ สฺวริเตเลน อุทกิกิจฺจณฺจ
กตฺวา ตํ เจตฺย ปติญฺจาเปสฺสุ ฯ

เอวํ ปติญฺจฺเต เจตฺย เทว กฺลปฺตฺตา สหายกา นิกฺขมิตฺวา
สมฺมุขสาวกานํ เถรานํ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสุ ฯ ทิมาญฺกพฺพุชานณฺหิ
สมฺมุขสาวกาเยว ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ นิสฺสยํ เทนฺติ ฯ
อิตฺเร น ลภฺนฺติ ฯ ตโต เต กฺลปฺตฺตา สาสเน ภนฺเต กตี
ฐฺรานีติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ เถรา เทว ฐฺรานีติ กเถสฺสุ วาสฐฺริ ปฺริยตฺติ-
ฐฺรฺนฺติ ฯ ตตฺถ ปพฺพชิตฺเตน กฺลปฺตฺเตน อจฺริยปฺชฺฌายสนฺติเก
ปณฺจ วสฺसानิ วสฺติวฺวา วตฺตปฺปฏฺิวตฺตํ ปุเรตฺวา ปาติโมกฺขํ เทว
ตีณิ ภาณวฺวรสฺตฺตฺนฺตฺตานิ จ ปคฺฉํ กตฺวา กมฺมญฺจานํ อคฺคเหตฺวา
กุเล วา คเณ วา นีราลเยน อรณฺยํ ปวิสฺติวฺวา อรหฺตฺตฺตฺจฺฉนิกิริยาเย
จฺฉิตฺตพฺพิ วายมิตฺตพฺพิ เอตํ วาสฐฺริ ฯ อตฺตโน ถาเมน ปน เอกํ วา
๑. ม. ย. สุวณฺณจฺฉณฺณานิ ฯ ๒. ม. กิกิ ราชา ฯ

นิกายั ปรียาปฺณิตฺวา เทว วา ปญจ วา นิกายเ ปรียตฺติโต
จ อตฺตโต จ สุวิสุทฺธิ์ (๑) สาสนั อนุยฺยชิตพฺพิ เอตํ ปรียตฺติชฺรณฺติ ฯ
อถ เต กุลปฺตฺตา ทฺวินฺนํ ชฺรณํ วาสชฺรเมว เสฏฺฐนฺติ วตฺวา
มยํ ปนมหา ทหฺรา วุฑฺฒกาเล วาสชฺริ์ ปรีปุเรสุสาม ปรียตฺติชฺริ์
ตาว ปฺเรสุสามาติ ปรียตฺตี อารกัิสฺ ฯ เต ปกตฺยิวา ปญฺจวณฺโต
นจิสฺเสว สกเล พุทฺธวเจเน ปกตญฺญโน วินเย จ อติวีย
วินิจฺฉยกุสลา อเหตุํ ฯ เตสั ปรียตฺตี นิสฺสาย ปรีวาริ
อุปฺปชฺชิ ปรีวาริ นิสฺสาย ลาภิ เอกเมกสฺส ปญฺจสตา
ปญฺจสตา ภิกฺขุ ปรีวาริ อเหตุํ ฯ เต สตฺถุ สาสนั ทีเปเนตา
วิหริสฺ ปฺน พุทฺธกาโล วีย อโหสิ ฯ

ตทา เทว ภิกฺขุ กามกาวเส วิหฺรณฺติ ชฺมมฺวาที จ
อชฺมมฺวาที จ ฯ อชฺมมฺวาที จณฺโฆ โหติ ผรุโส มฺขโร ฯ
ตสฺส อชฺฉมาจาโร อิตฺรสฺส ปากโฏ โหติ ฯ ตโต นํ อิทํ เต
อาวุโส กมฺมํ สาสนฺสฺส อุปฺปติรฺูปนฺติ โจเทสิ โส กิณฺเต ทิฏฺฐิ
กิณฺเต สฺตฺนฺติ วิกฺขิปปติ ฯ อิตโร วินยชฺรา ชานิสฺสนฺตฺติ อห ฯ
ตโต อชฺมมฺวาที สเจ อิมํ วตฺถุํ วินยชฺรา วินิจฺฉินิสฺสนฺติ อทฺธา เม
สาสเน ปติฏฺฐา น ภวิสฺสตีติ ญตฺวา อตฺตโน ปกัํ กาคฺคาโม
ตาวเทว ปรีกฺขาเร อาทาย เต เทว เถเร อุปฺสงฺกมิตฺวา
สมณปรีกฺขาเร ทตฺวา เตสั นิสฺสเยน วิหริตฺตุมารทฺโธ สพฺพญจ
เนสั อุปฺภูจัน กโรนฺโต สกฺกจฺจํ วตฺตปฺปฏิวตฺตี ปฺเรตฺกาโม วีย
๑. ม. สุวิสทํ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร กโรนฺโตติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 294

อกาสีฯ ตโต เอกทิวสํ อุปลุจฺจํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เตหิ
วิสุตฺตชฺชียมาโนปี อญฺฺจาสิเยว เถรา ก็ กิณฺจิ วตฺตพฺพํ อตฺถิตฺติ
ตํ ปุจฺฉีสุฯ โส อาม ฆนฺเต เอเกน เม ภิกฺขุณา สห อชฺฌาจารย์
ปฏฺิจฺจ วิวาโท อตฺถิ โส ยถิ ตํ วตฺถุ อีชานฺตฺวา อาโรเจสฺสติ
ยถาวินิจฺฉยํ น วินิจฺฉินิตฺตพฺพนฺติฯ เถรา โอสํญฺํ วตฺถุ
ยถาวินิจฺฉยํ อวินิจฺฉินิตฺตํ น วญฺญตฺติ อาหํสุฯ โส เอวํ กิริยมาเน
ฆนฺเต มม สาสเน ปตฺติญฺจา นตฺถิ มยฺหเมตํ ปาปํ โหติ มา ตํ
ตฺวมะหิปี วินิจฺฉินิตฺตถาติฯ เต เตน นิปฺปีพฺยมาณา สมฺปฏฺิจฺฉีสุฯ
โส เตสํ ปฏฺิจฺฉณํ คเหตุวา ปฺน ตํ อวาสํ คนฺตฺวา สพฺพํ วินยชฺฌรณํ
สนฺติเก นิฏฺิจฺฉนฺติ ฆมฺมวาที สฺวญฺจฺจฺจํ อวมลฺลณฺโต ผรุเสน
สมฺมทาจฺรติฯ ฆมฺมวาที นิสฺสิตฺตโก (๑) อัย ชวาโตติ ตาวเทว
นิกฺขมิตฺวา เถรณํ ปริวาริ ภิกฺขุสหสฺสํ อุปสงฺกมิตฺวา อาห
นนฺ อวฺโส โอสํญฺํ วตฺถุ ยถาฆมฺมํ วินิจฺฉินิตฺตพฺพํ อนฺนสารา-
เปตฺวา เอว วา อลฺลณฺมณฺณํ อจฺฉยํ เทสาเปตฺวา สามคฺคิ กาดพฺพา
อิมะ ปน เถรา เนว วตฺถุ วินิจฺฉินิสฺสํ น สามคฺคิ อํสุ กิณฺณา-
เมตฺตฺนฺติฯ เตปี สุตฺวา ตฺถุหิ อหํสุ นฺน กิณฺจิ อจฺฉริเยหิ
ถาตฺตฺนฺติฯ ตโต อฆมฺมวาที โอกาสํ ลภิตฺวา ตฺวํ ปุพฺเพ วินยชฺฌร-
ชานิสฺสนฺตฺติ ฆณฺสิ อิทานิ เตสํ วินยชฺฌรณํ (๒) อาโรเจหิ ตํ
วตฺถุนฺติ ตํ ฆมฺมวาที ปิเพตฺวา อชฺชตฺตคฺเค ปฺราชิโต ตฺวํ มา ตํ
อวาสํ อากจฺฉิตฺติ วตฺวา ปกฺกามิฯ ตโต ฆมฺมวาที เถเร
๑. ม. นิสฺสํโกฯ ๒. ส. อิมทานิ เต วินยชฺฌรฯ

อุปสงฺกมิตฺวา ตุมฺเห สาสนํ อนเปกฺขิตฺวา อเมห อุปฺภูเจสิ
ปริโตเสสิ'ติ ปุคฺคฺลเมวาเปกฺขิตฺวา (๑) สาสนํ อรฺกฺขิตฺวา ปุคฺคํ
อรฺกฺขิตฺถ อชฺชตคฺเค ทานิ ตุมฺหากํ วินิจฺฉยํ วินิจฺฉินิตฺตํ น วฏฺฏติ
อชฺช ปรีนิจฺฟูโต กสฺสโป ภควาติ มหาสทฺเทน กนฺทิตฺวา นฏฺจํ
สตฺถุ สาสนนฺติ ปรีเทวมาโน ปกฺกามิ ฯ

อถ โข เต ภิกฺขุ สํวิคฺคมาสนสา มยํ ปุคฺคฺลมนฺรฺกฺขณฺตา
สาสนรตฺนํ โสพฺเภ ปกฺขิปีมฺหาติ กุกฺกจฺจํ อุปฺปาเทสฺสุ ฯ เต
เตเนว กุกฺกจฺเจน อุปฺตา สยฺตฺตา (๒) ฯ กาลํ กตฺวา สกฺเค
นิพฺพตฺติตฺตํ อสฺกโกนฺตา เอกาจรโฆ หิมวติ เหมวเต ปพฺพเต
นิพฺพตฺติ เหมวโต ยกฺโขติ นามเนน ทฺุติยาจรโฆ มชฺฌิมปฺปเทเส
สาตปพฺพเต สาตาคิโรติ นามเนน ฯ เตปี เนสํ ปรีวารา ภิกฺขุ
เตสํเยว อนฺวตฺติตฺวา สกฺเค นิพฺพตฺติตฺตํ อสฺกโกนฺตา เตสํ ปรีวารา
ยกฺขาว หุตฺวา นิพฺพตฺตีสุ ฯ เตสํ ปน ปจฺจยทายกา กหฺภูจฺา
เทวโลเก นิพฺพตฺตีสุ ฯ เหมวตฺสาตาคิรา อฏฺฐวีสฺติยกฺข-
เสนาปตีนมพฺภนฺตรา มหานุภาวา ยกฺขราชาโน อहेสฺสุ ฯ
ยกฺขเสนาปตีนญฺจ อยํ ฌมฺมตา มาเส มาเส อฏฺฐ ทิวสานิ
ฌมฺมวินิจฺฉยณฺตํ หิมวติ มโนสิลาตเต นาควติมญฺหาเป (๓)
เทวตานํ สนนฺิปาโต โหติ ตตฺถ สนนฺิปตีตพฺพนฺติ ฯ อถ
สาตาคิรเหมวตา ตสฺมี สมากเม อญฺญมญฺญํ ทิสฺวา สญฺชานีสุ
๑. ม. ปุคฺคฺลเมว อเปกฺขิตฺถ ฯ ๒. ม. อุปฺหตาสยตฺตา ฯ
๓. สී. ภคตฺวตีปพฺพเต ฯ ม. นาควติมญฺหาเป ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรควคควณณา หน้า 296

ควัม สมม กุหิ อุปฺปนฺโน ควัม กุหิ อุปฺปนฺโนติ อตฺตโน อุปฺปตฺติญฺ-
จानญจ ปุจฺฉิตฺวา วิปฺปฏิสาริโน อเหตุํ นฺนุจฺจา มยฺ สมม ปุพฺเพ
วิสติ วสฺสสทฺสทานิ สมณธมฺมํ กตฺวา เอกํ ปาปสหายํ นิสฺสาย
ยกฺขโยนินฺยํ อุปฺปนฺนา อมฺหากํ ปน ปจฺจยทายกา กามาวจรเทวสุ
นิพฺพตฺตาคิ ฯ อถ นํ สาทาคิโร อาห มาริส หิมฺวา นาม
อจฺฉริยพฺกุตสมฺมโต กิณฺจิจิ อจฺฉริยํ ทิสฺวา วา สุตฺวา วา มมาปี
อาโรเจยฺยาสีตี ฯ เหมวโตปี อาห มาริส มชฺฉิมเทโส นาม
อจฺฉริยพฺกุตสมฺมโต กิณฺจิจิ อจฺฉริยํ ทิสฺวา วา สุตฺวา วา มมาปี
อาโรเจยฺยาสีตี ฯ เอวํ เตสุ ทฺวีสุ สหายेषฺสุ อญฺณมญฺฉํ กตฺกั
กตฺวา ตเมว อุปฺปตฺตี อริณฺจิตฺวา (๑) วสฺมานेषฺ เอกํ พุทฺธนฺตรํ
วิตฺตวตฺตํ มหาปจฺวี เอกโยชนตฺติคาจฺจตฺตมตฺตํ อุตฺสทา ฯ

อถ อมฺหากํ โพรชิสฺสโต ทิปฺงกรปาทญฺเฐ กตฺปณฺิชาโน
ยว เวสฺสสนฺตรชาตกั ตาว ปารมิโย ปุเรตฺวา ตฺลิตฺถวเน
อุปฺปชฺฉิตฺวา ตตฺถ ยวตฺตายุกั จตฺวา ธมฺมปทนิทานเ วุตฺตนเยเนว
เทวตฺตาคิ อภฺยาจิโต ปญฺจ มหาวิโลกนฺนานิ วิโลเกตฺวา เทวตฺตานิ
อาโรเจตฺวา ทฺวตฺตีสาย ปุพฺพนิมิตฺเตสุ วตฺตมานेषฺ อิทฺ ปฏฺิสนฺธิ
อคฺคเหสิ ทสฺสทฺสสิโลกธาคู กมฺเปตฺวา ตานิ ทิสฺวาปี อิเม
ราชยฺกฺขา อิมินา การณฺน นินฺพตฺตานิตี น ชานีสฺสุ ฯ
จิทฺททาปฺสฺตตฺตฺตา เนวทฺทสฺสฺสูติ เอเก ฯ เอส นโย ชาตฺยิ
อภินิกฺขมเน โพรชฺยญฺจ ฯ ธมฺมจกฺกปฺวตฺตเน ปน ปญฺจวคฺคิเย
๑. ม. อวิวชฺเชตฺวา ฯ

อามนุเตตวา ภควติ ติปริวภูฏี ทวาทสาการี วรชมมจกุกั
ปวตเตนเต มหาภูมิจาลั ปุพพนิมิตตึ ปาฎิหาริยานิ จ เอเตสั
เอโก สาทาคิโรเยว ปจัม อทุทส ๗ นิพพตติการณญจ เตสั ฌตวา
สปริโส ภควนตึ อุปสงกมม เทสนั อสุโสสิ น จ กิณจิ
วิเสสั อธิคจนิ ๗ กสุมมา โส หิ ชมมึ สุนนโต เหมวตึ
อนุสสุริตวา อากโต นุ โข เม สหายโก โนติ ปริสั โอลเกตวา
ตึ อุปสสนโต วณจิตโต เม สหาโย โย เอว วิจิตรปฏิภาณั ภควโต
ชมมเทสนั น สุนาตีติ วิกขิตตจิตโต อโหสิ ๗ ภควา จ
อตุณฺจเตปี สุริเย เทสนั น นิฏจาเปสิ ๗ อถ สาทาคิโร สหายั
คเหตุวา เตน สหาคมม ชมมเทสนั โสสุสามีติ อสุสยาน-
หตุถิยานครุพยานาทีนิ มาเปตวา ปณฺจหิ ยกขเสเทหิ ปริวโต
หิมวนตาทิมุโข ปายาสิ ๗

ตทา เหมวโตปี ยสุมา ปฏิสนธิชาติอภินิขมมนโพธิ-
ปรีนิพพานเสว ทวตตีส ปุพพนิมิตตานิ หุตวาว ปตีวิกจณฺตึ
น จิรภูจิติกานิ โหนตึ ชมมจกุกปวตเตเน ปน ตานิ สวิเสสานิ
หุตวา จิรตฺรึ จตวา นิรุชณฺตึ ตสุมา หิมวติ ตึ อจฺจริยปาตุภาวึ
ทิสฺวา ยโต อหึ ชาโต น กทาจิ อัย ปพพโต เอว อภิราโม
ภูตปุพโพ หนท ทานิ มม สหายั คเหตุวา อากมม เตน สห อิมึ
ปุปฺพลีรี อนุภวิสสามีติ ตเถว มชฺฉิมเทสาทิมุโข อากจฺจติ ๗
เต อุโกปี ราชคหสฺส อุปริ สมากนฺตวา อณฺณมณฺณสฺส
อากมนการณั ปุจฺฉิสฺสุ ๗ เหมวโต อาห ยโต อหึ มาริส ชาโต

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา หน้าที่ 298

นาย ปพฺพโต เอวํ อกาลกฺกุสุมิตฺเทหิ รุกฺเขหิ อภิราโม ภูตปฺพโพ
ตสฺมา เอตํ ปุปฺพลีรํ ตยา สทฺธิ อณุภวิสฺสามิตฺติ อากโตมฺหิตฺติ ฯ
สาตาคิโร อาห ชานาสี ปน ตฺวํ มาริสฺ เยน การณฺน อิมํ
อกาลปฺปฺพปาฎิหาริยํ ชาตฺนฺติ ฯ น ชานามิ มาริสฺสํติ ฯ
อิมํ มาริสฺ ปาฎิหาริยํ น เกวลํ หิมฺวณฺเตเยว อปิจ โข ปน
ทสฺสทสฺสํโลกธาตฺสฺสํ นิพฺพตฺตํ สมนฺตสมฺพุทฺโธ โลเก อฺปฺปนฺโน
อชฺช ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺเตสิ เตน การณฺนาติ ฯ เอวํ สาตาคิโร
เหมวตสฺส พุทฺธปฺปาทํ กเถตฺวา ตํ ภควโต สฺนฺติกํ อานนฺตกาโม
อิมํ คาทมาห ฯ เกจิ ปน โคตฺมเก เจตฺติเย วิหรณฺเต ภควติ อยฺเมว-
มาหาติ ภณฺนฺติ อชฺช ปนฺนรโสฺสํติ ฯ

ตตฺถ อชฺชชาติ อยํ รตฺตนิทฺธิโว ปกฺขกณฺนโต ปนฺนรโส
อฺปวสิตฺตพฺพโต อฺโปสโถ ฯ ติสฺส วา อฺโปสเถสฺส อชฺช ปนฺนรโส
อฺโปสโถ น จาคฺคทฺทสิ อฺโปสโถ น สามกฺคิอฺโปสโถ ฯ ยสฺมา
วา ปาติโมกฺขทฺทเทสอญฺจํคฺคอฺปวาสปฺญตฺตติทิวสํทิสฺส สมนฺตพฺพเถสฺส
อตฺเถสฺส อฺโปสถสทฺโท ปวตฺตติ ฯ อายามาธุโส กปฺปิน อฺโปสถํ
คมิสฺสํสมาติอาทิสฺสํ หิ ปาติโมกฺขทฺทเทส อฺโปสถสทฺโท ฯ เอวํ
อญฺจํคฺคสมนฺนาคโต โข วิสาเฆ อฺโปสโถ อฺปวตฺตโถติอาทิสฺสํ (๑)
ปาณาติปาตา เวรมณฺนิอาทิกเถสฺส อญฺจํคฺคเส ฯ สทฺทสฺส เว สทา
ผกฺคํ สทฺทสฺสอฺโปสโถ สทาติอาทิสฺสํ อฺปวาเส ฯ อฺโปสโถ นาม
นาคราชาติอาทิสฺสํ (๓) ปฺญตฺตติยํ ฯ ตทฺทอฺโปสเถ ปนฺนรเส

๑. อญฺ อญฺจก. ๒๓/๑๓๓/๒๖๐ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๕๘/๗๐ ฯ
๓. ที. มหา. ๑๐/๑๘๓/๒๒๗ ฯ

สีสนฺหาตฺตสาตีอาทิสฺส ทิวเส ๑ ตฺสฺมา อนวเสตฺตถํ
ปฏิกฺขิปิตฺวา อาสาพฺหิปฺปณฺณมทิวสํเยว นียาเมนฺโต อาห อชฺช
ปนฺนรโส อุโปสโถติ ๑ ปาฏิปโท ทฺติโยติ เอวํ คณฺธิมาเน
อชฺช ปนฺนรโส ทิวโสติ อตุโถ ๑

ทิวิวาติ ทิปฺยา(๑) ๑ ทิปฺยานิ เอตฺถ อตฺถิติ ทิปฺยา ๑ (๒)
กานิ ตานิ รูปานิ ๑ ตณฺหิ รตฺตี เทวานํ ทสฺสทฺสฺสโลภธาตฺโต
สนฺนิปิตฺตานํ สรีรวตฺถาภรณวิมานปฺปภาหิ อพฺภาทิสฺสอฺปก-
กิลฺลสฺวิริหิตาย จนฺทปฺปภาย จ สกฺลชฺมพฺุทฺธิโป อลงฺกโต อโหสิ
วิเสสาลงฺกโต จ ปรมฺวิสุทฺธิเทวสฺส ภควโต สรีรปฺปภาย ๑
เตนาห ทิปฺยา รตฺติ อฺปฏฺจิตฺตาติ ๑

เอวํ รตฺติคฺคฺควณฺณาปเทเสนปี สหายสฺส จิตฺตปฺปสาทํ
ชเนนฺโต พุทฺธปฺปาทํ กเถตฺวา อาห อโนมนามํ สตฺถารํ หนฺท
ปฺสฺสาม โคตฺมนฺติ ๑

ตตฺถ อโนเมหิ อลามเกหิ สพฺพาการปฺริปฺุเรหิ คฺุณฺเหหิ นามํ
อสุสฺสาตี อโนมนามโ ๑ ตถา หิสฺส พุชฺฉิตฺตา สจฺจานีติ
พุทฺุโร โปเชตฺตา ปชฺยาตี พุทฺุโรติอาทินา นเยน พุทฺุโรติ
อโนเมหิ คฺุณฺเหหิ นามํ ภคฺุคราโคติ ภควา ภคฺุคโทโสติ
ภควาติอาทินา นเยน จ อโนเมหิ คฺุณฺเหหิ นามํ ๑ เอส นโย
อรหํ สมนฺมาสมพุทฺุโร วิชฺชาจรณสมฺปนฺโนติอาทิสฺส ๑
ทิกฺุณฺฐมฺมิกาทิสฺส วา อตฺถเอสฺส เทวมฺนฺสฺเส อนฺุสฺสาสตี อิมํ
๑. ม. ทิวิวานิ ทิปฺพานิ ๑ ๒. ม. ทิปฺพา ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

ปชฺหถ อิมํ สมหาย วุตฺตถาติ สุตฺตาฯ อปีจ สุตฺตา
ภควา สุตฺตวาโห ยถา สุตฺตวาโห สุตฺเต (๑) กนฺตาริ ตาเรตีติ-
อาทีนา นินฺทุเทเส วุตฺตนเยนาปี สุตฺตาฯ ตํ อโนมนามํ
สuttาริ ฯ

หนฺนทาติ พุยฺวสานตฺเต นินฺปาโตฯ ปสฺสามาติ เตน
อตุตฺตานํ สห สงฺกเหตุวา ปจฺจุปฺปนฺนวจนํ โคตมนฺติ
โคตมโคตฺตํฯ กิ วุตฺตํ โหติ สุตฺตา น สุตฺตาติ มา วิมตี
อกาสิ เอกนฺตพุยฺวสีโต หุตฺตวาว เอหิ ปสฺสาม โคตมนฺติ ฯ

เอวํ วุตฺเต เหมวโต อัย สตาสิโร อโนมนามํ สุตฺตารนฺติ
ภณฺนโต ตสฺส สพฺพญฺญุตํ ปกาเสติ สพฺพญฺญโน จ หุลฺลภา โลเก
สพฺพญฺญปฺปฏิญฺเเยหิ ปุรณาทิสฺทิสฺเสหฺว โลโก อฺปทุโต โส ปน
ยทิสฺส พฺพญฺญ อทฺธา ตาทิลกฺขณปฺปตฺโต ภวิสฺสติ เตน ตํ เอวํ
ปฺริคฺคณฺหิสฺสามิตี จินฺตเตตฺวา ตาทิลกฺขณํว ปุจฺจนฺโต อาห กจฺจิ
มโนติ ฯ

ตตฺถ กจฺจิติ ปุจฺจมาฯ มโนติ จิตฺตํฯ สฺสฺพนฺธิโตติ
สฺสฺสฺส จปฺโต อจฺโล อสมฺปเวริฯ สพฺพเพสฺส ญฺญเตสฺส สพฺพญฺญเตสฺสฯ
ตาทินฺนติ ตาทิลกฺขณปฺปตฺตสฺเสว สโตฯ ปุจฺจมา เอว วา อัย
โส เต สุตฺตา สพฺพญฺญเตสฺส ตาทิ อฺททาหฺ อญฺญเ อญฺญเ
จาทิ เอวฺรูเป อารมฺมเณฯ สงฺกปฺปาติ วิตฺถกาฯ วสิกฺตาทิ
วสิ คมิตาฯ กิ วุตฺตํ โหติ ยํ ตฺวํ สuttาริ วทสิ ตสฺส เต
๑. ม. สุตฺเต ฯ

สตถุโน กจฺจิ ตาทิลกขณฺปรตฺตสฺส สโต สพฺพภูเตสุ มโน
สุปฺณิหิตฺ อูทาหุ ยาว จถนปฺปจฺจยํ น ลกฺติ ตาว สุปฺณิหิตฺ
วีย ขายติ ฯ โส วา เต สตถา กจฺจิ สพฺพภูเตสุ สมฺจิตฺเตน ตาทิ
อูทาหุ โน เย จ โข อิกฺขจฺฉานิกฺขเจสุ อารมฺมณฺเจสุ รากโทสวเสน
สงฺกปฺปา อูปฺปะชฺเชยฺยย ตฺยาสฺส กจฺจิ วสีกตา อูทาหุ กทาจิ เตสํ
วเสน วตฺตตีติ ฯ

ตโต สาทาคิโร ภควโต สพฺพพญฺญภาเว พฺยวสิตฺตฺตา
สพฺเพ สพฺพพญฺญकुณฺเณ อนฺชานนฺโต อาห มโน จสฺส สุปฺณิหิตฺติ-
อาทิ ฯ

ตตฺถ สุปฺณิหิตฺติ สฺกุจฺจ จปิโต ปจฺวีตโม อวิรุชฺฌนญฺเจน
สิเนรุสโม สุปฺปติญฺจิตาจถนญฺเจน อินฺทขิลสโม จคฺคฺพิชมาร-
ปรวาทิกณฺเณี อกมฺปิยญฺเจน ฯ อนจฺฉริยเมตํ ภควโต อิทานิ
สพฺพพการสมฺปนฺนตฺตา สพฺพพญฺญภาเว จิตฺตสฺส มโน สุปฺณิหิตฺ
อจโล ภเวยฺย ยสฺส ตีรจฺฉานญฺตสฺสาปี สราคาทิกาล
ฉทฺทฺทฺนาคกุเล อูปฺปนฺนสฺส สวิเสน สลฺเลน วิทฺธสฺส อจโล
อโหสิ วัชเภาปี ตสฺมี น ปทุสฺสิ อณฺณทตฺถุ ตสฺเสว อตฺตโน ทนฺเต
เฉตฺวา อทาสิ ตถา มหากปฺปิฏตฺตสฺส มหตฺติยา สิลาย สีเล
ปฺหญฺจสฺสาปี ตสฺเสว จ มคฺคํ ทสฺเสสิ ตถา วิธฺรปณฺฑิตญฺตสฺส
ปาเทสุ คเหตฺวา สฺกุจฺฉิโยชเน กภาพพฺพตปฺปาเต ปกฺขิตฺตสฺสาปี
อณฺณทตฺถุ ตสฺเสว ยกฺขสฺสตฺถาย ฐมฺมํ เทเสสิ ฯ ตสฺมา
สมฺมเทว อาห สาทาคิโร มโน จสฺส สุปฺณิหิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 302

สพฺพภูเตสุ ตาทีโนติ สพฺพสฺตเตสุ ตาทีลฺกขณฺปฺตฺตเสว
สโต มโน สฺุณฺหิโต น ยาว ปจฺจยํ น ลภตฺติ อตุโถ ๑ ตตฺถ
ภควโต ตาทีลฺกขณํ ปญฺจธา เวทิตพฺพํ ๑ ยถาห ภควา
ปญฺจหาการเหติ ตาที อิกฺขฺจฺจานิกฺขฺจฺจ ตาที จตฺตาวีติ ตาที มุตฺตาวีติ
ตาที ภควา ลาภเปี ตาทีติ เอวมาที สพฺพํ นินฺทเตเส (๑) วุตฺตนเยน
คเหตุพฺพํ ๑ ลาภาทโย จ ตสฺส มหาอิกฺขฺจฺจายํ วิตุถาริตนเยน
คเหตุพฺพา ๑ (๒) ปจฺจมา เอว วา อัย โส เต สตุถา สพฺพภูเตสุ
ตาที อูทาหุ โนติ ๑ อิมสฺมิ วิกปฺเป สพฺพภูเตสุ สมจิตฺตตาย
ตาที อมฺหากํ สตุถาติ อตุโถ ๑ อัย หิ ภควา สฺุชฺุปสํหารกามตาย
ทฺุขาปนยนกามตาย จ สพฺพสฺตเตสุ สมจิตฺโต ยาทีโส อตฺตนิ
ตาทีโส ปรสฺสุ ๑ ยาทีโส มาตริ มหามายาย ตาทีโส จิณฺจมาณฺวิกาย
ยาทีโส ปิตริ สฺุทฺุโรทเน ตาทีโส สฺุปฺปพฺุทฺุเช ๑ ยาทีโส ปฺุตฺุเต
ราหุเล ตาทีโส วรเกสุ เทวตฺุตฺุชนปาลกอํกุสิมาลาทีสุ ๑ สเทวเก
โลเกปี ตาที ๑ ตสฺมา สมฺมเทวาท สาคาคิโร สพฺพภูเตสุ ตาทีโนติ ๑

อโถ อิกฺขฺจฺจ อนิกฺขฺจฺจ จาติ เอตฺถ ปน เอวํ อตุโถ ทฺุฏฺุทฺุโพ ๑
ยํ กิณฺจิจิ อิกฺขฺจฺจํ วา อนิกฺขฺจฺจํ วา อารมฺมณํ สพฺพปฺุปการเหติ ตตฺถ เย
ราคโทสวเสน สํกปฺุปา อฺุปฺุชฺุเชยฺยย ตฺุยาสุส อนฺุตฺุตเรน
มคฺเคน รากาทีนํ ปหีนฺตุตา วสีกฺตา น กทาจิ เตสํ วเส วตฺุตฺุติ ๑
โส หิ ภควา อนาวิลสํกปฺุโป สฺุวิมุตฺุตฺุจิตฺุโต สฺุวิมุตฺุตฺุปญฺุโยติ ๑

๑. ขุ. มหา. ๒๕/๑๘๐/๑๓๘ ๑ ๒. ม. เวทิตพฺพา ๑

*เล่มที่ 21 เหมวตฺตวณณา หน้า 303

เอตถ จ สุปณฺหิตมนตายน อโยนิโสมนสิการาภาโว วุตฺโต ฯ
สพฺพภูตอิกฺขจฺญานิกฺขเรสุ ตาที โส (๑) ยตถ ภเวยฺย ตํ สตฺตสงฺขารเภทโต
ทฺวิธมารมฺมณํ วุตฺตํ ฯ สงฺกปฺปวสีภาเวน ตสฺมี อารมฺมณ
ตสฺส มนสิการสฺสากาวัต กิเลสปฺปหानํ วุตฺตํ ฯ สุปณฺหิตมนตายน
จ มโนสมาจารสฺสุทฺธิ สพฺพภูเตสุ ตาทีตายน จ กายสมาจารสฺสุทฺธิ ฯ
สงฺกปฺปวสีภาเวน วิตกฺกมฺมลกตฺตา วาจาย จ วจีสมาจารสฺสุทฺธิ ฯ
ตถา สุปณฺหิตมนตายน จ โลภาทิสพฺพโทสาภาโว สพฺพภูเตสุ
ตาทีตายน เมตฺตตาทิกุณฺสมภโว สงฺกปฺปวสีภาเวน ปฏิกฺขเ
อปฺปฏิกฺขลสฺสณฺณิตาทิเกทา อริยทฺธิ ตาย จสฺส สพฺพญฺญภาโว
วุตฺโต โหตีติ เวทิตพฺโพ ฯ

เอวํ เหมวโต ปุพฺเพ มโนทฺวารวเสนว ตาทีภาวํ
ปุจฺฉิตฺวา ตถจ ปฏฺิขานนฺตํ วิมฺภิตฺวา (๒) ทพฺพิกมฺมตถํ อิทานิ
ทฺวารตฺตยวเสนาปี ปุพฺเพ วา สงฺเขเปน กายวจิมโนทฺวารสฺสุทฺธิ
ปุจฺฉิตฺวา ตถจ ปฏฺิขานนฺตํ วิมฺภิตฺวา ทพฺพิกมฺมตถเมว
วิตถารณาปี ปุจฺฉนฺโต อาห กจฺจ อทินฺนนฺติ ฯ

ตตถ คถาพฺนฺนุสฺสขตถาย ปฺรํมํ อทินฺนาทานวิริตี
ปุจฺฉิ ฯ อารา ปมาทฺมหาตี ปญฺจสฺส กามกฺขณฺสฺส จิตฺตไวสฺสคฺคโต
ทฺฐีภาเวน อพฺรหฺมจริยวิริตี ปุจฺฉติ ฯ อารา ปมทฺมหาตีปี วา
ปฺจนฺติ อารา มาตฺคามมาตี วุตฺตํ โหตี ฯ ฌานํ น ริณฺจตีติ
อิมินา ปน ตสฺสาเยว ติวิชาเย กายทฺวจฺจริตวิริตฺยา พลวภาวํ
๑. สี่. อิกฺขจฺญานิกฺขเรสุ หิโย ฯ ม. สพฺพภูเตสุ อิกฺขจฺญานิกฺขเรหิโส ฯ
๒. ม. ปฏฺิขานนฺตมิมํ สุตฺวา ฯ

ปฺจุจฺจติ ฯ ฌานยฺตุตฺตสฺส หิ วิรติ พลวตี โหตีติ ฯ

อถ สาตาคิโร ยสฺมา ภควา น เกวลํ เอตฺรหิ อตีเตปิ
อทฺธานเ ทิฆฺมรตฺตํ อทินฺนาทานาทิหิ ปฏฺวิโรตฺต สฺสาเยว
วิรติยา อานุกาเวน ตํ ตํ มหาปฺริสฺสทกฺขณํ ปฏฺฐิภฺติ สเทวโก
จสฺส โลโก อทินฺนาทานา ปฏฺวิโรตฺต สมนฺโณ โคตโมติอาทินา
นเยน วณฺณํ ภาสตี ตสฺมา วิสฺสฏฺฐาย วาจา ย สีนฺนาทํ นทฺนโต
อาห น โส อทินฺนํ อาทียตีติ ฯ ตํ อตฺถโต ปากฺกเมว ฯ
อิมิสฺสาปิ คาย ตตฺติยปาเท ปมาทฺมหา ปมทฺมหาติ ทฺวิธา
ปาโจ ฯ จตฺตฺถปาเทว ฌานํ น ริยฺจตีติ ฌานํ ริตฺตํ สฺลฺลภํ
น กโรตี น ปฺริจฺจชตีติ อตฺถโต เวทิตฺตํ ฯ

เอวํ กายทฺวาร สฺพุทฺธี สฺสุทฺวา อิทานิ วจฺิทฺวาร สฺพุทฺธี
ปฺจุจฺจนฺโต อาห กจฺจิ มฺสา น ภณตีติ ฯ

เอตฺถ ชินฺนาตีติ ชินฺโณ วิหีสตี พาสตีติ อตฺถโต ฯ
วาจา ย ปโถ พฺยปโถ ชินฺโณ พฺยปโถ อสฺสาตี ชินฺพฺยปโถ ฯ
ตํ นกาเรน ปฏฺฐิเสเชตฺตฺวา ปฺจุจฺจติ น ชินฺพฺยปโถติ ฯ ฝรฺสฺวาจตี (๑)
วฺตุตฺตํ โหตี ฯ นาชินฺพฺยปโถติปิ ปาโจ นาชินฺวจโนตี
อตฺถโต ฯ ฝรฺสฺวจฺจํ หิ ปเรสํ ททเยสฺส อชียฺมานํ (๒) ติฏฺฐตี ฯ
ตาทิวจโน กจฺจิ น โสตี วฺตุตฺตํ โหตี ฯ วิฏฺฐตีติ วินาโส ฯ
วิฏฺฐี ภาสตี กโรตี วาตี (๓) วิฏฺฐตี กํ วิฏฺฐตี กเมว เวฏฺฐตี กํ ฯ
๑. ม. น ฝรฺสฺวาจตี ฯ ๒. สී. อชียฺมานํ ฯ ม. อชียฺมานํ ฯ
๓. สී. กายตี กโรตี จาตี ฯ

เวฏฺฐิตฺตํ วุจฺจติ เปสฺสณฺสเสตฺตํ อธิวณฺ ๑ ตณฺหิ

สตุตฺตานิ อณฺณมณฺณโต เกเทน วินาสํ กโรติ ๑

เสถํ อุตฺตทานตุตฺตเมว ๑

อถ สาตาคิโร ยสฺมา ภควา น เกวลํ เอตฺรหิ อตีเตปิ
อทฺธานเ ทิมฺรตฺตํ มุสวาทาทิหิ ปฏฺฐิวิโร ตสฺสาเยว จ วิรติยา
อานุกาเวน ตํ ตํ มหาปฺริสทกฺขณํ ปฏฺฐิภตฺติ สเทวโก จสฺส โลโก
มุสวาทา ปฏฺฐิวิโร สมโณ โคตโมติ วณฺณํ ภาสติ ตสฺมา
วิสฺสภูจาย วาจาย สีหนาทํ นทฺนุโต อหา มุสา จ โส น
ภณฺตีติ ๑

ตตุตฺต มุสชาติ วินิชาย ทิฏฺฐาทินํ ปฺริวิสฺวาทนวงฺนํ ตํ โส
น ภณฺตี ๑ ทฺตฺติยปาเท ปน ปจฺมตฺตวเสน น จินฺนพฺยปโถติ
ทฺตฺติยตฺตวเสน นาจินฺนพฺยปโถติ ปาโจ ๑ จตุตฺตปาเท มนฺดาติ
ปญฺญา วุจฺจติ ๑ ภควา ยสฺมา ตาย มนฺตตาย ปฺริจฺฉินฺนทิตฺวา
อตุตฺตเมว ภาสติ อตุตฺโต อนเปตวณฺ น สมฺมํ อณฺญาณปฺเรกฺขารณฺหิ
นิรตฺตกํ วณฺณํ พุทฺธานํ นตฺถิ ตสฺมา อหา มนฺตา อตุตฺถํ โส
ภาสตีติ ๑ เสสเมตฺถ ปากฺกเมว ๑

เอวํ วจฺจิทฺวาสุทฺธิมฺปิ สุตฺวา อิทานิ มโนทฺวารสุทฺธิ
ปฺุจฺฉนฺนโต อหา กจฺจิ น รชฺชติ กามสฺสูติ ๑

ตตุตฺต กามาติ วตฺตูกามา ๑ เตสฺส กิเลสกาเมน
น รชฺชตีติ ปฺุจฺฉนฺนโต อนภิชฺฉาลุตฺตํ ปฺุจฺฉติ ๑ อนาวิลนฺติ
ปฺุจฺฉนฺนโต พฺยาปาเทนาวิลภาวํ สนฺธาย อพฺยาปาตตํ ปฺุจฺฉติ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา หน้าที่ 306

โมหํ อติกถนุโตติ ปุจฺจนุโต เยน โมเหเน มุโฬห มิจฺฉาทิฏฺฐิ
คณฺหาติ ตสฺสชาติกุกเกเน สมฺมาทิฏฺฐิตํ ปุจฺจติ ฯ ฌมฺเมสุ
จกฺขุมฺมาติ ปุจฺจนุโต สพฺพฌมฺเมสุ อปฺปฏิหตสฺส ฌาณจกฺขุโน
ปลฺลวจกฺขุวิเสสฺสุ วา ฌมฺเมสุ ปลฺลจฺจนฺนํปิ จกฺขุณํ วเสน
สพฺพญฺญุตํ ปุจฺจติ ทฺวารตฺตยปาริสฺสุทฺธิยาปี สพฺพญฺญู น โหตีติ
จินฺเตตฺตวา ฯ

อถ สาตาคิโร ยสฺมา ภควา อปฺปตฺตวาว อรหตฺตํ
อนาคามิมกฺเคนกามราคพฺยาปาทานํ ปหีนตฺตา เนว กามเส
รชฺชติ น พฺยาปาเทน อาวิทฺจิตฺโต โสตาปตฺตมกฺเคนเนว จ
มิจฺฉาทิฏฺฐิปัจจยสฺส สจฺจปฏิจฺฉาทกโมหสฺส ปหีนตฺตา โมหํ
อติกถนุโต สามํ จ สจฺจานิ อภิสมฺพชฺชตฺตวา พุทฺโธติ วิโมกฺขนฺตํกํ
นามํ ยถาวุตฺตานํ จ จกฺขุณิ ปฏฺฐิภตฺติ ตสฺมา ตสฺส มโนทฺวารสฺสุทฺธิ
สพฺพญฺญุตตฺตจ อุกฺโขเสนุโต อาห น โส รชฺชติ กามเสตฺติ ฯ

เอวํ เหมวโต ภควโต ทฺวารตฺตยปาริสฺสุทฺธิ สพฺพญฺญุตตฺตจ
สฺตฺตวา ตฺตฺตจ อุกฺโขโค อตฺตชชาติยํ พาสฺสจฺจวิเสสํ ปลฺลญา
อสชฺชมานวจนฺปโต หุตฺตวา อจฺฉริยพฺกฺตรูเป สพฺพญฺญุกฺเณ
โสตฺตกาโม อาห กจฺจิ วิชฺชาย สมฺปนฺโนติ ฯ

ตตฺถ วิชฺชาย สมฺปนฺโนติ อิมินา ทสฺสนสมฺปตฺตี ปุจฺจติ ฯ
สํสฺสทฺธจารโณติ อิมินา คมนสมฺปตฺตี ฯ ฉนฺทวเสน เจตฺถ
ทึมํ กตฺตวา จาการมาห สํสฺสทฺธจารโณติ อตฺตโถ ฯ อาสวา
จีณาติ อิมินา เอตฺตย ทสฺสนคมนสมฺปตฺติยา ปตฺตพฺพาย

อาสวกฺขยสณฺณิตาย ปจฺมนิพฺพานชาตฺยา ปตฺตี ปุจฺฉิ
นตฺถิ ปุณฺนพฺภโวติ อิมินา ทฺตฺยนิพฺพานชาตฺตฺตฺตฺตฺต
ปจฺจเวกฺขณฺณานนฺน วา ปรมสฺสสํปตฺตี ฌตฺวา จิตฺภาวํ ฯ

ตโต ยา เอสา โส อนนฺทวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสนฺตฺตฺตฺตฺต (๑)
นยฺน ภยภฺรเวทิสฺส ทิวฺธา โส เอวํ สมหิตฺเต จิตฺเต ฯเปฯ
อาเนนฺชปฺตฺเต ฌานทฺสสนาย จิตฺตํ อภินิหฺรตฺตฺตฺต (๒)
นยฺน อมฺพภฺจาทิสฺส อภฺจวิธา วิชฺชา วุตฺตา ตาย ยสฺมา
สพฺพายปี สพฺพการสมฺปนฺนํ ภาวํ อูเปโต ยํ เจตฺตํ อธิ
มหานาม อริยสวโก สีสสมฺปนฺโน โหติ อินฺทฺริเยสฺส กุตฺตทฺวาโร
โหติ โภชนนฺ มตฺตตฺตฺต โหติ ชาคริยํ อนฺนุตฺโต โหติ สตฺตฺตฺต
สทฺทฺมเมหิ สมฺนฺนาคโต โหติ จตฺนํ ฌานนํ อภิเจตฺตฺต
ทฺทฺจธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภิ โหตฺตฺตฺต เอวํ อฺทฺทฺตฺต
กถฺยจ มหานาม อริยสวโก สีสสมฺปนฺโน โหตฺตฺตฺต (๓)
นยฺน เสขสฺสฺเต นิตฺทฺทฺจํ ปนฺนรสปฺปเกทํ จรณฺํ ตํ จ ยสฺมา
สพฺพปฺกฺกิลสฺปฺพานนฺน ภาวโต อตฺตฺตฺต สํสฺสฺสฺส ฯ ยปีเม
กามาสวาทโย จตฺตฺตฺต อาสวา เตปี ยสฺมา สพฺเพ สปริวารา
สวาสนา ภาวโต จีณฺา ฯ ยสฺมา จ อิมาย วิชฺชาจรณสมฺปทา
จีณฺาสโว หุตฺวา ตทา ภาวํ นตฺถิ ทานิ ปุณฺนพฺภโวติ ปจฺจเวกฺขิตฺวา
จิตฺตํ ตสฺมา สวาทฺตฺตฺต จ ภาวโต สพฺพญฺญภาเว พฺยปฺเถน (๔)

๑. ม. ม. ๑๒/๔๘/๓๘ ฯ ๒. ที. ที. ๕/๑๖๓/๑๓๐ ฯ ๓. ม. ม. ๑๓/๒๖/๒๖ ฯ

๔. ม. พฺยวสาเยน ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 308

สมุสสาहितทโย สพุเพปี เต कुणे अनुचाननुโต आह विचय
जेव सम्पन्नोति च

ततो हेमवतो सम्मासम्पुत्रो ग्वाति निगुञ्जो
हुत्वा आगासे जितेव ग्वात्तं पस्सितो साताकिरणे
अनुमतेनो (१) आह सम्पन्नं मुनिं जित्तुति च

तस्सतो सम्पन्नं मुनिं जित्तं मणे जस्स सुप्पिहितोति
एत्थ वुत्ततागिणावेन पुन सम्पन्नं न सो अत्थिन्नं आत्थित्ति
एत्थ वुत्तकायग्गमुणा न सो रश्चत्ति कामस्सुत्ति एत्थ
वुत्तपुत्थेन ज पुन सम्पन्नं मुसा ज सो न ग्घत्ति एत्थ
वुत्तपुत्थेन वज्जिग्गमुणात्ति वुत्तं होत्ति च एव सम्पन्नजित्तं
ज अनुत्तराय विचयसम्पत्तय जग्गसम्पत्तय ज सम्पन्नत्ता
विचयजग्गसम्पन्नं अग्गेहि कुणेहि मणे जस्स सुप्पिहितोत्तिआत्थिना
नयेन चम्मतो न पस्सि सग्गतो तज्जतो गुत्तो एव न पस्सि
न गेवलं सत्थामत्तकेणात्ति तस्सेत्ति च

ततो साताकिरोपी एवमेत्तं मारिस्स सुग्गुत्तया णात्तं ज
अनुमित्तं जात्ति अत्थिप्पायेन तमेव सम्पावेनो (२) आह सम्पन्नं
मुनिं चपे चम्मतो अनुमित्तं च एव ज पुन
वत्त्वा पुन ग्वात्तो तस्सने त्तं अत्थिक्कवयमानो (३) आह सम्पन्नं
चपे च न्हत्त पस्साम कोत्तमन्त्ति च

अथ हेमवतो अत्थिक्कवयमानो प्रिमचात्थिपाहुत्थिक्कवयमाने
१. सी. त्थिक्कवयमानो च म. आरात्थिक्कवयमानो च २. म. त्थिक्कवयमानो च
३. पु. अत्थिक्कवयमानो च

ภควนฺตํ อภิตฺถนฺนุโต สาทาคิริ อ่าห เอณฺชงฺฆํ ฯเปฯ

เอหิ ปสฺสาม โคตมนฺติ ฯ

ตสฺสโต เอณฺมิกสฺเสว ชงฺฆา อสฺสาติ เอณฺชงฺโฆ ฯ

พฺพุธานณฺหิ เอณฺมิกสฺเสว อนุปฺพุพฺพวณฺเณ ชงฺฆา โหนฺติ น ปฺรโต

นิมฺมฺสา ปจฺจโต สสฺสมารกฺจฺฉิ วิย อุทฺธูมาตา ฯ กิสา จ พฺพุธา

โหนฺติ ทีฆรสฺสสมวณฺเณตฺตยฺยจฺฉานฺสฺส ตถารูปาย องฺคปจฺจกสมฺปตฺติยา

น ปฺรปฺริสา (๑) วิย ญฺลา ฯ ปณฺณาย วิเลชิตฺกิลฺลสฺสตา

วา กิสา ฯ อชฺชตฺติกพาหิรสปตฺตวิทฺธฺสนโต ธีรา ฯ

เอกาสนโกชิตาย จ ปรีมิตโกชิตาย จ อปฺปาหารา น

ทฺวิตฺตมตฺตาโลปโกชิตาย ฯ ยถาห อหํ โข ปนฺุทายิ

อปฺเปกทา อิมินา ปตฺเตน สมตฺตติกมฺปิ ญฺญชามิ ญฺญโยปิ

ญฺญชามิ ฯ อปฺปาหาโร สมโณ โคตโม อปฺปาหารตาย จ

วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยย ครุกเรยฺยํ

มานะยฺยํ ปฺุชฺชเรยฺยย สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปฺนิสฺสาย วิหเรยฺยํ เย

เต อุทายิ มม สาวกา โกสกาหาราปิ อทฺธโกสกาหาราปิ

เวพฺพวหาราปิ อทฺธเวพฺพวหาราปิ น มํ เต อิมินา ฐมฺเมน

สกฺกเรยฺยย ฯเปฯ อุปฺนิสฺสาย วิหเรยฺยุนฺติ ฯ (๒) ออาหาร

ฉนฺุทราคาภาเวน อโลลฺปา อญฺจกสมฺนฺนาคตํ ออาหาริ

ออาหารนฺติ ฯ โมนะยฺยสมฺปตฺติยา มุนิโน ฯ อนาคาริกตาย

วิเวกนิมนฺมานสฺตาย จ วเน ฉายนฺติ ฯ เตนาห เหมวโต

๑. ม. ย. วจรปฺริสา ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๓๒๔/๓๑๘ ฯ

๓. ม. ฉายนฺติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อุลลวคฺควณฺณา หน้า 310

ยฺกฺโข เอณิขงฺมํ ๗เป๗ เอหิ ปสฺสาม โคตมนฺติ ๗

เอวณฺจ วตฺวา ปฺน ตสฺส ภควโต สฺนฺติเก ชมฺมํ โสตุกามตาย
สีหํ เอกจฺรณฺติ (๑) อิมํ คาคมาห ๗

ตสฺสตุโถ สีหํ วาติ ทฺวารสทฺถุเจเน จ ขมนฺนุเจเน จ
นิพฺภยฺภูเจเน จ เกสรสีหสทิสํ ๗ ยาย ตณฺหยา ตณฺหา ทฺติโย
ปฺริโสติ วุจฺจติ ตสฺส อภาเวน เอกจฺริ เอกิสฺสา โลกชาตฺยา
ทฺวินฺนํ พุทฺธานํ อนฺุปฺตฺติโตปิ เอกจฺริ ๗ ขคฺควิสาณฺสฺสฺเต
วฺตฺตฺนเยนาปี เจตฺถ ตตฺตฺตฺโต ทฺฐุจพฺโพ ๗ นาคนฺติ ปฺนพฺภวํ เนว
คนฺตาริ นาคนฺตาริ ๗ อถ วา อาคฺุ น กโรนฺตีติปิ นาโค ๗
พลวาติปิ นาโค ๗ ตํ นาคํ ๗ กามสฺส อนฺเปกฺจินฺนติ ทฺวิสฺสุปิ
กามสฺส ฉนฺทฺราคาภาเวน อนฺเปกฺจินิ ๗ อุปฺสงฺกมฺม ปฺจฺฉาม
มจฺจุปาสปฺปโมจฺนฺนติ ตํ เอวรूपิ มเหสี อุปฺสงฺกมฺม เตญฺมกฺวณฺณฺสฺส
มจฺจุปาสสฺส ปโมจฺนํ วิวณฺณํ นิพฺพานํ ปฺจฺฉาม เยเน วา อุปาเยเน
ทฺกฺขสมฺมุทฺยสงฺขาตา มจฺจุปาสา ปฺมจฺจติ ตํ มจฺจุปาสปฺปโมจฺนํ
ปฺจฺฉามาติ ๗ อิมํ คาคํ เหมวโต สาคาคิริ สาคาคิริปฺริสํ จ
อตุตฺตโน ปฺริสํ จ สฺนฺชาย อาห ๗

เตน โข ปฺน สมเยเน ราชคฺเค อาสาพฺพนกฺขตฺตํ โฆสิตํ
อโหสิ ๗ อถ สมฺนฺตโต อลงฺกตปฺปฺภฺยตฺเต เทวณฺคเร สีริ
ปฺจฺฉนฺุโกนฺตี วิย ราชคฺเค กافي นาม กุรฺรชฺชริกา อุปาสิกา
ปาสาทมารุยฺห สีหปฺลชฺริ วิวริตฺวา คพฺภปฺริสฺสํ (๑) วินฺเทนฺตี
๑. ม. สีหเวจฺรณฺติ ๗ ๒. ม. ปฺจฺฉนฺุโกนฺตี ๗ ๓. ย. ฉมฺมปฺริสฺสํ ๗

ปฺวาตปฺปเทเส อุตฺตคฺคหณตฺถํ จิตฺตา เตสํ ยกฺขเสนาปตีํ ตํ
พฺพุทฺธคฺคณปฺปฏิสํยุตฺตํ กถํ อาทิมชฺฌปริโยสานโต อสฺสโสสี ฯ
สุตฺวา จ เอวํ วิวิธคฺคณสมนฺนาคตา พฺพุทฺธาติ พฺพุทฺธารมฺมณํ ปีตี
อุปฺปาเทตฺวา ตาย นีวรณานิ วิภฺขมฺภิตฺวา ตตฺถเอว จิตฺตา
โสตฺยาปตฺตติผล ปตฺติญฺจาสี ฯ ตโต เอว จ ภควตา เอตทคฺคํ
ภิกฺขเว มม สาวิกานํ อุปาสิกานํ อนฺนุสฺสวปฺปสนฺนํ ยทิตฺถ กาทิ
อุปาสิกา กุรฺรณฺริกาติ เอตทคฺเค จปีตา ฯ

เตปี ยกฺขเสนาปตโย สหสฺสยยกฺขปริวารรา มชฺฌิมยามสมเย
อิสิปตํ ปตฺวา ชมฺมจกฺกปฺปวตฺตติตปฺปลงฺเกเนว นิสินฺนํ ภควนฺตํ
อุปสงฺกมฺม วนฺทิตฺวา อิมาย กาถาย ภควนฺติ อภิตฺถวิตฺวา
โสภาสมการยีสฺส อกฺขาตารํ ปวตฺตารนฺติ ฯ

ตสฺสสฺสโต จเปตฺวา ตณฺหํ เตญฺมเก ชมฺเม อิทํ โข ปน
ภิกฺขเว ทฺกขํ อริยสจฺจนฺติอาทินา นเยน สจฺจจันํ ววตฺถานกาถาย
อกฺขาตารํ ฯ ตํ โข ปนิตํ ทฺกขํ อริยสจฺจํ ปริญฺเษยฺยนฺติ เม
ภิกฺขเวติอาทินา นเยน เตสฺส กิจฺจถาณกตถาณปวตฺตเนน
ปวตฺตารํ ฯ เย วา ชมฺมา ยถา โวหริตพฺพา เตสฺส ตถา โวหารกถเนน
อกฺขาตารํ เตสํเยว ชมฺมานํ สตฺตทานุรูปโต ปวตฺตารํ
อุคฺคฆฏิตฺถญฺวิปฺลยฺจิตฺถญฺญํ วา เทสฺนาย อกฺขาตารํ เวเนยฺยานํ
ปฺปฏิปาทเนน ปวตฺตารํ ฯ อุทฺเทเสน วา อกฺขาตารํ วิภฺงฺเคน
เตหิ เตหิ ปกาเรหิ วจนโต ปวตฺตารํ ฯ โพธิปฺกฺขิยานํ วา
๑. ม. สวาทปฺปเทเส ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณฺณา หน้า 312

สลกฺขณกถเนน อกฺขาทาร์ สุตตานิ จิตฺตสนฺตานิ ปวตฺตเนน
ปวตฺตาร์ ฯ สงฺเขปโต วา ตีหิ ปรีวญฺเญหิ สจฺจานิ กถเนน อกฺขาทาร์
วิทฺถารโต ปวตฺตาร์ ฯ สทฺธินฺทฺริยาหิ รมฺโม ตํ ตํ รมฺมํ ปวตฺเตตีติ
รมฺมจกฺกนฺติ (๑) เอวมาทินา ปฏฺิสมฺภิทานเยน วิทฺถาริตสฺส
รมฺมจกฺกสฺส ปวตฺตเนน ปวตฺตาร์ ฯ สพฺพรมฺมานนฺติ
จตุฏฺมกฺกมฺมานํ ฯ ปารคฺคฺนฺติ จฺหาการเหหิ ปารคฺคํ อภิญฺญา
ปรีญฺญา ปหานเนน ภาวนาย สจฺฉิกิริยา สมาสฺสตีติ ฯ
โส หิ ภควา สพฺพรมฺเม อภิชานนฺโต คโตติ อภิญฺญาปารคฺคํ ฯ
(เตสํ) ปฺลจ อฺปาทานกฺขนฺเช ปรีชานนฺโต คโตติ ปรีญฺญาปารคฺคํ ฯ
สพฺพกิลเส ปชฺชนฺโต คโตติ ปหานปารคฺคํ จตฺตาริ มกฺเค
ภาวนฺโต คโตติ ภาวนาปารคฺคํ นิโรธํ สจฺฉิกโรนฺโต คโตติ
สจฺฉิกิริยาปารคฺคํ สพฺพสมาสฺสตีติ สมาสฺสชฺชนฺโต คโตติ
สมาสฺสตีปารคฺคํ ฯ เอวํ สพฺพรมฺมานํ ปารคฺคํ ฯ พุทฺธํ
เวรภยตีตฺตนฺติ อญฺญาณสยฺนโต ปฏฺิพุทฺธตฺตา พุทฺธํ สพฺพเพน
จ สรณฺวณฺณนํ วุตฺเตนตฺเถน พุทฺธํ ปฺลจเวรภยตีตฺตตฺตา
เวรภยตีตํ ฯ เอวํ ภควนฺตํ อภิตฺถวณฺตา มยํ ปุจฺฉาม
โคตมนฺติ โอลกาสมการยีสฺสุ ฯ

อถ เนลลํ ยกฺขานํ เตเชน จ ปญฺญา จ อตฺถาย จ อคฺคโค
เหมวโต ยถาธิปฺเปตํ ปุจฺฉิตฺตํ ปุจฺฉนฺโต กิสมิํ โลโกติ อิมํ
คาถมาห ฯ

๑. พุ. ปฏฺิ. ๓๑/๖๑๕/๕๒๖ ฯ

*เล่มที่ 21 เหมวตฺตวณณา หน้า 313

ตฺสสาทิปาเท กิสิมฺินฺติ ภาเวน ภาวตฺกฺขณฺเณ ภูมฺมวณฺ์
กิสิมฺี อุปฺปนฺเน โลโก สฺมฺปนฺโน โหติ (๑) ๑ อัยฺ หิ เอตฺถ
อธิปฺปาโย ๑ สฺตฺตโลกสฺงฺขารโลเก สฺนฺธาย ปุจฺจติ ๑ กิสิมฺี
กฺุพฺพติ สฺนฺถวณฺติ อหฺนฺติ วา มฺมนฺติ วา ตฺณฺหาทิฏฺฐิสฺนฺถวํ
กิสิมฺี กฺุพฺพติ อธิกรณฺตฺเถ ภูมฺมวณฺ์ ๑ กิสิสฺ โลโกติ
อุปฺโยคตฺเถ สามีวณฺ์ กิ อุปาทาย โลโกติ สฺงฺขยํ กจฺจตีติ อัยฺ
หิ เอตฺถ อธิปฺปาโย ๑ กิสิมฺี โลโกติ ภาเวน ภาวตฺกฺขณฺาธิ
กรณฺตฺเถสุ ภูมฺมวณฺ์ ๑ กิสิมฺี สติ เกน การณฺน โลโก
วิหฺลฺยติ ปิฬิยติ พาริยตีติ อัยฺ หิ เอตฺถ อธิปฺปาโย ๑

อถ ภควา ยสฺมา นฺสุ อชฺฉตฺติกพาหิเรสุ อายตฺเนสุ
อุปฺปนฺเนสุ สฺตฺตโลโก จ ฐนฺธณฺวาทิวเสน สฺงฺขารโลโก จ อุปฺปนฺโน
โหติ ยสฺมา เจตฺถ สฺตฺตโลโก เตเสว นฺสุ ทฺวิธมฺปี สฺนฺถวํ กโรติ
จกฺขฺวายตฺนํ วา หิ อหํ มฺมนฺติ กณฺหนฺโต กณฺหาติ อวเสเสสุ วา
อณฺุตรํ ๑ ยถาห จกฺขุ อตฺตาติ โย วเทยฺย (ตเทว
กณฺฺเหยย) ตํ น อุปฺปชฺชตีติอาทิ ๑ (๒) ยสฺมา จ เอตานิเยว น
อุปาทาย ทฺวิธมฺปี โลโก (๓) สฺงฺขยํ กจฺจติ ยสฺมา จ เตเสว นฺสุ
สติ สฺตฺตโลโก ทฺกฺขฺปาตฺภาเวน วิหฺลฺยติ ยถาห ๑
หตฺเถสุ ภิกฺขเว สติ อาทานนิกฺเขปนํ โหติ ปาทฺเสสุ สติ
อภิกฺกมปฺปฏิกฺกโม โหติ ปพฺเพสุ สติ สมิณฺชนปฺสารถํ โหติ
กฺุจฺจิสฺมฺี สติ ชฺฆจฺฉาปิปาสา โหติ เอวเมว โข ภิกฺขเว จกฺขุสฺมฺี
๑. ม. โหตีติ ๑ ๒. ม. อุ. ๑๔/๘๑๘/๕๑๒ ๑ ๓. ม. โลโกติ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 314

สติ จกขุสมุสสปลจยยา อุปปชชติ ฯ อชฌตตํ สุขทุกขนฺตืออาทึ ฯ (๑)
 ตถา เตสุ อชาธรภูเตสุ ปฏฺิหโต สงฺขารโลโก วิหณฺณติ ฯ
 ยถาห ฯ จกขุสมึ อนินทสฺสเน สปลปฏฺิเม ปฏฺิหณฺณติ อิติ (๒) วา
 จกขุํ ภิกฺขเว ปฏฺิหณฺณติ มนาปามนาเปสุ รุเปสุติ (๓) เอวมาทึ ฯ
 ตถา เตหิเยว การณฺภูเตหิ ทฺวิโรปี โลโก วิหณฺณติ ฯ
 ยถาห จกขุํ อวิณฺชติ (๔) มนาปามนาปิเยสุ รุเปสุติ จกขุํ
 ภิกฺขเว อาทิตฺตํ รูปา อาทิตฺตา เกน อาทิตฺตํ รากคฺคินาติ
 เอวมาทึ ฯ ตสฺมา นอชฌตฺติกาหิรายตฺนวเสน ตํ ปุจฺฉํ
 วิสฺสชฺเชนฺโต อาห นฺสุ โลโก สมุปฺปนฺโนติ ฯ

อถ โส ยกฺโข อตฺตนา วฏฺฏวเสน ปุฏฺฐปฺยหิ ภควตา
 นายตฺนวเสน (๕) สงฺจิปิตฺวา วิสฺสชฺชิตํ น สฺมฺมจฺจ อุปฺลภฺเขตฺวา ตณฺจ
 อตฺถํ ตปฺปฏฺิปกฺขณฺจ ฉาตฺกาโม สงฺเขเปเนว วฏฺฏววิฏฺฏํ
 ปุจฺฉนฺโต อาห กตมํตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ อุปาทาทพฺพตฺถเนน อุปาทานํ ฯ ทุกฺขสจฺจสฺเสว
 อธิวจฺนํ ฯ ยตฺถ โลโก วิหณฺณตีติ นฺสุ โลโก วิหณฺณตีติ เอวํ
 ภควตา นพฺพิเช อุปาทาเน โลโก วิหณฺณตีติ วุตฺโต ตํ กตมํ
 อุปาทานนฺติ เอวํ อุปทฺตคฺคาถาย สรฺุเปเนว ทุกฺขสจฺจํ ปุจฺฉิ ฯ
 สมุทฺยสจฺจํ ปน ตสฺส การณฺภาเวน คหิตเมว โหติ ฯ นิยุยานํ
 # ๑. สํ. สฟา. ๑๘/๓๐๗/๒๑๔ ฯ ๒. ๓๔/๕๑๖/๑๕๖ ยมฺหิ จกฺขุมฺหิ
 อนินทสฺสนมฺหิ สปลปฏฺิชมฺหิ รูปํ สนิทสฺสนํ สปลปฏฺิฆํ ปฏฺิหณฺณติ วา ฯ
 # ๓. สํ. สฟา. ๑๘/๓๑๖/๒๑๕ ฯ ๔. ม. วิหณฺณติ ฯ
 # ๕. ม. ทฺวาทสยตฺนวเสน ฯ

ปฺจฺฉิตฺติ อิมาย ปน อุปฺพทฺตกาถาย มคฺคสจฺจํ ปฺจฺฉิตฺติ ๗ มคฺคสจฺจเณ
หิ อริยสาวโก ทุกฺขํ ปริชานนฺโต สมุทฺถิํ ปชฺชนฺโต นิโรธํ
สจฺฉิกโรนฺโต มคฺคํ ภาเวนฺโต จ โลกมฺหา นียฺยาติ ตสฺมา
นียฺยานนฺติ วุจฺจติ ๗ กถนฺติ เณน ปกาเรน ๗ ทุกฺขา
ปมฺจฺจตีติ อุปาทานนฺติ วุตฺตา วฏฺฐทุกฺขา ปโมกฺขํ ปาปฺณาติ ๗
เอวเมตฺถ สฺสรูปเณว มคฺคสจฺจํ ปฺจฺฉิตฺติ นิโรธสจฺจํ ปน ตสฺส
วิสยภาเวเนน คหิตเมว โหติ ๗

เอวํ ยกฺเขน สฺสรูปเณ ทสฺเสตฺวา จ อทสฺเสตฺวา จ
จตฺตสจฺจวเสน ปญฺหํ ปฺญฺโง ภาควา เตนเณว นเณน วิสฺสชฺเชนฺโต อหา
ปญฺจ กามกฺขณาติ ๗

ตตฺถ ปญฺจกามกฺขณสงฺฆาตโคจรคฺคหเณน ตคฺโคจฺรานิ
ปญฺจายตฺตานานิ คหิตาเนว โหนฺติ ๗ มโน นฺญฺโง เอเตสฺสนฺติ
มโนนฺญฺจา ๗ ปเวทิตาติ ปกาสิตา ๗ เอตฺถ อชฺฉตฺตติเกสฺ
นฺญฺจสฺส มนายตฺนสฺส คหเณน ตสฺส วิสยภูตํ ฐมฺมายตฺนํ
คหิตเมว โหติ ๗ เอวํ กตมํ ตํ อุปาทานนฺติ อิมํ ปญฺหํ
วิสฺสชฺเชนฺโต ปุณฺปิ ปฺญฺโง (๑) ทฺวาทสาตฺตวเสเนว ทุกฺขสจฺจํ
ปกาเสสิ ๗ มโนคหเณน สุตฺตุนํ วิญฺญาณกาเยน (๒)
คหิตตฺตา ตาสฺส ปุริมปญฺจวิญฺญาณธาตुकฺคหเณน ตาสํ วตฺถุณิ
ปญฺจ จกฺขวายตฺนาทีนํ อายตฺตานานิ มโนธาตุมโนวิญฺญาณ-
ธาตुकฺคหเณน ตาสํ วตฺถุโคจฺรเกทํ ฐมฺมายตฺนํ คหิตเมวาติ
๑. ม. อิทํ นตฺถิ ๗ ๒. ม. วิญฺญาณธาตุนํ ๗

เอวมปี ทวาทสายตนวเสน ทุกขสจจํ ปกาเสสิ ฯ
โลกุตตรมนายตนมุขมยตเนกเทโส ปเนตถ ยตถ โลโก
วิหุลยติ ตํ สนุชาย นินททิฏฐตฺตา น สงฺกยฺหติ ฯ
เอตถ ฉนฺทํ วิราเชตฺวาติ เอตถ ทวาทสายตเนกเท
ทุกขสจฺเจ ตาเนวายตนาณิ ขนฺธโต ธาตุโต นามรูปโตติ ตถา
ตถา ววตถเปตฺวา ติลกฺขณํ อารोเปตฺวา วิปสฺสนฺโต
อรรหตฺตมกฺกปริโยसानาย วิปสฺสนาย ตณฺหาสงฺขาตํ ฉนฺทํ
สพฺพโส วิราเชตฺวา วิเนตฺวา วิทฺธเสตฺวาติ อตฺถโถ ฯ เอวํ ทุกฺขา
ปมฺจุจฺจิติ อิมินา ปกาเรน เอตสฺมา วฏฺฐทุกฺขา ปมฺจุจฺจิติ ฯ
เอวมิมาย อุปทฺตคากาย นียฺยานํ ปุจฺฉโต พฺรหฺมิ กถํ ทุกฺขา
ปมฺจุจฺจิติ อยํ ปโลห วิสฺสชฺชิตฺโต โหติ มกฺกสจฺจญฺจ
ปกาสิตํ ฯ สมุทฺยนิโรธสจฺจานิ ปเนตถ ปุริมเนยฺเว
สงฺกहितตฺตา ปกาสิตานเว โหนฺตฺติ เวทิตพฺพานิ ฯ
อุปทฺตคากาย วา ทุกฺขสจฺจํ ฉนฺเทน สมุทฺยสจฺจํ ฯ วิราเชตฺวาติ
เอตถ วิราเคน นิโรธสจฺจํ วิราคา วิมฺจุจฺจิติ วจฺนโต
มกฺกสจฺจํ ฯ เอวนฺติ อุปาทาย นินทสฺสเนน มกฺกสจฺจํ
ทุกฺขนิโรธนฺติ วจฺนโต วา ฯ ทุกฺขา ปมฺจุจฺจิติ ทุกฺขปโมกฺขเณ
นิโรธสจฺจนฺติ เอวํ เจตถ จตฺตาริ สจฺจานิ ปกาสิตานิ โหนฺตฺติ
เวทิตพฺพานิ ฯ

เอวํ จตฺตจฺจกพฺภาย คากาย ลกฺขณโต นียฺยานํ
ปกาสิตฺวา ปุณฺ ตเทว สเคน นินฺตฺตาทิลาเปน นิกเมนฺโต อหา

เอตํ โลกุตฺต นียยานนฺติ ฯ

เอตถ เอตฺนฺติ ปุพฺเพ วุตฺตสฺส นินฺทเทโส โลกุตฺตาคิ
เตธาตุโลกุตฺส ฯ ยถาตถนฺติ อวิปริตฺติ ฯ เอตํ โว อหฺมกฺขามิตี
สเจปิ มํ สหสฺสกฺขตฺตํ ปุจฺเจยฺยถ เอตํ โว อหฺมกฺขามิ น
อณฺณํ กสฺมา ยสฺมา เอวํ ทุกฺขา ปมฺจุจฺติ น อณฺณถาคิ
อธิปฺปาโย ฯ อถ วา เอเตน นียฺยานนฺ เอกทฺวตฺติกฺขตฺตํ
นิกฺคตानมฺปิ เอตํ โว อหฺมกฺขามิ อฺปรวิเสสํคฺมายปิ เอตเทว
อหฺมกฺขามิตี อตฺถโธ ฯ กสฺมา ยสฺมา เอวํ ทุกฺขา ปมฺจุจฺติ
อเสสํนิตฺเสสาคิ อรหฺตตฺตนิฏฺเฐน เทสํ นินฺจฺจาเปตี ฯ
เทสํนาปริโยसानนฺ เทวํปิ ยกฺขเสนาปตโย โสตาปตฺตคิผล
ปตฺติฏฺฐหีสุ สทฺธิ ยกฺขสหสฺเสน ฯ

อถ เหมวโต ปกฺคิยาปิ ฐมฺมคฺรุ อิทานิ อริยมฺมียํ
ปตฺติฏฺฐาย สฺกุจฺจตฺรํ อตฺตโต วิจิตฺรปฏฺิภานาย เทสํนาย
ภควนฺตํ เสกฺขาสเสกฺขญฺมึ ปุจฺจนฺโต โโก สฺฐ ตรีตี โอมฺนฺติ กถํ
อภาสี ฯ

ตตฺถ โโก สฺฐ ตรีตี โอมฺนฺติ อิมินา จตฺโรจํ โโก ตรีตีตี
เสกฺขญฺมึ ปุจฺจติ อวิเสเสน ฯ ยสฺมา อณฺณวณฺติ น
วิตถตมตฺตํ นาปิ คมฺภีรตฺตํ อปิจ ปน ยํ วิตถตฺตรณฺจ
คมฺภีรตฺตรณฺจ ตํ วุจฺจติ ตาทิโสว สํสาร์ณณโว ฯ อยํ หิ สมนฺตโต
ปริยฺนตาภาเวน วิตถโต เหนฺจฺจา ปตฺติฏฺฐาภาเวน อฺปริ
อาลมฺพนาภาเวน จ คมฺภีโร ตสฺมา โโก อิท ตรีตี อณฺณวํ ตสฺมี

จ อปฺปติฏฺเฐ อนาลมฺเพ คมฺภีเร อณฺเณเว โโก น สีทตีติ
อเสกฺขญฺมึ ปุจฺจติ ฯ

อถ ภควา โย ภิกฺขุ ชีวิตเหตุปี วีตีกุมฺม อกโรนฺโต
สพฺพทา สีลสมฺปนฺโน โลกียโลกุตฺตราย จ ปญฺญา ย ปญฺญา
อุปจารปฺปนาสมาธิเน อิริยาปถเหตุจิมมคฺคผลเหหิ จ สฺสมาหิโต
ติลภฺขณฺมฺ อารोเปตฺวา วิปสฺสนาย นียกชฺฌตฺตจินฺตนสีโล
สาตจฺจกิริยาวหาย อปฺปมาทสตียา จ สมฺนฺนาคโต ยสฺมา โส
จตฺตถมคฺเคน อิมํ สฺสุตฺตโร โอนฺม อนวเสถํ ตฺรติ ตสฺมา เสกฺขญฺมึ
วิสฺสชฺเชนฺโต สพฺพทา สีลสมฺปนฺโนติ อิมํ ติสฺสิขาคพฺภคาคมาห ฯ

เอตถ หิ สีลสมฺปทาย อธิสีลสิขฺขา สติสมาธิหิ
อธิจิตฺตสิขฺขา อชฺฌตฺตจินฺติตาปญฺญาหิ อธิปญฺญาสิขฺขาติ ติสฺโส
สิขฺขา สอุปการา สานิสฺสา จ วุตฺตา ฯ อุปกาโร หิ สิขฺขานํ
โลกียปญฺญา สติ จ อานิสฺโส สามญฺญผลานีติ ฯ

เอวํ ปจฺมคาคาย เสกฺขญฺมึ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อเสกฺขญฺมึ
ทสฺเสนฺโต ทฺตฺติยคาคมาห ฯ

ตสฺสสุโถ วิโรโต กามสญฺญาชาติ ยา กาจิ กามสญฺญา
สพฺพโต (๑) จตฺตถมคฺคสมฺปยุตฺตาย สมฺภูเจทวิโรติยา วิโรโต ฯ
วิโรโตติปี ปาโฆ ตทา กามสญฺญาชาติ ญฺมฺมวจฺนํ โหติ ฯ
สคาควคฺเค ปน กามสญฺญาสุติปี ปาโฆ ฯ จตฺตฺหิปี มคฺเคหิ
ทสนฺนํ สฺโยชนานํ อตีตฺตฺตา สพฺพสฺโยชนาติโค จตฺตฺเถเนว วา
๑. ม. ตโต สพฺพโต ฯ

อุทฺทมภากิยสพฺพสัโยชนาติโค ตฺตฺรตฺตราภินนุทีนิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นฺนุทียา ติณฺณํ จ ภวานํ ปฺริกฺขิตฺตฺตา นฺนุทีภวปฺริกฺขิโณ ฯ
โส ตาทีโส ชีณาสโว ภิกฺขุ คมฺภีเร สัสารณฺณเว น สีทติ
นฺนุทีปฺริกฺขเยน จ สอฺปาทีเสสํ ภวปฺริกฺขเยน จ อนฺุปาทีเสสํ
นิพฺพานธาตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต (๑) ปรมสฺตฺตาสปฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ฯ

อถ เหมวโถ สหายณฺจ ยกฺขปฺริสณฺจ โอลเถตฺวา
ปีติโสมนสฺสชาโต คมฺภีรปฺลยณฺนฺติ เอวมาทีหิ คาทาหิ ภควนฺตํ
อภิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต สพฺพาวตฺติยา ปฺริสาย สหายเณ จ สทฺธิ (๒)
อภิวาทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อตฺตโน วสนฺภูจฺจํ อคฺมาสี ฯ

ตาสํ ปน คาทานํ อัย อตฺตวณฺณนา คมฺภีรปฺลยณฺนฺติ
คมฺภีราย ปฺลยณฺย สมนฺนาคคํ ฯ ตตฺถ ปฺฏิสมฺภิทายํ
วฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต คมฺภีรปฺลยณฺวา เวทิตฺตฺตฺตฺต ฯ วฺตฺตํ หิ ตตฺถ
คมฺภีเรสุ ขนฺเรสุ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺตฺตฺต คมฺภีรปฺลยณฺวาติอาทิตฺตฺตฺตฺต (๓)
อิตฺติ คมฺภีรปฺลยณฺํ ฯ นิปฺปนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต นิปฺปนฺเนหิ ขตฺตฺตฺต-
ปฺลยณฺวาทีหิ อภิสงฺขตฺตํ ปฺลยณฺวํ อตฺตฺตฺตฺตฺต อตฺตณฺวํ วา ยานี
นิปฺปนฺนํ การณฺนํ ทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อณฺเวยหิ เตสํ ทสฺสเนน
นิปฺปนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต รากาทีกิลฺยจฺจนาภาเวน อภิลฺยจฺจํ ฯ ทฺตฺตฺต
กามํ ตฺตฺตฺต จ ภเว อลคฺคเนน กามภเว อสฺตฺตํ ฯ ขนฺธาทีปฺ-
ปฺลยณฺวา สพฺพารมฺมณฺเสสุ จนฺุทฺรคพฺนฺชนาภาเวน สพฺพธิ
๑. สี่. อาสขฺข ฯ ๒. ม. สพฺพาวตฺติยา ปฺริสาย สหายเณ จ สทฺธิ ฯ
๓. ขุ. ปฺฏิ. ๓๑/๖๖๘/๕๗๓ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 320

วิปฺปมุตฺตํ ๑ ทิพฺเพ ปเถ กมฺมานนฺติ อฏฺฐสฺมาปฺตติเกเท
ทิพฺเพ ปเถ สฺมาปฺชชนวเสน จงฺกมฺนฺติ ๑ ตตฺถ กิณฺจาปี
น ตาย เวลาย ภาควา ทิพฺเพ ปเถ กมฺติ อปีจ โข ปุพฺเพ กมนํ
อุปาทย กมนสฺตฺติสฺมฺภาเวน ตตฺถ ลทฺฐวสีภาวตาย เอวํ
วุจฺจติ ๑ อถ วา เย เต วิสุทฺธิเทวา อรฺหนฺโต เตสํ ปเถ
สนฺตฺวิหारे (๑) กมนฺนาเปตํ วุตฺตํ ๑ มหนฺตานิ คุณานิ
เอสเนน มहेสี ๑

ทฺุติยคฺคาถาย อปรฺเรน ปรียาเยน ฐฺติ อารทฺธาติ กตฺวา ปฺน
นิปฺนตฺถทสฺสิคฺคหณฺนิ นิตฺสฺเสติ ๑ (๒) อถ วา นิปฺนตฺถ ทสฺเสตารนฺติ
อตุโธ ๑ ปฺลญฺหาทนฺติ ปฺลญฺหาปฺฐิตาภสฺวตฺตนิกาย ปฺฐิปฺตฺติยา
กถเนน ปฺลญฺหาทายกํ ๑ กามาลเย อสฺตฺตฺนฺติ ยฺวายํ กามเส
ตณฺหาทิจฺฉิวเสน ทฺุวิโร อาลโย ตตฺถ อสฺตฺตํ ๑ สพฺพวิทฺนฺติ
สพฺพทรมฺมิทํ สพฺพทฺณฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ๑ สฺมุชฺชนฺติ ตสฺส
สพฺพทฺณฺนฺทฺวสฺส มคฺคกฺุตาย ปารมฺปิปฺลญฺหาสงฺขาตาย เมธาย
สมนฺนาคตํ ๑ อริเย ปเถติ อฏฺฐจฺงฺกิเก มคฺเค ผลสฺมาปฺตฺติย
วา ๑ กมฺมานนฺติ ปฺลญฺหาย อชฺโฆคฺคาหมานํ มคฺคกฺุขณฺ
ลตฺวา เทสนฺโต ปวิสฺมานํ วา ขณฺเน ขณฺเน ผลสฺมาปฺตฺติสฺมาปฺชชนโต
จตฺตฺพิชฺมคฺคภาวนาสงฺขาตาย (๓) กมนสฺตฺติยา กมิตฺตํ วา ๑

สฺุทฺธิจฺฉํ วต โน อชฺุชาติ อชฺุช อเมหฺมิ สฺุทฺธิทฺุจฺฉํ [๔]

๑. ม. สนฺตฺวิหारे ๑ ยฺ. ฉสฺตฺตฺวิหारे ๑ ๒. สฺ. น ทฺุสฺสติ ๑

๓. สฺ. จตฺตฺพิชฺเช หิ มคฺเค ภาวนาสงฺขาตาย ๑ ๔. ม. เอตฺถนฺตฺเร

อชฺุช วา อมฺหากํ สฺุทฺธิทฺุจฺฉนฺติ ทิสฺสติ ๑

ทสฺสนนฺติ อตุโถ ๑ สุปฺปภาตํ สฺหุญฺจิตนฺติ อชฺช อมฺหากํ
สฺนุทฺรํ ทิญฺจํ อชฺช อมฺหากํ สฺนุจฺจ ปภาตํ โสภนํ วา ปภาตํ
อฺญฺจิตํ(๑) ๑ กิ การณํ ยํ อทฺทสาม สมนฺพทฺธํ ยสฺมา
สมนฺพทฺธํ อทฺทสามาติ อตฺตโน ลากสมฺปตฺตี อารพฺภ ปาโมชฺชํ
ปเวเทติ ๑

อิทฺธิมนฺโตติ กมฺมวิปากชฺทฺธิยา สมนฺนาคตา ๑
ยสฺสฺสฺสโนติ ลากคฺคปริวารคฺคสมฺปนฺนา ๑ สรณํ ยนฺตีติ
กิลฺยจาปี มคฺเคเนว คตา ตถาปี โสตาปนฺนภาวปริทีปนฺตถิ
ปสาททสฺสนตฺถิ จ วาจิ กิณฺทติ ๑

คามา คามนฺติ เทวคามา เทวคามํ ๑ นคา นคนฺติ
เทวปฺพพฺตา เทวปฺพพฺตํ ๑ นมสฺสमानา สมนฺพทฺธํ ฌมฺมสฺส
จ สฺฐมฺมตฺนฺติ สมนฺมาสมฺพทฺธโร วต ภควา สฺวากฺขาโต วต
ภควตา ฌมฺโมติอาทินา นเยน พุทฺธสฺสโพรตฺตลฺย ฌมฺมสฺฐมฺมตฺลฺย
สุปฺปปฏิปนฺโน วต ภควโต สวากสงฺโฆติอาทินา สํมสุปฺปปฏิปตฺตลฺย
อภิตฺถวิตฺวา นมสฺสमानา ฌมฺมโฆสกา หุตฺวา วิจริสฺสามาติ
วุตฺตํ โหติ ๑ เสสเมตฺถ อุตฺตตานเมวาติ ๑

ปรตฺตโชติกาข ขุทฺทกกุกกถาข

เหมวตฺตวณณา นิญฺจิตา ๑

๑. สี. อนฺุปฺปเกว สยนโต อฺญฺจิตํ ๑ ย. อนฺุปฺปเกว สยนโต อฺญฺจานํ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรคควณณา หน้า 322

เอวมเม สุตนติ อาพวกสุตต์ ๑ กา อุปฺปตฺติ

อตฺถวณณานนเขเนวสุส อุปฺปตฺติ อาวิภวิสฺสตี ๑ อตฺถวณณาย

จ เอวมเม สุตฺ เอกํ สมยํ ภควาติ เอตํ วุตฺตตฺถเมว ๑ อาพวีย

วิหฺรตี อาพวกสุส ยกฺขสุส ภวเนติ เอตฺถ ปน กา อาพวี กสฺมา

จ ภควา ตสฺส ยกฺขสุส ภวเน วิหฺรตีตี ๑ วุจฺจเต ๑

อาพวีตี ตํ รกฺขมฺปิ นกรมฺปิ วุจฺจตี ตทฺถกฺขมฺปิ อิท

วณฺณตี ๑ อาพวินกรสุส หิ สมึเป วิหฺรนฺโตปปี อาพวีย วิหฺรตีตี

วุจฺจตี ๑ ตสฺส จ นกรสุส สมึเป อวิหฺเร กาวุตฺมตฺเต ตํ ภวนํ

อาพวีรฺกฺขเจ วิหฺรนฺโตปปี อาพวีย วิหฺรตีตี วุจฺจตี อาพวีรฺกฺขเจ

เอตํ ภวนํ ๑

ยสฺมา ปน อาพวโก ราชา วิวิชนาฏฺกฺปโกกํ ฉทฺเทตฺวา

โจรปฏฺิพาหนตฺถํ ปฏฺิราชนึเสชนตฺถํ พุยายามกรณตฺถลฺลจ

สฺตตฺตเม สฺตตฺตเม ทิวเส มิคํ กจฺจนฺโต เอกทิวสํ พลกาเยน สทฺธิ

กตฺติกมกาสิ ยสฺส ปสฺเสน มิโค ปลายตี ตสฺเสว โส ภาริตี ๑

อถ ตสฺเสว ปสฺเสน มิโค ปลายตี ชวสฺมฺปนฺโน ราชา ฐนุ

คเหตุวา ปตฺติโกว ตโยชนํ ตํ มิคํ อนุพนฺธิ ๑ เอณฺมิคา จ

ตโยชนเวคา โหนฺตี ๑ อถ ปริกฺชีณชวํ ตํ มิคํ อุทกํ ปวิสิตฺวา

จิตฺํ วรฺิตฺวา ทฺวิธา ญตฺวา อนตฺถิโกปี มฺเสน นาสกฺขิ มิคํ

คเหตุนฺตี อปรารฺชโมจฺนตฺถํ กาเชนาทาย อากจฺจนฺโต นกรสุส

อวิหฺเร พหฺลปตฺตปลาสิ มหฺานึโครฺธํ ทิสฺวา ปริสฺสมวิโนทฺนตฺถํ

ตสฺส มฺลํ อุปฺคโต ๑ ตสฺมี จ นิโครฺเช อาพวโก ยกฺโข

*เล่มที่ 21 อาพวกสุตตวณณา หน้า 323

เวสสวณมหาราชสุต สนฺติกา (๑) วรี ลภิตฺวา มชฺฌนุหิกสมเย
ตสฺส รุกขสฺส ฉายาย ผุฏฺโงกาสิ ปวิฏฺเฐ ปาณินฺน ขาทนฺโต
ปฏิวสฺติ โส ตํ ทิสฺวา ขาทิตฺถุ อูปคโต ฯ อถ ราชชา เตน
สทฺฐี กตฺถิ อกาสิ มํ มุญฺจ อหํ มุจฺจนฺโต ทิวเส ทิวเส มนุสฺสญฺจ
ถาลิปากญฺจ เปเสสฺสามีติ ฯ ยกฺโข ตวํ ราชูปโกเคน ปมตฺโต
ปมฺมุสฺสสิ อหํ ปน ภวนํ อนูปคตญฺจ อนนุญฺจาทญฺจ ขาทิตฺถุ
น ลภามิ สฺวาทํ ภวนตฺมปิ ชีเวยฺยนฺติ (๒) น มุญฺจิจิ ฯ ราชชา
ยํ ทิวสิ น เปเสมิ ตํ ทิวสิ มํ กเหตุวา ขาทาทิถิ อตฺตานํ
อนุขานิตฺวา เตน มุตฺโต นครากิมฺโข ปายาสิ ฯ

พลกาโย มกฺเค ขนฺธาวาริ พนฺธิตฺวา จิตฺ ราชานํ
ทิสฺวา ที มหาราช อยสมตฺตภยา เอวํ กิลนฺโตสิถิ วทนฺโต
ปจฺจุคฺคมนํ ทสฺเสสิ ฯ (๓) ราชชา ตํ ปวตฺตี อาโรเจตฺวา (๔)
นคฺริ คนฺตฺวา กตฺปาตราโส นครคฺคตฺถิกํ อามนฺเตตฺวา
เอตมตฺถิ อาโรเจสิ ฯ นครคฺคตฺถิกอ กิ เทว กาลปริจฺเจโท
กโตติ อาท ฯ ราชชา น กโต ภณฺติ อาท ฯ ทฺฐุจฺจ กตฺ เทว
อมนุสฺสา หิ ปริจฺฉินฺนมตฺตเมว ลภนฺติ อปริจฺฉินฺเน ปน
ชนปทสฺส อาพาโธ (๕) ภวิสฺสติ โหตุ เทว กิณฺจาปี เอวมกาสิ
อโปปสฺสกุโก ตวํ ปน ราชชฺสุขํ อนฺนโกหิ อหเมตฺถ
กาตพฺพิ กริสฺสามีติ ฯ โส กาลสฺเสว วุฏฺฐาย

๑. ม. มหาราชสนฺติกา ฯ ๒. สී. ภวนตฺมปิ มุญฺจเจยฺยํ กถิ ชีเวยฺยนฺติ ฯ

๓. ม. ปจฺจุคฺคคนฺตฺวา ปฏิกฺคทสิ ฯ ๔. ม. อนาโรเจตฺวา ฯ

๕. สී. ย. พาทา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 324

พนุชนาคาริ คนุตวา เย เย วชฌา โหนุติ เต เต สนุชาย โย
ชีวิตตติโก โส นิกุขมตฺติ ภาตติฯ โย ปจมี นิกุขมตติ ตํ กเหตุวา
นุหาเปตฺวา โภเชตฺวา จ อิมํ ถาลิปากํ ยกุขสุส เทหิตติ เปเสสิฯ
ตํ รุกขมุตํ ปวิฏฺฐมตฺตฺเตยว ยกุโข เกรวํ อตฺตภาวํ นิมนฺนิตฺวา
มุลกณฺท์ วีย ขาทติฯ ยกุขานุภาเวน กิร มนุสฺसानํ เกสาทินิ
อุปาทาย สกตฺสรีริ นวนิตฺปิณฺโฑ วีย โหติฯ ยกุขสุส ภาตฺตํ
คาหาเปตฺตํ คตฺปริสา ตํ ทิสฺวา ภิตฺตา ยถามิตฺตํ อาโรเจตฺตํฯ
ตโต ปภุติ ราชา โจเร กเหตุวา ยกุขสุส เทหิตติ มนุสฺสา
โจรกมฺมโต ปฏฺวิริตาฯ ตโต อปฺเรน สมเยน นวโจรานํ
อภาเวน โปฺราณโจรานํ ปริกฺขเยน พนุชนาคารานิ สุลฺลณานิ
อเหตุํฯ

อถ นกรคฺคตฺติโก รณฺโโย อาโรเจสิฯ ราชา อตฺตโน
ชนํ นกรรจฺจาสฺส จทฺททาเปสิ อปฺเปว นาม โกจิ โลเกน
คณฺเหยยฺยตฺติฯ ตํ ปาเทนปี น โกจิ ฐปฺปีฯ โส โจเร อลภฺนฺโต
อมจฺจันํ อาโรเจสิ อมจฺจา กุลปฏฺธิปาฏฺฐิยา เอกเมกํ ชินฺณกํ
เปเสม โส ปกตฺติยาปี มจฺจุมฺเข วตฺตตฺติติ อาหํสุฯ ราชา
อมฺหากํ ปีตฺริ อมฺหากํ ปีตามหํ เปเสตฺติติ มนุสฺสา โขภํ (๑)
กริสฺสสนฺติ มา โว เอตํ รุจฺจิตติ นิวาเรสิฯ เตน หิ เทว ทารกํ
เปเสม อุตฺตทานเสยฺยกํ ตถาวิชฺสุส หิ มาตา เม ปีตา เม'ติ สิเนโห
นตฺถิตฺติ อาหํสุฯ ราชา อานุชานิฯ เต ตถา อภํสุฯ
๑. สี่. เวรํฯ

นคเร ทารกมาตโร จ ทารเก คเหตฺวา คพฺภินิโย จ ปลายิตฺวา
ปรชนปเท ทารเก ลั้วทุเตตฺวา อาเนนฺติ เอวั ทฺวาทสฺสสุตฺตานิ
คตานิ ฯ ตโต เอกทิวสํ สกถนคฺริ วิจินิตฺวา เอกมฺปิ ทารกํ
อลภิตฺวา รณฺโณ อาโรเจสุํ นตฺถิ เทว นคเร ทารโก จเปตฺวา
อนฺเตปุเร ตว ปุตฺตํ อาพวกกุมารนฺติ ฯ ราชฯ ยถา มม ปุตฺโต
ปิโย เอวั สพฺพโลกสฺส อตฺตนา ปน ปิยตฺริ นตฺถิ คจฺจถ ตมฺปิ ทตฺวา
มม ชีวิตํ รกฺขถาติ อาห ฯ เตน จ สมเยน อาพวกกุมารสฺส มาตา
ปุตฺตํ นฺหาเปตฺวา มณฺเฑตฺวา ทฺกฺกจฺมพฺภเก กตฺวา องฺเก
สยาเปตฺวา นิสินฺนา โหติ ราชปฺริสา รณฺโณ อาณาย ตตฺถ
คนฺตฺวา วิปฺลปฺนฺติยา ตสฺสา โสพฺสนฺนํ จ อิตฺติสทฺสฺสานํ สทฺธิ
ชาติยา ตํ อาทาย ปกฺกมึสุ เสว ยกฺขภกฺโข ภวิสฺสตีติ ฯ

ตํ ทิวสยจ ภควา ปจฺจฺจสสมเย ปจฺจฺจฺจาย เชตฺวานมหา-
วิหारे คนฺชกฺกฺขิ มหากรฺณาสมาปตฺตี สมาเป็นชิตฺวา ปฺน
พฺทฺชกฺกฺขุนา โลกํ โวลเณนฺโต อทฺทส อาพวกกุมารสฺส
อนาคามิผลฺรูปตฺติยา อุปฺนิสฺสยํ ยกฺขสฺส โสตาปตฺติยา(๑)
เทสนาปฺริโยसानเ จ จตฺราสีติยา ปาณสทฺสฺสานํ ฐมฺมจกฺกฺ-
ปฺภิตาภสฺสาติ ฯ ตสฺมา วิภาตาย รตฺติยา ปุเรกตฺตกิจฺจํ กตฺวา
อนิฏฺฐิตปจฺจาทตฺตกิจฺจโจว กาพฺยกฺขอุโปสถทิวเส วตฺตมานเ
อุคฺคเต สุริเย เอกโกว อทฺติโย ปตฺตจิวรมาทาย ปาทคมเนเนว (๒)
สาวตฺถิโต तीส โยชนานิ คนฺตฺวา ตสฺส ยกฺขสฺส ภวนํ ปาวิสสิ ฯ
๑. ม. โสตาปตฺติผลฺรูปตฺติยา อุปฺนิสฺสยํ ฯ ๒. ส. ปาทคมเนเนว ฯ

เตน วุคฺคิ อาฬวกสฺส ยกฺขสฺส ภวเนติ ฯ

กี ปน ภควา ยสฺมี นิโครเช อาฬวกสฺส ภวนํ ตสฺส มฺเถ
วิหาสิ อุทาทุ ภวเนยฺวาติ ฯ [๑] ภวเนยฺว ฯ ยถฺว หิ
ยกฺขา อตฺตโน ภวนํ ปสฺสนฺติ ตถา ภควาปิ ฯ โส ตตฺถ คนฺตุวา
ภวนทฺวเร อฏฺฐาสิ ฯ ตทา อาฬวโก หิมฺวนฺเต ยกฺขสมาคมํ
คโต โหติ ตโต อาฬวกสฺส ทฺวารปาโล คทฺรโก นาม ยกฺโข
ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา กี ภนฺเต ภควา วิกาเล
อากโตติ อาห ฯ อาม คทฺรภ อากโตมฺหิ สเจ เต อกรุ
วิหเรยฺย เอกรตฺติ อาฬวกสฺส ภวเนติ ฯ น เม ภนฺเต กรุ
อปีจ โข โส ยกฺโข กกฺขโพ ฆรุโส มาตาปีตฺนम्ปิ อภิวาทนาทีนิ
น กรโธติ มา รุจฺจิ ภควโต อิธ วาโสติ ฯ ชานามิ คทฺรภ ตสฺส
ยกฺขสฺส กกฺขพตฺติ น โภจि มม อนฺตราโย ภวิสฺสติ สเจ เต อกรุ
วิหเรยฺยเมกรตฺตินฺติ ฯ ทฺติยมฺปิ คทฺรโก ยกฺโข ภควนฺตํ
เอตทโวจ อคฺคิตตฺตกपालสฺทิสฺโส ภนฺเต อาฬวโก มาตาปีตโร'ติ
วา สมณพฺราหฺมณา'ติ วา ฆมฺโม'ติ วา น ชานาติ อิธาคตानํ
จิตฺตกฺเขปฺมฺปิ กรโธติ ททฺยมฺปิ ฆาเลติ ปาเทปิ คเหตุวา ปรสมฺมุเท
วา ปรจกฺกวาเพ วา ชิปฺตีติ ฯ ทฺติยมฺปิ ภควา อาห ชานามิ
คทฺรภ สเจ เต อกรุ วิหเรยฺยเมกรตฺตินฺติ ฯ ตติยมฺปิ คทฺรโก
ทกฺโข ภควนฺตํ เอตทโวจ อคฺคิตตฺตกपालสฺทิสฺโส ภนฺเต อาฬวโก
มาตาปีตโร'ติ วา สมณพฺราหฺมณา'ติ วา ฆมฺโม'ติ วา น ชานาติ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร วุจฺเจติ ทิสฺสติ ฯ

อิธาคคานัน จิตฺตกฺเขปมฺปิ กโรติ หทยมฺปิ ผาเลติ ปาเทปิ คเหตุวา
ปรสมฺมุเท วา ปรจกฺกวาเพ วา ขิปตีติ ฯ ตติยมฺปิ ภควา
อาห ชาณามิ คทฺรภ สเจ เต อกรู วิหเรยฺยเมกรตฺตินฺนติ ฯ
น เม ภนฺเต ครู อปิจ โข โส ยกฺโข อตฺตโน อนาโรเจตฺวา
อนุชานนฺตํ มํ ซีวิตา โวโรเปยฺย อาโรเจมहि ภนฺเต ตสฺสาติ ฯ
ยถาสฺขํ คทฺรภ อาโรเจหิตี ฯ เตน หิ ภนฺเต ตฺวเมว ชานาหิตี
ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา หิมวณฺตาทิมฺโข ปกฺกามิ ฯ ภวณฺตวามฺปิ
สยเมว ภควโต วิวรมทาสี ฯ ภควา อนฺโตภวณฺ ปวีสิตฺวา
ยตฺถ อภิลกฺขิตฺสฺ มงฺกลทิวสาทิสฺ นิสีทิตฺวา อาพวกโก สิริ
อนฺโภติ ตสฺมีเยว ทิพฺพรตฺนปลฺลงฺเก นิสีทิตฺวา สุวณฺณภํ
มฺญจฺจิ ฯ ตํ ทิสฺวา ยกฺขสฺส อิตฺถิโย อากนฺตฺวา ภควนฺตํ
วณฺทิตฺวา สมฺปรีวาเรตฺวา นิสีทิสฺสุ ฯ ภควา ปุพฺเพ ตฺเมห
ทานํ ทตฺวา สิลฺลํ สมาทิยิตฺวา ปุชฺเนยฺยํ ปุชฺเตตฺวา อิมํ สมฺปตฺตี
ปตฺตา อิทานิปี ตเถว กโรธ มา อญฺณมญฺญํ อิสฺสามจฺ-
ฉริยาภิกฺกฺตา วิหฺรธาติอาทินา นเยน ตาลํ ปกิณฺณกรมฺมกถํ
กเถสิ ฯ ตา จ ภควโต มจฺจุนิคุโฆลํ สุตฺวา สาธุการสทฺสฺสานิ
ทตฺวา ภควนฺตํ ปรีวาเรตฺวา นิสีทิสฺสุเยว คทฺรโภปิ หิมวณฺตํ
คณฺตฺวา อาพวกสฺส อาโรเจสิ ยคฺเช มาริสฺ ชาเนยฺยาสี วิมาน
เต ภควา นิสินฺโนติ ฯ โส คทฺรภสฺส สลฺยณมกาสี ตฺวณฺหิ โหหิ
คณฺตฺวา กตฺตพฺพํ กริสฺสามิตี ฯ ปรีสมานเนน กิร ลชฺชิตฺโต

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 328

อโหสิ ตสฺมา น โโกจิ (๑) ปริสมชฺเฒ สฺเณยฺยาติ วาเรสิ ฯ
ตทา สาทาคิรฺเหมวตา ภควนฺตํ เชตวเนยฺเว วนฺทิตฺวา
ยฺกฺขสมาคมํ คมิสฺสํมาติ สปริวารา นานายาเนหิ อากาเสน
คจฺจนฺติ ฯ อากาเส จ ยฺกฺขานํ สพฺพตฺถ มคฺโค น อตฺถิ ฯ
อากาสญฺจานํ กนกวิมานํ ปรีหริตฺวา มคฺคญฺจานเนยฺเว มคฺโค
โหติ ฯ อาพวกสฺส ปน วิมานํ ญมฺภุจํ สุกฺคตฺตปาการปรีกฺขิตฺตํ
สุสํวิทิตฺตวารญฺญาลกโคปฺริ อฺปฺริ กัสมฺชาลจฺจนนํ มลฺลชฺุสสทิสํ
ติโยชนํ อฺพฺเพเชน ตสฺส อฺปฺริ มคฺโค โหติ ฯ เต ตํ
ปเทสมาคมมฺ คนฺตุมสมตฺถา อเหตุํ ฯ พุทฺธานํ หิ
นินฺนโนกาสสฺส อฺปฺริภาเคน ยาว ภวคฺคา ตาว โโกจิ คนฺตุมสมตฺถโธ ฯ
เต กิมิทฺนฺติ อาวชฺเชตฺวา ภควนฺตํ ทิสฺวา อากาเส จิตฺตเลทฺทฺ
วีย โอรุยฺห วนฺทิตฺวา ฐมมํ สุตฺวา ปทกฺขิณฺณํ กตฺวา ยฺกฺขสมาคมํ
คจฺจาม ภควาติ ตีณิ วตฺถุณิ ปัสสนฺตา ยฺกฺขสมาคมํ อคมํสฺสุ ฯ
อาพวโก เต ทิสฺวา อิธ นิสฺสิทฺถาติ ปฏิกฺกมฺมํ โอกาสมทาสิ
เต อาพวกสฺส นีเวเทสฺสุ ลากา เต อาพวก ยสฺส เต ภวเน ภควา
วิหฺรติ คจฺจาวุโส ภควนฺตํ ปยฺริปาสสฺสุติ ฯ เอวํ ภควา
ภวเนยฺเว วิหาสิ น ยสฺมี นีโคเรเช อาพวกสฺส ภวนํ ตสฺส
มุเลติ ฯ เตน วุตฺตํ เอกํ สมยํ ภควา อาพวีย วิหฺรติ
อาพวกสฺส ยฺกฺขสฺส ภวเนติ ฯ
อถ โข อาพวโก ฯเปฯ ภควนฺตํ เอตทโวจ นิกฺขม
๑. ม. มาโกจิ ฯ

สมณาคิ กสฺมา ปนายิ เอตทโวจาทิ ฯ วุจฺเจเต ฯ
โรเสตฺตคามตาย ฯ ตเตจฺจว อาทิโต ปภฺวติ สมฺพนฺโธ เวทิตฺตฺโพ ฯ
อัยฺ หิ ยสฺมา อสฺสทฺชสฺส สทฺชากถา ทุกฺกตา (๑) โหติ ทฺสฺสึลาทีนํ
สีลาทิกถา วิย ตสฺมา เตสํ ยกฺขานํ สนฺตฺติกา ภควโต ปลฺลิสฺส
สุตฺวา เอว วคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตโลณสทฺชรา วิย อพฺพนฺตเร โโกเปน
ตฺถตฺถายมานททโย หุตฺวา โโก โส ภควา นาม โย มม ภวานํ
ปวิญฺจฺจติ อห ฯ เต อหํสฺส น ตฺวํ อวฺโส ชานาสิ ภควนฺตํ
อมฺหากํ สตฺถาริ โย ตฺสฺสิตภวเน จิโต ปญฺจ มหาวิโลกนानํ (๒)
วิโลเกตฺวาติอาทีนา นเยน ยาว ฆมฺมจกฺกปฺปวตฺตณํ กเถนฺตา
ปภฺวิสฺสนฺธิอาทีสฺส ทฺวตฺตีสฺส ปุพฺพนิมิตฺตานิ วตฺวา อิมานิ ตฺวํ
อวฺโส อจฺฉริยานิ นาทฺทสาติ โจเทสฺสุ ฯ โส ทิสฺวาปี โกวฺชเสน
นาทฺทสนฺติ อห ฯ อวฺโส อาพวก ปสฺเสยฺยาสี วา ตฺวํ น
วา โโก ตยา อคฺคฺโธ ปสฺสตา วา อปสฺสตา วา ก็ ตฺวํ กริสฺสสิ
อมฺหากํ สตฺถุโน โย ตฺวํ ตํ อฺปนฺธิชาย จลกฺกทฺชมหาอฺสภสฺมิเป
ตทฺทฺชวตฺตวจฺจโก วิย ตฺธาปภฺนฺนมตฺตวารณสฺมิเป ภิงฺกโรปฺตโก (๓)
วีย ภาสฺสูรวิลมฺพเกสฺสรอฺปฺโตภิตกฺกขนฺชสฺส มิคฺรณฺโณ สมิเป
ชฺรสีคาโล วิย ทฺยทฺตโยชนสฺตปฺปวทฺตมฺกายสฺสฺปนฺณราชสฺมิเป
ฉินฺนปฺกฺชกาทโรปฺตโก วิย ขายสิ คจฺจ ยํ เต กรณฺธิยํ ตํ กโรหิติ ฯ
เอวํ วุตฺเต รุทฺโธ (๔) อาพวโก อุกฺกฺหิตฺวา มโนสีลาตเล วามปาเทน
๑. ม. ทุกฺกตา ฯ ๒. ม. มหาวิโลกนานิ ฯ ๓. ส. ภิงฺการโรปฺตโก ฯ
๔. หีการโรปฺตโก ฯ ๕. ส. รุทฺโธ ฯ ม. กุทฺโธ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 330

จตุวา ปสฺสธ ทานิ ตุมหากัม วา สตุถา มหานุภาโว อหํ วาติ
ทกฺขินปาเทน สกุจฺโจชนมตฺตํ เกลาสปพฺพตญฺญํ อกฺกมि ฯ
ตํ อโยกฺกุฏปหฺนฺโฏ วिय นิตฺทนนฺตอโยปิณฺโฑท ปปฺปฏิกายโย มุญฺจิ ฯ
โส ตตฺร จตุวา อหํ อาพวโกติ โฆเสสิ สกฺลชมฺพทึปํ สทฺโท
ผริ ฯ

จตุตาโร กิร สทฺทา สกฺลชมฺพทึเป สฺยยีสฺส ยณฺจ ปุณฺณโก
ยกฺขเสนาปติ ชนฺนชยโกรพฺยราชานํ ชฺชเต ชินิตฺวา อปฺโปฏฺเตวา
อหํ ชินินฺติ อุกฺโขเสสิ ยณฺจ สกฺโก เทวานมินฺโฑท กสฺสปสฺส
ภควโต สาสเน ปรีหยาแมน วิสฺสกมฺมเทวปฺตตํ สุนํ กิริตฺวา(๑)
อหํ ปาปภิกฺขุ จ ปาปภิกฺขุณิโย จ อฺปาสกอฺปาสิกาโย จ สพฺเพ
เจว อชฺมมวาทิโน ขาทามิติ อุกฺโขสาเปสิ ยณฺจ กุสชาติเก
ปภาวตีเหตุ สตุตฺทิ ราชฺหิ นคเร อฺปรุทฺเธ ปภาวตี อตฺตนา
สทฺ หตฺถิกฺขนฺธํ (๒) อาโรเปตฺวา นคฺรา นิกฺขมฺม อหํ สีหสฺสร-
กฺสมหาราชาติ มหาปฺริโส อุกฺโขเสสิ ยณฺจ อาพวโก
เกลาสมุทฺธนิ จตุวา อหํ อาพวโกติ ฯ อุกฺโขเสสิ ฯ

ตทา หิ สกฺลชมฺพทึเป ทฺวาเร ทฺวาเร จตุวา อุกฺโขสิตฺสทิลิ
อโหสิ ติโยชนสทฺสวิตฺตโต จ หิมวาปี สงฺกมฺปิ ยกฺขสฺसानุ-
ภาเวน ฯ โส วาตมณฺฑลํ สมฺภูจฺาเปสิ เอเตเนว สมณฺ
ปลาเปสฺสามิติ ฯ เต ปฺรตฺถิมาทิเกทา วาตา สมฺภูจฺหิตฺวา
อฑฺฒโยชนทฺวิโยชนติโยชนปฺปมาณานิ ปพฺพตญฺญานิ ปทาเลตฺวา
๑. ม. กาทฺเตวา ฯ

*เล่มที่ 21 อาฬวกสูตตวณณา หน้า 331

วนคจรรุกขาทีนึ อุมมีเลตวา (๑) อาฬวินครึ ปกขนตา
ชินฺณหตฺติสาลาทีนึ จุณฺณนฺตา ฉนฺนิฏฺฐกา อากาเส ภเมนฺตาฯ
ภควา มา กสฺสจึ อุปโรโร โหตฺติ อธิฏฺฐาสึ เต วาตา ทสพลฺล
ปตฺวา จีวรคณฺณมตฺตมฺปิ จาเลตฺตํ นาสกฺขีสุฯ ตโต มหาวสฺล
สมฺภูจฺจาเปสิ อุตฺเทน อชฺโฆตฺตริตฺวา สมณฺโณ มาเรตฺตาสามีติฯ
อุปรูปริ (๒) ตตฺตปฏฺฐสทสฺสปฏฺฐลาทีเกทา วลาหกา อฏฺฐหิตฺวา
วสฺสึสุ วุฏฺฐิจฺจาราเวเคน ปจฺวี นิตฺทา อโหสิ ตโต
วนรูกฺขานํ อุปริ มหาเมโฆ (๓) อากนฺตฺวา ทสพลฺลสฺส จีวเร
อุสฺสาวพินฺทุมตฺตมฺปิ เตเมตฺตํ นาสกฺขีสุฯ ตโต ปาสาณวสฺล
สมฺภูจฺจาเปสิ มหนฺตานิ มหนฺตานิ ปพฺพตฺตญฺญานิ ชฺฐมายนฺตานิ
ปชฺชลนฺตานิ อากาเสนาคนฺตฺวา ทสพลฺล ปตฺวา ทิพฺพปฺปฺผานิ
ทิพฺพมาลาคุพานิ จ สมฺปชฺชึสุฯ ตโต ปหฺรณวสฺล สมฺภูจฺจาเปสิฯ
เอกโตธารา อุภโตธารา อสิตฺตติชฺชรปฺปาทโย ชฺฐมายนฺตา
ปชฺชลนฺตา อากาเสนาคนฺตฺวา ทสพลฺล ปตฺวา ทิพฺพปฺปฺผานิ
อเหตุสุฯ ตโต องฺการวสฺล สมฺภูจฺจาเปสิ กิสุกฺวณฺณา
องฺการา อากาเสนาคนฺตฺวา ทสพลฺลสฺส ปาทฺมุเล ทิพฺพปฺปฺผานิ
หุตฺวา วิกิริสุฯ ตโต กุกฺกุลวสฺล สมฺภูจฺจาเปสิ อพฺภูโห (๔)
กุกฺกุลโธ อากาเสนาคนฺตฺวา ทสพลฺลสฺส ปาทฺมุเล จนฺทนจฺจณฺณ
หุตฺวา นิปติฯ ตโต วาลูกาวสฺล สมฺภูจฺจาเปสิ อติสุขุมวาลิกา
๑. ม. อุมมูเลตฺวาฯ ๒. ม. ตตฺตสฺสณฺณาเวเน อุปรูปริฯ
๓. ม. วนรูกฺขาทีนึ อุปริเมโฆฯ ๔. ม. อจฺจุโณหฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถา หน้าที่ 332

ฐมายนฺตา ปชฺชนฺตา อากาเสนาคนฺตฺวา ทสพลสฺส ปาทุมฺเล
ทิพฺพปฺปฺพานิ หุตฺวา นิปฺตีสุฯ ตโต กลลวสฺสํ สมฺภูจาเปตี
ตํ กลลวสฺสํ ฐมายนฺตํ ปชฺชนฺติ อากาเสนาคนฺตฺวา ทสพลสฺส
ปาทุมฺเล ทิพฺพคณฺฐํ หุตฺวา นิปฺตีฯ ตโต อนฺธการี
สมฺภูจาเปตี ภีเสตฺวา สมณฺํ ปลาเปสฺสามีติฯ ตํ
จตุรํจสมนฺนาคตฺนุชการสฺสทิสํ หุตฺวา ทสพลํ ปตฺวา สุริยปฺปภา-
วิหฺมมिवนฺธการี อนฺตรธายีฯ

เอวํ ยกฺโข อิมานิ นวหิ วาตวสฺสปาสาณปฺพรณฺจการ
กุกฺกฺลวาลุกกลลนฺธการวฺภูจิสฺสิ ภควนฺตํ ปลาเปตฺมสฺสโกนฺโต
นानาวิชปฺพรณฺหตฺถอนฺกปฺปการรูปฺภูตคณฺสมากฺลาเย จตุรํจนิยา
เสนาย สยเมว ภควนฺตํ อภิกฺโขโตฯ เต ภูตคณา
อนฺกปฺปการเ ระ วิการเ กตฺวา คณฺหฺถ หนฺถาติ ภควฺโต อฺปริ
อาคจฺจนฺตา วิย โหนฺติ อฺปิจ เต นิทฺชนฺตโลปฺณํทํ วิย
มกฺขิกา ภควนฺตํ อลฺลิสฺยิตฺถํ อสมตฺถา เอว อฺहेสิฯ เอวํ สนฺเตปี
ยถา โพรธมณฺเฑ มาโร อาคตเวลายเมว นีวตฺโต ตถา อนิวตฺติตฺวา
อฺปฺทตฺตรตฺติมตฺตํ พฺยากฺลมกํสุฯ เอวํ อฺปฺทตฺตรตฺติมตฺเต
อนฺกปฺปการวิภิสฺนทสฺสนมตฺเตนปี ภควนฺตํ จาเลตฺถํ อสฺสโกนฺโต
อาพวโก จินฺเตสิ ยนฺนุนาหิ เกนจิ อเชยฺยิ ทฺสฺสวฺฐ
มฺญฺเจยฺยนฺติฯ

จตฺตาริ กิร อาวฺธานิ โลเก เสฏฺฐานิ สกฺกสฺส วชฺรารุชฺชํ
เวสฺสวณฺสฺส คทาวิชฺชํ ยมสฺส นยนาวิชฺชํ อาพวกสฺส ทฺสฺสวฺฐนฺติฯ

ยทิ หิ สกฺโก กุกฺโข วชิราวุํ สีนฺรุมตฺตเก ปหเรยฺย
อฏฺฐสฏฺฐิสทสฺสาทิกโยชนสตสทสฺสํ สีนฺรุํ นินฺวิชฺฌิตฺวา (๑) เหฏฺฐโต
คจฺเจยฺย ฯ เวสฺสวณฺณน ปุณฺณชนกาเล วิสฺสชฺชิตา คทา พหุณฺนํ
ยกฺขสทฺสฺสานํ ลีลํ ปาเตตฺวา ปุณฺน หตฺถปาสํ อาคนฺตฺวา ติฏฺฐติ ฯ
ยเมน รุกฺเชน นยนาวฺเชน โอลฺลิกิตมตฺเต อนิกานิ
กุมภณฺทสทฺสฺสานิ ตตฺตคปาเล ตินฺปลาสา (๒) วีย วิปฺฟูรฺนตานิ
วินฺสฺสนฺติ ฯ อาพวกิ กุกฺโข สเจ อากาเส ทฺสฺสาวุํ มุญฺเจยฺย
ทฺวาทสวสฺสานิ เทโว น วสฺเสยฺย ฯ สเจ ปจฺจวียํ มุญฺเจยฺย
สพฺพรุกฺขติณฺนาทินิ สฺสฺสิตฺวา ทฺวาทสวสฺसानนฺตรํ น ปุณฺ
รฺุหฺยฺย ฯ สเจ สมฺมทฺเท มุญฺเจยฺย ตตฺตคปาเล อุกกพิณฺฑุ วีย
สพฺพมฺมทํ สฺสฺเสยฺย ฯ สเจ สีนฺรุสฺสทิสฺเส ปพฺพเต มุญฺเจยฺย
ขณฺฑาทาขณฺฑํ หุตฺวา วิกิริยฺย ฯ

โส เอวํ มหานุภาวํ ทฺสฺสาวุํ อุตฺตตฺตริยกตํ มุญฺเจตฺวา
อคฺคเหสิ ฯ เขภฺยุเณน ทสฺสทสฺสึโลกธาตฺตเวตฺตา เวเคน
สนฺนินฺปตฺตีสุ อชฺช ภควา อาพวกิ ทเมสฺสติ ตตฺถ ฐมฺมํ
โสสฺสามาติ ยฺยทฺททฺสฺสนกามาปี เทวตา สนฺนินฺปตฺตีสุ ฯ
เอวํ สกฺลมฺปิ อากาสํ เทวตาหิ ปุณฺณมโหสิ ฯ อาพวกิ
ภควโต สมฺเป อูปรฺุปริ วิจฺริตฺวา วตฺถาวุํ มุญฺจิ
ตํ อสนิจกุกํ วีย อากาเส เกรวัสทฺทํ กโรนฺตํ ฐมายนฺตํ
ปชฺชณฺตํ ภควนฺตํ ปตฺวา ยกฺขสฺส มานมฺททฺทนฺตํ ปาท-
๑. ม. สีนฺรุํ นินฺวิชฺฌิตฺวา ฯ ๒. ม. ตีลา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณณา หน้า 334

ปุลฺลณโจฬกั หุตฺวา ปาหฺมุเต นิปฺติ ฯ อาพวโก ตั ทิสฺวา
ฉินฺนวิสฺวาณ วีย มหาอุสฺสโก อุตฺทกฺกาทาโจ วีย สปโป นิตฺเตโฆ
นิมฺมโต นีหฺมฺมานทฺธฺโฆ (๑) หุตฺวา จินฺเตสิ ทฺสฺสาวฺฐมฺปิ สมณั
นาภิกฺโกสิ (๒) กิ นฺ โข การณฺนฺติ ฯ อิทํ การณั เมตฺตาวิหฺารยฺตุโต
สมโณ หนฺท นั โรเสตฺวา เมตฺตาย วิโยเชสฺสามิตี ฯ อิมินา
สมฺพฺนฺเชเนตฺติ วฺตุตฺติ อถ โข อาพวโก ยกฺโข เยน ภควา
ฯเปฯ นิกฺขม สมณฺาติ ฯ

ตฺตรายมฺชิปฺปาโย ยสฺมา (๓) มยา อนนฺนฺลฺลาโต มม
ภวนั ปวิสฺติวฺวา ฆรฺสามิโก วีย อิตฺถาการสฺส มชฺเฌ นิสฺสินฺโนสิ
นฺนุ อยฺตุตฺเตตฺติ สมณสฺส ยทิตฺติ อทินฺนปฺริโกโก อิตฺถิสฺสกุโก
จ ตสฺมา ยทิตฺติ ตฺวํ สมณมฺเม จิตฺโต นิกฺขม สมณฺาติ ฯ เอเก
ปฺน เอตานิ อญฺญานิ จ ฆรฺสวจฺนานิ วตฺวา เอวํยํ เอตทโวจฺาติ
ภณฺนฺติ ฯ

อถ ภควา ยสฺมา ถทฺโฆ ปฏฺิถทฺฐภาเวน วิเนตฺตุ น สกฺกา
โส หิ ปฏฺิถทฺฐภาเว กรียมาเน เสยฺยถาปี จณฺทสฺส กุกฺกุรฺสฺส
นาสาช ปิตฺตํ ภินฺทฺเยยฺย โส ภียโยโส มตฺตาย จณฺทตโร อสฺส
เอวํ ถทฺฐตโร โหติ มุทฺธนา ปน โส สกฺกา วิเนตฺตนฺติ ญตฺวา
สาธาวฺโสติ ปียวจฺเนน ตสฺส วจฺนํ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา นิกฺขมิ ฯ
เตน วฺตุตฺติ สาธาวฺโสติ ภควา นิกฺขมิตี ฯ

ตโต อาพวโก สฺพฺพโจ วตฺายํ สมโณ เอกวจฺเนเนว

๑. ม. นิปตติมานทฺธฺโฆ ฯ ๒. ม. นาภิกโกสิ ฯ ๓. ม. กสฺมา ฯ

นิกฺขนฺโต เอวนฺนาม นิกฺขเมตฺถํ สุขํ สมณํ อการณเนวาทํ
สกลรตฺถิ อุตฺเทน อพฺภุยาสิเนติ มุทฺจิตฺโต หุตฺวา ปฺน จินฺเตสิ
อิทานิ ปน สกฺกา ซานิตฺถิ กิ นฺ โข สุพฺพจตาย นิกฺขนฺโต อุทาห
โกเชน หนฺท นํ วิมฺลิสฺสามิติ ฯ ตโต ปวิส สมณาทิ
อาห ฯ อถ สุพฺพโจติ มุทฺจตฺตสฺส อวารกรณตฺถิ (๒) ปฺนปิ
ปิยวณฺณํ ภณฺนฺโต สาธาวิโสติ ภควา ปาวิสิ ฯ อาพวโก
ปฺนปฺนํ ตเมว สุพฺพจกาวิ วิมฺลนฺโต ทฺติยมฺปิ ตติยมฺปิ นิกฺขม
ปวิสํติ อาห ฯ ภควาปิ ตถา อกาสิ ฯ ยถิ น กราย
ปกฺติยาปิ อทฺทชฺชสฺส จิตฺตํ อทฺทตฺรํ หุตฺวา ฆมฺมกถาย
ภานฺนํ น ภเวยฺย ตสฺมา ยถา นาม มาตา โรทฺนตฺถิ ปฺตตฺถิ ยํ
โส อิจฺฉติ ตเทว ทตฺวา วา กตฺวา วา สลฺยาเปติ ตถา ภควา
กิลสโรทเนน โรทฺนตฺถิ ยกฺขํ สลฺยาเปตฺถิ ยํ โส ภณฺติ ตํ อกาสิ
ยถา จ ชาติ ฌณฺณํ อปฺิวนตฺถิ ทารกํ ยงฺกิลฺยจิ ทตฺวา อุปฺลาเปตฺวา (๓)
ปาเยติ ตถา ภควา ยกฺขํ โลกุตฺตรฆมฺมชิริ ปาเยตฺถิ ตสฺส
ปคฺคิตฺตวณฺณกรณฺนํ อุปฺลาเพนฺโต เอวมกาสิ ฯ ยถา จ ปฺริโส
ลาพฺมุหิ จตฺมธฺรํ ปฺเรตฺกาโม ตสฺสพฺภนฺตฺรํ โสเชติ เอวํ ภควา
ยกฺขสฺส จิตฺเต โลกุตฺตรจตฺมธฺรํ ปฺเรตฺกาโม ตสฺสพฺภนฺตฺเร
โกธมฺลํ โสเชตฺถิ ยาว ตติยํ นิกฺขมฺนปเวสนมกาสิ ฯ อถ อาพวโก
สุพฺพโจ อຍ် สมโณ นิกฺขมาติ วุตฺโต นิกฺขมติ ปวิสํติ วุตฺโต
๑. ม. น สกฺกา ฯ ๒. ม. มุทฺจตฺตสฺส อวารกรณตฺถิ ฯ
๓. ม. อุปฺลาเพตฺวา ฯ ๔. ม. อุปฺลาเพนฺโต ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 336

ปวิสติ ยนฺนุนาหํ อิมํ สมณํ เอวเมว สกตรตฺตี กิลเมตฺวา ปาทะ
คเหตฺวา ปรคฺงคฺยํ ขิเปยฺยนฺติ ปาปกํ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา
จตุตฺถวารี อาหํ นิกฺขม สมณาทิฯ ตํ ฌตฺวา ภควา น
ขฺวาทิ ตนฺติ อาหํฯ เอวํ วุตฺเต ตทฺตฺตริกรณียํ ปริเยสฺมาโน
ปฺลหํ ปุจฺฉิตพฺพํ มลฺลลิสฺสติ ตํ ชมฺมกถาย สุขํ (๑) ภวิสฺสตีติปิ
ฌตฺวา น ขฺวาทิ ตนฺติ อาหํฯ

ตตฺถ น อิติ ปฏิกฺกเขเปฯ โข อิติ อวธารणेฯ
อหฺนฺติ อตฺตนิทฺสสนํฯ ตนฺติ เหตุจันํฯ เตเนตฺถ ยสฺมา
ตฺวํ เอวํ จินฺเตสิ ตสฺมา อหํ อาวุโส เนว นิกฺขมสิสฺสามิ ยนฺเต
กรณียํ ตํ กโรหิตี เอวมตฺถโถ ทฎฺฐพฺโพฯ

ตโต อาพวโก ยสฺมา ปุพฺเพปิ อากาเสน อากมนเวลายิ
กิ นฺ โข เอตํ สุวณฺณวิมานํ อุทาทุ รัชตมณฺวิมานานํ อญฺจตริ
หฺนฺท นํ ปสฺสามาติ เอวํ อตฺตโน วิมานํ อากเต อิทฺธิมนฺเต
ตาปสฺปริพฺพาชเก ปฺลหํ ปุจฺฉิตฺวา วิสฺสชฺเชตฺตมสฺสโกนฺเต
จิตฺตกฺเขปาทิหิ วิเหเจติฯ กถิ อมฺนุสฺสา หิ ภีสนกรฺรูป-
ทสฺสเนน วา หทฺยวตฺถุปริมทฺทเนน วาติ ทฺวิหากาเรหิ
จิตฺตกฺเขปํ กโรนฺติ อยิ ปน ยสฺมา อิทฺธิมนฺโต ภีสนกรฺรูป-
ทสฺสเนน น ตสฺนฺตีติ ฌตฺวา อตฺตโน อิทฺธิปฺปภาเวน สุขุมตฺตภาวํ
นิมฺมินฺติวาทึ เตสํ อนฺโต ปวิสิตฺวา หทฺยวตฺถุ ปริมทฺทติฯ
ตโต จิตฺตสฺนฺตติ น สณฺจาทิ ตสฺสา อสณฺจมานาย
๑. ม. ย. มุขํฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร นสฺสทฺโถ อตฺถิฯ

อุมมุตตา โหนติ ชิตตจิตตา เอวံ ชิตตจิตตานัน เอเตลล
อุรมปี ฆาเลติ ปาทเปเน เน คเหตุวา ปารกุงคายิ จิปติ มาสุสุ
เม ปุน เอวรูปา ภวนัน อากมีสุติ ตสุมา เต ปญฺเห สริตฺวา
ยฺนฺนุนาหิ อิมิ สมนัน อิทานิ เอวํ วิหะเจยฺยนฺติ จินฺเตตฺวา อาห
ปญฺหนนฺตํ สมนนฺตาทิ ฯ

กฺโถ ปนฺสฺส เต ปญฺหาติ ตสฺส กิร มาตาปิตโร
กสฺสปี ภควนฺตํ ปยิริปาสิตฺวา อญฺจ ปญฺเห สวิสฺสชฺชเน
อุคฺคเหลฺลํ ฯ เต ทหฺรกาเล อาพวกิ ปริยาปฺณาเปลฺลํ ฯ
โส กาลจฺจเยน วิสฺสชฺชนัน สมนฺสฺสฺสํ ฯ ตโถ อิมิ ปญฺหา มา
วินฺสสนฺตฺติ สฺวณฺณปญฺญเ ชชาติหิงฺกุลเกน ลินฺขาเปตฺวา วิมาน
นิกฺขิปี ฯ เอวเมเต พุทฺธปญฺหา พุทฺธวิสยา เอว โหนติ ฯ

ภควา ตํ สุตฺวา ยสฺมา พุทฺธานัน ปริจฺจตฺตลาภนฺตฺราโย
วา จีวิตนฺตฺราโย วา สพฺพญฺตฺตญฺญานพฺยามปฺปภาณัน ปญฺจมาโต
วา น สกฺกา เกนจิ กาคฺคํ ตสุมา ตํ โลเก อสาธารณัน พุทฺธานุภาวํ
ทสฺเสนฺโต อาห น ขฺวาทํ ตํ อาวุโส ปสฺสामी สเทวเก โลเกติ ฯ

ตตฺถ สเทวกวจเนน ปญฺจกามาจฺจเรทฺวคฺคหณฺนฺตฺติอาทินา
นเยน จ เตลล ปทานัน อตฺถมตฺตทสฺสเนน สงฺเขโป วุตฺโต ฯ
น อฺนุสนฺธิโยชนกฺกเมน วิตฺถาโร ฯ สฺวายิ วุจฺจติ ฯ
สเทวกวจเนน หิ อุกฺกญฺจปริจฺเจทฺโต สพฺพเทเวสุ กหิตฺเตสุปี
เยลล ตตฺถ สนนฺิปตีเต เทวคเณ วิมตี อโหสิ มาโร มหฺานุภาโว
จกามาจฺจริสฺสโร วสวตฺตี ปจฺจนีกสาโต ฐมฺมเทสฺสี กุรฺรกกมฺมนฺโต

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณณา หน้า 338

กั นุ โข โสปีสสุ จิตตฤเขปาที น กรเยยาติ เตสั วิมตีปฎิ-
พาหนตุถั สมารเกติ อาห ๗ ตโต เยสั อโหสิ พุรหุมา
มหานุกาโว เอกงคฺลียา เอกั จกุกวาพสหัสสั (๑) อาโลกั กโรติ
ทวิหิ ๗เป๗ ทสสุ จกุกวาพสหัสเสสสุ อนุตฺตรั จ ฉาน-
สมาปตฺติสุขั ปฎิสัเวเทติ กั โสปี น กรเยยาติ เตสั วิมตีปฎิพาหนตุถั
สพฺรหฺมเกติ อาห ๗ อถ เยสั อโหสิ ปุถุสมณพฺราหฺมณา
สาสนสฺส ปจฺจตฺติกา ปจฺจามิตฺตา มนฺตาทีพลสมนฺนาคตา
กั เตปี น กรเยยฺนฺติ เตสั วิมตีปฎิพาหนตุถั สสฺสมณพฺราหฺมณียาติ
อาห ๗ เอวํ อุกกฏฺจानฺเสสฺ กสฺสจิ อภาวํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
สเทวมนฺสฺสายาติ วจเนน สมฺมุติเทเว อวเสสมนฺสฺเส จ อุปาทาย
อุกกฏฺจปริจฺเจทวเสน เสสฺสตฺตโลเกปี กสฺสจิ อภาวํ ทสฺเสตฺตี
เอวเมตฺถ อนุสนฺธิโยชนกฺกโม เวทิตฺพุโป ๗

เอวํ ภควา ตสฺส พาชนจิตฺตํ (๒) ปฎิเสเชตฺวา ปญฺหาปุจฺจนเน
อุสฺสสาหิ ชเนนฺโต อาห อปีจ ตฺวํ อาวฺโส ปุจฺจน ยทา กงฺขสีติ ๗

ตสฺสตฺถโถ ปุจฺจน ยถิ อากงฺขสิ น เม ปญฺหาวิสฺสชฺชเน ภาโร
อตฺถิ ๗ อถ วา ปุจฺจน ยิ อากงฺขสิ สพฺพนฺเต วิสฺสชฺชิสฺสามีติ
สพฺพญฺญปฺปวารณั ปวาเรสิ อสาธารณั ปจฺเจกพฺุทฺทคฺคสาวก-
มหาสาวเกหิ ๗ เตปี หิ ปุจฺจนวฺโส สุตฺวา ชานิสฺสามาติ (๑)

วทฺนติ ๗ พุทฺธา ปน ปุจฺจนวฺโส ยทา กงฺขสีติ วา ปุจฺจน วาสว

๑. ม. เอกจกุกวาพสหัสเส ๗ ๒. สี่. พาชนา จิตฺตํ ๗

๓. ม. เวทิสฺสามาติ ๗

มัม ปณฺหิ ยงฺกิลฺลิจิ มนฺติจฺจนฺตีสีติ (๑) วา

พาวริสฺส จ ตฺยฺหิ วา สพฺเพสํ สพฺเพสํสยํ

กตาวกาสา ปุจฺจนฺวโห ยงฺกิลฺลิจิ มนฺติจฺจนฺตีสีติ (๒)

เอวมาทีนา นเยน เทวมนุสฺसानํ สพฺพญฺญปฺปวาร์ณํ ปวาเรณฺติ ฯ

อนจฺจริยญฺเจตํ ยํ ภควา พุทฺธมฺมี ปตฺวา เอตํ ปวาร์ณํ

ปวาเรยฺย โย โพธิสฺสตฺตญฺมียํ ปเทสฺวาณเณ วตฺตมาโนปี

โกณฺฑลฺลญฺย ปณฺหานิ วียากโรหิ

ยาจนฺตฺติ ตํ อีสโย สาธฺรฺรูปา

โกณฺฑลฺลญฺย เอโส มนุสฺเสสุ ฐมฺโม

ยํ พุทฺธมฺมาจฺจนฺตฺติ (๓) เอส ภาโรตฺติ

เอวํ อีสึหิ ยาจิโต

กตาวกาสา ปุจฺจนฺตฺตฺ โภณฺโต

ยํ กิลฺลิจิ ปณฺหิ มนฺตาสาภิจฺจนฺตฺติ (๔)

อหํ หิ ตํ ตํ โว วียากริสฺสํ

ลตฺวา สยํ โลกมิมํ ปณฺจจาติ

เอวํ สรภจฺจกาเล สมฺภวชาตเก จ สกฺลชฺมพฺพิปํ ติกฺขชฺตํ

วิจฺริตฺวา ปณฺหานํ อนฺตกรํ อทิสฺวา ชาตียา สตฺตวสฺโส รกฺกาย

ปํสฺสูกิพฺพิกํ กิพฺพนฺโต สฺวจิกเรน (๕) พุราหฺมณฺเนน ปุณฺโง

๑. ที. ม. ๑๐/๒๕๔/๓๑๐ ฯ ๒. บ. ส. ๒๕/๔๒๔/๕๓๐ ฯ

๓. ม. วุทฺธมฺมาจฺจนฺตฺติ ฯ ๔. ม. มนฺตาสาภิปตฺถิตํ ฯ ๕. ม. สฺวจิเรเตน ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 340

ตคฺชม เต อหฺมกฺขิสฺสั ยถาปี กุสโล ตถา
ราชา จ โข นั ชานาติ ยถิ กาทฺติ วา น วาติ

เอวํ สพฺพณฺณปฺปวารณั ปวาทฺสิ ฯ

เอวํ ภควตา อาพวกฺสฺส สพฺพณฺณปฺปวารณาย ปวาทฺตาย
อถ โข อาพวโก ยกฺโข ภควนฺตํ คาทาย อชฺฌภาสิ ก็ สฺฐ
วิตฺตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ กิณฺติ ปุจฺจวาวจัน ฯ สฺฐติ ปทปฺปรณฺมตฺเต นิปาโต ฯ
อิธาติ อิมสฺมี โลเก ฯ วิตฺตฺนฺติ วิตฺตํ กโรตฺติ วิตฺตํ (๑) ฯ
ชนฺสฺเสตํ อธิวจัน ฯ สฺวจิณฺณนฺติ สฺกตํ ฯ สฺขนฺติ
กายิกเจตฺตีกสาตํ ฯ อวาทฺตฺติ อวาทฺติ อานฺติ เทติ
อปฺเปตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ หเวติ ทพฺพตฺถे นิปาโต ฯ
สาธฺตฺรณฺติ อติสฺเยน สาธฺตฺรํ ฯ สาธฺตฺรณฺติปี ปาโจ ฯ
รसानฺติ รสสณฺณิตานั ชมฺมานั ฯ กถนฺติ เกน ปกาเรน ฯ
กถัชีวินฺ โฉชีวิตํ กถัชีวีชีวิตํ คาทาพฺนฺชนฺสฺขตฺถํ ปน สานฺนาสิกั
วฺจจฺติ ฯ กถัชีวี ชีวตฺนฺติ วา ปาโจ ตสฺส ชีวตฺตานั
กถัชีวินฺติ อตฺถโล ฯ เสสเมตฺถ ปากฺกฺเมว ฯ เอวมิมาย
คาทาย ก็ สฺ อธิ โลเก ปฺริสฺสฺส วิตฺตํ เสฏฺฐํ ก็สฺ สฺวจิณฺณั
สฺขมวาทฺติ ก็ รसानั สาธฺตฺรํ กถัชีวินฺ โฉชีวิตํ เสฏฺฐมาหฺวติ อิม
จตฺตาโร ปญฺเห ปุจฺฉิ ฯ

อถสฺส ภควา กสฺสปทสพฺเพน วิสฺสชฺชิตฺนเยเนว วิสฺสชฺชเชนฺโต

๑. ม. วิทติ ปีตี กโรตฺติ วิตฺตํ ฯ ย. วิตฺตฺติ ปีตี ตํ กโรตฺติ วิตฺตํ ฯ

อิมิ คาทมาห สทฺธิช วิตฺตุนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา หิริณฺณสุวณฺณาทิวิตฺตํ อุปโภกสฺสํ อวาทิ
ขุปฺปิปาสาทิทุกฺขํ ปฏฺฐิพาทิ ทาทิทฺธิยเมว วุปฺสเมติ มุตฺตาทิ-
รตนปฏฺฐิลาภเหตุ โหติ โลกสนฺนุตฺติยจ (๑) อวาทิ เอวํ โลกียโลกุตฺตรา
สทฺธาปิ ยถาสมฺภวํ โลกียโลกุตฺตรํ วิปากสุขมวาทิ สทฺธาธฺเรน
ปฏฺฐิปนฺนानํ ชาตฺติชราทิตุกฺขํ ปฏฺฐิพาทิ คณฺทาทิทฺธิยํ วุปฺสเมติ
สตีสมฺโพชฌนฺกาทิตฺตณฺปฏฺฐิลาภเหตุ โหติ

สทฺธิช สึเลน สมฺปนฺโน ยโสโภกสมฺปปีโต

ยํ ยํ ปเทสํ ภชฺติ ตตฺถ ตตฺถเอว ปุชฺชิตฺติ (๑)

วจนโต โลกสนฺตตี (๓) จ อวาทิตฺติ กตฺวา วิตฺตุนฺติ วุตฺตา ฯ

ยสฺมา ปเนตํ สทฺธาวิตฺตํ อนฺนคามิกํ อนนฺณสาธารณํ
สพฺพสมฺปตฺติเหตุ โลกียสฺส หิริณฺณสุวณฺณาทิวิตฺตสฺสาปิ นินฺทานํ
สทฺธิชเยว ทิ ทานาทินิ ปุณฺณานิ กตฺวา วิตฺตํ อธิคจฺจติ
อสฺสทฺธสฺส ปน วิตฺตํ ยาวเทว อนตฺถาย โหติ ตสฺมา เสฏฺฐจฺจติ
วุตฺตํ ฯ ปุริสสฺสชาติ อุกกฏฺฐปริจฺเจทเทสนา ฯ ตสฺมา น
เกวลํ ปุริสสฺส อิตฺถิอาทิ สทฺธา วิตฺตเมว เสฏฺฐจฺจติ เวทิตพฺพํ ฯ

ธมฺโมติ ทสฺวิธกฺสสลกมฺมปถธมฺโม ทานสึลภาวนาธมฺโม
วา ฯ สฺวจินฺนเต สุกโต สุกโต สฺจริโต ฯ สุขมวาทิตฺติ
โสณฺนเสฏฺฐิปุตฺตรฏฺฐปาลาทินํ วิย มนุสฺสสฺสํ สกฺกาทินํ วิย
ทิตฺตสฺสํ ปริโยसानเ จ มหาปทุมาทินํ วิย นินฺพพานสุขณฺจ

๑. ม. โลกสนฺนุตฺติยจ ฯ ย. โลกสนฺนุตฺติยจ ฯ ๒. ข. ฐ. ๒๕/๓๑/๕๕ ฯ

๓. ย. โลกสนฺนตฺตี ฯ

อาวหตีติ ฯ

สจฺจนฺติ อยฺยจ สจฺจสทฺโท อนเณสฺส อตฺเตสฺส ทิสฺสตีติ ฯ
เสยฺยติทํ สจฺจํ ภณฺเณ น กุชฺฌเมยฺยาตีอาทิสฺส (๑) วาจาสจฺเจ ฯ
สจฺเจ จิตฺตา สมณฺณา พุราหฺมณฺณา จาตีอาทิสฺส วิรตีสจฺเจ ฯ กสฺมา
นฺ สจฺจานี วทฺนฺตี นานา ปวาทียาเส กุสลา วทานาตีอาทิสฺส (๒)
ทิกฺกุจิสจฺเจ ฯ จตฺตารีมานี ภิกฺขเว พุราหฺมณฺสจฺจานีตีอาทิสฺส (๓)
พุราหฺมณฺสจฺเจ ฯ เอกํ หิ สจฺจํ น ทุตฺติยมตฺถิตีอาทิสฺส (๕)
ปรมตฺถสจฺเจ ฯ จตฺตุนฺนํ สจฺจานํ กตฺติ กุสลาตีอาทิสฺส (๕)
อริยสจฺเจ ฯ อิธ ปน ปรมตฺถสจฺจํ นิพฺพานํ วิรตีสจฺจํ वा
อพฺกนฺตรํ กตฺวา วาจาสจฺจํ อธิปฺเปตฺติ ยสฺसानุภาเวन อุทกาทีนํ
วเส วตฺเตนฺตี ชาตีชฺรามรณฺสฺส ปารี ตฺรณฺตี ฯ ยถาห ฯ

สจฺจวาเจน อุทกมฺปิ (๖) ชาวตี (๗)

วิสมฺปิ สจฺเจน หนนฺตี ปณฺฑิตา

สจฺเจน เทโว ฌนฺยํ ปวสฺสตี

สจฺเจ จิตฺตา นิพฺพุตี ปตฺถยฺนฺตี ฯ

เย เกจฺจิม อตฺถิ รสา ปถพฺยา

สจฺจิว เตสํ สาธฺตรํ รสานํ

สจฺเจ จิตฺตา สมณฺพุราหฺมณฺณา จ

ตฺรณฺตี ชาตีมรณฺสฺส ปารณฺตี ฯ

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๓๒/๔๕ ฯ ๒. พุ. สฺ. ๒๕/๔๑๕/๕๐๓ ฯ

๓. อจฺ. จตฺตูกก. ๒๑/๑๘๓/๒๔๖ จตฺตารีมานี ปริพฺพาชกา

พุราหฺมณฺสจฺจานี ฯ ๔. พุ. สฺ. ๒๕/๔๑๕/๕๓๖ ฯ

๕. พุ. ปฏฺ. ๓๑/๕๕๑/๔๕๕ ฯ ๖. ม. สจฺเจน วาเจนฺอุทกมฺปิ ฯ

๓. ตี. ยุ. การตี ๗

สาธุตฺรณฺติ มธุตฺตํ ปณฺธิตฺตํ ฯ รสานนฺติ เยเกจีเม (๑) มุทธโร
ขนฺธุโรตฺตอาทินา นเยน สารณฺียชฺมมา เยเกจีเม (๒) อนฺุชานามิ
ภิกฺขเว สพุํ ผลรํ อรฺสฺรูปํ ภวํ โคตโม เย โข พุราหุมน
รฺูปรสา สพุทฺรสา (๔) อนาปคฺติ รสรเส อัย ชฺมมวินโย เอกรโ
วิมุตฺติโร (๕) ภาคี วา ภควา อตฺถรสฺสชฺมมรฺสฺสชาติ (๖) อาทินา
นเยน วาจารสฺูปวชฺชอเวสพฺุณฺชนาทโย (๗) ชฺมมา รฺสชาติ
วฺุจฺจนฺติ เตสํ รฺसानํ สจฺจํ หเว สาธุตฺตํ สจฺจเมว สาธุตฺตํ
สาธุตฺตํ วา เสฏฺฐตฺตํ อุตฺตมตฺตํ ฯ มุทธโรทโย หิ สรีริ
อฺุพฺุรฺุเหตฺติ สงฺกิลลสิกฺกญฺจ สฺุขมวาทนฺตํ ฯ สจฺจรเส
วิริตฺติสจฺจวาจาจรโร สมนวิปฺุสฺสนาทีหิ จิตฺตมฺุพฺุรฺุเหตฺติ
อสงฺกิลลสิกฺกญฺจ สฺุขมวาทติ วิมุตฺติโร ปรมตฺตสจฺจรสปริภาวิตตฺตา
สาธุ อตฺถรชฺมมรฺสสา จ ตททิกฺมฺุปายญฺุตํ อตฺถญฺจ ชฺมมญฺจ
นิสฺุสสาย ปวคฺติโตติ ฯ

ปฺุณฺณาชีวินฺติ เอตฺถ ปน ยวายํ อนฺุชกฺกขุทฺุทฺุวิจฺกฺกุเกสฺุ
ทฺุวิจฺกฺกุ ปฺุคฺคโล กหฺุญฺุโจ วา กมฺุมนฺุตฺตานฺุญฺุจฺานสรณฺกมฺุนทาน-
สํวิภาคสีลสมาทานอฺุโปสถกมฺุมาทิกหฺุญฺุจฺุปฺุทฺุทฺุ ปฺุพฺุชิตฺโต วา
อวิปฺุทฺุทฺุสาร์กรณสีลสงฺขาทํ ตทฺุตฺตํ จิตฺตวิสฺุทฺุทฺุทฺุอาทิกเกทํ วา
ปฺุพฺุชิตฺตปฺุทฺุทฺุทฺุ ปฺุณฺณาย อาราเชตฺวา ชีวติ ตสฺุส (๘) ปฺุณฺณาชีวิทํ
ตํ วา ปฺุณฺณาชีวินฺ ปฺุณฺณาชีวิทํ (๘) เสฏฺฐมาหฺุติ เอวมตฺุโ
๑. ม. เย อิม ฯ ๒. ม. เย จิม ฯ ๓. วิ. มหา. ๕/๘๖/๑๒๓ ฯ
๔. วิ. มหาวิ. ๑/๒/๒ ฯ ๕. อญฺ. อญฺุจก. ๒๓/๑๐๕/๒๐๕ ฯ
๖. บฺุ. จุฬ. ๓๐/๖๕/๑๑ ฯ ๗. สී. ทฺุรวาจารสฺุปวชฺช... ฯ
ม. วาจารสฺุปวชฺชา... ฯ ๘. ม. ตสฺุส ปฺุณฺณาชีวินฺ ชีวิทํ ตํ

มา ปรณชวี ีวตํ ๑

ทฎฐพโพ ฯ

เอวํ ภควตา วิสฺสชฺชิตฺเต จตฺตารอฺปิ ปญฺเฬห สุตฺวา อตฺตมโน
ยฺกฺโข อวเสสฺสปี จตฺตารอฺ ปญฺเฬห ปุจฺฉนฺโต กถํ สฺว ตฺรติ โอฆนฺติ
คากฺมาห ฯ อตฺสส ภควา ปุริมฺนเยเนว วิสฺสชฺเชนฺโต สทฺธาย
ตฺรติ โอฆนฺติ คากฺมาห ฯ

ตตฺถ กิณฺจาปี โย จตฺตพฺพิธํ โอฆํ ตฺรติ โส สํสารถฺตมวฺปิ
ตฺรติ วฏฺฏทฺกขมฺปิ อจฺเจติ กิเลสมลาปี ปฺริสฺสชฺชติ เอวํ สนฺเตปี
ปนฺน ยสฺมา อตฺสทฺโธ โอฆตฺรณํ อสทฺทหนฺโต น ปกฺขนฺนทฺติ
ปญฺจสฺส กามกฺเชสฺส จิตฺตวอฺสสฺสกุเณน ปมตฺโต ตเตฺรวาสตต-
วิสฺตตฺตาย (๑) สํสารถฺตมวํ น ตฺรติ กุสฺสีโต ทฺกขํ วิหฺรติ โวกฺกิณฺโณ
อฺกฺกุสเลหิ ชมฺเมหิ อปฺปญฺโณ สฺวทฺธิมคฺคํ อชานนฺโต น ปฺริสฺสชฺชติ
ตสฺมา ตปฺปฏฺฐิปกฺขํ ทสฺเสนฺเตน ภควตา อຍํ คากฺมา วุตฺตฺตาตี ฯ
เอวํ วุตฺตฺตายเปตฺตาย ยสฺมา โสตาปตฺตติยํคปทฺฏจํ สทฺธินฺทฺริยํ
ตสฺมา สทฺธาย ตฺรติ โอฆนฺติ อิมินา ปเทน ทิฏฺฐโจฆตฺรณํ
โสตาปตฺตติมคฺคํ โสตาปนฺนญจ ปกาเสตี ฯ ยสฺมา ปน
โสตาปนฺโน กุสฺลํ ชมฺมานํ ภาวนํ สาทจฺจกิริยาสงฺขาเตน
อปฺปมาเทน สมฺนฺนาคโต ทฺติยมคฺคํ อาราเชตฺวา จเปตฺวา
สทฺธิทเว อิมํ โลกํ อากมฺนฺมตฺตํ อวเสสฺสํ โสตาปตฺตติมคฺเค
อนฺติณฺณํ (๒) ภโวฆวตฺถุํ สํสารถฺตมวํ ตฺรติ ตสฺมา อปฺปมาเท
อนฺณวฺนฺติ อิมินา ปเทน ภโวฆตฺรณํ สทฺทากามิมคฺคํ
๑. สํ. ตเตฺรวาสตตฺตวิสฺตตฺตฺตา ฯ ๒. ม. อนฺติณฺณํ ฯ

สกทาคามีญจ ปกาเสติ ฯ ยสุมา สกทาคามี วีริเยน
ตติยมคฺคํ อาราเชตฺวา สกทาคามีมคฺเคน อนนฺติณฺณํ (๑) กาโมฆวตฺถํ
กาโมฆสญฺญิตญจ (๒) ทุกฺขมจฺเจติ ตสุมา วีริเยน ทุกฺขมจฺเจตีติ
อิมินา ปเทน กาโมฆตรณฺ อานาคามีมคฺคํ อานาคามีญจ
ปกาเสติ ฯ ยสุมา ปน อานาคามี วิคตคามปงฺกตาย (๓)
ปริสุทฺทชาย ปญฺญาเย เอกนฺตปริสุทฺธํ จตฺตถมคฺคปญฺญํ
อาราเชตฺวา อานาคามีมคฺเคน อปฺปหีนํ อวิชฺชาสงฺฆาตํ ปรมมถํ
ปชหติ ตสุมา ปญฺญาเย ปริสุทฺธตีติ อิมินา ปเทน อวิชฺโฆฆตรณฺ
อรหตฺตมคฺคญจ อรหนฺตญจ ปกาเสติ ฯ อิมาย จ คาทาย
อรหตฺตนิฏฺเฏน กถิตาย ปริโยसानเณ ยกฺโข โสตาปตฺติผล
ปติฏฺฐาสิ ฯ

อิทานิ ตเมว ปญฺญาเย ปริสุทฺธตีติ เอตถ วุตฺตํ ปญฺญาปทํ
คเหตฺวา อตฺตโน ปฏฺิภาเนน โลกียโลกุตฺตรมิสฺสํ ปญฺหํ ปุจฺจนฺโต
กถํ สฺว ลภเต ปญฺญนฺติ อิมํ ฉปฺปทคาลมาห ฯ

ตตฺถ กถํ สฺวติ สพฺพตฺถเวย อตฺถยฺยตฺติปุจฺจนา โหติ ฯ
อญฺญหิ ปญฺญาทิมตฺถํ ญตฺวา ตสฺส ยฺยตฺติ ปุจฺจติ กถํ กาย
ยฺยตฺติยา เกน การเณน ปญฺญํ ลภตีติ ฯ เอส นโย ธนาทิสฺว ฯ

อถสฺส ภควา จตฺุหิ การเณหิ ปญฺญาลาภํ ทสฺเสนฺโต
สทฺทหาโนติอาทิมมาห ฯ

ตสฺสสฺวโต เยน ปุพฺพภากเณ กายสุจฺริตาทิปฺปภเวเทน

๑. ม. อนตฺตีติ ฯ ๒. ม. ย. กามทุกฺโข อจฺเจติ ฯ ๓. ส. วิคตคามปงฺกตาย ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณณา หน้า 346

อปรภาเค จ สุตตตฺตีสโทธิปุกฺขียเกเทน ฌมฺเมน อรหนฺโต
พฺพุทฺธปจฺเจกพฺพุทฺธสาวกา นิพฺพานํ ปตฺตฺตา ตํ สทฺทหาโน อรหฺตํ
ฌมฺมํ นิพฺพานปตฺติยา โลกียโลกุตฺตรปญฺญํ ลภฺติ ฯ ตถจ โข
น สทฺธามตฺตเกเนว [๑] ยสฺมา ปน สทฺธราชาโต อุปฺสงฺกมฺติ
อุปฺสงฺกมนฺโต ปยฺรูปาสฺติ ปยฺรูปาสฺนฺโต โสตํ โอทหฺติ โอิหฺตโสโต
ฌมฺมํ สุณฺณาติ ตสฺมา อุปฺสงฺกมนฺโต ปภฺวติ ยาว ฌมฺมสฺสวเนน
สุสฺสุตํ ลภฺติ ฯ ก็ วุตฺตํ โหติ ตํ ฌมฺมํ สทฺทหิตฺวาปี
อาจริยฺุชฺฌมาเย กาเลน (๒) อุปฺสงฺกมิตฺวา วตฺตกรเณน
ปยฺรูปาสิตฺวา ยทา ปยฺรูปาสฺนาย อารารฺตจิตฺตฺตา กิณฺจ
วตฺตกามา โหนฺติ อถ อธิคตฺยา โสตฺกามตฺยา โสตํ โอทหิตฺวา
สุณฺนฺโต ลภฺติ ฯ เหวํ สุสฺสุตฺตสมฺปิ จ สติอวิปฺปวาเสน อปฺปมตฺโต
สุภาสิตพฺพุทฺธาสิตตฺตญฺญตฺยา วิจฺกฺขโณ เหว จ ลภฺติ น อิตโร ฯ
เตนาห อปฺปมตฺโต วิจฺกฺขโณติ ฯ เหวํ ยสฺมา สทฺธาย
ปญฺญาลาภสํวตฺตนิกํ ปฏฺธิปทํ ปฏฺธิปชฺชติ สุสฺสุตฺตาย สกฺกจฺจํ
ปญฺญาชาริคมฺมุปาโย สุณฺณาติ อปฺปมาเทน คหิตํ น ปมฺมุสฺสติ
วิจฺกฺขณตฺยา อญฺญาธิกมฺวิปฺริตฺตญฺจ คเหตุวา วิตฺถาริกํ กโรติ
สุสฺสุตฺตาย วา โอิหฺตโสโต ปญฺญาปฏฺธิลาภเหตุ ฌมฺมํ สุณฺณาติ
อปฺปมาเทน สุตฺวา ฌมฺมํ ชารฺติ วิจฺกฺขณตฺยา ชฺชานํ ฌมฺมานํ
อตฺตมฺมุปฺปริกฺขติ อถานุปฺพุเพน ปรมตฺถํ สจฺฉิกโรติ ตสฺมา (๔)
๑. สී. ยฺ. เอตฺถนฺตเร ก็ ปนาติ ทิสฺสติ ฯ ๒. สී. ยฺ. กาเยน ฯ
๓. ม. ยฺ. ปรมตฺถสจฺจํ ฯ ๔. ม. ตสฺมาสฺส ฯ

ภควา กถํ สฺว ลภเต ปญฺณนฺติ ปุญฺโจ อิมานิ จตฺตาริ การณานิ
ทสฺเสนฺโต อิมํ คาถมาห สทฺทหาโน ๗เป ๗ วิจฺกขโณติ ๗

อิทานิ ตโต ปเร ตโย ปญฺเห วิสฺสขฺเชนฺโต ปตฺริรูปการิตี อิมํ
คาถมาห ๗

ตตฺถ เทสกาลาทีนํ อหาเปตฺวา โลกียสฺส โลกุตฺตรสฺส
วา ชนสฺส ปตฺริรูปํ อธิคฺมุปายํ กโรตีตี ปตฺริรูปการิ ๗ ชฺรฺวาทิ
เจตสิกวิริยวเสน อนิกฺขิตตฺตฺโร ๗ อฏฺฐาตฺตาติ โย จ สีตลฺยจ
อญฺฺหลยจ ตินฺนา กิยฺโย น มลฺยตฺตีอาทินฺนา (๑) นเยน กายิกวิริยวเสน
อฏฺฐจฺานสมฺปนฺโน อสิถิลปรกฺกโม ๗ วินฺทเต ชนฺนติ
เอกมุสิกาย น จิรสฺเสว เทวสตฺสทสฺสสขฺยํ จูพกนฺเตวาสี วิย
โลกิยชนฺยจ มหฺลลกมฺหาติสฺสตฺเถโร วิย โลกุตฺตรชนฺยจ
ลภตี ๗

โส หิ ตีหิ อิริยาปเถหิ วิหริสฺสามิตี วตฺตํ กตฺวา
ถินมิทฺฐาคมนเวลาย ปลาตจุมพฺภุกํ เตเมตฺวา สีเส กตฺวา
คฺลปฺปมาณํ อุกกํ ปวิสิตฺวา ถินมิทฺฐํ ปฏฺิพาหนฺโต ทฺวาทสฺหิ
วสฺเสหิ อรหฺตฺตํ ปาปฺณิ ๗

สจฺเจนาตี วจิสฺสจฺเจนาปี สจฺจวาทิ ภูตวาทิตี ปรมตฺต-
สจฺเจนาปี พุทฺโธ ปจฺเจกพุทฺโธ อริยสาวโกติ เอวํ กิตฺตี ปปฺโปติ ๗
ททฺนติ ยํ กิณฺจิจิ อิจฺฉิตฺตํ ปตฺถิตฺตํ เทนฺโต มิตฺตทานิ คณฺถติ
สมฺปาเทติ กโรตีตี อตฺถโถ ๗ ทฺททฺทํ วา ททํ คณฺถติ ๗

๑. ที. ปา. ๑๑/๑๘๕/๑๕๕ ๗

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 248

ทานมฺเขน วา จตฺตาริปี สงฺกหฺวตฺถุณี คหิตานีติ เวทิตพฺพานิ ฯ
เตหิ มิตฺตานิ กโรตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

เอวํ คหฺนุสฺสพฺพชิตานํ สาธารเณน โลกียโลกุตฺตรมิสฺสเกน
นเยน จตฺตาริ ปฺเยห วิสฺสชฺเชตฺวา อิทานิ กถํ เปจฺจ น โสจตีติ
อิมํ ปญฺจํ ปญฺหํ คหฺนุสฺสวเสน วิสฺสชฺเชนฺโต อาห ยสฺเสเตติ ฯ

ตสฺสสตฺโถ ยสฺส สทฺทหาโน อรหตฺตนิ เอตฺถ วุตฺตาย
สพฺพกฺลฺยาณชฺมมฺุปาติกาย สทฺธาย สมฺนฺนาคตฺตตา สทฺธสฺส
จฺรเมสิโน จฺรวาสฺสปญฺจกามคฺุณ (๑) เอสนตฺสฺส กเวสนตฺสฺส
กามโภกิโน คหฺนุสฺสฺส สจฺเจน กิตฺตี ปฺปโปตีติ เอตฺถ วุตฺตปฺปการิ
สจฺจํ สฺสฺสฺสํ ลกฺเต ปญฺณนฺติ เอตฺถ สฺสฺสฺสสนปญฺณานาเมน วุตฺโต
ชฺมโม ชฺรฺวา อุกฺกฺจาทาติ เอตฺถ ชฺรฺนาเมน อุกฺกฺจานนาเมน จ
วุตฺตา ฐิติ ทํ มิตฺตานิ คณฺถตีติ เอตฺถ วุตฺตปฺปกาโร จาโค จาติ
เอเต จตฺตาริ ชฺมมา สนฺติ ส เว เปจฺจ น โสจตีติ อิชฺโลกา ปรโลกํ
คณฺถฺวา ส เว น โสจตีติ ฯ

เอวํ ภควา ปญฺจมมฺุปี ปญฺหํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตํ ยกฺขํ โจเทนฺโต
อาห อิงฺฆ อญฺเฌปีติ ฯ

ตตฺถ อิงฺฆาติ โจทฺนตฺถे นิปาโต ฯ อญฺเฌปีติ อญฺเฌปี
ชฺมเม ปฺุณฺณ สมณพฺรหฺมเณ ปฺุณฺณสฺสฺส ฯ อญฺเฌปี วา ปฺุณฺณาที-
สพฺพพฺญญฺปฏิญฺเฌ ปฺุณฺณ สมณพฺรหฺมเณ ปฺุณฺณสฺสฺส ฯ ยทิ
อเมหิ สจฺเจน กิตฺตี ปฺปโปตีติ เอตฺถ วุตฺตปฺปการา สจฺจา ภิชฺโย
๑. ม. จฺรวาสฺส ปญฺจ วา กามคฺุณ ฯ

กิตฺติปฺปตฺติการณํ วา สุตฺตฺสํ ลภเต ปณฺณนฺติ เอตฺถ สุตฺตฺสน-
 ปณฺณาวเสน วุตฺตา ทมา กิโย โลกียโลกุตฺตรปณฺณา-
 ปฏฺฐิตการณํ วา ทํ มิตฺตานิ คนฺถตีติ เอตฺถ วุตฺตปฺการา
 จาคา กิโย มิตฺตคนฺถนการณํ วา ชฺรฺวา อฏฺฐาตาติ เอตฺถ
 ตํ ตํ อตฺถวํสํ ปฏฺิจฺจ ชฺรฺนาเมน อฏฺฐานนาเมน จ วุตฺตาย
 มหาการสหนตฺเจน (๑) อุตฺโตสพฺพิภาวปฺปตฺตตาย วิริยสงฺฆาตาย
 ขนฺตยา กิโย โลกียโลกุตฺตรชนวินฺทนการณํ วา สจฺจํ ชฺมโม
 ชิตฺติ จาโคติ เอวํ วุตฺเตหิ อิมฺเหว จตฺตฺหิ ชฺมเมหิ กิโย อสฺมา
 โลกา ปรี โลกํ เปจฺจ อโสจนการณํ วา อธิ วิชฺชตีติ อยมตฺถ
 สทฺธี สงฺเขปโยชนา อตฺถวณฺณา วิตฺถารโต ปน เอกเมกํ
 ปทํ อตฺถทฺฐารปทฺฐารปทวณฺณานเยหิ วิภิจฺตฺวา เวทิตพฺพา ฯ
 เอวํ วุตฺเต ยกฺโข येन สํสเยน อณฺเณ ปุจฺเจยฺย ตสฺส
 ปหีนตฺตา กถํ นุ ทานิ ปุจฺเจยฺย ปุณฺณ สมณพฺราหฺมณฺเตติ วตฺวา
 เยปีสฺส อปุจฺจนการณํ น ชานนฺติ เตปี ชานาเปนฺโต โยหํ อชฺช
 ปชานามิ โย จตฺโต สมฺปรายิโกติ อาห ฯ
 ตตฺถ อชฺชชาติ อชฺชชาติ กตฺวาติ อธิปฺปาโย ฯ ปชานามิตี
 ยถาวุตฺเตน ปการเนน ปชานามิ ฯ โย จตฺโตติ เอตฺตาวตา
 สุตฺตฺสํ ลภเต ปณฺณนฺติอาทินา นเยน วุตฺตํ ทิฏฺฐชฺมมิกํ
 ทสฺเสตี สมฺปรายิโกติ อิมินา ยสฺเสเต จตฺโร ชฺมมาตี
 วุตฺตํ เปจฺจ โสกาภาวกริ สมฺปรายิกํ ฯ อตฺโตติ จ การณฺสฺเสตํ
 # ๑. สี่. มหาการสหนเน ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาต อรรถกถาวณณา หน้า 350

อริวงนํ ๑ อยณฺหิ อตฺถสทฺโท สาคถํ สพฺยณฺชนนฺติ เอวมาทิสฺสุ
ปาสฺสเถ วตฺตติ ๑ อตฺโถ เม คหปติ หิริณฺยสฺวณฺณเณนาตฺธาทิสฺสุ (๑)
อจฺจิกุชฺเณ ๑ โหติ สีลวตํ อตฺโถตฺธาทิสฺสุ วุฑฺฒิมฺหิ ๑ พหุชฺชโน
ภชฺติ อตฺถเหตุตฺธาทิสฺสุ ฐเน ๑ อฺภินฺนมนฺตถํ จรตฺติตฺธาทิสฺสุ (๒)
หิตเ ๑ อตฺถเถ ชาเต จ ปณฺชิตฺตฺธาทิสฺสุ การเณ ๑ อิธ
ปน การเณ ๑ ตสฺมา ยํ ปณฺญาทิลภาทินํ การณํ ทิฏฺฐชฺรมฺมิกํ
ยณฺจ เปจฺจ โสกาภาวสฺส การณํ สมฺปรายิกํ ตํ โยหํ อชฺช
ภควตา วุตฺตฺนเยเนว สามํเยว ปชานามิ โส กถํ นุ ทานิ ปุจฺเจยฺย
ปุณฺณ สมณพฺรหฺมณฺเณติ เอวเมตฺถ สงฺเขปโต อตฺโถ เวทิตพฺโพ ๑
เอวํ ยกฺโข ปชานามิ โย อตฺโถ สมฺปรายิกตฺติ วตฺวา ตสฺส
ฌานสฺส ภวฺมุลกถํ ทสฺเสนฺโต อตฺถาย วต เม พุทฺโธติ อห ๑
ตตฺถ อตฺถายาติ หิตาย พุทฺธิยา วา ๑ ยตฺถ ทินฺนํ
มฺหปฺผลนฺติ ยสฺเสเต จตฺโร ชฺรมฺมาติ เอตฺถ วุตฺตจาเคน ยตฺถ
ทินฺนํ มฺหปฺผลตฺรํ (๔) ตํ อกฺกทกฺขิณฺเณยฺย พุทฺธํ ปชานามิตฺติ อตฺโถ ๑
เกจิ ปน สงฺฆํ สนฺธาย เอวมาหาติ ภณฺนฺติ ๑
เอวํ อิมาย คากาย อตฺตโน หิตาริคมํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
ปรหิตาย ปฏฺิปตฺตี ทิเปนฺโต อห โส อหํ วิจฺริสฺสามิตฺติ ๑
ตสฺสตฺโถ เหมวตสฺสฺเต วุตฺตฺนเยเนว เวทิตพฺโพ ๑
เอวมิมาย คากาย ปรีโยสานณฺจ รตฺติวิภายนณฺจ
๑. ที. มหา. ๑๐/๑๖๕/๒๐๓ ๑ ๒. ส. ส. ๑๕/๖๓๓/๒๓๘ ๑
๓. ม. ย. ภควํ มุลกตฺตํ ๑ ๔. ม. มฺหปฺผลํ ๑

สาธการสทฺทสมฺภูจฺจณญจ อาพวกกุมารสฺส ยกฺขสฺส ภวนํ
อานยณญจ เอกยกฺขณเยว อโหสิ ฯ ราชปริสา สาธการสทฺท
สุตฺวา เอวรูปฺ สาธการสทฺโท จเปตฺวา พุทฺเช น อญฺเณสํ
อพฺภุคฺคจฺจติ อากฺโต นฺ โข ภควาติ อวชฺเชนฺโต ภควโต
สรีรปฺปภํ ทิสฺวา ปุพฺเพ วิย พหิเรสุ (๑) อจฺตฺวา นีราสฺงกา (๒)
อนฺโตเยว ปวิสิตฺวา อทฺทสํสฺส ภควนฺตํ ยกฺขสฺส ภวเน นิสินฺนํ
ยกฺขณญจ อญฺชลิ ปฺคฺคเหตุวา จิตฺติ ฯ ทิสฺวาน ยกฺขํ อาหํสฺส อยฺนเต
มหายยกฺข ราชกุมาริ พลิกมฺมาย อานํโต หนฺท นํ ขาท วา
ภุณฺช วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหิติ ฯ โส โสตาปฺนฺนตฺตา ลชฺชิตฺ
วิเสสโต จ ภควโต ปฺรโต เอวํ วุจฺจมาโน อถ ตํ กุมารํ อุกฺโกหิ
หตฺเถหิ ปฺภิกฺคเหตุวา ภควโต อฺปนฺนามเสสิ อยํ ภนฺเต กุมาริ
มยฺหํ เปสฺสิตฺวา อิมํหํ ภควโต ทมฺมิ หิตานุกมฺปกา พุทฺธา
ปฺภิกฺคณฺหาตุ ภนฺเต ภควา อิมํ ทารกํ อิมสฺส หิตาย สุขายาติ
อิมญจ คาถมาห

อิมํ กุมารํ สตปฺปญฺจลยกฺขณํ

สพฺพญฺจเปตํ ปฺริปฺปญฺจณพฺยณฺชนํ

อฺทฺทศฺคจฺจิตฺโต สฺมโน ททามิ เต

ปฺภิกฺคห โลกหิตาย จกฺขมาติ ฯ

ปฺภิกฺคเหสิ ภควา กุมารํ ปฺภิกฺคณฺหนฺโต จ ยกฺขสฺส จ
กุมารสฺส จ มงฺคฺลกรณฺตถํ ปาถนคาถํ (๓) อภาสิ ฯ ตํ ยกฺโข
๑. ม. พหิ ฯ ๒. ม. นีพฺพิสฺงกา ฯ ๓. ม. ยฺ. ปาถฺนคาถํ ฯ

กุมาริ สรณิ คเมนุโต ติกขตฺตํ จตฺตตปาเทน ปุเรติ ฯ

เสยฺยถิติ ฯ

ทีฆายุกิ โหตุ อัย กุมาริ

ตฺวณฺจ ยกฺข สฺขิโต ภวาทิ

อพฺยชาติตา โลกहितาย ติฏฺฐถ

อัย กุมาริ สรณฺมุเปติ พุทฺธํ

ฯเปฯ ฆมฺมํ ฯเปฯ สํฆนฺตํ ฯ

ภควา กุมาริ ราชปฺริสํณํ อทาสิ วฑฺฒเตตฺวา ปฺน

มเมว เทถาติ ฯ เอวํ โส กุมาริ ราชปฺริสํณํ (๑) หตฺถโต

ยกฺขสฺส หตฺถํ ยกฺขสฺส หตฺถโต ภควโต หตฺถํ ภควโต หตฺถโต

ปฺน ราชปฺริสํณํ หตฺถํ คตฺตตฺตา นามโต หตฺถโต อापวโกติ

ชาโต ฯ ตํ อาทาย นีวตฺเต ราชปฺริเส ทิสฺวา กสกวณกมฺมิ-

กาทโย ก็ ยกฺโข กุมาริ อตฺททฺรตฺตา น อิจฺฉตีติ ภิตฺตา ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

ราชปฺริสา มา ภายถ ฆมฺมํ กตฺถํ ภควตฺตาติ สพฺพมาโรเจสฺสุ ฯ

ตโต สาธุ สาธุติ สกฺลํ อापวินฺครํ เอกโกลาหเลน ยกฺขาภิมฺขํ

อโหสิ ฯ ยกฺโขปิ ภควโต ภิกฺขาจารกาเล อนฺุปฺตเต ปตฺตจิวริ

คเหตุวา อุปฑฺฒมฺมุคฺคิ อากนฺตฺวา นีวตฺติ ฯ อถ ภควา นกระ

ปิณฺฑทาย จริตฺวา กตฺถตฺตจิจฺโจ นกระทฺวาเร อณฺฺยตรสฺสมี วิวิตเต

รูกฺขมฺเเล ปณฺฺยตฺตปวรพฺุทฺธาเสเน นิสีทิ ฯ ตโต มหาชนกาเยน

สทฺฐิ ราชา จ นาครา จ เอกโต สมฺปิณฺฑทิตฺวา ภควนฺตํ

๑. ม. ราชปฺริสํณํ ฯ

อุปสงฺกมม วนฺทิตฺวา ปรีวาเรตฺวา [๑] กถิ กนฺเต เอวรูปิ
ทารุณิ ยกฺขิ ทมยิตฺถาติ ปุจฺฉิสุ ฯ เตสํ ภควา ยุตฺตมาที กตฺวา
เอวรูปิ นววิธิ วสฺสํ วสฺสํ เอวํ กิสนกํ อกาสิ เอวํ ปญฺหิ ปุจฺฉิ
ตสฺสาหิ เอวํ วิสฺสชฺเชสินฺติ ตเมวาทวสฺสํ กเถสิ ฯ คาธา-
ปรีโยसानเ จตฺราสีตีสหฺสฺสานิ ฐมฺมาภิสฺมโย อโหสิ ฯ ตโต
ราชา จ นคฺรา จ เวสฺสวณฺนมหาราชสฺส กวนสมิเป ยกฺขสฺส
กวนิ กตฺวา ปุปฺผคฺนฺธาติสกฺการเปตฺติ นิจฺจํ พลี ปวตฺเตตฺถํ ฯ
ตลฺลจ กุมาริ วิญฺญตฺติ ปตฺตํ ตฺวํ ภกฺวนตฺติ นิสฺสาย ชีวิตฺติ ลภิ กจฺฉ
ภกฺวนตฺเตยว ปยิริปาสสฺส ภิกฺขุสํฆลฺลจาติ วิสฺสชฺเชตฺถํ โส
ภกฺวนตลฺลจ ภิกฺขุสํฆลฺลจ ปยิริปาสมาโน น จิริสฺเสว อนาคามิผล
ปติญฺจาย สพฺพิ พุทฺธวณฺโณ อุกฺกเหตุวา ปณฺจสฺตอุปาสกปรีวาโร
อโหสิ ฯ ภควา จ นํ เอตทกฺเค นินฺทิตฺติ เอตทกฺคิ ภิกฺขเว มม
สาวกานิ จตฺถิ สงฺกหฺวตฺถุหิ ปรีสํ สงฺกณฺหนฺตานิ ยทิตฺติ หตฺถโก
อาพวโกติ ฯ

ปรมตฺถโชติกา ขุททกกุกกถาย

อาพวกสุตตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

จริ วา ยทิตฺติ วา ติฏฺฐนฺติ (นนฺทสุตฺต) วิชาสุตฺตํ ฯ

กายวิจฺจนฺทนิกสุตฺตนฺติปิ วุจฺจติ ฯ

กา อุปฺปตฺติ อิทํ กิริ สุตฺตํ ทฺวิสุ จาเนสุ วุตฺตํ ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร นิสินฺนาติ ทิสฺสติ ฯ

ตสฺมา อสฺส ทฺวิธา อุปฺปตฺติ ฯ

ตตฺถ ภควตา อนุปฺพุเพน กปิลวตฺถุ อนุปฺปตฺวา สากิเย
วิเนตฺวา นนฺทาทโย ปฺพุพาเชตฺวา อนุณฺณตฺตาย มาตฺคามสฺส
ปฺพุพฺพชฺชาย อานนฺตฺเถรสฺส (๑) ภคินี นนฺทา เขมกสฺสกสฺส
รณฺโณ ฐิตา อภิรฺูปนฺนฺทา ชนปทกฺลฺยาณี นนฺทาทิ ติสฺโส
นนฺทาทโย ปฺพุพฺพชฺชีสุ ฯ เตน จ สมเยน ภควา สาวตฺถิยฺ วิหฺรติ ฯ
อภิรฺูปนฺนฺทา อภิรฺูปา เอว อโหสิ ทสฺสนิยา ปาสาทิกา เตนเวสฺสา
อภิรฺูปนฺนฺทาทิ นามํ อํกฺสุ ฯ ชนปทกฺลฺยาณี นนฺทาทป ฐเปน
อดฺดนา สทิสํ น ปสฺสติ ฯ ตา อุโภปี ฐปมทมตฺตา ภควา
ฐปํ วิวณฺเณติ ครหติ อนกฺปฺริยาเยน ฐเป อาทีนํ ทสฺเสตฺติ
ภควโต อุปฺภูจฺจํ น กจฺจนฺติ ทญฺจุมฺปิ น อิจฺจนฺติ ฯ เอวํ
อุปฺปสฺสนฺนา กสฺมา ปฺพุพฺพชิตฺติ เจ ฯ ปกฺคิยา (๒) อภิรฺูปนฺนฺทาย
หิ วาเรยฺยทิวเสเยว สามิโก สจฺจกฺุมาริ (๓) กาลมกาสิ ฯ อถ
นํ มาตฺาปิตโร อกามกํ ปฺพุพาเชสุ ฯ ชนปทกฺลฺยาณี
นนฺทาทปि อายสฺมฺนฺเต นนฺเท อรหตฺตปฺปตฺเต นิราสา หุตฺวา
มยฺหิ สามิโก จ มาตฺา จ มหาปฺชาปฺติ อณฺเณ จ ภาตฺกา (๔)
ปฺพุพฺพชิตฺติ ฯ सा ภาตฺตีหิ विना तुक्खे ञ्जरावासे अस्सात्मलघ्नत्ति
ปฺพุพฺพชิตฺตา น สทฺธาเย ฯ (๕) อถ ภควา ตาสํ ภาณปฺริปากํ
๑. ย. นนฺตฺเถรสฺส ฯ ๒. ม. ย. อคฺคิยา ฯ ๓. ม. สกฺยกฺุมาริ ฯ
๔. ม. ย. ปฺพุพฺพชิตฺตา ภาตฺตีหิ विना तुक्खे ञ्जरावासे
अस्सात्मलघ्नत्ति प्पुพพิता न सत्थाये ฯ

วิทิตฺวา มหาปชาปตี อาณาเปสิ สพุพาปี ภิกฺขุณฺโง ปฏฺฐิปาฎิยา
โองาทำ อากจฺจนฺตฺติ ฯ ตา อตฺตโน วาเร สมฺปตฺเต อณฺณํ
เปเสนฺติ ตโต ภควา สมฺปตฺเต วาเร อตฺตนาเว อากนฺตพุพฺ
น อณฺณา เปเสตพุพาติ อาห ฯ อเถกทิวสํ อภิรฺูปนฺนทา
อกมาสิ ตํ ภควา นิมนฺตฺรฺูปเณ สํเวเชตฺวา อญฺจันํ นครํ
กตฺนฺติ อิมาย ฐมฺมปทกาถาย

อาตุรํ อสุจํ ปฺปตี ปสฺส นนฺเต สมฺสฺสยํ
อฺุคฺฆรฺนตํ ปคฺฆรฺนตํ พาลานํ อภิปตฺติตํ ฯ
อนิมนฺตตฺถจ ภาเวหิ มานานุสยํ ปชฺชห (๑)
ตโต มานาภิสฺมยา อฺุปสฺนตา จริสฺสสีติ

อิมายิ เถรีคาถายิ จ อนฺุปฺพุเพน อรหตฺเต ปตฺติจฺจาเปสิ ฯ

อเถกทิวสํ สาวตฺถิवासินอ ปฺุเรกตฺตํ ทานํ ทตฺวา
สมาทินฺนุโปสธา สฺุณิวตฺถา สฺุปรารฺุตา กนฺุชปฺุพาทีนึ อาทาย
ฐมฺมสฺุสฺวานตฺถาย เชตวนํ กนฺุตฺวา ฐมฺมสฺุสฺวานปรีโยसानเ
ภควนฺุตํ วนฺุทิตฺวา นครํ ปวีสนฺุติ ฯ ภิกฺขุณฺิสงฺุโฆปี ฐมฺมกถํ
สุตฺวา ภิกฺขุณฺิอฺุปสฺุสยํ กจฺุจติ ฯ ตตฺถ มนฺุสฺุสา จ ภิกฺขุณฺิโย
จ ภควโต วณฺุณํ ภาสนฺุติ ฯ

จตฺุปฺปมาณิกเ หิ โลกสนฺุณิวาเส สมฺมาสมพุทฺุฑฺุ ทิสฺุวา
อฺุปฺปสีทโก (๒) นาม นตฺุถิ ฯ รฺุปฺปฺปมาณิกา หิ ปฺุคฺุคฺุลา ภควโต
ลกฺุขณฺุขจิตมนฺุพฺุยณฺุชนวิจิตฺุรสมฺุชฺุชลิตเกตฺุมาลาพฺุยามปฺุปภา-
๑. ม. มานานุสยมฺุชฺุชห ฯ ๒. ม. อปฺปสีทนฺุโต ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 356

วินทุธิ สมลฺงการตฺถมิว โลกสฺส สมฺปฺปนฺนํ รูปํ ทิสฺวา ปสฺสีทฺนฺติ
โฆสฺปฺปมาณิกา อนนฺกสฺเตสฺสุ ชาตเกสฺสุ กิตฺติโฆสฺสํ อญฺจํจกฺสมนฺนาคตฺ
กรวิกรมฐฺรณิกุโฆสฺสํ พุรฺหมสฺสรํ สุตฺวา ลฺลขฺปฺปมาณิกายํ จิวฺราทฺธิ-
ลฺลขฺตํ ทฺถกฺกรการิกลฺลขฺตํ วา ทิสฺวา ฐมฺมปฺปมาณิกา สีสฺลขฺนฐาทีสุ
ยงฺกิลฺลจํ ฐมฺมกฺขณฺธิ อฺอุปฺปริกฺขิตฺวาฯ ตสฺมา สพฺพญฺจฺจานนฺตฺส ภควโต
วณฺณํ ภาสนฺติฯ ชนปทกฺลยาณํ นนฺทา ภิกฺขุณฺโณปฺสฺสยฺ
ปตฺวาปํ อนนฺกปริยาเยน ภควโต วณฺณํ ภาสนฺตานํ เตสฺสํ สุตฺวา
ภควนฺตํ อฺปลนฺตฺกามา หุตฺวา ภิกฺขุณฺนํ อารโจะสิ ภิกฺขุณฺนํ โย ตํ
คเหตฺวา ภควนฺตํ อฺปฺสงกฺมึสุฯ

ภควา ปฏิกฺจเจว ตสฺสาคมนํ วิทิตฺวา กณฺณเกน กณฺณกํ
อาณิยา จ อาณิ นีหริตฺกามา ปฺริโส วิย รฺูปเนว รฺูปมทํ วินตฺตุ
อตฺตโน อิทธิพลน ปนฺนรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกํ อตฺติสฺสณฺนํ
อิตฺถิ ปสฺเส จตฺวา วิชฺมานํ อภินิมฺมิณิฯ นนฺทา ภิกฺขุณฺนํ
สทฺธิ อฺปฺสงกฺมิตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ภิกฺขุณฺนํสํฆสฺส (๑) อนฺตเร
นีสิตฺตฺวา ปาทตฺลา ปภฺตติ ยาว เกสฺกฺคา ภควโต รฺูปสมฺปตฺตี
ทิสฺวา ปฺน ตํ ภควโต ปสฺเส จิตฺตํ นิมฺมิตฺรฺูปลฺลจํ ทิสฺวา อโห อຍ
อิตฺถิ รฺูปตฺตีติ อตฺตโน รฺูปมทํ ชหิตฺวา ตสฺสา รฺูปเ อภฺริตฺตภาวา
อโหสิ ตโต ภควา ตํ อิตฺถิ วิสฺตีวสฺสปฺปมาณํ กตฺวา
ทสฺเสสิฯ มาตฺกามา หิ โสฬสวสฺสุทฺเทสิโกเยว โสภติ น ตโต
อฺทฺธิ อถ ตสฺสา รฺูปปริหานิํ ทิสฺวา นนฺทาย ตสฺมี รฺูป
๑. ม. ภิกฺขุณฺนํสํฆสฺสฯ

*เล่มที่ 21 วิชาสุตฺตวณฺณนา หน้า 357

ฉนฺทราโค ตนฺโโก อโหสิ ฯ ตโต ภควา อวิชายนวณฺณํ (๑) สกึ
วิชายนวณฺณํ (๒) มชฺฌิมิตฺถวณฺณํ มหฺลลกิตฺถวณฺณนฺติ (๓) เอวํ
ยาว วสุสฺสติกํ โอบกฺคํ ทณฺฑปฺรายนํ ติลกาหตฺตคตฺตํ กตฺวา
ทสฺเสตฺวา ปสฺสमानาเยว นนฺทาย ตสฺสา มรณํ อุทฺธฺมาตกาภิเกทํ
กาทํทํ สมนฺปริวารตฺวา วิชฺฌมานํ (๔) ทฺถกนฺทเชจฺจณฺปฏิญฺจ-
ภาวณฺจ ทสฺเสสิ ฯ นนฺทาย ตํ มาตฺคามํ (๕) ทิสฺวา เอวเมว
มมปี อณฺเณสมฺปี สพฺพสาธาโรณ อยํ กาโยติ (๖) อนิจฺจสณฺญา
สณฺญาติ ตทฺนฺสาเรณ จ ทฺถกฺขานตฺตสณฺญาปี ตโย ภวา
อาทิตฺตมिव อการํ อปฺปฏฺฐิสรณํ (๗) หุตฺวา อุปฺภูจฺหิสฺสุ ฯ อถ
ภควา กมฺมฏฺฐาเน ปกฺขนฺตํ นนฺทาย จิตฺตนฺติ ฌตฺวา ตสฺสา
สปฺปายวเสน อีมา คธาโย อภาสิ

อาตุรํ อสุจํ ปฺปติ	ปสฺส นนฺเท สมนฺตฺสยํ
อุกฺขรณฺตํ ปกฺขรณฺตํ	พาลานํ อภิปรตฺถิตํ ฯ
ยถา อิทํ ตถา เอตํ	ยถา เอตํ ตถา อิทํ
ธาตฺโย (๘) สฺสณฺณโต ปสฺส	มา โลกํ ปุณฺรารคฺมา (๙)
ภเว ฉนฺทํ วิจารณ์ฺทวา	อุปฺสนฺตา จริสฺสสีติ ฯ

คธาปริโยสาเน นนฺทา โสตาปรตฺติผล ปตฺติญฺจาสิ ฯ อถสฺสา
ภควา อุปริมคฺคาธิคมนตฺถํ สฺสณฺณตฺปริวารํ วิปฺสฺสนากมฺมฏฺฐานํ
๑. ม. อวิชาตวณฺณํ ฯ ๒. ม. วิชาตวณฺณํ ฯ ๓. ม. มหิตฺถวณฺณนฺติ ฯ
๔. ม. คชฺชมานํ ฯ ๕. ม. กมํ ฯ ๖. ม. ย. กโม ฯ ๗. ม. อปฺปฏฺฐิสรณา ฯ
๘. ม. ธาตฺโส ฯ ๙. ม. ปุณฺรารคมิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 358

กเถนุโต อิมํ สุตฺตํ อภาสี ฯ อยํ ตาวสฺส เอกา อุปฺปตฺติ ฯ
ภควติ ปน ราชคเห วิหรนฺเต วา सा जीवग्गुखन्धे
วิตุถารโต วุตฺตสมฺภูจฺจานาย สาลวติยา คณิกาย ธีตา ธีวกสฺส
กนฺนิจฺจา สิริมา นาม มาตุ อจฺจเยน ตํ จานํ ลภิตฺวา อุกโกเชน
ชินเ โกชนฺติ อิมิสฺสา กาถาย วตฺตุมฺหิ ปุณฺณเสฏฺฐิธีตรํ
อวมลฺลิตฺวา ภควนฺตํ ขมาเปนฺตี ฌมฺมเทสนํ สุตฺวา โสตาปนฺนา
หุตฺวา อฏฺฐ นิจฺจกตฺตานิ ปวตฺเตสิ ฯ ตํ อารพฺภ อณฺณตโร
นิจฺจกตฺติโก ภิกฺขุ รากํ อุปฺปาเทสิ ฯ อาหารกิจฺจมฺปิ จ กาคู
อสกฺโกนฺโต นิราหาโร นิषชฺชิตฺติ ฌมฺมปทกาถาวตฺตุมฺหิ วุตฺตํ ฯ (๑)
ตสฺมี ตถานิปนฺเนยว สิริมา กาลํ กตฺวา ยามภวเน สฺยามสฺส
เทวี อโหสิ ฯ อถ ตสฺสา สรฺริรสฺส อคฺคิกิจฺจํ นีวาเรตฺวา
อามกสฺसानเ รณฺณา นิกฺขิปาปีตํ สรฺริํ ทสฺสนาย ภควา
ภิกฺขุสฺสํปริวฺโต อคฺมาสี ตมฺปิ ภิกฺขุํ อาทาย ฯ ตถา
มหาชโน (๒) จ ราชา จ ฯ ตตฺถ มนฺุสฺสา ภณฺนฺติ ปุพฺเพ
สิริมาย อฏฺฐตฺตรสทฺสเสนปี ทสฺสนํ ทุลฺลภํ ตํ ทานชฺช กากณฺิยาปี
ทฏฺฐกาโม นตฺถิตฺติ ฯ สิริมาปี เทวกณฺณา ปญฺจหิ รตฺสเทหิ
ปริวฺตา ตตฺร อคฺมาสี ฯ ตตฺราปี ภควา สนนฺิปีตฺตานํ
ฌมฺมเทสนตฺถํ อิมํ สุตฺตํ ตสฺส ภิกฺขุโน โอวาทตฺถํ ปสฺส จิตฺตกตฺ
พิมฺพนฺติ อิมญฺจ ฌมฺมปทคาคํ อภาสี ฯ อยมสฺส ทุตฺติยา
อุปฺปตฺติ ฯ

๑. ม. วุตฺตํ ฯ ๒. ม. นาคฺรา ฯ

ตตฺถ จริ วาติ สกฺลรูปกายสฺส คนฺตพฺพทิสากิมฺเขนา-
ภินิหารเณ กจฺจนฺโต วา ฯ ยถิ ยา ติจฺจนฺติ ตสฺเสว
อุสฺสาปนภาเวน ติจฺจนฺโต วา ฯ นิสินฺโน วา อุท วา สยฺนฺติ
ตสฺเสว เหฏฺฐิมภากสมิณฺชนอุปริมภากสมุสฺสาปนภาเวน
นิสินฺโน วา ติริยํ ปสฺสาร์ณภาเวน สยฺนฺโต วา ฯ สมิณฺเชติ
ปสฺสาร์เตติ ตานิ ตานิ ปพฺพานิ สมิณฺเชติ จ ปสฺสาร์เตติ จ ฯ
เอสา กายสฺส อਿณฺชนาติ สพฺพาเปสา อิมสฺเสว สวิณฺณาณก-
กายสฺส อิณฺชนา จลนา ผนฺทนา นตฺถตฺถ อญฺโฆ โภจิ
จฺรณฺโต วา ปสฺสาร์เนโต วา อปีจ โข ปน จรามิํติ จิตฺเต
อุปฺปชฺชนเต ตํสมุจฺจานา วาโยธาคฺค กายํ ผรติ เตนสฺส
คนฺตพฺพทิสากิมฺโข อภินิหารโร โหติ เทสนฺตฺรปฺปนฺนภาโวติ (๑)
อตุโถ ฯ เตน จฺรณฺติ วุจฺจติ ฯ ตถา ติจฺจามิํติ จิตฺเต
อุปฺปชฺชนเต ตํสมุจฺจานา วาโยธาคฺค กายํ ผรติ เตนสฺส
สมุสฺสาปนํ โหติ อุปรูปริจฺจานเณน รูปปาตฺตภาโวติ อตุโถ ฯ
เตน ติจฺจนฺติ วุจฺจติ ฯ ตถา นิสิตามิํติ จิตฺเต อุปฺปชฺชนเต
ตํสมุจฺจานา วาโยธาคฺค กายํ ผรติ เตนสฺส เหฏฺฐิมภากสมิณฺชนํ
ปฺริมภากสมุสฺสาปนํ จ โหติ ตถาภาเวน รูปปาตฺตภาโวติ
อตุโถ ฯ เตน นิสินฺโนติ วุจฺจติ ฯ ตถา สยามิํติ จิตฺเต
อุปฺปชฺชนเต ตํสมุจฺจานา วาโยธาคฺค กายํ ผรติ เตนสฺส ติริยํ
ปสฺสาร์ณํ โหติ ตถาภาเวน รูปปาตฺตภาโวติ อตุโถ ฯ เตน
๑. ม. ย. เทสนฺตฺเร รูปนฺตฺรปาตฺตภาโวติ ฯ ๒. ม. อุปริมภากสมุสฺสาปนํ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณฺณา หน้า 360

สยฺนฺติ วุจฺจติ ฯ เอวฺญจายมายสฺมา (๑) โย โภจฺจิ อิตฺถนฺนาโม จริ
วา ติฏฺฐิํ วา นิสฺสินฺโน วา อุตฺถ วา สยฺมํ ยเมตฺถ ตตฺถ ตตฺถ อิริยาปเถ
เตสํ เตสํ ปพฺพพานํ สมฺมิลฺลชนฺปฺปสารถวเสน สมฺมิลฺลเชติ ปสารถีติ
วุจฺจติ ตมฺปิ ยสฺมา สมฺมิลฺลชนฺปฺปสารถจิตฺเต อฺปฺปชฺชมาเน
ยถาวุตฺเตเนว นเยน โหติ ตสฺมา เอสา กายสฺส อิลฺลชนา
นตฺถตฺถ อลฺลโฬ โภจฺจิ สฺส
วา ปสารถนฺเตน
วา สตฺเตน วา ปุคฺคเลน วา เกวลํ ปน

จิตฺตนาณตฺตมคฺคมม นานตฺถํ โหติ วายฺโน

วายนานตฺถโต นานา โหติ กายสฺส อิลฺลชนาติ

อฺยเมตฺถ ปรมตฺโถ ฯ

เอวเมตฺถ คาถาย ภควา ยสฺมา เอกสฺมี อิริยาปเถ
จิริวินิโยเคน (๒) กายปีฬนํ โหติ ตสฺส จ วิโนทนตฺถํ อิริยาปถ-
ปรีวคฺคตฺถนํ กรียติ ตสฺมา จริ วาติอาทีหิ อิริยาปถปฏฺิจฺจนฺนํ
ทุกฺขลกฺขณํ ทีเปติ ตถา จรณกาเล จานาทีนมภาวโต
สพฺพเมตฺถ จรณาทีเกทํ เอสา กายสฺส อิลฺลชนาติ ภณฺนโต
สนตฺติปฏฺิจฺจนฺนํ อนิจฺจลกฺขณํ ตาย สามคฺคิยา ปวตฺตตาย
เอสา กายสฺส อิลฺลชนาติ จ อตฺตปฏฺิกฺเขเปน (๓) ภณฺนโต
อตฺตสฺสยฺวาณนปฏฺิจฺจนฺนํ อนตฺตลกฺขณํ ทีเปติ ฯ

เอวํ ลกฺขณตฺตยทีปเนน สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปฺน สวิญญาณกาวิญญาณกอสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
๑. สี่. เอวญจ ยสฺมา ฯ ๒. ม. ย. จิริวินิโยเคน ฯ
๓. ม. ย. อตฺตปฏฺิกฺเขเปน ฯ

ตัยฺยตฺโตติ อารภี ฯ

ตฺตฺสฺสโต โยสฺส เจสา กายสฺส อิญฺชนา สุวํยฺ กาโย
วิสุทฺธิมคฺเค ทฺวคฺคฺตฺสาการวณฺณนํย วณฺณสณฺจนาทิสฺสกาส-
ปฺริจฺเจทภฺเททเณ อพฺยาปารนเณน จ ปกาสิเตหิ สฺสฺสฺสจฺจเกหิ (๑)
ตีหิ อญฺจิสเตหิ นวหิ นฺหารุสเตหิ จ ตัยฺยตฺตฺตฺตา อญฺจินฺหารุหิ
ตัยฺยตฺโตติ ตตฺเตว ปกาสิเตน อคฺคปาทงฺคฺคฺคฺตฺจาทินา ตเจเนน จ
นวเปสิตตฺปภฺเททเณน จ มํเสเนน อวลิตตตฺตฺตา ตจมํสวเลปนโน
ปฺรมทฺทคฺคฺนฺชเชคฺคฺจณฺปฏฺฐิโถติ เวทิตพฺโพ ฯ กิเมตฺถ เวทิตพฺพํ
สิยา ยทฺธิ เอสา ยา สว มชฺฌิมสฺส ปฺริสฺสสฺส สกฺลสฺสริโรโต สงฺกทฺตฺมิตา
พฺทรอญฺจิปฺปมาณา ภเวยฺย ตาย มกฺขิกาปตตฺตฺสุมจฺจวิยา
นิลาทิสฺสจฺจชาเตเนน เคหภิกฺคฺติ วิย ปฏฺฐิจฺจนฺโน น ภเวยฺย ฯ
อัยฺย ปน เหวํ สฺสุมายปี นฺวิยา กาโย ปฏฺฐิจฺจนฺโน ปณฺณาจกฺขุวิริเตหิ
พาลปฺญฺชฺชเนหิ ยถาญฺจํ น ทิสฺสตี ฯ นฺวิราครณฺชิโต หิสฺส
ปฺรมเชคฺคฺจณฺปฏฺฐิโถสฺสขาโต ตโจปี ตจปฺลิเวจฺจิตํ ยนฺตํ ปภฺเททโต

นวเปสิตตา มํสา อวลิตตฺตา กเพวเร

นนานากิมิกฺคฺลาภินฺณํ มีพฺพญฺจนาณํ ปุติกาติ

เอวํ วุคฺตมํสสฺตมฺปิ (๒) มํสวาลิตตฺตา เย เต

นว นฺหารุสตา โหนฺติ พฺยามมตฺเต กเพวเร

พฺนฺชฺชนฺติ อญฺจิสงฺฆาตํ อคารมिव วลฺลียาติ ฯ

เตปี นฺหารุสโมจฺจิตานิ (๓) ปฏฺฐิปาญฺญา อวตฺถิตานิ ปุติทฺทคฺคฺนฺชานิ

๑. ม. ยฺ. สฺสฺสฺสจฺจเกหิ ฯ ๒. ม. วุคฺตํ นวมํสสฺตมฺปิ ฯ

๓. สฺ. ยฺ. นฺหารุสโมจฺจิตานิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 362

ตีณิ สฏฺฐิสตานปี (๑) ยถาภูตํ น ทิสฺสนฺติ ฯ ยโต อนาถียิตฺวา ตํ
(๒) มกฺขิกาปตฺตสุขุมจฺฉวี ยํ ปฏฺฐิจฺฉนฺตฺส (๒) ฉวีราครตฺเตน ตเจน
ปฺลิวะจิตฺตฺตา สพฺพโลกสฺส อปากฺกานี นานปฺปการานี
อพฺภนฺตรกฺขนฺปานี ปรมาสุจิทฺตฺคณฺธเชคฺคจฺฉนียปฏฺฐิกฺกุลานี
เจว (๓) ปณฺณาจกฺขุณา ปฏฺฐิวะจิตฺตฺวา เอวํ ปสฺสิตฺตพฺโพ อนตฺตปฺโป
อฺทรปฺโป ฯ เป ฯ ปิตฺตสฺส จ วสาย จาติ

ตตฺถ อนตฺตสฺส ปฺโป อนตฺตปฺโป ฯ อฺทรสฺส ปฺโป อฺทรปฺโป ฯ
อฺทรนฺติ จ อฺทรียสฺเสตํ อธิวจฺฉํ ตณฺหิ จานนาเมน อฺทรนฺติ
วฺตุตํ ฯ ยกนเปพฺสฺสาติ ยกนปฺปณฺทสฺส ฯ วตฺถิโนติ
มฺตุตฺตสฺส ฯ จานฺนุปจาเรน ปเนตํ วตฺถิตฺติ วฺตุตํ ฯ ปฺโปโรติ อธิกาโร
ตสฺมา ยกนเปพฺสฺส ปฺโปโร วตฺถิโน ปฺโปโรติ เอวํ โยเชตพฺพิ ฯ เอส
นโย ททยาทิสฺสุ ฯ สพฺพพานะว เจตานปี อนตฺตาทีนํ วณฺณ
สณฺจานทิสฺสากสฺสปริจฺเจทเทเทน อพฺยาปารนเยน จ วิสุทฺธิมคฺเค
วฺตุตฺตนยวเสเนว เวทิตพฺพานี ฯ

เอวํ ภควา น กิลฺลเจตฺถ เอกมฺปิ คยฺหุปคํ มฺตุตฺตามณิสทิสํ
อตฺถิ อณฺณทตฺถุ อสุจิปฺริปฺโปโร จายํ กาโยติ อพฺภนฺตรกฺขนฺปํ
ทสฺเสตฺวา อิทานี ตเมว อพฺภนฺตรกฺขนฺปํ พหิ นิกฺขมณกฺขนฺเปน
ปากฺกํ กตฺวา ทสฺเสนฺโต ปฺพุเพ วฺตุตฺถยจ สงฺคณฺหิตฺวา
อถสฺส นวหิ โสเตหิตฺติ คาลาทวยมาห ฯ

- # ๑. ม. ตีณิ สฏฺฐาธิกานี ฯ ๒. ม. มกฺขิกาปตฺตสุขุมจฺฉวี ยานี ปนฺตฺส ฯ
- # ๓. ม. ยฺ. ตานปี ฯ

*เล่มที่ 21 วิชยสุตฺตวณณา หน้า 363

ตตฺถ อถาติ ปริยาขนฺตรนิตฺสฺสนํ อปเรนาปี ปริยาเขน
อสุจิภาวํ ปสฺสาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อสฺสาติ อิมสฺส กายสฺส ฯ
นวหิ โสเทหิตี อุโภกฺขิจฺฉิตฺตํ กณฺณจฺฉิตฺตํ ทนาสงฺกฺขิตฺตํ มุข-
วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺเคหิ ฯ อสุจิ สวตีติ สพฺพโลกปากฏ-
นानปฺปการปรมฺมกฺคนฺธเชคฺคจฺฉนอสุจฺยิว สวติ สนฺนตฺติ
ปคฺขมฺรติ น อณฺณํ กิณฺณจฺฉิ อคฺคฺจฺฉนฺนทนาทิกนฺธชาตํ วา
มณฺนิมุตฺตาทิตฺตนาชาตํ วา ฯ สพฺพททาติ ตณฺจ โข สพฺพททา
รตฺตมิปฺปิ ทิวาปี ปุพฺพณฺเหปี สายนฺเหปี ติฏฺฐจฺฉโตปี กจฺฉโตปีติ ฯ
กิณฺณํ อสุจฺฉิตฺติ เจ อกฺขิมฺหา อกฺขิจฺฉนฺนโกติอาทิจฺฉิตฺติ ฯ เอตฺสฺส
หิ ทฺวีหิ อกฺขิจฺฉนฺนทเทหิ อปฺนิตตจฺฉมฺสสทิสฺโส อกฺขิจฺฉนฺนโก
กณฺณจฺฉนฺนทเทหิ รโฆชฺฉนฺนสทิสฺโส กณฺณจฺฉนฺนโก นาสจฺฉนฺนทเทหิ
ปุพฺพสทิสฺสา สิงฺฆานิกกา สวติ มุขเณ จ วมฺติ กิ วมฺตีติ
เจ เอกทา ปิตฺตํ ยทา อพฺทฺธปิตฺตํ กุปฺปิตฺตํ โหติ ตทา
ตํ วมฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ เสมฺหํ จาติ น เกวลํ ปิตฺตํ ยมฺปิ ตํ
อุทฺธปฏฺฐเล เอกปคฺคปฺรปฺปมาณํ เสมฺหํ ติฏฺฐจฺฉิตฺติ ตมฺปิ เอกทา
วมฺติ ฯ ตํ ปเนตํ วณฺณาทิตฺโต วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตนเณน
เวทิตฺตพฺพํ ฯ เสมฺหํ จาติ จสทฺเทน เสมฺหณฺจ อณฺณณฺจ เอวรูปํ
อุทฺธริยโลหิตาทิสฺสจฺฉิ วมฺตีติ ทสฺเสตฺติ ฯ

เอวํ สุตฺตหิ ทฺวารเรหิ อสุจฺฉิมฺนํ ทสฺเสตฺตวา กาลณฺณฺจ
ปฺกคฺคณฺณฺจ ปริสณฺณฺจ จ ภควา ตทฺตฺตฺริ เทว ทฺวารานิ
วิเสสวจฺเจเนน อนามสฺสิตฺตวา อปเรน ปริยาเขน สพฺพสฺมาปี กายา

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณณา หน้า 364

อสุจิสวน์ ทสฺเสนุโต อาห กายมหา เสทชฺลลิกาติ ฯ

ตตฺถ เสทชฺลลิกาติ เสโท จ โถณปฏฺถมตฺถา ชลฺลิกา
จ ตสฺส สวติ สพฺพทาติ อิมินา สทฺธิ สมฺพนฺโห ฯ

เอวํ ภควา ยถา นาม ภตฺเต ปจฺจมานเณ ตณฺหฺมตฺถจ
อฺทกมตฺถจ (๑) เณน สทฺธิ อฺภูจฺหิตฺวา อฺกฺขลิมฺขํ มกฺขेतฺวา
พฺหิ กพฺพิ ตถาปี อสฺตีปฺตาทีเกเท อาหาเร กมฺมเชน อคฺคินา
ปจฺจมานเณ ยํ อสฺตีปฺตาทีมถิ อฺภูจฺหิตฺวา อฺกฺขิมฺหา อฺกฺขิณฺโถติ-
อาทีนา เกเทน นิกฺขมฺนตฺติ อฺกฺขิอาทีนํ มกฺขेतฺวา พฺหิ กพฺพิ
ตสฺสาปี วเสน อิมสฺส กายสฺส อสุจิจาวิ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยํ
โลเก อุตฺตมํกสมฺมตฺติ สีสํ อตีวีสฺสฺสกาวิโต ปจฺเจนฺตา
วณฺทเนยฺยานมฺปิ วณฺทนํ น กโรนฺติ ตสฺสาปี นิสฺสารถาย
อสุจิตาย จสฺส อสุจิจาวิ ทสฺเสนุโต อตฺสฺส สฺสึริ สีสฺนฺติ อิมํ
กาถมาห ฯ

ตตฺถ สฺสึรินฺติ จิพฺพํ ฯ มตฺถลฺลฺกสฺส ปฺริตฺนฺติ
ทริภริตฺตอลาพุกํ วิย มตฺถลฺลฺกภริตฺติ ฯ ตณฺจ ปเนตฺติ มตฺถลฺลฺกํ
วิสุทฺธิมกฺเค วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ สฺสฺสฺส โน มณฺยติ
พาโลติ ตเมตฺติ เอวํ นานาวิธกฺุณฺปภริตฺติ กายมฺปิ ทฺวจินฺตฺติจินฺตี
พาโล สฺสฺสฺส โน มณฺยติ สฺสฺสฺส สฺสฺสฺส อฺกฺกฺจํ กนฺตํ มนาปฺนฺติ ตีหิปี
ตณฺหาทีกฺุณฺจิมานมณฺยนาหิ มณฺยติ ฯ กสฺมา ยสฺมา
อวิชฺชา ย ปฺรกฺขโต จตฺสจฺจปฺรจฺจนาทเกน โมเหเน ปฺรกฺขโต โจทิตโต
๑. สีสํ ตณฺหฺมตฺถจ อฺกฺขลิมตฺถจ ฯ

ปวตฺติโต เอวํ อาทึย เอวํ อภินิวิส เอวํ มณฺเฑาหิตี คาหิโตตี ฯ

อธิปฺปาโย ฯ ปสฺส ยาว อนิฏฺฐการณา (๑) อวิชฺชาตี ฯ

เอวํ ภควา สวิณฺณาณกวมเสณ อสุภํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
อวิณฺณาณกวมเสณ ทสฺเสตฺถุ ยสฺมา วา จกฺกวมตฺตริณฺโณปี กาโย
ยถาวุตฺตกฺกณฺปกริโตเยว โหตี ตสฺมา สพฺพปฺปการเหี (๒)
สมปฺตฺตติภเวสุ อสุภํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ วิปฺตฺตติภเว ทสฺเสตฺถุ ยทา
จ โส มโต เสตีตี คาทมาห ฯ

ตสฺสสตฺโถ สุวายเมววิโร กาโย ยทา आयुสฺสมาวิณฺณา-
ณาปคมเนน มโต วาตกริตกสฺตา วิย อุตฺตุมาทโก วณฺณปรีเกเพน
วินีลโก สฺसानมฺหิ นีรตฺถิถํ กลิงฺครํ นทฺทิตตฺตฺตา อปฺวิภูโจ (๓) เสตี
อถ น ทานิสฺส ปฺน อญฺจานํ ภวิสฺสตีตี เอกํสโตเยว อนเปกฺขา
โหนตี ฌาตโย ฯ ตตฺถ มโตตี อนิจฺจํ ทสฺเสตี เสตีตี
นิริหคตฺตี ฯ ตทฺถเยน จ ชีวิตพลมทปฺปหานเน นิโยเชตี ฯ
อุตฺตุมาทโกตี สณฺจานวิปฺตฺตี ทสฺเสตี ฯ วินีลโกตี นวิราค-
วิปฺตฺตี ฯ ตทฺถเยน จ รุปมทปฺปหานเน วณฺณโปกฺขรตฺตี ปฏิจฺจ
มานปฺปหานเน จ นิโยเชตี ฯ อปฺวิทุโรตี คเหตุพฺพาภาวํ
ทสฺเสตี ฯ สฺसानสมฺนินฺตี อนโต อธิวาเสตฺมมรหํ ชิกฺขุจฺจนียภาวํ ฯ
ตทฺถเยนปี มมฺนตี คาหสฺส สฺกสฺสณฺยาจ จ ปหานเน นิโยเชตี ฯ
อนเปกฺขา โหนตี ฌาตโยตี ปฏิกิริยาภาวํ ทสฺเสตี ฯ เตน
๑. ม. อนตฺถกรรา จายี ฯ ย. อนตฺถกรณา ฯ ๒. ส. สพฺพปฺปการเหี ฯ
๓. ม. อปฺวิทุโร ฯ เอมฺมปรีปี ฯ

จ ปรีวามทปฺปหานเน นโยเชติ ฯ

เอวมิมาย คากาย อปริภินฺนาวิญญาณกวมเสน อสุภํ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ ปริภินฺนวเสนาปี ทสฺเสตฺตู ขาทนฺติ นนฺติ
คากมาห ฯ

ตตฺถ เย จณฺเณติ เย จณฺเณปี กากกุกฺลลาทโย กุณฺนปภฺกขา
ปาณินฺโน สนฺติ เตปี นํ ขาทนฺตฺติ อตฺโถ ฯ เสสมฺมตฺตานเมว ฯ

เอวํ จริ วาตีอาทินา นเยน สุลฺลตคกมฺมฏฺจानวเสน
อภฺจินฺนารุหิ สํยฺตฺโตตีอาทินา สวิญญาณกาสูกวเสน ยทา จ
โส มโต เสตีตีอาทินา อวิญญาณกาสูกวเสน กายํ ทสฺเสตฺวา
เอวํ นิจฺจสฺซตฺตภาวสฺลฺลเณ เอกนฺตอสฺสเก จาปี อสฺมี(๑) สุกฺโต
นํ มลฺลติ พาโล อวิชฺชขาย ปฺรภฺขโตติ อิมินา พาลสฺส วุตฺตี
ปกาเสตฺวา อวิชฺชามฺเขน จ วฏฺฏํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตตฺถ
ปณฺฑิตสฺส วุตฺตี ปรีณฺนามฺเขน จ วิวฏฺฏํ ทสฺเสตฺตู สุตฺวาน
พฺพุทฺทวจนฺนติ อารภิ ฯ

ตตฺถ สุตฺวานาติ โยนิโส นิสามตฺวา ฯ พฺพุทฺทวจนฺนติ
กายวิจฺจนฺนทนฺทริ พฺพุทฺทวจนํ ฯ ภิกฺขุติ เสกฺโข वा ปฺนุชฺชโน
วา ฯ ปณฺณาวาติ ปณฺณานํ วุจฺจติ วิปฺสฺสนา อนิจฺจา-
ทิปฺปกาเรสุ ปวตฺตตฺตา ตาย สมนฺนาคโตติ อตฺโถ ฯ อิทาติ
สาสเน ฯ โส โข นํ ปรีชานาตีติ โส อิมํ กายํ ตีหิ ปรีณฺนาหิ
ปรีชานาติ ฯ กถํ ยถา นาม กุสโล วาณิโช อิทลฺลจิทลฺลจาติ
๑. ม. กายสฺมี ฯ

ภณฺฑํ โอลเถควา เอตฺตเกเนว คหิตเ อตฺตโก นาม อุทฺทโย
ภวิสฺสตีติ ตฺลยิตฺวา ตถา กตฺวา ปฺน สอุทฺมํ มฺถํ คณฺหนฺโต
ตํ ภณฺฑํ จฺจฺเจติ เอมเมว อญฺฺจินฺหารุอาทโย อิมเ เกสโลมาทโย จาติ
ณณจกฺขุณา โอลเถนฺโต ณาตปริณฺญา ยปริชานาติ อนิจฺจา
เอเต ชมฺมา ทุกฺขา อนตฺตาติ ตฺลยนฺโต ตีรณปริณฺญา
ปริชานาติ เอวํ ตีเรตฺวา อริยมคฺคํ ปาปฺณนฺโต ตตฺถ จนฺท
รากลปฺพานน ปฺพานปริณฺญา ยปริชานาติ ฯ สวิณฺณณ-
กาวิณฺณณกอสฺสวเสน วา ปสฺสนฺโต ณาตปริณฺญา ยปริชานาติ ฯ
อนิจฺจาทิวเสน ปสฺสนฺโต ตีรณปริณฺญา ฯ อรหตฺตมคฺเคน
ตโต จนฺทรากํ อวกทฺธิตฺวา ตํ ปชฺชนฺโต ปฺพานปริณฺญา
ยปริชานาติ ฯ กสฺมา โส เอวํ ยปริชานาตีติ เจ ยถาญฺตลฺหิ
ปสฺสตีติ ยสฺมา ยถาญฺตํ ปสฺสตีติ อตฺโถ ฯ ปณฺณณวาติ-
อาทินา เอว จ เอตฺสมี อตฺเถ สิทฺเธ ยสฺมา พุทฺทวจันํ สุตฺวา
ตสฺส ปณฺณณวตฺตํ โหติ ยสฺมา จ สพฺพชนสฺส ปากโฏปายํ
กาโย อสฺสุตฺวา พุทฺทวจันํ น สกฺกา ยปริชานิตฺตํ ตสฺมา ตสฺส
ณณเหตฺตํ อิตฺโต พาหิรานํ เอวํ ทญฺฺจุมสมตฺถตํ จ ทสฺเสตฺตํ สุตฺวาน
พุทฺทวจันนฺติ อาห ฯ นนฺทาภิกฺขุณี ตลฺยจ วิปลตฺถจิตฺตํ ภิกฺขุ
อารพฺภ เทสนาปวตฺติโต อคฺคปฺริสโต ตปฺปฏิปตฺติปฺตฺตานํ
ภิกฺขุภาวทสฺสนโต จ ภิกฺขุติ อาห ฯ

อิทานิ ยถาญฺตลฺหิ ปสฺสตีติ เอตฺถ ยถา ปสฺสนฺโต ยถาญฺตํ
ปสฺสตีติ ตํ ทสฺเสตฺตํ อาห ยถา อิทํ ตถา เอตํ ยถา เอตํ ตถา

อิทนต์ ๑

ตสฺสตุโธ ยถา อิํ สวิญญาณกาสุภมายอุสุมาวิญญาณานํ
 อนปคฺมา จรติ ตัญฺจติ นิสีทติ สยติ ตถา เอตํ เอตฺรหิ สฺसानเ
 สยิตํ อวิญญาณกมฺปิ ปุพฺเพ เตสํ ชมฺมานํ อนปคฺมา อโหสิ
 ยถา จ เอตํ เอตฺรหิ มตฺสรีรํ เตสํ ชมฺมานํ อปคฺมา น จรติ
 น ตัญฺจติ น นิสีทติ น เสยฺยํ กปฺเปติ ตถา อิํ สวิญญาณกมฺปิ
 เตสํ ชมฺมานํ อปคฺมา ภวิสฺสติ ๑ ยถา จ อิํ สวิญญาณกํ เอตฺรหิ
 น สฺसानเ มตํ เสติ น อุทฺธูมาตกาภิภาวมุปลตํ ตถา เอตํ
 เอตฺรหิ มตฺสรีรมฺปิ ปุพฺเพ อโหสิ ๑ ยถา ปเนตํ เอตฺรหิ อวิญญาณ-
 กาสูกํ มตํ สฺसानเ เสติ อุทฺธูมาตกาภิภาวญฺจ อุปคตํ ตถา อิํ
 สวิญญาณกมฺปิ กมิสฺสตีติ ๑ ตตฺถ ยถา อิํ ตถา เอตนต์
 อตฺตนา มตฺสสฺ สรีรสฺส สฺमानภาวํ กโรนฺโต พาหิเร โทสํ
 ปชหติ ๑ ยถา เอตํ ตถา อิทนต์ มตฺสรีเรน อตฺตโน สฺमानภาวํ
 กโรนฺโต อชฺมตฺติเก รากํ ปชหติ ๑ เยนากาเรน อุภยํ สมัน
 กโรติ ตํ ปชานนฺโต อุภยตฺถ โมหํ ปชหติ ๑

เอวํ ยถาภูตทสฺสเนน ปุพฺพภาเคยว อกฺุสลมฺมูลปฺปหานํ
 โสเชตฺวา (๑) ยสฺมา เอตฺถ ปฺฏิปฺนฺโน ภิกฺขุ อนฺุพฺพเพน อรหตฺตมคฺคํ
 ปตฺวา สพฺพจฺจนฺทรากํ วิราเชตฺถ สมนฺุโธ โหติ ตสฺมา อหา
 อชฺมตฺตญฺจ พหิทฺธา จ กาเย จนนํ วิราชयेติ ๑ เอวํ
 ปฺฏิปฺนฺโน ภิกฺขุ อนฺุพฺพเพนาติ ปาจเสโส ๑

๑. ม. ย. สาเชตฺวา ๑

เอวํ เสกฺขญฺมึ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อเสกฺขญฺมึ ทสฺเสนฺโต
อาห ฌนฺทราควิรฺตฺโต โสติ ฯ

ตสฺสตุโถ ภิกฺขุ อรหตฺตมคฺคณาณฺน ปญฺญาณฺวา
มคฺคานนฺตรผลํ ปาปุณาติ อถ สพฺพโส ฌนฺทราคสฺส ปหีนฺตฺตา
ฌนฺทราควิรฺตฺโตติ จ มรณาภาเวน ปณฺีตญฺเณน วา อมตํ
สพฺพสงฺขารวฺอุปสมนฺโต สนฺตี ตณฺหาสงฺขาทวานาภาวโต
นิพฺพานํ จวนาภาวโต อจฺจุตฺนฺติ สํวณฺณตํ ปทมฺชฺฌกาติ จ
วุจฺจติ ฯ อถ วา โส ภิกฺขุ อรหตฺตมคฺคณาณฺน ปญฺญาณฺวา
มคฺคานนฺตรผลํ จิโต ฌนฺทราควิรฺตฺโต นาม โหติ วุตฺตปฺปการณฺจ
ปทมฺชฺฌกาติ เวทิตฺตฺวา ฯ เตน อิทมฺสฺส ปหีนํ อิทฺถจาเนน
ลทฺธนฺติ ทีเปติ ฯ

เอวํ สวิญฺญาณกาวิญฺญาณกฺวเสน อสุภกมฺมญฺจานํ สห
นิปฺสฺสตีติยา กเถตฺวา ปฺน สงฺเขปเทสฺนาย เอวํ มหโต อานิสฺสสฺส
อนฺตรายกัรํ ปมาทวิหารํ ครหนฺโต ทิปาทโกยฺนฺติ คาถาทุวยมาห ฯ

ตตฺถ กิณฺจาปี อปาทกาทโยปี กายา อสุจฺิเยว อิทาธิการ-
วเสน ปน อุกุกฺกุจฺปริจฺเจทวเสน วา ยสฺมา วา อญฺเณ อสุจฺิฏฺฐาปี
กายา โลณฺมพิลาทีหิ อภิสงฺขริตฺวา มนุสฺसानํ โภชนेषิ อฺปนฺนียนฺติ
น เควว มนุสฺสกาโย ตสฺมา อสุจฺิตรภาวํ มนุสฺสํ (๑) ทสฺเสนฺโตปี
ทิปาทโกติ อาห ฯ อยฺนฺติ มนุสฺสกาโย ทสฺเสติ ฯ ทฺคฺคณฺโห ปรีหิรฺตีติ
๑. ม. อสุจฺิตรภาวมฺสฺส ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 370

นนานากุณปุริปุโรติ เกสชาติอเนกปุปรการกุณปกริโต ฯ วิสฺสวณฺโตะ
ตโต ตโตติ ปุปรุคนุชาทีหิ ปฏิจฺฉาเทตฺถุ ฆณฺเณตฺตานมฺปิ ตํ วายามํ
นิปรุผลํ กตฺวา นวหิ ทฺวาเรหิ เขฬสิงฺฆานิกาทินิ โลมณฺเญเปหิ จ
เสทชฺลลิกํ วิสฺสวณฺโตะเยว ฯ ตตฺถ ทานิ ปสฺสสธ เอตาทิเสน
กาเยน โย ปุริโส วา อิตฺถิ วา โกจิ พาโล มณฺเญ อุณฺณเมตเว
ตณฺหาทีฏฺฐิमानมณฺณนาหิ อหนฺติ วา มมนฺติ วา นิจฺจติ วา
อาทินา นเยน โย อุณฺณมิตฺถุ มณฺเญยฺย ปริ วา ชาตฺวาทีหิ
อวชานเยยฺย อตฺตานํ อจฺจุจฺจ
จเปตฺวา อริยมกฺเคน อริยสจฺจทสฺสนาภาวํ กิมนฺถํ ตสฺส เอวํ
อุณฺณมวชานนการณํ สียาติ ฯ

เทสฺนาปริโยसाने นนฺทา ภิกฺขุณี สํเวคมาปาที อโห วัต
เร อหิ พาลา ยา มํเยว อารพฺภ เอวํ วิวัชชฺมมเทสฺนาปวตฺตกสฺส
ภควโต อุปฺภูจฺจํ นาคมาสินฺติ ฯ เอวํ สํวิคฺคา จ ตเมว ชมฺมเทสฺนํ
สมนฺนนาหริตฺวา เตเนว กมฺมฏฺฐาเนน กติปยทิวสพฺภนฺตเร
อรหตฺตํ สจฺจกาเกสิ ฯ

ทฺุคฺคิยฺจ
ปาณสทสฺसानํ ชมฺมาภิสฺมโย อโหสิ สิริมา เทวกณฺญา
อนาคามิผลํ ปตฺตา โส จ ภิกฺขุ โสตาปตฺติผล
ปติฏฺฐหิตี ฯ

ปรมตถโชติกา ขุททกกุกกถาย
วิษยสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สนฺถวาโต ภยฺ ชาตฺนฺติ มุนิสุตฺตํ ๑ กา อุปฺปตฺติ ๑
น สพฺพสฺเสว สุตฺตสฺส เอกา อุปฺปตฺติ อปีเจตฺถ
อาทิตฺโต ตาว จตฺนฺนํ กาลานํ อยมฺปฺปตฺติ ภควติ
กิริ สวตฺถิยํ วิหรนฺเต คามกาวาเส อณฺณตรา ทฺคฺคตฺติ
มตฺปติกา ปฺตฺตํ ภิกฺขุสฺส ปพฺพาเชตฺวา อตฺตนาปี ภิกฺขุณฺีสุ
ปพฺพชิตา ๑ เต อุโภปี สวตฺถิยํ วสฺสํ อุปคฺนตฺวา
อภินฺหํ อณฺณมณฺณสฺส ทสฺสนกามา อหฺลฺสุ ๑ มาตา
กิลฺยจิ ลภิตฺวา ปฺตฺตสฺส หฺรติ ปฺตฺโตปี มาตุ ๑ เอวํ
สายนฺปี ปาโตปี อณฺณมณฺณํ สมากนฺตฺวา ลทฺธํ ลทฺธํ
ลํวิภจฺมานา สมฺโมทฺมานา สุขทฺถุขานิ ปุจฺจฺมานา นิราสงฺกา
อหฺลฺสุ ๑ เตสํ เอวํ อภินฺหทสฺสเนน ลํสฺสฺสโค [๑] ลํสฺสฺสกา
วิสุตฺตาโส วิสุตฺตาสา โอตฺตาโร ราเคน โอตฺติณฺณจิตฺตานํ
ปพฺพชิตสฺสณฺวา จ มาตุปฺตฺตสฺสณฺวา จ อนฺตรธาปี ๑
ตโต มรียาทวีตฺติกฺกมํ กตฺวา อสทฺธมฺมํ ปฺปฏิเสวีสุ ๑
อยสฺปฺปตฺตา จ วิพฺภมิตฺวา อการมฺชฺเฒ เวสฺสิสุ ๑ ภิกฺขุ
ภควโต อาโรเจสุ ๑ กิณฺนุ โข ภิกฺขเว โมจฺมปฺริโส ชานาติ (๒)
น มาตา ปฺตฺเต สारชฺชติ ปฺตฺโต วา ปน นํ (๓)
มาตฺริติ ครหิตฺวา นานํ ภิกฺขเว อณฺณํ เอกฺรูปมฺปี
สมนฺุสฺสามิตฺตาทินา อวเสสฺสฺสฺสฺเตนปี ภิกฺขุ ลํเวเชตฺวา
ตสฺมาตีห ภิกฺขเว
๑. ม. เอตฺถนฺตเร อุปฺปชฺชิตี ทิสฺสตี ๑ ๒. ม. มณฺณตี ๑
๓. ม. นนฺติ นตฺติ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 372

วิสิ ยถา หลาหลึ เตลมุกุกฺกฉิตฺติ (๑) ยถา

ตมฺพโลหวิลินัว มาตุคามํ วิวชฺชยติ จ

วตฺวา ปฺน ภิกฺขุํ ฌมฺมเทศนตฺถึ สนฺถวาโต ภยฺ ชาตฺนติ อีมา
อตุตฺตฺปนายิกา จตฺสโส คธา อภาสี ฯ

ตตุถ สนฺถโว ตณฺหาทีฏฺจิมิตฺตเกเทน ติวโชติ ปุพฺเพ วุตฺโต
อิชฺ ตณฺหาทีฏฺจิสนฺถโว อธิปฺเปโต ฯ ตํ สนฺธาย ภควา อาห ปสฺสถ
ภิกฺขเว ยถา อิํ ติสฺส โมจฺมปฺริสฺสสฺส สนฺถวาโต (๒) ภยฺ ชาตฺ ตณฺหิ
ติสฺส อภินฺทสฺสสนฺกามตาทีตณฺหาย พลวกีเสตฺถยฺ ชาตฺ เยน
สณฺจาทฺตมฺสโกนฺโต มาตริ วิปฺปฏิปฺชชฺชฺ ฯ อตุตฺตานฺวาทาทิกิ วา
มหากยฺ เยน วา สาสนํ จฺจเตตฺวา วิพฺภนฺโต ฯ นิเกตาติ
รูปฺนิมิตฺตฺตฺนิกตฺตฺตฺวารินิพนฺธา โข คหปติ นิเกตฺตฺตฺตฺวาริํติ วุจฺจตีตีอาทีนา (๓)
นเยน วุตฺตา อารมฺมณฺปฺเปทา ฯ ชายเต รโชติ รากโทสโมหฺรโช
ชายเต ฯ กิ วุตฺตํ โหติ น เกวลํ จ ติสฺส สนฺถวาโต ภยฺ
ชาตํ อปีจ โข ปน ยเทตํ กิเสสนํ นีวาสนนฺทฺเจน สาสวาร์มมณฺ
นิเกตนฺติ วุจฺจติ อิทานิสฺส ภินฺนสํวเรตฺตา อติกฺกนฺตฺมริยาทตฺตา
สุฏฺฐจฺจเรํ ตโต นิเกตา ชายเต รโช เยน สงฺกิลิฏฺฐจฺจิตฺโต
อนยพฺยสนํ ปาปฺณิสฺสติ ฯ อถ วา ปสฺสถ ภิกฺขเว ยถา
อิํ ติสฺส โมจฺมปฺริสฺสสฺส สนฺถวาโต ภยฺ ชาตํ ยถา จ
สพฺพปฺลชฺชชฺชนานํ นิเกตา ชายเต รโชติ เอวเมตํ ปททฺวยํ
โยเชตพฺพํ ฯ

๑. สึ. เตลมุกุกถิตฺติ ฯ ม. เตลฺ ปกุกถิตฺติ ฯ ๒. ม. สนฺถวาโต ฯ
๓. สึ. ข. ๑๗/๑๔/๑๓ ฯ

สพฺพธา ปน อิมินา ปุริมตฺเถน (๑) ภควา ปุณฺณชฺชนทสฺสนํ
ครหิตฺวา อตฺตโน ทสฺสนํ ปัสสนฺโต อนิเกตฺตุนฺติ ปจฺฉิมตฺถํ อาท (๒) ฯ

ตตฺถ ยถา วุตฺตนิเกตฺตปฺปฏิกฺเขเปน อนิเกตํ สนฺถวปฺปฏิกฺ-
เขเปน จ อสนฺถวํ เวทิตพฺพํ ฯ อุภยมฺเบตํ นิพฺพานสฺสชาติวจฺนํ ฯ
เอตํ เว มุนิทสฺสนนฺติ เอตํ อนิเกตมฺสนฺถวํ พุทฺธมฺมินา ทิฏฺฐนฺติ
อตุโธ ฯ ตตฺถ เวอิตฺติ วิมฺหยตฺเถ นินฺปาโต ทฏฺฐพฺโพ ฯ เตน
จ ยํ นาม นิเกตฺตสนฺถวเวสฺน มาตาปฺตฺเตสฺส วิปฺปฏิปชฺชมานेสฺส
อนิเกตมฺสนฺถวํ เอตํ มฺมินา ทิฏฺฐํ อโห อพฺภุตฺตุนฺติ อยมชฺชิปฺปาโย
สิทฺฐิโร โหติ ฯ อถ วา มฺมินโน ทสฺสนนฺติปิ มฺนิทสฺสนํ ฯ
ทสฺสนํ นาม ขนฺติ รุจิ ขมฺติ เจว รุจฺจติ จาติ อตุโธ ฯ

ทฺธิยคฺคาถาย โย ชาตมฺจุฉิชาติ โย กิสมิณฺจิทเวว
วตฺถุสฺมี ชาตํ ภูตํ นิพฺพตฺตํ กิเลสชาตํ ยถา อุนฺนปฺนนาทฺสลา-
ปฺพานํ โหติ ตถา วายมฺนฺโต ตสฺมี วตฺถุสฺมี คุณฺนนิพฺพตฺตเนน (๓) อฺจุฉินฺทิตฺวา
โย อนาคโตปิ กิเลสํ ตถารูปปฺปจฺจยสฺสโมชานเนน นิพฺพตฺติตฺถุ
อภิมุชฺชิภูตฺตตา วตฺตมานสมิเป วตฺตมานลภฺขณฺเนน ชายฺนฺโตติ
รุจฺจติ คณฺจ น โรปเยยฺย ชายฺนฺตํ ยถา อุนฺนปฺนนาทฺสลา-
นฺนปฺปาโท โหติ ตถา วายมฺนฺโต น นิพฺพตฺเตยฺยติ อตุโธ ฯ
กถณฺจ น นิพฺพตฺเตยฺย อสฺส นานฺนปฺปเวจฺเจ येन ปจฺจयेน
โส นิพฺพตฺเตยฺย ตํ นานฺนปฺปเวเสยฺย น สโมชานเยยฺย ฯ เอวํ
สมฺภารเวกฺกุลกรณฺเนน ตํ น โรปเยยฺย ชายฺนฺตํ ฯ อถวา

๑. ม. ปุริมทฺเถน ฯ ๒. ม. ปจฺฉิมทฺธมาท ฯ

๓. ม. ย. ปน อนิพฺพตฺตนวเวสฺน ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 374

ยสุมา มคฺคภาวนาย อายุตฺกปิ (๑) กิเลสา อฺจฺฉิชนฺติ อายุตฺกา-
ภาเวน (๒) วตฺตมานาปิ น โรปิยนฺติ ตทภาเวน อนาคตาปี
จิตฺตสนฺตตี นานุปรเวสียนฺติ อฺปรตฺตีสามตฺถียวิฆาเตน ตสุมา
โย อริยมคฺคภาวนาย ชาตมฺจฺฉิชนฺ น โรปเยยฺย ชายนฺตํ
อนาคตมฺปิ จสฺส ชายนฺตสฺส นานุปรเวจฺเจยฺย ตมาหุ เอกํ
มุนินํ จรฺนตํ โส จ อทฺทกฺขิ สนฺติปทํ มเหสีติ เวมตฺถโยชฺนา
เวทิตพฺพา ฯ เอกนฺตนิกฺกิเลสตาย เอกํ เสฏฺฐญฺเณ วา
เอกํ ฯ มุนินนฺติ มฺนี มฺนีสุ วา เอกํ ฯ จรฺนตฺนฺติ
สพฺพการปริปราย โลกตฺถจฺริยาย อวเสสจฺริยาหิ จ จรฺนตํ ฯ
อทฺทกฺขิตฺติ อทฺทส ฯ โสติ โย ชาตมฺจฺฉิชนฺ อโรปนฺ อนฺุปรเวสเน (๓)
จ สมตฺถตฺตา น โรปเยยฺย ชายนฺตมฺสฺส นานุปรเวจฺเจติ วุตฺโต
พฺุทฺธมฺนิ ฯ สนฺติปทฺนฺติ สนฺติโกฏฺฐาสิ ทุวาสญฺจิทฺธิญฺจ-
กตฺวิปสฺสนานิปฺพานเกทาสฺ ติสฺสุ สมฺมตฺตสนฺติตทงฺกสนฺติ-
อจฺจนฺตสนฺตีสฺสุ เสฏฺฐํ เหวํ อฺนฺุปรสฺสนฺเต โลเก อจฺจนฺตสนฺติมทฺทส
มเหสีติ เวมตฺถโย เวทิตพฺโพ ฯ

ตฺติยคาลาย สงฺขายาติ คณฺยิตฺวา ปริจฺฉินฺนิตฺวา
วิมฺสิตฺวา ยถาภูตฺโต ญตฺวา ทฺกฺขปฺริยญาย ปฺริชานิตฺวาติ
อตฺถโย ฯ วตฺถุนีติ เยสุ เวมยํ โลโก สขฺชติ ตานิ ขนฺธาย-
ตฺนธาตฺเกทานิ กิเลสญฺจานานิ ฯ ปมาย พิชฺนฺติ ยนฺเตสิ
๑. ม. ย. อตีตปิ ฯ ๒. ม. ย. อายุตฺวิปากาภาเวน ฯ
๓. ม. อนฺุปรเวสเน ฯ

วตถุณั ฬิซั อภิสงขารวิญญาณั ตั ปรมาย ฬีสิตุวา วิธิตุวา (๑) ๗
สมุจเจทปฺปหาเนน ปชหิตฺวาติ อตุโถ ๗ สีนะหมสฺส
นानุปฺปเวจฺเจติ เยน ตณฺหาทิกฺกุสิเนเนน สีนะหิตั ตั ฬิซั อายตี
ปฏิสนุชิวเสน ตั ยถาวุตตัม วตถุณั ยสฺสั (๒) วิรุเหยฺย (๓) ตั สีนะหมสฺส
นानุปฺปเวจฺเจ ตปฺปฏฺฐิปกฺขาย มคฺคภาวนาย ตั นานุปฺป-
เวเสยฺยยาติ อตุโถ ๗ ส เว มุณี ชาตฺถิยยนตทสฺสึตี โส เอวรูโป
พุทฺธมฺมุณี นิพฺพานสจฺฉิกิริยาย ชาตฺถิยา มรณสฺส จ ปริกฺขยนตทฺฐตฺส (๔)
นิพฺพานสฺส ทิกฺกุสฺสตา ชาตฺถิกฺขยนตทสฺสึ ตกฺกัม ปหาย น อฺุเปติ
สงฺขัม อิมาย จตฺสจฺจภาวนาย นวปฺปเกทมฺปิ อกฺุสลวิตกฺกัม ปหาย
สอฺุปาทิสฺเสนินิพฺพานชาตฺถุ ปตฺวา โลกตฺถจฺริยัม กโรนฺโถ อนฺุปฺพุเพน
จริมวิญญาณกฺขยา อนฺุปาทิสฺเสนินิพฺพานชาตฺถุปฺตฺติยา เทโว
วา มนุสฺโส วาติ น อฺุเปติ สงฺขัม ๗ อปรินิพฺพุโต เอว วา ยถา
กามวิตกฺกาทินโน วิตกฺกสฺส อปฺปหีนตฺตา อยัม ปุคฺคโล รตฺโตติ
วา ทฺุฏฺโฐติ วา สงฺขัม อฺุเปติ เอว ตกฺกัม ปหาย น อฺุเปติ สงฺขนฺุติ
เอวเมตฺถ อตุโถ ทฺุฏฺฐพฺโพ ๗

จตฺตถกถาย อณฺุณายาติ อนิจฺจาทีนเยน ชานิตฺวา ๗
สพฺพานีติ อนวเสสานิ ๗ นิเวสนานีติ (๕) กามภวาทิเก นินฺวสนฺุติ (๕)
หิ เตสฺส สตฺตา ตสฺมา นินฺวสนานีติ วุจฺจนฺุติ ๗ อนิกามยัม
อณฺุณตฺรมฺปิ เตสนฺุติ เอว ทิกฺกุจาทินวตฺตา เตสฺส นินฺวสนานัม
๑. ม. พาริตฺวา ๗ ๒. ม. ย. วตฺถุณั ยสฺสั ๗ ๓. ม. ย. วิรุเหยฺย ๗
๔. ม. อนฺุตทฺฐตฺส ๗ ๕. ม. กามภวาทิเก ภเว นินฺวสนฺุติ ๗

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคควณณา หน้า 376

เอกมปี อปตเถนโต โส เอวรูปุ พุทฺธมฺนิ มคฺคภาวนาพเลน
ตณฺหาเศรษฐส วิตตตฺตา วิตเคโช วิตเศรษฐตา เอว จ อคิทฺโช
น ยถา เอก เอวิทเคธา เอว สมานา อคิทฺธมหาตี ปฏิจานนฺติ
น (๑) เอวํ ฯ นายุหตีติ ตสฺส ตสฺส นิเวสนสฺส นิพฺพตฺตํ กุสฺลํ
วา อกุสฺลํ วา น กโรตี ฯ กิจการณา ปารคโต หิ โหตี
ยสฺมา เอวรูปุ สพฺพนิเวสนานํ ปารี นิพฺพานํ คโต โหตีติ อตฺถโ ๑

เอวํ ปจฺมคากาย ปุณฺธุชนทสฺสนํ ทรหิตฺวา อตฺตโน
ทสฺสนํ ปัสฺสนโต ตฺตียคากาย เยหิ กิเลเสหิ ปุณฺธุชนโน อนุปฺสนโต
โหตี เตสํ อภาเวน อตฺตโน สนฺติปทาธิคมํ ปัสฺสนโต ตฺตียคากาย
เยสุ วตฺตฺตฺส ปุณฺธุชนโน ตกฺกมปฺปหาย ตถา ตถา สงฺขํ อุเปตี เตสุ
จตฺสจฺจภาวนาย ตกฺกํ ปหาย อตฺตโน สงฺขานุปคมํ ปัสฺสนโต
จตฺตฺถคากาย आयตฺติมปี ยานิ นิเวสนานิ นิกามยมาโน ปุณฺธุชนโน
ภวตฺตฺถหาย आयุหตี เตสุ ตณฺหาภาเวน อตฺตโน आयุหนํ (๒) ปัสฺสนโต
จตฺตฺถิ คากาหิ อรหตฺตนิฏฺเณเนว เอกกฺกุจฺจปฺปตฺตฺตฺยํ เทสนํ นิฏฺฐาเปตี ฯ

สพฺพาภิภูตฺติ กา อุปฺปตฺติ มหาปุริโส มหาภินิฏฺฆมณํ
กตฺวา อนุปฺพุเพน สพฺพญฺญุตํ ปตฺวา ฐมฺมจกฺกปฺปวตฺตนตฺถาย
พาราณสี คจฺจนฺโต โพธิมณฺฑลสฺส จ คยาย จ อนฺตเร อุปเกนา-
ชีวเคน สมာคณฺธิ ฯ เตน จ วิปฺปสนฺนานิ โช เต อาวุโส
อินฺทฺริยานีตฺถาทินา นเยน ปุณฺโณ สพฺพาภิภูตฺถาทินิ อาห ฯ

๑. ม. นสฺสทโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. อนายุหนํ ฯ

อุปก โหเวยฺยาวุโสติ (๑) วตฺวา สีสํ โอกมฺเปตฺวา อุมฺมคฺคํ คเหตุวา
ปุกฺกามิ ฯ อนุกฺกเมน จ วงฺกหารชนปเท (๒) อณฺณตฺรํ มาคฺวิกคามํ
ปาปฺปณิ ฯ ตเมนนํ มาคฺวิกเชฏฺฐโก ทิสฺวา อโห อปฺปิจฺจโน
สมโณ วตฺถมฺปิ น นีวาเสติ อัย โลกเ อรหติ ฆริ เนตฺวา
มฺสรเสน ปรีวีสิตฺวา ภูตฺตาวิลฺลจ นํ สฺปฺตฺตทาโร วนฺทิตฺวา อิเชว
ภนฺเต วสธ อหํ ปจฺจเยน อุปฺภูจฺจหามิติ นิมฺนฺเตตฺวา วสโนกาสํ
กตฺวา อทาสี โส ตตฺถ วสตี ฯ

มาคฺวิโก คิมฺหกาเล อุกฺกสมฺปนฺเน สีสฺเล ปเทเส จริตฺตุ
ทฺริ อปฺกนฺเตสฺ มิสฺสฺ ตตฺถ คจฺฉนฺโต อมฺหากํ อรหนฺตํ สกฺกจฺจํ
อุปฺภูจฺจหสฺสุติ ฉาวํ นาม ชีตฺรํ อาณฺาเปตฺวา อคฺมาสี สทฺธิ
ปฺคตฺตภาติเกหิ ฯ สฺวา จ (๓) ทสฺสนียา โหติ โกฏฺฐาสสมฺปนฺนา ฯ
ทฺติยทิวเส อุปฺโก ฆรฺมาคโต ตํ ทาริกํ สพฺพิ อุปฺจาร์ กตฺวา
ปรีวีสิตฺตุ อุปฺคตํ ทิสฺวา ราเคน อภิภูโต ภูณฺชิตฺตุ อสฺกโกนฺโต
ภาชเนน ภูตฺตํ อาทาย วสนฺภูจฺจันํ กนฺตฺวา ภูตฺตํ เอกมฺนฺเต
นิกฺขิปิตฺวา สเจ ฉาวํ ลภามิ ชีวามิ โน เจ มรามีติ นีราหาโร
สยิ ฯ สตฺตเม ทิวเส มาคฺวิโก อาคนฺตฺวา ชีตฺรํ อุปฺกสฺส
ปวตฺตี ปฺจฺจณิ สฺวา เอกทิวสเมว อาคนฺตฺวา ปฺนํ นาคตฺปฺพุโพติ
อาห ฯ มาคฺวิโก อาคตฺวเสเนว นํ อุปฺสงฺกมิตฺวา ปฺจฺจณิสฺสามิติ
ตํชณฺณเเวว อาคนฺตฺวา กิ ภูนฺเต อผาสฺกนฺติ ปาเท ปฺรามสนฺโต
๑. ม. หุเปยฺยาวุโสติ ฯ ๒. สี. วงฺกหารชนปเท ฯ ม. วงฺกหารชนปเท ฯ
๓. ม. สฺวา จสฺส ชีตา ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถกถาวณฺณา หน้า 378

ปฺจฺฉิ ฯ อุปโก นิตฺถุนฺนโต ปริวตฺตติเยว ฯ โส วท ฆนฺเต
ยํ มยา สกฺกา กาคฺคฺ สพฺพิ ตํ กริสฺสามิตี อห อุปโก สเจ
ฉาวํ ลภามิ ชีวามิ โน เจ อิชฺเว เม มรณํ เสยฺโยติ (๑) อห ฯ
ชานาสี ปน ฆนฺเต กิลฺลิจิ สิปฺปนฺติ ฯ น ชานามิตี ฯ ฆนฺเต
กิลฺลิจิ สิปฺปิ อชานนฺเตน น สกฺกา ฆราวาสํ อธิจฺจาทฺตฺนฺติ ฯ
โส อห นานํ กิลฺลิจิ สิปฺปิ ชานามิ อปิจฺจ คฺมุหํ มํสหารโก
ภวิสฺสามิ มํสจฺจ วิภิกฺกิมิสฺสามิตี ฯ มากฺวิโกปี อมฺหํ
เอตฺเทว รุจฺจตีติ อุตฺตรสาฏฺกํ ทตฺวา ฆริ เนตฺวา ชีตฺริ อทาสี ฯ
เตสํ สํวสมนฺวาย ปฺจฺฉโต วิชายิ สุกฺกทฺโถติสฺส นามํ อํสฺสุ ฯ
ฉาวา ปฺจฺฉโตสนฺทิกิเตน อุปกํ อุปฺผนฺเตสิ โส ตํ อสหนฺโต
ภทฺเต อห อนุตฺตชินฺสฺส สนฺติกํ กจฺจามิตี มชฺฉิมฺเตสาภิมฺโข
ปฏฺกามิ ฯ

ภควา จ เตน สมเยน สาวตฺถิยํ วิหฺรติ เขตฺวณฺมหา-
วิหฺเร (ติ) ฯ อถ โข ภควา ปฏฺิกจฺเจว ภิกฺขุ อาณาเปสิ โย
ภิกฺขเว อนุตฺตชินฺติ ปฺจฺจมาโน อากจฺจติ ตสฺส มํ ทสฺเสยฺยาถาติ ฯ
อุปโกปี โข อนุปฺพุเพเนว สาวตฺถิ อากนฺตฺวา วิหฺรณฺชเม จตฺวา
อิมสฺมี วิหฺเร มม สหาโย อนุตฺตชินฺ นาม อตฺถิ โส กุหิ วสตีติ
ปฺจฺฉิ ฯ ตํ ภิกฺขุ ภควโต สนฺติกํ นยีสฺสุ ฯ ภควา ตสฺसानุรูปํ
ชมมํ เทเสสิ โส เทสนาปริโยसानเ อนาคามิผล ปตฺธิจฺจาสี ฯ
ภิกฺขุ ตสฺส ปฺพุพฺปวตฺตี สุตฺวา กถิ สมฺภูจฺาเปสิ ภควา ปจฺฉม
๑. สี่. อยเมว มรณเสยฺยาติ ฯ

นิสสิริกสฺส นคฺคสมณกสฺส ฌมฺมํ เทเสตีติ ฯ ภควา ตํ
กถาสมฺภูจฺานํ วิทิตฺวา คนฺธกฺกุโธ นิกฺขมฺม ตํ ขณฺนารูเปณ
ปาฎิหาริเยน พุทฺธาสเน นิสิตฺติวา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ กายนฺตุถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนนฺนินฺนาติ เต สพุพฺ กเถลฺลํ ฯ
ตโต ภควา น ภิกฺขเว ตถาคโต อเหตุอปฺปจฺจยา ฌมฺมํ เทเสตี
นิมฺมลา ตถาคตสฺส ฌมฺมเทสฺนา น สกฺกา ตตฺถ โทลฺลํ ทฺฐจฺู
เตน ภิกฺขเว ฌมฺมเทสนูปนิสฺสเยน อุปโก เอตฺรหิ อนาคามี
ชาโตติ วุตฺวา อตฺตโน เทสนามลาภาวทีปิกํ อิมํ กถํ อภาสิ ฯ

ตสฺสโต สาสเวสุ สพุพฺกขนฺนชายตฺนชาตฺสุ ฉนฺทรา-
กปฺปหานเนน เตหิ อนภิกฺกตตฺตา สยํ จ เต ฌมฺเม สพุเพ อภิกฺกยฺย
ปวตฺตตฺตา สพุพาภิกฺก ฯ เตสฺสจ อญฺเญสฺสจ สพุพฺมฺมานํ
สพุพาการเนน วิทิตตฺยา สพุพฺวิทฺมฺ ฯ สพุพฺมฺมเทสฺนาสมตฺถาย
โสภนาย เมชาย สมนฺนาคตตฺตา สุเมธํ ฯ เยลฺลํ ตณฺหาทิกฺกฺจิลฺพานํ
วเสน สาสวณฺนชาติเกเทสุ สพุพฺมฺเมสุ อุปลิมฺปติ (๑) เตลฺลํ
เลปานํ อภาเวน เตสุ สพุพฺมฺเมสุ อนฺนฺปติตฺตํ ฯ เตสุ จ สพุพฺมฺเมสุ
ฉนฺทราคาภาเวน สพุเพ เต ฌมฺเม ชหิตฺวา จิตตฺตา สพุพฺลชหํ
อุปฺริเวกนินฺเนน จิตฺเตน ตณฺหกฺขเย นินฺพฺพานे วิเสเสน
มุตฺตตฺตา ตณฺหกฺขเย วิมุตฺตํ อธิมุตฺตนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ
ตํ วาปี ธีรา มุนิ เวทยนฺตีติ ตมฺปิ ปณฺจติตา สตฺตา มุนิ เวทยนฺติ
ชานนฺติ ฯ ปสฺสถ ยาว ปฏฺิวิสิฏฺุโจวายํ มุนิ ตสฺส กฺุโธ เทสนา
๑. ส. อุปฺลิมฺปนฺติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 380

มฺลนฺติ อตฺตทานํ วิภาเวติ ฯ วิภาวนตฺโต หิ เอตฺถ วาสทฺโหติ ฯ
เกจิ ปน วณฺณยฺนฺติ อุปโก ตทา ตถาคตํ ทิสฺวาปี อัย พุทฺทมฺนี'ติ
น สทฺทหีติ เอวํ ภิกฺขุ กถํ สมฺภูจฺจาเปสฺสุ ตโต ภควา สทฺทหตุ วา
มา วา ธีรา ปน ตํ มฺนี เวทยนฺตีติ ทสฺเสนฺโต อิมํ คาถมาหาติ ฯ (๑)

ปฺลยฺวาพฺลนฺติ กา อุปฺปตฺติ อัย คาถา เรวตตฺเถรํ
อารพฺภ วุตฺตา ฯ ตตฺถ คาเม วา ยถิ วารณฺเณติ อิมิสฺสา
กาถาย วุตฺตนยฺเนว เรวตตฺเถรสฺส อาทิตฺโต ปภฺวติ ปพฺพชฺชา
ปพฺพชิตฺสฺส ขทฺริวเน วิหาโร ตตฺถ วิหโรโต วิเสสชาติโม ภควโต
ตตฺถ กมนปฺจจากมนนฺจ เวทิตพฺพิ ฯ ปฺจจากเต ปน ภควติ
โย โส มหฺลลกกภิกฺขุ อุปาหนํ สมฺมุสฺสิตฺวา ปภฺวินฺวตฺโต ขทฺริรฺรฺกฺเข
อาลคฺคิตํ ทิสฺวา สวตฺถิ อนฺุปฺปตฺโต วิสาขาย อุปาสิกาย กิ
ภนฺเต เรวตตฺเถรสฺส วสโนกาโส รมณิโยติ ปุจฺจมานาย ยถิ
ภิกฺขุหิ ปัสฺสิโต เต อปฺสาเทนฺโต อุปาสิเก เอเต ตฺจฺจํ ภณฺนตํ
น สฺนุทโร ภูมิปฺปเทโส อติลฺล
โส วิสาขาย อากนฺตฺกภตฺตํ ภูณฺชิตฺวา ปฺจจฺจาทฺตํ มนฺฑลมาเพ
สนฺนิปฺติเต ภิกฺขุ อุชฺฌาเปนฺโต อาห กิ อวฺโส เรวตฺสฺส
เสนาสเน รมณิยํ ตฺเมหฺหิ ทิฏฺฐนฺติ ฯ ภควา ตํ ญตฺวา
คณฺรฺก
ปฺตฺวา พุทฺธาสเน นิสิตฺวา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สฺนฺนินฺนนาติ ฯ เต อาหิสฺส เรวตตฺเถรํ ภนฺเต
๑. ม. คาถมภาสีติ ฯ ๒. ม. อติลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล

อารพฺก กถา อุปฺปนฺนา เอวํ นวกมฺมิโก กทา สมณฺชมฺมํ
กริสฺสตีติ ฯ น ภิกฺขเว เรวโต นวกมฺมิโก อรหํ เรวโต จีณาสวโต
วตฺวา ตํ อารพฺก เตสํ ภิกฺขุณํ ชมฺมเทสนตฺถํ อิมํ คถํ อภาสี ฯ

ตสฺสตฺถโถ พุพฺพลกรณฺกิลสฺสปรฺพานสาธเกน วิกุพฺพนา-
ธิฏฺฐานปรฺเภทเนน วา ปญฺญาพเลน สมฺนฺนาคตฺตฺตา ปญฺญาพลํ
จตุปรฺริสฺสฺวธิสฺสิเลน ชฺตงฺกวเตน จ อุปฺปนฺนตฺตฺตา สีสวตฺตฺตฺตฺตํ
มกฺกสมาธินา ผลสมาธินา อิริยาปถสมาธินา จ สมาหิตํ
อุปฺจารปรฺปนาเภทเนน ฌานเนน ฌานเน วา รตฺตฺตฺตา ฌานรตฺตํ
สตีเวปฺลตฺตฺตฺตฺตฺตา สตีมํ รากาธิสฺงฺกโต ปมฺตฺตฺตฺตา สงฺกา
ปมฺตฺตํ ปญฺจเจโตชิตจตุอาสวาภาเวน อจิลํ อนาสวํ ฯ
ตํ วาปี ธีรา มุณี เวทยนฺตีติ (๑) ตมฺปิ เอวํ ปญฺญาทิกุณฺสยฺตฺตํ
สงฺกาทิสฺสวิปฺยตฺตํ ปญฺชิตา สตฺตฺตา มุณี วา เวทยนฺติ ฯ ปสฺส
ยาว ปญฺชิสฺสฺวโจวํ ยํ จีณาสมฺมุณี โส นวกมฺมิโก (๒) วา กทา
สมณฺชมฺมํ กริสฺสตีติ วา กถํ ทฏฺฐพฺโพ (๓) โส หิ ปญฺญาพเลน ตํ
วิหารํ นิฏฺฐาเปสี น นวกมฺมกรณฺเนน กตฺถิกฺจโจว โส น อิทานิ
สมณฺชมฺมํ กริสฺสตีติ เรวตฺตฺเถรํ วิภาเวติ ฯ วิภาวนตฺถโถ หิ
เอตฺถ วาสทฺโหติ ฯ

เอกํ จรฺนตฺตฺตํ กา อุปฺปตฺติ โภธิมณฺฑลโต ปญฺชิตํ
ยถากุณฺมํ กปิลวตฺถํ อนุปฺปตฺเต ภาควติ ปีตาปฺตฺตฺตฺตํ
วตฺตฺตฺตํ ภาควา สมฺโมทมาเนน รณฺธา สุตฺตฺตฺตฺตํ ตมฺเมห ภาเน
๑. ม. เวทยนฺติ ฯ ๒. ม. นวกมฺมิโกติ ฯ ๓. ม. ย. วตฺตฺตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณณา หน้า 382

คหฺภูจกาเล คนฺชกรณฺฑเก วาสิตานิ กาสิกาทีนํ ทุสฺसानิ
นิวาเสตุวา อิทานิ กถํ ฉินฺนทานิ ปัสฺสูถานิ ชาเรธาติ เอวมาทีนํ
วุดฺโต ราชานํ อนุญมาโน

ยํ ตฺวํ ตาต วเทสิ (๑)   ปตฺตตฺตณฺณํ ตฺถลกาสิกํ (๒)

ปัสฺสูถํ ตโต เสยฺยํ   เอตมฺเม อภิปตฺติตฺตนิ-

อาทีนํ วตุวา โลกธมฺเมหิ อตฺตโน อธิกสฺภาวํ (๓) ทสฺเสนฺโต รณฺโณ
ธมฺมเทสนตฺถํ อิํ สตฺตปทํ คาลมภาสิ ฯ

ตสฺสสฺสโต ปพฺพชฺชาสงฺขาตาทีหิ เอกํ อิริยาปถาทีหิ
จริยาหิ จรณฺตํ โมนฺยธมฺมสมนฺนาคเมน มุนี สพฺพภูจानสฺ
ปมาทาภาวโต อปฺปมตฺตํ อกฺโกสนครหนาภิเกทาย นินฺทาย
วณฺณตฺโตมนนาภิเกทาย ปัสฺสาย จาติ อิมาสฺ นินฺทาปัสฺสาสุ
ปฏฺิฆานฺนยวเสน อเวรฺมานํ ฯ นินฺทาปัสฺสามฺเขน เจตฺถ
อฏฺฐปี โลกธมฺมา วุดฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ สีหํ เภริสทฺทาทีสุ
สทฺเทสุ อฏฺฐสุ โลกธมฺเมสุ ปกตฺติวิการานฺุปกเมน อสนฺตสนฺตํ
ปนฺเตสุ วา เสนาสเนสุ สนฺตาสาภาเวน วาตฺว สุตฺตมยาภิเกเท
ชาลฺมฺหิ จตฺุหิ มกฺเคหิ ตณฺหาภิภูจิชฺาเล อสชฺชมานํ อฏฺฐสุ
วา โลกธมฺเมสุ ปฏฺิฆานฺนยวเสน อสชฺชมานํ ฯ ปทฺมํว โตเยน
โลเก ชาตมฺปิ เยสิ ตณฺหาภิภูจิลฺปนํ วเสน สตฺตา
โลเกน ลิมฺปนฺติ เตสิ เลปนํ ปหีนตฺตา โลเกน
อลิมฺปมานํ นิพฺพานคามิมคฺคํ อุปฺปาเทตุวา เตน มกฺเคน
๑. ม. วเท มยฺหํ ฯ ๒. ม. ปฏฺิฆานฺนํ ทฺถลกาสิกํ ฯ ๓. ม. ย. อวิกมฺปภาวํ ฯ

เนตาริ อญฺเฐสํ เทวมนุสฺसानํ อตฺตโน ปน อญฺเณน
เกนจิ มคฺคํ ทสฺเสตฺวา อนนตพฺพตฺตา อนนฺณเนยฺยํ ตํ วาปี
ธีรา มุนิ เวทยนฺตฺติ (๑) อตฺตานํ วิภาเวติ ฯ เสสเมตฺถ
วุตฺตนยเมว ฯ

โย โอคฺคเณติ กา อูปฺตติ ภควโต ปจฺมาภิสฺมพฺพุทฺทสฺส
จตฺตาริ อสงฺเขยฺยยานิ กปฺปสฺตสทฺสสจฺจ ปฺริตทสฺปารมิทสฺอุปฺปารมิ-
ทสฺปรตฺตปารมิปฺปเกทํ อภินิหารคฺคณํ ปารมิโย ปฺุเรตฺวา
ตฺถิตฺถวเน อภินิพฺพตฺติคฺคณํ ตตฺถ นีวาสนคฺคณํ มหาวิโลกนคฺคณํ
คพฺโภกนคฺคณํ คพฺภวาสํ คพฺภากินิกฺขมณํ ปทฺวิติหาริ ทิสาวิโลกนํ
พฺุรหฺมคฺชชฺชนํ มหากินิกฺขมณํ มหาปฺธานํ อภิสฺมโโพธิํ ฐมฺมจก-
กปฺปวตฺตณํ จตฺตพฺพิชฺมคฺคณานํ [๒] อญฺจสฺส ปฺริยฺฉวาสุ (๓)
อภฺมปฺนณานํ ทสฺพลณานํ [๔] ปญฺจกตฺติปฺริจฺเจทกณานํ
นพฺพิธิ อสฺาธารณณานํ อญฺจวิธิ สวากสฺาธารณพฺพุทฺทวณฺณนฺติ
จฺุทฺทสฺวิธิ พฺุทฺทวณฺณํ อญฺจารสพฺพุทฺทคฺคณปฺริจฺเจทกณานํ
เอภฺนวิสฺตฺติวิธิ ปจฺจเวกฺขณณานํ สตฺตสฺตฺตฺติวิธวณฺณวตฺถุเอว-
มิจฺจาทิกฺคณสฺตสทฺสเส นิสฺสาย ปวตฺตติตฺ (๕) มหาลาภสฺกการิ
อปฺริมาณํ อสฺหมานเนหิ ติตฺถิเยหิ อญฺโยชิตาย จินฺจมาณวิกาย
เอภฺมมมตฺติตฺสฺสาติ อิมิสฺส คากาย วตฺถุมฺหิ วุตฺตนยเนน จตฺตปฺริสฺมชฺเช
๑. ม. เวทยนฺติ พฺุทฺทมฺุณี เวทยนฺตฺติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร พฺลวณฺณนฺติ
ทิสฺสติ ฯ ๓. ม. ยฺ. ปฺริสฺวาสุ ฯ ๔. ม. ยฺ. เอตฺถนฺตเร จตฺตโยนิปฺริจฺเจทกณานนฺติ
ทิสฺสติ ฯ ๕. ม. ปวตฺตติ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรควคควณณา หน้า 384

ภควโต อยเส อุปปาทีเต ตปปัจจยา ภิกขุ กถิ สมภูจาเปสิ
เอวรูเปปี นาม อยเส อุปปนุเน น ภควโต จิตตสส อณณตตติ
อตุถิติ ฯ ตั ญตวา ภควา กนุชกุฎิโต นิกุขมม ตังฆานูรูเปน
ปาฎิหาริเยน ปริสมชฌัม ปตวา พุทฺธสเน นิสีทิตวา ภิกขุ
อามนุเตสิ กาย นุตถ ภิกขเว เอตฺรหิ กถาย สนนินินนาติ ฯ
เต สพุพิ อาโรเจสิ ฯ ตโต ภควา พุทฺธา นาม ภิกขเว อญฺจสุ
โลกธมเมสุ ตาทิโน โหนตติ วตฺวา เตสั ภิกขุณั ฆมฺมเทสนตถาย
อิมิ คากั อภาสิ ฯ

ตสฺสโต ยถา นาม โอคฺหณเ มนุสฺसानัน นุหानตฺตเจ
องคฆฺมฺสนตถาย จตฺรสฺเส วา อญฺจเส วา ธมฺเก นิขาเต อจฺจกุลินปี
นิจกุลินปี (๑) องคั ฆฺสนฺติ น เตน ธมฺกสฺส อุนฺนติ วา โอนติ
วา โหติ เอวเมว โย โอคฺหณเ ธมฺโภริวาทิชายติ ยสฺมี ปเร วาจาปริยนตฺ
วทฺนตฺติ กิ วุตตํ โหติ ยสฺมี วตฺตฺสฺมี ปเร ติตฺถิยา วา อณฺเณ วา
วณฺณวเสน อุปฺริมํ วา อวณฺณวเสน เหญจิมํ วา วาจิ
ปริยนตฺ วทฺนติ ตสฺมี วตฺตฺสฺมี อุนฺนยํ วา ปฏฺธิมํ วา อนาปชฺชมาโน
ตาทิภาเวน โย โอคฺหณเ ธมฺโภริว ภาตฺติ ฯ ตั วิตราคั
สุสฺมาหิตินุทฺริยนฺติ ตั อญฺจารมฺมเ รากาภาเวน วิตราคั
อนิฏฺจารมฺมเ จ โทสโมหาภาเวน สุสฺมาหิตินุทฺริยํ สฺกุฏฺ วา
สโมธานตฺวา จปีตินุทฺริยํ รกฺขิตินุทฺริยํ โคปีตินุทฺริยนฺติ (๒) วุตตํ
โหติ ฯ ตั วาปี ธีรา มุณี เวทฺยนฺติ พุทฺธมฺนี เวทฺยนฺติ ตสฺส กถิ
๑. ม. อจฺจกุลินาปี นิจกุลินาปี ฯ ๒. ส. อวิกฺขิตินุทฺริยํ
อโลตินุทฺริยนฺติ ฯ

จิตตสส อณณตตํ ภวิสสตีติ อตตานิ วิภาเวติ ฯ เสสั
วุตตนยเมว ฯ

โย เว จิตตโตติ กา อุปฺปตติ สวตฺถิยํ กิร อณณตรา
เสฏฺฐิธิตา ปาสาทา โอรุยฺหฺ เหมฐาปาสาทะ ตนฺตวายสาลั
คนฺตวา ตสฺรํ วัฏฺเฐนฺเต ทิสฺวา ตสฺส อฺชฺฐาเวณ ตปฺปฏิกากนินิตตํ
อคฺคเหสิ อโห วัต สพฺเพ สตฺตา กายวจิวํกั (๑) ปหาย ตสฺรํ วย
อฺชฺฐจิตฺตา ภเวยฺยุนฺติ ฯ สา ปาสาทํ อภิรฺหิตฺวาปิ ปฺนปฺปฺนั
ตเทว นินิตตํ อวชฺเชนฺตี นิสิตฺติ ฯ เอวํ ปฏฺิพฺนุนาย จสฺสา
น จิรฺสฺเสว อนิจฺจลฺกขณั ปากฺกั อโหสิ ตทนฺสวเรเนว จ
ทฺกขานตฺตลฺกขณานิปิ ฯ อตฺสสา ตโยปิ ภวา อาทิตฺตา วย
อฺปฺภุจฺหีสฺสุ ฯ ตถา วิปฺสฺสมานั ฌตฺวา ภควา คนฺชฺกฺกฺยิ นิสินฺโนว
โองาสั มฺลฺลจฺิ สาทํ ทิสฺวา กิ อิทฺนฺติ อวชฺเชนฺตี ภควนฺตํ
ปฺสฺเส นิสินฺนมิว อฺภุจฺาย ปฺลชฺลิกา อภุจฺาสิ อตฺสสา
ภควา สปฺปายั วิทิตฺวา ฐมฺมเทสนาวเสน อิมั คถมฺภาสิ ฯ

ตสฺสสฺสโต โย เว เอกคฺคจิตฺตตฺาย อฺกฺปฺปวิมฺตฺติตฺาย จ
วฺทฺตฺนิหานินั อภาวโต นิกฺขิณฺชาติสฺสวเรตฺตา ภวนฺตฺรฺูปคฺมฺนา-
ภาวโต จ จิตฺตโต ปหิณฺกายวจิมฺโนวํกตฺาย อคฺติคฺมฺนาภาเวณ
วา ตสฺรํว อฺชฺฐ หิโรตฺตปฺปสมฺปฺนฺนตฺตา ชฺคฺจฺจตฺติ กมฺเมหิ ปาปเกหิ
ปาปกาณิ กมฺมานิ คฺคคตํ วย จ ชฺคฺจฺจตฺติ หิริยตีติ
วุตฺตํ โหติ ฯ โยคฺวิภาเคน หิ อฺปโยคฺตฺเถ กรณฺวจันํ สทฺทสฺสฺเส
๑. ม. กายวจิมฺโนวํกั ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณณา หน้า 386

สัชฌิต วิมฺสมานโน วิสมํ สมณฺจาทิ กายวิสมาทิวิสมํ
กายสมาทิสมณฺจ ปหานภาวนาทิจฺจสาธเนน มคฺคปฺลยณาย
วิมฺสมานโน อุปฺปริกฺขมาโน ๗ ตํ วาปี จีณาสวํ ชีรา มุนี เวทยนฺตํติ ๗
กี วุตฺตํ โหติ ยถาวุตฺเตน นเยน มคฺคปฺลยณาย วิมฺสมานโน
วิสมํ สมณฺจ โย เว จิตฺตโต โหติ โส เอวํ ตสฺสรว อชฺช หุตฺวา กิณฺจ
วํติกกมฺม อนาปชฺชนฺโต จิณฺจจฺจติ กมฺเมหิ ปาปเกหิ ตํ วาปี ชีรา
มุนี เวทยนฺติ ยโต อิทิสฺส โหตํติ จีณาสวมนฺนี ทสฺเสนฺโต
อรหตฺตนิฏฺเณน กาลํ เทเสตี ๗ เทสนาปริโยसानเ เสฏฺฐจิชิตา
โสตาปตฺตผลเ ปตฺติฏฺฐหิ ๗ เอตฺถ วิกปฺเป วา สมฺมจฺเจ วา
วาสทฺทโต (๑) ทฏฺฐพฺโพ ๗

โย สณฺณตฺตโตติ กา อุปฺปตฺติ ภควติ กิโร อาพวิย
วิหรนฺเต อาพวินฺคเร อณฺณตโร ตนฺตวาโย สตฺตวสฺสํกํ ชีตฺร
อาณานิเปสิ อมฺม หิโยโย อวสิฏฺฐตสฺสํ ปหตสฺสํ (๒) วฏฺฐเฑตฺวา ลหุ
ตฺนตฺวายสาถํ อากฺขณฺเยยาสี มา โข จิรายํติ ๗ สา สาธฺตํ
สมฺปฏฺฐิจฺจ ๗ โส สาถํ กนฺตฺวา ตนฺตํ จินฺนฺโต (๓) อฏฺฐาสี ๗
ตํ ทิวสํ ภควา มหากรฺรณาสมาปตฺติโต วฏฺฐาย โลกํ โวลเณนฺโต
ตสฺสา ทาริกาย โสตาปตฺตผลูปนินฺตสฺสํ เทสนาปริโยसानเ
จตฺราสํติสฺสทฺธานํ จ ชมฺมาภิสมฺมํ ทิสฺวา ปเคว สรฺรปฏฺฐคฺคณํ
กตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย นคฺรํ ปาวิสึ ๗ มนฺุสฺสา ภควนฺตํ ทิสฺวา
อทฺธา อชฺช โกจิ อณฺุคฺคเหตุพฺโพ อตฺถิ ปเคว ปวิฏฺฐโจ ภควาติ
๑. ม. วาสทฺทโท ๗ ๒. ม. น พหุ ตสฺสํ ๗ ๓. ม. ย. วิเนนฺโต ๗

ภควนฺตํ อุปลจฺฉินฺสํ ๑ ภควา เยน มคฺเคน สทา ทาริกา ปิตุ
สฺนฺตํ คจฺฉนฺติ ตสฺมี อฏฺฐาสิ ๑ นกรวาสีโน ตํ ปเทสํ
สมฺมชฺชิตฺวา ปริปฺโพสิตฺวา ปุปฺผูปฺหารํ กตฺวา วิตานํ พนฺชิตฺวา
อาสนํ ปณฺญาเปสฺสุ ๑ นิสีทิ ภควา ปณฺณตฺเต อาสเน ๑
มหาชนกาโย ปริวารेतฺวา อฏฺฐาสิ ๑ สทา ทาริกา ตํ ปเทสํ
สมฺปตฺตมา มหาชนปริวุตฺตํ ภควนฺตํ ทิสฺวา ปณฺจปตฺติจฺฉิเตน วนฺทึ ๑
ตํ ภควา อามนฺเตตฺวา ทาริเก กุโธ อากตาสีติ ปุจฺฉนฺติ ๑ น
ชานามิ ภควาติ ๑ กุหิ คมฺมสฺสสึติ ๑ น ชานามิ ภควาติ ๑
น ชานาสีติ ๑ ชานามิ ภควาติ ๑ ชานาสีติ ๑ น
ชานามิ ภควาติ ๑

ตํ สุตฺวา มนุสฺสสา อชฺชฌายนฺติ ปสฺสธ โภ อัย ทาริกา
อตุตฺถโน ฆรธา อากตาสีติ ภควตา ปุจฺฉนฺติมานา น ชานามิ'ติ อห
ตฺนตฺวายสาลํ คจฺฉนฺตี จาปี [๑] น ชานามิ'ติ อห น ชานาสี'ติ
วุตฺตา ชานามิ'ติ อห ชานาสี'ติ วุตฺตา น ชานามิ'ติ อห สพุพ
ปุจฺฉนฺติกเมว กโรตีติ ๑ ภควา มนุสฺसानํ ตมตฺถํ ปากกั
กาตูกาโม ตํ ปุจฺฉนฺติ กิ มยา ปุจฺฉนฺติ กิ นตฺยา วุตฺตนฺติ ๑ สทา ตํ
อห น มํ ภนฺเต ภควา โภจ น ชานาติ ฆรโต
อากตา ตฺนตฺวายสาลํ คจฺฉนฺตีติ อปีจ มํ ตฺเมห ปุทฺธิสฺนฺธิวเสน
ปุจฺฉนฺต กุโธ อากตาสีติ จุตฺติวเสน ปุจฺฉนฺต กุหิ คมฺมสฺสสึติ ๑ อห จ
น ชานามิ กุโธ จมฺหิ อากตา นิริยา วา เทวโลกา วาติ น
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ปุจฺฉนฺติมานาติ ทิสฺสตีติ ๑

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 388

หิ ชานามิ กุหิมุปี คมิสุสามิ นิริยั วา เทวโลกั วาติ ตสุมา น
ชานามิติ อวัง ฯ ตโต มั ภควา มรณั สนุชาย ปุจฺฉิ น ชานาสีติ
อหิ จ ชานามิ สพุเพสั มรณั ชฺวุนฺติ เตนาโวจํ ชานามิติ ฯ ตโต
มั ภควา มรณกาลั สนุชาย ปุจฺฉิ ชานาสีติ อหิ จ น ชานามิ
กทา มริสุสามิ ที อชฺช วา อุทาหุ เสฺวติ เตนาโวจํ
น ชานามิติ ฯ ภควา ตาย วิสุสชฺชิติ ปญฺหิ สาธุ
สาธุติ อนุโมทิจิ ฯ มหาชนกาโยปี ยาว ปณฺหิตา อัย ทาริกาทิ
สาธุการสหฺสุสานิ อทาสิจิ ฯ อถ ภควา ทาริกาย สປฺปายั
วิทิตฺวา ฅมมํ เทเสนฺโต

อนฺธภูโต อัย โลกโก ตนฺนเกตุถ วิปฺสุสติ
สกุณฺโต (๑) ชาลมฺตุโตว อປฺโป สกฺกาย กจฺฉตีติ (๒)

อิมิ คากมาห ฯ สทา คากาปริโยसानเ สโตตปคฺคิตฺสเล ปติฏฺจาสิจิ ฯ
จตุราสีตียา ปาณสหฺสุสานญจ ฅมฺมาภิสฺมโย อโหสิ ฯ

สทา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ปิตุ สนฺติกั อคมาสิ ปิตา
ตํ ทิสฺวา จิเรนาคตาติ กุฑฺโธ เวเคน ตนฺเต เวมํ ปกฺขิปิ ตํ
นิกฺขมิตฺวา ทาริกาย กุจฺฉี ภินฺทิจิ สทา ตตฺถเวว กาลมกาสิ ฯ
โส ทิสฺวา นาหิ มม ธีตรํ ปหรี อปีจ โข อิมิ เวคสา เวมํ นิกฺขมิตฺวา
อิมิสฺสา กุจฺฉี ภินฺทิจิ ฯ ชีวติ นุ โข นนฺ โขติ วิมฺสนฺโต มตํ ทิสฺวา
จินฺเตสิ มนฺุสฺสา มํ อิมินา ธีตา มาริตาติ ญตฺวา อุປฺกุโกเสยฺย
เดน ราชานิ ครุกั ทณฺฺทำ ปณฺเยย หนฺทาหิ ปฏิกฺจเจว

๑. ม. สกุโณ ฯ ๒. พ. ฐ. ๒๕/๒๓/๓๘ ฯ

ปลาอิสสามิติฯ โส ทนฺทกเยน ปลาขนฺโต ภควโต สนฺติเก
กมฺมฏฺฐานํ คเหตุวา อรณฺเณ วสนฺตานิ ภิกฺขุํ วสโนกาสิ
ปาปฺณิ เต จ ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิฯ
เต นํ ปพฺพาเชตฺวา ตจฺปญฺจกมฺมฏฺฐานํ อทฺสุ โส ตํ
อฺคฺคเหตุวา วายมนฺโต น จิสฺเสว อรหตฺตํ ปาปฺณิฯ เต จสฺส
อจาริยฺชฺฌมายาฯ อถ มหาปวารณาย สพฺเพว ภควโต
สนฺติกํ อคมฺสฺ วิสฺสุทฺธิปฺปวารณํ ปวาเรยฺยามาติฯ (๑) ภควา
ปวาเรตฺวา วุตฺถวสฺโส ภิกฺขุสํฆปริวฺโต คามนิกมาทิสฺส จาริกํ
จรมานो อนุปฺพุเพน อาพฺวี อคฺมาสิฯ ตตฺถ มนฺสฺสา จ ภควนฺตํ
นิมนฺเตตฺวา ทานาทินิ กโรนฺตา ตํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา ธีตฺริ มาเรตฺวา
อิทานิ กํ มาเรตฺุ อากโตสฺตีอิทานิ วตฺวา อฺปฺปนฺนเชตฺุฯ ภิกฺขุ
ตํ สุตฺวา อฺปฺปฏฺฐานเวลาย อฺปฺสงฺกมิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อโรเจตฺุฯ
ภควา น ภิกฺขเว อຍ ภิกฺขุ ธีตฺริ มาเรติ สฺวา อตฺตโน กมฺเมน
มตฺตาติ วตฺวา ตสฺส ภิกฺขุโน มนฺสฺเสหิ ทฺพพิชานํ ชีณาสวมนฺนิภาวํ
ปกาเสนฺโต ภิกฺขุํ ฐมฺมเทสนตฺถํ อิมํ คาถมภาสิฯ

ตสฺสตฺถโถ โย ติสฺสุปี กมฺมทฺวาเรสุ สิลลฺยเมน ลยตฺตโต
กาเยน วา วาจา ย วา เจตฺสา วา หีสาทิกํ น กโรติ ปาปํ ตญฺจ
โฆ ปน ทฺทโร วา ทฺทรวเย จิโต มชฺฌิมโฆ วา มชฺฌิมวเย จิโต
เอเตเนว นเยน เถโร ปจฺฉิมวเย จิโตติ กทาจิปี น กโรติฯ
กึการณา ยตฺตโต ยสฺมา อนุตฺตราย วิรติยา สพฺพปาเปหิ

๑. ม. ปวาเรสฺสามาติฯ ๒. ม. ทานาทินิฯ

อุปรตจิตโต วุตต์ โหติ ฯ อิทานิ มุนิ อโรสเนโย น โส
โรเสติ กณฺฐิณี เอเตสํ ปทานิ อัย โยชนา จ อธิปฺปาโย จ ฯ โส
จีณาสวมฺนิ อโรสเนโย ชีตุมารโกติ วา เปสการโกติ วา เอวมาทินา
นเยน กาเยน วา วาจาเยน วา โรเสตุํ ฆญฺเฐตุํ พาเชตุํ อโรโห น
โหติ ฯ โสปี หิ น โรเสติ กณฺฐิ นานํ มม ชีตรํ มาเรมิ ตฺวํ
มาเรสิ ตุมฺหาทีโส วา มาเรตีตฺธาทีนํ วตฺวา กณฺฐิ น โรเสติ
น ฆญฺเฐติ น พาเชติ ตสฺมา โสปี น โรสเนโย ฯ อปิจ โข
ปนํ ติจฺจุตฺตุนาโก มา นาคํ ฆญฺเฐติ นโม กโรหิ นาคสฺสาตี (๑)
วุตฺตนเยน นมสฺสิตพฺโพเยว โหติ ฯ ตํ วาปี ชีรา มุนิ เวทยนฺตีติ
เอตฺถ ปนํ ตมฺปิ ชีราว มุนี เวทยนฺตีติ เอวํ ปทวิภาโก เวทิตพฺโพ ฯ
อธิปฺปาโย เจตฺถ ตํ อัย อโรสเนโยติ เอเต พาลมฺนุสฺสา
อชานิตฺวา โรเสนฺติ ฯ ये ปนํ ชีรา โหนฺติ เต ชีราว ตมฺปิ มุนี
เวทยนฺติ อัย จีณาสวมฺนีติ ชานนฺตีติ ฯ

ยทกฺกโตติ กา อุปรตฺติ สวตฺถิยํ กิร ปญฺจกฺกทายโก
นาม พฺราหฺมโณ อโหสิ ฯ โส นิปรฺชชฺมาเนสุ สสฺเสสุ
เขตฺตคฺคํ ราสคฺคํ โกฏฺจคฺคํ กุมฺภิกคฺคํ โภชนคฺคนฺติ อิมานิ ปญฺจ
อคฺคานิ เทติ ฯ ตตฺถ ปรมปฺกกาณิ โย จ (๒) สาลิยวโคธุมสีสานิ
อาหฺราเปตฺวา ยาคูปายาสปฺกกาทีนํ ปฏฺิยาเทตฺวา อคฺคสฺส
ทาตา เมธาวิ อคฺคํ โส อธิจฺจตฺตีติ เอวํทิจฺจุสิโก หุตฺวา พุทฺธปรฺมุขสฺส
ภิกฺขุสฺสํสฺส ทานํ เทติ อิทมฺสฺส เขตฺตคฺคทานํ ฯ นิปรฺพนฺเนสุ
๑. ม. ม. ๑๒/๒๘๕/๒๘๔ ฯ ๒. ม. ปรมปฺกกาณิเยว ฯ

ปน สสเสสฺ ลายิตฺเตสฺ มหฺทิตฺเตสฺ จ ปวฺรชณฺณานิ คเหตุวา ตเถว
ทานํ เทติ อิทมฺสฺส ราชคฺคทานํ ฯ ปุณฺ เตหิ ฐณฺเณหิ โกฏฺฐาคารานิ
ปุราเปตฺวา ปจฺมํ โกฏฺฐาคารวิวรเณ ปจฺมณีหฺญานิ ฐณฺณานิ
คเหตุวา ตเถว ทานํ เทติ อิทมฺสฺส โกฏฺฐคฺคทานํ ฯ ยํ ยเทว
ปนสฺส ฆเร รนฺธติ ตโต อคฺคํ อนุปฺปตฺตปพฺพชิตานํ อทตฺวา
อนตฺมโส ทารกานมฺปิ น กิลฺลิจิ เทติ อิทมฺสฺส กุมฺภิกคฺคทานํ ฯ
ปุณฺ อตฺตโน โภชนกाले ปจฺมปฺนิตํ โภชนํ ปุเรกตฺตกाले ตํฆสฺส
ปจฺจภตฺตกाले สมฺปตฺตยาจกานํ ตทภาเวน อนตฺมโส สุนฺขานมฺปิ
อทตฺวา น ภุชฺชติ อิทมฺสฺส โภชนคฺคทานํ ฯ เอวํ โส ปณฺจคฺค-
ทายโกเตวว อภิลกฺขิจิโต อโหสิ ฯ

อถกทิวสํ ภควา ปจฺจสฺสมเย พุทฺธจกฺขุณา โลกํ โวลเณนุโต
ตสฺส พุราหฺมณฺสฺส พุราหฺมณฺนิยา จ โสตาปตฺติมคฺคอุปนิสฺสยํ
ทิสฺวา สรริรปฺปชฺชคฺคณํ กตฺวา อนุปฺปเคยฺเว (๑) คนฺธกฺกฺกํ ปาวิสิ ฯ
ภิกฺขุ ปิทฺทิตพฺวารํ คนฺธกฺกฺกํ ทิสฺวา อชฺช ภควา เอกโกว คามํ
ปวิสิตฺตกาโมติ ฌตฺวา ภิกฺขาจารเวลาย คนฺธกฺกฺกํ ปทกฺขิณํ กตฺวา
ปิณฺฑทาย ปวิสิสฺสุ ฯ ภควาปี พุราหฺมณฺสฺส โภชนเวลาย
นิกฺขมิตฺวา สาวตฺถิ ปาวิสิ ฯ มนฺุสฺสา ภควนฺตํ ทิสฺวาเยว
นฺุณชฺช โกจิ สตฺโต อนุคฺคหิตพฺโพ อตฺถิ ตถา หิ ภควา เอกโกว
ปวิญฺโจติ ฌตฺวา น ภควนฺตํ อุปสงฺกมึสฺสู นิมฺนตฺนตฺถาย ฯ
ภควาปี อนุปฺปพฺเพน พุราหฺมณฺสฺส ฆรพฺวารํ สมฺปตฺวา อญฺฺจาสิ ฯ
๑. ม. ย. อติปฺปเคว ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคควณณา หน้า 392

เตน จ สมเยน พุราหุมนโณ โภชนํ (๑) คเหตุวา นิสินฺโน โหติ ฯ
พุราหุมนิ ปสฺสส วิชนี คเหตุวา จิตา ฯ สา ภควนฺตํ ทิสฺวา
สจายิ พุราหุมนโณ ปสฺสเสยฺย ปตฺตํ คเหตุวา สพฺพิ โภชนํ ทเทยฺย
ตโต เม ปุณฺ ปจิตพฺพิ ภเวยฺยติ จินฺเตตฺวา อปฺปสาทญฺจ
มจฺเจรณฺจ อุปฺปาเทตฺวา ขถา พุราหุมนโณ ภควนฺตํ น ปสฺสตี
เอวํ ตาลวณฺเณน ปฏิจฺฉาเทสิ ฯ ภควา ตํ ญตฺวา สรีรา ปภิ (๒)
มฺลฺลจิ ตํ พุราหุมนโณ สุวณฺโณภาสิ ทิสฺวา กิเมตฺนฺติ โอลเณนฺโต
อหฺทส ภควนฺตํ ทฺวาเร จิตํ ฯ พุราหุมนฺปิ ทิฏฺฐโจ เตน ภควาติ
ตาวเทว ตาลวณฺเณนฺนิ กฺขิปปิตฺวา ภควนฺตํ อุปฺสงฺกมิตฺวา
ปฺลจฺปตฺติจฺเตน วนฺทิ วนฺทิตฺวา จสฺสา อญฺจหนฺตฺยา สปฺปายิ
วิทิตฺวา ภควา

สพฺพโส นามรูปสฺมี ยสฺส นตฺถิ มมายิตํ

อสตา จ น โสจติ สเว กิกฺขุติ วุจฺจตีติ

อิมิ คาลมฺภาสิ ฯ สา คาธาปริโยसानเวยฺว โสตาปตฺติผล
ปตฺติจฺจาสิ ฯ

พุราหุมนฺปิ ภควนฺตํ อนฺโตฆริ ปเวเสตฺวา อาสเน
นีสิตาเปตฺวา ทกฺขิณฺทกํ ทตฺวา อตฺตโน อุปฺนิตโภชนํ อุปฺนาเมสิ
ตุเมห ภนฺเต สทเวเก โลเก อคฺคทกฺขิณฺเยยฺยา สาธุ เม ตํ โภชนํ
อตฺตโน ปตฺเต ปตฺติจฺจาเปถาติ ฯ ภควา ตสฺส อนฺคฺคหตฺถิ
ปฏิกฺคเหตุวา ปรีภฺลฺลชฺชิ กตภตฺตกฺกฺจโจ จ พุราหุมนฺสฺส

๑. ย. ภาชนํ ฯ ๒. ม. สรีราภํ ฯ

สปรายั วิทิตฺวา อิมํ กถมภาสี ฯ

ตสฺสตฺถโธ ยํ กุมฺภิตฺวา ปรมเมว คหิตตฺตา อคฺคโต
อทฺตมาเวเสสยา กุมฺภินา อากนฺตฺวา ตโต คหิตตฺตา มชฺฌโต
เอกทฺวิกงฺกจฺจนฺตฺตวาเวเสสยา กุมฺภินา อากนฺตฺวา ตโต คหิตตฺตา
เสสโต वा ปีณํ ฌเกถ ฯ ปรรตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
หิ อุทกทนต์โปณิ ฌเปตฺวา อเวเสถิ ปเรเนว ทตฺตํ อุปฺชีวติ ตสฺมา
ปรรตตฺต
ลทฺธา อตฺตานิ วา ทายกิ วา โถเมตฺตฺตฺตฺตฺต
เสสโต ลทฺธา กิเ อติ อิมินา ทินฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺน
นิปาเตตฺวา อปรียวจนานิ วตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ตํ วาปี ธีรา มุนิ เวทยนฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เวทยนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
กาธาปริโยสาเน พุราหุมนฺโณ โสตาปตฺตฺตฺตฺต
มุนิ จรณฺตฺตฺตฺตฺต กา อุปฺตฺตฺตฺตฺต สวตฺตฺตฺตฺต กิร อญฺจตโร

เสฏฺฐจิปฺตฺโต อุตฺตเวสน เตสิ ปาสาเทสฺส สพฺพสมฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ททโรว ปพฺพชิตฺตกาโม หุตฺวา ตโต มาตาปีตโร ยาจิตฺวา
ขคฺควิสสานฺตฺตเต กามา หิ จิตฺตราติ อิมิสฺสา กาถาย อญฺจอุปฺตฺตฺต
วตฺตฺตฺตฺตเเนว ติกฺขตฺตฺต ปพฺพชิตฺตวา จ อุปฺปพฺพชิตฺตวา จ จตฺตฺตวาเร
อรรตฺตํ ปาปฺตฺตฺต ฯ ตํ ปุพฺพปฺรจเยน ภิกฺขุ ภณฺนฺตฺต สมโย
อวาโส อุปฺปพฺพชิตฺตฺตฺต ฯ โส อภพฺโพททานาหิ อวาโส

๑. ม. วตฺตฺตฺตํ น โหติ ฯ ๒. ม. เวทยนฺตฺตฺตฺต ฯ

วิพภมิตฺตุนฺติ อาห ๑ ตํ สุตฺวา ภิกฺขุ ภควโต อาโรเจสุ
ภควา เอวเมตํ ภิกฺขเว อภพฺโพ โส ทานิ วิพภมิตฺตุนฺติ ตสฺส
จีณาสวมนิภาวํ อาวิกโรนฺโต อิมํ คาถมาห ๑

ตสฺสสุโธ โมนยฺยชฺมสมนฺนาคเมน มฺนี เอกวิหาริตาย
ปฺพเพ วุตตปฺปการาสฺ วา จรียาสฺ ยาย กายจิ จรียาย จรณฺตํ
ปฺพเพ วีย เมถุนชฺมเม จิตฺตํ อกตฺวา อนฺตฺตฺราย วิรติยา วิรตํ
เมถุนสฺมา ๑ ทฺตฺติยปาทสฺส สมฺพนฺโร กิทิสํ มฺนี จรณฺตํ
วिरตํ เมถุนสฺมาติ เจ โย โยพฺพเน น อุปฺนิพฺชฺมเต กฺวจิ
โย ภเทรปฺปิ โยพฺพเน วตฺตมาเน กฺวจิ อิตฺถิรฺูเป ยถา ปฺุเร เอวํ
เมถุนราเคน น อุปฺนิพฺชฺมตี ๑ อถ วา กฺวจิ อตฺตโน วา
ปรสฺส วา โยพฺพเน ยฺวาทาวมฺหิ อัย วา ยฺวาคิ ปฺภูเสวามิ ตาว
กามเตติ เอวํ โย ราเคน น อุปฺนิพฺชฺมตีติ อยเมตฺถ อตฺถโธ ๑ น
เกวลํ จ วิรตํ เมถุนสฺมา อปฺิจ โข ปน ชาติมทาทีเกทา
มทา ปญฺจกามกฺุณฺเสสุ สติวิปฺปวาสสงฺขตา ปมาทาปี จ
วिरตํ เอวํ มทปฺปมาทา วิรตตฺตา เอวํ จ วิปฺปมฺตฺตํ
สพฺพกิลฺเสพฺพนฺชเนหิ ๑ ยถา วา เอโก โลกิกายปี วิรติยา
วिरโต โหติ น เอวํ ก็ ปน วิปฺปมฺตฺตํ วิรตํ สพฺพกิลฺเสพฺพนฺชเนหิ
วิปฺปมฺตฺตตฺตา โลกุตฺตรวिरติยา วิรตฺตฺตฺตฺตํ อตฺถโธ ๑ ตํ วาปี
ธีราติ ตมฺปิ ธีรา เอว มฺนี เวทยนฺติ ตฺเมห ปน นํ น เวทยถ
เตน นํ เอวํ ภณฺถาติ ทสฺเสตี ๑

อณฺญาช โลกนฺติ กา อุปฺปตฺติ ภควา กปิลวตฺตฺตฺตฺตํ

วิหริติ ฯ เตน โข ปน สมเยน นนุทสฺส อภรรณมฺงคฺลํ
อภิเสกมฺงคฺลํ อวามมฺงคฺลนฺติ ตีณิ มฺงคฺลานิ อํกํสุ ฯ ภควาปี
ตตฺถ นิมฺนฺติโต ปฺลยฺภิกฺขุสฺเตหิ สทฺธี ตตฺถ คนฺตุวา ภคฺตํ
ภุญฺชิตฺวา นิกฺขมฺนฺโต นนุทสฺส หตฺถे ปตฺตํ อทาสี ฯ ตํ
นิกฺขมฺนฺตํ ทิสฺวา ชนปทกฺลยาณิ ตฺวํ โข อຍျပฺตฺต อากฺขเยยฺยาสีติ
อาห ฯ โส ภควโต การเวน นนุท ภควา ปตฺตนฺติ วตฺตํ อสกโกนฺโต
วิหารเมว คโต ฯ ภควา คนฺธกฺฎิปริเวณฺเณ จตฺวา อاهر นนุท
ปตฺตนฺติ คเหตุวา ปพฺพชิสฺสสีติ อาห ฯ โส ภควโต การเวน
ปฏิกฺขิปีตํ อสกโกนฺโต ปพฺพชามิ ภควาติ อาห ตํ ภควา
ปพฺพาเชติ ฯ โส ปน ชนปทกฺลยาณิยา วจันํ ปฺนปฺปฺนํ สรณฺโต
อูกฺกณฺจิ ฯ ตํ ภิกฺขุ ภควโต อาโรเจสฺสุ ภควา นนุทสฺส
อนภริตี วิโนเทตฺถกาโม ตาวตีสภวณํ คตฺปฺพุโพสิ นนุทาติ อาห ฯ
นนุโท นานํ ภนฺเต คตฺปฺพุโพติ อโวจ ฯ ตโต นํ ภควา อตฺตโน
อานุภาเวน ตาวตีสภวณํ เนตฺวา เวชยนฺตปาสาทพฺวารे
อฏฺฐาสี ฯ ภควโต อากมฺนํ วิทิตฺวา สกโก อจฺจราคณฺปริวุโต
ปาสาทา โอโรหิ ฯ ตา สพฺพาปี กสฺสปสฺส ภควโต สาวกานํ
ปาทมกฺขนเตลํ ทตฺวา กกฺฎปาทีนฺโย อเหตุสฺสุ ฯ อถ ภควา
นนุทํ อามนฺเตสิ ปสฺสสี โน ตฺวํ นนุท อิมานิ ปฺลยฺจ อจฺจราสฺตานิ
กกฺฎปาทานิตี สพฺพํ วิตฺถาเรตพฺพํ ฯ มาตฺคามสฺส นาม
นิมิตฺตานุพฺพยฺชนํ คเหตุพฺพนฺติ สกเลปี พุทฺธวจนฺเ เอตํ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรถวคฺควณณา หน้า 396

อถ จ ปเนตถ ภควา อุปายกฺุสตาย อตฺรุตฺส โทเส อุกฺุคิเลตฺตวา (๑)
นีหริตฺตกาโม ภิสกฺุโก วีย (๒) นนฺทสฺส รากํ อุกฺุคิเลตฺตวา
นีหริตฺตกาโม นิมิตฺตานุพฺพชฺชชฺชคฺคหณฺณํ อนุญญาตี ยถา ตํ
อนุตฺตโร ปฺริสทมฺมสารถีติ ฯ ตโต ภควา อจฺจราเหตุ นนฺทสฺส
พฺรหฺมจฺริเย อภฺริตี วิทิตฺตวา ภิกฺุชฺช อาณาเปตี ภตฺตวาเทน นนฺทํ
โจเทถาติ ฯ โส เตหิ โจทียมาโน ลชฺชิตฺโต โยนิโส มนสิกโรนฺโต
ปฺฏิปชฺชิตฺตวา น จิรุตฺเสว อรหตฺตํ สจฺจภาถาตี ฯ ตสฺส จงฺกมณโกฏฺฐิยํ
รูกฺเข อชฺชิตฺตวา เทวตา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจตี ภควโตปิ
ถาณํ อุทปาตี ฯ ภิกฺุชฺช อชานนฺตวา ตถเวายสฺสมนฺตํ โจเทนฺติ
ภควา น ภิกฺุชฺชเว อิทานิ นนฺโท เอวํ โจเทตฺตพฺโพตี ตสฺส ชีณาสว-
มุณีภาวํ ทิเปนฺโต เตสํ ภิกฺุชฺชนํ ชมฺมเทสนตฺถํ อิมํ กถาถภาถาตี ฯ

ตสฺสสฺสโต ทฺวชฺชสจฺจวตฺถถานการณฺน ขนฺธธาตีโลกํ
อญฺญาช ชานิตฺตวา วตฺถถเปตฺตวา นีโรชสจฺจสจฺจกิริยาช ปรมตฺถทสฺสี
สมฺมุทฺยปฺปหานนฺน จ จตฺตพฺพิชฺช โธณํ ปหีนสมฺมุทฺยตฺตวา รุปมทาตีเวค-
สทนฺน จกฺุชฺชวาทิอายตนสมฺมุทฺยํ จ อติตฺตริย อติตฺตริตฺตวา
อติกฺุคมิตฺตวา มคฺคภาวนาย ตนฺนินฺทเทโส ตาทินฺนติ (๔) อิมาย
ตาทิลกฺุชฺชณปฺปตฺตติยา ตาทิ ฯ โย จายํ กามราคาทิกิเลสราสีเยว
อวหนนตฺถน โธโฆ กุจฺจิตคตฺติปฺริยาเยน สมฺมุทฺยทนตฺถน สมฺมุทฺยโท
ตํ สมฺมุทฺยปฺปหานนฺน โธณํ สมฺมุทฺยํ จ อติตฺตริย อติตฺตริณฺโณชตฺตวา
๑. ม. อุกฺุคิเลตฺตวา ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. เวชฺชโช สฺสโกชณํ วีย ฯ
๓. ม. ทิสฺสวา ฯ ๔. ม. ตนฺนินฺทเทสา ตาทิตี ฯ

อิทานิ ตุมฺเหหิ เอวํ วุจฺจมาเนปิ วิการมนาปชฺชนตาย ตาทินฺนุติ
เอวเมตฺถ อตฺถโถ จ อธิปฺปาโย จ เวทิตฺตฺโพ ๑ ตํ ฉินฺนคณฺถํ
อสิตํ อนาสวฺนุติ อิทํ ปนสฺส ภูตฺวาจฺนเมว อิมาย จตฺตฺจกฺวณาย
จตฺตฺนํ คณฺถานํ ฉินฺนตฺตา ฉินฺนคณฺถํ ทิฏฺฐิยา วา ตณฺหาย วา
กตฺตจฺจ อนิสฺสิตตฺตา อสิตํ จตฺตฺนํ อาสวานํ อภาเวน อนาสวฺนุติ
วุตฺตํ โหติ ๑ ตํ วาปี ธีรา มุณี เวทยนฺตฺติ ตมฺปิ ธีรา วา
จีณาสวฺมฺนี เวทยนฺติ ตุมฺเหห ปน อเวทยมาณา เอวํ ภณฺถาติ
ทสฺเสติ ๑

อสมมา อุโภติ กา อุปฺปตฺติ อณฺตโร ภิกฺขุ โกสฺสรณฺฺเจ
ปจฺจนตคามํ นิสฺสาย อรณฺเณ วิหริติ ตสฺมี จ คามเม
มิกฺลฺลทฺทโก ตสฺส ภิกฺขุโน วสฺโนกาสิ คณฺตฺวา มิเค พนฺชติ ๑ โส
อรณฺถํ ปวิสฺนฺโต เถริ คามํ ปิณฺฑาย ปวิสฺนตฺมฺปิ ปสฺสติ อรณฺเณ
อาคจฺจนฺโต คามโต นิกฺขมฺนตฺมฺปิ ปสฺสติ ๑ เอวํ อภิณฺททสฺสเนน
เถเร ชาตฺสิเนโห อโหสิ ๑ โส ยทา พหุํสํ ลภติ ตทา เถรสฺสาปี
รตฺปิณฺฑาปาดํ เทติ ๑ มนฺุสฺสา อุชฺฌายนฺติ อัย ภิกฺขุ อมฺกสฺมี
ปเทเส มิกา ติฏฺฐนฺติ จรฺนุติ ปานียํ ปิวฺนฺตฺติ ลุทฺทกสฺส อาโรเจติ
ตโต ลุทฺทโก มิเค มาเรติ เตน อุโภ สงฺคมฺม ชีวิกํ กปฺเปนฺตฺติ ๑
อถ ภควา ชนปฺทจาริกํ จรฺมาโน ตํ ชนปทํ อคฺมาสิ ๑ ภิกฺขุ
คามํ ปิณฺฑาย ปวิสฺนฺตา ตํ ปวตฺตี สุตฺวา ภควโต อาโรเจสิ ๑
ภควา ลุทฺทเกน สทฺธี สฺมานชีวิกาภาวสาธกํ ตสฺส ภิกฺขุโน
จีณาสวฺมฺนิภาวํ ทีเปนฺโต เตสิ ภิกฺขุณํ ฐมฺมเทสนตฺถํ อิมํ

คาถมภาสี ฯ

ตสฺสตุโถโส (๑) จ ภิกฺขเว ภิกฺขุโส (๑) จ ลุทฺทโก เอเต อสฺมา
อุโภ ฯ ยํ มนุสฺสา ภณฺนติ สฺमानชีวิกาติ ตํ มิจฺฉา ฯ
กัการณา ทูรวิหารวฺตุติโน ทูเร วิหาโร จ วฺตุติ จ
เนสนฺติ ทูรวิหารวฺตุติโน ฯ วิหาโรติ วสฺโนกาโส โส
จ ภิกฺขุโน อรณฺเณ ลุทฺทกสฺส จ คาเม ฯ วฺตุตีติ ชีวิกา ฯ
สา จ ภิกฺขุโน คาเม สฺปทานภิกฺขาจริยา ลุทฺทกสฺส จ อรณฺเณ
มิกสฺกณฺมารณา ปฺน จปฺริ คิหิ ทารโปสี โส ลุทฺทโก เตน
กมฺเมน ปฺตฺตทารี โปเสติ อมโม จ สุพฺพโต ปฺตฺตทาเรสุ
ตณฺหาทิฏฺฐิมมตฺตวิริหิตอ สฺจิวตตฺตา สฺนฺทรวตตฺตา จ สุพฺพโต
ชีณาสโว ภิกฺขุ ฯ ปฺน จปฺริ ปรปาณโรชาย คิหิ อสณฺณโต โส
ลุทฺทโก คิหิ ปรปาณโรชาย เตสํ ปาณานํ ชีวิตินฺทริยฺยุจฺเจทาย
กายวาจาจิตฺเตหิ อสฺยโต ฯ นิจฺจํ มฺนิ รกฺขติ ปาณิเน ยโต อิตโร
ปฺน ชีณาสวมนิ กายวาจาจิตฺเตหิ นิจฺจํ ยโต สฺยโต ปาณิโน
รกฺขติ ฯ เอวํ สนฺเต เต กถํ สฺमानชีวิกา ภวิสฺสนฺตีติ ฯ

ลึชี ยถาติ กา อฺปปตฺติ ภควติ กปิลวตฺถุสฺมี วิหรนฺเต
สาเกยานํ กถา อฺทปาติ ปจฺมโสตาปฺนโน ปจฺฉา โสตาปตฺตี
ปตฺตสฺส รมฺเมน วุฑฺฒตโร โหติ ตสฺมา ปจฺฉา โสตาปฺนเนน
ภิกฺขุณา ปจฺมโสตาปฺนฺนสฺส คิหิโน อภิวาทนาทีนํ กตฺตพฺพานีติ ฯ
ตํ กถํ อณฺณตโร ปิณฺฑปาตจาริโก ภิกฺขุ สฺตุวา ภควโต อาโรเจสิ ฯ
๑. ม. โย ฯ

ภควา อญญาเอว หิ อัย ซาติ ปุชเนยฺยวตฺถุ ลิงฺคนฺติ สนฺชาย
อนาคามีปี เจ ภิกฺขเว คิหิ โหติ เตน ตทหุปฺพุชิตฺตฺสาปี
สามเณรสฺส อภิวาทนาทีนิ กตฺตฺพุพานฺวาติ วตฺวา ปุณ ปจฺฉา
โสตาปนฺนฺสฺสาปี ภิกฺขุโน ปจฺมโสตาปนฺนคหฺภูจฺโต อติมหนฺตํ
วิเสถํ ทสฺเสนฺโต ภิกฺขุณํ ฌมฺมเทสนตฺถํ อิมํ กาลมภาสิ ฯ

ตสฺสโต ยวายํ มตฺถเก ซาตาย ลีชาย สพฺภาเวน ลีจี
มณฺเฑทตฺทิสาย ลีวาย นีลลิวติ จ มยฺโร วิหฺงฺโกโม วุจฺจติ โส
ยถา หริตฺทสฺสทฺมพฺทสฺสิรฺทสฺกาพฺทสฺปากฺทสฺสุวรรณฺทสฺเสสุ ยวายํ
สุวรรณฺทสฺ ตสฺส ทสฺสฺส ชเวน โสฬสิมฺปี กถํ น อุเปติ สุวรรณฺทสฺปี
มฺหุตฺตเกน โยชนสทฺสสมฺปี กจฺจติ โยชนมฺปี อสมตฺโต อิตโร
ทิสฺสติ ทสฺสนิยตฺตา ปน อุโภปี ทสฺสนิยา โหนฺติ เอว
คิหิ ปจฺมโสตาปนฺนปี กิลฺจาปี มกฺคทสฺสเนน ทสฺสนิโย โหติ
อถ โข โส ปจฺฉา โสตาปนฺนฺสฺสาปี มกฺคทสฺสเนน ตฺถยฺทสฺสนิย-
ภาวฺสฺสาปี ภิกฺขุโน ชเวน นานุกโรติ ฯ กตฺเมน ชเวน ฯ
อุปริมกฺควิปสฺสนาถาณชเวน ฯ คิหิโน หิ ตํ ถาณํ ทนฺธํ โหติ
ปฺฤตฺตทาราทิจฺฉิตฺตาย ชฉิตฺตฺตา ภิกฺขุโน ปน ติกฺขํ โหติ ตสฺสา
ชญา ยวฉิตฺตฺตา ฯ สุวายมตฺโต ภควตา มุณีโน วิวิตตฺส
วนสฺมิมิ ฌายโตติ อิมินา ปเทน เทสิโต (๑) ฯ อัย หิ เสกฺขมฺนิ
ภิกฺขุ กายจิตฺตฺวิเวเกน จ วิวิตโต โหติ ลกฺขณารมฺมณฺูปนิชฺฌาเนน
จ นิจฺจํ วนสฺมิมิ ฌายติ กุโธ คิหิโน เอวรฺอุป วิเวโก จ ฌานํ จาติ
๑. ม. ปาเทน ทีปีโต ฯ

ขุททกนิกายกุกกถา สุตตนิปาตวณฺณา (ปรมตฺตโชติกา ๑) - หน้าที่ 400
*เล่มที่ 21 สุตตนิปาเต อรรควคฺควณฺณา หน้า 400

อัยฺ หิ เอตฺถ อธิปฺปาโยติ ฯ

ปรมตฺตโชติกา ย ขุททกกุกกถาย

มฺุณิสฺตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปจฺจวคฺโค จ อตฺถวณฺณานนยโต สมตฺโต

นามน อรรควคฺโคติ ฯ